

RATIONALE DIVINORVM OFFICIORVM,

A R. D. GVLIELMO DVRANDO

Mimatensi Episcopo, I. V. D. clarissimo concinnatum: atque nunc recens vtilissimis Annotationibus illustratum.

Adiectum fuit prætereà aliud Diuinorum officiorum Rationale ab Ioanne Beletho Thèologo Parisiensi, ab hinc ferè quadringentis annis conscriptum, ac nunc demùm in lucem editum.

Cum duplici, vno prioris, altero posterioris Rationalis Indice locupletissimo.

Hæc editio à multis erroribus diligenter correcta.

Tomus primus.

Hafner 1649.

IN VIRTVTE, ET FORTVNA.

LVGDVNI,

Apud hæredes GVLIELMI ROVILLII, sumptibus PETRI ROVSSELET.

M. DC. XII.

NICOLAVS DOARD CAMPANVS, DOCTRINA, ET MORIbus clarissimo viro, D. Nicolao Doard, fratri lectissimo, Marciliacensis Ecclesiæ apud Sequanos præfecto vigilantissimo S.

NÆ summus ille Orator, summus Senator, summus denique Imperator M. Cato scitè ac grauiter adseuerabat non minus negotij, quàm otij orationem reddendam, lectissime frater: ratus magnus ille vir, omneis cogitationes, commentationésque animi, omnes conatus & labores mortalium, nusquam aliò esse referendos, quàm ad communem omnium vtilitatem, aeque posteritatis ornamentum. Lepidum certè, & dignum homine Stoico responsum: cuius fides ac industria & domi & foris, in Senatu, in acie, in toga, in vniuerso denique orbe terrarum, priuatim ac publicè explorata probatáque fuit. Cùm enim natura ipsa canem ad venatum, equum ad cursum, auem ad volatum instituerit, hominem autem ipsum, tanquam diuinũ animal, in lucem ediderit, ad laborem, gloriam, & imperium compositum, ingenui ac liberaliter instituti est animi, in omnibus vitæ partibus munus id ipsum tueri & colere, quod incumbit: dissoluti autem, peruersi & immanis contraria rapere, voluptates sectari, & hanc naturæ dignitatem negligere. In quos, veluti inutiles, inanes & procos Penelopes, rectè conuenit illud Horatianum. Nos numerus sumus, & nati consumere fruges. Quod multò antè eleganter expresserat Homer. Ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. *Quam quidem ego ignauiæ & socordiæ fœdissimam notam à me longissimè arcendam semper existimaui, cùm ipsa naturæ lege præditus, tum Catonis nostri exemplo, atque Alexandri Magni*

Apophthegmate institutus. Interrogatus enim ille, quid esset in rerum natura præclarissimum & maximè regium, respondit : Τὸ μὲν πονεῖν, βασιλικὸν, τὸ δὲ τρυφᾶν, δουλικὸν ἐστὶ: *Etenim, vt est celebre apud Græcos prouerbium,* θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται. *Itaque lectissime frater, cùm post sex plus minus, annos, funesta temporum iniuria, Campania bello flagrante: è medio studiorum meorum cursu reuocatus, Lugdunum diuertissem, penè hospes, mearum partium esse putaui, de ingenij mei cultu vehementius laborare, ne eius acies corpore, & situ obducta, langueret vel extingueretur. Ad quod meum institutum non tam quæsita, quàm nata visa est mihi occasio in Typographica militia, cuius saxum grauissimum voluere (vt Sysyphus ille apud inferos) & laboris est multi, & diligentiæ industriæq; non vulgaris. Quod quidem munus cùm post tot annos sedulò pro ingenij mei facultate obijssem, iudicaui non alienum esse à mea in te obseruantia, vt aliquid stylo, licet rudi & ineleganti, exigerem, quod tibi fore gratissimum meritóque deuouendum videretur: cum vt me ab illa grauissima inscitiæ, vel ignauiæ iniuria vindicarem: tum verò, vt immortalem tuæ virtutis, & multorum atque ideò summorum in me tuorum officiorum memoriam posteritati relinquerem. Cùm itaque inter hæc quotidiana mentis curricula* ἰλιὰς *Scriptorum in omni disciplinarum genere sese offerret, ecce incidit in manus, Gulielmi Durandi, hominis sanè laudatissimi vtriusque iuris Doctoris & Professoris* τὸ Πρόχειρον, *seu (vt ille appellat) Rationale diuinorum officiorum. In quo quidem nihil* ἐκ παρέργου καὶ τῆς γνώμης *positum esse diuina propè diuini authoris lectio, piis lectoribus iisdemq; Christianis omnibus satis ostendit. Itaque idipsum opus castigandum & expoliendum eò lubentiùs suscepi, quod te iam à puero primarum artium facultate, scientia & eloquentia præditum, musisq; dicatum iam impensiùs sacrarum literarum lectioni incumbentem: eáque studia & diurna & nocturna versantem manu viderem. Sicque mihi consentaneum visum est, vt scriptores pia & Christiana admodum lectio, suo lectori ex omni parte responderet, vel omnino*

nino quadraret. Quod autem ad Gulielmum Durandum attinet, principio, quam argutè, quam eleganter & expeditè totam Iuris ciuilis molem in vnum corpus collegerit, collectam in speculo expressa facie, & (quod aiunt) ad viuum effinxerit: neutiquam eis est obscurum, qui in publicis forensibúsque iudiciis quotidie versantur. A cuius facultatis studio ille paululùm feriatus, mutata fortuna: ad alteram longè celeberrimam ac piissimam iuris partem, quæ θεολογία dicitur, animum conuertit. Quam ita accuratè & perspicuè tractauit, vt ad eam, quam attingit rei diuinæ ἰδέαν, nihil possit à quoquam iure desiderari, vel certè debeat: Nos verò tanti authoris nomine, simúlque rei dignitate adducti, diligenti & fideli opera præstitimus: primum vt loci communes, seu rerum insignium capita, seu ordine progrederentur. Proximè vt dictio Græca, quæ multos supra annos corrupta & neglecta iacuerat, inscitia aut certè negligentia hoc recognitionis munus factitantium, iam tandem aliquando suæ pristinæ sedi & integritati redderetur. Prætereà, ne quid ad integram tanti operis laudem deesset, capita quæque summariis argumentis illustrauimus: quorum index cùm fidelis tum copiosus est præfixus. Locos insuper vel subobscuros, vel ancipites annotationibus aperuimus, ad authoris mentem & orationem, quàm fieri potuit, propiissimè accedentes. Neque enim hic Atticos sales, aut fluentes numeros expectabis: sed planam, simplicem, & penè legibus artis solutam orationem. Ita enim vel illa tempora erant dura: vel idipsum ferebat Theologiæ facultatis ratio, propriã & singularem sibi (vt quæque artes) dicendi methodum sortita. Cæterùm in eo castigando, ornando & ditando ita sumus versati, vt nouum potius, quàm interpolatum opus videatur. Reliquum est, lectissime frater, te & æquum Lectorem rogatos velle, vt hosce nostros conatus, liberales illos quidem & alacreis, in lucem editos, cùm in communem omnium studiosorum gratiam, tum in testimonium meæ erga te obseruantiæ & amicitiæ, æquis animis excipiatis, maiora in posterum, Diis iuuantibus, accepturi. Bene vale.

OPERIS TOTIVS SECTIO.

ELEN

ELENCHVS LIBRORVM ET CAPITVM.

Quinti Libri capita.

Sexti Libri Capita.

Septimi Libri capita.

De

Finis Tabulæ Librorum & Capitum.

INDEX RERVM AC VOCVM MAXIME INSIGNIVM IN Hocce prochiron Diuinorum Officiorum.

A

ferunt

Ange

Campa

Charitatis

Crux

D

E

Feria

ve rsus

Leuita

M

Magun

Noctur

d.

P

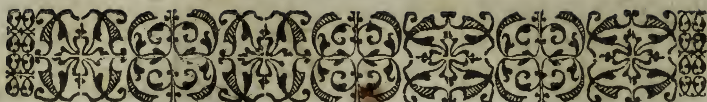
Q

S

Sacra

Vrbanus

FINIS INDICIS.

INDEX CAPITVM QVÆ IN RATIONALI DIVINORUM officiorum Ioannis Belethi continentur.

***

Quid

De

De

Finis Indicis Capitulorum.

RATIONALE, SEV ENCHIRIDION DIVINORVM OFFICIORVM, GVLIELMO DVRANDO, Præſule Mimatenſi, Authore.

SVMMA.

1 *Officia Eccleſiaſtica, nacta diligentem auſcultatorem, magnam gignunt ſuauitatem.*
2 *Figuræ in diuinis, ſunt virtutum ſigna.*
3 *Prælati & Sacerdotes, ſcientia & virtutibus debent eminere.*
4 *Artem ſuam quiſque diligenter curat & colit.*
5 *Sacerdotibus imperitis non eſt detrahendum.*
6 *Officia diuina, an hodie figura careant.*
7 *Lex antiqua, quædam habet myſtica, quædam moralia.*
8 *Lex an recipiat mutationem, diſting.*
9 *Scripturæ ſacræ, quadruplici ſenſu expenduntur. & num.* 13.
10 *Allegoria, quid.* 11 *Tropologia, quid.* 12 *Anagoge, quid.*
14 *Inſtitut. Eccleſiaſticarũ varius vſus: vt varius ortus. n.* 15. & 17.
16 *Durandus communem Eccleſiæ formã inſtituit, non ſingularem.*
18 *Rationale, vnde & quò hoc nomen ſortitum.*
19 *Rationale hoc, in octo partes diuiditur.*

PROOEMIVM.

1 VÆCVNQVE in Eccleſiaſticis officiis, † rebus in ornamentis conſiſtunt, diuinis plena ſunt ſignis atque myſteriis, ac ſingula ſunt cœleſti dulcedine redundantia: ſi tamen diligentem habeant inſpectorem, qui norit mel de petra ſugere, oleúmque de duriſſimo ſaxo. Quis tamẽ nouit ordinẽ cœli, & rationes ipſius ponet in terra? Scrutator quippè maieſtatis, opprimetur à gloria. Si quidem puteus altus eſt, & in quo aquã hauriam, non habeo: niſi porrigat ille, qui dat omnibus affluẽter & non improperat: vt inter medium mõtium trãſeuntem hauriã aquã in gaudio de fontibus Saluatoris. Licet igitur nõ omniũ quæ à maioribus tradita ſunt, ratio reddi poſſit. ff. de leg. l. nõ omniũ. xxiiij. quæſt. iiij. Nabuchodonoſor. in princ. quia tamẽ quod in his ratione caret, extirpandũ eſt. lxviij. diſt. cor Epiſcopi. xij. diſt. omnia. Idcirco ego Gulielmus Durãdi S. Mimaten. Eccleſiæ ſola Dei patiẽtia, dictus Epiſcopus, pulſans pulſabo ad oſtium, ſi fortè clauis Dauid aperire dignetur: vt me introducat Rex in cellã vinariã, in qua mihi ſupernum demonſtretur exemplar, quod Moſi fuit in monte monſtratũ: quatenus

Deut. 32. Iob. 38. Prou. 25. Ioan. 4. Iacob. 1. Pſal. 103. Eſaiæ 12. Apoc. 3. Cantic. 2. Exod. 25. Sap. 10. Ioan. 3.

de singulis quę in Ecclesiasticis officiis,rebus aut ornamẽtis cõsistunt:quid significent & figurent,eo valeam reuelantę clarè & apertè disserere:& rationes ponere, qui linguas infantium facit disertas , cuius spiritus vbi vult, spirat: diuidens singulis prout vult,extra de renunciat.cap.nisi ad laudem & gloriã Trinitatis. † Sanè hic sacramenta pro signis accipimus seu figuris, quæ si- 2
quidem figuræ nõ sunt virtutes,sed virtutum signa, quibus tanquã scripturis vtentes docẽtur.Signorũ autẽ alia sunt naturalia, alia positiua,de quo,& quid sit sacramẽtum,dicetur in iiij.parte sub vij. particula canonis super verbo, mysterium fidei. † Sacer- 3
dotes igitur & Prælati ecclesię quibus datum est nosse mysteria, prout in Luc.8. habetur,& sacramentorũ partitores & dispensatores existũt.xliij.dist. dispẽsatio sacramẽta intelligere,& virtutibus,quæ per illa significãtur fulgere debẽt,vt ex eorũ luce cæteri similiter illuminentur, alioquin cæci sunt & duces cæcorũ:
*Matt.*15. extra de renunciat.cap.nisi, iuxta illud propheticũ:Obscurentur
*Psal.*68. oculi eorũ ne videant.xxxvij.dist.§.itaque.Sed (proh dolor) ipsi hodie, vt plurimum de his quæ vsu quotidiano, in ecclesiasticis contrectant rebus,& proferũt officiis,quid significent, & quare instituta sint,modicũ apprehendũt,adeò vt impletũ esse ad literam illud propheticũ videatur,& erit sicut populus,sic Sacerdos,
*Esa.*24. Esaiæ 44. ferentes siquidem panes propositionis ad mẽsam Do-
*Leuit.*21. mini,atque mysteria,qui neque intelligũt,neque vident:tantùm inde nimirũ iusto Dei iudicio habituri, quantũ & iumẽta panes ad vsum portantia aliorũ. De qua ignorantia rationẽ redditurí sunt in die vindictæ & iræ,quãdoquidẽ cedri Paradisi tremebũt: quid ergo faciet virga deserti, eis enim per Prophetam dicitur.
*Psal.*94. Ipsi verò non cognouerunt vias meas,quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meã. Siquidem † liberaliũ atque qua- 4
rumlibet artiũ professores nudè fortè,& incoloratè in illis plerumque cõtenta satagũt causis & rationibus vestire,fulcire atq; colorare. Pictores quoque ac quilibet mechanici seu opifices, in quibuslibet operũ suorũ varietatibus student, verisimiles rationes & causas reddere,& in promptu habere.Sed & secundũ ipsas mũdanas leges, turpe est patricio & causas tractãti ignorare ius, in quo versatur.ff de orig.iur.l.ij. §. post has. Verùm † licet sa- 5
cerdotibus scientia sit valdè necessaria ad doctrinam , extra de hære.cum ex iniuncto.xxxviij.dist.sedulò,non est tamen simplicibus sacerdotibus etiam à scholasticis detrahendũ xxxviij.dist. quamuis. iuxta illud Exod.22.Diis nõ detrahes.Vnde secundùm August.non irridebunt,si fortè aduerterint aliquos antistites & ministros ecclesiæ vel barbarismis & solœcismis Deũ inuocare:

vel

vel eadem verba,quæ pronunciant, nō intelligere, perturbatéq; distinguere:ideò,quia talia corrigenda non sunt : sed quia sunt piè à scientibus toleranda.Quæ autem sacerdotes scire debent,
6 in ij.parte, sub tract. de sacerdote dicetur. † Porrò non videtur, quòd ea quæ in ecclesiasticis fiunt rebus,atq; officiis,figuraliter fiant. Tum quia figuræ recesserūt,& est tempus hodie veritatis. Tum quia non debemus iudaizare,extra de sac.vnct.in fine.Sed licet re vera figuræ quarum hodie veritas apparuit, recesserint, tamen adhuc multiplex veritas latet,quam nō videmus, propter quod vtitur ecclesia figuris.Verbi gratia:per vestimēta candida, intelligimus aliquo modo decorem animarū nostrarum:scilicet gloriā immortalitatis nostræ,quā videre non possumus manifestè.xxx. q.v. fœminæ : & in Missa à præfatione in antea,Christi passio repræsentatur,vt tenacius & fidelius memoriæ teneantur,
7 de consecr.dist.ij.liquido.† Notandum autē est,quòd eorū quæ in lege cōtinentur,alia sunt mortalia, alia mystica.vj dist.his.§. ita.Moralia sunt,quæ mores informant,& sic intelligenda sunt, prout ipsa verba sonant:vt,diliges Deū,honora patrem, non occides,& huiusmodi.Mystica sunt figuralia, quæ aliud significant præter id,quod litera sonat.Horum autē alia sunt sacramentalia, alia cæremonialia. Sacramentalia sunt,de quibus ratio reddi potest. Quare ad literā sic præcepta fuerunt, vt de circumcisione, & de obseruantia sabbati & huiusmodi. Cæremonialia autem sunt,de quibus ratio reddi non potest, quare præcepta fuerunt, vt,non arabis in boue & asino, non feres vestem lino, lanáque *Deut.22.* *Ibidem.*
8 contextam.Non feres agrum diuerso semine,& huiusmodi.† Siquidem quantum ad moralia lex non recipit mutationem, sed quantum ad sacramentalia & cæremonialia mutata est,quo ad superficiem literæ:mysticus tamen eorum, intellectus mutatus non est,vnde non dicitur lex mutata, quamuis translato in nos
9 Sacerdotio sit translata extrà de constit. translato. † Sciendum *Hebr.7.* quoque est,quòd in diuinis Scripturis est sensus historicus, allegoricus,tropologicus,& anagogicus.Vnde secundùm Boëtium: Omnis diuina authoritas aut ex historiali,aut allegorico,aut ex vtroque posita intellectu.Et secundū Hier.debemus diuinā scripturam trifariam scrutari Primò iuxta literam. Secundò iuxta allegoriam,id est, spiritualē intelligentiam. Tertiò secundū futurorum beatitudinē.Historia,est significatio vocū ad res,videlicet quādo res quælibet,quomodo secundùm literam gesta sit, plano sermone refertur, vt quomodo populus Israëliticus ex Ægypto saluatus,tabernaculum Domino fecisse narratur.Et dicitur historia ab ἱστορεῖν,quod est gesticulari,inde historici,id est, *Exod.36.*

gesticulatores vocãtur,quasi histriones.* † Allegoria est quando 10
aliud sonat in litera,& aliud in spiritu;vt quando per vnũ factũ,
aliud intelligitur:quòd si illud sit visibile,est simplex ἀλληγορία:
si inuisibile & cœleste,tunc dicitur ἀναγωγή.Est etiã allegoria,
Esaia 11. quãdo per alienũ sermonẽ alienus status designatur:vt cũ Chri-
*Exod.*14. sti præsentia vel ecclesiæ sacramẽta verbis vel mysticis reb. designantur .Verbi gratia,vt ibi : Egredietur virga de radice Iesse, quod apertè sonat : Nascetur virgo Maria de stirpe Dauid , qui fuit filius Iesse mysticis,virgo. Rebus,vt populus ab Ægyptiaca seruitute per agni sanguinẽ liberatus,significat ecclesiã passione Christi à dæmoniaca seruitute ereptam.Et dicitur allegoria ab ἀλλὸ Græcè,quod est alienum:& γόρο, quod est sensus:quasi alienus sensus. † Τροπολογία,est cõuersio ad mores,seu moralis lo- 11
cutio:ad correctionẽ,& morũ institutionẽ mysticè vel apertè respiciens. Mysticè,vt ibi:Omni tẽpore vestimẽta tua sint cãdida: & oleũ de capite tuo nõ deficiat, id est,opera tua sint munda, &
*Ecclesi.*6. charitas de mente tua nunquã decidat, & ibi:Oportet vt Dauid
1.*Reg.*1. interficiat in nobis Goliã,id est,humilitas superbiam. Apertè,vt
Esaia 58. ibi:Frange esurienti panẽ tuũ,& ibi : Non diligamus lingua,vel
1.*Ioan.*4. verbo,sed opere & veritate.Dicitur autẽ τροπολογία, à τρόπος quod est cõuersio,& λόγος,quod est sermo:quasi conuersus sermo.† Αναγωγή,dicitur ab ἄνω,quod est sursum,& ἄγω,quod est 12
duco : quasi sursum ductio. Vnde sensus anagoricus dicitur,qui
*Genes.*1. à visibilibus ad inuisibilia ducit:vt lux prima die facta,significat rem inuisibilem:id est,angelicã naturã in principio factã. Anagoge ergo,est sensus locutionẽ ad superiora, siue ecclesiã ducẽs: scilicet ad Trinitatẽ & ad ordines Angelorũ:& de pręmio futuro & de futura vita,quæ in cælis est:apertis,vel mysticis sermonibus disputans Apertis,vt ibi : Beati mũdo corde,quoniam ipsi
*Matth.*5. Deum videbũt.Mysticis,vt ibi:Beati qui lauãt stolas suas,&c. vt
*Apoc.*22. illis sit potestas in ligno vitæ:& per portas intrent ciuitatẽ quod patẽter sonat:Beati qui mundãt cogitationes suas:vt illis sit potestas videndi Deum:qui est via,veritas & vita: & per doctrinã: id est,exemplo patrũ intrẽt in regnũ cælorũ. Similiter Hierusa-
*Ioan.*12. lem intelligitur historicè,ciuitas illa terrestris, quam peregrini petunt:allegoricè,ecclesia militans:tropologicè,quęlibet fidelis anima:anagoricè,cælestis Hierusalẽ siue patria. De his etiã alia exẽpla videri possunt in lectionibus,quæ dicũtur in sabbato sancto prout ibi in sexta parte dicetur. In hoc autẽ opere plerũque circa idẽ diuersi sensus adhibẽtur & de vno sẽsu ad aliũ trãsitur: quẽadmodũ lector sedulus liquidò poterit intueri.† Sicut enim 13
nemo prohibetur diuersis exceptionibus vel defensionibus vti.
ff.de

ff.de except.nemo.extrà de rescrip.auditis.xxiiij.q.ij.§.j.Sic etiã
14 nec diuersis in laudẽ Dei expositionibus,salua fide. † Cõsiderari
autẽ oportet,quod in diuino cultu multiplicis ritus varietas rẽperitur.Vnaquæq; ferè namq; ecclesia ꝓprias habet obseruãtias, & in suo sensu abundat.lxxvj.dist.vtinã.nec censetur reprehensibile vel absurdũ,Deũ & sanctos eius variis concentibus seu modulationib. atq; diuersis obseruãtiis venerari:cũ & ipsa ecclesia triumphãs secũdũ Prophetã circũdata sit varietate Psal.44. & in ipsorũ ecclesiasticorũ sacramentorũ administratione de iure cõ *Psal.44.*
15 suetudinis varietas toleretur.†Vnde secũdũ Aug.xj.di.ecclesiast. Ecclesiasticarum institutionũ in diuino officio quasdã scripturis accepimus:quasdã verò Apostolica traditione sine scripturis cõfirmatas per successores,quasdã etiã,quarũ tamẽ institutio ignoratur consuetudine roboratas,approbat vsus, quibus paritus seu
16 obseruãtia debetur.Non†igitur lectoris moueatur animus si fortassis in hoc opusculo legerit quę in sua nõ nouerit ecclesia obseruari,aut nõ inuenerit quicquid ibi seruatur.Nõ enim vniuscuiusque loci specialia,sed cõmunes atq; vsitatiores ritus hic prosequimur,qui cõmunẽ,non particularẽ doctrinã tradere laboramus,nec sit nobis possibile quorũlibet locorũ specialia perscrutari. Decreuimus itaque, pro animæ nostræ salute atq; legentiũ vtilitate,secreta diuinorũ officiorũ mysteria hic claro stylo,prout erit possibile exorare atq; dirigere,& quæ viris ecclesiasticis pro quotidiani vsus intelligẽtia necessaria visa sunt enucleare,& medullitus explicare:quẽadmodũ & ꝓ illis,qui circa iudicia versantur secularia,olim in speculo iudiciali,fideliter egisse digno-
17 scimur,in statu dissimili cõstituti.† Verumtamẽ sedulò pẽsandũ est,quod circa ipsa diuina officia plures sunt vsuales obseruãtiæ, quæ nec ad moralẽ nec ad mysticũ ex institutione referãtur intellectũ:sed nõnullæ propter necessitatẽ:quædã propter cõgruitatem:quædã propter veteris & nouæ legis differentiã:quædam ꝓpter earũ conuenientiã:& quæ ꝓpter maiorẽ ipsorũ officiorũ celebritatẽ & reuerentiam inoleuisse cognoscũtur.xij.dist.c.oĩa. Vnde sicut ait B.Aug. talia diuersorũ locorum diuersis moribus innumerabiliter variãtur:ita vt vix aut nunquã omnino inueniri possint causæ quas in eis cõstituendis homines sunt secuti. Sanè *Exod.30.*
18 liber † iste Rationalis vocabulo,describitur.Nam quemadmodũ in rationali iudicij,quod legalis Põtifex ferebat in pectore,scriptum erat:manifestatio & veritas:sic & hic rationes varietatum in diuinis officiis & earũ veritates describũtur & manifestãtur, quas ĩ scrinio pectoris sui ecclesiarũ Prẹlati & Sacerdotes debẽt fideliter cõseruare.xxxix.di.§.ecce. Et sicut in illo erat lapis,in

cuius splendore filij Israël Deũ sibi fore propitiũ agnoscebãt: sic & deuotus lector ex huius lectionis splendore in diuinorũ officiorũ mysteriis eruditus agnoscit Deũ nobis fore propitiũ, nisi fortè eius indignationẽ culpæ offendiculo improuidè incurramus, illud quoq; quatuor coloribus, auróq; contextũ erat; & hic (vt præmissum est) rationes varietatũ in ecclesiasticis rebus atq; officiis quatuor sensibus, videlicet historico, allegorico, tropologico, & anagogico, fide media colorãtur. † Distinguitur autẽ in octo partes, quas seriatim fauẽte Dño prosequemur. In quarum prima agetur de Ecclesia & ecclesiasticis locis, & ornamentis, & de cõsecrationibus & de sacramẽtis. In secunda, de Ecclesiæ ministris, & eorũ officiis. In tertia, de Sacerdotibus, & aliis indumentis. In quarta, de Missa & de singulis, quæ in ea aguntur. In quinta, de aliis diuinis officiis in genere. In sexta specialiter de singulis Dominicis & feriis & festiuitatibus ad Dñm pertinẽtibus. In septima, de festiuitatibus Sanctorũ, & de festo & officio dedicationis Ecclesiæ ac mortuorũ. In octaua, de cõputo & Cal.

ANNOTATIO.

* Histriones.] Presse & ieiunè ac etiã penè ineptè Author verbũ historia, accipit & deducit, ἱστορεῖν enim, vt Budæo placet est τὸ δὲ ἔρχεσθαι καὶ κατὰ μαντάνειν τόπους, καὶ τοῖς ἄλλοις παραδίδοναι διηγούμενον intercedere, & prædiscere locos, eorúmq; expositionẽ aliis conferre, tradere & cõmunicare. Itẽ, inspicere & cognoscere, oculis subiicere, visere tum etiã memoriæ prodere, vnde τὰ ἱστορούμενα Plutarcho, pro rebus memoriæ proditis. Inde ἱστορία narratio, cognitio & disciplina ἱστοριογράφος, siue λογοποιὸς enarrator, expositor. Quintil. enim historicũ expositiuũ dixit. Cæterũ quã præposterè reddat verbũ, ἀλληγορία, tuũ fuerit iudiciũ. Nec verò nos instituimus omnibus immorari nodis, eos potius studiosorũ arbitrio soluendos relinquẽtes, & verẽtes ne Author nostris coloribus nimiũ anxiè ornatus, suísque omnino dissimilis, moueat risum: tanquam illa cornicula alienis induta plumis. N. Doard.

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

In hac ergo prima huius operis parte, de quibusdam generalibus tractare præuidimus, videlicet, de Ecclesia & eius partibus, de Altari, de picturis & imaginibus & ornamentis Ecclesiæ, de campanis, de cœmeterio, & aliis sacris locis, de Ecclesiæ dedicatione, de Altaris consecr. de consecrationibus & vnctionibus, de Sacramentis Ecclesiasticis.

SVMMA.

1 *Ecclesia est duplex.*
2 *Ecclesia, quid. Et quàm variè appelletur per discursum, num.* 4.

De Ecclesia & eius partibus.

Capvt I.

PRivs est, vt de Ecclesia & eius partib. videamus.† Notandum est ergo, quod ecclesiarũ alia est corporalis, in qua videlicet diuina officia celebrantur. Alia spũalis,

quæ est fideliũ collectio de cõsec.dist.j.Ecclesia,siue populus per
Psal.57. ministros cõuocatus,& in vnũ congregatus ab eo qui vnanimes
habitare fecit in domo. Sicut n. corporalis ex congregatis lapidib. cõstruitur:sic & spiritualis ex diuersis hominib. congregatur.
† Εκκλησία ergo Græcè,dicitur cõuocatio Latinè: quia oẽs 2
ad se vocat,quod nomẽ magis propriè cõuenit ecclesiæ spirituali,quàm corporali:quoniã homines,nõ lapides cõuocantur,sæpè tamẽ nomen signati attribuitur signãti.Ecclesia autẽ materialis spiritualẽ designat:vt dicetur vbi de eius consecratione agetur. Rursus ἐκκλησία Græcè, dicitur catholica, id est,vniuersalis.xj. dist. catholica:quia per totũ mundũ est cõstituta seu diffusa:quia vniuersi in Deũ credentes, in vna debẽt esset congregatione.vel quia in ea est generalis doctrina ad institutionẽ omniũ fideliũ.
† Συναγωγὴ quoq; Græcè,cõgregatio dicitur,ꝙ propriũ nomen 3
Iudæorũ populus tenuit:ipsorũ etiã propriè συναγωγὴ dici solet: quãuis etiã Ecclesia dicta sit:Apostoli tamẽ nunquã synagogam dixerũt:sed sẽper Ecclesiã, fortè discernẽdi causa.
† Dicitur etiã 4
præsens ecclesia,Syon: eò ꝙ ab hac peregrinatione longè posita promissionẽ rerũ cœlestiũ speculatur.& ideò Syon. i. speculatio, nomẽ accepit.Pro futura verò patria & pace,Hierusalẽ vocatur: nã Hierusalẽ,pacis visio interpretatur. Dicitur etiã ecclesia, domus Dei,sic dicta à δόγματι,quod Grȩcè dicitur rectũ,quasi dãs manere vnanimes in se.Dicitur etiã quandoq; Κυρία.i.Dominicalis. Quãdoq; Βασιλική quod verbũ Græcè sonat, Latinè regia seu regalis Regi, scilicet Basilio:carnaliũ enim Regũ palatia sic dicta sunt:nostra autem domus orationis , domus regia dicitur,
Psal.68. quia in ea Regi Regũ seruitur. Quandoq; templũ dicitur quasi rectũ amplũ,in quo Regi Deo sacrificia offerũtur.xxvj.q. ix.sed illud.Et quãdoq; Dei tabernaculũ de cons.dist.iiij. ca. nec quenquam,quia in præsenti vita peregrina est : & in itinere ad patriã pergens,vt iam dicetur:vel dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei:prout sub ecclesiæ dedicatione dicetur.Quare etiã dictũ est tabernaculũ,vel arca testimonij,sub altari dicetur. Quãdoq; verò martyriũ,quãdo in honorẽ alicuius martyris fit.Quandoque capella:prout in secũda parte, sub tractatu de Sacerdote dicetur. Quãdoq;cœnobiũ.Quãdoq;sacrificiũ. Quãdoq;sacellũ. Quandoque domus orationis.Quãdoq; monasteriũ.Et quandoq; oratorium.Generaliter tamẽ quilibet locus ad orandũ statutus oratoriũ dici potest.Rursus Ecclesia, quãdoq; dicitur corpus Chri-
1.Cor.10. sti.xxvj.q.ij.sed & illud.Quãdoq; etiã virgo vocatur iuxta illud,
Osea 2. Æmulor n. vos,&c.Quandoq; sponsa, quã Christus desponsauit
Ioan.2. sibi in fide. De qua in Euãgelio:Qui habet spõsam, sponsus est.
vij.q.j.

vij. q.j.ſicut:Quãdoq; mater:quia quotidie in baptiſmo ſpiritua-
les filios Deo parit.xij.q.ij.qui abſtulerit.Quãdoq; filia,iuxta il- *Pſal.*44.
lud Prophetæ,Pro patrib.tuis nati ſunt tibi filij. lxviij. diſt. cap. *Hier.* 31.
quorũ.Itẽ quandoq; vocatur vidua:quia propter preſſuras nigre-
ſcit:& vt Rachel nõ cõſolatur. Quandoque meretrix figuratur,
propter eccleſiã de gentib. cõgregatã:& quia nulli claudit gre-
miũ redeũti ad ſe. Quandoq; vocatur ciuitas,propter cõmunio-
nẽ ſanctorũ ciuiũ:murata propter munitionẽ ſcripturarũ , quib.
hæretici arcentur,habẽs lapides & ligna diuerſi generis,quia di-
uerſa ſunt merita ſingulorũ: prout iã dicetur. Quicquid autem
Synagoga per legẽ accepit,hoc nũc Eccleſia à Chriſto,cuius ſpõ
ſa eſt,per gratiam recepit : & in melius cõmutauit. Sanè non eſt
noua oratori ſiue Eccleſiæ inſtitutio. Præcepit nanq; Dominus *Exo.*19.
Moſi in monte Synai,vt faceret tabernaculũ de cortinis mirificè
fabricatis:diuiſum enim erat interpoſito velo in duas partes,cu-
ius pars prior ſancta,vbi populus fabricabat:interior verò ſancta
ſanctorũ,vbi ſacerdotes & Leuitæ miniſtrabãt,dicebatur : vt di-
5 cetur in prooemio quartæ partis.† Quod poſtquã vetuſtate con-
ſumptum eſt , iuſſit dominus fieri templũ,quod Salomon ædifi-
cauit opere myrifico,duas habẽs partes,vt in tabernaculo 3.Re-
gum 8. Ab vtroq; verò ſcilicet à tabernaculo,& à templo noſtra
materialis Eccleſia formã ſumpſit.In cuius parte anteriori popu-
lus audit,& orat.In ſanctuario verò clerus orat:prædicat,iubilat,
6 & miniſtrat.Tabernaculũ † autẽ, quia in itinere factũ quando- *1. Ioan.* 2.
que gerit typum mundi,qui trãſit, & concupiſcentia eius. Vnde
conſtat ex quatuor cortinarũ coloribus : ſicut & mundus cõpa-
ctus eſt ex quatuor elementis.Deus igitur in tabernaculo : Deus
eſt in hoc mundo, velut in tẽplo Chriſti ſanguine rubricato,ex- *Hebr.* 13.
preſſe verò tabernaculũ typum gerit Eccleſiæ militantis:quæ nõ
habet hîc manentẽ ciuitatem, ſed futurã inquirit:ideoq; dicitur
tabernaculũ : tabernacula enim militãtiũ ſunt.Deus enim in ta-
bernaculo, Deus eſt in fidelibus ſuo nomine congregãtis. Pars
prima tabernaculi,in qua populus ſacrificabat, vita eſt actiua,in
qua populus in proximi dilectione laborabat:pars altera,in qua
Leuitæ miniſtrabant,vita eſt contemplatiua,in qua dilectioni &
contemplationi Dei religioſorũ virorũ ſyncera cõuerſatio vacat
tabernaculũ vertitur in tẽplũ : quia de malitia curritur ad triũ-
7 phum.† Eſt autẽ Eccleſia ſic ædificãda. Parato nanq; fundamẽti *Matt.*7.
loco, iuxta illud,Benè fundata eſt domus dñi ſuper firmã Petrã. *Pſal.*131.
debet Epiſcopus vel ſacerdos de eius licentia ibi aquã aſpergere
benedictã ad abigendas inde dæmonũ phãtaſias, & primariũ la-
pidẽ cui impreſſa ſit Crux,in fundamẽto ponere.de cõſec. diſt.j.

c.nemo.† Debet quoque ſic fundari,vt caput rectè inſpiciat ver- 8
ſus Orientē:de quo dicetur in proœmio quintæ partis, videlicet verſus ortū ſolis æquinoctialē,ad denotandū, quod eccleſia quæ in terris militat, tēperare ſe debet æquanimiter in proſperis, & in aduerſis:& nō verſus ſolſtitialē:vt faciūt quidam.Cæterum ſi muri Hieruſalē, quæ ædificatur, vt ciuitas ædificari per Iudæos iubetur,ſecundū Prophetā quantò magis & nos muros eccleſiæ noſtræ ædificare debemus.Siquidem Eccleſia materialis, in qua populus ad laudandū Deū conuenit,ſanctā ſignificat † Eccleſiā, 9
quæ in cœlis viuis ex lapidibus conſtruitur.xxj.q.vj. ſed hoc diximus. Hæc eſt domus Domini,firmiter ædificata:cuius fundamentum eſt angularis lapis Chriſtus:ſuper quo fundamento poſitum eſt fundamētum Apoſtolorum & Prophetarum,ſicut ſcri-
Epheſ.2. ptum eſt:Fundamenta eius in montibus ſanctis. Superædificati
Pſal.76. parietes , Iudæi ſunt,& Gentiles de quatuor mundi partibus ad Chriſtū veniētes:& qui in ipſum crediderint ſeu credunt,& credent. Fideles autē ad vitā prædeſtinati,ſunt lapides in ſtructura huius muri,qui ſemper vſque in finē huius mundi ædificabitur. Lapis verò ſuper lapidem ponitur,quando magiſtri eccleſiæ minores in propriū ſtudiū aſſumunt,ad docendum,& ad corrigendum,& ſtabiliendū. In ſancta verò eccleſia habet lapides ſuper ſe ad ferendum pro ædificio, quicunque laborē fraternū portat. Groſſiores verò lapides & politi, ſeu quadrati,qui ponūtur foris extrinſecus, in quarum medio minores lapides iacent, ſunt viri perfectiores,qui ſuis meritis & orationibus continent infirmiores in ſancta eccleſia. † Cæmentum autē, ſine quo muri ſtabili- 10
Epheſ.4. tas eſſe non poteſt,fit ex calce,ſabulo,& aqua. Calx,charitas feruens eſt,quæ ſibi cōiungit ſabulū,id eſt,terrenū opus,quia vera charitas ſolicitudinem maximā habet miſtam pro viduis , ſenibus, pupillis, debilibus, lxxxviij. diſt. deſolatio, & ideò ſtudent operari manibus,vt habeant vnde eis bene faciant. Vt autē calx & terra ad ædificiū muri,ne corruat, aquæ cōmiſtione conglutinantur (ſiquidem aqua ſpiritus eſt.) Sicut enim ſine cæmento lapides muri non ſimul iungūtur ad muri ſtabilitatē:ſic nec homines ad muri ædificiū cœleſtis Hieruſalem poſſunt ſimul ſine charitate iungi : quā Spiritus ſanctus operatur.Omnes muri lapides politi ſunt & quadrati,id eſt,ſancti,mūdi:qui videlicet per manum ſummi artificis diſponūtur in Eccleſia permāſuri:quorū quidā ferūtur & nō ferunt,vt ſimpliciores in eccleſia,alij feruntur & ferunt,vt medij:alij tantùm ferunt & non feruntur, niſi à ſolo Chriſto qui eſt ſingulare fundamentum,vt perfecti.Omnes quidem vna charitas more cæmenti coniungit:dum viui lapides

pacis

pacis compage colligantur. Christus noster murus fuit in cōuer-
11 satione & antemurale in passione. † Sanè Iudæis muros Hieru-
salem ædificantibus aderant inimici volentes illorū opus impe-
dire, ita quòd, sicut in Esdra legitur, Nehemiæ 4. adeò ab hostib. *Nehe. 4.*
infestabantur, quod vna manu ponebant lapides in muro & alia *Ephes. 6.*
manu contra hostes pugnabant. Et nobis muros Ecclesiæ ædifi-
cantibus adsunt in circuitu inimici: scilicet vitia siue peruersi
homines opera nostra impedire volentes. Vnde muros, id est,
virtutes ædificādo hostes impugnemus, & iuxta morem Iudaici
populi teneamus arma nostra, id est, scutum fidei: loricā iustitiæ,
galeam salutis: & gladium verbi Dei in manibus nostris: vt nos
contra illos defendamus: & opilio seu sacerdos sit nobiscū vice
Christi, qui doceat nos per electionem, & muniat per orationē.
12 † Porrò ex quibus tabernaculū in veteri Testamēto fieret: ostē- *Exod. 35.*
dit Dominus dicens in Exod. ad Mosen: Sume primitias, id est,
pretiosa quæque à populo Israël: sed ab eo tantùm qui vltra ob-
tulerit aurum & argentum & æs, iacinthum & purpuram, coc-
cúmque bis tinctum, id est, fœtam iacinthi purpurei & coccinei
coloris: & bissimi, quod genus lini Ægyptiaci molle & candidū:
pilósque caprarum & pelles arietum rubricatas: quas Parthicas
dicimus: quia Parthi sic colorati eas cogitauerūt: & pelles iacin-
13 thineas & signa Sethin. Est † autem Sethin, nomen montis &
arboris, quæ similis est albæ spinæ in foliis: & est leuissimum li-
gnum & imputribile: & incremabile, oleúmque ad luminaria, &
aromata, vnguenta & tymiama boni odoris: & lapides onichi-
nos, ita quòd sardonices & gemmæ sanctuarium faciant mihi vt
habitem in medio horum, ne sit eis labor recurrere ad montem
hunc. Hæc plenè magister in historiis prosequitur super Exod.
14 Dispositio † autem ecclesiæ materialis, modum humani corpo-
ris tenet. Cancellus namque siue locus vbi altare est, caput re-
præsentat: & crux ex vtraq; parte brachia & manus: reliqua pars
ab occidente, quicquid corpori superesse videtur. Sacrificium al-
taris, votum significat cordis. Sed & secundùm Richardum de
sancto Victore, dispositio ecclesiæ triplicem statum in ecclesia
saluandorum significat ordinem virginum: chorus continen-
tium corpus coniugatorum. Strictius est enim sanctuarium,
quàm chorus: & chorus quàm corpus: quia pauciores sunt virgi-
nes quàm continentes: & isti quàm coniugati. Sanctior quoque
est locus sanctuarij, quàm chorus. & chorus, quàm corpus: quia
dignior est ordo virginum, quàm continentium, & illorum,
15 quàm coniugatorum. † Ad hæc Ecclesia ex quatuor partibus
consistit, id est, ex doctrina quatuor Euangelistarū longa latáque
surgit

surgit in altum, id est, in alta virtutum: longitudo cuius longanimitas est, quæ patienter aduersa tolerat, donec ad patriã perueniat: latitudo, charitas est, quæ dilatione mentis amicos in Deo, & inimicos diligit propter Deũ, altitudo verò spes est futurę retributionis, quæ prospera & aduersa cõtemnit, donec videat bona Domini in terra viuentiũ † Rursus in templo Dei seu gratiæ 16
est fundamentum, fides, quę est de re non visa. Tectum, charitas, quæ operit multitudinem peccatorũ. 1. Pet. 4. Ostium, obedientia, de qua dominus inquit Marc. 19. Si vis ad vitã ingredi, serua mandata. Pauimentum, humilitas, de qua Psal. 118. adhæsit pauimento anima mea. Quatuor † laterales parietes, sunt quatuor 17
principales virtutes: iustitia, fortitudo, prudentia, & temperãtia.
Apoc. 21. Hæc sunt in Apocalypsi quatuor latera ciuitatis æqualia. Fenestræ sunt, hospitalitas cũ hilaritate, & misericordia, cũ largitate.
Ioan. 14. De hac domo Dominus ait: Veniemus ad eũ, & mansionẽ apud eum faciemus. Quædam tamẽ Ecclesiæ in modũ Crucis formãtur, ad notandũ nos mũdo crucifigi, seu crucifixũ sequi debere,
Matt. 16. iuxta illud: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suã, & sequatur me. Nonnullæ etiã in modum circuli rotundæ formantur, quæ significant Ecclesiã dilatã esse per cir-
Psal. 18. culum orbis, vnde ille: Et in fines orbis terræ verba eorum: seu quòd de circulo orbis, peruenimus ad circulũ coronæ æternitatis. Sanè † chorus clericorum, est consensio cantantiũ, vel mul- 18
titudo in sacris collecta: Dictus est autẽ chorus, à chorea vel corona. Olim enim in modũ coronæ circum aras stabant: & ita psalmos cõcorditer cõcinebant: sed Flauianus & Theodorus alternatim psallere constituerũt, edocti ab Ignatio, qui super hoc fuit diuinitus edoctus. Duo ergo chori psallentiũ, designant angelos & spiritus iustorũ, quasi reciprocã voluntate laudantium, & in se ad bonã operationem inuicem exhortantiũ. Alij chorũ dixerunt à concordia, quæ in charitate cõsistit, quia qui charitatem non habet, conuenienter cãtare non potest. Quid autẽ chorus iste significet, & quare in illo maiores sedent posteriores: dicetur in quarta parte sub introitu: & sub titulo de accessu Põtificis ad altare. Et nota, quia cum vnus cãtat, dicitur Gręcè μονωδία Latinè tycinium. Cùm verò duo cantãt, biciniũ appellatur: cùm multi, chorus. Exedra † est absida, siue volta, quædam separata, 19
modicum à tẽplo, vel palatio sic dicta, xiij. q. ij. præcipiẽdũ, quia extraheret muro: Græcè autẽ ἔξεδρα vocatur: & significat fideles laicos Christo & Ecclesiæ inhærẽtes. Cripræ siue specus subterraneæ quæ in quibusdã fiunt Ecclesiis, sunt eremitæ, cultores siquidem secretioris vitæ. † Atriũ Ecclesiæ significat Christũ, per 20
quem

quem in cæleſtẽ Hieruſalẽ patet ingreſſus : quod & porticus dicitur, ſic dicta à porta: vel quod ſit aperta. xvij q. iiij. ſi quis cum.
21 & cap. ſi quis in atrio. Turres † Eccleſiæ, prædicatores ſunt & prælati Eccleſiæ, qui ſunt munimẽ & defenſio eius. Vnde ſponſus ad ſpõſam in canticis amoris ſic loquitur: Collum tuũ, ſicut turris Dauid ædificata cũ propugnaculis. Cantic. 1. Pinaculum turris, vitam vel mentem prælati, quæ ad alta tẽdit, repræſentat.
22 Gallus † ſupra Eccleſiã poſitus prædicatores deſignat. Gallus enim profundæ noctis peruigil horas ſuo cantu diuidit: dormiẽtes excitat: diem appropinquantẽ præcinit, ſed prius ſeipſum alarum verbere ad cãtandũ excitat. Hæc ſingula myſterio nõ carẽt. Nox enim, eſt hoc ſeculum: dormientes ſunt filij huius noctis in peccatis iacentes. Gallus prædicatores qui diſtinctè prædicãt & dormientes excitãt, vt abiiciant opera tenebrarũ clamantes : Væ dormientibus. Exurge qui dormis: lucẽ venturam prænunciant, dum diem iudicij & futurã gloriam prædicãt: & prudenter antè, quã aliis virtutes prædicẽt ſe à ſomno peccati excitantes: corpus ſuum caſtigant. iij. q. vij. §. idem teſtatur Apoſtolus, vnde caſtigo corpus meum, &c. Hi etiam, ſicut & Gallus contra ventũ ſe vertunt, quando increpãdo & arguendo cõtra rebelles fortiter reſiſtunt: ne lupo veniente fugiſſe arguãtur, extra de renun. niſi cùm quidem. Virga ferrea, in qua Gallus ſedet, rectum repræſentat prædicãtis ſermonẽ: vt nõ loquatur ex ſpiritu hominis, ſed Dei, iuxta illud: Si quis loquitur quaſi ſermones Dei, &c. Quod verò virga ipſa eſt ſupra Crucem ſeu ſummitatẽ Eccleſiæ poſita, innuit ſermonẽ ſcripturarũ cõſummatũ eſſe & confirmatum. Vnde Dominus in paſſione ait : Conſummatũ eſt: & titulus eius ſuper
23 eum indelebiliter ſcriptus eſt. † Conus, id eſt, ſummitas templi eminens & rotunda, ſupra quã crux ponitur propter ſui rotunditatem, ſignificat quã perfectè & inuiolatè catholica fides prædicanda ſit & tenẽda: quã niſi quiſque integrã inuiolatámq; ſeruauerit, abſque dubio in æternũ peribit. † Feneſtræ Eccleſiæ vitreę, ſunt Scripturæ diuinæ, quæ ventum & pluuiã repellũt: id eſt nociua prohibent: & dum claritatem veri ſolis: id eſt, Dei in Eccleſiam, id eſt, in corda fidelium tranſmittunt, inhabitantes illuminant. Hæ intus latiores ſunt, quia myſticus ſenſus amplior eſt, & præcedit literalẽ: de cõſec. diſt. iiij. c. nullus autẽ. Itẽ per feneſtras quinq; ſenſus corporis ſignificãtur, qui extrà ſtricti eſſe debent, ne vanitates hauriant: & intus patere ad dona ſpiritualia li-
24 berius capiẽda. Per † cancellos verò, qui ſunt ante feneſtras, Prophetas, vel alios doctores obſcuros intelligimus Eccleſiæ militantis, in quibus ob duo charitatis præcepta, quãdoque duæ columnæ

Rom. 14.
Ephes. 5.
1. Cor. 9.
1. Pet. 4.
Ioan. 19.

lumnæ duplicantur:ſecundũ quod Apoſtoli bini ad prædicandũ
*Luc.*10. mittuntur. † Oſtium Eccleſiæ, eſt Chriſtus, vnde in Euangelio: 26
*Ioan.*10. Ego ſum oſtiũ,dicit Dominus. Apoſtoli etiã portæ ſunt:dictum eſt autẽ oſtiũ ab obſiſtẽdo his qui foris ſunt:vel ab obſidẽdo hos qui foris ſunt:vel ab oſtẽdendo aditũ.Valua verò,dicitur à voluendo:porta à portando : quia per eã portãtur quæcunque offeruntur.† Columnæ verò Eccleſiæ,epiſcopi & doctores ſunt,qui 27
templũ Dei per doctrinã ſicut & Euangeliſtæ thronũ Dei ſpiritualiter ſuſtinẽt. Hi namq; pro ſonoritate diuini eloquij argen-
*Cantic.*3. teæ colũnæ dicuntur,iuxta illud in Canticis canticorũ:Colũnas fecit argenteas: Vnde & Moſes in ingreſſu tabernaculi poſuit quinq; colũnas,& ante oraculũ. i.ſancta ſanctorũ quatuor,quod exponetur in ſexta parte ſub tit.de tẽpore aduẽtus. Licet autem
*Prouer.*9. columnæ plures ſint:tñ ſeptẽ eſſe dicũtur, iuxta illud:Sapientia ædificauit ſibi domũ:& excidit colũnas ſeptem:quoniã epiſcopi eſſe debent ſeptiformi gratia Spiritus ſancti repleti,&c.Iacob,&
*Galat.*2. Ioannes(vt ait Apoſtolus) videbãtur columnæ.Baſes columnarũ ſunt Apoſtolici epiſcopi vniuerſalis eccleſiæ machinam ſupportantes. Capita columnarum ſunt mentes Epiſcoporum & doctorum.Sicut enim capite membra,ſic mente verba noſtra diriguntur & opere: capitella quoque ſunt verba ſacræ Scripturæ
*Matth.*3. quorũ meditationi ſubdimur,& obſeruantiæ.† Pauimentum ec- 28
cleſiæ,eſt fidei noſtræ fundamentum. In Eccleſia verò ſpirituali pauimentũ ſunt pauperes Chriſti,ſcilicet pauperes ſpiritu:qui ſe in omnibus humiliant: quare propter humilitatem pauimento aſſimilantur. Rurſus pauimentũ,quod pedibus calcatur, vulgus eſt:cuius laboribus eccleſia ſuſtentatur. Trabes † quæ domum 29
coniungunt,ſunt principes vel prædicatores ſeculi:qui eccleſiæ muniunt vnitatem,hi verbo, illi facto. † Reclinatoria in eccle 30
ſia,ſignant cõtemplatiuos, in quibus Deus ſine offenſa quieſcit, qui per ſummã dignitatẽ & æternæ vitæ claritatem contẽplan-
*Cantic.*3. tur,auro cõparantur.Vnde in canticis dicitur:Reclinatorium fecit aureum.Tigna † in eccleſia ſunt prædicatores,qui eam ſpiri- 31
tualiter ſubleuant.Laquearia etiã ſiue cælaturæ ſunt prædicatores:quia eam ornãt vel roborãt:de quibus quia per vitia nõ pu-
*Cantic.*1. treſcũt,ſpõſa gloriatur in eiſdẽ canticis,dicens:Tigna domorum noſtrarum cedrina,laquearia cypreſſina. Deus enim Eccleſiam ſibi cõſtruit viuis ex lapidibus,& lignis imputribilibus,iuxta il-
*Cantic.*3. lud:Ferculũ ſibi fecit Rex Salomon de lignis libani,id eſt,Chriſtus de ſanctis caſtitate cãdidatis.De hoc aliter ſub tit.de picturis dicetur.Cãcellus,id eſt,caput eccleſiæ, humilior reliquo corpore eccleſiæ myſticæ, ſignificat, quãta humilitas debeat eſſe in clero

clero seu prælato, iuxta illud : Quanto maior es, humilia te in omnibus. Cancelli verò quibus altare à choro diuiditur separationē cælestiū significāt à terrenis, de cācello seu peribulo cho- *Ecclef.3.*
32 rum circumeunte, dicetur sub tit. de picturis. † Stallus ad sedendū in choro, designat ꝙ aliquando corpus recreandū est: quia quod
33 caret alterna requie, durabile non est. Pulpitum † in ecclesia, est vita perfectorum: & dicitur quasi publicum, siue in loco publico constitutum. Nempè legitur, Salomon fecit basim æneam, ponēs eam in medio basilicæ: stetítque super eam & extendens manum suā loquebatur populo Dei. Esdras quoque fecit gradū ligneum ad loquendúm: in quo stans super vniuersum populū eminebat. *2.Par.6.* *2.Esdr.8.*
34 Analogium † etiā dicitur: quia in eo verbū Dei legitur & enunciatur : λόγος enim Græcè, verbū, vel ratio dicitur. Quod dicitur etiā ambo, ab ambiendo: quia intrantem ambit & cingit. De
35 quo in quarta parte sub tit. de Euāgelio dicetur. † Horologium, per quod horæ legūtur, id est, colliguntur, significat diligentiam quam sacerdotes in dicēdis canonicis horis debito tēpore habe-
36 re debent, iuxta illud: Septies in die laudē dixi tibi. † Tegulæ tecti qui imbrem à domo pellūt, sunt milites, qui Ecclesiam à Pa- *Psal.118.*
37 ganis & ab hostibus protegunt. † Cocleæ quarum exemplar à templo Salomonis sumitur, sunt viæ muris interuolutæ latēter, per quas latenter arcanā cognitionē singulorū accipimus : quas
38 soli qui ad cœlestia gradiūtur, agnoscunt. De gradibus, per quos ad altare ascenditur in seq. tit. dicetur. † Sacrarium, siue locus in quo sacra reponuntur, siue in quo sacerdos sacras vestes induit, vterum sacratissimæ Mariæ significat : in quo Christus se sacra veste carnis induit. Sacerdos, à loco, in quo vestes induit ad publicum procedit : quia Christus ex vtero virginis procedens in mundū venit. Locus episcopi in ecclesia, altior est, sicut in secun-
39 da parte sub tracta. de Episcopo, dicetur. † Propè altare etiā quod Christū significat, collocatur piscina seu lauacrum: id est, Christi misericordia, in qua manus lauātur: ad notandū, quod in baptismo & pœnitentia, quæ per illam significatur à peccatorū sordibus diluimur: quod à veteri testamento tractū est. Legitur enim Exod. quod Moses fecit labiū æneum cum basi sua, in tabernaculū: in quo Aaron sacerdos & filij lauarentur, accessuri ad alta- *Exod.30. & 40.*
40 re: vt in eo offerrent tymiama. † Lumen, quod in ecclesia accenditur, Christū significat, iuxta illud: Ego sum lux mūdi, & Io. Erat lux vera, &c. Vel luminaria ecclesię significāt Apostolos & cęteros doctores quorum doctrina fulget ecclesia, vt Sol & Luna: de quibus Dn̄s ait: Vos estis lux mundi. i. bonorū operum exempla. Vnde ipse admonēs eos, ait : Luceat lux vestra corā hominibus. *Matth.5.*

Illumi

Exo.27. Illuminatur autẽ Ecclesia ex præceptis Domini:vnde ibi Exod.
legitur,Præcipe filiis Aaron, vt offerãt oleũ de arboribus oliuarum purissimũ vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij.De quo in secũda parte de acolyto dicetur. Fecit quoq; Moses lucernas septem, quæ sunt septẽ dona Spiritus sancti,quæ in nocte huius seculi tenebras nostræ cæcitatis illustrãt quæ super candelabra ponuntur:quia requieuit supra Christum spiritus sa-
Esaia 11. pientiæ & intellectus:spiritus cõsilij & fortitudinis:spiritus sciẽ-
Esaia 61. tiæ & pietatis,spiritus timoris Domini,quibus prædicauit captiuis intelligentiam. Pluralitas in Ecclesia lucernarum, pluralitatem designat in fidelibus gratiarum.Crux † triumphalis,in ple- 41
rísque locis in medio Ecclesiæ ponitur ad notandũ quòd de medio corde redemptorem nostrum diligimus, qui iuxta Salomonẽ corpus suum media charitate constrauit propter filias Hierusalem:& vt omnes signum victoriæ videntes,dicant: Aue salus totius seculi,arbor salutifera,& ne vnquam à nobis dilectio Dei obliuioni tradatur:qui,vt seruum redimeret, tradidit vnicum fi-
Cantic.3. lium , vt crucifixum imitemur. Crux autem in altum dirigitur: per quod Christi victoria designatur. De hoc dicetur,vbi de Ecclesiæ consecratione agetur. Quare Ecclesia intus & non extra ornetur, sub tractatu de picturis,dicetur.† Claustrũ,sicut ait Ri- 42
chardus episcopus Cremonensis, in mitrali ab excubiis & custodiis Leuitarum circa tabernaculum:vel ab atrio sacerdotum,vel à porticu Salomonis ad templũ sumpsit exordiũ. Præcepit enim Dominus Mosi, ne Leuitas cũ plebeia multitudine numeraret: sed cõstitueret eos super tabernaculũ testimonij ad portandum & custodiẽdum.Propter quod Domini pręceptũ dũ diuina peragũtur mysteria,clerici debent in ecclesia stare à laicis segregati. Vnde statuit Cõcilium Maguntin.extra de vi.& ho.cle.c.j.quòd pars illa quæ cãcellis diuiditur ab altari, psallentibus tãtum pateat clericis. Porrò sicut templũ triumphantem designat Ecclesiam , sic claustrum cœlestem significat Paradisum : vbi erit cor vnũ:& idem in Dei dilectione & voluntate, vbi omnia cõmuni-
1.Cor.15. ter possidebuntur : quia quæ quis minus habebit in se, in alio se gaudebit habere:quia Deus erit omnia in omnibus.Ideoque regulares vnanimiter in claustro degẽtes, ad seruitiũ Dei surgunt, & secularia relinquẽtes, in omnibus vitam communem ducunt.
† Diuersitas autẽ officinarum & officiorũ in claustro, diuersitas 43
est mansionũ cum diuersitate præmiorum in regno:quoniam in domo patris mei mansiones multæ sunt, dicit Dominus de pœ. dist. iiij.c.domo.Moraliter verò claustrũ,est animæ cõtemplatio vbi se recipit,à turba cogitationum carnalium separatur, & sola

cœleſtia meditatur. xlvij.diſt.cap. omnes. In hoc clauſtro ſunt quatuor latera, ſcilicet, cõtemptus ſui, contemptus mundi, amor proximi, & amor Dei. Vnũquódque autẽ latus ſuũ habet ordinem columnarũ. Contemptus ſui, habet mentis humiliationem, carnis afflictionem, humilem ſermonem & ſimilia. Baſis omniũ columnarũ, eſt patiẽtia. In hoc clauſtro diuerſitas officinarum, eſt diuerſitas virtutum. Capitulum eſt cordis ſecretum. De hoc aliter tamẽ dicetur in quinta parte ſub tit. de prima. Refectoriũ dilectio ſanctæ meditationis. Cellarium, ſacra Scriptura. Dormitorium, mũda conſciẽtia Oratorium, vita immaculata. Ortus arborum & herbarũ, congeries virtutum. Puteus aquarũ viuentium, irrigatio donorũ quæ hic ſitim mitigãt: & in futuro peni-
44 tus extinguẽt. † Sedes autem epiſcopales, quæ iuxta B. Petri diſpoſitionem, ſunt in ſingulis ciuitatibus antiquitus conſecratæ: prout dicetur in procemio ſecũdæ partis: non in memoriã confeſſorum, ſed ad honorem Apoſtolorum ac martyrum ac præci-
45 puè B. Mariæ virginis, veterum deuotio dedicauit. † Cæterùm ideò in Eccleſiam conuenimus: vt ibi delictorum veniam poſtulemus & diuinis laudibus inſiſtamus: vt dicetur in prooemio quintæ partis: & vt ibi bona ſiue mala iudicia audiamus, & Dei cognitionem diſcamus & accipiamus: & vt dominicũ corpus ibi
46 manducemus. † In conuentu eccleſiæ mulieres & viri ſeorſum habitãt quod ſecundùm Bedam à veteri cõſuetudine deriuatum accepimus, & inde fuit quod Ioſeph & Maria puerũ dereliquerunt: quoniam alter illum, quem ſecum nõ cernebat, cum altero eſſe putabat. Cauſa autem diuiſionis eſt: quia caro viri & mulieris ſi propiùs acceſſerint, ad libidinem accendũtur. Vnde cũ ibi peccatata deflere debeámus, neceſſe eſt tunc eorũ fomẽta & delectationes carnales vitari. Maſculi autẽ in auſtrali, fœminæ autem in boreali ſiue in aquilonari parte manẽt: vt oſtendatur firmiores ſanctos debere ſtare cõtra maiores huius ſeculi tẽtationes: infirmiores verò cõtra minores ſeu minus fortiores, firmiorémque ſexũ in apertiori loco cõſiſtere debere: quoniã ſecũdùm Apoſtolum: Fidelis eſt Deus, qui non patietur vos tentari ſupra *1.Cor.10.*
id, quod poteſtis ſuſtinere. Ad hoc etiã pertinet, quia Ioãnes vidit Angelum fortem, qui poſuit ſuũ pedem dextrũ ſuper mare: *Apoc. 10.* *Epheſ.5.*
47 nam & fortiora membra maioribus periculis opponũtur, ſecundum alios verò viri in parte anteriori, mulieres in poſteriori *1.Cor.2.*
parte manent: quia vir caput eſt mulieris, ideóq; dux eius † Mulier quoque velato capite eſſe debet in eccleſia. xxxiij q.v. mulier quia nõ eſt imago Dei: & quia per illã pręuaricatio inchoata eſt: ideóque in eccleſia propter reuerentiã ſacerdotis (qui eſt

Christi vicarius (coram eo tanquã coram iudice propter reatus originem, habeat caput velatũ, non liberũ, nec propter eandem reuerentiã habeat potestatẽ loquendi in ecclesia corã eo. Olim autem viri & mulieres comã sibi nutrientes, adsistebant in Ecclesia, nudo capite crinibus gloriantes: quod inhonestum erat.

Ephes. 5. † Qualis locutio in Ecclesia habenda sit, Apostolus ostendit, di- 48
cens: Loquentes vosmetipsis in Psalmis & Hymnis, & Canticis spiritualibus: vnde ibi à verbis superfluis abstinendũ est, extrà de celeb. miss. c. dolentes. iuxta illud Chrysostomi, In aulam regiam ingressurus, habitu & incessu te componas: Angeli enim Domini

Iosue 5. adsunt: quia domus Dei, plena est virtutibus incorporeis. Et Dñs ad Mosen, & Angelus ad Iosue, Solue calciamentum de pedibus tuis: locus enim in quo stas sanctus est. † Vltimò notandum est 49
quod ecclesia consecrata reos sanguinis ad se confugientes, qui in illa, vel contra illam nõ dereliquerunt: defendit ne vitam per-

3. Reg. 2. dant aut mẽbra xiij q. v. reos extrà de immun. eccles. c. inter. Tamen legitur quod Ioab in tabernaculũ fugit & cornu altaris apprehendit. Idem etiã priuilegiũ habet non consecrata, in qua diuina officia celebrãtur. extrà de immun. eccles. c. Ecclesia. Corpus
† autem Christi à tabulis sumptum, eos nõ defendit: nec confu- 50
gientes ad illud: tum quia hoc priuilegiũ ecclesiæ cõcessum est, quare non est ad alia protrahendũ: tum quia illud est cibus animæ, nõ corporis, de consec. dist. ij. non iste. vnde animã liberat: &
non corpus † Ecclesiæ tribus de causis de loco ad locũ mutãtur. 51
de consecr. dist. j. tribus, & c. seq. Primò, propter necessitatẽ persecutorum. Secundò, propter difficultatem locorũ: puta propter aëris intemperiem. Tertiò, cùm malorũ societate grauantur: & tunc cum concilio Papæ vel Episcopi. Quare ecclesiam ingrediens, signo crucis se munit, dicetur in proœmio quintæ partis.

SVMMA.

1 *Altare qui primum extruxerunt: & vnde fluxerit hodiernus vsus.*
2 *Altare, & ara, quid differant.*
3 *Altare multiplex, multiplicem efficit significationem, & num.* 4.
5 *Arca testamenti, quibus sit ornata, & num* 16.
6 *Constantinus Imperator constituit in Basilica arcam testamenti, allatam Hierosolymis à Tito Imperatore.*
7 *Homo vt sit templum Dei, qua secum habere debeat.*
8 *Mensa quid notet.* 9 *Candelabrum exterius illuminans, quid.*
10 *Arca, vnde dicatur. Et quid notet. Et quibus constet.*
11 *Altare quid. Et quid notet. Fusè per discursum, num.* 13. & 15.
12 *Charitas maxima virtutum.*
14 *Linteamina alba, operiunt altare.* 17 *Scala altare.*

De

De altari. CAP. II.

2 Altare in † Eccleſia propter tria fit:prout ſub eius dedica- *Gen.*8.
tione dicetur. Sciendum autem eſt, quod Noë primus,de- *Ibid.*12.
inde Iſaac, Abraham & Iacob, altaria ædificaſſe leguntur, quæ *Ibid.* 33.
non aliud quàm lapides erecti intelliguntur, ſuper quos ſacrifi-
cia mactabant,quæ ſuppoſito igne cremabant.Moſes etiam fecit
altare de lignis Sethin,& inde altare Tymiamatis:quod veſtiuit
auro puriſſimo:prout legitur in Exodo:vbi etiam ponitur forma *Exo.*25.
ipſius altaris. Salomon quoque ſicut legitur Regum prope fi- 27.&29.
nem, altare aureum fabricauit. Ab his quidem antiquis patribus 3.*Reg.*8.
altaria modernorum ſumpſerunt exordium,quæ in cornua qua-
tuor eriguntur, quorum quædam vnius ſunt lapidis:quædam ex
3 pluribus cōponuntur. † Nempè altaria & aræ aliquoties indif-
ferenter inueniuntur:intereſt tamen. Nam altare,quaſi alta res,
vel alta ara dicitur, in quo ſacerdotes incenſum adolebant, ara
quaſi area. i. plana: vel ab arbore dicitur: quia in ea ſacrificia
4 ardebant. † Et not.quòd multiplex in ſcriptis legitur altare, vi-
delicet ſuperius & inferius:interius & exterius:quorū etiā quod-
libet eſt duplex.Altare ſuperius,eſt Deus trinitas.de quo legitur:
Non aſcendetis ad altare meum per gradus, Exod.20. Eſt & al- *Exo.*20.
tare ſuperius eccleſia triumphans: de quo dicitur: Tunc impo-
nent ſuper altare tuum vitulos.Pſalm.50. Altare autem inferius
eſt Eccleſia militans, de quo legitur: Si altare lapideum feceris
mihi, nō ædificabis illud de ſanctis lapidibus. Eſt etiā altare in- *Pſal.*117.
ferius, menſa tēpli,de qua dicitur:Cōſtituite diē ſolennē in con- 3. *Reg.*8.
denſis vſq; ad cornu altaris:& in 3.Reg. dicitur ꝙ Salomon fecit
altare aureum. Altare verò interius, eſt cor mundum prout in-
frà dicetur. Eſt etiam altare interius fides incarnationis, de qua
iubetur in Exo. Altare de terra facietis mihi:altare autem exte- *Exo.*20.
rius eſt ara Crucis.Hoc eſt altare holocauſti, ſuper quo crema-
batur ſacrificium veſpertinum. Vnde in canone miſſæ dicitur:
Iube hæc in ſublime altare quod tuum ferri, &c. Altare etiā ex-
terius ſunt eccleſ.ſacramēta:de quib.dictum eſt: Altaria tua Dn̄e
virtutū,&c. Rurſus altare etiam,mortificatio noſtra, ſeu cor no-
ſtrum, in quo carnales motus feruore Spiritus ſancti conſumū-
5 tur. † Secundò,altare etiā ſignificat eccleſiā ſpiritualē: quatuor *Pſal.* 83.
eius cornua ſignificant quatuor mundi plagas, per quas eccleſia
dilatatur. Tertiò, ſignificat Chriſtū,ſine quo munus nullū acce-
ptabile patri offertur. Vnde eccleſia ſolet orationes ad patrem
dirigere per Chriſtum.Quartò,ſignificat corpus Dn̄i:prout in 6. *Matt.*28.
parte ſub tit. de Paraſceue dicitur. Quintò ſignificat menſam,
in qua cū diſcipulis cōuiuatus eſt Chriſtus. Sanè legitur in Exo.

Exo. 40. quod in arca teſtamenti ſiue † teſtimonij repoſita eſt teſtifica- 5
tio. i.tabulæ in quibus ſcriptum erat teſtimoniũ, licet etiã quæ-
dam repoſita ibi teſtimonia dici poſſunt, & hoc in teſtificatione
ꝙ legem naturalẽ in cordib.ſcriptam ſuſcitauerat in ſcriptis. Re-
poſita eſt etiã ibi vna aurea plena mãna in teſtificationem:quod
panẽ dediſſet filiis Iſrael de cælo:& virga Aarõ,in teſtimonium,
*Heb.*9. quia omnis poteſtas à Domino Deo eſt & Deuteronomius, in
*Exod.*37. teſtimoniũ pacti:quod dixerãt, omnia quæ dixerit nobis domi-
nus,faciemus. Et ob hoc dicta eſt arca teſtimonij vel teſtamẽti,
ob hoc etiam dictũ eſt tabernaculũ teſtimonij. Super arcã verò
factum eſt propitiatoriũ:de quo dicetur in procœmio iiij.partis.
In cuius rei imitationem in quibuſdã eccleſiis ſuper altare col-
Exod. 5. locatur arca ſeu tabernaculũ in quo corpus Domini ,& reliquiæ
3. *Reg.* 8. ponuntur. Præcepit etiã Dñs fieri candelabrum ductile ex au-
ro puriſſimo.Legitur in 3.Regum.quòd in arca fœderis aliud nõ
eſt niſi duæ tabulæ lapideæ quas poſuerat in ea Moſes in Oreb,
quando pepigit Dñs fœdus cũ filiis Iſrael cum egrederentur de
terra Ægypti.Et nota † quod tempore Silueſtri Papæ Conſtan- 6
tinus Imperator conſtruxit baſilicam Lateran. in qua poſuit ar-
cam teſtamẽti, quã Titus Imperator aſportauerat de Hieruſalẽ,
candelabrum aureum,cum ſeptẽ infuſoriis lucernis. In qua arca
ſunt hæc:Anuli,& vectes aurei,tabulæ teſtimonij,& virga Aarõ,
manna,panes ordeacei,vrna aurea, veſtis inconſutilis,& arundo
& veſtimẽtum S.Ioãnis Baptiſtæ, & forcipes cum quibus tonſus
fuit S. Ioannes Euangeliſta.Sanè homo † ſi habet altare , men- 7
ſam,candelabrum & arcã , tẽplum Dei eſt. Oportet ſiquidẽ eum
altare habere, vbi rectè offerat : & rectè diuidat. Altare,eſt cor
noſtrum in quo debemus offerre,vnde Exod.20.præcepit domi-
nus in altare offerri holocauſta , quia de corde debent procede-
re opera igne charitatis accenſa. Holocauſta dicuntur ab ὅλον,
quod eſt totum,& καῦσις, quod eſt incendiũ ſiue incenſio.vnde
holocauſta, quaſi ex toto incenſa. In iſto igitur altari debemus
rectè offerre & rectè diuidere.Rectè offerimus, quando bonum
quod cogitamus ad perfectionem perducimus. Sed nõ rectè di-
uidimus, ſi nõ diſcretè illud faciamus,quia ſæpè putat homo fa-
cere bonum, & facit malum:& ſæpè ex vna parte facit bonũ : &
ex alia parte facit malum:& ita ipſe ædificat,& ipſe deſtruit.Sed
tunc rectè diuidimus, quando bonum quod facimus , non nobis
ſed ſoli Deo attribuimus. Menſam quoque oportet hominẽ ha-
bere, vt inde panes verbi Dei ſumat.Per † menſam, ſacram ſcri- 8
*Pſal.*22. pturam intelligimus,de qua Pſalmiſta:Paraſti in conſpectu meo
menſam aduerſus eos, qui tribulãt me , id eſt, dediſti mihi ſcri-
pturam

pturam contra tentationem demoniacã. Oportet vt hanc habeamus, id eſt, in mente reponamus: vt panes verbi Dei inde ſumamus. Pro defectu huius panis dicit Hiere. Paruuli petierunt pa- *Tren.* 4.
nem: & non erat, qui frangeret eis. Oportet etiam eum habere
9 candelabrum, vt bonis operibus luceat. Candelabrum † exterius illuminans, eſt opus bonum, quod alios per bonum exemplum accendit, de quo dicitur: Nemo accendit lucernam & ponit eam ſub modio ſed ſupra candelabrum. Lucerna iuxta verbum Domini, eſt bona intentio, quia Chriſtus dicit: Lucerna, eſt oculus tuus: oculus verò, eſt intentio. Nõ debemus ergo ponere lucernam ſub modio, ſed ſupra candelabrum: quoniã ſi habemus bonam intentionem, nõ debemus abſcondere, ſed bonum opus aliis
10 in lumen & exemplum manifeſtare. † Oportet eum etiam habe- *Luc.* 11.
re arcam, quæ dicitur ab arcendo. Arca ergo, poteſt dici diſciplina, vel regularis vita: per quam crimina à nobis arcentur. In arca autẽ ſunt virga, tabula & manna: cum in regulari vita debet eſſe virga correctionis, vt caro caſtigetur: & tabulã dilectionis, vt Deus diligatur: In tabulis enim ſcripta ſunt mandata, quæ pertinent ad dilectionem Dei. Debet etiam ibi eſſe manna diuinæ *Pſal.* 32.
prælibationis: vt quam ſuauis eſt Deus, guſtemus & videamus, quia bona eſt negotiatio eius. iuxta illud Prouerbior. de muliere *Prou.* 31.
forti: Guſtauit, & vidit: quia bona eſt. Vt ergo Dei templum ſimus, habeamus in nobis altare per oblationem, ne appareamus in conſpectu Dei vacui, iuxta illud Eccleſiaſt. Non apparebis in conſpectu Dei tui vacuus. de conſec diſt. j. omnes. Menſam per *Eccl.* 23.
refectionem, ne deficiamus in via, quaſi ieiuni: iuxta illud Euangelij: Si dimiſero eos ieiunos, deficient in via. Candelabrum, per bonam operationem, ne ſimus otioſi: iuxta illud Eccleſiaſt. Multam malitiam docuit otioſitas. extra de renuntiat. ca. niſi §. *Eccle.* 33.
verũ. Arcam, ne ſimus quaſi filij Belial: id eſt abſq; iugo indiſciplinati: diſciplina enim neceſſaria eſt iuxta illud Pſalm. Appre- *Pſal.* 2.
hẽdite diſciplinã, ne quãdo iraſcatur Dominus, &c. De his etiam
11 & aliis altaris ornamentis in ſeq. tit. dicetur. † Hoc altare ille ædificat, qui cor ſuum vera humilitate & virtutibus exornat. vnde Grego. Qui virtutes ſine humilitate congregat, quaſi qui puluerem in ventum portat. Per altare enim cor noſtrũ intelligitur, vt dicetur, vbi de altaris dedicatione agetur: quod eſt in medio corporis, ſicut altare in medio eccleſiæ: de quo altari iubetur à Domino Leuit. Ignis in altari meo ſemper ardebit. *Leui.* 6.
12 Ignis † eſt charitas: altare eſt cor mundum: ignis ſemper ardebit in altari: quia charitas ſemper feruebit in corde noſtro. Vnde Salomon in canticis canticorum. Aquæ multæ non poſſunt *Cantic.* 8.

*Psal.*117. extinguere charitatẽ, quia n. semper ardet, extingui non potest.
Vos ergo secundũ Prophetã agite diem lætitiæ in frequentationibus, seu in cõdẽsis vsq; ad cornu altaris: quia reliquiæ cogitationum diẽ festũ agẽt tibi. De hac Apost. excellentiorẽ viã nobis
1.*Cor.*12. *Psal.*75. demõstrat: excellentiorem viã dixit charitatẽ, quia ipsa est super oẽs virtutes, & quicunque ipsam habet, oẽs virtutes habet: hoc est verbum abbreuiatũ, quod facit Dñs super terram, quod adeò
*Matt.*22. breue est, vt dicatur: Habe charitatem, & fac quicquid vis. Ex his namq; duob. mãdatis tota lex pẽdet & Prophetæ. Vel per altare, vniuscuiusque animã intelligimus quæ ædificatur Dño ex lapidibus viuis, s. ex virtutibus variis & diuersis. † Porrò linteamina 14
alba quibus operitur altare, carnẽ siue humanitatem Saluatoris designãt, quę multo labore cãdidãtur, sicut Christi caro ex terra, i. ex Maria orta, per multas tribulationes ad resurrectionem, &
*Psal.*83. cãdorẽ & lætitiã immortalitas peruenit: de qua exteri⁹ sunt ecclesiastica sacramẽta, de quibus dictũ est: Altaria tua Dñe virtutum, &c. † Rursus altare est mortificatio nostra seu cor nostrũ, in 15
quo carnales motus feruore Spũs sancti cõsumũtur. Secundò, altare etiam significat Ecclesiã spũalẽ: quatuor eius cornua significãt quatuor mundi plagas, p quas Ecclesia dilatatur. Tertiò, significat Christũ sine quo munus nullũ acceptabile patri offertur. Vnde Ecclesia solet orationes ad patrem dirigere per Christum.

Quartò, significat corpus Dñi prout in vj. parte sub tit. de
Mat. 26. Parasceue dicetur. Quintò, significat mensam, in qua cum disci-
*Exo.*40. pulis conuiuatus est Christus. Sanè legitur Exod. quod in arca testamenti † siue testimonij reposita est testificatio. i. tabulæ, in 16
quibus scriptum erat testimonium: licet etiam quædam reposita ibi testimonia dici possunt, & hoc in testificatione, quod le-
Hebr. 9. gem naturalem in cordibus scriptã suscitauerat in scriptis. Reposita est etiam ibi vrna aurea plena manna in testificationem
Rom. 13. quod panẽ dedisset filiis Israël de cœlo, & virga Aaron, in testimoniũ quòd omnis potestas à Dño Deo est, & Deuteronomius in testimonium pacti, quo dixerant, Omnia quæ dixerit nobis
*Exo.*37. Dominus, faciemus. Et ob hoc dicta est arca testimonij vel testamenti, ob hoc etiã dictũ est, tabernaculum testimonij. Super arcã verò factũ est propitiatorium: de quo dicitur in proœmio quartæ partis: in cuius rei imitationem, in quibusdã Ecclesiis su-
Psal. 83. per altare collocatur arca, seu tabernaculum in templum Salo-
*Gen.*28. monis: & à Propheta in xv. Psalmis cõtinuè demonstratur, quas beatus vir ascẽsiones in corde suo disposuit: Hãc † scalam vidit 17
Iacob: summitas eius cœlos tangebat. lxxxviij. dist. c. j. Per hos gradus, cõpetenter virtutũ gradus intelliguntur: quibus ad al-
tare

tare, id est, Christum ascenditur, iuxta illud Psal. Et ambulabunt *Psal.* 83.
de virtute in virtutem. de pœn. dist ij. dum sanctam, in princip. & *Iob* 33.
Iob, Per singulos gradus meos pronunciabo illũ, legitur in Exo. Non ascendes ad altare meum per gradus: ne reueletur turpitudo tua, nondum enim fortè antiqui femoralibus vtebantur. In Concilio Toletano. xxvj. q. vj. quicunque cauetur, quod clericus causa doloris in alterius perniciem altare vel imaginem exuens vestibus vel lugubri veste, vel spinis accingens, vel ecclesiæ luminaria extinguens, deponatur. Sed si ecclesia sua iure suo indebitè spoliatur: hoc causa mœroris facere licet: vel secundũ quosdam quemadmodum & in die passionis Domini in signum tristitiæ altaria denudantur: quod tamen hodie Concilium reprobat Lugdunen. extrà de offic. ord. cap. si canonici. Denique altaria, quæ per somnia, & per inanes quasi reuelationes hominum construuntur, reprobantur omnino, de consec. dist. j. placet.

SVMMA.

1 *Picturarũ & cortinarũ vsus in ecclesia, earumq; varia significatio.*
2 *Græci quomodo vtantur imaginibus & picturis dimidiatis. Et quo id faciant consilio.*
3 *Ezechias Rex, quo consilio serpentem æneum confregerit.*
4 *Idolorum immodicus vsus reprobatur: moderatus probatur.*
5 *Picturarum & imaginum in Ecclesia varia est sedes.*
6 *Christus qua, & quotuplici forma pingendus, & num. 12.*
7 *Christus variè pictus, varium quid notet.*
8 *Angeli variè effiguntur pro varia eis à Deo collata dignitate, & munere.*
9 *Euangelistæ qua forma pingantur, & qua sede locentur.*
10 *Apostoli variè pro suo cuiusque munere, pinguntur, & num. 16.*
11 *Patriarchæ, qualiter effingantur.*
13 *Ioannes Baptista qua forma pingatur. Et qua martyres, num. 14.*
15 *Confessores, qua forma pingantur, qua doctores: qua denique virgines. Vbi & varietatis subdita ratio.*
17 *Picturæ sanctorum, ad quid in Ecclesiis variè institutæ. Et vnde sit petitum illud ipsum exemplum.*
18 *Antiquorum instituta & sanctiores, sunt tutissimi vitæ duces.*
19 *Christus quotuplici corona depingatur.*
20 *Corona sanctorum, qua specie & forma effingatur.*
21 *Paradisus ad quid pingatur in Ecclesia, ad quid infernus.*
22 *Picturarum varietas, varietatem virtutum notat.*
23 *Ecclesiæ ornatus, in quibus consistat. Et in quibus altaris. nu. 24.*
25 *Historiarum tabernaculum quid notet. 26. Phylatterium, quid.*
27 *Candelabra in vtroque altaris cornu quid notent. Quid emunctoria siue forcipes, num. 28. & 29. Quid scuta, num. 30.*

De picturis, cortinis, & ornamentis Ecclesiæ.

CAPVT III.

Pictura † & ornamenta in Ecclesia, sunt laicorum lectiones 1
& scripturæ: vnde Gregorius de consecratio. dist. iij. c perlatum. Aliud est picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, addiscere: nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis cernentibus præstat pictura: quia in ipsa ignorantes vident quid sequi debeant: in ipsa legunt, qui literas nesciunt. Sanè Chaldæi ignem adorant, & cogunt alios idem facere alia idola comburentes. Pagani verò imagines seu icones, & idola adorant quod Sarraceni non faciunt, qui imagines nec habere, *Exod. 20.* nec videre volunt: moti ex verbo illo: Non facies tibi omnem similitudinem eorum, quæ in cœlo, vel in terra, vel in aquis, vel sub terra sunt. Exod. 20. & aliis authoritatibus, quæ statim sequuntur: nos valdè super hoc increpantes: sed nos illas non adoramus: nec Deos appellamus: nec spem salutis in eis ponimus: quia hoc esset idololatriæ: sed ad memoriam & recordationem rerum olim gestarum, eos veneramur: Vnde versus,

Effigiem Christi qui transis, pronus honora.
Non tamen effigiem: sed quod designat, adora.
Esse Deum, ratione care: cui contulit esse
Materiale lapis, effigiale manus.

Nec

Nec Deus est, nec homo: præsens quam cernis imago.
Sed Deus est, & homo, quem sacra figurat imago.

Et alibi:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.
Hanc videas: sed mente colas, quod noscis in ipsa.

2 Græci † etiam vtuntur imaginibus pingentes illas: vt dicitur solum ab vmbilico suprà & non inferius: vt omnis stultæ cogitationis occasio tollatur: nullam etiam faciunt sculptilem imaginem, eò quòd legitur Exod. 20. c. Non facies sculptile neque imagines. Item Leuit. 26. Non facies idolum neque sculptile. *Cant. 26.* Item Deuter. 4. c Ne fortè decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem. *Cap. 4.* Item non facietis vobis Deos aureos & argenteos. *Deut. 4.* Item Propheta: Simulachra gentium argentum, & aurum, opera *Psal. 13.* manuum hominum. Similes illis fiant, qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Item Moses ait populo *Num. 21.* Israël: ne fortè errore deceptus adores ea, quæ creauit Dominus *4. Reg. 18.*
3 Deus tuus. † Hinc etiam est, quòd serpentem æneum, quẽ Moses erexerat, Ezechias Rex confregit, quia populus ille contra
4 legis præceptum turis adolebat incensum. Ex † his autem & similibus authoritatibus reprobatur nimius imaginum vsus. Ait enim Apostolus primæ Corinth. Scimus enim, quia idolum nihil *1. Cor. 8.* est in mundo: & nullus Deus nisi vnus. Possent namque simplices & infirmi per nimium & indiscretũ vsum facilè ad idololatriam trahi. Vnde Sapientia: Idolis nationum non erit respectus: *Sap. 14.* quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt: & in tentationem animæ hominũ: & in muscipulam pedibus insipientium. Moderatè verò vt picturis ad repræsentandum, mala vitanda, & bona imitanda, reprehensibile non est. Vnde Dominus ad Ezech. Ingredere, & vide abominationes pessimas, quas isti faciunt. Et ingressus vidit omnem similitudinem reptilium & animalium & abominationẽ, & vniuersa idola domus Israël depicta in pariete. *Ezech. 8.* *Ezech. 4.* Nempè Greg. hoc exponens in pastorali lib. 2. cap. 20. dicit: Dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur quicquid fictis imaginibus deliberãdo cogitatur. Rursus ad eundem Ezech. dicitur: Sume tibi laterem, & pones eum coram te, & describes in eo ciuitatẽ Hierusalem. Ei autem quod dictũ est, quòd imagines sunt laicorum literæ, obuiat illud Euangelij: Habent, inquit, Mosen & Prophetas, audiant eos. De *Luc. 16.* hoc etiam dicetur in 4. parte sub 3. particula Canonis super verbo seruitutis. Concil. Agathens. de consec. dist. iij. c. placuit. inhibet picturas in ecclesiis fieri: & quod colitur & adoratur in pa-

rietibus depingi:sed Greg.de conſ.diſt.iij.c.perlatum,dicit,quod picturas non licet frangere ea occaſione, quod adorari non debent. Pictura namque plus videtur mouere animũ,quàm ſcriptura.Per picturam quidem res geſta ante oculos ponitur,de conſe. diſt.ij.c.ſemel.ſed per ſcripturam res geſta quaſi per auditũ, qui minus mouet animum ad memoriam reuocatur.Hinc etiam eſt, quod in eccleſia non tantã reuerentiã exhibemus libris,quãtam imaginibus & picturis.† Picturarũ ſiue imaginum aliæ ſunt ſu- 5
pra eccleſiam,vt Gallus vel Aquila:aliæ extra eccleſiã,ſ.foris in frõte eccleſiæ:vt bos & leo:aliæ intra,vt coronæ,ſtatuæ & diuerſa ſculpturarum & picturarum genera, quæ vel in veſtibus, vel in parietibus,vel in vitrealibus depingitur,de quorum aliquibus ſub tractatu de eccleſia dictum eſt, quod à tabernaculo Moſi & tempore Salomonis ſumptũ eſt. Scripſit enim Moſes, ſcripſit & 6
pinxit Salomõ,& parietes cælaturis & picturis ornauit. † Sciendum autẽ eſt,quod Saluatoris imago tribus modis cõuenientius in eccleſia depingitur,videlicet,aut reſidens in throno,aut pendens in crucis patibulo.Aut,vt reſidens in matris gremio: quia

Ioan. 1. verò Ioan. Baptiſta Chriſtũ digito mõſtrauit,dicens:Ecce agnus Dei,ideò quidam depingebant Chriſtũ ſub ſpecie agni.Quia tñ vmbra tranſiuit,& Chriſtus verus eſt homo:dicit Adrianus Papa de conſec.diſt.iij.c.ſextam.quod ipſum in forma humana depingere debemus.Non enim agnus Dei in cruce principaliter depingi debet:ſed homine depicto,non obeſt agnum in parte inferiori,vel poſteriori depingi, cùm ipſe ſit verus agnus, qui tollit peccata mũdi.His quidẽ & aliis diuerſis modis Saluatoris imago depingitur,propter diuerſas ſignificationes.† Nam picta in prę- 7
ſepio,rememorat natiuitatẽ. Depicta in matris gremio, puerilẽ ætatem.Depicta vel ſculpta in cruce, paſſionẽ,& quandoque in ipſa cruce Sol & Luna quaſi eclipſim patientia depinguntur.Depicta verò in ſcalarũ aſcenſu, Aſcenſionem. Picta, vt reſidens in throno,ſeu in ſolio excelſo, præſentem indicat maieſtatẽ & po-

Matt.vlt. teſtatem, quaſi dicat: Data eſt ei omnis poteſtas in cœlo & in

Eſaiæ 6. terra,iuxta illud:Vidi Dñm ſedentem ſuper ſoliũ excelſum,&c.

Exod. 24. id eſt,Dei filium ſuper Angelos regnantem,iuxta illud: Qui ſedes ſuper Cherubin. Quandoque verò depingitur ſicut viderunt eum Moſes & Aaron:Nadab & Abiu.ſ.ſupra montem & ſub pedibus eius quaſi opus ſaphyricum: & quaſi cœlum ſerenum. Et

Luc. 21. quoniam ſicut ait Lucas,tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate:ideò ei quandoque circumcirca pinguntur Angeli, qui ei ſemper ſeruiunt &

Eſaiæ 6. adſiſtunt,& depinguntur cum ſex alis, ſecundùm Eſai.Seraphin

ſtabant

ſtabant iuxta illud: Sex alæ vni,& ſex alæ alteri, & duabus vela-
8 bant faciem eius, duabus pedes, & duabus volabant. † Depinguntur etiam Angeli tanquam in ætate iuuenili florentes, nunquam enim ſeneſcunt. Quandoque etiam circumpingitur Archangelus Michaël, draconem ſuppeditans: iuxta illud Ioan. in Apoc. Factum eſt præliũ in cœlo, Michaël cum dracone pugnabat, quæ pugna eſt diſſidium Angelorũ, confirmatio bonorum, & ruina malorum, aut in præſenti eccleſia perſecutio fidelium. Quandoq; etiam circumpinguntur 24 ſeniores,ſecundùm viſionem ipſius Ioan. in veſtibus albis & coronis aureis, per quos ſignificantur veteris & nouæ legis doctores, qui ſunt 12. propter fidem trinitatis, quam annuntiant per quatuor mundi climata, aut 24. propter opera & obſeruantiam Euangeliſtarum. Si lampades adduntur, dona Spiritus ſancti repræſentantur. Si mare
9 vitreum, baptiſmus innuitur. † Quandoque etiam circumpinguntur quatuor animalia, ſecundùm viſionem Ezechielis & eiuſdem Ioan.Facies hominis,& facies leonis à dextris, & facies bouis à ſiniſtris, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Hi ſunt quatuor Euangeliſtæ. Vnde pinguntur cum libris in pedibus, quia quæ verbis & ſcriptura docuerunt, mente & opere compleuerunt. Matthæus figuram ſortitur humanam, Marcus figuram tenet leonis,hi ponuntur à dextris, quia Chriſti natiuitas & reſurrectio fuerunt omnium lætitia generalis. Vnde in Pſal. Et ad matutinum lætitia. Lucas verò vitulus eſt, eo quod à Zacharia Sacerdote inchoauit, & Chriſti paſſionem & hoſtiam ſpecialius pertractauit. Vitulus enim,eſt animal Sacerdotum ſacrificiis aptum.Comparatur etiam vitulo propter duo cornua quaſi duo continens teſtamenta. & propter quatuor pedum vngulas, quaſi quatuor Euangeliſtarum ſententias.Per hunc quoque figuratur Chriſtus, qui fuit pro nobis vitulus immolatus, ideoq; ponitur a ſiniſtris:quia mors Chriſtus fuit Apoſtolis triſtis. De hoc & qualiter beatus Marcus depingi debet, in ſeptima parte ſub titulo de Euangeliſtis dicetur.Ioannes autem figuratur aquila,quoniam ad excelſa peruolat,cùm ait: In principio erat verbum. Hoc quoque ſignificat Chriſtum, cuius iuuentus, vt aquila renouatur, quia reſurgens à mortuis,floret: & in cœlum ingreditur, hîc tamen non iuxta, ſed ſuper ſe depingitur, quoniam aſcenſionem deſignat & verbum apud Deũ pronũtiat. Sed cùm quodlibet ipſorum animalium haberet quatuor facies, & quatuor alas, qualiter poſſent depingi, dicetur in ſeptima parte ſub titul. de Euangeliſtis, vbi etiam latius de hoc agetur.
10 Quãdoque † etiam circumpinguntur vel potius ſubpinguntur

Apo

Apoc. 12.
Apoc. 4.
Ezech. 1.
Ioan. 3.
Pſal. 22.
Ioan. 1.
Pſal. 101.

Apostoli qui fuerunt testes eius verbo & opere vsq; ad vltimum
Num.6. terræ. Et pinguntur criniti, quasi Nazarei, id est, sancti. Lex enim
fuit Nazareorũ: vt à tempore suæ separationis à communi vita
hominum nouacula non transiret super caput eorum. Pinguntur
etiã quandoq; sub forma duodecim ouium: quia tanquam bidẽ-
tes occisi sunt propter Dominum, sed & duodecim tribus Israël,
quandoque sub forma duodecim ouium pinguntur. Quandoque
tamen plures, vel pauciores oues circa sedem majestatis pingun-
Cap.25. tur: sed tunc aliud figurant, iuxta illud Mat 25 in fine: Cùm ve-
nerit filius hominis in maiestate sua, tunc sedebit super sedem
maiestatis suæ, statuens oues à dextris, & hœdos à sinistris: qua-
liter Bartholomæus & Andreas Apostoli depingi debent, in
vij. parte sub eorum festis dicetur. † Et aduerte, quia Patriarchæ 11
& Prophetæ pingũtur cum rotulis in manibus: quidã verò Apo-
stoli cum libris, & quidam cum rotulis. Nẽpè quia ante Christi
aduentum fides figuratiuè ostendebatur, & quo ad multa in se
implicita erat. Ad quod ostendendum Patriarchæ & Prophetæ
pingũtur cum rotulis, per quas quasi quędã imperfecta cognitio
designatur: quia verò Apostoli à Christo perfectè edocti sunt,
ideò lambris per quos designatur congruè perfecta cognitio, vti
possunt. Sed quia quidã illorũ, quod didicerunt ad doctrinã alio-
rũ scriptis redigerunt. Ideò illi cõgruè tanquã doctores cũ libris
Ioan. 14. in manibus depinguntur, sicut Paulus, Euangelistæ, Petrus, Iaco-
bus & Iudas. Alij verò qui nihil stabile seu ab ecclesia approba-
tũ scripserũt, nõ cum libris sed cũ rotulis in signũ suæ prædica-
Ephes. 4. tionis pinguntur. Vnde Apost. ad Eph. & extrà de hær. cum ex in-
iuncto Dominus quosdam dedit Apostolos, quosdã prophetas, a-
lios euangelistas, alios pastores, & doctores in opus ministerij.
Sed † & diuina maiestas depingitur quandoq; cũ libro clauso in 12
manibus, quia nemo inuentus est dignus aperire illũ, nisi Leo de
tribu Iuda: & quandoq; cũ libro aperto, vt in illo quisque legat,
quòd ipse est lux mũdi, & via, veritas ac vita, & liber vitæ. Qua-
re autẽ Paulus ad dextram & Petrus ad sinistram Saluatoris, de-
pingũtur: dicetur in vij. parte sub titulo de Euangelistis. † Io. ve- 13
rò Baptista quãdoq; depingitur, vt eremita. Martyres, cũ † acu- 14
leis, vt Laurẽtius in craticula. Stephanus cũ lapidibus, & quan-
Psal. 90. doq; cũ palmis, quæ victoriã signant: iuxta illud: Iustus vt palma
florebit, vt sicut palma viret, sic eorum memoria seruetur. Hinc
est, quòd qui de Hierosolymis veniunt palmã in manibus ferũt.
in signũ quòd illi Regi militarunt, qui Hierosolymis cũ palmis
honorificè receptus est, & postmodũ ibidẽ cum diabolo pugnans
victor extitit: & cœli palatiũ cum Angelis triumphans introiuit.
Vel

Vel Iuſti vt palma florebunt:& ſicut ſtellæ fulgebunt.Confeſſo-
15 res † pingũtur cũ ſuis inſigniis:vt Epiſcopi mitrati.Abbates ca-
puciati:& quãdoque cum liliis, quæ caſtitatẽ deſignant.Docto-
res cum libris in manibus. Virgines(ſecundũ Euangelium) cum
16 lampadibus. † Paulus cum libro & enſe:cum libro, quia doctor
ſiue propter cõuerſionem ſuã:cum enſe, quia miles.vnde verſus:
17 Mucro,furor Pauli,liber,eſt cõuerſio Sauli.Generaliter † autem
ſanctorũ Patrũ imagines quandoq; in parietibus eccleſię:quan-
doq; in poſteriori altaris tabula:quandoque in veſtibus ſacris &
aliis variis locis pinguntur,vt illorum actus & ſanctitatẽ iugiter
non indiſcreta vel inutilia meditemur.Vnde in Exod.diuina vo- *Cap.*18.
ce præcipitur,vt in Aaron pectore rationale iudicij vitris ligan-
tib. imprimatur, quatenus ſacerdotale cor nequaquã fluxæ co-
gitationes poſſideant:ſed ratio ſola conſtringat : in quo etiã ra-
tionali vigilante ſecundũ Greg.duodecim Patriarcharũ nomina
18 deſcribi videtur. Nempe † ad ſcriptos patres, ſemper in pectore
ferre,eſt antiquorũ vitã ſine intermiſſione cogitare. Tũc autem
Sacerdos irreprehenſibiliter graditur, cùm exẽpla Patrũ præce-
dentium indeſinẽter intuetur,cũ ſanctorũ veſtigia ſine ceſſatio-
ne conſiderat : & illicitas cogitationes deprimit,ne extra ratio-
19 nis limitẽ operis pedem teneat. † Cõſiderandũ quoq; eſt quòd *Sap.* 5.
Ieſus ſemper coronatus depingitur:quaſi dicat, Egredimini fi-
liæ Hieruſalem, & videte Regem Salomonẽ in diademate, quo
coronauit eum mater ſua. Fuit enim Chriſtus coronatus tripli-
citer. Primò à matre corona miſericordiæ in die conceptionis:
quæ corona duplex eſt propter naturalia & gratuita, ideoque &
diadema vocatur, quod eſt duplex corona. Secundò, à nouerca
corona miſeriæ, in die paſſionis.Tertiò,à Patre,corona gloriæ,
in die reſurrectionis:vnde, gloria & honore coronaſti eum Do-
mine.Demum coronabitur à familia corona potẽtiæ,in die vlti-
mæ reuelationis. Veniet enim cum ſenatoribus terræ, iudicans
orbem terræ in æquitate.Sic & omnes ſancti pingũtur coronati,
quaſi dicat,Filiæ Hieruſalẽ, venite,& videte martyres cũ coro-
nis aureis quibus coronauit eos Dominus : & in lib. ſapientiæ,
Iuſti accipient regnum decoris & diadema ſpeciei de manu Do-
20 mini. † Corona autem huiuſmodi depingitur in forma ſcuti ro- *Sap.* 8.
tundi:quia ſancti Dei protectione diuina fruũtur. Vnde cantant
gratulabundi : Domine vt ſcuto bonæ voluntatis coronaſti nos.
Veruntamẽ Chriſti corona per Crucis figurã à ſanctorum coro-
nis diſtinguitur, quia per Crucis vexillũ ſibi carnis glorificatio-
nẽ,& nobis meruit à captiuitate liberationẽ,& vitæ fruitionem.
Cùm verò aliquis Prælatus aut Sanctus viuens pingitur,non in-
for

formam ſcuti rotundi ſed quadrati, corona ipſa depingitur, vt quatuor cardinalibus virtutibus vigere monſtretur, prout in legēda B.Greg. habetur. Rurſus † quādoque in eccleſiis Paradiſus 21
depingitur, vt aſpicientes ad delectationem pręmiorum alliciat: & quandoque infernus: vt eos formidine pœnarū à vitiis deterreat: quandoque flores & arbores cū fructibus ad repręſentandū fructum bonorū operum ex virtutū radicibus prodeuntiū. † Pi- 22
1.Cor.12. cturarū autem varietas, virtutū varietatē deſignat. Alij enim datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ: alij ſcientiæ, &c. virtutes verò in mulieris ſpecie depinguntur: quia mulcent & nutriunt. Rurſus, per cælaturas quæ & laquearia nominantur, quæ ſunt ad decorē domus, ſimpliciores Chriſti famuli intelliguntur, qui eccleſiā non doctrina, ſed ſolis virtutibus ornāt. Cæterùm ſculpturæ prominentes de parietibus, egredientes eſſe videntur: quia cum virtutes fidelibus in tantam conſuetudinem deueniunt: vt eis naturaliter inſitæ videātur, multifariis earum operationibus exercentur. Synagoga verò qualiter depingitur, dicetur in iiij. parte ſub tit. de reuerentia. Qualiter pallium Romanorum Pōtificum pingatur, in iij. parte ſub tit. de pallio dicetur. Annus verò & duodecim ſigna: & menſes qualiter depingantur, dicetur in prin. octauæ partis, vbi & de menſe agitur. Sed & diuerſæ hyſtoriæ tam noui, quàm veteris teſtamenti pro voluntate pictorū depinguntur: nam pictoribus atq; Poëtis quælibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas. Porrò † ornamēta eccleſiæ in tribus cō 23
ſiſtunt, i. in ornatu eccleſiæ, chori & altaris. Ornatus eccleſiæ, conſiſtit in cortinis, & auleis, & palleis ſericis, & purpureis & ſimilibus. Ornatus chori in dorſalibus, tapetis ſubſtratoriis & bancalibus. Dorſalia, ſunt panni in choro pendentes à dorſo clericorum. Subſtratoria, quæ pedibus ſubſternuntur. Tapeta etiā ſunt pāni, qui pedib. ſubſternuntur, quaſi ſtratio pedū, & præcipuè pedibus Epiſcoporum, qui mundana pedibus calcare debēt.

Bancalia ſunt panni, qui ſuper ſedes vel bācas in choro ponūtur. Altaris † verò ornatus, conſiſtit in capſis, in palleis, in phylat- 24
teriis, in candelabris, in crucibus, in aurifriſio, in vexillis, in codicibus, in velaminib. & in cortinis. Et † not. quod capſa in qua 25
hoſtiæ conſecratæ ſeruantur, ſignificat corpus virginis glorioſæ, de qua dicitur in Pſal. Surge Domine in requiem, &c. quæ quandoque eſt de ligno, quandoque de ebore cādido, quādoque de argento, quandoque de auro, & quandoque de cryſtallo, & ſecundū varias ſuas proprietates varias ipſius corporis Chriſti exprimit dignitates. Rurſus capſa ipſa cōtinens hoſtias cōſecratas ſiue non cōſecratas, memoriā deſignat humanā, debet nāq; homo

mo

mo iugiter recordari acceptorũ beneficiorũ Dei, tam tẽporaliũ, quæ per hostias nõ consecratas,quã spiritualiũ,quæ per consec. designantur. Quod figuratũ est in vna,in qua Deus iussit manna reponi,quod licet tẽporale esset,præfigurabat tamẽ istud nostrũ sacrificiũ spirituale,præcipiẽs vt esset in memoriale sempiternũ in futuras generationes,sicut legitur in Exod.Capsæ autẽ positæ super altare,quid est Christus,sunt Apostoli & Martyres : pallæ & vestes,sunt cõfessores & virgines,vel omnes sancti,de quibus ait Dominus ad Prophetam:His sicut vestimento vestieris,& de hoc dictũ est in tit.præced. Aliud autem est phylatterium,aliud phylatteria. *Exod.16.* *Cant.16.* *Esa.45.*

26 phylatteria. † Phylatterium,est chartula in qua decem præcepta legis describuntur:huiusmodi chartulam solebãt Pharisæi ante se in signũ religionis portare,vnde in Euangelio : Dilatant phylatteria sua, &c. & sic sumitur xxvj.q.v. non oportet, & dicitur phylatterium à φυλάττειν, quod est custodire,& θώραξ, quod est lex. Phylatteria verò,est vasculũ de argento,vel auro,vel chrystallo,vel ebore & huiusmodi,in quo sanctorũ cineres vel reliquiæ recõduntur.Cum enim Elindius fideles cinericios vocaret, pro eo quod cineres ipsos seruabant, cõtra eius decisionẽ statutum fuit in ecclesia,vt honorificè & in pretiosis vasculis seruarẽtur,quod nomen est cõprehensum à φυλάττειν,quod est, seruare & τέρον,quod est extremitas,quia ibi aliquid de extremitate corporis sanctorum,puta dens vel digitus,vel aliquid tale seruatur. *Matt.23.*

Super altare etiã quibusdã ecclesiis collocatur tabernaculum,

27 de quo sub tit.de altari dictũ est. † In cornibus altaris duo sunt candelabra constituta,ad significandũ gaudiũ duorũ populorum de Christi natiuitate lætantiũ, quæ candelabra mediante Cruce faculas ferũt accensas.Angelus enim inquit pastoribus. Annuntio vobis gaudiũ magnũ, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator mundi.Hic est verus Isaac,qui risus interpretatur.Lumen enim cãdelabri fides est populi,nam ad Iudaicũ populũ inquit Propheta.Surge,illuminare Hierusalem,quia venit lumen tuum,& gloria Domini super te orta est.Ad populum verò gentilẽ dicit Apostolus:Eratis aliquando tenebræ,nũc autẽ lux in Domino.Nam & in ortu Christi noua stella Magis apparuit,secundùm vaticiniũ Balaam:Orietur,inquit,stella ex Iacob, & cõsurget virga ex Israël.De hoc etiã dictũ est in tit.de altari. *Luc.22.* *Genes.18.* *Esa.49.* *Ephes.5.* *Num.34.* *Matth.2.*

28 † Emunctoria siue forcipes ad emungendũ lychnum,sunt verba diuina,quibus literas legis amputamus,& lucentẽ spiritũ reuelamus,iuxta illud:Vetustissima veterũ comedetis,& nouis superuenientibus vetera abiicietis.Vasa in quibus emuncti lychni extinguntur,sunt corda fideliũ,quæ obseruantiã legalẽ ad literam *Luc. 26.*

admit

admittunt.† Rursus forcipes,quorum gemino dente cōponitur 29
ignis,sunt prædicatores, qui non consonis vtriusque testamenti
paginis instruunt,& moribus componentes ad charitatem accedunt.† Scuta verò,id est, vasa æqualis amplitudinis, in fundo & 30
in ora ad calefaciendū facta,sunt illi doctores qui thesaurū cordis non celāt,sed ex eo proferūt noua & vetera. Lucernam quoque non ponunt sub modio, sed super candelabrū:vt hi,qui sunt in domo Domini lumen & calorem accipiant super se. Crux
Matth. 5. † quoque super altare ponenda est,& eā inde tollit baiulus cru- 31
cis,in quo recolitur:quia crucem de Christi humeris sublatā tulit Simon Cyrenæus.Inter duo candelabra Crux in altari media
*Ephes.*2. collocatur,quoniā inter duos populos Christus in ecclesia me-
1.*Pet.*1. diator existit.Ipse enim est lapis angularis,qui fecit vtraq; vnū,
*Esa.*18. ad quem pastores à Iudæa,& Magi ab Oriente venerunt.De hoc aliter dicetur in proœmio iiij partis sub tit.de sac.ac.ad alta.

Rursus † altaris frons, aurifrisio ornatur, iuxta illud Exo.25. 32
& 28.c Construes mihi altare, faciésque illi coronā per girū seu circuitū altā,quatuor digitis. Nempè altare quandoq; significat cor hominis,in quo sacrificiū veræ fidei per cōtritionem offerri debet, & tunc aurifrisium conceptū bonæ operationis significat, quo frontem nostrā ornare debemus,vt cæteris luceamus.Quādoque altare significat Christū,& tunc per aurifrisium congruè ornamentū charitatis designatur. Sicut enim aurum præeminet omnibus metallis,sic & charitas cęteris virtutibus.xcvj.dist.duo.
1.*Cor.*9. vnde Apostolus ad Corint.1. Maior horum est charitas. Frontem enim nostrā sic aurifrisio charitatis debemus ornare, vt parati simus pro Christo animas ponere.Vexilla etiam super altare exiguntur,vt triumphus Christi iugiter in ecclesia memoretur, per quē & nos de inimico triūphare speramus.† Codex etiā 33
euangelicus super illud adaptatur,eò quòd Euangelium ab ipso scilicet Christo sit editum,& ipse perhibeat testimoniū:qui quare exterius ornetur,dicetur in iij.parte sub tit.de legat.indu. Denique vasa & vtēsilia in domo Domini à Mose & Salo.originem habuerūt,quæ in veteri Testamēto plura & diuersa fuerūt,prout in Exod legitur,diuersa habentia significata, de quibus hic breuitatis causa nō agimus.† Sanè omnia quæ ad ornatum pertinēt 34
tēpore quadragesimæ,remoueri vel cōtegi debēt,quod fit secundum aliquos in Dominica de passione,quia ex tūc diuinitas fuit abscōsa & velata in Christo, dimisit enim se capi & flagellari vt homo tanquā non habēs in se virtutē diuinitatis:vnde in Euangelio huius diei dicitur:Iesus autē abscōdit se & exiuit de tem-
*Ioan.*8. plo:tunc ergo cooperiuntur Cruces,id est,virtus suæ diuinitatis.

Alij

Alij hoc faciunt à prima Dominica quadrageſimæ : quia extunc
eccleſia incipit de eius paſſione agere : vnde eo tẽpore Crux per
eccleſiã non niſi cooperta portari debet, & ſecũdum morẽ quo-
rundam locorũ duo tantũ velamina ſeu cortinæ tũc retinentur,
quorum vnũ ponitur per circuitum chori,aliud ſuſpẽditur inter
altare & chorum,ne appareãt quæ ſunt intra ſancta ſanctorum,
quod ſanctuariũ & Crux tũc velantur,ſignificat literam legis,id
eſt,cuius carnalem obſeruantiã,ſiue ꝙ in veteri teſtamẽto ante
Chriſti paſſionẽ intelligentia ſacrarũ ſcripturarũ velata, operta
& obſcura erat.Et qui tẽpore illo fuerũt,velamen,id eſt,obſcurã
ſcientiam,ante oculos habuerunt:ſignificat etiã rumpheam illã,
quæ fuit ante ianuã Paradiſi, & quoniã huiuſmodi carnalis ob-
ſeruãtia & obſcuritas & rũphea in Chriſti paſſione ſublata ſunt, *Luc.* 8.
ideo cortinæ vel velamina huiuſmodi in Paraſceue remouẽtur.
Sed & quia in veteri teſtamento fuerũt animalia ruminantia,&
gulas ſcindentia,vt boues arantes, i.ſcripturarũ myſteria diſcer-
nentes,& ſpiritualiter intelligentes, ideò in quadrageſima poſt
velũ ingrediũtur Sacerdotes pauci,quibus datũ eſt noſſe myſte-
35 rium regni Dei. † Circa hoc autem notandum eſt, quòd triplex
genus veli ſuſpenditur in eccleſia,videlicet : Quod ſacra operit.
Quod ſacrariũ à clero diuidit.Et quod clerũ à populo ſecernit.
Primũ eſt nota noſtrę legis.Secundũ,nota noſtrę dignitatis,quia
indigni ſumus,imò impotentes cæleſtia intueri.Tertiũ,eſt coër-
cio noſtræ voluptatis carnalis.Primum,videlicet cortinæ quę ab
vtroque altaris latere extenduntur Sacerdote ſecretum intrãte,
prout in iiij.parte ſub tit.de ſecreta dicetur , ſignificatum eſt in
hoc,quòd ſicut legitur Exod.34. Moſes poſuit velamẽ ſuper fa-
ciem ſuam,quia filij Iſraël claritatem vultus eius ſuſtinere non
poterant,& ſicut dicit Apoſtolus: hoc velamen adhuc hodie eſt
ſuper corda Iudæorũ.Secundũ,videlicet cortina quæ in quadra-
geſima in officio Miſſæ ante altare extẽditur,ſignificatum eſt in
hoc,quod velum intra tabernaculum erat ſupenſum, quod diui- 2.*Cor*.3.
debat ſancta ſanctorum à ſanctis,vt dicetur in proœmio quartæ
partis,per quod arca populo velabatur,& erat miro opere con-
textum,& pulchra varietate diſtinctũ,quod in paſſione Domini
ſciſſum eſt, & illius exemplo hodie cortinæ varia pulchritudine
texuntur.De præmiſſo velo,& quales debent eſſe cortinæ habe-
tur Exod.26.& 36.c. Tertium inde tunc habuit originẽ,quia in *Matt*. 27.
primitiua eccleſia peribolus,id eſt,paries,qui circuit chorũ,non
eleuabatur,niſi vſque ad appodiationem,quod adhuc in quibuſ-
dam eccleſiis obſeruatur, quod ideò fiebat, vt populus videns
clerum pſallentem,inde bonum ſumeret exemplum. Verumta-

men hoc tempore quasi cõmuniter suspenditur, siue interponitur velum aut murus inter clerũ & populũ, ne mutuò se conspicere possint, quasi ipso facto dicatur: Auerte † oculos tuos, ne vi 36
Psal. 118. deant vanitatẽ, &c In Parasceue verò omne tollitur velum, quia in passione Domini velũ templi scissum est, & per eã reuelata est nobis legis spiritualis intelligẽtia, quæ anteà latebat, vt præmissum est, & aperta est regni cœlestis ianua, & est data nobis fortitudo, vt vinci, nisi velimus à carnali concupiscentia nequeamus. Verumtamen velum, quod diuidit sanctuariũ à clero, retrahitur
Matt. 27. vel eleuatur vespera cuiuslibet Sabbati quadragesimæ, qñ officiũ diei Dominicæ inchoatur, vt clerus possit in sanctuariũ intueri, quia dominicã recolit resurrectionem. Hoc † etiã ideò fit in sex 37
diebus dominicis, quia nulla fuit ætas, in qua non fuerit gaudiũ æternum. Gaudium quidem figuratũ quod cœlo velatur, quod per velũ illud significatur: inde est quod diebus dominicis non ieiunamus & hoc propter gloriam dominicæ resurrectionis. Nam prima dominica, significat gaudiũ quod habuerunt primi parentes in Paradiso ante peccatum. Secunda Dominica figurat gaudiũ, quod pauci habuerunt in arca Noë, aliis omnibus diluuio submersis. Tertia, quod habuerũt filij Israël, aliis sub Ioseph fame afflictis. Quarta, quod habuerũt sub Salomone, in pace viuentes. Quinta, quòd habuerunt redeuntes de captiuitate Babylonis. Sexta, quod discipuli habuerunt à resurrectione vsque ad ascensionẽ, quando cum eis præsentialiter fuit sponsus. In festiuitatibus † etiã nouem lectionũ quadragesimæ velũ ipsum ele- 38
uatur vel retrahitur. Sed hoc nõ habetur in primaria institutione ecclesiæ, quia tunc nullũ festum celebratur in quadragesima solenniter. Sed si aliquod festũ occurrebat: quacunque die occurreret, in sabbato, & in dominica, de eo cõmemoratio fiebat: prout in canone Martini Papæ habetur. xxiij. q. iiij. non oportet. cl. j. & c. non licet, & in Bucardo. lib. 13. & hoc totũ propter tẽporis illius tristitiã. Posteà vsus in contrariũ obtinuit, vt videlicet festũ ix. lectionũ in suo die solenniter celebretur, & nihilominus ieiunetur. † Rursus cortinæ in festiuitatibus extendũtur in eccle-
siis ꝓpter ornatũ, vt per visibiles ornatus ad inuisibiles mouea- 39
mur, quæ sunt quandoq; variis coloribus coloratæ, vt pręmissum est, vt ex diuersitate colorũ ipsorũ notetur, quòd homo, qui est Dei templũ, ornatus esse debet varietate seu diuersitate virtutũ. Cortina alba, signat vitæ munditiam: rubea, charitatem: viridis, contemplationem: nigra, carnis mortificationem: liuida, tribulationem. Adhuc super cortinas candidas suspenduntur quandoq; panni varij coloris, ad notãdum, quòd cor nostrũ purgatum esse debet

debet à vitiis, & in eo debent esse cortinæ virtutũ, & varietates
40 bonorũ operũ. † Porrò in festo natiuitatis Domini quædã ecclesiæ nullos suspendunt pannos: quædam viles, & quædam bonos. Quæ nullos suspendunt, nostrũ figurãt ruborẽ. Et si enim maximum sit nobis gaudium de nato Saluatore, non tamen esse debemus sine rubore pro eo, quod tantũ fuit nostrũ peccatum, quòd Dei filius seipsum propter nos exinaniuit, formã serui accipiẽs, & proptereà etiam in ipsius obitu non cum lætitia solẽnisamus, sed acerrimum ieiunium facimus, cùm tamẽ in aliorum sanctorum obitu læti solennisemus, & aliquantulum lautius in cibo & potu nobis indulgeamus, prout in vj. parte sub Parasceue dicetur. Rubor quippè nobis est, quod Dominus mortuus est propter peccata nostra, sancti verò non propter peccata nostra, sed propter Christũ passi sunt. Qui viles suspendunt, figurant quòd Dominus seruilem induit formam, & quòd vilibus pannis eo die inuolutus fuit. Qui bonos gaudium de Rege nato habitũ attendunt, & quales esse debeamus in receptione tanti hospitis ostendunt.
41 † In quibusdã ecclesiis altare in Paschate pretiosis ornatur palliis, & superponuntur velamina trium colorum, rubeum, subalbum, & nigrum: quæ tria tempora designant. Prima lectione & responsorio finitis remouetur velamẽ nigrum, quod tẽpus ante legem significat. Secunda lectione & respõsorio finitis, remouetur subalbum, quod tẽpus sub lege designat. Tertia finita, remouetur rubeũ, quod tẽpus gratiæ significat, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, & ad æternã gloriam nobis aditus patet. De pannis verò & vestimẽtis altaris, in tractatu de altari,
42 dictum est. † In præcipuis festiuitatibus thesauri ecclesiæ in publicum educuntur, propter tria. Primò, propter considerationem cautelæ, vt videlicet appareat quòd cautus fuerit in seruãdo, qui illum seruare tenetur. Secundò, propter solennitatis venerationem. Tertiò propter oblationis memoriam, videlicet in memoriam illorum, qui prius ea ecclesiæ obtulerunt quod autẽ ecclesia intus & non extrà festiuè ornatur, mysterialiter innuit quòd omnis gloria eius abintus est, extrà de sacr. vnct. licet enim exterius despicabilis sit in anima, tñ quæ sedes Dei est, radiat, iuxta illud: Nigra sum, sed formosa, &c. & Dominus per Prophetam: Etenim hæreditas in præcl. est mi. Propheta etiã cõsiderans hoc ait: Domine dilexi decorem domus tuæ: quã spiritualiter fides, spes & charitas exornãt. Ecclesia quoq; materialis, & etiã spiritualis mũdari debet: de quo, in vij. parte sub tit. de Pascha & de v. feria cœnæ dicetur. In nonnullis ecclesiis duo oua strutionum & huiusmodi quæ admirationem inducunt, & quæ rarò videntur,

Philip. 2.

Cant. 1.

consueuerũt suspendi, vt per hoc populus ad Ecclesiã trahatur & magis afficiatur. † Rursus aiũt quidã, quod strutio tanquam auis 43
obliuiosa derelinquit in sabulo oua sua: demum quadã stella visa recordatur, & redit ad illa aspectu suo fouẽs ea: oua ergo in ecclesiis suspenduntur ad notandũ, quod si homo propter peccatum à Deo derelictus sit, tãdem diuino lumine illustratus, recordatus delictorũ suorũ pœnituerit, & ad ipsum redierit per aspectum lu-
Luc. 22. mine illius fouetur per quem etiã modò dicitur in Luc. 22. quod respexit Dominus Petrũ postquã negauit Christũ. l. dist. fidelior. suspenduntur etiã, vt in illis vnusquisq; contẽpletur quod homo facilè Deũ obliuiscitur, nisi per stellã, id est, spiritus sancti gratiã influentem illustratus ad eũ redire per bona opera recordetur.
† sanè in primitiua ecclesia sacrificium fiebat in vasis ligneis, & 44
vestibus cõmunibus: tunc enim erant lignei calices, & aurei Sacerdotes: nũc verò ecõtra est. Sed Seuerinus Papa, instituit quod in vitreis fieret, quia verò illa fragilia erant, ideò Vrbanus Papa, & etiam cõciliũ Remen de cõsec. dist. j. vt calix. & de celeb. Mis. c. fin statuit quod in argenteis vel aureis vasis sacrificetur, vel propter paupertatẽ in stanneis qui non æruginantur: nõ tamen in ligneis, vel ex auricalco. Non ergo debet esse de vitro propter periculum effusionis: nõ de ligno, quia cùm sit porosum & spõgiosum corpus sanguinẽ absorberet: non de ære vel auricalco, quoniam ob vini virtutẽ ærugitũ vel vomitũ prouocaret. † Et nota, 45
quòd calicis nomen à veteri & nouo testamento originẽ traxit. Hie. 12. Calix aureus Babylon inebriãs omnem terrã, & Dauid: Calix in domo Domini vini meri plenus musto & alibi: Calicem salutaris accipiã, & nomẽ Domini inuocabo. Itẽ in Euãgelio: Potestis bibere calicẽ illũ quẽ ego bibiturus sum. Itẽ, Accipiẽs calicẽ gratias egit. Calix autem aureus significat thesauros sapiẽtiæ in Christo absconditos, argẽteus, mũdicia culpæ, stanneus innuit similitudinẽ culpæ & pœnæ. Stannũ enim est mediũ inter argentum & plũbum, & caro Christi licet nõ fuerit plumbũ, id est peccatrix, fuit tamẽ carni similis peccatrici: & licet nõ fuerit argẽtũ, id est passibilis propter suã culpã, fuit tamẽ passibilis propter nostram culpã, quia languores nostros ipse tulit, & do. no. ipse por. De calice & patena dicetur sub tit. de cõsec. & vnction. † Nempè 46
si quis tenui religione tẽtus, dicat quod Dominus pręcepit Mosi vt cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus & cæremonias ex ære faceret, vt legitur Exod. 37. & 38. cap. Quótq; huiusmodi pretiosa vasa & ornamẽta poterãt venũdari, & dari pauperibus, similis est Iudę, & mulieri vnguẽtarię cõtrarius: hoc enim agimus nõ quod Deo minus vilia ornamẽta delectẽt, quã aurea, sed quia cùm homines

mines id quod diligũt,Deo libẽter offerũt, per diuinã latriã suã, vincũt auaritiã Prȩterea hæc diuinæ pietatis officia moralia sũt, & futuræ gloriæ significatiua. Vnde etiã in veteri lege ex auro & iacintho purpura cocco distincto & bysso retorta, & aliis prætiosis superhumerale fieri præcipitur, vt quanta Sacerdos virtutũ diuersitate clarescere debeat, demõstretur, & altare propitiatoriũ ac candelabrũ, & alia vasa & ornamẽta altaris ex auro fieri & argẽto. Exod. 25. & 30 & 38. c. tabernaculum quoq; ex diuersis pretiosis fieri præceptũ est, prout dictũ est sub tit. de eccles. Legalis enim Pontifex aliis diuersis pretiosis vtebatur ornamẽtis prout dicetur in iij. parte sub tit. de legalibus indumẽtis. De hoc etiam
47 sub tit. de ecclesiæ dedicatione, prope principiũ dicetur. † Porrò prohibitũ est in cõcilio Aurelia. ea. dist. ad nuptiarum. ne diuina mysteria præstentur ad nuptiarũ ornatũ, ne improborũ tactu vel põpa secularis luxuriæ polluãtur, quo nimirũ ostẽditur, quod ex veste cuiscũq; personæ fieri nõ debet casula, vel aliquis alius sa-
48 cris mysteriis deputandus ornatus. † Stephanus quoq; Papa statuit ea. di. vestimenta. ne vestimentis ecclesiæ in aliis casibus quis fruatur, quodq; nisi à sacratis hominibus tangãtur, ne vltio quæ Balthasar Regẽ Babyloniæ percussit, super hoc trãsgrediẽtes ve-
49 niat. † Clemens etiã Papa statuit ea. di. nemo. ne mortui sepeliãtur, vel inuoluantur seu operiãtur, vel etiã feretrũ cũ palla, id est, pannis altaris, aut cum mappa, quã calix inuoluitur, seu cum qua
50 Sacerdos manus post consecrationẽ tergit. Quãdo † verò pallæ, id est, corporalia, & vela. id est, ornamẽta altaris seu cortinȩ super altare pẽdẽtes sordidatæ fuerint, diaconi cũ ministris humilibus illa lauẽt intra sacrariũ, & non extra. Pro velis autẽ lauãdis, quæ ad cultũ altaris pertinẽt, noua peluis habeatur. Pallæ verò, id est, corporalia in alia pelui lauẽtur. Vela quoq; ianuarũ, id est, cortinæ quæ extenduntur in ecclesiis festis & quadragesima, in alia pelui lauentur. Hinc est, ꝙ statutũ est in Concil. Iserd. de consec. dist. iiij. omnis quod ad corporale lauandum, & ad pallas altaris propria habeãtur vasa foris, in quibus nihil aliud lauetur. Sed secundum eodẽ Clemẽte ea. dist. altaria. si altaris palla, id est, vestimenta altaris vel cathedra in qua sedet Sacerdos sacris vestibus indutus vel candelabrũ vel velũ, id est, pannus vel cortina super altare pendẽs, fuerint vetustate cõsumpta, crementur, & cineres, vel in baptisterio vel in pariete, aut in fossis pauimentorũ, vbi nõ sit trãsitus, iactentur. Et nota, quod ecclesiastica ornamẽta benedicuntur, vt dicetur sub tit. de consecrationibus & vnctionibus.

SVMMA.

1 *Campana, quid, & vbi inuenta primum.*

De Campanis. CAP. IIII.

CAmpanę sunt † vasa ænea, in Nola ciuitate Cāpaniæ primò 1
inuēnta: maiora itaq; vasa Campanæ à Campania regione:
minora verò Nolæ, à Nola ciuitate dicūtur. Pulsatur † autem & 2
benedicitur campana, vt per illius tactū & sonitū fideles inuicē
inuitentur ad præmiū, & crescat in eis deuotio fidei, fruges mē-
tēs, & corpora credentiū seruētur: procul pellantur hostiles exer-
citus, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinū, procella turbi-
num, impetus tempestatum & fulgurum temperentur, infestáque
tonitrua, & ventorū flamina suspendantur, spiritus procellarum
& aëreæ potestates prosternātur: & vt hoc audientes confugiant
ad sanctæ matris ecclesiæ gremium, ante sanctæ Crucis vexillū,
cui flectitur omne genu, &c. sicut hæc singula in benedictioni-
bus campanæ habentur. Sciendū † autē est, quòd campanæ qua- 3
rum sonoritate conuenit populus ad ecclesiam ad audiendum, &
clerus ad annunciandū manè misericordiā Domini: & virtutem
eius per noctē, extrà de homic. Ioan. j. dist. ius militare. significant
tubas argenteas, quibus in veteri lege populus ad sacrificandum
accersebatur, de quibus dicetur in vj. part. sub Pentecost. quem-
admodum enim vigiles in castris tubis, sic & ecclesiarū ministri
campanarum sonitu se excitāt, vt cōtra insidiātem diabolū per-
noctēt: signa igitur nostra ænea sonoriora sunt tubis veteris le-
gis, quia tūc notus erat Deus in Iudæa tantū: nunc verò in omni
terra. Sunt etiā durabiliora: significant enim prædicationē noui
testamenti fore amplius duraturam tubis & sacrificiis veteris le-
gis: quia vsq; ad mundi finē. Siquidem † campanæ prædicatores 4
significant qui fideles ad similitudinem campanæ ad fidē vocare
debent, quod significatum est in eo quod Dn̄s præcepit Mosi, vt
facere

faceret vestem summo Pontifici habentem lxxij. tintinabula, quę sonarent cùm Pontifex sancta sanctorũ ingrederetur xliiij. dist. sic rector. Ipsum ergo vas, os prædicatoris designat, iuxta illud Apostoli: Factus sum velut æs sonans, siue cymbalum tinniens.
5 Duritia † metalli fortitudinẽ designat in mente prædicatoris, vnde Dominus: Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum: Plectrum seu ferrum quod interius ex vtraque parte feriens sonum reddit, doctoris linguam, quæ scientia ornatur, & quæ v-
6 trumque testamentũ resonare facit, figurat. † Prælatus ergo absque scientia prædicationis, erit quasi campana sine plectro, iuxta illud Greg. Sacerdos si prædicationis est inscius, quam clamoris vocem daturus est? præco mutus, est etiam quasi canis mutus, latrare non valens. Ipsa verò percussio denotat quod prædicator primum debet per correctionem in se, vt vitia ferire, & postmodum ad aliena exprobranda accedere, ne contra doctrinã Apost. aliis prædicans ipse reprobus inueniatur. iij. q. vij. quod testatur Psal. Peccatori autẽ dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum: Sanè namque actionis exemplo plerunque accendit, quos eruditione sermonis mouere nequit. vij. q. j. §. quod verò. Vinculum verò quo plectrum vasi coniungitur seu ligatur, est moderatio, qua lingua temperatur, qui ad tractũ cordis, id est, authoritate scripturæ linguam mouet
7 prædicatoris. Lignum † in quo compana pendet, lignũ Dominicæ crucis significat, quòd ideò quandoque à superioribus continet: quia crux ab antiquis patribus nuntiatur. Instrumẽta quibus ipsum lignum alligatum seu affixum est, oracula sunt Prophetarum. Ligatura verò ferrea, qua campana ligno coniungitur, charitatem denotat: per quam prædicator indissolubiliter cruci affixus gloriatur dicens: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri. Cauilla ligno affixa, qua mediante campana pulsatur, rectam prædicatoris mentem significat: qua diuinis mandatis inhærens illa fidelium auribus per frequentem pulsationem in-
8 culcat. † Funis autem ab illa pendens, qua campana pulsatur, est humilitas seu vita prædicatoris: funis etiam ipse, vitæ nostræ mensuram ostendit. Ad hæc, cùm funis initium habeat à ligno, in quo cãpana pendet, per quod crux dominica intelligitur, rectè sacram scripturam à ligno S. Crucis descendentem, designat: sicut etiam funis ex tribus est funiculis, ita & scriptura ex Trinitate cõsistit, scilicet ex historia, ex allegoria & ex moralitate: funis ergo descẽdẽs à ligno in manu sacerdotis, est scriptura à mysterio crucis descẽdẽs in ore prædicatoris. Rursus ideò funis, vsq; ad manus quib⁹ cõtinetur, extẽditur, quia scriptura vsq; ad opera

transire debet. Funis quoq; eleuatio & depressio in pulsando, denotat quod sacra Scriptura aliquādo loquitur de altis, aliquādo de inferioribus, seu quod prædicator aliquando propter aliquos alta dicit. viij. q j. oportet. xliiij. dist. §. fin. quandoq; propter alios condescēdit, iuxta illud Apostoli: siue extendimus propter Deū, siue condescendimus propter vos. Ad hæc sacerdos deorsum funem trahit, dum ad actiuā vitam à contemplatione descēdit, ipse verò sursum trahitur, dum scriptura docente in contemplatione erigitur: Deorsum etiā trahit, dum scripturā ad literā, quæ occidit, intelligit: sursum trahitur, dum spiritualiter eā exponit. Rursus secundùm Gregor. deorsum trahitur, & sursum trahitur, dum in ea se metitur, quantū videlicet in imis iaceat, & quantū ad bona facienda proficiat. Sed & quando ex tractu funis cāpana resonat, populus ad expositionē sacræ Scripturæ adiuuatur, prædicatur, auditur, & populus in vnitate fidei & charitatis vnitur. Sacerdos itaque qui se recognoscit prædicationis debitorem, non se subtrahat à mouendis signis, quoniā & filij Aaron clangebāt tubis. Funem ergo mouet, qui fratres aut populū ex officio conuocat. Annulus in fune chordæ per quē in plerisque locis chorda trahitur, est corona præmij seu perseuerantia in finem, vel est ipsa diuina scriptura. Porrò Sauinianus Papa statuit vt horæ diei, per ecclesias pulsentur. † Et nota, quod ad diuina officia per 9
duodecim diei horas campanæ cōmuniter duodecies pulsentur, videlicet in prima hora semel, & in vltima similiter semel: quia ab vno Deo omnia, & idem vnus erit omnia in omnibus. In tertia, pulsatur ter pro secunda, tertia, quarta horis quæ sub illis cātantur: Similiter & vj. ter pro tribus videlicet pro v. vj. vij. horis. Similiter in ix. ter pro tribus. Ad vesperas verò, quæ est ix. hora, non solùm semel, sed multipliciter, quia in tempore gratiæ multiplicata est prædicatio Apostolorum. Item in nocte ad matutinum sæpè, quia sæpè exclamandum est: Exurge, qui dormis: & exurge à mortuis. † Communiter tamen ter pulsatur in noctur 10
nis. Primò, cum squilla, quæ significat Paulum acutè prædicantem. Secunda pulsatio, significat Barnabā sibi associatum. Tertia innuit, quod Iudæis repellentibus verbū Dei, Apostoli conuerterunt se ad gentes, quas in fide Trinitatis quatuor Euangeliorū imbuerunt disciplinis: vnde & quidam quater pulsant. † Et nota 11
sex esse genera tintinabulorum, quibus in ecclesia pulsatur, scilicet squilla, cymbalum, nola, nolula seu dupla campana: & signum squilla pulsatur in triclinio, id est, in refectorio. Cymbalum in claustro. Nola in choro. Nolula seu dupla campana, in horologio. Campana in campanili. Signum in turri. Quodlibet tamen horum

horum poteſt generaliter tintinnabulum nuncupari. Variis ergo deſignantur vocabulis, quia prædicatores per illa deſignati, ad
12 multa neceſſarij ſunt. † Sanè in tota ſeptuageſima ſub qua quadrageſima continetur in diebus profeſtis non debet compulſari, nec depulſari:ſed impulſari, id eſt, ſimpliciter pulſari ad horas diei vel matutinas. In Eccleſiis tamen benè ordinatis bis pulſatur ad primam:primò ad inuocandũ,ſecundò ad inchoandum, in tertia ter,ſecundum numerũ horarum quæ ſub illo pulſantur:vt præmiſſum eſt:vna ad inuocandũ,alia ad congregandũ:tertia ad inchoandũ.Similiter fit in vj.& ix.& eædẽ cãpanæ,& eodẽ ordine pulſantur ad matutinas ſimpliciter. Ad miſſam verò & ad veſperas,duabus duntaxat cãpanis pulſatur.In minoribus verò Eccleſiis ſimpliciter tantũ pulſandũ eſt,iuxta præmiſſa,& hoc in feriis.In dominicis verò & in ſolẽnibus diebus;prout in aliis temporibus cõpulſatur.Quia enim prædicatores,qui per cãpanas figurãtur,tẽpore gratiæ celebrius abundãt,& opportunè & importunè inſtant:idcirco in feſtis,quæ ad gratiã pertinẽt, cãpanæ tumultuoſius tinniunt, & prolixius concrepant: vt dormientes & ebrioſos excitẽt,ne dormiant vltra modum.Quid autẽ ſignificet compulſatio,qñ cantatur:Te Deũ laudamus,in quinta parte ſub
13 titulo de nocturnis dicetur.† Verùm aliquo moriente campanæ debent pulſari:vt populus hoc audiens oret pro illo, pro muliere quidẽ bis, pro eo ꝙ ipſa inuenit aſperitatẽ.Primò enim fecit hominẽ alienũ à Deo,quare ſecũda dies non habuit benedictionẽ. Pro viro verò ter pulſatur,quia primò inuẽta eſt in homine Trinitas.Primò enim formatus eſt Adam de terra,deinde mulier ex Adã, poſtea homo creatus eſt ab vtroq; & ita eſt ibi Trinitas. Si autẽ clericus ſit,tot vicibus cõpulſatur,quot ordines habuit ipſe. Ad vltimũ verò cõpulſari debet cũ omnibus cãpanis:vt ita ſciat populus pro quo ſit orandũ.Debet etiã cõpulſari,qñ ducimus ad
14 Eccleſiã:& quãdo de Eccleſia ad tumulũ deportatur. † Cæterùm cãpanæ in proceſſionibus pulſantur,vt dæmones timẽtes fugiãt: prout in quarta parte ſub tit.de acceſſio. Pontif.ad alta. dicetur. Timent enim auditis tubis Eccleſiæ militantis, ſcilicet cãpanis: ſicut aliquis tyrãnus timet audiẽs in terra ſua tubas alicuius po-
15 tentis regis inimici ſui.† Et hæc etiã eſt cauſa quare Eccleſia videns cõcitari tẽpeſtatẽ,cãpanas pulſat:ſcilicet,vt dæmones, tubas æterni Regis,id eſt,cãpanas audiẽtes,territi fugiãt,& à tẽpeſtatis concitatione quieſcãt:& vt ad cãpanæ pulſationẽ fideles admoneãtur:& prouocẽtur pro inſtãti periculo orationi inſiſtere.Silẽt autem campanę triduo ante Paſcha:vt dicetur in ſexta parte ſub quinta feria cœnæ.Rurſus cãpanæ tempore interdicti ſilent,quia

ſæpè ob delictum ſubditorum, impeditur lingua prædicatorum, iuxta illud Prophetæ: Linguam tuam adhærere faciā palato tuo: quia domus, id eſt, populus exaſperans: id eſt, inobediens eſt, extrà de renunc. cap. niſi. §. propter. Habet etiam eccleſia organa de quibus in quarta parte ſub tit. de ſanctis, dicetur.

SVMMA.

De cœmeterio, & aliis locis ſacris & religioſis.

CAPVT V.

NVnc de cœmeterio & de aliis locis ſacris ac religioſis dicamus. Sanè venerabilium locorū alia ſunt humanę neceſſitati deputata: alia orationi dedicata. † Loca humanę neceſſitati deputata ſunt xenodochiū, xenoſtoriū, quod idem eſt, vaſochomium, ierontochomiū orphanotrophiū, & belphotrophiū. Sācti etenim patres & religioſi principes huiuſmodi inſtituerūt loca, in quibus, pauperes, peregrini, ſenes, orphani, infantes, eremitæ, infirmi, imbecilles, & ſaucij reciperentur & fouerentur. Et nota quod γέρων Græcè dicitur ſenex Latinè. Locorum autē orationi dicatorum alia ſunt ſacra, alia ſunt ſancta, alia religioſa. Sacra † ſunt quæ per manus Pontificū ritè dedicata & Deo ſanctificata ſunt, quæ variis nominibus appellantur: prout ſub tit. de eccleſia præmiſſum eſt. Sancta ſunt loca immunitatis ſiue priuilegia ſeruitoribus & miniſtris eccleſiarum deputata: de quibus videlicet ſub interminatione certæ pœnæ, vel à iure, vel per ſpeciale priuilegiū interdicitur, ne quis illa violare præſumat: ſicut ſunt atria eccleſiarū xxxvij. q. iiij. ſi quis in atrio, & in quibuſdā locis clauſtra, intra quę ſunt domus canonicorū, in quibus reis cuiuſcūque ſceleris cōfugientibus ſi ſe ibi receperint, ſecuritas præſtatur, & ſecundū ſtatuta regalia, Inſtit. de rerū diuiſione. § ſanctæ portæ, & theatra ciuitatū. Religioſa † ſunt, vbi cadauer hominis inte- grum

(margin numbers: 1 beside "NVnc"; 2 beside "† ſunt quæ"; 3 beside "Religioſa")

grum,vel etiã caput tantũ sepelitur:quia nemo potest duas sepulturas habere.Corpus verò vel aliquod aliud membrũ absque capite sepultũ,non facit locũ religiosum.ff.de relig.& sum.fu.cùm in diuersis. Sed & secundum legalia instituta cadauer Iudæi, vel gentilis ,vel infantis nondum baptizati, locũ in quo sepultũ est, facit religiosum:secundum religionẽ tamen Christianã & canonicam doctrinã,solum Christiani cadauer locũ facit religiosum. Et not.quòd quicquid est sacrũ, est religiosum:& non econtra. Cæterum locus iste,locus religiosus diuersimodè appellatur:videlicet cœmeterium, polyandrũ, siue andropolis,quod idem est. Item sepulchrũ Mausoleum, quod etiã idem est dormitoriũ:tumulus,monumentũ,ergastulũ,sarcophagus, pyramis,bustũ,vrna,
4 & spelunca. † Cœmeterium dicitur, à cimen, quod est dulce,& sterion,quod est statio : ibi enim dulciter defunctorũ ossa quiescunt & Saluatoris aduentũ expectãt. Vel quia ibi sunt cimices,
5 id est,vermes vltra modũ fœtentes.* Πολυάνδρον,† dicitur,quasi pollutũ antrũ,propter cadauera hominũ ibi sepultorũ. Vel πολυάνδρον, interpretatur multitudo virorum, à πολὺ quod est pluralitas:& ἄνδρος quod est viri:& secundùm hoc propriè dicitur cœmeteriũ , propter multitudinẽ hominũ ibi sepultorum.
6 Similiter,& andropolis,quod idẽ est. † Sepulchrũ dicitur, quasi sine pulsu:quia qui ibi sepelitur,pulsu caret,vel est locus,vbi ossa
7 condũtur.Mausoleum,dictum † est à quodã,qui dictus est Maulus,qui fuit diues & potens:& ab Artemisia eius vxore valdè dilectus:adeò quòd eo defuncto ipsa gloriosum construxit ei sepulchrũ,quod vocauit Mausoleum,à nomine viri sui.Et inde igitur mos inoleuit:vt quælibet pretiosa sepultura Mausoleũ nun-
8 cuparetur.xcvj.dist.benè quidẽ. prope princ.† Dormitoriũ, dicitur à dormiendo:quia ibi corpora sanctorũ quiescũt,qui in Dño moriuntur.Tumulus dicitur,quasi tumẽs tellus : qm̃ homine in terra sepulto terra aliquantulũ eleuatur. Monumentum dicitur, quia mouet mentem cuiuslibet inspicientis:vt recordetur, quod cinis est,& in cinerẽ reuertetur.Ergastulũ dicitur ab ἔργον,quod est fruct⁹.Vel ab ἐργασία, quod est opificium, opera,labor,lucrũ, & sterion,quod est statio,ibi enim requiescunt corpora eorum, qui in Domino moriuntur,vnde : Beati mortui qui in Domino
9 moriuntur : amodo iam dicit illi spiritus,&c.† Σαρκοφάγος dicitur à σάρξ,σαρκός,quod est caro,& φάγειν,quod est comedere: quia ibi caro comeditur:id est,cõsumitur.Pyramis dicitur à πῦρ, quod est ignis,quia corpora igne cremata & incinerata ibi recõdebãtur:vel quia sicut ignis à lato incipit,& tendit in acutũ,sic & pyramis:& est genus altissimæ sepulturæ,quale est Romæ, in

quo

quo fuerunt cineres Iulij Cæſaris collocati. Et corrupto vocabulo vulgariter vocatur acus S. Petri:* quæ tamen Iulia dici debe *
ret. Similem pyramidem fieri fecit Cæſar iuxta Turonum prope ripam Ligeris, & recluſit ibi cineres cuiuſdã militis amici ſui in-
terfecti. Buſtum † verò, à nomine contenti, nomen traxit, conti- 10
nẽtis locus videlicet in quo buſta ſiue humana corpora ſepeliebantur. Vrna dicta eſt eò quòd antiquitus moris fuit humana corpora rogo cõburere, & cineres in terreis vrnis collocatos ſer
uare. Spelunca quãdoque dicitur duplex, vt iam dicetur. Cœme- 11
terium initium habuiſſe dicitur ab Abraham, qui emit agrum ab Ebron, in quo erat duplex ſpelunca: vbi ipſe ſepultus eſt & Sarra, & Iſaac, & Iacob, & Adam, & Eua: propterea enim emit vt ſibi & ſuis ſepultura eſſet. Duplex ſpelũca ideo ibi erat, quoniã duo ibi ſepeliebantur cõtiguè: ſcilicet vir & vxor, vel in vna viri, & in altera mulieres: vel vnicuique illic ſepeliendo duplex ſpelunca in modũ cathedræ fiebat: vnde dicit Hier. quòd tres Patriarchæ ſepulti ſunt in ciuitate Ebron in ſpelũca duplici, cum tribus vxoribus ſuis. Sepeliebantur autẽ quaſi ſedentes: & ſuperior pars ſpeluncæ, quæ truncum capiebat à natibus ſuprà dicebatur vna ſpelunca: pars verò inferior, quæ capiebat pedes, crura, & femora,
dicebatur alia ſpelunca. † Sanè non debent paſſim omnes intra 12
eccleſiã ſepeliri: videtur enim quòd locus ſepulturæ non proſit: extra de ſepulturis ſacris. Lucifer nãque de cœlo fuit proſtratus, & Adam de Paradiſo eiectus, & quæ loca his meliora ſunt. Item Ioab in tabernaculo interfectus eſt: & Iob in ſterquilinio triumphauit. Imò obeſſe videtur ſi quis indignus peccator in eccleſia ſepeliatur. xiij. q. cum grauia. Legitur enim in dialogo B. Gregor. lib. iiij. c. lvj. quòd cum quidam flagitioſus in eccleſia B. Fauſtini Brixienſis ſepultus fuiſſet: eadem nocte B. Fauſtinus apparuit cuſtodi eiuſdem eccleſiæ dicẽs. Dic epiſcopo, vt proiiciat hinc carnes fœtentes, quas hîc poſuit: alioquin ipſe die trigeſima morietur, Cuſtos verò timuit hæc dicere Epiſcopo. & Epiſco. die trigeſimo ſubitò mortuus eſt. Legitur etiã ibidem, cap. lvij. de quodam alio, qui ſepultus fuit in Eccleſia, quòd cadauer eius poſtea inuentum fuit extra Eccleſiam: & linteamina remanſerunt in loco ſuo, & Auguſtinus inquit xij. q. ij. & c. ſeq. Quos peccata grauiora deprimunt, ſi in locis ſacris ſepelire ſe faciunt, reſtat vt de ſua præſumptione iudicentur: quia eos ſacra loca non liberant, ſed culpa temeritatis accuſat. Nullum ergo corpus debet in eccleſia aut prope altare, vbi corpus Domini & ſanguis conficitur, ſepeliri: & niſi corpora ſanctorum patrum, qui dicũtur patroni: id eſt, defenſores, qui meritis ſuis totam defendunt patriam, & Epiſco-

pi,

pi, Abbates, & digni Presbyteri & laïci summæ sanctitatis xiij.q. ij. præcipiendum & c. nullus, sed cuncti debent circa Ecclesiam sepeliri: puta in atrio aut in porticu, aut exedris siue voltis ecclesiæ exterius adhærentibus, aut in cœmeterio: vt in c.prȩcipimus. & in eodem cap. non æstimemus. Dicunt enim quidam, quod locus triginta pedum circa ecclesiam debet ad hoc consecrari. alij verò solùm circuitionem quam facit episcopus dedicans ecclesiā, ad hoc sufficere dicunt. Augustinus dicit in libro de cura pro mortuis, agenda in fine, quod sepelire apud martyrū memorias, in hoc defuncto prodest: vt commendans eum etiam in martyrū
13 patrocinio affectus pro illo supplicationis augeatur. † Antiquitus solebāt homines in propriis domibus sepeliri: sed propter cadauerum fœtorem statutum fuit: vt extra ciuitatem sepelirētur: & quędam locum communem sanctificatum ad hoc deputabant. Nobiles verò sepeliebantur super montes, & in medio montium & in radicibus eorum, & in propriis. Cæterum si quis in obsidione interficiatur, nec possit cœmeterium haberi, sepeliatur in loco, vbi potest. Si verò negociator vel peregrinus moriatur in æquore, & fuerit terra vicina, sepeliatur ibi. quòd si portus remotus sit, in aliqua insula propinqua sepeliatur: Si autem terram non videant, fiat ei domuncula de lignis, si haberi possunt & pro-
14 iiciatur in mare. † In cœmeterio autem Christianorum non nisi Christianus baptizatus sepeliri debet. de hoc in c. ex parte. de sepul. nec tamen omnis, quoniam nullus ex maleficio interfectus, si maleficium sit mortale peccatū, vt si sit interfectus in adulterio, vel latrocinio, vel in ludis gētilium, extra de tornea. c. & nullus. & laïci summæ sanctitatis. xiij. q. ij. Et ideò vbi quis inuenitur mortuus, ibi sepeliatur propter dubium causæ mortis eius. Si verò quis subitò moriatur in ludis consuetis, vt in ludo pilæ, sepeliri potest in cœmeterio, quia nemini nocere intēdebat. Sed quia mundalibus occupabatur, aiunt quidam quod sepeliri debet sine Psalmis & sine cæteris mortuorum exequiis. Sed & si quis impetens alium in rixa vel tumultu impœnitēs moriatur, nec sacerdotem petiit: non debet sepeliri in cœmeterio, vt quidam dicūt: sicut nec is qui manu propria mortem sibi consciuit. xxiij. qu. v. si non licet. & c. cum homo de pœn. di. iij. Iudas. secus si vim ad tutelam sui, vel suorum repellebat, & alias in pœnitentia remanebat. Si verò non propter aliquam manifestam causam, sed dolo Dei iudicio quis subitò moritur, potest in cœmeterio sepeliri. Iustus enim qui in quacunque hora moritur, saluatur, præsertim si dabat operam alicui rei licitæ. Defensori iustitiæ, & pugnanti in prælio iusto, occisis cœmeterium, & officium liberè concedūtur: inter

interfecti tamen in ecclesia nō portētur,ne pauimentū sanguine
polluatur.Sed si aliquis rediēs de lupanari vel de aliquo loco,vbi
fornicatus sit,in via occidatur:vel aliquo casu consistens moriatur,nō sepeliatur in cōmuni cœmeterio,& hoc si legitime probari potest eum fornicatū fuisse:nec cōstat eum posteà confessum,
vel contritū fuisse.de pœ.di.v.c.j.alioquin sepeliri debet. Rursus
† mulier moriens in partu,non debet in ecclesia poni,vt quidam 15
dicunt.ne pauimētū ecclesiæ sanguine polluatur:sed extra ecclesiā ei dicatur obsequiū,& in cœmeterio sepeliatur, quod nō placet:alioquin pœna sibi verteretur in culpā,v.dist.baptizari.Vnde
licitè in Ecclesiā fertur:ita tamē quod Ecclesia à maculis corporis ne polluatur, diligenter caueatur. † Partus tamen de ventre 16
ipsius extractus mortuus & nō baptizatus extrà cœmeteriū sepeliatur.Sunt tamē quidam,qui dicunt,quod partus debet vnà cum
muliere in cœmeterio sepeliri,eo quod pars viscerū esse cēsetur.
de consec.di.iiij si quicquid.Sanè † vir & vxor in eodē sepulchro 17
ponendi sunt.xiij.q.ij.vnaquæque.extra de sepul.de vxore,exemplo Abrahæ & Saræ.vbi specialē non elegerint sepulturam, vnde
& Thobias præcepit filio, vt cùm mater ipsius compleuisset dies
suos,locaret eā in eodem sepulchro cum eo.xiij.q ij.Ebron.Item
quilibet in sepulchro parētum tumulandus est,nisi ex deuotione
alibi elegerit sepeliri,eadē q.soror. xiij.q ij c.fin.Cæterùm in cōcilio Magun.de conse.dist.vlt.c.fin. statutum est, quòd suspensi,
qui pro suis peccatis pœnam extremam persoluunt:ex quo confessi sunt.vel confiteri desiderauerūt:& communicauerūt in cœmeteriis sepeliri possunt:& oblationes & missæ fieri pro eis.dist.
vlt.cap. fin Qualiter humanum corpus sepeliendum sit,dicetur
in septima parte sub tit.de offic. mortuorum.

ANNOTATIO.

*Fœtēs.)Verbi etymologiā vnde duxerit Author,nō satis cōstat.
Sed fortè id criminis irrepsit Typographi aut inscitia, aut certè
negligētia. κοιμητήριον enim dictū est à κοιμάω quod Latinè sonat
sopio,dormio,obdormio,inde etiā κοίμησις,dormitio, & κοιμητήριον dormitoriū.Anthene[9] eīm scribit domū in qua hospites dormiebāt,hoc nomine appellatā.Nō absurdè igitur locū sepulturæ
destinatum,Cœmeterium appellamus:ibi enim mortui dormire
dicuntur. Religiosum illum locum veteres dicebant. N. Doard.

ANNOTATIO.

*Petri.) Vide num potius arcula,in qua corpus conditur:Græcis
σαρκοφάγος. quasi carnē vorās,vn̄ Seraphim dictū putat, Varro
ex sentētia Aug.de ciui Dei lib. 18.c. 5. qui cū Rex esset Argiuorum, Apis dictus est.Naui enim is trāsuectus in Ægyptū, cū ibi
mor

mortuus fuisset, factus est omniū maximus Ægyptiorum Deus: non quidem in vita, sed post mortem: quia non viuum, sed mortuum demum ipsum venerari cœperunt. Inde Serapis appellatus est, ab arca videlicet: in qua positus & sepultus. Est enim σορὸς, μνῆμα, θήκη, monumentum, arca, loculus, conditorium, quasi sorosapis, vel sorapis: deinde vna litera, vt ferè fit, mutata, Serapis. Sarcophagus itaque dicitur, quasi carnem consumens: aliàs τάφος appellatur. Quod item prætexuit de pyramide, potius pyra legendum: ἀπὸ τοῦ πυρὸς, hoc est igne. N.Doard.

SVMMA.

1 *Ecclesiæ dedicatio, vnde initium duxerit.*
2 *Ecclesias & altaria solus Pontifex potest dedicare.*
3 *Ecclesia non debet dedicari, nisi dotata priùs, idq́ꝫ ex iustè acquisitis. Et quæ impediant eius dedicationem.* 4.
5 *Ecclesia consecratur, quinque de causis.*
6 *Ecclesiæ consecrandæ forma. Et quid eorum quódque signet, nu.* 12. 13. 15. 17. 18. 19. 20. 25. 26. 7 *Anima, templum Dei.*
8 *Ecclesiæ consecratio, duo efficit.*
9 *Aquæ lustralis, qua Ecclesia consecratur, quæ & quanta sit vis. Et quæ eius significatio.*
10 *Sal cur misceatur aquæ lustrali: & quid notet.*
11 *Aspersio trina aquæ lustralis, in Ecclesiæ consecratione, quid notet: & quorsum fiat.*
14 *Episcopi trina percussio ad ianuam Ecclesiæ, in eius consecratione, quid notet, & num.* 16.
21 *Alphabetum baculo pastorali scriptum in modum crucis, tria notat, & num.* 22. 23. 24.
27 *Cruces in Ecclesia duodecim depictæ, quid signent, & num.* 29.
28 *Vexilla, sunt ditionis & potestatis signa.*
30 *Ecclesia dicitur consecrari in sanguine alicuius.*
31 *Ecclesia semel consecrata, an debeat vel possit iterum consecrari, & num.* 36.
32 *Altare semel consecratum, an iterum sit consecrandum, & quo casu num.* 34.
33 *Altari maiore consecrato, an alia inferiora censeantur consecrata.*
35 *Calix consecratus si deauretur: an sit consecrandus iterum.*
37 *Homo, templum spirituale, interdum polluitur.*
38 *Ecclesia, materiale templū si polluta, recōcilianda est. Et quomodo.*
39 *Ecclesia reconcilianda est, propter adulterium in ea commissum, aut alium congressum, alias etiam licitum.*
40 *Ecclesia reconcilianda est, propter homicidium in ea patratum: & etiam sanguinis effusionem violentam.*
41 *Ecclesia an sit reconcilianda, propter furtum in ea admissum, aut rapinam, vel quid simile.*

Ecclesia

42 *Ecclesia, quæ habet sepultum infidelem, vel publicè excommunicatum, reconcilianda est.* 43 *Scandalum quid.*
44 *Reconciliatio fit etiam, ad exemplum & terrorem inducendum.*
45 *Cœmeterium quibus casibus sit reconciliandum.*
46 *Cœmeterij vel ecclesiæ parte vna violata, an omne censeatur violatum: & sic in qualibet parte reconciliationem desiderare.*

De Ecclesiæ dedicatione.

CAPVT VI.

QVia de Ecclesia & altari, in superioribus mentio facta est, consequens est, vt aliqua de illorum dedicatione subiiciamus: dicentes primò, vnde consecr. ecclesię ortum habuit. Secundò, per quos. Tertiò, quare. Quartò, qualiter ecclesia dedicetur: & quid significet tam ipsa dedicatio, quã singula, quæ in ea agũtur: de officio verò festi dedicationis ecclesiæ, in vij. parte dicetur. Primò igitur † dicendum est, vnde dedicatio Ecclesiæ initiũ 1
habuit. Super quo no. quòd Moses domino præcipiente fecit tẽplum & sacrauit illud cum mensa & altari eius, & æreis vasis, & vtensilibus ad diuinum cultum explendum: & non solùm diuinis precibus ea sacrauit: verùm etiam sancti olei vnctione Domino iubente liniuit. de consec. dist. j. §. j. Legitur enim Dominum præcepisse ipsi Mosi, vt chrisma conficeret, quo vngeret tabernaculũ in dedicatione, & arcã testamẽti. Salomon quoque, filius Dauid, iubente Domino perfecit templũ cum altari, & reliqua ad diuinum cultum peragendum consecrauit, sicut in lib. Reg. habetur, 3. Reg. c. vj. Nabuchodonosor etiã Rex vocauit omnes satrapas, optimates, & tyrannos ad dedicationem statuæ aureæ quam fecerat. Iudæi ergo sicut legitur in Bucardo in liij. c. j. Iudæi loca in quibus domino sacrificabant, diuinis habebant supplicationibus consecrata: nec in aliis, quã Deo dedicatis locis munera domino offerebant. Si igitur illi, qui vmbræ legis deseruiebant, hoc faciebant: quanto magis nos quibus veritas patefacta est, gratia & veritas per Iesum Christum data est, templa domino ædificare, & prout melius possumus ornare: atque ea diuinis precibus & sanctis vnctionibus cum altaribus, & vasis, vestibus quoque & reliquis ad diuinũ cultum implendũ vtensilibus, deuotè & solenniter ex institutione Felicis * Papæ III. sacrare debemus. Rursum cùm in Syria in ciuitate Baruth, Iudæi quandam imaginem crucifixi pedibus conculcarent, & latus eius perforarent, mox inde sanguis & aqua exiuit. Iudæi autem hoc viso, mirati sunt, & infirmi eorum hoc sanguine deliniti, ab omnibus infirmitatibus suis liberati sunt: propter quod omnes Christi fide suscepta baptizati sunt, & synagogas eorum in ecclesias consecrauerunt: Et

inde

inde mos inoleuit, vt ecclesiæ consecrentur:cum prius tantum altaria consecrarentur: propter hoc etiã miraculũ ordinauit Ecclesia fieri memoriã dominicæ Passionis. v. Calend. Decemb.& eadẽ ratione consecrata est Ecclesia in honorem Saluatoris, vbi quædã ampulla,cum illo sanguine reseruatur, & solenne festum
2 tunc agitur. † Secundò notandum quod solus Pontifex, potest ecclesias & altaria dedicare.xxvi.q. 5. ministrare. de conse. di.j. nemo.extra de cõsec. eccle. quòd in dubiis: quoniam gerit imaginem & figurã summi Põtificis Christi spiritualibus dedicãtis sine quo nihil possumus in ecclesia stabilire: vnde ipse ait:Sine me nihil potestis facere, & Ps. Nisi dominus ædificauerit domũ, vnde Concilium Carthag.cxvj q. vj.c. iij. prohibet facere sacerdotem,nec potest hoc alicui inferioris ordinis demandari extra
3 eo.aqua.Sane ecclesia † vt sacri edocent Canones: de cõs. dist.j. nemo extra de conse.eccle.vel alta.cum simil.dedicanda non est: nisi prius dotata sit, & ex licitè acquisitis.j. q.j.non est putanda. Legitur enim, quòd dum quidam Episcopus ecclesiam de vsuris & rapinis constructam, consecrare vidit post altare Diabolum stantem in Cathedra, in habitu Pontificali, qui dixit Episcopo: Cessa ecclesiam consecrare. Ad meã enim iurisdictionẽ pertinet, cùm sit ex vsuris & rapinis facta. Episcopo verò & clero territis:
4 & inde fugientibus. Diabolus continuo ipsam ecclesiam cum grandi strepitu destruxit. † Rursus ecclesia, quæ pro quæstu cupiditatis constructa est,ea.di. si quis basilicã. cõsecranda non est, & cui dos sufficiens assignata nõ est:extra eo. sicut & in qua paganus vel infidelis sepultus est. ead. dist. Ecclesia. j. & ij. donec inde fuerit eiectus:& ecclesia,abrasis prius parietibus, vel tignis reconciliata. Idem etiam est de excommunicato extrà de sepul. sacris. Si verò mulier prægnans illic sepulta sit, ea non eiecta poterit consecrari,licet partus baptizatus non sit.ff.de vent.insp. §.j.ff.de stat.hom.qui in vtero. de consecr. dist.iiij. si ad matris, & c.seq. Quanquam quidam aliter scripserint sapientes: potest etiam consecrari diebus Dominicis & priuatis, extrà eo.c.ij. & plures Episcopi & plura altaria possunt simul ab eodẽ in vna ec-
5 clesia consecrari, extrà eo.cum suis. Tertiò dicendũ † est quare ecclesia dedicatur,& quidẽ propter v.causas. Primò,vt diabolus & eius potestas inde penitus expellatur,vnde refert Gr.in dialogo lib.iij.c.xxj.quod cum quædam Ecclesia Arrianorũ fidelibus reddita consecraretur,& reliquiæ S.Sebastiani,& B Agathæ illuc delatæ fuissent, populus ibi cõgregatus porcũ repentè inter pedes huc illuc discurrere senserunt,qui fores Ecclesiæ repetens à nullo videri potuit:omnésque in admiratione cõmouit.Quod

ideirco Dominus ostendit,vt cunctis patefieret,quod de loco eodē immūdus habitator exiret. Sequēti autem nocte magnus in eiusdē ecclesiæ tectis strepitus factus est,ac si in eis aliquis errādo discurreret. Secunda verò nocte, grauior sonus increpuit. Tertia quoque nocte,tantus strepitus insonuit, ac si omnis illa ecclesia fundamentis fuisset euersa: statimque recessit, nec vlterius apud illam antiqui hostis inquietudo apparuit. Secundò, vt ad eam cōfugientes, saluētur, prout legitur in Canō.Greg.xxij. q.v.reus Et ob hoc Ioab in tabernaculum fugit, & altaris cornua apprehendit. Tertiò,vt ibi orationes exaudiantur. Vnde in oratione ad missam dicitur: Concede,vt omnes, qui huc deprecaturi conueniunt, ex quacūque tribulatione, consolationis tuæ beneficia cōsequantur. Sic etiā orauit Salomō in tēpli dedicatione,prout legitur,3.Reg 8. c. Quartò, vt ibi Deo laudes soluantur,prout sub ti.de ecclesia dictū est. Quintò, vt ibi sacramenta ecclesiastica ministrentur Vnde ipsa ecclesia dicitur tabernaculum quasi taberna Dei,in qua sacramenta diuina continētur & ministrantur.† Quartò,dicēdum est qualiter ecclesia cōsecratur. 6
Et quidem omnibus de ecclesia eiectis, solo diacono ibi remanente recluso,Eps cum clero ante fores Ecclesiæ aquam non sine sale benedicit. interim intrinsecus ardent duodecim luminaria ante duodecim cruces in ecclesiæ parietib. depictas. Post modū verò clero & populo in sequente circumeūdo ecclesiam exterius cū fasciculo hysopi,parietes cum aqua benedicta aspergit: & qualibet vice ad ianuā ecclesiæ veniens percutit superliminare cum baculo pastorali,dicens: Attollite portas principes vestras,&c.Diaconus deintus respondet: Quis est iste Rex gloriæ?Cui Pōtifex: Dn̄s fortis, &c. Tertia verò vice, reserato ostio,ingreditur Pontifex ecclesiā, cū paucis ex ministris,clero & populo foris manente, dicens: Pax huic domui, & dicit litanias.Deinde in pauimento ecclesiæ fiat crux de cinere,& sabulo, vbi literis Græcis & Latinis totū describitur alphabetū. Et iterū aliam aquā sanctificat cum sale,& cinere,& vino,& altare consecrat.Deinde duodecim cruces in parietibus depictas chrismate 7
inungit.† Sanè quæcunque hic visibiliter fiunt, Deus per inuisibilem virtutē in aīa operatur, quæ veri Dei templū est,vbi fides faciat fundamentū:spes eligit,charitas cōsumat,ipsa enim ecclesia Catholica ex viuis multis lapidibus adunata,Dei templū est: quia multa templa,vnum templū: quorū vnus est verus Deus & vna fides.Domus igitur dedicanda est,anima sanctificanda. † Et 8
est notandū,quod cōsecratio duo efficit:nam ipsam ecclesiā materiale Deo appropriat:& nostrā scilicet tam ecclesiæ,quā fidelis animæ

animæ desponſationem inſinuat. Domus namque nõ conſecrata eſt ſicut puella viro alicui deſtinata, non tñ dotata: nec matrimoniali commercio in vnione carnis vnita. Sed in cõſecratione dotatur, & tranſit in propriã Ieſu Chriſti ſponſam, quã ſacrilegium eſt per adulteriũ vlterius violari. Deſinit enim lupanar eſſe dæmonũ: vt patet in cõſecratione illius templi, quod anteà πάνθεον
9 vocabatur. ✝ Primo itaque † dicendũ eſt de aquæ benedictione, ſuper quo dicit Dñs: Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto non intrabit in regnum cœlorũ. Aqua enim quæ lauandis corporibus idonea eſt tantã diuinitus virtutem accipere meruit, quod ſicut corpora lauat à ſordibus, ita & animas mundat à peccatis. Manifeſtum quidẽ eſt quòd hæc aqua, cuius aſperſione eccleſia conſecratur, baptiſmum ſignificat: quia quodammodo ipſa eccleſia baptizatur, ipſa verò eccleſia illam vtique eccleſiã deſignat, quæ in ea continetur, ſcilicet fidelium multitudinem: vnde etiã eccleſia vocatur, eo quòd eccleſia contineat: cõtinens, vide-
10 licet pro contento. † Quærendum eſt autẽ quare huic aquæ ſal admiſceatur, cum Saluator noſter de baptiſmo loquens, nullã de ſale fecerit mentionem. Non enim dicit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua ſalſa vel ſale miſta, vel aliquid huiuſmodi, ſed dixit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, &c. Et idipſum de oleo & chriſmate quæri poteſt. Sed notandũ, quòd ſal, in diuino eloquio ſæpè pro ſapientia ponitur, iuxta illud: Sermo veſter ſit ſale conditus. Et Dominus inquit diſcipulis ſuis: Habete ſal in vobis & pacem inter vos. Itémque: Vos eſtis ſal terræ, quod ſi ſal infatuatum fuerit, in quo condietur. iij. q. vij. §. item in Euãgelio. hinc etiã eſt, quòd ſecundũ legem nulla hoſtia ſine ſale offerebatur: ſed in omni ſacrificio ponebatur: ex quibus omnibus conuincitur, quod ſal pro ſapientia ponitur: eſt enim ſapientia condimentum omniũ virtutum ſicut ſal omniũ ciborum. Hinc ergo eſt, quòd nullus baptizatur priùs, quam ſale cibetur: etiam infantes, vt quod actu habere non poſſunt, habeant ſalem ſignificatione ſacramenti, nec ſine ſale benedicetur aqua. De alterius aquæ
11 benedictione in ſequenti tractatu dicetur. † Trina autem interius & exterius cum hyſſopo & aqua benedicta aſperſio, trinam baptizandi immerſionem ſignificat. Et fit propter tria. Primò, propter dæmonum expulſionem. Nam aqua benedicta, propriè de ſui virtute habet dæmones expellere. Vnde in exorciſmo eius dicitur: vt fiat aqua exorcizata ad effugandam omnem poteſtatem inimici, & ipſum inimicum eradicare, &c. Secundò, propter ipſius eccleſiæ purgationẽ & expirationem, omnia namq; terrena propter peccatũ corrupta ſunt & fœdata. Hinc etiam, quòd in

lege omnia penè mundabantur per aquam. Tertiò, propter remouendam omnẽ maledictionẽ,& introducendã benedictionẽ. Terra enim ab initio cum fructu suo maledictionem accepit, eò quòd ex eius fructu deceptio facta fuit. Aqua verò nullæ maledictioni subiacuit. Hinc est quod Dominus piscem comedit: sed carne non legitur nominatim comedisse, nisi de agno Paschali: & hoc propter legis præceptũ: in exemplum, scilicet abstinendi aliquando à licitis, aliquãdo eadem comedendi. Rursus aspersio in circuitu facta, signat quòd dominus curã suorũ habens mittit
Angelũ suum in circuitu timentium se. † Tria verò respõsoria, 12
quæ interim decantentur, est hilaritas, trium ordinũ fidem suscipientium, scilicet Noë, Daniel, & Iob. Et quoniam ad hanc inuocationẽ gratia fidei, spei & charitatis infunditur: ideò ad pedem & ad mediũ, vt ad partem parietis in superiorẽ aspergitur. De interiori etiã aspersione iam dicetur. De virtute hyssopi in
seq. tit. dicetur. † Triplex verò circuitus quem Episcopus asper- 13
gendo facit triplicẽ circuitũ, quẽ Christus fecit, propter ecclesiæ sanctificationẽ, designat. Primus fuit quo venit de cœlo in mundum. Secundus, quo de mundo descendit in lymbum. Tertius, quo de lymbo rediens & resurgens, ascendit in cœlum. Triplex quoque circuitus ostendit, quòd Ecclesia illa ad honorem Trinitatis dedicatur. Ostendit etiam triplicem statum saluandorum de ecclesia: qui sunt virgines, continentes & coniugati: quod etiã dispositio ipsius ecclesiæ materialis ostendit, prout sub tit. de ec-
clesia dictũ est. † Porrò trina ad superliminare ostij percussio si- 14
gnat triplex ius, quod Christ⁹ habet in Ecclesia sua propter quod sibi debet aperiri. Est enim sub sua creatione, redemptione, & glorificationis promissione. Nam Pontifex Christum, virga eius potestatẽ figurat. Rursus per triplicem percussionem ianuæ cum virga pastorali prædicatio Euãgelica intelligitur. Quid enim est virga pastoralis, nisi sermo diuinus, iuxta illud Esa. 11. Percutiet terram virga, id est, sermone oris sui, &c. Virga igitur ianuas percutere, est aures audiẽtiũ prædicationis voce pulsare. Aures enim portæ sunt, per quas ad corda audientium sanctæ prædicationis verba introducimus, vnde Psal. Qui exaltas me de portis, vt annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Syon. Quid enim sunt portæ filiæ Syon, nisi aures & auditus fidelium? Tertiò triplex cum virga percussio, & ianuarũ apertio, significat, quòd per prædicationem pastorum, infideles venient ad fidei consensum. Per illam enim portæ iustitiæ aperiuntur, & illas ingressi, Fidem confitentur, vnde Psal. Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini, iusti intrabunt

per

per eam:Percutit igitur Epiſcopus in ſuperliminari,ſcilicet ora-
tionis,dicẽs:Supplico vos principes:id eſt, dæmones, ſeu potius
homines:tollite,id eſt,auferte portas:id eſt,ignorantias veſtras,
15 ſcilicet à cordibus veſtris. † Interrogatio verò diaconi incluſi
reſpondentis in perſonam populi : Quis eſt iſte Rex gloriæ ? eſt
ignorantia populi neſcientis, quis eſt iſte, qui debet intrare.
16 † Apertio oſtij, euacuatio eſt peccati, rectè ergo Epiſcopus ter
percutit:quia numerus iſte notiſſimus & ſacratiſſimus eſt : & in
omni dedicatione Epiſcopus ter ianuas percutere debet,quia ſi-
ne inuocatione Trinitatis, nullum fit in eccleſia ſacramentum.
17 Trina † verò proclamatio:Attollite portas,&c. ſignificat tripli-
cem poteſtatẽ Chriſti:videlicet quẽ habeo in cælo,& in mundo,
& in inferno. Vnde in hym. aſcenſionis dicitur:Vt trina rerum
machina cæleſtium,terreſtriũ,& infernorũ condita,flectat genu,
18 iam ſubdita. Conſequenter oſtio † aperto intrat Epiſcopus : ad
notandũ:quòd ſi debitè vtatur officio ſuo,nil ei reſiſtere poteſt,
iuxta illud:Domine quis reſiſtet potentatui tuo? Ingreditur au-
tem cum duobus,vel tribus:vt in ore duorũ,vel trium teſtiũ ſtet
omne cõſecrationis verbũ. Vel ꝙ paucis præſentibus dñs ſe trãſ-
figurans pro eccleſia orauit.Et ingrediens dicit:Pax huic domui
& omnibus habitãtibus in ea:quia Chriſtus mundũ ingrediens,
pacem inter Deũ & hominẽ fecit. Venit enim,vt nos Deo patri
19 reconciliaret. Poſt † hoc cum dicitur litania, proſtratus orat ꝑ
ſanctificatione domus.Nam & Chriſtus humiliatus ante paſſio-
nem pro diſcipulis ei credituris omnibus, orabat dicens : Pater
ſanctifica eos in nomine tuo. Poſtquã verò ſurrexit,orat ſine ſa-
lutatione,qm̃ non dicit:Dominus vobiſcũ,cum eccleſia nondum
ſit quaſi baptizata:& quia catechumeni tantũ non ſunt digni,vt
eis fiat applauſus:cum nondũ ſint ſanctificati:eſt tñ pro eis oran-
20 dum.Clerus † orans & litaniã concinẽs, Apoſtolos repræſentat:
qui ꝑ eccleſiæ & animarũ ſanctificatione ad Deũ intercedebãt;
In pauimẽto eccleſiæ ſcribitur alphabetum hoc modo: Fit enim
Crux de cinere:& ſabulo,ex trãſuerſo eccleſiæ:ſuper quã Crucẽ
pulueris ſcribitur alphabetũ in modum Crucis,literis Græcis &
Latinis:nõ autẽ Hebraicis ? quia Iudæi receſſerunt à fide,& ſcri-
21 bitur cum baculo paſtorali. Sanè alphabetũ † ſuper Crucẽ ſcri-
ptum tria repræſentat.Primò quidẽ,ſcriptura,ex Græcis & Lati-
nis literis in modum crucis facta,repræſentat cõiunctionem ſeu
vnionẽ in fide vtriuſq; populi,Iudæi videlicet & gẽtilis, per cru-
cẽ Chriſti factã,iuxta illud Iac.cãcellatis manibꝰ filiis benedixit.
Ipſa verò crux ſiue verſus ex trãſuerſo eccleſiæ directꝰ:videlicet
vnus à ſiniſtro angulo orientis,in dextrum occidentis:& alter à

dextro orientis in siniſtrũ occidẽtis, ſignificat, quòd populus ille, qui priùs erat dexter, factus eſt ſiniſter: & qui erat in capite, factus eſt in cauda, & econuerſo: & hoc propter crucis virtutem. Christus enim ab oriẽte trãſiens, reliquit Iudæos in ſiniſtra, quia infideles: & venit ad gentiles, quibus licet in occidente fuiſſent, dat eſſe in dextera, & tandẽ à gentilibus in dextera oriẽtis poſitis viſitauit Iudæos in ſiniſtro angulo occidẽtis, quos cõſtat deteriores, quàm priùs inuenerit gẽtiles: Ideò autẽ in obliquum & in modũ Crucis, & non in directum hæ literæ ſcribũtur: quia ad hanc ſanctã intelligentiã pertingere nõ valet, qui Crucis myſterium nõ recipit, & Chriſti paſſione nõ ſe credit eſſe ſeruandum: in maleuolã animã non introibit ſapientia, & vbi Chriſtus fundamentũ non eſt, ſuperædificari nõ poteſt. j. q. j. cum Paulus. † Secundò, ſcriptura alphabeti, repræſentat paginam vtriuſque teſta- 22
menti, ꝙ per crucẽ Chriſti adimpletũ eſt. In paſſione namq; eius velũ templi ſciſſum eſt, quia tunc ſcripturæ apertæ ſunt, & reuelata ſunt ſancta ſanctorũ. Vnde ipſe moriẽs dixit: Conſummatum eſt. In his quidẽ paucis literis omnis ſcientia continetur, & tunc crux ex trãſuerſo ducitur, quia vnũ teſtamentũ in alio cõtinetur. Rota enim erat in Rota. Tertio repræſentat † articulos fidei. Ec- 23
cleſiæ enim pauimentũ eſt noſtræ fidei fundamentũ. Elementa ibi ſcripta, ſunt fidei articuli, quibus rudes atque neophyti id vtroque populo in Eccleſia erudiuntur qui ſe debent puluerem & cinerem reputare. Iuxta illud quod dicit Abraham Geneſ. 18. Loquar ad Dñm meum, cum ſim puluis & cinis. Scriptura ergo alphabeti in pauimento, eſt ſimplex doctrina fidei in corde humano. Sambuca † ſeu baculus, quo alphabetũ ſcribitur, monſtrat 24
Apoſtolorũ doctrinam, vel doctorum myſterium, quo facta eſt conuerſio gentiliũ, & perfidia Iudæorũ. Conſequenter Chriſtus ad altare accedens incipit, ſtans: Deus in adiutoriũ meum intende: quia tunc demum incipit, quòd eſt in hoc officio principale, & dicitur verſus, Gloria patri, &c. quia hæc benedictio † fit ad 25
exhibendam gloriã Trinitati: non tamen dicitur allelu-ia prout in ſeq. titu. dicetur, & conſecrat altare in qua quidem conſecratione alia aqua benedicitur: prout in ſeq. tit. dicetur: ex qua poſtquam altare ſepties aſperſum fuerit, aſpergitur etiam ter interius tota eccleſia, ſicut priùs abſque aliqua differentia maiorum lapidum vel minorum: quoniam apud Deum non eſt acceptio perſonarum, extrà de Iudæis, nouit. §. j. de ſtat. mon. ea. quæ in princ. ideò interius, ad notandum, quòd exterior ablutio ſine interiore nil prodeſt, extrà de ſac. vnc. cap. j. Ideò ter, quoniam vt præmiſſum eſt, aſperſio illa ſignificat aſperſionem & mundationem baptiſmi,

ptiſmi,quæ datur beneficio trinitatis:iuxta illud:Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij & Spiritus ſancti:quia eſt eccleſia non põt in aqua immergi, ſicut immergitur baptizãdus:ideò ter aſpergitur aqua, quaſi loco trinæ im-
26 merſionis. † Rurſus aſpergitur procedendo ab oriẽte in occidentẽ,& per mediũ ſemel in formã crucis:quia Chriſtus totã Iudæã & omnes gentes baptizare præcepit in nomine Trinitatis, cui baptiſmo tribuit efficaciam in miniſterio paſſionis,incipiẽs à Iudæis,de quibus ortus eſt:& reſiduum aquæ ab baſim altaris funditur,prout in ſeq. ti.dicetur. Quidã tamen aliã aquam non benedicũt:ſed cum prius bñdicta totum officiũ implẽt.Interim autem cantat chorus pſalmum illum: Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, &c. & illum: Qui habitat in adiu. &c.in quibus fit mẽtio de eccleſia & eius cõſecratione:vt patet ibi. Qui habitare facit vnius moris in Domo. Epiſcopus verò dicit: Domus mea domus orationis vocabitur:quia eius officiũ eſt facere, vt eccle- *Pſal. 67. & 91. & 67.*
27 ſia domus Dei ſit,nõ negotiationis.1.q.iij.ex multis. Sanè † chriſmate altari, xij. Cruces in parietibus eccleſiæ depictæ chriſmãtur.Depinguntur autem ipſæ cruces. Primò propter dæmonum terrorẽ:vt ſcilicet dæmones,qui inde expulſi ſunt,videntes ſignũ Crucis,terreantur,& illuc ingredi nõ preſumãt.Secundò,propter triumphi oſtenſionẽ. Cruces nanque ſunt vexilla Chriſti & ſigna triumphi ſui.Meritò ergo, vt oſtendatur, quòd locus ille
28 Chriſti dñio ſubiugatus eſt,ibidem Cruces depinguntur. Nam † & apud imperialem magnificentiã obſeruatur, vt aliqua ciuitate ſibi tradita,imperiale vexillum in ea erigatur.Et in eiuſmodi figuratione dicitur.Ge.28.quod Iacob lapidem,quem ſuppoſuerat capiti ſuo,erexit in tit. videlicet in titulũ præconialem, memo-
29 rialem,& triumphalem.Tertiò,vt earum † inſpectores, Chriſti paſſionẽ quã ſuã eccleſiã cõſecrauit & paſſionis fidẽ ad memoriã reducãt,vnde in canticis:Pone me vt ſignaculum ſuper brachium, &c. Duodecim verò luminaria ante cruces ipſas poſita, ſignificãt xij. Apoſt.qui per fidẽ Crucifixi totũ modum illuminauerunt, & quorum doctrina tenebras ſuſtulit, vnde dicit Ber, Tota prophetia vera eſt in fide crucifixi. & Apo. Nil me iudico ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtũ & hunc crucifixum. Cruces *1. Cor. 2* igitur per quatuor eccleſiæ parietes illuminantur, & chriſmate inunguntur: qm̃ Apoſtoli crucis myſteriũ prodicãtes,fide paſſionis Chriſti quatuor mundi climata illuminauerunt: ad cognitionem inflãmauerunt:ad amorem vnxerunt:ad conſcientiæ nitorem quod per oleum, & ad bonæ famæ odorem, quod per balſamũ deſignatur. Ad hæc poſt chriſmationem altaris, ipſum

altare & eccleſia ornantur:lampades accenduntur. Miſſa dicitur
in qua Pontifex aliis veſtibus vtitur, quam fuerit in aſperſione
vſus: prout in ſequenti dicetur. † Poſtremò notandum eſt quòd 30
eccleſia dicitur in ſanguine alicuius conſecrari, vnde ſecundum
Pelagium & Nic. Pap. in martyrio Apoſtolorum Petri & Pauli
eccleſia Romana cõſecrata eſt:xxi.di.quãuis.xvi.di. ſacro. Cõſe-
cratur itaque eccleſia,vt pręmiſſum eſt & altare.prout in ti. ſeq.
& cœmeterium ac alia,prout ſub tit.de conſec. dicitur. Et quan-
quã legatur in vete.teſt.tẽplum ter fuiſſe conſecratum. Primò in
Septembri:de conſec.diſt.j.c.j.Secundo,in Martio,ſub Dario.arg.
j. q. j. prophetizauit. Tertiò in Decemb. ſub Iuda Machabæo
de conſec. di.j. ſolennitates. † Eccleſia tamen ſemel conſecrata, 31
non eſt iterum reconſecran.ead.di. Eccleſiis,de ſacra non ite.c.j.
& ij.de apoſta.c.j.niſi fuerit execrata:quod contingit tripliciter.
Primò ſi fuerint combuſta:ita quòd parietes omnes (vel eorum
maior pars)fuerint decruſtati. vt d. ca.Eccleſiis.ff.de contrahen-
da emptione l. demum Leuit.c.xiiij.prope finem:ſi enim ſolum-
modo rectum, vel aliqua eius pars parietibus integris manenti-
bus, vel ſaltem in modica parte deſtructis combuſta fuerit, re-
conſecranda non eſt:extra de conſe.eccle.vel alta.ligneis.Secun-
dò, ſi tota eccleſia aut maior eius pars ſimul funditus corruerit,
& ex toto,ſiue ex aliis fuerit lapidibus reparata:ea.diſ.de fabrica.
Conſecratio etenim eccleſiæ maximè in exteriori vnctione, &
in lapidum coniunctione & diſpoſitione conſiſtit: vt in dicto c.
Eccleſiis. Si verò non ſimul ſed ſucceſſiuè parietes omnes rue-
rint, & reparati fuerint, eadem cenſetur eccleſia. Ideoque non
reconſecranda: ſed duntaxat cum aqua exorcizata & miſſæ ſo-
lennitate eſt reconcilianda:de conſe.di.j.de fabricat. & c. ſi mo-
rum, ff. de leg.j. quod in rerum. quãquam eam reconſecrandam
quidam ſcripſerint ſapientes. Tertiò reconſecranda eſt eccleſia,
ſi dubium ſit,vtrum aliquando fuerit conſecrata: eò quòd ſuper
hoc nulla ſcriptura,aut pictura,aut ſepultura,nulluſque etiã vni-
cus teſtis de viſu: vel etiam de auditu: qui (vt quidam dicunt)
ſufficeret:extra de conſec.di.j-eccleſiæ:& c. ſolennita.xxiij. q. ij.
ſanè xxij. q. v. hoc videtur. de conſec.di. iiij. paruulos. † Altare 32
quoque ſemel conſecratum reconſecrandum non eſt, niſi illud
execrari contingat, de conſec.di.j. ſi morum.extra eo. c. j. & ca.
quod in dubiis.Quod fit primo,ſi menſa,id eſt,ſuperior tabula in
qua fit principaliter conſecratio, mota vel in ſui forma mutata
vel enormiter,puta vltra medietatẽ fracta ſit. Enormitas tamen
huiuſmodi iure valet ad Epiſcopi arbitrium referri. Idẽ quoque
maximè eſt,ſi tota altaris ſtructura mota & reparata fuerit. Ec-
cleſia

elesia tamē propter altaris vel structuræ motionem vel fractionem reconsecrāda non est:extrà eo.c. j. quia alia est altaris consecratio, & alia ecclesiæ. Sic econuerso, si ecclesia totaliter destructa, altare non læditur, ecclesia ipsa reparata solum, & non altare reconsecratur, quamuis tunc decens sit illud aqua exor-
33 cizata lauari, de cons.di.1. si motum. Consecrato † tamen maiori altari, nihilominus alia minora altaria ecclesiæ consecrāda sunt, extrà eo.c.cum sis.quanuis quidā dixerint sufficere in illius consecratione alia digito demonstrari ar.ff.de acq. poss. quod in eo.
34 §.si venditionem.C.de nat.lib.auth. item si quis. Si verò altare † modicam exterius patiatur læsionē, nō ob hoc est recōsecrādum, extra eo c.j. Secūdo reconsecratur altare, si altaris sigillū, id est, paruus lapis, cū quo sepulchrum siue foramē in quo reliquiæ recōduntur, clauditur, seu sigillatur, motū aut fractū sit: extrà eo. lignis. Et si foramē ipsum quādoque in summitate stipitis & qñq; aliud sigillū nō apponitur, sed principalis mensa superposita loco sigilli habetur. Quādoq; verò fit in parte posteriori, & quandoq; in anteriori in quo etiā foramine in testimoniū cōsecrationis, cautè includi solēt literæ cōsecrationis Epi. cōtinētes nomē eius, & aliorū Eporum in consecratione præsentium, & in cuius sancti honorē consecratur altare, & etiā ipsa ecclesia, quando simul cōsecratur vtrūq;, annum quoq; & diē cōsecrationis. Tertiò consecratur altare, si iunctura qua sigillū foramini, vel etiā qua mensa stipiti, vbi aliud sigillum, quòd mēsa ipsa non est mota, adhæret, vel aliquis ex lapidibus ipsius iuncturæ seu stipitis, mensam vel sigillum tangens, motus vel fractus sit. In coniunctione etenim sigilli & foraminis atque mensæ, & stipitis seu structuræ inferioris, præcipuè consecratio intelligitur. Quartò reconsecratur altare, si ei vel coniunctioni mensæ, & structuræ inferioris tantùm fiat augmentum, quòd pristinam formam amittat, quoniam forma dat esse rei, ar.x. q. ij. hoc ius. xxxij. q. ij. quòd vnde est. ff. de oper. no. nunt. l. ij. §.si quis ædificium. Propter modicum tamen additamentum non execratur, sed tunc sacrum, trahit ad se non sacrum, extrà eo: quòd in dubiis limita, dum tamen coniunctio mensæ & structuræ inferioris, non multum immutetur. Quintò, altare, sicut & ecclesia propter dubium reconsecratur, e. di. Ecclesia. Sextò, altare viaticum, si lapis de ligno in quo insertus est, qui quodammodo sigillum repræsentat remoueatur, & in eodem vel in alio ligno iterū reponatur, nonnulli recōsecrādum, alij verò solūmodo reconciliādū autumant. Quanuis autē illud sæpè iussu Episcopi de loco ad locum transferatur: & per viam portetur, (propter quod portabile, vel viati-

cum appellatur,ea.di.cōcedimus.extrà de pri.) in his non tamen ob hæc reconſecratur aut reconciliatur.† Quid ſi calix cōſecra- 35
tus, deauratur, numquid eſt reconſecrandus.Et videtur quod ſic: quoniam nouus calix eſſe videtur:nouū enim opus videtur facere,qui priſtinā operis faciē innouat.ff de ope.no. nunt.l.j.§. opus nouū.& reficit,qui rei iam factæ remedium facit.ff.de iti.act.pri. l.iij.§.pe.ff.de vſufru.l.vſusfructuarius. extrà de Iudæis.c.cōſul-lui.Siquidem conſecratio in ſuperficie conſiſtit.Et hinc eſt quod eccleſiā,muris decruſtatis,conſecrādam eſſe prædixi.† Cōtrariū 36
tn̄ verū eſt,quia nec propter murorū dealbationem, aut propter picturā,aut propter modicū additamentū, eccleſia recōſecrāda eſt,vt iam dixi.Cū enim propter hoc calicis forma nō mutetur, idē calix manet:quare recōſecrādus non eſt,ſicut & eccleſia reparata:quoniā eadē manent,id eſt,conſecrandā non eſſe præmiſſum eſt. Si verò forma prior immutaretur, ſecus eſſet : quoniam forma dat eſſe rei,vt dixi:honeſtū tamē eſt,quòd tā propter pollutarū manuū cōtractū,quā etiā propter prophanæ materiæ appoſitionē calix aqua exorcizata , lauetur prius , quam ibi ſacroſanctum corpus & ſanguis Domini immoletur. de conſe.di. j. ſi motum.Præmiſſo de cōſecratione, aliqua de reconciliatione dicamus.†Circa quod notādum eſt tēplum ſpirituale,quod eſt ho- 37
mo,quādoque polluitur.xxxij.q.iiij. in eo.& q.non ſolum. Vnde in Leui.20 Vir qui fluxū ſeminis patitur,immūdus erit. xliiij. di. ſit rector.prope finem.& idē in muliere fluxū ſanguinis mēſtrui, vel alterius patiente : vt ibi in eodem.& di.v. ad eius. Et ideò ibi pollutus eccleſiam ingredi prohibebatur , donec aqua lauaretur & purificaretur & in Num. 19. c. Qui cadauer mortui tetigerit, immundus eſt.Vnde aſpergatur aqua , & ſic mundabitur , &c. & Propheta : Aſperges me domine hyſopo , & mun. † Materiale 38
etiam templum,quod eſt eccleſia,teſtāte Papa Gre.& Leui.c. 15. polluitur.Vnde Propheta:Polluerūt tēplum ſanctum tuū, &c. Et hoc ſimiliter hodie aqua lauatur & reconciliatur,extra eo. ca. propoſuiſti.& c.conſuluiſti.& c.vult, & fi.Fit enim reconciliatio cum Miſſæ celebratione,& aquæ cum vino,ſale,& cinere ſolēniter bn̄dictæ aſperſione,ea.di. de fabrica. & c propoſuiſti. Nempè per ſalem diſcretio, per aquā populus:extrà de cel. Miſſ. cum Marthæ.§ quæſiuiſti ad finē.per vinum , diuinitas : per cinerem, paſſionis Chriſti memoria:per vinū aquæ immiſtum,vnio deitatis & humanitatis ſignificatur.Hæc ergo ſimul ponuntur ad notādū,quod populus , diſcreta memoria paſſionis Chriſti mundatus,Chriſto adunatur.† Fit etiam per Epiſcopū tātum ſi ſit eccleſia conſecrata. Et quāquam ipſe altari eo Epiſcopo poſſit ſimul

totum,

totum, scilicet aquæ benedictionē & reconciliationē, vel solum aquæ benedictionem, vel etiā tantum reconciliationē, aqua prius per ipsum benedicta committere: simplici tñ Sacerdoti neutrum committi valet, extrà eodē, c. aqua, & c. consuluisti, nisi fortè hoc ex priuilegio sibi cōpetat speciali. Si verò ecclesia cōsecrata non sit, debet statim secundum constitutionē Greg. ix. extrà eo. c. fin. aqua exorcizata lauari, quā lotionem quidā fieri posse astruunt iussu tamē Episcopi, per simplicē Sacerdotē, cum fieri habeat cū aqua exorcizata, quę fieri potest per quemlibet Sacerdotē. Nonnulli verò eximiæ authoritatis periti, scripserunt quòd tutius est hoc duntaxat per Episcopum fieri: nec per eum Sacerdoti posse committi: nam canones de cons. d. si motū, & c. de fabrica, aquam exorcizatā vocāt, aquā cum vino & cinere solēniter benedictā: quòd quidem verum est de ecclesia, non consecrata: tamen Deo dedicata, extrà de immu. eccl. Ecclesia. Secus enim est in simplici oratorio, quod nec sacer nec religiosus locus est: vtpotè quod vnusquisque pro velle vt placet ordinat, saltem ad adorandū: de cons. d. vnicuique extrà de sen. c. fin. licet fortè nō sine diœcesani licentia, ad celebrandū, & pro velle ad alium vsum deputata, locū ipsum: in auth. col. v vt nullus fabri. ora. do. § j. in aut. col. ix. de ecclesi. ti. §. si verò. Est autem ecclesia reconcilianda in præmisso
39 casu. Item † propter adulteriū ibi cōmissum, & propter fornicationem. ea. d. si motū. & generaliter cuiuscunque semine: extrà de adul. c. significasti, scilicet maris & fœminæ: clerici vel laici, hæretici vel pagani, naturaliter siue innaturaliter, studiosè, & peccandi libidine ibi emisso fuerit poluta: etiā si vir ibi vxorem cognoscat: quoniā licet talis cōcubitus sit aliàs legitimus & cōcessus, non tamen quolibet tempore siue loco: extrà eo. c. fin. Quanquam multi de hoc contrariū sentiant sapientes: secus autem esse dicimus, si quis fortè ibi in somnis polluatur: nam tunc animus magis pertulisse, quā fecisse dolendus est. xxj. d. quoniam & non in cuiuscunque animalis semine ibi emisso, cum ratione
40 careat, neque peccat. vi. d. testamentū. † Reconciliatur etiā ecclesia propter homicidium ff. si quad. pau. fe. dicatur, lib. xv. q. j. §. ex eod. siue cum sanguinis effusione, siue sine: ibi: quocunque modo studiosè cōmissum, & etiam citra homicidiū propter quamlibet violentiam & iniuriosam humani sanguinis effusionem, ea. d. si motum, siue ex vulnere, siue absque vulnere, ex naso vel ore: nam in veter. testam. Leuit. 14. & 15. c. prohibitum fuit sanguinem in templum fundi, & semen emitti: & talia agentem & patientem, illud ingredi. Si autem absque violentia vel iniuria ex naso, vel ore, cicatrice, vel immunitione: aut etiam ex hemorroidis,

vel

vel menstruis, vel aliter naturaliter in ecclesia fluxerit, aut fortè ludo, aut casu fortuito eliciatur: ea. dist. ecclesiis, extrà eo. ca. fin. Aut si quodcunque animal ibi occiditur, vel si quis subitò per se ibi moritur, aut lapide vel ligno cadente, aut fulgure occiditur, propter hæc quidē & similia non reconciliatur. Nec etiā si alibi vulneratur, ad ecclesiam confugiens illic sanguine multo effuso moritur, quoniā tunc non fuit homicidiū in ecclesia perpetratū. xv. q. j. §. itaque. Si verò econuerso in ecclesia vulneratus, extrà moritur, vel etiam extrà sanguis ex vulnere fluxerit, secus est: etiam si intra ecclesiā ex vulnere sanguis minimè fluxerit, quoniam ictus vulnerū attenduntur. ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. sed si plures. ff. ad legem Corn. de sic. vltimum, extrà de cler. percu. c. ij. Sed & si supra tectum ecclesiæ sanguis effunditur: aut semel humanū emittitur, quia per hoc extra ecclesiā committitur, non reconciliatur. † Cæterum si furtū aut rapina in ecclesia 41 committitur: de cōsuetudine, quæ in talibus attēditur, recōciliatur, extrà de celeb. Mis. perniciosis. Idémq; in qualibet violentia, sine sanguinis effusione, ibi cōmissa, fieri debere quidā affirmāt, cū illa fornicationi æquiparetur in iure. xvj. q. iiij. sicut qui ecclesia, vt si ad eā confugiēs, inde per violentiā extrahatur. xvij. q. iiij. re. extrà de imm. eccl. inter. Vel ibi effractio committatur, vel etiam præter sanguinis effusionem, rixa tumultuosè agatur, vel si quis fracto osse vel liuore secuto, absque sanguine, ibi grauiter verberetur, vel ad mortē, vel ad mutilationem ibi præsentialiter condemnatus, inde extrahatur, vt ad locum executionis ducatur, extrà de reli. do. c. docet, & de immu. eccl. cum in ecclesia. & de ap. c. qua fronte. Sed cum casus isti nō sint in iure expressi, necesse nō est ecclesiā per Episcopū solenniter recōciliari. Honestum tamē fore putamus, & sacerdotē cum aqua exorcizata Episcopi iussu lauari. Idémq; dicendū videtur si ecclesia diu absque tecto & ianuis, plena foret stamine, aliísque spurcitiis, animalibus, & naturali hominū vsui, quasi diuersorij locus passim patuerit, nec esset fortè malū eam in tali casu solēniter per Episcopū recōciliari. Si autē aliquis extra ecclesiā occisus, mox intra ecclesiam infertur, occisor vel ali9 moriturū fore nō credēs, corpori adhuc calido plagā infligit ex qua sanguis fluit, recōcilianda est, tū propter horrorē & abominationē, tum ꝑpter violētiam, & peccādi volūtatē: quāuis enim homo mortuus nō sit homo, humanus tn̄ sanguis eius per violētiā est ibi effusus. Nam & ipsi cadaueri violentia, horror, & iniuria irrogātur. ff. de sepul. vio. l. ij §. nō propè, & §. aduersarius, & l. sepulchri. ff. eod. tit. corpora. extrà de Iudæis, si sit Iudæus. Secus autem est si naturaliter mortuus in corporis

poris obſequiũ & honorem in eccleſia demembretur vel euiſce-
42 retur,vt fortè pars ibi, & pars alibi ſepeliatur. † Reconciliatur
etiam eccleſia,in qua infidelis,vel etiã publicè excommunicatus
ſepultus eſt:& tunc parietes ſunt abradendi.de conſecr.diſt.j.Ec-
cleſ.j.& ij. Sanè in præmiſſis caſibus,in quibus eccleſia reconci-
liatur,requiritur vt factũ reconciliationẽ inducens publicũ ſal-
tem per famã exiſtat,extrà de adul.ſignificaſti,& de acc.§.inqui-
43 ſitionis. † Scandalũ enim eſt horror atque abominatio de tur-
pitudine,& peccato,atque violẽtia,in ſacro loco ſiue in eccleſia
cõmiſſis,vbi delictorũ venia poſtulatur,vbi eſſe debet tutela re-
fugij, vbi immolatur ſalutaris hoſtia pro peccatis. Leg.14.c.vbi
etiam cõfugientes ſaluantur,& Deo laudes exoluuntur, reconci-
liationem inducũt,& etiam propoſitũ, vt volũtas mortaliter ibi
peccãtis,extrà eo.cõſuluiſti,extrà de ſen.exc. cum volũtate.xvij.
q.§.ſi ergo.Si verò occultũ ſit:recõciliari neceſſe nõ eſt:quoniã
eccleſia cum ſancta ſit,coinquinari nõ poteſt,extrà de coha.cle.
& mul.c.veſtra.xv.q.vlt.c.ſi.xxiiij.q.j.§.j.imò ipſius loci ſanctitas
infamiam loci adolet, quãuis quidã in hoc contrariũ ſentiãt,vt
ſaltẽ occultè,ita vt delinquẽtes non probẽtur,ſit reconcilianda.
44 Fit enim † reconciliatio ad exemplũ & terrorẽ:vt videlicet vi-
dentes eccleſiã, quæ in nullo peccauit, propter peccatũ alterius
lauari & purificari,exiſtiment quantũ propter ſuorũ delictorum
expiationẽ ſit laborandũ.ff.ad leg.Iul. repe.l.j. Cœmeteriũ quo-
45 que,in quo † paganus vel infidelis aut excõmunicatus ſepultus
eſt,reconciliandũ eſt,extrà eo.c.conſuluiſti.de conſec.diſt.j.& ij.
extrà de ſepul.Sacris oſſibus tñ ſepultis, ſi ab oſſibus fideliũ diſ-
cerni poterũt inde priùs abiectis.Reconciliatur etiã in prẽmiſſis
caſibus,in quibus eccleſia recõciliatur.Cœmeteriũ enim eiſdem
priuilegiis,quibus & eccleſia gaudet, prout ſub tit.de ſac.vnc.di-
citur:nam ex quo benedictũ eſt,ſacer locus.ff.de re.diui l.ſac.in
fi. & recõciliatur per Epiſcopum, ſicut Eccleſia per aſperſionem
aquæ ſolẽniter,cum vino & cinere benedicto,extrà eo. c.conſu-
46 luiſti. † Illud autẽ notandũ eſt,quòd in quacunq; parte eccleſiæ
vel cœmeterij violẽtia vel pollutio cõmittatur,vtrumque & etiã
quælibet ipſorũ partes propter connexitatẽ violatæ intelligun-
tur,extrà de conſtit.c.tranſmiſſa.Hoc hodie in parte correctũ eſt
per Dominum Bonifacium de conſecr.Eccleſ.c.j.in vj.vt ſi enim
conſecrationes eccleſiæ,altaris,& cœmeterij ſint diuerſæ,omniũ
tamen vna & eadem eſt immunitas. xvij.q.iiij. ſicut antiquitus,
&c. miror:quæ non eſt ad alterum eorum tantum, vel ad alte-
rius angulum reſtringẽda,quod verum eſt, ſi eccleſia vel cœme-
terium ſunt coniuncta.Si enim vnũ à reliquo diſtet, benè poteſt
vnum

vnum fine reliquo violari.Si igitur altero eorũ violato siue polluto,etiã aliud violatũ & pollutũ est:pari ratione altero tantum eorũ reconciliato, vtrumq; intelligitur reconciliatum.arg.extrà eo.c.consuluisti,extrà eo.de immu.eccl. in rubrica:quoniã nihil tam naturale est,quã vnumquodque eo genere dissolui, quo ligatum est:& par est ius ligandi atque soluẽdi.ff.de reg.iur. nihil extrà eo.c.j.& sic violato vel polluto cœmeterio, sufficit ecclesiã reconciliari. Nonnulli tñ simpliciter asserũt per vnius violationem,nequaquã alterũ violari:& per cõsequens quodlibet eorum debere specialiter recõciliari.Quibus tñ Pontificalis libri obuiat authoritas in qua specialis forma recõciliationis cœmeterij habetur.Denique si ecclesia vel cœmeteriũ, aut aliud quodcunque per Episcopũ excõmunicatũ cõsecretur,seu bñdicatur,tali reconciliatione nõ eget:qm̃ Sacramẽta à talib⁹ in forma ecclesiæ,collata vera sunt.ix.q j.ordinationes.j.q.j.c.multi.prope finem,extrà de Sacr.non ite.c.j.& ij.& de coha.cler.& mul.c.vestra,vt dicetur in prooemio tertiæ partis.Verùm,cum (sicut præmissum est) excommunicatus vel excõmunicati cœmeteriũ & ecclesiã prophanent,multò quidẽ magis exteriora.Sacramẽta & benedictiones, quæ per manus & os excõmunicati transeunt & proficiscuntur, quantum ad eorũ merita pertinentia,cõtaminari,& coram Deo fœtere videtur.j.q.j.§.quod autem Sacramenta,& c.seq.& c.odit Deus,& c.illi offerunt extrà de schisma.c.j. ideò honestum est, quòd reconciliẽtur priùs,quàm fideles talibus Sacramẽtis vtantur, prout sacrorũ canonũ lectio edocet euidenter.lxxxj.d.si qui sunt.Ait enim Dominus per Prophetam:Maledicam benedictionibus vestris,de consecr.dist.j.altaria.j.& ij.

ANNOTATIO.

*Felicis.) Hanc etiã institutionẽ sanxit Felix Papa IIII. in epi. ad Episcopos per diuersas prouincias cõstitutos,c.j.hisce verbis, Solennitates verò dedicationũ Ecclesiarũ & Sacerdotũ per singulos annos solẽniter sunt celebrãdæ,ipso Dño exemplũ dante, qui ad festũ dedicationis tẽpli,omnibus id faciendi dans formã, cum reliquis populis eandẽ festiuitatẽ celebraturus:sicut scriptũ est Ioan.10.Facta sunt Encænia in Hierosolymis,& hyems erat, & ambulabat Iesu in templo in porticu Salomonis. Quod autẽ octo dierum encænia sint celebranda, in lib.3. Reg.8. peracta dedicatione templi reperies. N.Doard.

ANNOTATIO.

* Vocabatur.) templum Romæ,primò à M.Agrippa extructũ & instauratum, cuius cognomẽ fuit ex laminis argenteis, quas sustulit Constantinus nepos Heraclĳ, veniens ad vrbem: illud autẽ Ioui Vltori dicatũ, eóque nomine Syracusana capita in eo

posita postmodũ Bonifacius Pontifex Max.4.à Greg.dono accipiẽs à Phoca Cæsare in templũ oĩum Deorum cõuertit,vt verbi etymo responderet, πᾶν & θεός. Ibi thermæ Agrippinæ ab ipso Agrippa dictæ.Propè thermas sitũ est πάνθεον,templũ antiquissimũ,& inter vrbis vetusta tẽpla longè nobilissimũ, nondum etiã ferè integrũ in ipsius tẽpli pronao Augustæ & Agrippæ simulachra fuêre:Martis quoque & Veneris.In Veneris simulachri auricula,Cleopatræ Vnio pretiosus erat. Mineruæ itẽ simulachrũ, Hydræ opus.Hercules insuper,ad cuius simulachrũ Pœni humanis victimis quotãnis olim sacrificabãt.In tẽplũ hoc multis gradib⁹(sicut & ĩ cætera) ascẽdebatur,à veterib⁹ eñ tẽpla ĩ sublimi extruebãtur,& vnico tñ aditu.Porticũ huic tẽplo adiecit Agrippa,opus summa admiratione dignũ,quę à quibusdã πρόθυρος,appellatur, ἀπὸ τοῦ πρὸ καὶ, τρισιρας, i.ornamentũ ac vestibul.Hodie illud ipsum dicatũ S.Mariæ Rotũdæ.N.Doard. SVMMA.

1 *Altare,quibus de causis consecretur,& n.2.3.Et vnde duxerit ortũ.*
4 *Altaris consecratio,qua forma fiat,& nu.5.21.29.35.37.*
6 *Allelu-Ia,cur omittitur inter consecrationem altaris, aut Ecclesiæ, consecratione verò facta, adhibetur.*
7 *Aquæ benedictio quot requirat. Et quid notet,num.9.10.11.*
8 *Satellitem stygiũ quatuor fugãt.*12 *Baptisma ac cõsecratio ecclesiæ, quibus mysticis conficiantur,quæ omnia necessariò adhibentur.*
13 *Fides,est baptismatis condimentũ:quæ si deficiat,& salus deficiet.*
14 *Cruces quatuor,quas facit Põtifex in altaris cõsecratione q̃d notẽt.*
15 *Circuitus septenari⁹ Põtificis,circa altare cõsecrãdũ,q̃d denotet,&*
17 *Christi septẽ viæ.*18 *Aspersiones septẽ altaris,q̃d notẽt.(n.16.19.*
20 *Hyssopum,quid notet. Et eius natura & situs.*
22 *Virtutes quatuor, in libro Sapientiæ descriptæ.*
23 *Reliquiæ sanctorum aut Christi,an necessariæ ad eccles. consecrationem. Et quid notent.*
24 *Arca fœderis.* 25 *Reliquiæ sanctorũ,vbi & quomodo condantur.*
26 *Dei notitia,confirmatio & perfectio est omnium bonorum.*
27 *Christus lapis angularis,& abscissus.*28 *Altare,debet esse lapideũ.*
30 *Christus fuit vnctus oleo inuisibili. Et oleum quid significet.*
31 *Cruces quinque ex oleo, quid notent.*
32 *Homo quorum debeat misereri.* 33 *Balsami odor,& significatio.*
34 *Sensus corporis nostri quinque quibus æquiparentur.*
36 *Crucẽ cũ incenso facere,quid.* 38 *Altaris vltima benedictio,quid*
39 *Vtensilium ecclesiæ benedictio,quid notet. (significet.*

De Altaris consecratione. CAP. VII.

1 NOn † solùm Ecclesia,verumetiã altare cõsecratur,de cons. dist.j.altaria j.& ij.hoc propter tria.Primò,ad sacramentũ Deo ibi offerendum. Genes.8, ædificauit Noë altare Domino,

& tollens de cunctis volucribus & pecoribus mundis, obtulit super altare. Hoc autem sacramentũ est corpus & sanguis Christi, quod in memoriam passionis Dominicæ immolatur, iuxta illud: Hoc facite in meam cõmemorationẽ. Secundò, ad † nomen 2
Dei ibi inuocandũ: vnde Gen. 12. ædificauit Abrahã altare Deo, qui apparuit ei: & inuocauit ibi nomen Domini. Hæc autem inuocatio, quæ fit super altare, propriè dicitur Missa. † Tertiò, ad 3
cantandũ. Eccles. 47. Dedit illic contra inimicos patientiam, & stare fecit contra altare cantores: & in sono eorum fecit dulces modulos. Sanè hoc † modo & ordine consecratio altaris fit, in 4
primis namque Pontifex incipit: Deus in adiutorium meum intẽde: postmodum benedicit aquam, deinde in quatuor cornibus altaris configurat quatuor cruces cum aqua benedicta. Consequenter circuit altare septies, & septies mensam altaris, cum aspersorio de hyssopo aqua benedicto aspergit. Ecclesia quoque iterum aspergitur, & aquæ residuum ad basim altaris funditur, deinde in quatuor angulis sepulchri, in quo reliquiæ recondi debent, quatuor cum chrismate fiunt cruces, & ponuntur reliquiæ in capsella cum tribus granis thuris, & sic reconduntur in sepulchro. Deinde supponitur eius tabula cum signo crucis facta, in medio confirmata, postmodum lapis (qui mensa dicitur) per altare adaptatur, & adaptatus vngitur cum oleo, in quinque locis, & eodem modo infigitur posteà chrismate, sicut de oleo dictum est. Confirmatur etiam altare in fronte crucis chrismatis & adoletur incensum in quinque locis. Post hoc, altare tegitur & mundis pannis induitur, & demũ super altare sacrificiũ celebratur. Nunc seriatim singula præmissa prosequamur. † Primò igi- 5
tur notandũ est, quòd altare chrismatis vnctione & benedictione interueniente, consecratur, & lapideum totũ, solũ. de consecr. distin. j. altaria. j. & ij. Vnde Pontifex stans incipit: Deus in adiu. meum intende, quia ipse Dominus ait: Sine me nihil potestis facere. Et † quia hæc dedicatio, significat baptizandos, qui perce- 6
pta fide ad pugnã se præparant, & qui adhuc sunt inter suspiria & certamina huius cõstituti, ideò nõ dicitur allelu-Ia: qui enim baptizati nõ sunt, laudibus Angelorũ digni non sunt: vnde Tho. Pe. & in plateis eius allelu-Ia cantabitur. Post completã verò ecclesiæ vel altaris consecrationẽ cantatur allelu-Ia, quoniã exclusa dæmonum phantasia Deus ibi laudabitur. Nam & Christus ad aram crucis accedẽs ad æternitatis gloriã manifestandã mortem soluit, sed allelu-Ia dũtaxat post resurrectionẽ cãtauit. † Secũdò 7
circa aquæ benedictionẽ notãdum est, ꝙ huiusmodi aquæ exorcizatio fit ad effugandum inde inimicum. In qua benedictione

quatuor

quatuor necessaria, videlicet aqua, vinum, sal & cinis. Et hoc pro-
8 pter tria.† Primò, quoniam quatuor sunt quæ inimicũ expellũt.
Primũ, est lachrymarũ effusio, quæ per aquã. Secundũ, est spũalis
exultatio, quæ per vinũ. Tertio naturalis discretio, quæ per sal.
Quartũ, profunda humilitas, quæ per cinerem significatur. Aqua
igitur est pœnitentia: vinum, mentis exultatio: sal, sapiẽtia, sicut
in præcedẽti tit. probatum est: cinis pœnitentiæ humilitas. Vnde
de Niniuitis dicitur quia Rex ipse surrexit de solio suo, & indu-
tus est sacco, & sedit in cinere. Hinc & Dauid inquit: Quia ci-
nerem tãquam panẽ manducabã, &c. Hinc & Abraham: Loquar,
9 inquit, ad Dominum meũ, cùm sim puluis & cinis. Secũdo † mo-
do, aqua est populus seu humanitas, quia aquæ multæ populi
multi, vinum deitas: sal doctrina diuinæ legis, quæ est sal fœde-
ris: cinis, qui consignat memoriam Dominicæ passionis. Vinum
aquæ mistum, Christus Deus & homo. Per fidem enim Domini-
cæ passionis, quæ per doctrinã diuinæ legis habetur: Populus, per
aquã signatus per fidei vnionẽ cõiungitur, capiti suo Deo & ho-
10 mini.† Tertio modo potest dici, quod hæc aqua benedicta spiri-
tum sanctũ significat, sine cuius flatione nihil vnquã sanctifica-
tur, & sine cuius gratia, nõ fit remissio peccatorum. Quod Spiri-
tus sanctus aqua vocetur ipsa veritas, ostendit dicens: Qui credit
in me flumina de ventre eius fluent, aquæ viuæ: quod Euangeli-
sta exponens dixit: hoc autem dixit de spiritu sancto quẽ acce-
11 pturi erãt credentes in eum. Et † no. ordinẽ sacramenti, exterius
aqua, interius spiritu ecclesia consecratur. Hoc est enim quod
Dominus ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto,
&c. Ecce aqua, Ecce spũs. In baptismatis enim sacramento, nec
aqua sine spiritu, nec spiritus est sine aqua: quod quidẽ ipse spiri-
tus sãctificabat, qui ĩ prima mũdi creatione ferebatur sup aquas.
Hac ergo aqua & ipsum altare & totum interius templũ, quãdo
12 illud simul & altare dedicantur, aspergitur.† Licet igitur spiritus
& aqua ad baptismi & consecrationis ecclesiæ perfectionẽ suffi-
cerent: tamen sancti patres, qui hoc constituerũt, voluerũt nobis
satisfacere, non solum in his, quæ ad virtutẽ, verumetiam in his,
quæ ad sanctificationẽ pertinent sacramẽti, ideóque adposuerũt
salem, vinum, oleum, cinerem, & chrisma. Non enim chrisma vel
oleũ habuit Philippus, qñ eunuchũ baptizauit. Act. 8. c. Alterum
ergo horũ deesse nõ debet, & simul cõmisceri debent: quia popu-
lus Dei (qui est ecclesia) sine his simul iũctis, neq; sanctificatur,
neque à peccatis soluitur. De hoc etiã tangetur sub tit. de cõsec.
De aqua quidem manifestũ est, quia nisi quis renatus fuerit, &c.
13 † De sale etiã quia sine fidei cõdimẽto, quod in sale significatur,

nemo vnquã saluari poterit, quantuncunq; aqua baptismatis aspergatur. De vino quoq; per quod spiritualis diuinæ legis intelligentia designatur. Vnde Dñs in nuptiis aquã in vinum cõuertit. Si quis verò aspersus non fuerit, i. quicunque de eo non biberit, vel propinantibus non crediderit, ad vitæ æternæ beatitudinem non perueniet. Cineris etiã aspersio per quã pœnitẽtiæ humilitas intelligitur, tã necessaria est, vt sine ea non fiat in adultis remissio peccatorũ, per ipsam enim venitur ad baptismũ, & ipsa est singulare refugiũ peccatoribus post baptismũ. Vñ & non immeritò baptismus vocatur, dicente Dño in Euang. de Ioan. quia venit in vniuersam regionẽ Galilææ prædicans baptismũ pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et nota quatuor genera esse aquæ benedictæ, de qua in iiij. par. dicetur, sub tit. de aquæ benedictæ aspersione. His † omnibus permistis, Põtifex quatuor cru- 14
ces cum aqua ipsa, in quatuor cornibus altaris, & vnã in medio facit. Quatuor cruces repræsentant quadruplicẽ charitatem quã hi qui ad altare accedunt, habere debẽt, s. vt diligant Deum, seipsos, amicos, & inimicos. De quibus quatuor cornibus charitatis dicitur Gen. 27. Dilataberis ad orientẽ & occidentem, septentrionem, & meridiem, & ideò quatuor cruces in quatuor cornibus fiunt, ad designandũ, quod Christus per crucẽ quatuor mũdi partes saluauit. Secũdò sunt, ad designandũ quòd quatuor modis crucem Dñi portare debemus, s. in corde, per meditationem; in ore, per cõfessionem: in corpore per carnis mortificationẽ: in facie, per assiduam impressionem. Crux in medio altare, significat passionem, quam Christus in medio terræ subiit, per quam operatus est salutem in medio terræ, in Hierusalem. † Deinde se- 15
pties altare Pontifex circuit. Primò ad significandum, quod ipse debet pro oĩbus curã impendere, & vigilanti habere: quæ per circuitem designatur. Vnde tũc cantatur. Inuenerũt me vigiles, quæ circumibant ciuitatem: debet enim solicitè vigilare super greges sibi cõmissos: nam (vt ait Gilbertus) Ridiculosa res est speculator cæcus, præcursor claudus, Prælatus negligẽs, Doctor impius, & Præco mutus. Secundò † septenus circuitus circa altare, signi- 16
ficat septem meditationes quas circa septemplicẽ virtutem humilitatis Christi habere debemus: & per ipsas circuire frequenter. Prima virtus est, ꝙ de diuite factus est pauper. Secunda, ꝙ in præsepio posit⁹ est. Tertia, ꝙ parentibus subditus. Quarta, ꝙ sub manu serui caput inclinauit. Quinta, ꝙ discipulũ furem & proditorem sustinuit. Sexta, quòd ante iniquũ Iudicẽ mãsuetus stetit. Septima, quòd pro crucifigẽtibus clemẽter orauit. † Tertiò, per 17
septem circuitus, septem viæ Christi significantur. Prima fuit,
de cœlo

de cœlo in vterum. Secunda, de vtero in præsepiũ. Tertia, de præsepio in mundũ. Quarta, de mundo in patibulum. Quinta, de patibulo in ſepulchrum. Sexta, de ſepulchro in lymbum. Septima,
18 de lymbo in cœlũ. Cõſequẽter Epiſcopus aſpergit altare. † Quid autẽ altare in templo ſignificet, Apoſtolus dicit: Templum enim Dei, ſanctũ eſt, quod eſtis vos. Si ergo templũ Dei ſumus, altare habemus: Altare noſtrũ, eſt cor noſtrum: hoc enim eſt cor in homine, quod altare in templo. In hoc altari fit ſacrificiũ laudis, & iubilationis, iuxta illud Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus, &c. In hoc altare fit cõmemoratio corporis & ſanguinis Chriſti. Hinc preces ad cœlũ aſcendũt, quia ad cor reſpexit Deus. iiij. q. v. ſi quod: Hoc igitur altare, aqua aſpergitur, quando corda hominum per Euangelicam prædicationem à peccatis mundantur. Nam prędicatio, aqua eſt, iuxta illud: Omnes ſitientes venite ad aquas. Hac igitur aqua, id eſt, prædicatione Euangelica, & ſancti Spiritus ſanctificatione, & altare cordis, & totus homo mundatur & ſanctificatur. Conſecratur etiã altare cordis, per conceptum timoris, vt inuitetur ad bonũ, & per affectũ amoris, vt confirmetur in
19 melius: nam initiũ ſapientiæ, timor Domini. † Septies autem altare aſpergitur aqua, ad notandũ, quod in baptiſmo ſeptem dona Spiritus ſancti tribuuntur. Per hoc etiam figuratur quod habere debemus memoriam Dominicæ paſſionis. Septem namque aquę aſperſiones, ſunt ſeptem ſanguinis Chriſti effuſiones. Prima, fuit in circunciſione. Secũda, in oratione, quãdo ſudor eius fuit, ſicut guttæ ſanguinis. Tertia, in corporis flagellatione. Quarta, in capitis coronatione. Quinta, in manuũ perforatione. Sexta, in pedum cruci affixione. Septima, in lateris apertione. Quidam verò ter aſpergunt, quia in S. Trinitatis nomine baptizatur: vel quia eccleſia à peccatis cogitationis, locutionis, & operis emundatur,
20 vnde & tunc, miſerere mei dicitur. † Fiunt inſuper huiuſmodi aſperſiones, & cum aſperſorio de hyſopo facto, per quam herbã quia humilis eſt, Chriſti humilitas congruè deſignatur, quoniam prædictæ ſanguinis effuſiones factæ fuerunt cum hyſopo humilitatis Chriſti & inextinguibilis charitatis, quo aſpera eccleſia Catholica mundatur. Hęc etiã herba naturaliter creſcit in petra: & humilitas naturæ creuit in Chriſto petra: Nam iuxta Apoſt. Petra autem, erat Chriſtus. Calidæ etiam naturæ eſt: & Chriſti humilitas corda frigida ad exercenda opera charitatis accendit. Item eius radices, ſaxa penetrant, & humilitas duritias abſtinendi confringit. Valet ad pectus, & contra tumorem: & hic tumorem ſuperbiæ ſanat. Item illa naſcitur & radicatur in terra. Vnde ſub ea tota fidelium multitudo intelligi poſſit,

præcipuè tamen illi,per hyſſopũ figurãtur,qui in Chriſti fide radicati & fundati,ab eius amore euelli & ſeparari nõ poſſunt. Per quos quid melius,quã Epiſcopus & Presbyteros intelligere poſſumus:qui quãto maiorem in eccleſia obtinent dignitatẽ:tantò firmius Chriſti fidei inhærere debent.Per hos ſiquidem aſpergitur aqua:per hos & ab his baptizantur Chriſti fideles:his datum eſt perficere baptiſmatis ſacramenta. † Dum verò altare aqua a- 21
ſpergitur, Epiſcopus cãtat:Domus mea,domus orationis eſt,&c. Et iterũ,Narrabo nomen tuum fratribus meis.Et quia ſine Deo nullũ opus perficitur in conſummatione,orat,vt exaudiantur ingrediẽtes ibi beneficia petituri.Conſequenter qñ Eccleſia ſimul & altare cõſecratur, tota eccleſia aqua illa aſpergitur, prout in præcedenti titu. tactum fuit:quo facto Pontifex ad altare cum Pſal.accedit & reſiduum aquæ infunditur ad baſim altaris, ſicut in veteri teſtamento reſiduũ ſanguinis fundebatur in crepidem, quod idem eſt,quod baſis:per quod ſignificatur,quod reſiduum quod excedit vires humanas, in tanto ſacramento, Deo cõmendatur,qui eſt ſummus ſacerdos,cuius eſt aliorum ſacerdotũ ſupplere defectũ.Sepulchrum verò ſiue foramen,in quo reliquię recondi debẽt,ſignificat vrnam aureã plenã manna,quæ in arca teſtimonij poſita erat:prout ſub tit.de altari dictum eſt. Siquidem ſepulchrũ huiuſmodi,quod à quibuſdã confeſſio nuncupatur, eſt cor noſtrũ,quod quatuor crucibus de chriſmate factis conſecratur,quia quatuor ſunt virtutes † in libro ſapientiæ deſcriptæ,ſc. 22
prudentia,fortitudo,temperantia,& iuſtitia, quibus cor noſtrum quaſi inungitur, dum ad ſuſcipiẽda ſecretorũ cœleſtiũ myſteria per donũ ſancti Spiritus præparatur.Fit autẽ ſepulchrũ hoc quãdoque ex ſuperiori parte altaris, & qñque ex latere anteriori.
† Sanè ſine ſanctorũ reliquiis,aut vbi illi haberi nõ poſſunt,ſine 23
corpore Chriſti nõ fit conſecratio altaris fixi, de conſec.diſt.j.de fabr.& c.placuit,ſed viatici vel portatilis ſic:ea.diſt.concedimus. Reliquiæ ſiquidẽ ſunt exempla vtriuſque teſt.authores paſſionis martyrũ,& vita cõfeſſorũ,quæ nobis ſunt ad imitationẽ relictæ. Hæc in capſa recondimus, cùm ad imitandũ ea in corde retinemus,quod ſi audimus & intelligimus,& opera nõ facimus,magis eſt ad damnationem,quã ad ſalutẽ:quia nõ auditores legis iuſti ſunt apud Deum,ſed factores tantũ,vnde Apoſt.dicit:Imitatores mei eſtote,ſicut & ego Chriſti. Solennis verò reliquiarũ deportatio fit ad imitationẽ eius,quod ſicùt legitur in Exo.25.†In arca 24
teſtamenti erãt duo circuli aurei totũm lignũ penetrãtes.xxxvj. diſt.§.ecce,& per eos vectes de lignis Sethim deaurati immittebantur,quibus arca ferebatur. Et priùs,quã Pontifex intraret in eccle

ecclesiam circumit eã cum reliquiis,vt sunt illius ecclesię protectores. Legitur quoque 3.Reg. 8.c.quod in templi dedicatione cõgregati sunt omnes maiores natu Israël,cum Principibus tribuum & duces familiarũ ad Regẽ Salomonem in Hierusalẽ, vt deferrent arcã fœderis Domini:venerúntque cuncti senes de Israël,Sacerdotes autẽ intulerunt arcã fœderis Domini in locum suũ,& in oraculũ templi in sancta sanctorũ super alas Cherubin. Siquidem Cherubin extẽdebãt alas super locũ archę,& protegebant illam vectes eius.Rex autẽ Salomon &omnis multitudo Israël,quæ ad eum cõuenerat,gradiebatur cũ illo ante archam.In cuius quidẽ rei testimoniũ, Prælati, Magnates & Apostoli prouinciæ,hodie cõueniunt ad dedicationẽ ecclesiarũ & sequuntur processionaliter consecrantem:& reliquiæ per sacerdotes sub papilione seu ymbraculo solenniter deportantur. Deinde Pontifex priùs,quã ecclesiã cum illis ingrediatur,sermonẽ facit ad populum.Nam & Salomõ arca deportata cõuertit faciem suã, & benedixit omni ecclesiæ Israël:& pro orantibus in ecclesia orauit. Omnis enim ecclesia Israël stabat,& ait Salomõ:Benedictus Do-
25 minus Deus Israël,&c. prout legitur ibidẽ.† Recunduntur autẽ reliquiæ sanctorũ cum tribus granis turis in capsula:quia exempla sanctorũ cum fide Trinitatis, i.patris,& filij,& Spiritus sancti,debemus in memoria retinere.Nam debemus credere vnum Deum,vnam fidem,& vnum baptisma : quia iustus ex fide viuit: sine qua,sicut dixit Apost.impossibile est placere Deo. Supponitur & aptatur ipsi sepulchro quædã tabula signo crucis ex chrismate roborata.Siquidem per chrisma intelligitur Spiritus sancti donum:quo tabula,i.charitas superungitur:quia cor nostrum ad obseruãda secreta cœlestia Spiritus sancti gratia roboratur. Tabula ergo hoc signo roborata,reliquiis supponitur:quia per exẽpla sanctorũ charitas accenditur,quæ operit multitudinem prædictorũ:sicut in tabula reliquias operit,vnde Apost.Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis.Hæc autẽ tabula,siue lapis,continet siue dicitur sigillum sepulchri:sicut ait Alexander Papa.iij.extrà de consec.Eccles.vel alta. c.j. Postea verò lapis,qui mensa altaris dicitur, super altare adaptatur, per quem, perfectionẽ & soliditatẽ notitiæ Dei possumus intelligere,quæ nõ propter duritiã:sed propter soliditatẽ fidei lapidea esse debet,de conse.dist.j.altaria,sicut Dominus ait Petro:Tu es Petrus,& super hanc petram,scilicet hanc fidei fir-
26 mitatẽ,ædificabo ecclesiã meam.j.di.fidelior. † Sicut enim mẽsa confirmatio & perfectio altaris est:ita notitia Dei confirmatio & perfectio est omnium bonorum. Vnde dicitur in sapientia ad

Deum:Noscere enim te cõfirmata iustitia est, & noscere iustitiã tuam,& virtutẽ tuã,radix est immortalitatis. Et Dñs per Hier. In hoc glorietur,qui gloriatur scire, & noscere me. † Vel per 27
ipsum lapidem,Christus intelligitur : de quo dicit Apostol. Ipso summo angulari lapide Christo Iesu, per lapidem quidẽ, Christi humanitas designatur. De quo in Daniele legitur,quòd lapis abscissus est de mõte sine manibus : quia Christus de B.Virgine (quæ propter eminentiã virtutũ mos dicitur) sine virili semine mirabiliter est natus,& factus in montem magnũ, totũ repleuit orbem terrarũ de quo etiã per Psal.dicitur:Lapidem quẽ reprobauerunt ædificãtes,hic factus est in caput anguli : qm̃ Christus quem ædificãtes, i.Iudæi reprobauerũt,dicentes:Nolumus hunc regnare super nos : hic factus est in caput anguli : quia sicut ait Apostol. Exaltauit illum Deus,& dedit illi,&c. vel per lapidem charitas intelligitur,vt præmissum est,qui debet esse magnus,& latus:quoniã latum est mandatũ charitatis, quod etiã ad inimicos extenditur,iuxta præceptũ Dñi:Diligite,inquit,inimicos vestros. Non † ergo vnguntur altaria nisi lapidea : quia Christus 28
per altare significatus est lapis excrescens in montem,vt dictum est:Ipse est mons pinguis , oleo lætitiæ præ consortibus vnctus. Verumtamen in Exo.legitur Dñm præcepisse fieri altaria de lignis Sethin quæ sunt imputrescibilia,& altare alterũ,ligneũ est. Salomon quoque fecit altare aureũ:prout legitur 3.Reg.8.c.sed illa facta sunt in figura. Et in comitatu prouinciæ in castro S. Mariæ de mari est altare terreum, quod ibi fecerũt Maria Magdalena,& Martha, & Maria Iacobi, & Maria Salome. Post hoc aspersio altari.& cum aqua baptizato.restat vt oleo & chrismate lineatur. Episcopus enim superinfundit oleũ & chrisma & cãtat: Erexit Iacob lapidem in titu. fundens oleum desuper.Illa enim ecclesia fuit titulus aliarum:quia de Syon exiuit lex,& verbum Domini de Hierusalem. † Faciens primò super illo quinq; cru 29
ces ex oleo infirmorum,secundum ordinem Romanũ:secũdum quasdam verò alias ecclesias,de vtroque oleo,vnam in medio & quatuor in cornibus,& posteà modò totidem ex chrismate.Sanè per oleũ Spiritus sancti gratia intelligitur,de quo dicit Esa.Propheta:Computrescet iugũ à facie olei,quia sicut Episcopus oleũ infundit super altare,ita Christus,qui est summus Pontifex infundit grãm super altare nostrũ,quod est cor nostrũ,quia ipse est distributor omniũ gratiarũ per Spiritũ sanctũ,sicut dicit Apost. Alij datur sermo sapientiæ,alij sermo scientiæ,alij fides,alij gratia sanitarũ,&c.Et sicut per oleum Eps̃ purificat mensam altaris, ita & Spiritus sanctus purificat cor nostrũ ab omnibus vitiis & pecca

30 peccatis. † Christus quoque oleo fuit vnctus, non quidem visibili sed inuisibili, i. gratia Spũs sancti. Vnde Dauid: Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis, i. plus, quam omnes sanctos, qui fuerunt participes gratię eius, i. Christi: vñ vnctio expressius conuenit Christo, quã aliis: quia præ omnibus aliis vnxit eum Deus ad habendum plenitudinẽ bonorũ, ideóque interpretatur vnctus. Vnctio quoque ex oleo, misericordiam significat, iuxta illud Euang. Vnge oleo caput tuum, & faciem tuam laua: quia sicut oleum in liquoribus, ita misericordia in bonis operibus superior est: quemcunque enim liquorem oleo superinfundas, illud semper desuper natat. De misericordia verò scriptũ est: Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius, & misericordia super exaltat iudicium. Hoc igitur oleo liniatur altare cordis nostri: vt semper misericordiæ memores, aspersionis aquæ & regenerationis & ba-
31 ptismi affectum nõ amittamus. † Quinque cruces de oleo significant quod memoria quinq; plagarũ Christi, quas pro nobis in cruce sustinuit, semper habere debemus. Ipse nanq; quinq; plagas sustinuit. s. in manibus, in pedibus, & in latere. Designãt etiã
32 quinq; passiones misericordiæ, quæ nobis sunt necessariæ. † Necesse enim est, vt homo misereatur Christo, passioni eius compatiẽdo: vnde Iob in persona Christi: Miseremini mei, miseremini mei, &c. Oportet etiam, vt homo misereatur proximo, cuius mala videt, vnde Eccl. Miseratio hominis circa proximũ suum. Et sibi ipsi. Et hoc tripliciter, s. pro commissis, plangendo illa. Vnde Hier. Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicẽs: Quid feci? Pro cõmissis. vnde Esa. Væ mihi, qui tacui, i. quia non sum locutus: quasi dicat, quia omisi bonum quod facere potui: & pro bonis minus purè factis. vnde Luc. Cùm bona omnia fecerimus, dicamus quod serui inutiles sumus, &c. quasi dicat, bona fecimus, non benè, non purè, & ideò inutiliter fecimus, sicut faciens eleemosynam ad vanam gloriã, bonũ facit, sed non benè, non pure. De hac triplici miseratione dicitur Eccle. Miserere animæ tuæ placẽs Deo, quia vera cõpassio mẽtis, debet esse cũ exhibitione operis, ideò bis fiũt cruces. Primò de oleo: postmodum de chrismate, vñ Psal. Beatus q̃ miseretur, & cõmodat, q̃ mẽte miseretur, & cõmodat opere. Et qm̃ nõ sufficit habere cõpassionẽ in mẽte, cum boni operis exhibitione, absque odore bonę famæ, iuxta illud Euang. Sic luceant opera vestra, vt glorificetur Deus, & ideò fiũt cruces de chrismate, quod constat ex balsamo & oleo.
33 † Balsamum quidẽ, propter bonũ odorẽ, significat bonã famam: oleũ propter claritatẽ, nitorem cõscientiæ quã habere debemus.

iuxta illud Apostoli:Gloria nostra hæc est testimonium cõscientiæ nostræ, extrà de sac.vnct.c.j.Tunc autẽ balsamum oleo rectè coniungitur, quando bonus odor misericordiæ additur.†Rursus 34
per quinq;cruces de oleo & chrismate, quinque sensus corporis nostri intelliguntur:qui duplicantur,& in denariũ surgunt: quia quinque in sensibus corporis benè vtendo, & nometipsos custodimus,& alios exemplo, & doctrina nostra in bono opere confirmamus. vnde ille bonus negociator gloriabatur,dicens: Ecce alia quinque superlucratus sum.Dum autem fiunt illæ præmissæ inunctiones, cantatur: Vnxi te Deus,Deus tuus:quod de Christo dictũ est. Ter ergo altare inungitur:bis oleo,tertiò chrismate, quoniam ecclesia fide,spe,charitate, quæ maior est cæteris,insignitur,& dum chrisma infunditur,cantatur,Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Hic ager est ecclesia,quæ floribus vernat: virtutibus splendet,operibus fragrat, & ibi sunt rosæ martyrum, lilia virginum,viola confessorũ,& viror insipientiũ.Post vnctionẽ adoletur incẽsum,quod deuotionẽ orationis significat. Qui enim habet septem dona spiritus sancti, assimilatus est Deo: deuotam potest illi offerre orationem,cuius habet similitudinem.
† In quinque locis adoletur,videlicet in quatuor angulis, & in 35
medio, quia sic quinque sensus corporis exercere debemus, vt fama boni operis nostri vsque ad proximos attendatur. De qua dicit Apost.Christi bonus odor sumus in omni loco,extrà de sac. vn.c.j Et in Euãg.Sic luceat lux vestra,&c.Ad hæc incẽsi frequẽtatio,est cõtinua Christi Sacerdotis atque Pontificis pro nobis apud Deũ patrẽ interpellatio.† Crucẽ cum incẽso facere,est eius 36
passionẽ patri ostendere,& ipsum pro nobis interpellare. Incensum copiose in medio,& in angulis comburere.est orationes per 37
Hierosolymã & in vniuersali ecclesia multiplicare.† Cõsequenter altare,cum ligno crucis confirmatur, dicendo:Confirma hoc Deus,& quæ cõfirmatio ex chrismate à Põtifice in frõte lapidis facta,significat cõfirmationẽ,quæ quotidie fit à spũ sctõ per charitatem, in altare cordis:vt nulla tribulatio cor nostrum à charitate Dei valeat separare:vnde dicit Apost. Quis separabit nos à charitate Christi, tribulatio, an angustia, &c. Et subiungit: gloria patri, & laus trinitati cãtetur.†Vltima altaris benedictio, 38
signat illã finalẽ benedictionẽ,quoniã dicetur: Venite benedicti patris mei,&c.Deinde altare linteo cãdido extergitur,ad notandum, quod cor nostrum castitate vitæ mũdare debemus.Deinde benedicũtur vasa,vestes,& linteamina diuino cultui deputanda. Nã & Moses per quadraginta dies edoctus est à Domino facere linteamina,& ornamẽta in templo necessaria. † Nempè vtẽsilia 39
benedi

benedicere, eſt opera noſtra ad Deum referre. Poſt hoc altare albis & mundis pannis veſtitur, de quo ſub tit. de altare dictum eſt. Poſtremò ornatur eccleſia, & accēduntur luminaria: tūc enim opera iuſtorū ſplēdeſcent: tunc fulgebūt iuſti, & tāquam ſcintillæ in arundineto diſcurrēt. Et inde ſuper altare hoc ordine conſecrato, Miſſa celebratur, & ſacrificium altiſſimo offertur. Iſtud videlicet, de quo Propheta ait: Sacrificium Deo ſpūs contribulatus, cor contritum, &c. prout dicetur in procemio iiij partis. Non enim debet fieri conſecratio, ſine Miſſa, ſecundū Gelaſiū Papam de conſec. di. j. omnes. quia tunc reuelatur ſacramentum, quod etiā Angelis ab initio fuit abſcōditū. Et attende, quoniam in aſperſione Baſilicæ Pontifex lineis duntaxat, & minoribus vtitur indumentis, ſed in miſſa, veſtibus ornatur pontificalibus, & pretioſis: recolens, quòd legalis Pontifex in lineis ſanctuarium expiabat: & poſt lotus in pōtificalibus holocauſtum arietum offerebat. Sed quia in eiſdem lineis hircum emittebat, poſt expiationem, ideò etiam in conſecratione fontium, & immerſione catechumenorum, vbi peccata eorū transferuntur, quidam vtuntur ſimplicibus, & lineis indumentis.

SVMMA.

1 *Chriſma confici præcepit Dominus.*
2 *Moſes quo chriſmate fuerit vnctus.* 3 *Vnctionis duæ ſpecies.*
4 *Infirmi & catechumeni, quare oleo inungantur.*
5 *Vnctio exterior, an ſit neceſſaria ad ſalutem. & num.* 11.
6 *Chriſtiani omnes ante baptiſmum, bis oleo vnguntur. Et varia vnctio, varium quid notat. & num* 8.
7 *Chriſtus, vnde dictus: vnde itidem Chriſtiani.*
9 *Vnctio ad quid fiat in vertice. Et à quo inſtituta primùm. nu.* 10.
12 *Arnaldiſtarum falſa opinio de baptiſmo.*
13 *Pectus baptizati vngitur, cum inuocatione Trinitatis.*
14 *Presbyteri manus, ab Epiſcopo inunguntur & qua forma.*
15 *Epiſcoporum vnctio, vnde duxerit initium. Et qualiter vngantur,*
16 *Epiſcopus, quod teſtimonium habere debeat.*
17 *Epiſcopi caput, cur balſamo vngatur. Cur itidem manus. num.* 18. *Cur . llex. nu.* 19. 20. *Reges & Prophetæ etiam, in veteri .eſtamento vngebantur: aliter tamen quàm hodie.*
21 *Regum vnctio, & Principū, quid differat ab vnctione Pontificum.*
22 *Epi die ſuæ cōſecrationis equos albos equitāt, & quid idipsū notet.*
23 *Corpora bonorum, dicūtur equi* 24 *Calicis & patinæ cōſecratio.*
25 *Vnctio extrema, an ſit ſacramentum, quidam diſſident. Et de eius forma. Et quæ ætas requiratur.* 26 *Cœmeterium. ad quid benedicatur.* 27. *Ornamenta Eccleſiaſtica, benedicēda ſunt.*

De Consecrationibus & Vnctionibus.

Capvt VIII.

LEgitur † Dominum præcepisse Mosi, vt conficeret chrisma, 1
quo vnguento vngeret tabernaculum in dedicatione, & arcam testamenti, mensamq; cum vasis: & quo similiter sacerdotes & Reges inungerẽtur.de cōse.di.j.§.j.Moses tamen † nō legi- 2
tur fuisse vnctus, nisi vnctione spūali, sicut & Christus. Voluit itaque Christus non vnctione materiali inungi: vt ex illa consequamur spiritualem: & ideò pia mater ecclesia diuersas exhibet vnctiones. De quibus hic aliqua perstringamus dicentes. Primò, quid huiusmodi significent vnctiones. Secundò, ex quibus fiant. Tertiò, de vnctione baptizandorum. Quartò, de vnctione baptizatorũ, quæ per Episcopum fit in fronte. Quintò, de vnctione ordinandorum. Sextò, de vnctione consecrandorum Episcoporum & principum. Septimò, de vnctione ecclesiæ, altaris, calicis, & aliorum ministeriorum Ecclesiasticorum. Octauò, de extrema vnctione. Nonò, de consecratione & benedictione cœmeterij, vestium, & aliorum ornamentorum ecclesiasticorum. Decimò, de consecratione & benedictione virginum.
† Circa primum igitur notandum est quod duæ sunt species 3
vnctionis, extrà de sac. vnct. c. j. Exterior, quæ materialis siue corporalis, & visibilis est. Et interior, quæ spūalis & inuisibilis est: exteriori visibiliter vngitur corpus. De prima Iac. Apost. ait: Infirmatur quis ex vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes, cum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum. De secunda Iac. Apost: ait. Et vos vnctioné, i. vnctio, quam ab eo accepistis, maneat in vobis, vt non necesse habeatis, vt aliquis doceat vos: sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus. Vnctio exterior, signum est interioris. Interior verò, non solùm est signum i. significatum, sed etiam sacramentum: quia si dignè sumitur, vel agit, vel auget, absq; dubio, quod designat, puta salutem, iuxta illud: Super illos manus imponēt, & benè habebūt. Circa secundũ, sciēdũ quod exhibēdo exteriorē, & visibilem vnctionē, duplex oleum benedicitur. extrà de sac. vnc. c. j. videlicet oleũ sanctum vel catechumenorum, quo catechumeni vnguntur, & oleum infirmorũ, de quo infirmi vnguntur. De qua vnctione loquitur dicta authoritas Iacobi, infirmatur quis ex vobis, &c. Qualiter autem fiunt benedictiones vtriusq; olei, & chrismatis in vij. parte sub v. feria cœnæ Domini dicetur. † Sed quæritur quare infirmi & catechumeni, oleo 4
inungũtur? Respondeo vt ex visibilibus inuisibilia facilius capiantur, sicut enim oleũ fugando infirmitatē, recreat artus fessorum

tum,& de sui natura lumen præstat: sic credendum est, ꝙ vnctio olei consecrati,quod est signũ fidei,peccata fugãdo sanitatẽ animæ confert, & lumen ei præstat. Siquidem, oleum visibile in signo,oleum inuisibile in sacramẽto,& oleum spirituale intus est. De oleo infirmorũ,authoritatẽ accipimus ab Apostolis.De oleo
5 catechumenorũ ab Apostolicis viris:† & licet Deus possit oleum spirituale sine corporali tribuere, quia tñ Apostoli pro infirmis Apostolici viri pro catechumenis hac arte vsi sunt,non sine peccato omitti potest,quod eorum authoritas cõsecrauit.prout sup. tit. de altari dictũ est:sicut & antiquitus iusti sine circuncisione placuere Deo:sed postquam eis præceptũ fuit,vt circunciderentur,hoc omittentes peccato subiiciebãtur.xxxv.dist.ab exordio. Tertiò,dicendum est de vnctione baptizandorum.Et quidem in nouo testa. extrà de sac.vnc.non solùm Reges & Sacerdotes vnguntur,sicut iam dicetur:verumetiam,quia Christus in sanguine suo,fecit nos Deo nostro regnũ & sacerdotes, id est, regales sacerdotes,iuxta quod Petrus Apost. ait: Vos estis genus electum, id est, electi ex generibus hominũ:regale sacerdotiũ, id est,benè
6 vos regentes:Omnes Christiani bis † ante baptismũ inungũtur, s.oleo benedicto primò in pectore, deinde inter scapulas, & bis post baptismum, s.chrismate sacro, primò,in vertice,deinde per Episcopũ in fronte:& secundum Aug.ij.dist.ecclesiasticarũ: primæ tres vnctiones introductæ sunt potius vsu, quàm per aliquã scripturam.In pectore quidem in quo est locus cordis,baptizandus vngitur oleo.Primò,vt per Spiritus sancti bonũ,abiiciat errorem,& ignorantiã, & suscipiat fidem rectã, quia iustus ex fide viuit:& corde creditur ad iustitiã.Inter scapulas verò,vt per Spiritus sancti gratiã excutiat negligentiã, & torporem,& exerceat bonam operationẽ:quia fides sine operibus mortua est:vt per fidei sacramentũ sit munditia cogitationũ.In pectore,vt per operis exercitiũ sit fortitudo laborũ.In scapulis, quatenus fides per dilectionem secundũ Apostolũ operetur. Oleum igitur à corde ad scapulas trãsfertur qñ fides,quę mente cõcipitur,opere perficitur;quia iuxta hoc fides est facere,quod dicit. In vertice verò baptizatus chrismate à sacerdote inungitur,vt sit paratus omni poscenti,de fide reddere rationẽ:quia per caput,mens intelligitur,iuxta quod legitur:Oculi,id est,intellectus sapientis in capite,i.in mente eius,cuius s. mentis superior pars est ratio & inferior sensualitas.Vnde benè per verticem,quæ est superior pars capitis,intelligitur ratio,quę est superior pars mẽtis.De hoc etiã in vj.parte sub Sabbato sancto,vbi agitur de confirmatione, dicetur.Ideò autẽ ante baptismum vngitur oleo benedicto,& post baptis-

baptiſmũ chriſmate ſacro,quia chriſma ſolùm cõpetit Chriſtia-
no.Chriſtus † enim,à chriſmate dicitur,vel potius à Chriſto di- 7
citur chriſma,non ſecundũ nominis formã:ſed ſecundũ fidei ra-
tionem. A Chriſto Chriſtiani dicuntur:tanquã vncti deriuentur
ac vncto,ſ.à Chriſto vt omnes concurrant in odorem vnguenti
illius, ſ.Chriſti:cuius nomen oleum, eſt effuſum : ſed ſecundum
vim nominis Chriſtiani à chriſmate dicuntur,ſecundum Iſid.de
hoc dicetur in prooemio ſecundæ partis.Rurſus ſecundum Aug.
de conſec.diſt.iiij.prima vnctio † ex oleo,oſtendit nos ad audi- 8
tum plenæ fidei præparatos, & ad bonum Chriſti odorem voca-
tos:& renunciandũ diabolo eſſe commonitos.Secunda vnctio,in
pectore & inter ſcapulas fit,ſecundum Rabanũ ead.diſt. Deinde
vt per fidem vndique muniamur,& ad bona opera perficienda
per Dei gratiam roboremur.Nempè per pectus,fidei virtus:per
ſcapulas verò,in quibus onus portatur, hominis robur & opera-
tio rectè intelligitur,iuxta illud.xxvj.q.vj.alligant onera impor-
tabilia & imponunt humeris hominum,&c. Vngitur ergo in pe-
ctore & inter ſcapulas:vt mente,& actu opera diaboli poſtponat:
& vt ſit capax ad intelligendũ verbum Dei:& robuſtus ad por-
tandũ iugum ipſius,& onus legis. Vnctio † verò,quæ fit in ver- 9
tice,i.in ſummitate capitis ſuper cerebrũ,fit ſecundũ ipſum,ead.
diſt.poſtquam,& diſt.v.nouiſſimè,vt cœleſtis regni particeps fiat
inunctus:& quia baptizati anima capiti,i.Chriſto deſponſatur:&
propterea fit cum chriſmate oleo,& balſamo confecto, vt ſcia-
mus ꝙ Spiritus ſanctus ei datur,qui inuiſibiliter operatur:oleum
namque feſſa membra fouet:& lumen præſtat,vt præmiſſum eſt.
Balſamus verò redolere facit.Siquidem feſſa ſunt anima, mem-
bra,qñ pœnitet ſe contra Deum egiſſe. Spiritus ſanctus venit ad
illam,illuminãs eius intelligentiã, & demonſtrãs ei peccata ſibi
eſſe dimiſſa,vel dimittenda : & præſtans illi bona opera, quæ in
aliis bonum inſpirant odorem quod per fragrantem balſamum
deſignatur. Item , quia ſedes ſuperbiæ quæ ſemper iuxta ipſius
nominis conſonantiam, ſuperiora aperit,in vertice eſſe videtur:
ideò ritè fit ibi hæc vnctio ſub forma crucis & ſub nomine hu-
militatis. Hanc vnctionem † Sylueſter Papa fieri inſtituit per 10
Presbyteros proper occaſionem mortis.Vnde credibile eſt,quod
ante eius tẽpus vtraque vnctio, ſ. & verticis,& frontis Epiſcopo
reſeruabatur.Cùm enim gremiũ dilataretur eccleſię,nec omnibꝰ
Epiſcopi valerent per confirmationem occurrere : ideò ne ſine
chriſmatis vnctione perirẽt,inſtituit,vt à ſacerdotibus in vertice
ſupra cerebrum,vbi eſt ſedes ſapientiæ,vngerentur, ad robur &
augmentũ gratiæ. Vnde ſi poſteà deceſſerint,dicit Richardus in
mitrali,

mitrali,quod pro rata gratiæ augmentũ consequentur & gloriæ.
11 Verumtamen † & sine vnctione,credimus solo baptismo saluari, & sine manus impositione,Spiritũ sanctũ dari cui Deus dare vo-
12 luerit:prout in actibus Apostolorum legitur. † Arnaldistæ tamẽ perfidi hæretici asserũt,quod nunquã per baptismũ aquæ,homines Spiritũ sanctũ accipiunt:nec Samaritani baptizati,illũ receperunt donec manus impositioné acceperunt. Sanè vtraque vnctio fit,secundum Rabanum,de consec.dist.iiij.posteà in modum crucis,vt ab eo tẽpore diabolus in vase suo pristinæ cognoscens signum suæ interemptionis. i.S.Crucis,qua interemptus est,iam
13 sibi deinceps illud sciat alienum. i.à se alienatum. † Fit quoque secundum eum ead.dist.deinde.vnc.in pectore cum inuocatione Trinitatis:vt nullæ reliquiæ latentis inimici,in eo resideant:sed in fide S.Trinitatis mens eius confortetur:& suscipiat & habeat intelligentiã mãdatorũ Dei. Quisquis ergo fidelis bis inungitur priùs oleo, posteà similiter bis chrismate.Primò,in baptismo, in vertice. Secundò, post baptismum,in fronte,s.in confirmatione: quia etiã Spiritus sanctus bis fuit Apostolis datus,vt dicetur in vj.parte,sub Sabbato sancto. Quarto loco dicendum esset de vnctione,quæ fit per Episcopũ in fronte baptizati,sed de hoc dice-
14 tur in vj.parte sub Sabbato sancto.† Quinto loco,circa vnctionẽ ordinandorum,notandũ est,quod manus Presbyteri ab Episcopo inunguntur,vt cognoscat hoc sacramẽto se per Spiritum sanctũ suscipere virtutem & gratiã consecrãdi. Vnde Episcopus ea inungens dicit. Consecrare & sanctificare digneris Dñe manus istas per istam vnctionem,& nostram benedictionem vt quæcunque consecrauerint,consecrentur:& quæcunque benedixerint, benedicantur in nomine Domini.xvj.q.j.§. hoc inde. & extrà de sac. vnct.c.j. Ideóque viri deuoti osculantur manus sacerdotum,statim post ordinationem eorum,credentes per hoc orationum illorum & bonorum participes fieri.Et vnguntur oleo sacro,quod opera misericordiæ pro viribus ad omnes debeant exercere. Per manus enim opera , per oleum misericordia designatur. Vnde Samaritanus ille appropians vulnerato, vinum superinfundit, & oleum vulneribus eius. Vnguntur etiam oleo,vt humidi sint ad offerendum Deo hostiam pro peccatis:& largè ad cætera officia pietatis:non aridè & curuè retinendum.j.q.j.sicut vrgeri. Vtrumque enim,videlicet gratia curationis & charitas dilectionis per oleum designatur.Rursus ideò,impositio manus cum oleo super caput ordinandi,fit:quia per manus opus : per digitos,dona Spiritus sancti:& per caput, mens intelligitur. Manus ergo imponitur:quia donis Spiritus sancti imbutus,ad opera Christi mittitur.

† Sextò,

† Sextò, circa Episcoporum & principum vnctionem sciendũ est, 15
quòd Episcoporũ vnctio à vet.test.sumpsit originẽ, extrà de sacr.
vnc.c.j. Nam Leuit.21. dicitur Pontifex, super cuius caput fusum
est vnctionis oleũ: & cuius manus sunt in sacerdotio consecratę.
Sanè Episc. vngitur chrismate: quo (sicut præmissum est) conficitur ex oleo & balsamo, & vngitur illo tam in corpore, quam in corde vt interius nitorem conscientiæ quantũ ad Deũ, quod per oleum exterius habeat odorẽ famæ quo ad proximũ, quod per balsamũ designatur. De nitore cõscientię dicit Apost. Gloria nostra hæc est, testimoniũ conscientiæ nostræ. Nam oĩs gloria filiæ regis ab intus, s. procedit. De odore bonæ famæ. Idem Apost. ait: Christi bonus odor, id est, exemplum & imitatio sumus in omni loco: & aliis sumus odor vitę in vitam xxiij.q.iij.c. Nabuchodonosor. in princ. quasi diceret, sumus exemplũ dilectionis, & bonæ opinionis ducentis in vitã æternã, aliis odor mortis in mortem, id est, inuidiæ & malæ opinionis ducentis in mortem æternam. † Debet enim Episc. in se bonum habere testimonium & ab 16
his quæ sunt intus: & ab his quæ sunt foris, vt cortina, id est fidelis, cortinam, i. infidelem trahat, s. ad fidem: & qui audit, s. addiscendo & credendo, dicat veni, s. prædicãdo: & de hoc vnguento, caput & manus Episcopi cõsecrãtur: per caput enim mens intelligitur iuxta illud Euangelij: Vnge id est, humilia caput tuum, & faciem tuam, i. conscientiam laua, s. lachrymis. Per manus opera designantur, iuxta illud in Canticis, &c. Manus meæ, i. bona opera distillauerunt myrrham, i. dederunt aliis bonum exemplum.
† Caput igitur vngitur balsamo charitatis. Primò, vt Episc. dili- 17
gat Deum, ex toto corde, & ex tota mente, & tota anima sua: & etiam Christi exemplo proximum suum, sicut, id est, ad id, quod seipsum. Oleum enim in capite, est charitas in mente, secundum Gregor. Secundò, caput vngitur propter authoritatem & dignitatem, quoniam non solùm Episcopus, sed etiã Rex consecratur. Tertiò, vt ostendatur illius, s. Christi (tanquam eius vicarius) repræsentare personam: de quo dicitur per Prophetam: Sicut vnguentũ in capite, &c. Caput enim viri, est Christus: caput Christi, Deus: qui de se dicit, Spiritus Domini super me, eò quod vnxit me. & Euangelizare pauperibus misit me. Christus enim caput nostrũ, vnctus est oleo inuisibili, ipse pro vniuersa interpellat ecclesia: Episcopus pro sibi cõmissa. † Manus verò vnguntur, 18
propter mysterium & officium: manus quidem, quæ opera designant, vnguntur oleo, i. chrismate pietatis, & misericordiæ primò, vt Episc. operetur bonum ad omnes: maximè autem ad domesticos fidei, nemini claudantur, omnibus aperiantur, iuxta illud:

lud:Manus aperuit inopi,& brachiũ extendit ad pauperem. Manus arida,manus auara,manus tenacitate contracta, aperiri non poteſt.Vnguntur igitur, vt ſanentur,vt aperiantur,& vt indigentibus eleemoſynas largiãtur.Secundò,vt oſtendatur accipere poteſtatem benedicendi & conſecrandi:Vnde cum eas conſecrator inungit,conſecrare (inquit) & ſanctificare(inquit)Dñe digneris manus iſtas,&c.vt ſuprà.Tertiò vt mundæ ſint ad offerendũ hoſtias ꝑ peccatis.Et not.quod licet manus Epiſc.inunctæ fuerint oleo, cum in Preſbyterũ ordinaretur:iterũ chriſmate inungũtur cum in Epiſcopũ conſec.extrà de ſac.vnc.c.vno.Siquidẽ per manus opera,per oleum Spiritus ſancti,vel gratiæ copia:per balſamum,quòd oleo admiſcetur in chriſmate,odor bonæ famæ deſignatur.Eccleſ.23.quaſi balſamũ non miſtum odor meus. Quia ergo in operibus Epiſcoporũ & aliorum ſuperiorũ, plus quam in aliis inferioribus munus Spiritus ſancti apparere, & odor famæ ſentiri debent , iuxta illud 2.ad Corinth.2. Chriſti bonus odor ſumus Deo:nam & in cœleſti Hierarchia ſuperiores Angeli,inferioribus bonis,& gratia eminent. lxxxviij.diſt. ad hoc idcirco
in eorũ conſecratione manus alias oleo inunctæ, chriſmate ra-
19 tionabiliter inunguntur.† Pollex etiã chriſmate confirmatur:vt pollicis impoſitio,cunctis proficiat ad ſalutẽ.Nempè in vet.teſt.
20 non ſolũ vngebatur ſacerdos: † verumetiã Rex & Propheta:ſicut in libris Regum habetur.Vnde Dñs præcepit Heliæ:Vade & reuertere in domum tuã, per deſertum in Damaſcũ, cúmque perueneris illuc,vnges Azel in Regem,ſuper Syriam,& Iehu filium Nanſi vnges Regem ſuper Iſraël.Heliſeum autem,filium Iaphat qui eſt de Abel, vnges Prophetam, pro te. Samuel quoque vnxit Dauid in Regem.Sed poſtquã Ieſus Nazarenus,quẽ vnxit Deus Spiritu ſancto,ſicut in actibus Apoſt.legitur,vnctus eſt oleo præ conſortibus ſuis,qui ſecundùm Apoſt.eſt caput eccleſiæ, quæ eſt corpus ipſius Principis,vnctio à capite ad brachiũ eſt tranſlata: vt Prĩceps à tempore Chriſti nõ vngatur in capite:ſed in brachio,ſiue in humero vel in armo,in quibus principatus congruè deſignatur,iuxta quod legitur : Factus eſt principatus ſuper humerum eius,&c.Ad quod etiã ſignandũ,Samuel fecit poni armũ ante Saul,cui dederat locũ in capite menſæ ante eos qui fuerant inuitati. In capite verò Pontificis ſacramentalis,eſt definitio obſeruata,quia perſonam capitis,ſ.Chriſti,qui eſt caput Eccleſiæ in
21 Pontificali officio repræſentat. Differt † autem inter Pontificis & principis vnctionem:quia caput Pontificis chriſmate cõſecratur:brachiũ verò principis oleo delinitur:vt oſtendatur, quanta ſit differentia inter authoritatẽ Pontificis,& Principis poteſtatẽ.

Et

Et nota,quod ficut in Euangelio legitur:quidam paterfamiliàs vocauit feruos fuos,& dedit illis decem mnas.Siquidem vocatio ferui,eft canonica electio Epifcopi,quæ fit fecundũ vocationem Dñi vocantis Aaron,extrà de elec.c.tranfmiffa. Mna datur ei,qñ is, qui fibi mnas impofuit dat ei textum Euangelij,dicens:Vade, prædica:& ipfe cum primò ingreditur ciuitatẽ fuam,portat Euãgelium in pectore fuo,iuxta morem quarundã Ecclefiarũ, oftendens quafi negotiatori mnam fuã.In quibufdam etiam Ecclefiis cum Archiepifcopus dat illi virgam , dicit:Vade, prædica,& ille ftatim benedicit populũ,in quo defignatur, ꝙ Mofes cum virga miffus eft in Ægyptum.Rurfus † Epifcopi in die fuæ cõfecrationis,confueuerunt equitare equos,albis pannis coopertos,repræfentantes illud,quod legitur in Apocal.19. Exercitus,qui funt in cœlo fequuntur illũ,in equis albis. Siquidem exercitus,qui funt in cœlo,funt boni,& iufti viri,& Prælati qui quotidie fequuntur pro cœleftibus Deum in omnibus bonis operibus : qui ideò dicuntur effe in cœlo:quia fola cœleftia diligunt & quærũt. Vnde Apoft. Noftra conuerfatio in cœlis eft.Hi exercitus,id eft, boni & iufti viri,& Prælati,fequuntur Iefum,quãdo,f.expugnant in fe vitia per correctionẽ:& in proximis per admonitionẽ. Vnde Iacobus:Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore vitæ fuæ liberabit animã fuam à morte,&c. Ifti exercitus funt in equis albis, & in corporibus caftis. Corpora bonorum † dicuntur equi,quia ficut equi diriguntur fecundùm voluntatẽ fefforis:ita iuftorum corpora regũtur fecundùm voluntatem Chrifti.Ifti equi debent effe albi, fiue albis operti:id eft, corpora iuftorũ,& Prælatorum, debent effe cafta & munda. Si enim cafta non fuerint, Chriftum fequi non poterũt.Et Petrus:Chriftus paffus eft pro nobis:vobis relinquens exemplũ,vt fequamini veftigia eius,&c.Sed & clerici S. Romanæ Ecclefiæ ex confeffione Conftantini Imperatoris. xcvj.dift.Conftantinus,equitant equos decoratos linteaminibus candidiffimi coloris.Qua die debeat Epifcopus cõfecrari:& quare codex Euangelij ponitur fuper humeros confecrandi, dicetur in ij.parte fub tit.de Epifcop. Septimo loco,dicendum eft,de vnctione altaris,calicis,& aliorũ minifteriorũ Ecclefiæ,quæ fecundùm morem dum dedicãtur,inunguntur,extrà de fac.vnc.c.vno, non folùm ex mãdato legis diuinæ:fed etiã, quòd Mofes tabernaculũ,& omnia vafa minifterij fanguine afperfit:& omnia penè in fanguine mundabantur:verumetiam exemplo B.Sylueftri,qui quando confecrabat altare,illud chrifmate perungebat.Præcepit enim Dominus Mofi,vt faceret oleum vnctionis,de quo vngeret tabernaculum teftimonij, menfam, arcam teftamenti , candelabrum,

(margin: 22 beside "Rurfus † Epifcopi…"; 23 beside "Corpora bonorum †…")

brũ,& ſuppellectilia, Exod.30. & 40.c. & alia vt præmiſſum eſt. Quæ vnctiones fiũt in rebus inũctis,& vt maior reuerẽtia exhibeatur, & maior eis gratia infundatur. De his vnctionib. in ſuis locis dictũ eſt,& dicetur,verũ vnctionis ſacramẽtum aliud quidẽ efficit & figurat tã in nouo quã in vete.teſt.extr.de ſac.vnc.Vnde non iudaizat eccleſia, cùm vnctionis celebrat ſacramentũ, ſicut aliqui antiqui mẽtiuntur,qui neque ſcripturas, neq; Dei nouere virtutẽ.De vnctionibus eccleſiæ & altaris,in ſuis tit. dictum eſt.
24 † Patena ſiquidẽ cõſecratur & inũgitur ad miniſtrationẽ corporis Chriſti: qui in ara crucis pro omniũ ſalute immolari elegit. Na & omnipotens Deus cõſperſam ſimilaginẽ in patenis aureis, & argẽteis ad altare ſuũ deferri iuſſit. Calix quoque conſecratur & inũgitur, vt gratia Spiritus ſancti perficiatur nouũ ſepulchrũ corporis & ſanguinis Chriſti, & ipſe dignetur illum ſua virtute perfundere qui calicẽ Melchiſedech famuli ſui profudit. Octauò,
25 de extrema † vnctione,quæ ſcilicet ex inſtitutione Felicis Papæ quarti,& ex præcepto Iac. Apoſtoli datur laborantibus in extremis, dicendũ eſt. De qua dicunt quidã quod illa non eſt ita propriè ſacramentũ ſicut chriſmatio,quæ fit in fonte vel alia, quia (ſicut aſſerũt)iterari poteſt,cùm fit oratio ſuper hominẽ:quod in ſacramẽtis non contingit.de cõſe.diſt.iiij.oſtẽditur.& no.de conſec. diſt. v.c.j.Sanè hæc vnctio, nõ per ſolũ ſacerdotẽ fieri poteſt, ſi plures adeſſe non poſſunt.extrà de verb.ſign ,quæſiuit.per quã quidem venialia remittũtur. iuxta illud Iacobi: Infirmatur quis ex vobis, vt ſuprà. Fit autem vnctio hæc in diuerſis partibus corporis ſiue mẽbris propter cauſas, quæ ex orationibus, quæ tunc dicũtur,colligũtur:& ſpecialiter in illis, in quibus quinque ſenſus hominis vigent, vt quicquid per illos infirmus deliquit, per huius vnctionis virtutẽ aboleatur. De quibuſdã ordinariè legitur,quod inungendus debet eſſe ad minus xviij. annorũ:& quòd ægrotans,ſemel duntaxat debet in anno inungi:licet pluries ægrotet,& quod nullus inungẽdus eſt,niſi qui priùs cõpos mentis exiſtens, verbis aut ſignis illud poſtulauerit. xxvj.q.vlt.is qui, & c.ſeq extrà de ſent.excom.c.à nobis.Et quòd non debent ſcapulę inungi:quia in baptiſmo fuerunt inunctæ, & amodò miniſterio carent:& quod confirmatur nõ debet inungi in fronte:ſed in tẽporibus,nec Preſbyteri manus vngebantur interius:ſed exterius puta in ordinatione eius interius inunctæ fuerunt.Et ꝙ ab Epiſcopo ſemel inunctus, nõ debet propter eius reuerentiã vlterius per Preſbyterũ inungi,extrà de tempo.ord.cum in diſtribuendis, de cõſec.diſt.ij.c.ſi.Et ꝙ ſi æger inunctus cõualeſcit,loca inuncta lauẽtur & aqua lotionis in ignẽ proiiciatur.Si verò decedat,nos

lauetur corpus propter recentē vnctionē. Quod si æger in extremis laborat, citò vngatur, ne inūctus decedat. v. dist. bapitzari. Quidā etiā pœnitentes & morituri, ciliciū induunt, & sternūtur in cinere, vt dicetur, in vj. par. sub quarta feria in cap. ieiuniorū. Nono cœmeteriū, † quod eisdem gaudet priuilegiis cū ecclesia; 26
consecratur & bndicitur. xviij. q. iiij sicut Dominus, cōtumax, & c. seq. extrà de cōsec. Eccle. cōsuluisti. & de im. Eccl. in rubrica. & c. cum ecclesia. sicut Domin⁹ benedixit per manus seruorū tuorū Abrahā, Isaac, & Iacob, terrā filiis Ebron causa sepulturę cōparatam. Benedicitur aūt, vt vlterius desinat illic immūdorū spirituū habitatio esse, & fideliū corpora ibi vsq; ad diē iudicij requiescāt in pace, nisi paganorū, vel infidelium, vel etiā excōmunicatorū corpora ibi fuerint inhumata, donec inde fuerint eiecta de cōse. dist. j. ecclesiā & c. ij. extrà de sepul. sac. Illud † etiam notādū, quod 27
palæ altaris, vestimenta sacerdotalia & huiusmodi ecclesiastica ornamēta benedicēda sunt. Legimus eīn de cōsec. dist j §. i. Mosen ex præcepto Dñi tabernaculū diuinis precibus sacrasse, cum mēsa, & altari, & vasis, & vtensilibus ad diuinū cultū explēdum. Si ergo Iudæi, qui legis & futurorum vmbræ seruiebāt, hoc agebant. Heb. 8. & 10. c. quātò magis nos, quibus veritas per Christū patefacta est, hoc agere debemus: & hoc per Episcopos sacratos, & nō per coëpiscopos, l. viij. dist. quāuis. Vnde legitur Exo. penul. Cuncta vasa ministerij, benedixit Moses: & si sacræ vesti petia vel filū adiungatur, non ideò benedictionē iterari debere, iuris testimonio cōprobatur. ar. Insti. de re. diui. §. cū ex aliena. & §. qui tamē, extrà de cōsec. Eccl quod in dubiis. Quare autē res huiusmodi & similes benedicantur, ex earū benedictionib. colligitur euidēter. De vestibus verò sacris, dicetur in procemio iij. partis. Et attēde, quia bndictio seu consecratio ecclesiæ & vestiū ornamentorū ecclesiasticorū non fit; eo q̧ illæ sint gratiæ susceptiua, cū sint inanimata: sed hoc noscitur introductū: quia sicut & homines, sic & illa per benedictionē & cōsecrationē diuino cultui habilitātur: & idonea & maioris reuerētiæ efficiuntur. Personis verò per vnctionē & benedictionē maior gratia infūditur. Quidā autē in ornamentorū benedictione manus suspendūt: de quo dicetur in ij. par. sub tit. de diacono. Decimò esset de cōsecratione virginū dicēdū, sed de hoc in procemio secūdæ partis agetur.

SVMMA.

1 Sacramentum quid, quid mysterium. Et quid mysterium differat à ministerio, num. 2. 3 Sacramenti diffinitio.

4 Sacramenta varia sunt.

5 Sacramenta ordinis & necessitatis, an, & quando à laico prestari possint. 6 *Sacra*

De Ecclesiasticis Sacramentis.

CAPVT IX.

1 CIrca Ecclesiastica † sacramenta notandum est, quòd secundum Greg. j q. j. multi. Sacramentum est in aliqua celebratione cùm res gesta ita sit: vt aliquid significatæ rei accipiamus, quod sanctè & dignè accipiẽdum est. Mysterium verò est, quod occultè & inuisibiliter operatur Spiritus sanctus: ita quòd operando
2 sanctificat, & sanctificando benedicit. † Mysterium enim est in sacramẽtis: ministerium dicitur in ornamentis. Sed & secundùm Aug. de consec. dist. ij sacrificium, &c. signũ, sacramentũ est inuisibilis gratiæ visibilis forma. Item sacrificium visibile, inuisibile Sacramentum. Item, idem signum, est res præter speciẽ, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens, in cognitionẽ
3 venire. Dicitur † etiam sacramentum, sacræ rei signum, vel sacrum secretum. De hoc etiam in quarta parte sub sexta particula canonis dicetur super verbo: mysterium fidei, & sub titu. de
4 oblatione. Sanè, quædam † sunt sacramenta necessitatis tantùm: quædam dignitatis & necessitatis: quædam ordinis & necessitatis: quædam dignitatis & voluntatis: quædam verò voluntatis tantùm. Sacramentum necessitatis tantùm, est baptismus, qui in summa necessitate à quocunque (dum tamen in forma ecclesiæ) collatus proficit ad salutem, de sum. tri. c. j. §. pen. xxij. dist. §. verùm Et dicitur necessitatis, quia sine eo, nemo saluari potest, si ex contemptu deseratur. De hoc sacramento in vj parte sub Sabbato sancto dicetur: Sacramentum dignitatis & necessitatis est cõfirmatio dignitatis: quia à solo episcopo cõfertur, extrà de cõfirma. quanto, de sac. vnct. c. j. necessitatis: quia ex cõtemptu illud dimittens non saluatur, vt in prædicto c. quanto, de hoc etiã sub dicto Sabbato dicetur. Sacramenta verò ordinis, & necessitatis, sunt pœnitẽtia, eucharistia, & extrema vnctio, ordinis: quia tantũ

à ritè ornatis secundũ claues ecclesię dari debẽt: † nisi in neces- 5
sitate, in qua quis potest etiam laico cfiõteri. Necessitatis: qm̃ ex
contemptu illa dimittẽs saluari non potest. De pœnitẽtia vide in
vj. parte, sub tit. de v. feria cœnæ Domini: vt diximus in reperto-
rio nostro sub tit. de pœn. & re. De Eucharistia in quart. parte sub
canone dicetur. De extrema vnctione, in præcedenti tit. dictum
est. Sacramentum † verò dignitatis & volũtatis, est ordo digni- 6
tatis: quia à solis Episcopis confertur: vel quia non nisi dignus, &
dignè ad illud assumendus est. extrà de sum. tri. c. j. in fi. Volunta-
tis: quia sine illo quis saluari potest. extrà de episc. qui re. epis. c. j.
& j. q. j. §. sed notandũ, & §. ecce cum. De hoc dicetur in procemio
ij. par. Sacramentũ voluntatis † tantũ, est matrimoniũ, & dicitur 7
voluntatis, quia sine illo quis saluari potest. Non enim expedit
homini ad regna cœlorũ tendere volenti nubere. xxiij q. iiij. tũc
saluabitur. Circa quod notandũ est, quod est secundum canones.
xxiij. q. iiij. non oportet, extrà de feriis, capellanus. solennitas nu-
ptiarum facienda nõ est à septuagesima quod est tẽpus tristitiæ,
vsque in octauã Paschæ: nec tribus hebdomadis ante festum S.
Ioannis. Sed secundũ consuetudinẽ ecclesiæ generalis matrimo-
nium publicè contrahitur in ecclesia à crastina Dñicæ in Albis:
videlicet ab octaua die Paschæ vsque ad primum diem rogatio-
nũ. Et in prima die rogationũ, in mane clauditur hęc solennitas:
& durat vsque prohibitio ad octauam diem post Pentecosten in-
clusiuè: & sic loquitur Clemẽs Papa in sua epistola decretali, ex-
trà de fer. capellanus. A prima quoque Dñica aduentus, vsque ad
Epiphaniã non debẽt nuptię celebrari: vt in prædicto c. nõ opor-
tet. xxxiij. q. iiij. nec etiã fierent vsque ad octauã Epiphaniæ, nisi
quia Dñs nuptias cum sui præsentia, cum etiã miraculo decora-
uit. Vnde tunc cantatur: Hodie cœlesti spõso iuncta est ecclesia.
Quidam tamen dicunt sanctius esse, ꝙ hæc prohibitio vsque ad
octauã ipsius festi extendatur, sicut & officiũ conuersionis aquæ
in vinum, fit in nuptiis. In præmissis ergo tẽporibus matrimonia
non contrahuntur, quoniã ipsa tempora sunt orationi deputata.
† Et ideò debet tũc homo à lecto vxoris sequestrari. Generaliter 8
enim tempore quo abstinetur à nuptiis, abstinendum est etiam à
cõiugali amplexu. xxxiij. q. iiij. per totũ nisi fortè ob fragilitatẽ
humanitatis, vir ab vxore poscat coniugale debitũ, vel econuer-
so: quoniã poscenti soluendum est: quia secundùm Apostolũ, vir
non habet potestatẽ corporis sui, sed mulier: & econuerso, extrà
de conuer. coniug quoddam. Licet autem solennitas nuptiarum
præmissis temporibus interdicta sit, quocunque tamen tempore
matrimoniũ legitimè per verba de præsenti contractũ est, tenet.

Quòd

Quòd verò statutum fuit in cano. xxxiij. q. iiij. non oportet, quòd tribus septimanis præcedentibus festum B. Ioannis Baptistæ nuptiæ non celebrarentur: ideò factum fuit, vt liberius orationi vacetur. Instituerat enim ecclesia prius duas quadragesimas, præter maiorem, vnam ante natale Domini: quæ cõmuniter vocatur S. Martini, & durabat vsque ad natale. Aliam scilicet quadraginta dierum ante festum B. Ioannis Baptistæ: in quibus vacandũ erat orationibus, eleemosynis & ieiuniis. Sed propter hominũ fragilitatem, illæ duæ ad vnam sunt redactæ: & iterũ illa diuisa est in tres hebdomadas aduentus, & tres ante natiuitatem S. Ioãnis in
9 quibus est ieiunandũ, & à nuptiis est abstinẽdum. Porrò † secundum B. Isidorum, eadẽ quæstione, fœminæ dum maritantur, ideò velãtur, vt nouerint se semper viris suis subditas esse. Et quia Rebecca vidẽs Isaac se velauit. Itẽ ideò nubẽtes, post benedictionẽ, vita vno inuicem vinculo copulãtur: ne compagem, id est, fidem vnitatis coniugalis disrumpant. Eadem verò vita cãdida purpureóque colore permiscetur: quia candor, est mundicia vitæ, purpura ad sanguinis posteritatẽ adhibetur, vt hoc signo & continentia & lex cõtinendi ab vtrisque ad tempus admoueatur: post *Gen. 24.*
10 hoc ad reddendum debitũ non negetur. † Item, quòd in primis anulus à sponso spõsæ datur, fit nimirũ propter mutuæ dilectionis signum: vel propter id magis, vt pignore, id est, signo eorum corda iungãtur. Vnde & in quarto digito, ideò anulus inseritur, quia in eo vena quædã (vt fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat. Item Protheus quidam sapiens primum ob amoris signum ferreum anulũ fecit, & inibi Adamantẽ inclusit, & inde subarrare
11 sponsas instituit: quia sicut ferrum † omnia domat: sic amor oĩa vincit: quoniã nihil amoris furore vehemẽtius: in auth. de nupt. Et sicut Adamas est infrangibilis: sic & amor est insuperabilis. Fortis est enim, vt mors dilectio. Ideóq; in digito anulari, in quẽ vena procedit à corde, illũ portare instituit. Postmodũ verò pro ferreis, sunt aurei constituti, & pro Adamante gẽmis ornati: quia sicut aurum cætera metalla, sic amor vniuersa bona præcellit. Et sicut aurũ gẽma decoratur: sic cõiugalis amor cæteris virtutibus adornatur. Nuptiæ autẽ secundùm Amb. c. q. nec illud, dictæ sunt à nubẽdo. Illæ enim quæ nubũt, caput propter verecundiã obnubere, nõ loqui solent. Vnde & Rebecca, viso Isaac, cui desponsari debebat, caput obnubere cœpit. xxxiij. q. ij. honorat. in fin. Verecundia namq; debet præcedere nuptias, quò ipsum cõiugiũ plus verecundia cõmendet: & magis expetita debet videri à viro, quã ipsa virũ expetiisse. Sed secundũ Hier. c. q. cõnubia. Connubia legitima, peccato carent: non tñ tempore illo, quo actus cõiugales *Cant. 8.* *Gen. 24.*

geruntur:præsentia Spiritus sancti datur etiã si Propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur. † Notandũ etiã est, 12
ꝙ triplex spirituale sacramentũ in carnali matrimonio consummato designatur. Primum sacramentũ, est vnio spũalis animæ ad Deũ:& per fidẽ, dilectionẽ & charitatẽ, siue vnio volũtatis: scilicet charitas, quæ cõsistit in spiritu inter Deũ & iustam animam, extrà de biga. debitũ. vnde Apost. Qui adhæret Deo, vnus spiritus
1.*Cor*.5. est cum illo. Hoc sacramentũ significatur per coniunctionẽ animorum, habitam in prima desponsatione carnalis matrimonij.

Secundum, est vnio humanæ naturæ ad Deũ, quæ facta est in vtero virginali, per incarnationẽ verbi Dei, siue naturæ conformitas, quæ cõsistit in carne inter Christũ & sanctam ecclesiã, de consec. di. ij. in Christo patre. Ad quod pertinet illud: Verbũ caro
Ioan.1. factũ est, &c. Hoc sacramentũ designatur in matrimonio carnali, per cõiunctionẽ corporũ consummato, non ꝙ ipsa cõiunctio, in qua Spiritus sanctus non adest, illud designet: sed per ipsum actũ consummatũ significatur. Tertiũ sacramentũ, est Ecclesiæ vnitas, ex oĩbus gentibus collecta:& vni viro, scilicet Christo subiecta. xxvj. dist. acutius. Hoc sacramentũ significatur in eo, qui vnicam tantũ, & virginẽ habuit vxorẽ, facto postmodũ clerico & ordinato. Vbi † verò quis ad digamiã, siue ad secũdũ matrimoniũ trãsit, 13
iam ab vnitate recedit, quia carnẽ suã in plures diuidit;& sic huius tertij sacramẽti significatio in eo nõ cadit: quare promoueri nõ potest: quia ꝓmotus vnitatẽ significare non põt. Præterea, per secundũ matrimoniũ recedit à prioris cõiunctione matrimonij, Ecclesia verò, ex quo se Christo cõiunxit, nunquã ab eo discessit, nec ab ea Christus. Digamus ergo talẽ vnitatẽ significare non põt. Vnde merito propter huius sacramenti defectũ, promoueri non põt, extrà de sec. nu. c. j. & c. vir. & xxxj. q. j. de his. Illud etiã
† nota, ꝙ sicut statutũ est in Concil. Cartha. xxv. dist. sponsus, & 14
xxiij. dist. sponsa Sponsus & sponsa benedicendi à parentibus, vel à paranymphis, offerãtur Ecclesiæ sacerdoti. Accepta autẽ benedictione eadẽ nocte pro reuerẽtiam benedictionis in virginitate permaneant. Cæterũ † nuptiæ benedicẽdæ sunt à sacerdote, cum 15
precibus & oblationibus ex institutione Euaristi Papæ xxx. q. v. c. j. Verumtamen vir & mulier ad digamiã trãsiens, matrimoniũ cõtrahendo, nõ debet à presbyteris benedici, extrà de sec. nup. c. j. & cap. vij. xxj. q. j. de his qui. quia cùm alia vice benedicti sint: eorum benedictio iterari non debet. Non ergo debent nuptiæ benedici: nisi vbi virgo cum virgine contrahit, propter rationem, quæ ponitur in procemio secundæ partis: imò presbyter qui benedictionem cum secunda vxore celebrauerit, officio & benefi-

cio suspensus, est ad sedem Apostolicam mittendus: quod quidem ad exhortationem continentiæ noscitur introductum, secundum quorundam locorum consuetudinem, si quis contrahat cum secunda virgine, benedictio iteratur: & hoc si Dominus Papa sciat & tolerat: alioquin non valet. Dicunt etiam quidam, quòd si alioqui virgines contrahentes non fuerint benedicti, facti digami iterum contrahendo poterunt benedici: sed & si contrahentes fuerint benedicti: licet se non cognouerint carnaliter, non ideò iterum contrahentes benedicentur. De benedictione virginum, dicetur in prooemio secundæ partis. † Notandum autem

16 est, quòd vnum sacramentum dignius est alio, quatuor modis, scilicet ratione efficaciæ, vt baptismus. Ratione sanctitatis, vt eucharistia: de cōsec. dist. ij. nihil ratione significationis, vt cōiugium. Quidam tamen non approbant istum modum. Et ratione conferentis, vt confirmatio & ordo. Sed † quæritur, quare in-

17 stituta sunt sacramenta, quia sine illis potuisset Deus humano generi vitam æternam & gratiam donasse. Respondeo propter tria. Primò, propter humiliationem, vt dum homo ex Dei præcepto se rebus insensibilibus, & se inferioribus reuerēter subiicit: ex hac obedientia magis apud Deum mereatur. Secundò, propter eruditionem: vt per id quod foris in specie visibili cernitur, ad inuisibilem virtutem, quæ interius est agnoscenda, mens erudiatur. Tertiò propter exercitationem: quia cùm homo ociosus esse non debeat: præponitur ei vtilis & salubris exercitatio in sacramentis: qua vanam & noxiam declinet occupationem: Iuxta illud: Semper aliquid boni operis facito, vt diabolus inueniat te occupatum, de consecr. dist. v. nunquam Non ergo debent omitti, prout in præcedenti titulo dictum est.

LIBER SECVNDVS.

SVMMA.

1 *Secta hominum, tres in summa.* 2 *Gentilium secta.*
3 *Vates, quis dicatur.* 4 *Hebræorum secta.*
5 *Christianorum nomen, vbi primum inuentum.*
6 *Christi nomina, & eorundem interpretatio. & nu. 8.*
7 *Christi nomina, quædam dicuntur de ipso relatiuè, quædam non.*
9 *Deus verb. attribuitur trinitati, æqualiter.*
10 *Iesus, vnde dictus Nazarenus.*
11 *Clericales, qui dicantur, & vnde. & num. 26.*
12 *Monachorum quatuor genera.* 13 *Religio, vnde nomen sortita.*
14 *Ecclesiasticarū personarū duo genera. & vnde ortū habuerint. nu. 15.*

ARGVMENTVM.

De Ministris, & Ordinibus Ecclesiasticis, & de eorum officiis. CAPVT I.

N hac secunda parte de ministris & ordinibus Ecclesiasticis eorumque officiis tractare præuidimus: præmittentes † quòd tres sunt sectæ famosæ: videlicet, Gentilium, Hebræorum, & Christianorum. Prima, est erroris. Secunda, veritatis. Tertia, veritatis & salutis. In prima, naufragamur. In secunda, à periculo eripimur. In tertia, saluamur.

mur. Prima secta, dicitur à secando, quia secat, id est, separat nos à Deo. Secunda & tertia à sectando, & tenendo, quoniam illuminant, saluant, & liberant. Christianorum personæ tam seculares, quàm ecclesiasticæ, de aliis duabus sectis sumptæ sunt, Hebræa videlicet & Gentili. Sicut enim apud nos duo sunt genera personarum, scilicet laicales & ecclesiasticæ xij. q.j. duo. sic & apud
2 Gentiles & Hebræos. apud † Gentiles quidem, seculares personæ erant hæ: nempe Monarcha, scilicet Imperator Romanus. Patricij, qui & Senatores dicebantur, ad quorum arbitriũ vniuersa ordinabantur, Reges, Duces, Comites, Præsules, Præfecti, Suffecti, Tribuni militum. Tribuni plebis, Prætores, Centuriones, Decuriones, Quaterniones, Duum viri, Quæstores, Ædiles, & aulæ Ianitores. Inter Poëtas verò erant Aduocati, carminum relatores, carminum scriptores, Comœdi, Tragœdi, & Historiographi. †
3 Vates autem, qui à vi mentis dictus est, modò Sacerdotem, modò Prophetam, modò Poëtam significat, secundũ Isidorum, in ritu templorum erant apud Gentiles, Archiflamines, Protoflamines,
4 Flamines & Sacerdotes: vt iam dicetur. Erant quoque apud eos virorum & mulierum religiosi cõuentus. Apud † Hebræos quoque eadem erat diuersitas personarum: aliæ nanque erant seculares, aliæ diuino cultui, videlicet in templo, dedicatæ. In templo erant summus Sacerdos: vt Melchisedech, minores Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæ, luminum extinctores, exorcistæ, ianitores, & æditij seu cantores. Super populum verò legendum, erat dux populi Moses: & sub eo, quos ipse constituerat ad consilium Ietro soceri sui: erant etiam Chiliarchæ & Acontarchæ, Pentacontarchæ, & Decacontarchæ, id est, millenarij, centenarij, quinquagenarij, & decani, χιλιὰς enim interpretatur mille, & ἄρχων, Princeps: inde χιλιάρχος, qui præest mille hominibus, inde & Acõtharcha, qui super centum potestatem habebat. Pentacontarcha dicitur, qui præest quinquaginta, Πέντε enim quinque sonat. Decanus, qui decem. Δέκα enim decẽ sonat. Apud Christianos quoque similis diuersitas reperitur. Et nota, quod Christiani à Christo dicti sunt. Christus verò à chrismate de quo dictũ est in par-
5 te prima sub tit. de consecr. † Nomen Christianorum primum in Antiochia inuẽtum est. Anteà enim omnes vocabantur discipuli, vel fratres, donec Apostoli in Antiochia concilium fecerũt. ij. *Act.* 2.
q.iij. ad mensam. Et dicuntur Christiani orthodoxi, id est, rectè gloriãtes, & vt credunt viuentes. Nam ὀρθῶς Græcè, dicitur rectè Latinè, & δόξα gloria. Dicitur ergo Christus à chrismate, quasi *Psal.* 49.
vnctus. Ipse autem vnctus est æternaliter à Deo præ consortibus *Cantic.* 1.
suis, prout legitur in Act. Apost. & hoc nomen est oleo effusum. *Psal.* 104.

Hinc est, quòd in veteri testamento Sacerdotes & Reges, Christi
nũcupabãtur, quia vncti erant vnctione tẽporali: iuxta illud: No-
lite tangere Christos meos. Hoc † autẽ nomen, Christus, non est 6
proximũ nomen Saluatoris: sed est cõmunis nũcupatio potesta-
tis. Est enim cõmune nomẽ dignitatis. Sed hoc nomẽ Iesus, pro-
priũ est vocabulũ personæ Saluatoris, quo ab Angelo Gabriele
Luc 1. in cõceptione vocatus est: Euãgelista testãte. Vocabis, inquit, no-
Matt. 2. men eius Iesum: & ab hominibus in circũcisione. Et nota, quòd
Matt. 9. Iesus, Hebraice dicitur Messias: Græcè Christus, vel σώτηρ, vel σώ-
φηρ, Latine vnctus, vt præmissum est: vel Saluator, eò quòd ipse
saluũ faciet populũ suũ à peccatis eorũ. Potestatẽ enim habet di-
mittẽdi peccata: sicut ipse dicit: vel Saluatoris, quia ipse nobis sa-
lutẽ dedit. Si enim præcepta eius seruauerimus, vitã æternã possi-
debimus. Hoc autẽ nomẽ Iesus, Porphyrius Philosophus Græca
& Latina lingua peritus, scribẽbat Latinè Iesus, Græcè verò per
h, quã Græci pro i, longa sonant. Vnde & quidã proferunt Gysus:
Latini verò per e, lõgam. Rectius ergo videtur sic esse pingendũ,
Hys, per Græcã abbreuiationẽ quàm Hiesus per Latinã aspira-
tionẽ. Sed & hoc nomẽ Christus, cùm sit Græcũ, Græca scribitur
abbreuiatione sic, Xp̃s. Nam Græci ponunt x pro chi: p verò pro
r, & c pro s. Si autẽ scribitur per s, à Latina terminatione finitur:
ergo si lõgo schemate scribitur, sic per aspirationẽ pingat, Chri-
stus. Circa † nomina autẽ Christi notandũ est, quòd quædam ex 7
ipsis dicuntur de Christo relatiuè, seu quasi relatiuè: vt pastor,
sponsus & mediator: quædã non relatiue, vt homo: quædã trãsla-
tiue, vt agnus, ouis, vitulus, serpens, aries, leo, vermis: & quædam
cùm sint institutione relatiua, sunt & prærogatiua priuilegij ap-
Apost. 1. propriata, vt Christus. Iesus autem, est propriè propriũ nomen
Esaia. 7. eius, vt præmissum est. Vocatur etiã Christus, α & ω, id est, prin-
Matt. 1. cipiũ & finis, & Hebraicè Emanuel, quod est nobiscũ Deus, inter
pretatũ. Nobiscũ enim est præsentiam maiestatis per participa-
tionẽ veritatis, & per vinculũ charitatis: & per adimpletionẽ veri
Ioan. 3. tatis. Vocatur præterea, via, veritas & vita. Via in exẽplo vel præ-
cepto. † Veritas, in promissione. Vita, in præmio. Sabaoth verò, id 8
est, Deus exercituũ. Adonay, quod est domine, Ἀθάνατος, id est,
immortalis, Κύριος Dominus, Θεὸς, id est, Deus, Πανάγαθος, id
est optimus: pater disponẽs vel perfectus: Ὁμούσιος, id est, vnius
essentiæ, nomina sunt Dei, non tantùm personæ Christi: de cõsec.
Esaia 9. dist. ij. ego. Vocatur præterea Christus, secundùm Esaiam, admi-
rabilis, cõsiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis.
Admirabilis in incarnatione. Cõsiliarius, in integra rerũ cogni-
tione. Deus in rerũ creatione: Fortis in rerum dispositione. Pater
futu

futuri seculi, in meritorum retributione. Princeps pacis dicitur, vel quia fuit mediator Dei & hominum, vel etiam hominum & Angelorum: vel quia confert illis pacem, quæ exuperat omnem sensum, cùm pacis non erit finis. Vocatur etiam Christus ineffabili nomine τετραγράμματον, id est, quatuor literarum: quæ sunt, ioth, he, vau, heth, quæ sunt apud nos, prima quæst. v. he: est ergo nomen leue, quod dicitur ineffabile: non quia non valeat fari, sed quia non est Deus hoc nomine, nisi in arduis inuocandus: vel quia eius sententia sufficienter nequeat explicari. Cuius interpretatio est talis: ioth principium: he, iste: vau, passionis: heth, vitæ, quasi iste est principium vitę passionis. Genitiuus, more Græcorum ponitur pro ablatiuo passionis, pro passione, id est, per passionem. Quomodo autem vita nostra ab ipsius morte dependeat, non possumus intueri. De hoc dicetur in tertia parte sub titulo *Phil.* 4.
9 de indumentis legalibus. Hoc † autem nomen Deus appropriatur patri & filio & Spiritui sancto, prout in symbolo Athanasij legitur. Quamuis etiam quandoque ad alias personas extendatur, iuxta illud: Diis non detrahes, extrà de hær. cùm ex iniuncto. ij. q. j. ex sacerdotibus. Et alibi: Applica illud ad Deos. Et Apostolus. Nam si sunt qui dicantur Dij, siue in cœlo, siue in terra, nobis tantùm vnus Deus pater: ex quo omnia, & idem: Si nostrũ Euangelium est opertum, in his qui pereunt est opertum, in qui- *Exod.* 2. 1. *Cor.* 8. 2. *Cor.* 4.
10 bus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium. † Rursus: Iesus dictus est Nazarenus, à quodam vico Galilææ: Deus dictus est, propter vnicam cum patre substantiam. Dominus verò dicitur propter seruientem creaturam. Deus & homo dicitur, quia verbum & caro. Verbum dicitur, quia pater per eum omnia condidit, siue iussit. Imago dicitur propter parem similitudinem patris. Siquidem apud Christianos seculares personæ, laici dicuntur. λαὸς enim Græcè, dicitur populus, Latinè. Clericales
11 † sunt qui in ecclesia deseruiũt, vel ipsam regunt: à κλῆρος quod est sors, prout iam dicetur. Hi autẽ subdiuiduntur in monachos, id est, in singulariter degentes. xvi q. j. si cupis. Nam μόνος Græ-
12 cè, dicitur singularis Latinè: & aliàs religiosus. Sunt † autem quatuor genera monachorum. Alij sunt cœnobitæ: qui videlicet in communi monasterij regula & vita obedientiæ maiorum deseruiunt. Alij sunt anachoritæ: qui videlicet ædificant solitudines: & quamuis in communi vita positi, priuatæ tamen contemplationi vacant: alij sunt eremitæ, qui videlicet solitariè in desertis degunt. Alij sunt gyrouagi, id est, vagabundi & circumcelliones.
13 xxiij. quæst. c. j. † Religio verò dicta est: quia per eam vni Deo religamur ad diuinum cultum vinculo seruiendi: & in clericos

seculares,

seculares,qui vsurpato nomine seculares dicuntur,extrà de offi. or.licet ad differentiã regularium:qui proprio carent,quod non contingit in istis.Nam & secundũ Aug.ij.q.j.legi.Bonus nõ Monachus,vix bonũ clericum facit.Sed ecclesiasticarũ personarum duo sunt genera. † Nã aliud est dignitatis.Aliud ordinis.Digni- 14
tatis,vt Papa,Patriarcha,Primas,Archiepiscopus, siue Metropolitanus:quod idem est Episcopus, Archidiacon⁹,& Archipresbyter,& Præpositus.Quamuis omnes qui præsunt, præpositi generaliter ritè vocentur,extrà de verborum significatione,quamuis.

In choro verò personæ sunt decanus, subdecanus, cantor siue præcentor,succentor,thesaurarius siue sacrista,archiacola,& huiusmodi.Dignitates autẽ vt & ordines à lege originẽ & exemplũ traxerunt,iuxta illud:Constitues eos Principes super omnẽ terram. Quanquam quidam dicant dignitates à gentilitate sũmpsisse initiũ.Ordinis autẽ personæ sunt,sacerdos,diaconus,& cæteri,quos inferius prosequimur. † Qualiter à veteri ritu tam gẽ- 15
tilium,quã Hebræorũ ad cultũ præsentis ecclesiæ translatio personarum facta sit,& qualiter ab illis personæ dignitatẽ in ecclesia originẽ habuerint,breuiter videamus.Et quidẽ Dominus Papa,qui pater vel custos patrũ est,vicem gerit summi Pontificis. Romanus Imperator Monarchæ similitudinem gerit. Senatoria & patritiorũ dignitas,manet in ecclesia in quatuor Patriarchis: & in Ecclesia Romana in Cardinalibus lxxxvj.d.Constantinus.

Psal.44.

Primates,qui tribus Archiepiscopis præesse habẽt, Regẽ exprimunt,qui tribus ducibus præest.Metropolitani seu Archiepiscopi, Ducibus comparantur,qui pluribus Comitibus præsunt, sicut illi pluribus Episcopis. Pelagius tamen Papa dicit vj.q.iiij. scitote, ꝙ vna prouincia habet Regem & Metropolitanum.Episcopi Comitum similitudinẽ gerunt.Coepiscopi,quorũ potestas sublata est.lxviij.d.quamuis, & cap Coepiscopi. Præsidũ & Præfectorum.Præpositi verò,Tribunos militũ imitantur.Archipresbyteri,Tribunos plebis.Cancellarij,Prætores,Archidiaconi,Cẽturiones,Decani,Decuriones. Presbyteri,Curati,Aduocatos.

Personæ quoque ordinũ ab illis originẽ habuerunt.Nam presbyteri,vices gerũt ædiliũ.Diaconi,quaternionũ,Subdiaconi,Duũ virorũ,Exorcistæ, Quæstores imitantur. Ostiarij,aulæ ianitores. Lectores,carminum relatores,Acolyti,carminũ scriptores. Sanè Episcopalis ordo secundũ Isidorum.xxj.d.cleros. quatripartitus est,videlicet in Patriarchis,Archiepiscopis,Metropolitanis, atq; Episcopis. † Apostolica autẽ fides sicut ait Anacletus Papa.xxij. 16
dist.sacro.caput & cardo est aliarum:q̃m sicut ostium cardine regitur,sic illius authoritate omnes ecclesiæ regũtur:& inde dicti sunt

ſunt Cardinales: per quos tota eccleſia ſicut oſtiũ per cardinem gubernatur. Illius autẽ Prælatus Papa, id eſt, pater patrum vocatur & vniuerſalis, quia vniuerſæ eccleſiæ principatur: & Apoſtolicus, quia principis Apoſtolorum vice fungitur: & ſummus Pontifex, quia caput eſt omniũ Pontificum, à quo illi tanquã à capite membra, deſcendunt, & de cuius plenitudine omnes accipiũt, quos ipſe vocat in partẽ ſolicitudinis, nõ in plenitudinẽ poteſtatis, extrà de vſu.pal.c.ad honorem. Hic eſt Melchiſedech, cuius
18 ſacerdotium nõ eſt cæteris cõparatum. Patriarcha verò, † Græca lingua, ſummus Patrũ interpretatur, quia primũ, id eſt, Apoſtolicum tenet locum. xxj.d.clericos: & ideò quia ſummo honore fungitur, tali nomine cenſetur: ſicut Romanus, Conſtantinopolitanus, Antiocheuus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus. Dicitur etiã Patriarcha, quaſi pater arcæ, id eſt, eccleſiæ, vel pater patrũ, Princeps. ἄρχον, enim Græcè, Princeps interpretatur Latinè. Hic eſt
19 Moſes, qui Aaron in Pontificem oleo conſecrauit. † Archiepiſcopus, Græco vocabulo dicitur, eò quòd ſit ſumm⁹ ſeu princeps Epiſcoporum. Tenet enim vicem Apoſtolicam: & præſidet tam
20 Metropolitanis, quàm cæteris Epiſcopis. † Metropolitani ſeu Metropolitę, à mẽſura ciuitatũ vocãtur, ſingulis enim prouinciis præeminent: quorum authoritati, & doctrinæ cæteri Sacerdotes ſubiecti ſunt, ſine quibus nihil reliquis Epiſcopis agere licet. Solicitudo enim totius prouinciæ eis commiſſa eſt. Vnde Pelagius Papa ait.v.q.iij. ſcitote. Scitote certam eſſe prouinciã, quæ habet decem aut vndecim ciuitates & vnũ Regem: & totidẽ minores Poteſtates ſub ſe, & vnum Metropolitanũ, alióſque ſuffraganeos decẽ vel vndecim Iudices Epiſcopos. ad quorum iudiciũ omnes cauſæ Epiſcoporũ & reliquorum ſacerdotũ ac ciuitatum referantur. Omnes autem ſuperius deſignati ordines Epiſcoporum & ſuperiorum vno, eodémque vocabulo, Epiſcopi nominantur. Sed priuato nomine quidã vtuntur, propter diſtinctionẽ poteſtatis, quam ſingulariter acceperunt. Epiſcopatus vocabulũ, vndè dictum ſit, ſub tit de Epiſcopo dicetur. Porrò ſecundùm Anacletum Papam.xcix.diſt.prouinciæ. Primates & Patriarchę diuerſorum nominum, ſed eiuſdem formæ atque officij ſunt. Et ideò quidam Primates vſurpant ſibi nomẽ Patriarchæ: vt Aquilegien. & Granden. Primaria autem dicta eſt, à primitiis conuerſionis
21 ad fidem. † In Concilio quoque Africano, ead.diſt.j. ſtatutum eſt, ne primæ ſedis Epiſcopus Princeps Sacerdotum aut ſummus Sacerdos, aut aliquid huiuſmodi, ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus appelletur. Pelagius etiam Papa ſtatuit ead. diſt. nullus, vt nullus Patriarcharum vniuerſitatis vocabulo, vnquam vta-

tur,

tur,nec aliquis in suis Epistolis vniuersalem nominet illũ,quia si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur,Patriarcharũ nomen cæteris derogatur & subtrahitur.Ad hæc summorũ Pontificum,Præsulũ atque reliquorũ sacerdotũ institutio in veteri testamẽto sumpsit exordium:& in nouo est plenius consummata. xvj d.§ j. Summi namque atq; minores sacerdotes à Deo per Mosen instituti sunt, vt perpetuus esset cultus tabernaculi per successores eorũ à filiis Israël.Dauid autem ad ministeria domus Dei amplius ianitores instituit,& cantores.Salomon exorcistas inuenit,sicut sub tit.de

Exod.27. sacerdote dicetur.Hæc omnia ecclesia in nouo testamento imitata est,vt iam dictum est.Habet enim ianitores, quos ostiarios appellamus, pro cantoribus verò lectores simul & cantores instituit,exorcistas etiam nomine & officio antiquo manẽte recepit:pro filiis Aaron.Omnes infra summũ Pontificẽ sacerdotium administrantes,cõsecrati sunt:inter quos quædam † discretio est 22
exorta,vt alij appellẽtur simpliciter sacerdotes,alij archipresbyteri,alij Episcopi, alij Archiepiscopi seu Metropolitani, alij Primates,alij Patriarchæ, alij summi Pontifices vt præmissum est. Quæ discretio maximè à Gentilibus introducta est,qui suos flamines,alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines,id est,Primates appellabant:hi in capite pileũ habebant,in quo erat breuis virga,qua à carnibus sacrificiorum aues arcebant.Pileum autẽ ipsum desuper aliquid lanæ habebat quod cùm per æstũ ferre nõ possent,filum tantũ in capite ferre cœperunt.Vnde à filo,quo † vtebantur,flamines dicti sunt,quasi fila 23
mines. Verũ festiuis diebus filo deposito pro sacerdotij eminentia pileũ imponebant.Maiorũ quoq; & minorũ sacerdotũ discretio in nouo testamẽt.ab ipso Christo sumpsit exordiũ,qui Apostolos pro maioribus,discipulos pro minoribus sacerdotes instituit. Petrum verò in summũ sacerdotẽ elegit. Apostoli etiã eandem formam secuti in singulis ciuitatibus Episcopos & Presbyteros ordinauerunt, prout sub tit.de sacerdote dicetur. Leuitas verò ab Apostolis legimus ordinatos. Vnde Cyprian.ait.xciij.d. dominus.Meminisse debẽt Diaconi,quoniã Episcopos † & Præ- 24
positos Dominus elegit.Diaconos autẽ post Ascensionẽ Domini in cœlum Apostoli sibi constituerunt : Subdiaconos & Acolytos tempore procedẽte ecclesia sibi cõstituit. Et sicut canon Clemẽtis Papæ testatur. lxxxj.d.in quibus B Petrus Episcopos, Primates,vel Patriarchas in illis ciuitatibus poni præcepit : in quibus olim apud Ethnicos, siue Gentiles erant flamines eorum, atque primæ legis doctores.In quibus verò olim apud eos erãt eorum archiflamines : quos minores reputabant quàm dictos Primates

eorum

eorũ, Archiepiſcopos inſtitui præcepit:& in ſingulis reliquis ci-
25 uitatibus,ſingulos Epiſcopos. † Anacletus quoq; Papa.ea.d.Epi-
ſcopi,inſtituit preſbyteros per caſtella & villas poni & ordinari.
Cæterum in Leuit. legitur voce ſuperna ad Moſen dictum eſſe:
Loquere ad Aaron, homo de ſemine tuo, p̃ familias qui habue- *Leuit.* 12.
rit maculã non offerat panes Deo ſuo,nec accedat ad miniſteriũ
eius,ſi cæcus fuerit,ſi claudus,ſi paruo,vel grãdi,vel torto naſo,
ſi fracto pede,ſi mancus,ſi gibbus,ſi lippus,ſi albuginem habens
in oculo,ſi iugem,ſcabiem,ſi impetiginẽ in corpore,ſi pondero-
ſus,ſi languidus : quia indignum eſt dare Deo,quod dedignatur
homo.lxxj.d.hinc & enim,& c.ſe.in quo inſtruimur quales à cle
26 ricatu ſint repellendi.† Dicuntur autem clerici à κλῆρος Græcè,
quod eſt ſors,ſeu hæreditas Latinè:quaſi ſint de ſorte domini,vel
quaſi Dñs eorum ſors ſit,iuxta illud Prophet Dominus pars hæ- *Pſal.* 15.
reditatis meæ,& c.xij.q.j.clericus,& c.qui extrà de præben.cùm
ſecundum. Ex quo patet,ꝙ nihil extra Deum habere debent:ſed
ſolùm decimas , primitias & oblationes , quæ ſunt hæreditates
domini accipiant,ſiue quaſi ſint ſorte electi. In veteri namq; te- *Pſal.* 15.
ſtamento,& apud Gentiles,& clerici & ſacerdotes ſorte & libris *Act.* 1.
eligebantur:& in nouo teſtamento Mathias ſorte electus eſt.Pri-
mus autem clericus factus eſt Petrus. Igitur Papa decimus à B.
Petro cõpoſuit clerũ,& diſtribuit gradus.Circa coronã clericorũ
tria attendenda ſunt,ſcilicet capitis abraſio, capillorũ detrunca-
tio,formæ circulatio. Ad capitis abraſionẽ tria ſequũtur,ſcilicet
munditiæ conſeruatio, deformatio & denudatio,munditiæ con-
ſeruatio,quia ex capillis ſordes in capite aggregantur.Deforma-
tio,quia capilli ad ornatũ ſunt:ſignificat ergo tonſura mundã &
non formabilẽ vitã,id eſt,quòd clerici debẽt habere munditiam
mentis interius:& non formabilẽ vitã,id eſt,nõ exquiſitũ habitũ
exterius,ſecundũ Dionyſiũ in eccleſiaſtica Ierar. Raſura quoque
& tonſura capillorũ,eſt depoſitio omnium temporalium.Clerici
enim victu & veſtitu contenti, omnia cõmunia habere debent.
xi.q j.clericus,& cap.dilectiſſimis.Vnde iuxta Apoſt.Comam nõ
nutriant:ſed caput deſuper in modum ſphæræ radant. xxiij.diſt.
prohibitæ. Denudatio autem ipſa ſuperioris partis capitis, nul-
lum debere eſſe medium inter nos & Deum demonſtrat, vt re-
uelata facie gloriam Domini liberè contemplemur. Rurſus ra-
dimus caput relictis inferius in modũ coronæ capillis, quia ca-
put mentem ſignat : capilli verò ſeculares cogitationes. Sicut
ergo caput mundatur ſuperius à capillis , ita mens noſtra dum
ſuperiora, id eſt, cœleſtia cogitat, à ſecularibus cogitationibus
mundari debet. Sed pars inferior capillos habet : quia non eſt
pro

prohibitum aliquando de secularibus cogitare, sine quibus vita præsens duci nõ potest.j q.j.si quis obiecerit. Circa detruncationem capillorum notandum est, quia illa significat, quòd clerici omnes superfluas cogitationes debent à mente abscindere.† Ab- 27
tonso igitur capite & patentibus auribus, incedere debent, ne capilli crescendo aures operiant, & oculos impediant. xxiij.dist.nõ liceat, quoniã prouidendum est, nec seculares cogitationes aures, & mentis oculos impediendo, nos ad secularia trahant. Vnde capillos super aures tondeamus: vt quinque capitis sensus expeditos ad Dei seruitium habeamus. Bene igitur ad Ezechielem dici-
Exod. 44. tur: Sacerdotes caput suũ non radant, neque comam nutriant: sed tondentes attondeant capita sua. Siquidem vt ait Greg. in pastorali.li.ij.c.xviij. Capilli in capite exteriores, sunt cogitationes in mente. Qui dum super cerebrũ insensibiliter oriuntur, curas vitę præsentis exprimunt. Quæ quia ex negligentis sensu importunè aliquando prodeunt, quasi nõ nobis sentientibus procedũt. Quia ergo Sacerdotes qui sunt sacri fideliũ duces, solicitudines exteriores habere possunt, nec tamen eis vehementer incumbere debent, rectè caput radere, & comam prohibentur nutrire, vt cogitationes cordis de vita subditorum, nec à se funditus amputent; nec rursus ad crescendũ nimis relaxent. Et benè subditur: Ton-
Ezec. 44. dentes attondeant capita sua: vt videlicet curæ tẽporalis solicitudines: & quantũ necesse est, prouideant: tamen rescindantur citius, ne immoderatius excrescãt. Dum ergo per administrationẽ exteriorum, prouidentia corporũ, vita protegitur, & rursum per moderatã cordis intentionẽ non impeditur, capilli in capite Sacerdotis reseruãtur, vt cutẽ cooperiant: & resecentur, nec oculos claudant. Circa formæ circulationẽ seu coronã sciendũ est: quòd
fit propter multa.† Primò in signum quòd Christus Rex noster 28
seipsum in ara crucis oblaturus, spineã coronam portauit. Vnde & nos, qui per eandem passionẽ saluari desideramus, Dominicæ passionis signũ, id est, formam spineæ coronæ quã ipse vt spinas peccatorum nostrorũ auferret in passione portauit in capite, in verticibus nostris portamus, vt sicut ille pro nobis, sic & nos pro illo irrisiones & opprobria paratos esse libẽter sufferre mõstremus. Secundò, circulus capillorũ, virtutem æqualitatis vndique rationi consentientẽ designat. Tunc eñ tẽporales res benè cogi-
tantur, si conueniant rationi. † Tertiò circularis figura fit, quia 29
hæc figura nõ habet principiũ, neq; finẽ. Per quod datur intelligi quòd clerici sunt ministri Dei, qui nõ habuit principiũ neq; habebit finem. Quartò, hæc figura nullũ habet angulũ, per quod significatur, quòd clerici nõ debent habere sordẽ in vita: quoniam

vbi

vbi angulus, ibi sordes, vt dicit Bern. Et quod debent habere veritatem in doctrina, quoniam veritas angulos non amat: vt dicit Hiero. Quintò, quia hæc figura, omnium figurarum est pulcherrima. Vnde in hac Deus cælestes creaturas fecit, per quod significatur, quòd clerici debent habere pulchritudinē interius in mente: & exterius in cōuersatione. Sextò, quia hæc figura est omnium simplicissima. Nam secundum Aug. nulla figura ex vna linea tantū consistit, nisi sola circularis, quæ vnica linea clauditur, per quod significatur, quod clerici debent habere simplicitatem columbinam: iuxta illud, Estote simplices, sicut columbæ
30 vj. q. j. ex merito. † Septimò corona clericos esse specialiter regnum Dei demonstrat. Ipsi namque secundùm Hier. xij. q. j. duo sunt, sunt Reges, & Sacercotes, id est, regales Sacerdotes, & sunt Reges, i. se & alios in virtutibus regentes: & ita in Deo regnū *Matth. 5.*
31 habent. † Sanè rasura capitis clericorum fit, sicut ait Beda in historia Anglorum, in memoriam eius, quia cùm B. Petrus in Antiochia prædicaret, abraserūt summitatē capitis eius in contumeliam nominis Christiani & Dñicæ passionis: quod quidē hodie toti clero in honorem traditur. Fuerūt tamen, qui dicerēt, quòd tonsuræ ecclesiasticæ vsus à Nazareis, qui omnia veteris legis custodiunt, exortus est. xxiiij. q. iij. ver. Nazarei. Hi enim prius crine seruato, denuò post magnæ vitæ continentiam: caput radebant: & capillos in igne sacrificij mittebant, vt perfectionem deuotionis suo Domino consecrarent. Quorum exemplo ab Apostolis introductum est, vt & Nazarei ac sancti Dei crine prætōso innouentur: quāuis olim Christiani à Iudæis quasi in opprobrium Nazarei vocarētur, pro eo, quod Saluator noster à vico quodam Galilææ Nazarenus appellatus est. Potest etiam dici, quòd vsus tonsuræ à lege occasionē traxit. Sacerdos namq; legis tyaram, id est, pileū ex bysso in modū mediæ sphæræ in capite, Rex verò coronam gestabat, pars verò capitis rasa tyaram, circulus criniū designat coronā, ad notandū, quod instituit eos Deus genus electum, in Regalē Sacerdotem. Rursus lex coronā quatuor digitorū, super mensam, & desuper aureolā fieri iubebat. Cæterùm ad Ezechielem Dominus dicit: Sume gladium acutum, & educ per caput tuum & barbam. Longitudo namque *1. Pet. 2.* *Ezech. 5.*
32 capillorum, multitudinem significat peccatorum. † Hinc igitur clerici barbas sibi radere informātur. Ratio namq; pilorum barbæ, qui ex superfluis stomachi prouenire dicuntur humoribus, designat, quod vitia & peccata, quæ in nobis superflua sunt, resecare debemus. Radimus enim barbas, vt per innocentiam & humilitatē puri videamur & Angelis, qui semper in iuuenili ætate

ſiorent, coæquemur. In ieiuniis tamen quandoque capillos cre-
ſcere permittimus,quia cogitationes quæ cõtra Deum non ſunt:
vt eſt eccleſiam ædificare,agrum colere,& ſimilia, quæ tempore
abſtinentiæ fieri ſolent, prohiberi non debent. Concilium Car-
thaginenſe,ſtatuit: extrà de vita & honeſtate cleric. xxxiij.diſt.
ſi quid. vt clerici neque comam nutriant, neque barbam. † Or- 33
dinantur autem clerici,vt Deo ſeruiant: nec de cætero ſeruiant
Rom. 12. mundo:nec gloriæ mundi. Debent ergo offerre corpora ſua, ho-
ſtiam viuentem, ſanctum, Deo placentem. Vnde Apoſtolus ad
Romanos: Confundantur omnes qui gloriantur in ſtultitia, id
eſt, in gloria mundi, quæ non eſt vera gloria, ſed imago gloriæ.
Num. 3. Quare autem ordinandis manus imponatur, dicetur in tractatu
de Diacono. † Ordinantur in quatuor temporibus: ideò quia 34
Sacerdotes & alij clerici locum in Eccleſia obtinent, quem Le-
uitæ in populo Iſraël obtinuerunt, quos ſicut in libro Numero-
rum legitur, Dominus pro primogenitis recepit & eos in Æ-
gypto, dum primogenita Ægyptiorum interficerentur, cuſto-
diuit: primogenita verò, quaſi quædam primitiæ ſunt. Vnde
quaſi primitias Domino offerimus, cùm aliquem ad ſacros or-
dines conſecramus Conueniens igitur eſt, vt in primitiis tem-
porum. ſ. in quatuor temporibus, primitias hominum offera-
mus. Rurſus, ideò in quatuor temporibus, vt quatuor virtutibus
exornentur: & ſub quatuor Euangeliis ſeruire Chriſto, & ec-
cleſiæ moneantur. In Vere, vt virtutibus floreant. In Æſtate,
vt fructus afferant. In Autumno, vt fructus bonorum operum
metant. In Hyeme,vt collectos conſeruẽt in horreo: & eis fruã-
tur in Domino. Et vide in ſexta parte ſub Sabbato poſt Domi-
nicam 17. Ideò autem † potius in Sabbatis quatuor temporum, 35
quàm in quartis, vel ſextis feriis fiunt ordinationes: quia illa
dies Spiritui ſancto cõſecrata eſt, cuius dono in ordinibus reci-
piuntur. Præceptum enim eſt à priori populo Sabbatũ celebrare,
Exod. 16. ad hoc, vt eſſet figura ſanctificationis Spiritus ſancti. Vnde in
Exod. 31. Exod. Requies Sabbati ſanctificata eſt Domino. Et iterum: Cu-
& 35. ſtodite Sabbatum meũ: ſanctum eſt enim mihi, quia erit ſignum
Geneſ. 2. inter me & vos in generationibus veſtris. Exod. Præterea nun-
quam legimus in Geneſ. ſanctificationẽ fieri per omnes priores
dies: ſed de Sabbato ſolum dictum eſt. Sanctificauit Deus diem
Sabbati. Fiunt etiam in Sabbato in ſignũ, quòd ordinandi debent
habere Sabbatum temporis: vt tandem tranſeant ad Sabbatum
æternitatis. Ordinatio autem, quæ fit in Sabbato, ſequentis diei
eſt. Figurat enim Sacerdotes ordinatos, eſſe miniſtros diuerſo-
rum Dominicorum ſacramentorũ. Ideóque fit hora nona, quia

iam

iam illud tempus ad Dominicum diem, ſcilicet reſurrectionis intelligitur pertinere.lxxv.diſt.quia partibus,extrà de temp.ord. literas. Ordinādi enim ad Chriſti ſimilitudinem Sabbato reſurrexiſſe intelliguntur.
36 † Congruè igitur in hac die,ſcilicet Dominica celebrantur miniſteria ſacerdotalium benedictionum,in qua ſunt collata chriſmata gratiarũ, in ea Dominus reſurrexit, in ea Apoſtolis inſufflauit, dicens: Accipite Spiritum ſanctum, *Marc.16.* quorum remiſeritis peccata, remittentur eis. In hac promiſſus *Ioan.20.* Spiritus ſanctus aduenit. Rectè ergo ad eã benedictiones ſacer- *Act.21.* dotales dirigimus,vt cum Apoſtolis hilariter cantare poſſimus: Veni ſancte Spiritus,reple tuorum corda fideliũ,ſcilicet ordinatorum. Fiunt etiã ordinationes in Sabbato mediante hebdomade quadrageſimæ,qua cantantur:ſitientes.lxxxv.diſt.c.fin.lxxiij. c.principali.xvj.q.j in parochiis, & etiam in Sabbato ſancto, verumtamen vſque ad tempora Simplicij Papę Romani Pontifices dicuntur ſemper in Decembri ordines celebraſſe, vt dicetur in ſexta parte ſub Sabbato poſt xvij. Dominicam.Vnde & tunc officia plena inueniuntur, quod in aliis non contingit. In Sabbato verò poſt Pentecoſtes ordines ſacri non conferuntur: quia in ſequenti tunc ſeptimana recepta Spiritus ſancti gratia celebrantur.
37 † Solus autem Romanus Pontifex poteſt Subdiaconos facere in diebus Dominicis, extrà de temp.ordin.cap.j. Alij Prælati poſſunt in diebus Dominicis ſolum minores conferre & virgines conſecrare. Si autem ob vrgentem neceſſitatem in die Dominica ordinatio fiat: quia fortè perfici non potuit in Sabbato, debet hoc fieri ieiunio continuato, tam ab ordinando quàm ab ordinatore: quia tunc propter continuationem ieiunij fingitur vna dies, extrà de temp ord.c.literis.lxxv.diſt. quod patribus, & cap seq.
38 † Cæterùm in quibuſdam locis habentes feſta ſuarũ eccleſiarum in Sabbatis quatuor temporũ,transferre dicũtur ieiunium in præcedentem ſeptimanã ob honorem ſuarũ feſtiuitatũ: ſed dicimus nec hoc eis licere:nec tunc poſſe ordines celebrari: Melius igitur eſſe feſtiuitates ipſas transferri. De hoc dicetur in ſexta parte ſub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Qua die & hora fiat Epiſcoporũ conſecratio, ſub tit.de Epiſcopo dicetur.Illud etiam conſiderandum eſt, ꝙ Sacerdotes & Diaconi, tantum nominantur ab Apoſt in Epiſt.eò quòd ipſi præcipuè in miniſterio altaris neceſſarij ſunt.Cæteri verò ordines poſteà adiecti ſunt pro vtilitate miniſterij:quia propter multitudinẽ credentium ritè per illos non poterat adimpleri.Vnde & ſecundùm Ambroſ.illorum ordinatio præcipuè circa altaria celebratur: & pro eis Epiſcopus ante altare proſternitur.Alij verò nequaquam

ad altare ordinantur, eo quod nec ad altaris ministeria statuuntur, sed alia officia implent, cantãdo, siue legẽdo, siue alia seruitia faciendo, omnes tamen quærunt faciem Prælati, id est, præsentiam Domini, vt valeant in primogenitis hæreditate, ad instar Iacob qui sibi fratris primogenita vendicauit. Et attende quod in quibusdam ecclesiis immediatè post collationem cuiuslibet ordinis cantatur responsorium vel tractus: prout apparet in libro Pontificali, per nos edito: & benè, ad denotandũ, quod ordinati in lectione iam dicta instructi ad solicitudinem & laborem quæ per responsoriũ & tractum significantur, vocãtur. Quia verò de virginum consecratione mentio facta est, videndũ est primo quibus diebus benedicantur. Secundò, quid significent quæ in earũ benedictione aguntur. † Benedicũtur autem in Dominicis diebus: 39
& in diebus Epiphaniarum, & in albis Paschalibus, & in festis Apostolorum; vt Spiritus sanctus super eas simplices, vt columbas descendere videatur, & vt per Apostolos, per morem virginitatis Ecclesiæ priùs tradiderunt, quasi per paranymphos sponsæ Domino consecrentur. Sequitur videre, quid significent, quæ in earum benedictione aguntur: & licet omnis anima Deo despõ-
Osea 2. setur per fidẽ, vnde Oseæ: Sponsabo te mihi in fide. Virgines tamen specialius Christo desponsari dicũtur: quia earũ caro carni Christi familiarius se conformat: pro eò quod illa sicut nec caro Christi corruptionẽ nõ sensit. Et inde est quod virgines sequun-
Apoc.13. tur agnũ: quocunque ierit. Apocal. † Sanè virgines benedicendæ 40
sub papilione, vel aliquo alio loco stant, inclusiuéque Archipresbytero vel alio ante Euangelium alta voce cantante: Prudentes virgines, &c. cum cereis ardentibus in manibus, nudis capitibus exeunt obuiam Episcopo, & Ecclesiam ingrediuntur. Siquidem
Luc. 12. cereos accensos ferunt in manibus, iuxta illud Luc. Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardentes in manibus vestris: vt ostẽdant se imitari prudentes virgines, quæ ornauerunt lampades
Matt.15. suas, & exierunt obuiam sponso. Sponsus namque earũ est Christus quem Pontifex eius vicarius repræsentat. Lucernas quidem ardentes in manibus tenere, est per bona opera exemplum pro-
Matth.5. ximis monstrare, iuxta illud Saluatoris: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Egressus verò earum de papilione: & ingressus in Ecclesiam, designat quod per suscipiendam benedictionẽ, & à Christo desponsationem, de ergastulo & ærumnis, ac tenebris præsentis vitæ atque fallaciis ac cœlestis regni libertatem, gaudium ac claritatem, & ad superni Regis thalamum transducuntur. Vnde Ecclesia: Veni electa mea: & ponam in te thronum meum. Nudis capitibus obuiam veniũt:

& Pontifex cantando dicit illis: Venite: & ipsæ similiter cantando respondent. & nunc sequitur ad repræsentandum, quod in Canticis legitur: Surge amica mea, sponsa mea, ostende mihi faciem tuam & sonet vox tua in auribus meis. Rursus denudatio capitum, depositionem & abrenunciationem mundanorũ congruè designat. Nudato etiam capite, Ecclesiam ingrediuntur, ad notandũ quod velut formosæ & sponso placidæ in ipsius sponsæ tabernaculum introducuntur, iuxta illud in Canticis: Nigra sum, sed formosa: & introduxit me Rex in tabernaculum suum. *Cant. 2.* *Cant. 1.*

41 † Ter autem dicitur eis: Venite, ad notandum quod ad hoc tripliciter debemus venire, scilicet: Per abdicationem proprietatis: Per votum castitatis. Et per spõsionem obedientiæ Debent quidem venire. Primò per abdicationem proprietatis de conuersatione mundana: de seruitute Ægyptiaca: de carcere, de laqueis, & de retibus: vnde Psalm. Cadent in retiaculo eius peccatores. Et Sapient. Creaturæ Dei factæ sunt in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Secundò, debent venire, per votum castitatis, tanquã prodeuntes à delectatione carnali & immunditia & loco toxicato: de quo si quid anima sumit, & per pœnitentiam non reiicit, moritur morte æterna. Tertiò, per sponsionem obedientiæ de propria voluntate, sicut de corruptione & clibano accenso, & de Babylonica fornace. Et ideò cum pueris qui erant in fornace illa dicunt: Et nunc sequimur in toto corde & timemus te: & quærimus faciem tuam, in Daniel. parum ante Psal. Bened. De quolibet autem istorum exeundum est firmo cordis proposito, solenniori voto, & totius vitæ perseuerantia. Et hæ sunt quasi tres dietæ. Exod. viam trium dierũ ibimus in solitudine. Quas tres diætas præmissæ tres vocationes, tripliciter factæ designant. Quia verò post susceptum tam laudabile propositũ, restant insidiæ & tentationes dæmonũ, atque acerrima contra mundũ, carnẽ, & dæmones certamina & insuper regularis obseruantiæ difficultas, quæ muliebris infirmitas sufficienter per se sustinere nõ posset: ideò diuinum auxilium, & sanctorum suffragia per litaniam, quæ subiicitur, implorantur. *Psal. 140.* *Sap. 14.* *Dan. 3.* *Exod. 3.*

42 † Consequenter deponunt vestes veteres: & induunt nouas benedictas, ad notandum, ꝙ in hoc proposito vetus homo exuitur, & nouus induitur, qui sicut legitur Ephes. Creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Et debent esse vestes mundæ & candidæ ad significandum, quòd quia Dei filio desponsantur, debent de cætero se mundas & sanctas absque macula præseruare vel conseruare. Iuxta illud Apostoli. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Hoc enim candor seu *Ephes. 4.* *1. Cor. 10.*

Eccles.9. munditia vestis ostendit. Vnde Ecclesiastes: Omni tempore vestimenta tua sint candida. Et hoc est sumptū à B Cæcilia, quæ exterius veste fulgebat, intus castitate nitebat: & ab Angelis, qui in Christi resurrectione visi sunt in vestibus albis. Vel si sit niger habitus, significat carnis mortificationem. Quia enim Christus sponsus suus mortuus est pro ipsis, debent & ipsæ commori pro illo. Vnde Apost. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt *Galat.5.* cum vitiis & concupiscentiis. Et Rom. Si cōplantati facti sumus *Rom.6.* similitudini mortis Christi, simul & resurrectionis erimus. Rursus nigredo habitus, est contēptus viridis amplexus. † Subseque- 43 ter indutæ vestibus benedictis versus Episcopū veniunt, quasi ad ipsum actu dicant: Regnum mundi & omnē ornatū seculi contempsimus, propter amorem Domini nostri Iesu Christi, &c. † Vela quoque super scapulas & pectora dependētia ex institu- 44 tione Sotheris Papæ, cū signo crucis earū capitibus imponūtur.

Primò, ad significandum, q pro Christo debēt mundū humiliter corde, & opere cōtemnere, & sensus velare ac memoria passionis Christi munire: ne ad mūdana lasciuiendo exeant, vel illa *Galat.5.* ad illarū sensus intrent. Iuxta illud Apost. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Secundò, velantur quia non sunt imago Dei. xxxiij. q. v. mulierē. Tertiò, vt ostendantur subiectæ. Quar- *Psal.91.* tò, ne illicitè cunctis viris appareant. Quintò, ne species earum occasio inspectoribus sit peccandi, quia Psalm. ait: Domine, delectasti me in factura tua, & creaturæ Dei factæ sunt in tentationem: vt præmissum est. Velum ergo, est signum pudoris & futuri *Apocal.1.* honoris. Deinde, quia Christo desponsantur, qui est, α, & ω, id est, principium: & finis: ideò datur eis anulus, qui est rotundus, principio & fine carens. Et ponitur in quarto digito ex quo vena quædam sanguinis ad cor protenditur vt sciant se sponsum suum Christum toto corde debere diligere, & ei inseparabiliter adhærere. Postremò verò coronæ capitibus earum imponuntur iuxta illud Ecclesiast. Veni sponsa Christi & accipe coronam, &c. ad notandum quod quando virgo per consecrationem summo Regi despōsatur, Regina efficitur, id est, se & alios in virtutib⁹ re- *Prouer.1.* gens. Vnde Prouerb. Vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. In qua coronatione Pontifex cantat illud canticum lætitiæ: Veni electa mea, &c. tanquā cœlestis sponsi paranymphus. Et hinc est, quod illarum amici & consanguinei in hac consecratione lætātur. Leo Papa primus instituit in Concil. Chalced. quod ipse celebrauit, solas virgines debere velari. † Quia verò 45 in præmissis de velo mentio facta est, ideò notandū, quod velum aliud est conuersionis, aliud consecrationis, aliud professionis, aliud

aliud ordinatiõis, aliud prælationis. Velum conuersionis, aliqua de seculari vita ad religionem trãsiens, assumit, & tũc si per annum inter velatas steterit, vlterius exire non poterit, extrà de regu. vidua. & c. statuim⁹. Velũ cõsecrationis, à solis Episcopis solis virginibus, & solũ in festiuis & Dominicis diebus datur. Vrgẽte tamen necessitate, sicut & baptismus, omnibus dari posset. xx. q. j. deuotis. Nõ dãtur etiam nisi in 25. anno illud recipiẽti, nisi fortè dispensatiuè. lxxvij. di. placuit. Velum autẽ professionis suscipitur à virgine, qñ continentiam profitetur: nõ tamẽ ante 12. annum. c. q. j & q. ij. puella. qm̃ nec ante illud tempus benedicitur. extrà de regul. cùm virum. Datur velum huiusmodi cum benedictione solenni & cum litania: extrà ea. parte. Hoc velum nullus Episcopus dat viduis vel corruptis: vt in ca deuoti; in fi. sed ipsummet de altari (vt dicunt quidam) assumunt xxviij. q. j.
46 vidua: extrà de reg. virum. † Sanè, virgo & non vidua, ideò ab Episcopo velatur: quia virgo in hac desponsatione typum gerit ecclesiæ: quæ pura & virgo vni nupsit viro, i. Christo. Et in signum huius rei, velatur ab Episcopo. quia à Christo recipitur in coniugium. In cuius persona dictum est: anulo suo subarrauit me Dominus. Sed vidua non gerit in tali facto typum ecclesiæ, sicut virgo, cùm non sit integra mente & corpore sicut illa. Vnde non sic coniungitur Christo, vt repræsentet ecclesiæ coniun- 2. Cor. 16.
47 ctionem, quare non velatur. † Præterea Sacerdos prohibetur secundis nuptiis interesse, & super secundò nubentes benedictionem infundere. extrà de secundis nuptiis. cap. j. prout dictum est in prima parte sub tit. de Sacramentis. Sed hæc vidua, quasi secundò nubit: primò homini: posteà in professione Christo: ideóque ei quasi celebranti secundas nuptias non porrigitur velum consecrationis, nec etiam professionis, sed ipsa illud suscipit de altari. Aiunt tamen quidam, quòd licèt non ab Episcopo, potest tamen à Sacerdote velo professionis vel conuersionis velari: extrà de reg. vidua. xx. q. j. deuotum, extrà quod met. cau. c. i. à quo seu à cuius ministro habitum seu vestem religiosam assumit. xx. q. j. vidua. extrà de cler. vel vo. consuluit. In libro tamen Pontificali secundùm ordinem Romanum, habetur benedictio viduæ continentiam profitentis, & veli eius. Nam & Dominus Sereptanam viduam per Heliam Prophetam consolatus est. vidimus in vrbe Episcopum Hostien. inter virgines
48 benedicere duas viduas moniales. † Velum ordinationis olim diaconissæ in quadragesimo anno dabatur vt posset legere Euangelium in nocturnis. xxj. q. j. sanctimoniales. xvvij. q. j. diaconissa in concil. Laodic. xxxij. di. c. si. statutum est vt mulieres

quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos verò viduæ, aut seniores vniuiræ aut matricuriæ appellantur in Ecclesia, tanquam ordinatas constitui non debere. † Velum prælationis 49
olim Abbatissis in xl. anno dabatur xx. q. ij. iuuenculas xxxj. q. quomodo. Illud autē sciēdū est, quòd sacrosancta mater ecclesia gradus & ordines habet distinctos. Et Rom. Pontifex celebriter Missarum solennia agens, sex habens secū ordines clericorum, s. Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Acolytos & Cātores, ipso numeri sacramento perfectionē huiusmodi officij manifestans. Senarius nāque numerus perfectus est: vt in proœmio tertiæ part. dicetur. Sed & sex ordines ministrorum fuisse in veteri test. legimus: videlicet Pontifices, Sacerdotes, Leuitas, Nathineos, Ianitores, & Psallentes: quos ex maiori parte distinxit Artaxerxes in Epistola quam Esdræ scribæ direxit, dicens: Notum facimus de Sacerdotibus vniuersis, & Leuitis, & Cantoribus, & Ianitoribus. & Nathineis, & ministris domus Dei: vt eis vectigal, tributum, & annona nullatenus imponatur. † Ordi- 50
nes verò ecclesiasticos Siluester Papa enumerat xxiij. d. à subdiacono. & j. q. vij. clericus dicens: Pontifici presbytero, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolytus, acolyto exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus, in omni loco obsequium repræsentēt. Beatus quoq; Isidorus xxj. d. cleros. ita dicit: Generaliter clerici nuncupantur omnes, qui in ecclesia Christo deseruiunt: quorum gradus, & nomina sunt hæc: ostiarius, psalmista, lector. exorcista, &c. mentionem enim faciēs post alia de cantore. Et hi omnes gaudēt priuilegio clericali. Verumtamen quidam perfidi hæretici sacramentum ordinis contemnentes, falso mētiuntur, quòd ecclesia Christi nō habebat personas, quas exorcistas, ceroferarios, lectores, vel diaconos appellaret: sed solum exorcistas dæmonum qui aduersabātur Paulo: nec ea quæ Christus fecit, vel Apostolus dixit pro tam vilibus significationibus, quæ infrà sequūtur, fecit & dixit: sed altiora & pretiosiora quæ Romana nescit ecclesia, demōstrauit. † Horum autem ordinum quidā sunt non sacri, & qui- 51
dam sacri. Non sacrī, seu minores ordines sunt hi: cantoratus, psalmistatus, ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolytatus. Sacri verò seu maiores sunt isti: subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus, Episcopalis ordo. † Communiter autem asseritur se- 52
ptem ordines fore, quorum ostiarius est primus, & sacerdos vltimus, propter septiformem Spiritus sancti gratiam, cuius munere sua officia prosequuntur. Si autem velis ad singulos ordines, singula dona referre, à timore incipiens, illum ostiario deputabis, &

bis, & exinde ſingula ſingulis referens, ſapientiam Presbytero
adaptabis. Eſa. 4. Hæ ſunt ſeptem mulieres, in quibus Spiritus
ſanctus habet hoſpitium:& vnaquæq; illarum ſuum parat conui-
53 uium. † Rurſus ſpiritualiter oſtiarius eſt, quicunque ſpirituali-
ter alios in eccleſiam introducit. i. qui fidem prædicando docet.
Lector, eſt quilibet mores docendo: exorciſta, orando: acolytus,
illuminando: ſubdiaconus, humilitatem monſtrando, diaconus,
alios exhortando: ſacerdos, ſeipſum, hoſtiam ſanctam Deo offe-
rendo: Epiſcopus, ſacramenta adminiſtrando. De quolibet tamen
ſeriatim ſpecialiter proſequamur.

ANNOTATIO.

*Spiritualiter,) Poteſt etiam legi, aut certè addi, ſpecialiter: quòd ſingula officia ſingulis, non plura vni conferantur. N. Doard.

S V M M A.

1 *Cantor quis, & eius diffinitio.* 2 *Dauid cantores inſtituit.*
3 *Cãtores vocib⁹ cõſonis cãtare debẽt.* 4. *Cãtãdi vſus, quorũ inſtitutus.*
5 *Cantoris nomine, qui intelligantur.* 9 *Cantores baculos geſtant.*

De Cantore. CAPVT II.

NOnnulli cæcitate ignorãtiæ ducti, cantoratum de minori-
bus eſſe autumãt ordinibus, pro eo, quod (vt iam præmiſſũ
1 eſt) in † quibuſdam canonibus inter minores ordines fit mentio
de cantore. Falluntur tamen: quoniã nomẽ eſt officij, & non or-
do. Qui autem in veteri teſtamento cantores dicti ſunt, hodie
lectores vel Pſalmiſtæ vocãtur. Cantor itaq; vocatur qui vocem
modulatur in cant. xxj. d. c. cleros. cuius duo ſunt in arte muſica
genera præcentor, ſ. & ſuccentor. Præcentor, vocem præmittit in
cantu: ſuccentor, canendo ſubſequenter reſpondet. Concentor
verò dicitur, qui conſonat. Vnde qui non conſonat, non conci-
2 nit, nec concentor erit. Sanè † Dauid Prophetarũ eximius cultũ
Dei volens ſolennius ampliare, cãtores inſtituit: qui coram ar-
ca fœderis Domini muſicis inſtrumentis & modulatis vocibus
decantarent, inter quos præcipui fuerunt Heman, Aſaph, &
Æthan, ſed omnium primus Hemã, cuius vicem nunc in eccleſia
primicerius obtinet: vel præcentor, qui cantoribus eſt prælatus,
vnde legitur in Paralipomenon: Iſti ſunt quos cõſtituit Dauid *Para.6.*
ſuper cãtores domus Dñi: ſtãtes iuxta ordinẽ ſuũ in miniſterio:
3 de filiis Caphat, Heman cantor filius Iohel, & à dextris ſuis A-
ſaph filius Barachiæ: ad ſiniſtrã ante Æthã, filius Cuſi. † Porrò
debent cantores cantare conſonis vocibus, & ſuaui modulatione
concinere, quatenus animos audiẽtiũ ad deuotionẽ Dei valeant
excitare. Verũ ſecundũ Gre. xcj. d. in ſancta, plerunq; in ſacro mi-
niſterio dũ blãda vox quęritur, congrua vita negligitur: & can-

tor Deũ moribus ſimulat:cum vocibus populũ delectat. Et Aug. li.cõf.Cùm me magis mouet cãtus,quam res,quę canitur,pœnaliter peccaſſe confiteor:& tunc me audiſſe cantantem. Ideoq; in ecclesia Romana altaris miniſtri cãtare nõ debẽt,ſolúmq;Euangelicæ lectionis officium intra miſſarũ ſolẽnia exoluant. Et Apoſt ait:Cantantes & pſallẽtes in cordibus veſtris Dño:& Hier. xcij.di.c.j.Non audiãt(inquit)adoleſcẽtuli:audiãt hi quibus eſt officiũ in eccleſia pſallẽdi Deo,non voce tantùm ſed corde eſſe cãtandum:nec in tragœdorũ modũ guttur & fauces medicamine liniẽdæ ſunt : vt in eccleſia theatrales moduli & cantica audiantur. Cantantes igitur in corde & in charitate:cantent in choro: quoniã magis,deuotione cordis , quàm iubilatione vocis cãtandum eſt xxxviij.di. edulio.nõ tenentes in manibus cymbala, vel aliquid huiuſmodi prout in veteri teſtamento fiebat. † Cæterũ, 4
propter carnales,non propter ſpirituales cantandi vſus in eccleſia inſtitutus eſt : vt qui verbis non cõpunguntur, ſuauitate modulaminis moueantur.Vnde Aug.in li.confeſ. Conſuetudinẽ canendi probat Eccleſia vt per oblectamẽta aurium infirmior animus ad effectũ pietatis aſſurgat. Antiqui pridie, quo cantandum erat, cibis aliis abſtinebãt,propter cauſam vocis,præter quam leguminibus,pſallẽtibus apertis.Vnde & cãtores, vulgo fabarij dicti ſunt.† Cãtores autem ſunt,qui Dei laudatores , repræſentant 5
prædicatores:alios ad Dei laudes excitãtes.Eorũ namq;ſymphonia plebẽ admonet in vnitate cultus vnius Dei perſeuerare. Per cãtoris quoq; officium,pater familias intelligitur,qui de theſauro ſuo noua & vetera profert.Nec eſt pręterreundũ,quòd cãtores
† tenent baculos in choro:ad repræſentandũ illud , quod in lege 6
præcipiebatur, vt videlicet edentes agnum, baculos in manibus haberent:ſignificãtes, quòd qui ad patriam feſtinãt,eſu cœleſtis agni baculis, i.ſcripturarum ſentẽtiis indigent contra dæmones. Per baculos enim cãtorũ, ſententias ſcripturarum vel doctrinas prædicatorũ intelligimus.Vnde cùm legitur euangeliũ,deponũtur : quia per euangelicã prædicationẽ legales depoſuimus obſeruantias. De choro dictum eſt in prima parte ſub tractatu de Eccleſia:de cantu verò in fine procemij quintæ partis dicetur.

Ephes. 4.

SVMMA.

1 *Pſalmiſta quã variè dicatur. Et cur rara de eo mentio in ſacris canonibus.num.2. 3. Pſalmiſta,vnde dictus.Et eius officium.*

De Pſalmiſta CAP. III.

PSalmiſtatus† quãdoque tonſoratus vocatur ſicut conſtitutio Inno.iij.extra de reg.iu.cùm inter. euidentèr oſtendit. quandoque etiam clericatus. Vnde in alia eiuſdem Innoc. epiſtola

extrà de æta.& qual.c.cum cōtingat.dicitur, quod Abbas benedictus sacerdos, potest in suo monasterio clericalem dare tonsuram, per quam ordo clericalis confertur: qui ordo sic collatus psalmistatus vocatur.In canone quoque Leonis Papæ xxxij.dist. seriatim, sic inter cætera continetur: Seriatim & apertè prosequamur quòd sancta Romana Ecclesia in gradibus clericorum ait:clericos,ostiarios,lectores,&c. at nomine clericorum, Psalmistas ibi intelligi indubitatum est. Vocatur etiam quandoque
c cantoratus.Vnde Tolet. Concil.xxij.dist.si Psalmista,ita legitur: Psalmista,id est,cantor, potest absque conscientia Episcopi, sola iussione Presbyteri,officiū suscipere cantandi, dicente sibi Presbytero:vide,vt quod ore cantas,corde credas:& quod corde cre-
2 dis,operibus comprobes. Sanè, quòd in † plerisque sacris canonibus,& præcipuè xciij.à Diacono.lxxvij.dist.c.j.& ij & iij. facta de aliis ordinibus mentione,nihil de hoc ordine tangitur,ex eo contingit, quoniam alij omnes cum solennitate, & à solis Episcopis dantur:iste verò etiam à sacerdote conferri potest.Ideóque hunc non ordinem,sed officiū fore plurimi asseuerant:quanquam in eo ab Episcopo collato quis clericale priuilegium as-
3 sequatur.xxj.dist.cleros,in princ.† Dictus est autem Psalmista à Psalmis dicendis,siue ab officio canendi:prout sub lectore dicetur.Ad ipsum namque pertinet (secundùm Isidor.xxv.dist.perlectis) officium canendi,dicere benedictiones,id est,benedicamus Domino:laudes, id est,allelu Ia:vel Christus vincit:vel Christus regnat,&c.sacrificium, id est, offertorium: responsorium, id est, officium Missæ:& quicquid ad canendi peritiam spectat.

SVMMA.

1 *Ostiarius,vnde dictus. Et eius officium,& num.5.*
2 *Ostiarius: idem, quod ianitor.*
3 *Leuitis demandatum erat negotium ianitorum.*
4 *Ostiarij institutio, ex Concilio Toletano.*

De Ostiario. CAP. IIII.

1 Ostiarij (secundùm Isidorum.xxj dist.cleros) dicti sunt eo quòd ostiis templi præsint. Ipsi enim claues Ecclesiæ tenentes,omnia intus,extrà quoque custodiunt:atque inter bonos & malos habentes iudiciū,fideles recipiunt:infideles respuunt,&
2 excommunicatos repellunt. † Ostiarij, idem sunt, ꝙ ianitores, qui in vet.test.ad custodiam templi electi sunt:ne ingrederetur in illud immundum in omni re,id est,aliquid in omnibus rebus. Stabant enim (prout legitur in Paralipomeno in quatuor templi partibus:videlicet in oriente,in occidēte,aquilone,& austro.

Portas

Portas templi singulas ita obseruantes: vt nec in puncto discederent à ministerio. Leuitæ † enim, quibus numerus ianitorum 3
creditus erat, eis cibos parabant. Hi autem imitantur æditu os, qui apud gentiles erant:& idem custodiebant. Sanè iuxta † de- 4
cretum Toletani Concilij.xxiij d.ostiarius. Ostiarius cum ordinatur postquam ab Archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat cōuersari, ad suggestionem Archidiaconi, tradat ei Episcopus claues Ecclesiæ de altari dicēs:Sic age,sic viue, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quæ his clauibus recluduntur. Clauium ergo traditio,& verba præmissa sunt huius sacramenti substantialia:cætera sunt solennitatis.

Hoc † officium implemus, dum per fidem in Ecclesiam ali 5
quem introduximus, vel docemus. Christus hoc officium impleuit quando dixit: Attollite portas principes vestras: & eleuamini portæ æternales,&c. Et quando ementes & vendentes de templo eiecit.xvj.q.vij. sed hæc diximus quòd in Ecclesia spiritualiter agit:Vnde in Euangelio dicit:Ego sum ostium.

Psal.23. *Ioan.10.*

S V M M A.

1 *Lector, vnde dictus. Et eius munus. Et num.2.3.5.*

4 *Lector quomodo instituatur.*

De Lectore. Cap. V.

Lector † (secundùm Isidorum.xxj.dist. cleros) à legendo: 1
Psalmista à psalmistis canendis, vocati sunt. Lector enim prædicat,id est,legit siue recitat populis,quid sequantur:Psalmista verò canit,vt excitet ad compunctionem animos audientiū, licet quidem lectores ita miserabiliter pronunciēt, scilicet altè, & per vocem sonoram,vt quosdam ad luctū lamentationémque compellant. Lectores, etiam pronunciatores vocantur, pro eo, quòd palàm siue à longè pronunciant. Tanta enim & tam clara debet esse eorum vox,vt quāuis longè positorum aures impleat.
Ad † lectores quoque pertinet lectiones & legendas in matu 2
tinis pronunciare:& ea,quæ Prophetæ vaticinati sunt,& Apostoli dixerunt, populis prædicare,id est legere. Ad hoc enim ordinantur, vt libros Dei distinctè, & apertè, ad intelligendum legant, sicut in veteri testamento accipimus Esdram fecisse. Ad
† eius quoque pertinet officium panem,& omnes nouos fructus 3
benedicere: Lectores autem idem sunt,quod carminum relatores,qui erant apud Gentiles. Martinus Papa xxij distin. lectores statuit vt nulli liceat in populo psallere aut legere, nisi qui ab
Episcopo fuerint ordinati lectores. Sanè,iuxta † decretum To 4
let.Concil. xxiij.dist.lector. lector cùm ordinatur, facit de illo verbum Episcopus ad plebem indicans eius fidem,ac vitā atque

inge

ingenium. Post hoc spectante plebe tradit ei codicem, in quo lecturus est, dicens: Accipe, & esto relator verborum Dei, habiturus, si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministrauerint. Codicis ergo traditio, & verba præmissa sunt de substantia huius ordinis: cætera sunt solenni-
5 tatis Hoc officium † implemus, dum malè viuentes in Ecclesia, corrigimus, & aliquem bonis moribus instruimus Christus hoc officium impleuit, quando in medio seniorum librum Esaiæ Prophetæ aperiens legit distinctè ad intelligendum, dicens: spiritus Domini super me, eò quòd vnxit me, &c. extrà de sac. vnct. cap. vlt.

S V M M A.

1 *Exorcista, quis dicatur.* 2 *Exorcistæ officium, & num 6.*
3 *Salomon exorcismi modos inuenit.*
4 *Exorcistæ qualis sit institutio.* 6 *Energumeni qui & vnde dicti.*

De Exorcista. Cap. VI.

Εξορκιστής (secundùm Isid. xxj. d. cleros) Græcè, Latinè adiu-
1 rans siue increpans vocatur. Inuocat enim super † catechumenos seu super eos, qui habent spiritum immundum nomen Domini Iesu adiurans per illud, vt egrediatur ab eis: de quo in vj. parte sub Sabbato sancto dicetur. Decet igitur, vt mundum
2 habeat spiritum, qui debet immundis spiritibus imperare. † Ad eum itaque pertinet exorcismos memoriter retinere, manus super energumenos & catechumenos exorcizando imponere. xxv. dist. perlectis. Et secundùm Concilium Carthaginense, & de consecrat. dist. v. energumeni, ipsis energumenis in domo Dei adsistentibus victum quotidianum opportuno tempore ministrare.
3 † Refert Iosephus Regem Salomonem modos ἐξορκισμοῦ, id est, adiurationis adinuenisse: quibus immundi spiritus ab homine obsesso per Eleazarum exorcistam pellebantur: ita vt reuerti vlterius non auderent. Huic officio mancipati, ἐξορκισταί vocati sunt, de quibus in Euangelio legitur: Si ergo in Beelzebub, eiicio dæmonia, filij vestri exorcistæ, videlicet in quo eiiciunt? Et imi-
4 tantur quæstores, qui erant apud Gentiles. † Sanè, iuxta decretum Toletani Concilij. xxiij. dist. exorcistæ. Exorcista cùm ordinatur, accipiat de manu Episcopi librũ, in quo scripti sunt exorcismi, siue adiurationes, dicente sibi Episcopo: Accipe & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum. Libri ergo acceptio & verba præmissa, sunt de substantia huius ordinis: cæ-
5 tera, sunt solennitatis. Energumeni † sunt, qui à dæmonibus obsessi sunt, vel lunatici, siue morbum caducum patientes: sic dicti

ab

ab ἔργον, quod eſt labor,& μῆνοι, quod eſt defectus:& νοῦς, quod eſt mens,quia ſecundum defectum mentis in defectu lunæ maximè patiuntur. * Catechumeni dicuntur in fidei articulis ante * baptiſmum inſtructi. Hoc † officium implemus dum per noſtras 6
Marc.6. orationes vitium diaboli de homine expellimus. Chriſtus hoc
Luc.7. officium exercuit, quando de Maria Magdalena ſeptem dæmonia eiecit.

ANNOTATIO.

* Patiuntur.) At rectius,iuxta natiuam ἐτυμολογίαν, ἐνεργύμενοι, id eſt, obſeſſi à dæmonibus. N. Doard.

SVMMA.

1 *Acolyti, qui, & vnde initium duxerint.*
2 *Acolytorum officium, & num.5.*
4 *Acolyti, imitantur carminum ſcriptores,vel emunctores.*
4 *Acolytorum inſtitutio.*

De Acolyto. Cap. VII.

Ακόλυθοι Græcè , Latinè ceroferarij,vel accenſores luminũ 1 nuncupantur.Hi ab Aaron & filiis eius miniſterij ſui ſum-
Exod.27. pſerunt exemplũ.Iuxta illud Exod.Præcipe filiis Aaron,vt offerant oleum de arboribus oliuarum, puriſſimum,pilóque contuſum:vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij:& collocabunt eam Aaron & filij eius,vt vſque mane luceat corã Domino. Quod ergo tunc Sacerdotes agebant,hoc nũc acolyti faciunt in miniſterio lucernarum : quoniam præparant luminaria in ſacrario. Multa quippè non ſolum in nouo , verumetiam in veteri teſtamento legi Moſaïcæ ſuperaddita legimus & mutata:
Paral.23. extrà de conſanguinitate & affinitate non debet.Vnde Dauid in lib.Paralipomenon dixiſſe perhibetur:non erit officium Leuitarum,vt portent vltra tabernaculum & omnia vaſa eius ad miniſtrandum. Acolyti autem, ſecundùm † Iſidorum. lxxxj.diſt. cle- 2 ros.xxiij diſt.acolytus cereos ferũt accenſos:dum legitur Euangelium,aut offertur ſacrificium,non vt tenebras aëris,ſed cordis illuminent:cùm Sol fortè eodem tempore rutilet:& vt proximis opera lucis oſtendant,atque ad ſignum lætitiæ demonſtrãdum: vt ſub typo luminis corporalis , illa lux oſtendatur, de qua in
Ioan.1. Euangelio legitur : Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ipſi etiam præparant pro Euchariſtia ſuggeſta,id eſt,vinum & aquam ſeu vaſa in quibus ponitur aqua & vinum.xxv.diſt.perlectus. Acolyti † imitantur car- 3 minum ſcriptores,qui erant apud Gentiles ſeu verius emunctores,ſiue luminum extinctores : qui lucernas emungebant, & luminaria concinnabant,vt Nadab & Abin.† Sanè iuxta decretum 4

Concil.

Concil.Tolet.xxj.distinct.acolytus, acolytus dum ordinatur ab Episcopo,quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debet, sed ab Archidiacono accipiat ceroferarium,id est, candelabrum cum cereo:vt sciat se ad accendenda Ecclesiæ luminaria, id est cereos,dum Euangelium legitur mancipari;accipiat & vrceolum vacuum ad suggerendum, id est, ad administrandum vinum in Eucharistiam,i.in calicem, in quo est Eucharistia sanguis Christi. Præmissa igitur verba, & vtensilia sunt huiusmodi ordinis substantialia:cætera,sunt de solennitate. † Hoc officium imple-
5 mus, dum ignem verbi cœlestis, quo fratres ad cognoscendum Deum illuminentur & inflammentur, prædicando ministramus: vt dum lucem boni operis aliis ministramus. Dominus autem *Ioan.8.*
hoc officium se habere testatur, cùm dicit:Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris: sed habebit lumen vitæ.

S V M M A.

1 *Subdiaconatus ordo, sacer est.*
2 *Subdiaconorum ordo.*
3 *Subdiaconi institutio, qualiter fiat.*
4 *Subdiaconus,cur in missa lectiones legat:præter eius ferè officium.*
5 *Subdiaconus, quo amictu vtatur.*
6 *Imperatorem debere esse Subdiaconum.*

De Subdiacono. Cap. VIII.

PRæmisimus de non sacris & minoribus ordinibus. Nunc de sacris & maioribus,qui antonomasticè sacri dicuntur,subiiciamus:& primò de Subdiacono. † Ordo enim Subdiaconatus
1 sacer hodie secundùm Innocentium tertium reputatur extrà de ætatis & qualitatis ordinibus & à multis.Siquidem Subdiaconi, *1.Esdr.8.*
nathineorum vices in ecclesia repræsentant. De quibus in Esdra legitur,quod Dauid dederat nathineos ad ministeria Leuitarum. Vnde Græcè, ὑποδιάκονοι dicuntur: quia officiis & præceptis Leuitarum subiacent, & eis ministrant : ex quorum ordine fuit ille Nathanael,quem Dominus in Euangelio commendauit di *Ioan.1.*
cens:Ecce verè Israëlita in quo dolus non est. Nathinei autem Hebraicè,dicuntur Latinè in humilitate Domino seruientes vel
2 Deo oblati. † Subdiaconi debent secundùm Isidorum. xxv.dist. perlectis, oblationes in templo Domini, à fidelibus suscipere: & Leuitis superponendas altaribus deferre : calicem & patenam ad altare Christi deferre : Leuitis tradere, eísque ministrare : vrceolum quoque cum vino & aqua , manile & manutergium tenere : Episcopo , Presbytero , & Leuitis pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere : corporalia,& substratoria lauare,

lauare, de quibus rectè placuit patribus.xxxj.dist.lex, & cap. omnino, vt qui mystica sacramenta contrectant, legem continentiæ debeant obseruare: sicut scriptum est in Propheta. Mundamini,
Esa.52. qui fertis vasa Domini. Tenent autem locum duum virorũ, qui erant apud Gentiles. Sanè iuxta † decretum Concil. Tolet.xxiij. 3
dist. Subdiaconus. Subdiaconus cùm ordinatur, quia manus impositionem consecratoriam non accipit, patenam de manu Episcopi vacuam, & calicem vacuum accipiat, dicente sibi Episcopo: Vide cuius ministerium tibi traditur. De manu verò Archidiaconi pro eo, quod in eius adiutorium consecratur, accipiat vrceum, scilicet cum vino & aqua: manile, id est, bacile, & manutergium. Præmissa igitur verba & vtensilia, sunt huiusmodi sacramenti substantialia: cætera sunt de solennitate. † Quæritur 4
autem, quare Subdiaconus legit lectiones ad missam, cùm non reperiatur hoc sibi cõpetere: vel ex nomine, vel ministerio sibi concesso? Respondeo, in primitiua Ecclesia diaconus non legebat Euangeliũ: quia hoc statutũ non erat Postquam verò illud statutum fuit, præceptũ est etiã, vt Subdiaconus, qui Diacono subest, epistolam siue lectionẽ legat. Subdiaconus † autem vtitur ami- 5
ctu albo & balteo sicut & ostiarius: lector, exorcista, & acolytus, & in supertunica & sudario: tunicam strictam portat: vt se iustitia, quasi lorica induat: sudario, vt sordes à vasis extergat: de quo in parte sequenti sub tit. de tunica & manipulo dicetur. Hoc officio congruè & dignè vtitur, qui tantæ munditię est, quod ipsius exemplo & consilio cæteri à sordibus criminum lauentur. Chri-
Ioan.2. Ioan.13. stus hoc officium exercuit, quando in Cana Galileæ de aqua vinum fecit: & quando cœna facta mittens aquam in peluim, pedes discipulorum lauit. Canon † Adriani Papæ lxiij.dist. Valen- 6
tinianus in fine: videtur innuere, quod Imperator debet ordinem Subdiaconatus habere, vbi dicitur: Adiutor & defensor tuus, vt meum ordinem decet, semper existam: sed non est ita: gerit tamen illud officium: quoniam in die ordinationis suæ, receptus primo in canonicum, à canonicis sancti Petri, ministrat Domino Papæ in missa in officio subdiaconatus, parando calicem & huiusmodi faciendo. Quidam etiam dicunt, vt not.ff. de rerum diu.l. sancta, quod sit presbyter, iuxta illud: Cuius meritò quis nos Sacerdotes appellat, Imperator etiam Pontifex dictus est: prout in tractatu de Episcopo dicetur.

S V M M A.

1 *Diaconi, qui, & vnde dicantur.*
2 *Diaconi, Leuitarum subsunt imperio. Et eorum officium, fusè.*
3 *Diaconus, quibus diebus Dalmaticam portet.*

4 *Diaco*

De Diacono. CAPVT IX.

1 Διάκονοὶ, † Græcè dicuntur, Hebraicè Leuitæ: Latinè verò ministri siue afsũpti, siue offerẽtes, secũdũ Isid. xxxj. di. lex. xxj. d. cleros. Diaconorum quidá ordo in li. Numer. à tribu Leui filij Iacob, sumpsisse legitur exordiũ, & inde Leuitæ, i. assumpti *Num.4.*
2 vocabantur: quoniã assumpti † sunt ad auxiliũ sacerdotũ, vt Eleazar & Ithamar. Dominus enim ad Mosen locutus est, dicẽs: Applica tribũ Leui & fac eam stare in cõspectu Aarõ sacerdotis, & *Num.3.* ministrent ei, vt excubẽt & obseruẽt, quicquid ad cultũ pertinet multitudinis, corã tabernaculo testimonij, & custodiant vasa tabernaculi, seruiẽtes in ministerio. Sicut enim in sacerdote cõsecratio, ita in diacono ministerij dispẽsatio habetur, vt iam dicetur. A quinquãgesimo autẽ anno iussi sunt Leuitæ vasa custodire: & à xxv. annis & supra iussi sunt in tabernaculo deseruire, *Num.4.* tãquam ætatis ad onera portãda robustæ: qui possent arcã fœderis, mẽsam propositionis, & vasa tabernaculi deportare. Quod & in nouo testamẽto recolitur, cũ diaconibus supra sinistrũ humerum stola imponitur: & in diebus ieiuniorũ super eundẽ humerũ casula cõplicatur: quia quicquid laboris in hac vita sufferimus, tanquã in sinistra portamus, donec à sinistra transeamus in dexteram: in qua requiem habeamus. Hinc etiã diaconi Cardinales mensam Lateranẽsis altaris humeris suis in die cœnæ ad sacrarium deportãt & in Sabbato sancto ad altare deportãt. Ipse quoque semper summũ Pontificem velut arcam fœderis deportant.
3 Non † ergo diaconus Dalmaticã, nec subdiaconus tunicellã in diebus ieiuniorum, in officio missæ portant propter rationem in iij. parte sub tit. de diacono, & sexta parte sub titu. de septuagesima scriptam: sed casulas seu planetas super humerum sinistrum complicatas gestant, non replicatas à dextris & à sinistris, sicut facit sacerdos, sed ab anteriori parte, super brachia eleuatas. Sub-

diaconus tamen epistolam lecturus, illã deponit: qua lecta, eam resumit: & diaconus euãgelium lecturus, illam exuit: & eam decenter plicatam super sinistrum humerum imponit, & sub brachio dextro ligat: ita quòd ab humero sinistro ad latus dextrum ad modũ stolæ descendat: sicque circuncinctus eam tenet, donec dicatur illa vltima oratio, post cõmunionem: tunc enim illa induit, sicut prius. Missa verò finita tam subdiaconus, quàm diaconus illam deponit. Sanè hæc † diuino plena sunt mysterio. Planetas verò replicatas his tẽporibus portant. Primò, propter iam supra positam rationem. Secundò, eas portant ad ostendendum, quòd ipsi ad tantam perfectionem in illis tenentur, ad quantam sacerdos in aliis diebus, ad notandũ, quod ex charitate, quæ per planetam significatur, ministrant: & non ex timore, prout in veteri lege fiebat, quæ erat lex timoris, & non amoris, sicut noua, præsertim tempore ieiuniorũ, quod sine charitate factum meritorium non est. Ferũt autem illas ab anteriori parte eleuatas, vt liberius valeant ministrare, & ad ostendendum, quòd ipsi iuxta Apostolum, Quæ retro sunt obliuiscentes ad anteriora ferũtur. Portant etiam illas super brachia eleuatas, ad significandum, quod opere debent charitatem ostendere, quam gerunt in mẽte: per manus enim & brachia charitas cõgruè designatur. Nõ autem replicatas à dextris, & à sinistris, prout facit sacerdos, ad insinuandum similitudinem potestatis, & officiorum suorum. Subdiaconus tamen, epistolã lecturus, tanquã officio suo functurus, illam deponit. Ipse nanq; ex officio suo veterem legẽ repræsentat. Vnde & epistolæ quandoque de veteri lege sumũtur, sub qua nõ ex amore, vt præmissum est, sed ex timore seruiebatur. Quia ergo illud durauit, quãdiu lex durauit: ideò ad hoc figurandum, donec epistola finiatur, nõ tenet planetã, quæ amorem designat. Diaconus verò Euangeliũ legens eã non deponit: sed iuxta modum stolæ suo officio cõpetentis: illã sibi coaptat: quia eius officium est, doctrinam Euangelicam, quæ est lex amoris, prædicare: & hoc ex amore qui fecit iugum Domini suaue, quod iugum, ex quo omnia mundana præmũtur, per stolã super sinistrum humerum significatur. Cingitur autẽ planeta, id est, † charitate ab humero sinistro in latus dextrũ: vt si ei suaue iugũ Domini, in prosperis, & in aduersis, quæ per leuam & dextrã designatur, tanquã armatus in humeris cõtra aduersa: & succinctus in altari contra mundi suauia seu prospera. Rursus † diaconus duplex gerit officium: scilicet, prædicandi populo, vnde lecturus euãgelium, dicit populo: Dominus vobiscũ, & ministrãdi sacerdoti. Nempè propter prædicandi officium, casulam super humerum portat: quia

Philip. 3.

4 (margin, at "Planetas"); 5 (margin, at "ab humero"); 6 (margin, at "diaconus duplex")

prædicator in præsenti vita opera populi portare debet, quod à legali sacerdote tractũ est:qui dum sacrificabat summitates balthei super humerum reflectebat. Pro eo verò, ꝙ sacerdoti ministrat:& quia propter instãtes necessitates ire atque redire habet, dexteram habere debet expeditam & liberam. Vnde in Toletan. Conc.xxv.dist. vnũ:ita legitur, vnũ orariũ oportet leuitã gestare in sinistro humero:propter quod orat, id est, pro eo, quod prædicat. Præterea subdiaconus & diaconus lecturi deponunt casulas, quasi profitentes non esse vestem propriam:sed ob reuerentiam temporis recipere cõmodatam. Denique circa finẽ missæ diaconus planetã induit:ad notandum, ꝙ non sufficit opus ex charita-
7 te inchoare, nisi & in charitate perficiatur. † Tertiò, etiam dici potest, ꝙ diaconus casula induens, inducit, se esse prædicatorem, qui in dilectione ferueat:& vitæ contẽplatiuæ inhiet:dum verò se illa præcingit, & humero duplicatã imponit:opus prædicationis, orationis, & lectionis intromittit:& ꝓximo in necessitatibꝰ subuenit, quam reflectit in dexterã, cum omnia refert ad summũ bonum. Et sic dum casulã induit Mariam, dum præcingit repræ-
8 sentat in ministerio Martham. Quartò, dum diaconus † ieiuniorum, tempore casulam super humerum replicat, quasi gladium
9 contra hostem vibrat:vt dicetur in prooemio tertiæ partis. † In nouo verò testamento ordo iste ab Apostolis sumpsit initium, qui septẽ viros boni testimonij plenos Spiritu sancto diaconos elegerũt vt iam dicetur. Vnde & sancti patres decreuerunt xciij. dist. diaconi, & cap. seq. vt in matrice Ecclesia septem diaconi, circa altare Pontifici celebratione Missæ adsistant. Hi in Apocalypsi dicuntur septem Angeli, tuba canentes, quia illorum est alta mysteria de superna inspiratione foris resonare. Hi sunt septem candelabra aurea, qui Christi lucẽ Euãgelij aliis ostendere debent. Hi dicũtur septem tonitrua, quia terribiliter comminari debent quòd omnis arbor, qui non facit fructum bonum, &c. extrà de deci. quamuis, in fin. xciij. dist. diaconi, & cap. seq. Hi præconis more, Ecclesiam admonent, ad orandũ & genua flectendũ.
10 † Ad eos quidem pertinet adsistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in sacramentis Christi in baptismo scilicet, chrismate, in patena, & in calice, oblationes, id est, hostias inferre, & disponere in altari:componere etiam, id est, ornare mensam Domini in altari atque vesti:crucem ferre, puta in processionibus:& prædicare, id est, legere Euangelium, & Apostolum, id est, epistolã, puta subdiacono deficiente. xxv. dist. perlectis, extrà de deci. quamuis, in fin. Nam sicut lectoribus vetus testamentum, ita diaconis nouum prædicare, id est, legere, præceptum est.

Act. 6. *Apoc. 10.* *Apoc. 1.* *Apoc. 10.*

Sicut enim Dominus donec Euangeliũ prædicauit, minister fuit, iuxta illud: Non veni ministrari, sed ministrare: ita nulli magis conuenit Euangeliũ legere, quã diacono, qui minister interpretatur. Vnde cum ordinatur, ideò stolam per quã Christi iugum significatur, accipit: quia Euangeliũ in quo de ipso iugo cõtinetur, lecturus est. Ad ipsum † quoque pertinet officiũ precum, id 11
est, dicere Litanias: & recitatio nominũ eorum, qui ordinãdi, vel etiã baptizandi sunt. ipse præmonet aures adhibere ad Deũ, cum dicit: Humiliate capita vestra Deo: vel humiliate vos ad benedictionem. Ipse hortatur clamare, dicendo: Κύριε ἐλέησον in rogationibus: ipsa donat pacem scilicet Subdiacono, vel saltem cum dicit: Dominus vobiscũ: & annunciat festiuitates. Hæc siquidem & alia plura ad eius pertinent officium, quæ in canonibus. Hier. xxiij. dist. diaconi, &c. legimus plenius cõtinentur. Debent † etiã, 12
tanquã oculi episcopis, cũcta circumlustrare: & episcopo referre. xxij. dist. diaconi ecclesiæ, & cap. seq. vsque ad § compagis: non tamen debẽt baptizare, nec Dominicũ corpus dispensare, nisi in necessitate, scilicet episcopo vel presbytero absentibus & iubentibus: nec possunt calicem benedicere. Non † debent etiam inter 13
sacerdotes vel coram eis, vel supra ipsos nisi eorum iussu sedere: possunt tamen in conuentu presbyterorũ rogati prædicare: Diaconi, tenẽt loca quaternionũ, qui apud Gentiles erãt. Sanè † sicut 14
in canone xxiij. dist. diaconus, legitur, diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manus suas super caput illius imponit: quia nõ ad sacerdotiũ, sed ad ministerium, id est, ad diaconatum cõsecratur, id est, ordinatur. In Actibus tamen Apostolorum ita legitur. Hos statuerũt ante conspectũ Apostolorum, & orantes imposuerũt manus super eos In quo ostenditur, nõ solũ episcopum, verumetiam Presbyteros tunc adstantes debere manum super diaconum, dum ordinatur imponere. Nunquid enim plus potest precari solus episcopus, quàm plures Apostoli? Imponentes enim manus, nõ dant sanctũ Spiritum: sed orãt vt super eos veniat. Cùm igitur vsus omniũ bonorum non sit in vno, sed in pluribus: meritò plures manus imponũt, vt vnusquisque Dñm deprecetur, vt partem de spiritu suo tribuat ordinando ad instar Mosi: de cuius spiritu, Domin⁹ dedit septuaginta viris. Ideò † aut 15
fit manus impositio super ordinandos: quia per manum, opera: per digitos, Spiritus sancti dona: per caput verò mentem intelligimus. Rectè ergo manus imponitur: quia donis Spiritus sancti in mente imbuti ad opera Christi mittuntur. De manus impositione sub titu. de episcopo dicetur. Sed cum diacono manus imponatur, extrà de sac. non ite. c. fin. quęritur quare quando postea

fit

fit presbyter, ei manus imponitur iterato? Respondeo, quia per consecrationem transit de opere ad opus, id est, de ministerio ad Dei immolationem, quod sicut nec illud, nisi gratia Dei adiuti, agere nō valemus. Suspensio verò manuum fit, dum oratio super caput effunditur ordinandi, extrà de sac. non ite. c. fin. Et nota
16 † quoniam tunc & super confirmatos in frontibus, & cum sal, & aqua, pallæ altaris, vestes sacerdotales & huiusmodi benedi- 1. *Tim.* 1
cuntur, ideò hæc manuū suspensio fit, quia virtus quædā manib⁹ consecratis inest quæ quasi suscitatur, dum benedictio cum huiusmodi manuū suspensione super res effunditur benedicendas. Vnde Apostolus monens discipulū Timotheum, inquit: Moneo te, vt resuscites gratiā Dei, quæ est in te per impositionē manuū mearum. Vt sicut corde per effectū: sic corpore per suspensionem manuū, deuotio excitetur. Non enim solū in rebus animatis, verumetiam in rebus inanimatis virtus consistit: Vnde nōnulli asserunt ꝙ virtute templi, si quis illud ex deuotione ingreditur, venialia in eo delentur. Rursus suspensio huiusmodi in prolatione exorcismorū, potissimè fit: quasi sacerdos ipso corporis actu, fugando diabolo virtute cōsecrationis manuū cōminetur. Tertiò,
17 potest † dici, ꝙ dispensatio sacramentorū soli Deo principaliter, ministris verò Ecclesiæ ministerialiter cōpetit: ipsi enim nihil à se, sed à principali habent agente. Quia ergo in sacramentorum dispensatione vestium, vel aquæ & huiusmodi benedictione, seu consecratione, aliqua spiritualis sanctificatio confertur: quā ministri de suis meritis non confisi, debent ab ipso Deo, corde & *Tren.* 3.
opere postulare: congruū est, hæc per eleuationē seu suspensionē manuum, per quas opera intelliguntur, exprimi. Vnde in Tren.
18 Leuemus corda nostra cum manibus. † Diaconus Dalmatica vtitur, vt discat occultā rationē sublimiū indagare. Vnde in quibusdam Ecclesiis ea, non nisi in festis vtitur: quia discipuli sublimia non intellexerūt, nisi postquā Dominus est glorificatus. Et vtitur ea sine alba, tempore oblationis & lotionis tantùm: sicut statuit
19 Zozimus Papa. xciij. dist. diaconus sedeat. Adhæc diacono † cum ordinatur, traditur sub certis verbis, stola & codex Euāgelij quæ res & verba sunt huius sacramēti substātia: cætera sunt de solennitate. Ideò aūt stolā accipit, quia euangeliū, ꝙ per Christi iugū figuratur, lecturus est. Hoc officio vtitur, qui corpus & sanguinē Christi discretè dispēsat: & quia ad orādū & vigilandū sui exēplo *Matt.* 26
alios hortatur. Christus verò hoc officiū exercuit, qn̄ post cœnā sacramentū corporis & sanguinis sui propriis manibus discipulis dispensauit: & iterum, qn̄ Apostolos hortatus est ad orandum di- *Matth.* 4
cens: Vigilate & orate, &c. & quando Euangelium prædicauit.

SVMMA.

1 *Sacerdotalis ordo, vnde duxerit initium.*
2 *Melchisedech iustus, sacerdos altissimi.*
3 *Dauid vigintiquatuor sacerdotes instituit.*
4 *Christus, sacerdotes instituit.*
5 *Presbyter, quis dicatur, & vnde nu. 6. Et an sapientia, an ab ætate dicatur.*
7 *Sacerdos, quis, & vnde dictus. Et qui olim, num. 9.*
8 *Capellæ initium vnde, & vnde capellani.*
10 *Presbyteri institutio, quib' cõstet.* 11 *Sacerdotes, vicẽ Christi gerũt.*
12 *Sacerdotalis ordinis dignitas & eminentia.*
13 *Pontifex qua de causa, aut significatione deosculetur sacerdotem iam institutum.* 14 *Presbyteratus institutio.*

De Sacerdote. CAP. X.

SAcerdotalis ordinis institutio, à veteri lege † exordiũ sum- 1
psit. Dominus namque legitur præcepisse Mosi: Applica (inquit) fratrem tuũ Aaron, ad te cum filiis suis, de medio filiorum
Exod. 40. Israël, vt sacerdotio mihi fungatur. Vnxit ergo Moses Aaron in
Psal. 98. maiorem sacerdotẽ: filios verò illius, in minores. Vnde Propheta
Genes. 4. inquit: Moses & Aaron in sacerdotibus eius, id est, primi & summi inter sacerdotes fuerunt. Ipse tamen Moses prior fuit: quàm Aaron, ordine, & etiam maior administratione xxij. dist. sacro. in glos. Hinc est, ꝙ Moses illum instruebat, & tanquã minorem redarguebat, de pœn. dist. iij. inter hoc, sed quo ad consecrationem sacerdotalem pares fuerunt, Moses autem non offerebat hostias, sed solum vota pro populo xxxvj. dist. si quis vult. lxxviij. dist. decreuit. Ante legem etiam sacerdotes fuisse leguntur. Vnde Mel-
chisedech † iustus sacerdos Dei altissimi legitur extitisse: cui 2
decimas ex omnibus spoliis, Abraham tanquã sacerdoti persoluit. Erant autem multi minores sacerdotes, quos cananeos communiter appellabant, & vnus erat summus sacerdos, quem voca-
Lucæ 1. bant specialiter Azabarcum. Sed † & Dauid. xxiiij. summos sa- 3
Marc. 3. cerdotes instituit: sexdecim de Eleazar, & octo de Ithamar: qui-
Lucæ 10. bus tamen omnibus vnum præfecit, quem statuit principem sacerdotum, & singulis per sortem vicis suæ diuisit hebdomadas: quarum octaua peruenit Abiæ: de cuius genere Zacharias pater
Ioannis Baptistæ descendit. † In nouo quoque testamento, Chri- 4
stus maiores & minores sacerdotes constituit, videlicet xij. Apostolos & septuaginta duos discipulos, per Apostolos electos, quos præmittebat binos in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse
Leuit. 8. venturus. xxj. distinct. in nouo. Sicut enim Deus per Mosen summos Pontifices regendis populis in lege præfecit: & ad eorum societates & operis adiumentũ sequentis ordinis viros & secun-

dæ dignitatis elegit.Nam in Eleazaro & Ithamar filiis Aarō pa- *Num.1.*
ternæ transfunditur plenitudinis abundantia, vt ad hostias salutares & frequentioris officij sacramenta, ministerium sufficeret sacerdotū.Et sicut in Eremo per lxx.virorum prudentium mentes Mosi spiritum propagauit, quibus ille vsus in populo innumerabiles multitudines facilè gubernaret:sic & Christus Apostolis suis discipulos addidit,quibus illi totum orbem sanctis prædicationibus repleuerūt,sicut hæc & alia, in Pōtificali subordinatione sacerdotis habentur. Apostolorum itaque vices,maiores obtinent sacerdotes,id est,episcopi,qui dicuntur summi,j.q.vij.accusatio,de cōse.dist.v.manus,& c de his.discipulorū verò minores, id est,Presbyteri. Petrum autē quasi in summū sacerdotē elegit, *Mátt.16.*
ei præ omnibus,claues regni cœlorū tradens,& ipsum præ cæteris ponens caput & fidei fundamentū,inquiens : Tu es Petrus & super hanc Petrā ædificabo Ecclesiā meā,xxj.dist.in nouo. Iuxta *Psal.44.*
illud Prophetæ:Pro patribus tuis,nati sunt tibi filij,&c. lxviij.di. *Num.2.*
quorū. Apostoli verò Episcopos,presbyteros, & leuitas ordinauerūt:sicut in procemio huius partis dictū est.Sacerdotes ergo sunt *Sapien.4.*
successores lxx.virorum:quibus Dominus Mosi spiritū propagauit,& lxx discipulorū.sicut Episcopi sunt vicarij Mosi & Apostolorū. † Cæterū secūdū Isid.xxj.dist.cleros Πρεσβύτερος Grecè.
5 Latinè senior interpretatur:nō modò pro ætate,vel decrepita senectute:sed propter honorē & dignitatem quam acceperunt. Senectus enim venerabilis est:& cani sunt sensus hominis : extra de transla.quanto.ij.q.vj.anterior. Vnde & Dominus inquit ad Mo- *Num.2.*
sen:Congrega mihi lxx. viros de senioribus Israël quos tu nosti quòd senes sint,populi,& magistri.Presbyter ergo secūdū Hier. xciiij. di.legimus ad fi.nomen est ætatis:episcopus verò dignitatis.Porrò sicut in libro Numerorum legitur : Mosi præcipitur vt eligat Presbyteros,id est seniores.lxxxviij dist. porrò. vn̄ in Pro- *Prouer.2.*
uer.dicitur:Gloria senum,est canicies.Hæc verò canicies , sapiē- *Dan. 13.*
tiam designat,de qua scriptum est:canicies hominum, prudentia est.Cúmque nongentis,& eo amplius annis ab Adam , vsque ad Abrahā vixisse homines legamus:nullus alius primus appellatus est Πρεσβύτερος id est,senior,nisi Abrahā,quæ multo paucioribus annis vixisse conuincitur.Non ergo propter decrepitā ætatē:sed propter sapientiā Presbyteri nominantur.Hinc est,quòd illi duo iudices, qui falso iudicauerunt Susannā, Presbyteri vocati sunt: qui autē Presbyteri nunc nuncupantur olim principes populi:vt Chore, Dathan & Abirō, vel magistratus aut magistri templi:vt
6 Nicodemus , Gamaliel dicebantur. Dicitur † autem Presbyter, quasi aliis viuēdi præbēs iter,vel præbens beatum iter, videlicet

populo de exilio mundi ad patriã Paradisi, De Presbyterio etiam sub tit. de Episcopo dicetur. † Sacerdos verò, antistes dictus est, 7
quia antè stat, & supra se nullum in ecclesia habet. xxj d. cleros dicitur quoque sacerdos à sacrificando, quia consecrat & sanctificat. Vnde etiã dicitur sacerdos, quasi, sacra dans vel sacer dux: vt ait Beda & Gre. in pastorali. li. ij. xviij. c. Sacerdos etiam, dicitur iustitiæ cultor: iuxta illud Cuius merito quis nos sacerdotes appell. ff. de iúst. & iur. l. j. † In plerisq; locis sacerdotes, capellani vo 8
cantur. nam antiquitus reges Franciæ ad bella procedentes, capã B. Martini secũ portabãt, quæ sub quodã tentorio seruabatur: ꝙ ab ipsa capa dictũ est capella. & clerici in quorum custodia ipsa capella erat, inde capellani dicebãtur: & consequenter ab illis ad cũctos sacerdotes nomen illud in quibusdã regionibus est transfusum. Sunt etiã qui dicunt, ꝙ antiquitus in expeditionibus in tẽtorio fiebant domũculæ de pellibus caprarũ, supertectæ, in quibus Missæ celebrabantur, & inde capellæ nomẽ tractũ est. Sacerdotes † verò Gẽtiliũ, flamines dicebãtur, sicut in prooemio huius 9
partis dictũ est. Presbyteri vices gerunt Æditiũ, qui apud Gẽtiles fuisse noscuntur. † Sanè secundum canonicã traditionẽ presbyter 10
cum ordinatur, Episcopo eum benedicẽte: & manũ benedictoriã supra caput eius tenente: & omnes presbyteri, qui præsentes sunt manus suas iuxta manus episcopi teneant, supra caput illius, spiritum sanctũ inuocantes: quæ manus impositio operũ sancti spiritus exercitationẽ significat. Nam per caput, mẽs accipitur: per digitos, sancti spiritus dona: per manus opera figuramus. Quare autẽ sit manus impositio cum facta fuerit, cum in diaconũ ordinaretur, dictũ est sub tit. de diacono. Vngũtur etiã manus presbyteri oleo, in sui ordinatione, de qua in j parte sub ti. de vnct. dictũ
est. † Sacerdotes vicẽ gerunt Christi, dum pro peccatis obsecrant, 11
& per pœnitẽtiã reconciliant peccatores. Mediatores enim sunt inter Deũ & homines, prout in seq. tit. plenius ostẽdetur. Hi stolam super vtrunq; humerũ accipiunt, vt ex hoc se per arma iustitiæ esse munitos intelligant: prout in vj. parte sub tit. de stola dicetur. Accipiunt quoque de manu põtificis calicẽ cum vino, & patenã cũ hostia, quatenus his instrumẽtis potestatẽ se accepisse cognoscãt, placabiles hostias, & corpus, & sanguinẽ Christi offerendi. Vnde Episcopus hæc tribuẽs, dicit, accipite potestatẽ offerre sacrificiũ Deo, missamq; celebrãdi, tam pro viuis, quã pro defunctis in nomine Domini. † Hoc ordine null⁹ in ecclesia celsior 12
est. Episcopis tamẽ quædam superaddita est potestas. sicut in poximo tit. dicetur: & in huius partis prooemio tactũ est: ne si eadẽ potestas passim penes omnes sit, obedientia soluatur, & scandalum

23 lum generetur.lxxxix.d.ad hęc.† Nõ autẽ vacat à mysterio,quod ordinator ordinatũ in sacerdotẽ cõmunicãs osculatur:Diaconus verò vel Subdiaconus ordinati, cõmunicantes osculantur manũ ordinatoris.Ratio diuersitatis est primò,vt per hoc ordinũ notetur distinctio,prout in iiij.parte sub tit.de cõmunicatione sacramenti dicetur.Secũdò,quia Pontifex osculando Sacerdotẽ denotat,quod ille ad æqualitatẽ ordinis recipitur,quãtũ ad sacramẽtũ Eucharistiæ cõsecrandũ,quod est sacramentũ amoris, qui per osculũ significatur. Diaconus verò & Subdiaconus, nõ recipiuntur ad talẽ æqualitatẽ,sed ad imitationẽ bonæ operationis, quæ ex charitate procedit:quod secundũ Gregor.per manus osculum
14 designatur.† Sanè ei, qui in presbyterũ ordinatur,traduntur sub certis verbis stola & casula,calix cũ patena,& etiã inũgitur:quæ res & verba sunt de huiusmodi sacramẽti substantia. Cætera verò præcedẽtia & sequentia, de solennitate sunt.Porrò sicut ait B. Augu.xxviij.d.de ipsis Sacerdotes scire debẽt librũ sacramẽtorũ siue missale,lectionariũ,antiphonariũ,baptisteriũ,cõputũ, canones pœnitentiales,psalteriũ,homilias, per circulum anni diebus Dominicis & Festiuis aptas : è quibus omnibus si vnũ defuerit, Sacerdotis nomẽ vt in eo constabit. Magnus etiã Dionysius. ea. dist.omnes,inquit:Substantia summi Sacerdotis sunt,eloquia diuinitus tradita,id est,vera disciplina seu sciẽtia diuinarũ scripturarũ.Et Propheta:Quia tu sciẽtiã repulisti,& ego te repellam:ne Sacerdotio mihi fungaris.Non debent enim discere,qui ex officio alios debent docere,xxxvij.di.ecce.i.c.vij. cõuenientibus. De præmissis verò libris & homiliis, in procemio vj. partis dicetur. Itẽ,qui sint canones pœnitẽtiales,& vtrum Sacerdos pœnitẽtias in illis diffinitas, valeat moderari:& quæ Sacerdotes scire oportet : diximus in aureo repertorio nostro : sub tit.de pœ. & re.De computa.in finali parte dicemus.Hoc officiũ Christus exercuit, quãdo post cœnam panem & vinum in corpus & sanguinem sub diuina virtute conuertit, dicens Apostolis:Accipite & comedite: hoc est corpus meum,&c. Excellentius quoque hoc officio vsus, est,cũ pro peccatis humani generis seipsum in ara crucis obtulit patri,idem Episcopus,sacerdos, & hostia:& adhuc gloriosus implet,dum sedens ad dexteram patris,interpellat pro nobis.

Osea 4. *Matt. 26.* *Rom. 8.*

S V M M A.

1 *Episcopus, quis, & vnde dictus.*
2 *Episcopi sedes in ecclesia, & eius significatio.*
3 *Episcoporum varia nomina & nu. 4.*
6 *Episcopus, qua die, & hora, consecratur & nu.* 12, *Et qua solennitate id fiat, nu.* 7. 11.

De Episcopo CAPVT XI.

PRopter ea, quæ specialiter † officio Episcopali incũbunt, Episcopatus inter ordines in sacris canonibus connumerantur. 1
xxj.dist.cleros.in prin.extrà de purg.cano.quo.& de cõse.eccl.vel alta.c.pe.Episcopi autẽ nomen plus sonat oneris, quàm honoris. Nam ἐπίσκοπος Grecè, superintẽdens interpretatur Latinè, speculatoris officiũ gerens.xxj.dist.cleros Nam prępositus in ecclesia speculator dictus est. Iuxta quod Dominus inquit Prophetæ:
*Psal.*10. Filij hominis speculatorẽ dedi te domui Israël: vt plebi sibi commissæ non negligenter incumbat, sed vitam & mores eorum, & cuncta diligenter prospiciat. † Quia ergo Episcopus speculator 2
est, ideo ex institutione Clemẽtis primi, cathedra siue locus eius in ecclesia altior est: vt superintendat & populum custodiat, omnesque cõspiciat, & illum cũcti, sicut vinitori altior locus est pro
1. *Tim.* 3. vinea custodienda. ob hoc inquit Apostolus: Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. viij q.j.qui Episcopatum. Non dixit honorem, sed opus: quoniam Episcopus non tam vt præsit, quàm vt prosit, eligitur. Rursus faldistorium Episcopi, spiritualẽ iurisdictionẽ annexam Pontificali dignitati designat: quoniam exercere definiẽdo non debet, nisi pro tribunali sedẽs, quod pro-
*Matt.*13. batur ex verbis Domini, dicentis in Euangelio: Super cathedram Mosi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæ dixerint, facite, &c. xix di. secundum.iij.q.vij.§.fin.Per scabellum verò, temporalis potestas significatur, quæ subiecta debet esse spirituali: sicut probat Gelasius Papa, extrà de maio.& obedien.solitæ.xcvj.dist.duo.& c. seq. & Innocen.iij. in sua Epistola decretali. Et à spirituali per disciplinam correctionis cõculcatur, quãdo à vero exorbitat per peccatum: extrà de iudic. nouit. l. xiij. dist. Valentinus. Vnde Psal-
*Psal.*109. mus: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.
† Pontifex verò Princeps Sacerdotum est quasi pons & via se- 3
quentium factus.xx.distin. cleros ipse & summus Sacerdos, ipse & Põtifex maximus nuncupatur, vt præmissum est. Ipse nanque efficit Sacerdotes atque Leuitas: ipse officia & ecclesiasticos ordines distribuit, & disponit, & præordinata est in cũctis. Ipse ꝙ vnusquisque facere debeat, ostendit. Anteà autem Pontifices &

Reges

Reges erant, prout tactum est in prima parte sub tit.de confes.
Maiorum enim hæc erat consuetudo, vt Rex & Sacerdos Pontifex
esset. Vnde & Romani Imperatores Pontifices dicebantur.
4 † Dicitur etiam Præsul, quoniam in concilio præsidet, extrà de
5 temp.ord.quod translationem. † Dicitur etiã antistes, quia ante
alios stans, præeminet populo, vel ab ἀντι, quod est cõtra: quoniam
hęreticis contradicit, vt pastor lupis. Ordo Episcopalis vnde
6 de processit, dictum est in procemio huius partis. † Sanè consecratio
Episcopalis (in qua Spiritus sanctus dignè sumentibus
adest) datur semper in die Dominica, & hora tertia fit.lxxv.dist.
c.j. quoniam ipsi Episcopi vicem Apostolorum obtinent: quibus
in die Pentecostes, & hora tertia Spiritus sanctus datus est: non
tamen potest quis in Episcopum consecrari die illa, qua in Presbyterum
ordinatur: sed & iuxta canonum statuta. lxxviij dist. si
7 fortè. † Episcopus cùm ordinatur, cõprouinciales Episcopi conuenire
debent cum Metropolitano, & duo Episcopi ponant, &
teneant Euangeliorum codicem super caput & ceruicem eius,
siue super humeros, vno super eum fundente benedictionem: reliqui
verò omnes Episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius
8 tangant.xxiij.dist. Episcopi. Siquidem † tenetur liber super caput
eius. Primò, vt Dominus firmet Euangeliũ in corde ipsius.
Secundò, vt per hoc intelligat, cui labori & honori subiiciatur:
quia omne, quod hîc eminet, id est, omnis Prælatus, plus mœroribus
afficitur, quàm honoribus gaudeat.xxij.dist.verum. Tertiò,
ad notandum, quod pondus Euangelicæ prædicationis, cum circumquaque
ferre pigere non debet. Quartò, admonendum illũ,
9 vt magis solito iugo subiaceat & obediat Euangelio. † Trium
autem Episcoporum ad minus computato Metropolitano præsentia
requiritur ratione, & exemplo. Ratione, ne tantum beneficium
videatur furtiuè præstitum, vt pro illo pariter preces ad
Deum effundant. Et exemplo, quia & Iacobus frater Domini à
Petro, Iacobo, & Ioanne Apostolis ordinatus est Episcopus Iero-
10 solymitanus. lxvj.dist. porrò. † Manus verò impositio sumpsit
exordium ab Isaac, qui dum Iacob benedixit, imposuit sibi manum
Gen.27. & Moses, Iosue, cùm eum populo præfecit. Num.
27 & Dominus Apostolis, cùm eos Principes mundi constituit.
Sed & ipsi Apostoli per manus impositionem Spiritum sanctum
dederunt. Actor.19. De manus impositione, dictum est sub tit.de
11 diacono. † Cæterum, circa Episcopi ordinationem sciendum est,
quòd ipse Sabbato hora vespertina examinatur de moribus, &
statu præteritæ vitæ, vbi ter benedictio petitur, vt S. Trinitas in
ordinatione præesse monstretur. Manè verò sequẽti examinatur
de

de futura cõuerſatione,& fidei & primitiuæ eccleſiæ inſtitutione,propter ſuſpectos in fide,moribus & cõditione:& vngitur caput eius & manus,de quo dictum eſt in prima parte,ſub tit.conſecr.&c.Deinde vnguntur manus eius,& datur ei mitra in capite,in ſignũ quod benedictionẽ omniũ gentiũ dedit illi,& teſtamentũ ſuũ confirmauit ſuper caput eius. Dantur etiã ei baculus & anulus de quibus in ſequenti parte dicetur. Singula autẽ,cum propriis verbis tradũtur & fiunt.Quæ verba,& capitis & manuũ vnctio,& pollicum confirmatio baculi,& anuli atque Euangelij traditio,ſunt eius ſubſtãtia ſacramẽti. Cætera,ſolennitatis ſunt. De Euangelio,& baculi traditione,& quare conſecratus equum albũ ſeu albis coopertũ equitat,dictũ eſt in prædicto tit.de cõſe. † Conſecratur autẽ Epiſcopus inter epiſtolã & Euangeliũ, extrà 12
de elect.quòd ſicut nec poteſt die ſuæ cõſecrationis ordines celebrare:quia ipſe tunc nõ celebrat:ſed concelebrat principaliter celebrãti.Papa tamen qui ante hymnũ Anglicũ conſecratur,hæc poſſet,quia ipſe Miſſarum ſolennia perficit conſecratus. Differt autem † inter Epiſcopos & Sacerdotes: quia licet ſex ſint, quæ 13
cõmuniter ad omnes pertinẽt Sacerdotes,videlicet catechizare, baptizare, prædicare,cõficere,ſoluere ac ligare: tamen ad Pontificem nouem ſpecialiter ſpectãt,ſcilicet clericos ordinare,virgines benedicere,Pontifices conſecrare,manus imponere,baſilicas dedicare, degradãdos deponere,ſynodos celebrare,chriſma conficere,veſtes ac vaſa ſacrare.Sunt & alia quæ ad officiũ Epiſcopale pertinẽt, puta in fronte chriſmare: benedictionẽ ſolennem ante pacem dare,& ſimilia.xxv diſt. perlectis lxviij diſt.quãuis. Verumtamen & maiores & minores Sacerdotes communiter in quibuſdã vicem gerunt ſummi Pontificis,id eſt,Chriſti,dum videlicet pro peccatis obſecrãt,& per pœnitentiã reconciliãt peccatores.Vnde Apoſt.Deus erat in Chriſto,mundũ ſibi recõciliãs, *2.Cor.5.*
& poſuit in nobis verbum recõciliationis:obſecramus ergò pro 14
Chriſto,recõciliamini Deo.Mediatores † enim ſunt Sacerdotes inter Deũ & homines,dum & præcepta Dei populo deferũt prædicando,& vota Deo porrigũt ſupplicãdo.Quocirca tales debẽt exiſtere,vt & Deo grati & hominibus ſint accepti. Nam vt ait Alexander Papa j.q.j.Chriſti Sacerdotes,quantò digniores fuerint,tantò facilius in neceſſitatibus populi, pro quibus clamant, exaudiũtur.Et ſicut Apoſt.dicit:Mediator nõ eſt vnius,& diſcordes recõciliare nõ poteſt,qui ſimul vtriuſque ſocietatis & amicitiæ vinculo nõ eſt cõcors.Si enim is qui diſplicet ad intercedendum mittitur,irati animus ad deteriora prouocatur.xlix.diſt.§.j. *Galat.5.*
Epiſcopus † quoque & ſacerdos,nomine preſbyteri intelligũtur, 15
ſicut

ſicut patet ex his quæ ad Titũ Apoſtolus ſcripſit,qui eundem & *Titum 3.*
Epiſcopũ & Preſbyterũ nominauit.Quòd autẽ idem ſit Epiſcop⁹
& preſbyter,multis modis cõprobatur. Preſbyteri, à filiis Aaron
in veteri teſtamento ſumpſerunt exordiũ, Epiſcopi verò ab ipſo
Aaron.Qui verò vocabãtur Sacerdotes,nunc Preſbyteri dicũtur,
qui tunc Principes ſacerdotũ,nunc Epiſcopi nominantur. Hodie
autẽ ideò diuerſa ſunt vocabula,vt Epiſcopus nõ dicatur Preſby-
ter,& vel econtrà : quoniam antiquitus quãdo pietati ſtudebant
Preſbyteri, in omni loco ordinabãtur,& apud Iudæos qui popu-
lo præerant,Preſbyteri dicebãtur:hoc nomẽ honoris accipiẽtes.
Vocabantur etiã Epiſcopi ab illo opere quod implere videbãtur,
eò quòd conſiderare habebãt quæcunque ad pietatis cultũ fue-
16 rant conſtituta. † Hinc etiam Hieron.ſic ait.xcv.diſt.olim.Olim
idem Preſbyter,qui & Epiſcopus,& antè quam diaboli inſtinctu
ſtudia,ſiue diſſenſiones in religione fierent,& diceretur in popu-
lis:ego ſum Pauli,& ego ſum Apollinis: & ego Cephæ, cõmuni
Preſbyterorum Concilio Eccleſiæ gubernabantur.Poſtquam au-
tem vnuſquiſque eos,quos baptizauerat,ſuos eſſe putabat, non
Chriſti,in toto orbe decretũ eſt,vt vnus de Preſbyteris ſuperpo-
neretur. Epiſcopi verò nouerint ſe magis conſuetudine , quàm
diſpenſatione Dominicæ veritatis,Presbyteris eſſe maiores. Au-
guſtinus verò ij.q.vij.quanquam. dicit,quòd quanquã ſecundùm
vocabula, quæ vſus obtinuit, Epiſcopus ſit Presbytero maior:
Auguſtinus tamen minor Hieronymo eſt. Hoc officium Chri- *Ioan.2.*
ſtus exercuit, quando manus ſuper capita diſcipulorum leuans,
eis benedixit dicens:Accipite Spiritum ſanctum : quorum remi-
ſeritis peccata,remittuntur eis,&c.

ANNOTATIO.

* Dictus eſt , E'πισκοπῶ, ἐπισκοποῦμαι pro ἐπισκέπτομαι , id eſt, conſidero,viſo ægrotum,item, recenſeo. Inde E'πίσκοποι dicti, quorum inſpectio in præſidiis Chriſti,& ſumma cura.Ambroſius autẽ de dignitate Sacerdotali,cap.6. Epiſcopum dici putat,quaſi ſuper inſpectorem,ideóque & in ſolio eum in eccleſia editione reſidere,vt ſicut ipſe cunctos reſpicit:ita & cunctorũ oculi ipſum reſpiciãt.Speculator item dictus,teſte Auguſt.lib.1.de ciuit.Dei, cap.9.quaſi populorũ,quibus præpoſitus eſt,obſeruator,cuſtos & præfectus : qui ſpeculetur & proſpiciat populorum ſubditorum mores & vitam.Quod confirmat illud Ezech.33. Ille quidem in ſuo peccato morietur,ſanguinem autem eius de manu Speculatoris requiram. Qua etiam ſignificatione vſurpauit idem verbũ Cicero ad Attic.lib.7. Vult enim Pompeius me eſſe, quem tota hæc campania & maritima ora habent ἐπίσκοπον. N.Doard.

LIBER

LIBER TERTIVS.

SVMMA.

1 *Vestium sacrarum vsus, non debet esse quotidianus.*
2 *Vestes sacræ, vnde duxerint initium.*
3 *Vestes Episcopales.*
4 *Vestes Pontificis, quid signent.*
5 *Sacerdos nō debet ferre vestes sacras, nisi virtutibus ornatus fuerit.*
6 *Spirituale certamen quomodo ineundum ab Episcopo.*
7 *Vestimenta communia Episcopis & Sacerdotibus, & eorum numerus, & authoritas, & num.* 18.
8 *Senarius numerus, perfectus. Item, nouenarius.*
9 *Ornamenta quindecim, Pontificibus accommodata, quid moneant.*
10 *Superpellicij vsus, & significatio, & num.* 11. *& vnde fiat, num.* 12.
13 *Capa, siue pluuiale, & eius forma, atque significatio.*
14 *Vestium vsus varius cur inductus, præter etiam Christi morem.*
15 *Clerici, vestimentis lineis cur vtantur.*
16 *Maguntinen. Concilij sanctio super institutione Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi.*
17 *Vestium varia significatio, in Sacerdote Euangelico.*

ARGVMENTVM.

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiæ Sacerdotum atque Pontificum, & aliorum Ministrorum.

CAPVT I.

IN quotidiano † vsu nō est vestibus sacris vtendum 1
ad notandum, quòd sicut mutationē habitus secundum literam facimus, ita & secundùm spiritum agamus. Non ergo cum vestibus communis vitæ vsu pollutis, in sancta Sanctorum ingrediamur: sed cum conscientia munda, & vestibus mundis & sacris Dei sacramenta tractemus, de consec. d. j. c. j. Vnde Stephanus Papa, de consec. dist. j. de vesti-
Ezech. 34 menta. statuit sacris vestibus non nisi in ecclesiasticis, & Deo dignis officiis vti, & Ezech. Non sanctificabant populum in vestibus suis. Habet ergo religio diuina alium habitū in ecclesiasticis officiis: alium in communi vsu: vt cuncto populo Christiano exemplū præbeat bonæ conuersationis: quatenus loti, priùs sor-
Coloss. 3. des, noui Christo fiant homines. Exuit enim tunc sacerdos veterem hominem, cum actibus suis: & induit nouum, qui secundùm Deum creatus est. Per vestes quoque, quibus in sacris vtimur tātum, non omnia sacramenta fore populo reuelāda intelligimus. xlij. d. in mādatis. §. fi. xj. q. iij. nolite. Et nota, quod tēpore Ludouici Imperatoris filij Caroli magni, Episcopi & Clerici cingula

auro

auro texta, exquisitas vestes, & alia secularia ornaméta deposue-
2 runt.† Sacræ auté vestes à veteri lege vidétur assumptæ. Præcepit enim Dñs Mosi, vt faceret Aaron Sacerdoti, & filiis eius, vestes sanctas, in gloriã & decorem: vt loti & sacris vestibus induti, fungerentur officio in sacris. Exod. 27. 31. 35. & 40. cap. Docuit enim Dñs Mosen per quadraginta dies facere Pontificalia, Sacerdotalia vestimenta Sacerdotibus & Leuitis suis: ornamenta quoq; & linteamina: sed & Maria texuit & fecit illa in vsum ministerij tabernaculi fœderis. Et Ecclesiast. 47. dedit celebrationibus decus, &c. Quædam tñ ab Apostolis sumuntur: sed tam illæ,
3 quàm istæ virtutes designãt mysteriũ incarnationis.† Sanè Pontifex celebraturus exuit vestes quotidianas, & induit mundas & sacras. Et primò, sandalia calciat, vt sit memor Dominicæ incarnationis. Secundò, sibi imponit amictum, vt motus & cogitatus, fauces & linguã cohibeat, vt fiat cor mundũ Spiritum rectũ percipiens in visceribus innouatũ. Tertiò, albam talarem, vt habeat *Psal. 50.* munditiam carnis perseuerantẽ. Quartò, cingulũ, vt impetus luxuriæ refrænet. Quintò, stolam, in signũ obedientiæ. Sextò, tunicam iacinthinam, id est, cœlestem conuersationem. Septimò, superinduit Dalmaticã, id est, sanctã religionẽ, & carnis mortificationẽ. Octauò, chirotecas, vt declinet vanã gloriam. Nonò, annulum, vt diligat sponsam, id est, ecclesiã, sicut se. Decimò, casulam, *Esa. 8.* id est, charitatẽ. Vndecimò, sudarium, vt quicquid fragilitate, vel ignorantia peccat, pœnitentia tergat. Duodecimò, palliũ superponit, vt ostẽdat se imitatorẽ Christi, qui lãguores nostros tulit. Decimotertiò, mitrã, vt sic agat quod coronã mereatur percipere æternã. Decimoquartò, baculũ, id est, authoritatẽ potestatis, & doctrinæ. Et posteà, tapeta calcat: vt terrã despicere & amare cœlestia, discat. Omnibus autẽ præmissis vestibus induitur à ministris: quia ei, vt vestes induat spirituales, Angeli suffragantur: vel quia vicarius est Christi, cui Angeli ministrãt, & omnia seruiunt. Rursus Pontifex versus Aquilonem suspiciens, quamuis versus Orientẽ seu versus altare si sit magis accõmodum, respicere possit: tanquam Aduocatus & pugil, cum hoste pugnaturus antiquo, vestibus sacris, quasi armis induitur, iuxta Apostolum, vt iam dicetur. Primò, sandalia † pro ocreis habet: ne quid maculæ, vel pulueris affectionũ inhæreat. Secundò, amictus pro galea, caput contegit. Tertiò, alba pro lorica totum corpus cooperit. Quartò, cingulũ pro arcu, subcingulũ pro pharetra assumit: & est subcingulũ illud, quod dependet à cingulo quo stola Pontificis cũ ipso cingulo colligatur. Quintò, stola collum circundans, quasi hastã contra hostẽ vibrans. Sextò manipulo pro claua vtitur. Septimò,

casula,

casula, quasi clypeo tegitur: manus libro, pro gladio armatur. De singulis etiam aliter dicetur infrà. Hæc itaque sunt arma, quibus Pontifex vel Sacerdos armari debet cõtra spirituales nequitias
2.Cor.10. pugnaturus. Nam vt inquit Apostolus: Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed ad destructionẽ munitionũ potentia. Et in alia epistola ad Ephes. 7 cap. Induite vos, inquit, armaturã Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ: & calciati pedes in præparatione Euãgelij pacis: in omnibus sumẽtes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumere: & gladiũ spiritus, quod est verbũ Dei. Hæc quidem armatura, est præmissa, septuplex vestis sacerdotalis, significatiua septemplicis virtutis sacerdotis: & repræsentatiua Christi vestiũ, quibus indutus fuit tẽpore passionis, prout infrà dicetur. † Prouideat ergo diligẽter Episcopus, & attẽdat studiosè Sacerdos, vt signũ sine significato nõ ferat, id est, vt vestẽ sine virtute, nõ portet: ne fortè similis sit sepulchro foris dealbato: intus verò omni spurcitia pleno. Quisquis enim Sacerdos indumẽtis ornatur & honestis moribus nõ induitur, quãtò venerabilior apparet hominibus, tantò redditur indignior apud Deũ. Pontificalem itaque gloriam nõ iam honor cõmendat vestium, sed splendor animarum: quoniã & illa, quæ quondam carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius, quæ in ipsis erant intelligẽda, poscebant, vt quicquid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarũ, & in
Ephes.3. multimodi operis varietate signabant: hoc iam in moribus, actibúsque clarescat: cùm & apud veteres reuerentia ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora sunt experimẽta rerum, quàm ænigmata figurarũ, prout hæc & alia in Pontificali vbi agitur de Episcopi cõsecratione legũtur. † Sic itaq; munitus 6
ad certamen cõtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, & pro sedanda in subditos Iudicis ira ad altare procedit: & per cõfessionẽ diaboli renũciat domino: & seipsum accusat. Populus verò quasi pro suo pugile oraturus, in profestis diebus terræ prosternitur. Dum autẽ ille orationes & alia recitat: quasi totis viribus cõtrà diabolũ pugnat. Dum Diaconus in ieiuniis ante Euangeliũ casulam super humerũ replicat, quasi gladiũ contra hostem vibrat. Cum epistola legitur voce præconis, Imperatoris edicto dãtur. Cantus, sunt tubicinæ, præcentores chorũ regentes sunt ducẽtes exercitum ad pugnam, instruentes, quibus latentibus alij subueniunt. Cantus autẽ sequentiæ, est plausus seu laus victoriæ. Dum Euãgelium legitur, hostis quasi gladio vulneratur, aut exercitus post victoriã dispersus adunatur. Episcopus prædicans, est Imperator,

tator, victores laudans. Oblationes sunt spolia, quæ victoribus diuiduntur. Cantus offertorij, est triũphus, qui debetur Imperatori. Pax autem in fine datur populo, vt qui ex hoste prostrato insinuetur. Et deinde populus, data ei licentia per Ite Missa est: cum gaudio de victoria & pace obtenta ad propria redit. Celebraturus itaque Missam Episcopus aut Presbyter indumẽtis suo ordini congruentibus se exornet, & vestium cultuia, ctioni quo-
7 que conueniant ornamenta: ead. distin. rationis. † Circa quod notandum est, quòd sex sunt indumenta Sacerdotibus & Episcopis communia: quia & sex sunt, in quibus communis Presbyterorum & Episcoporum potestas cõsistit. Nouem verò sunt ornamenta Pontificibus specialia: quia & nouem sunt in quibus specialis Episcoporum potestas consistit. Per hãc ergo communium & specialiũ indumentorũ numerum cõmunitas & specialitas potestatum inter Episcopos & Sacerdotes significatur: de quo in parte præcedenti dictum est sub titul. de Episcopo. Hoc etenim tam in nouo, quàm in veteri testamento legitur constitutum: vt Pontifices præter cõmunes vestes habeant speciales, sed ibi quatuor erant communes, & quatuor speciales, prout dicetur sub titul. de legalibus indument. & sic quidem ratio mystica postulabat. Nam illæ datæ sunt carnalibus, & mundanis: quoniam quaternarius numerus cõuenit carni, propter quatuor humores: & mundo, propter quatuor elementa. Hæc autem spi-
8 ritualibus & perfectis data sunt. † Nam senarius numerus qui perfectus est, quia redditur ex suis partibus aggregatis, perfectis cõuenit. Vnde sexta die perfecit Deus cœlũ & terrã, & omnẽ ornatũ eorũ: sed & cùm in plenitudine tẽporis sexta venisset ætate, sexto die sub hora sexta redemit genus humanũ. Senarius ergo numerus perfectus est: quia suo ordine numeratus perficitur. Nam cùm vnũ, duo, & tres, dicuntur, senarius numerus impletur: vel quia in tribus partibus diuiditur, id est, in sexta, tertia & dimidia, videlicet in vno, duobus, & tribus. Nouenarius etiam spiritualibus conuenit, quia nouem sunt ordines Angelorũ, qui secundùm Prophetam per nouem gemmarum species desigñãtur.
9 † Quindecim ergo sunt ornamenta Pontificis quindecim virtutum gradus, ipso numero desigñãtia, quos per quindecim cantica graduum Psal. distinxit. Vestes enim sacerdotales, virtutes significant: quibus debẽt sacerdotes ornari, secundũ illud Propheticum: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent. Quæ talares dicũtur, quia talus est finis corporis: per quod ostẽ- *Psal.* 131.
ditur, quod nõ sufficit opus bonũ inchoare, nisi studeatur perseueranti fine cõpleri: prout sub tit. de tunica dicetur. Sic ergo no-

ſter Pontifex plura,quã octo induit veſtimenta, quamuis Aaron
non niſi octo habuiſſe legatur quibus moderna ſuccedunt:
Mat.9. quod ideò eſt, quoniam oportet iuſtitiam noſtram magis abundare, quam Scribarum & Phariſæorum: vt intrare poſſimus in
regnum cœlorum. Poteſt etiam dici, quòd noſter Pontifex octo
habet à capite vſque ad pedes:exceptis veſtimẽtis pedum & manuum,ſcilicet amictũ,albam,cingulum, & ſtolam, duas tunicas,
caſulam,& pallium. Veſtimentum enim pedum potius pertinet
Matt.28. ad noſtros quàm ad Aaron:quia noſtris dictum eſt: Euntes docete omnes gentes, &c. Denique præter præmiſſas veſtes ſacris
ordinibus & miniſtris deputatas, eſt & alia quædã veſtis linea,
quæ ſuperpellicium dicitur, quo quibuſlibet ſeruitiis altaris &
ſacrorum vacantes ſuper veſtes communes vti debent: prout in
Eccleſ.9. ſeq.ti.dicetur. † Superpellicium autem primò, propter ſui can- 10
dorẽ,munditiã ſeu puritatẽ caſtitatis deſignat. Iuxta illud: Omni tempore veſtimenta,id eſt, opera tua ſint candida, & munda.
Propter nomen verò ſuũ carnis mortificationẽ figurat. † Secun- 11
dò,dictũ eſt enim ſuperpelliciũ, eò, quòd antiquitus ſuper tunicas pellicias de pellibus mortuorũ animaliũ factas induebantur,
Geneſ.3. quòd adhuc in quibuſdã eccleſiis obſeruatur,repræſentãtes quòd
Adam poſt peccatũ talibus veſtitus eſt pelliciis. Tertiò,denotat
innocentiam:& ideò ante omnes alias veſtes ſacras ſæpè induitur:quia diuino cultui deputati, innocentia victæ cunctis virtutũ
Pſal. 24. *Iacob 4.* *1. Pet 4.* actibus ſuperpollere debent:iuxta illud Pſal. Innocentes & recti
adhæſerũt mihi. Quartò, propter ſui latitudinẽ congruè charitatem deſignat. Vnde ſuper prophanas & cõmunes veſtes induitur:ad notãdum,quòd charitas operit multitudinẽ peccatorum.
Quintò, propter ſui formam, quia in modum crucis formatur,
paſſionẽ Domini figurat:quódq; illud gerentes crucifigi debent
cũ vitiis,& cum cõcupiſcentiis.† Fiunt autẽ ſuperpellicia,in qui- 12
buſdã locis de chriſmalibus lineis,quæ ponũtur ſuper infantulos
baptizatos:exemplo Moſi,qui de purpura & byſſo:& aliis à populo,in tabernaculo,oblatis,fecit veſtes,quib⁹ Aaron & filij eius
inducrentur, quando miniſtrabant in ſanctuario. Exod.39.cap.
† Eſt etiam alia veſtis,quæ pluuiale vel cappa vocatur, quæ cre- 13
ditur à legali tunica mutuata. Vnde ſicut illa tintinnabulis, ſic
iſta fimbriis infigitur,quæ ſunt labores,huius mundi ſolicitudines. Habet etiã caputium, quod eſt ſupernum gaudium. Prolixa
eſt vſque ad pedes. per quod perſeuerantia vſque in finẽ ſignificatur.In anteriori parte aperta eſt,ad denotandum, quòd ſanctè
conuerſantibus vita patet æterna, ſeu quòd eorũ vita patere debet aliis in exemplum.ij.q.iij.non ſunt,in fi. Rurſus per cappam
gloria

gloriosa corporũ immortalitas intelligitur. Vnde illam non, nisi in maioribus festiuitatibus induimus, aspicientes in futuram resurrectionem, qñ electi deposita carne binas stolas accipient: videlicet requiem animarũ & gloriam corporũ. Quæ cappa rectè interius patula est, nisi & sola necessaria fibula inconsuta, quia corpora spiritualia facta nullis animã obturabũt angustiis. Fimbris etiã subornantur, quia tũc nostræ nihil deerit imperfectioni: sed quod nũc ex parte cognoscimus tunc cognoscemus sicut
14 & cogniti sumus.† Quidam autẽ hæretici garriũt nusquã reperiri in nouo testam ꝙ Christus vel discipuli eius præmissis vestibus induerẽtur, reprehendentes nos temerè, quia à talibus ornamur: qm̃ sicut Ioan. ait: Dominus surgens de cœna posuit vestimẽta sua, & posteà alia nunquã accepit, nisi sua. Nos verò (vt dicũt) plura alia quã vestimus, reuestimus in Missa: in qua cœnam ipsam imitamur: & Dñs ab his, qui volunt ambulare in stolis, nos cauere præcepit, dicẽs: Cauete à Scribis, qui volũt ambulare in stolis. Dicunt enim, ꝙ hoc facimus, vt iustiores & excellentiores populis appareamus, contra illud: Vos estis, qui iustificatis vos, coram hominibus. Deus autẽ nouit corda vestra: quia quod hominibus altũ est, abominatio est apud Deum. Error autem iste ex præmissis apertissimè confutatur. Legitur quoque Exod. 42. & 44. Dum ingredientur sanctuariũ meũ, & accedẽt ad mensam meã, vt mihi ministrẽt, & custodiãt cæremonias meas, vestibus lineis induẽtur nec ascẽdet sup eos quicquã laneũ. Cum egredientur atriũ exterius ad populũ, exuẽt se vestimẽtis suis, in quibus ministrauerũt: & nõ sanctificabũt populũ in vestimentis
15 suis. Et † no. ꝙ ostiarij, lectores, exorcistæ, & acolyti, vestibus albis vtuntur, videlicet superpellicio, amictu, & alba, & baltheo, vt Angelos Dei ministros per castitatis munditiã imitentur, & eis in carne gloriosa effecta spirituali, quasi in albis vestibus sociẽtur. Inde est, ꝙ potius lineis vestibus vtuntur: quia sicut linum multo labore ad candorem perducitur: sic necesse est, per multas
16 tribulationes ad regni gloriã peruenire. † In Concil. Maguntin. ij. q. j. Episcopus, Presbyter, statutum est, ꝙ Episcopus in ordinatione sua recipiat orariũ, baculũ & anulũ, presbyter orarium & planetam: diaconus orariũ & dalmaticam: subdiaconus patenã & crucem: & cùm degradãtur, ea perdant. Et in Concil. Toler. dist. xciij. diaconus in conuentu statutũ est, ꝙ diaconus tẽpore oblationis tantũ, scilicet quando legit Euangeliũ, vtatur alba, id est,
17 dalmatica. † Notandũ quoq; est, quòd vestes Euãgelici Sacerdotis aliud designant in capite, scilicet in Christo, aliúdque figurãt in membris; quanquam & caput & membra sacerdotis nomine

1. Cor. 1.
Ioan. 13.
Marc. 12.
Luc. 16.
Psal. 109.
1. Pet. 2.

nuncupantur, ad caput dicit Psalmographus: Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Ad membra verò dicit Apost. Vos estis genus electúm, regale Sacerdotium. Exponenda ergo sunt eorum mysteria. Primò, secundum quod membris, consequenter secundùm quod capiti, scilicet Christo conueniunt: prout in quolibet capitulo distinguetur. De ornamentis autem & palliis & vestibus Ecclesiæ vel altaris, in prima parte dictum est; vbi agitur de picturis. † Porrò sex indumenta sacerdotibus, & Episcopis communia sunt hæc, amictus, alba, zona seu cingulum, stola, manipulus, planeta. Nouem verò Pontificibus specialia sunt hæc: caligæ, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, chirotecæ, mitra, anulus, baculus pastoralis. De quibus omnibus singulatim prosequimur: & etiam de sudario & pallio & de coloribus, quibus ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis: de legalibus indumentis, siue veteris testamenti. 13

SVMMA.

1 *Amictus vsus, & significatio, & num. 3.*

2 *Amictus inuolutio circa collum, & pectus, quid significet.*

De Amictu. CAP. II.

PRimò de sex ornamentis Episcopis & Sacerdotibus communibus est secundum præmissa dicendum. Lotis † itaque 1
manibus Episcopus seu Sacerdos celebraturus assumit amictum, quo caput tegitur, quem Pontifex loco ephot, siue superhumeralis & rationalis habet: & nunc etiã superhumerale vocari potest: significans salutem, quæ per fidem tribuitur. De hoc Apost. ad Ephes 6. Galeam salutis assumite. Significat etiam castitatem cordis & corporis: quia & renes & pectus ambit & tegit: & omnibus sacris vestibus supponitur, sed omnibus supereminet: quia castitas etiam debet esse intus in pectore, & foris nitere opere. Vnde in renibus stringitur, quia ibi præcipuè luxuria dominatur. Per amictũ quoque super humeros, quia circumquaque diffunditur, operum fortitudo designatur. Humeri namque fortes sunt, ad opera peragenda, iuxta illud Patriarchæ Iacob: Supposuit humerum, ad portandum, & factus est tributis seruiens. Duo funiculi, siue duæ chordulæ, quibus amictus ante pectus ligatur, significant intentionem & finem, quibus informandum est opus, ne fiat in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Sacerdos igitur non debet otiosus existere: sed bonis operibus insudare: secundùm illud Apostoli ad Timoth. Labora sicut bonus miles Iesu Christi. Laudanda tamen quorundam locorum habet consuetudo vt linea camisia alba aut superpellicium super communes vestes induantur priùs, quàm

Exod. 28. *Genes. 49.* *1. Cor. 5.* *2. Tim. 2.*

amictus

amictus imponatur, per quod fides, quæ primò adesse debet, significatur. Porrò amictus super os planetæ reuoluitur, de quo
2 sub tit. de planeta dicetur. † Amictu quoque collum stringitur per quod vocis castigatio intelligitur: quoniam per collum, in quo vox est, vsus loquendi exprimitur: Stringitur ergo collum, ne inde ad linguam mendacium transire possit. Leuiter tamen cum eo pectus & fauces stringuntur, prout sub titu. de cingulo dicetur. Illo etiã caput operimus, ne circumquaque liberè prospiciendo, illicita cogitemus. Pectus seu cor eo tegitur, quia animus Sacerdotis ad ea, quæ incumbunt debet totus esse intentus: nec debet tunc ad vanitates, vel ad aliqua mundana liberè me-
3 ditanda dissolui. Porrò amictus † quo Sacerdos caput obnubilat, secundum quod capiti, scilicet Christo, conuenit, significat id, quod in Apoc. describunt: videlicet Angelum Dei descendisse de cœlo amictum nube. Et in Esa. Ecce Dominus ascendit super nubem candidam. Veniens etiam ad saluationem mundi, Dei filius, Angelus magni Concilij, amictus est nube, dum diuinitatem abscondit in carne. Nam caput viri Christus: caput Christi, Deus, extrà de sacr. vnc. cap. vno. Hoc ergo carnis latibulum significat sacerdotis amictus, quod per illam syndonem expressiùs significatur: quia summus Pontifex caput obducit: de qua sub titulo de succinctorio dicetur: & pulchra quidem quod per calciamentum pedum, hoc ipsum per amictum capitis designatur, quia diuinitas in carne latuit, & per carnem innotuit. Nam cùm notus esset in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius: in Idumæam extendit calciamentum suum, & ante conspectũ gentium reuelauit iustitiam suam. Amictus etiam, repræsentat opertimentum, quo Iudæi velabant faciem Christi dicentes, Mat. 26. Prophetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit.

Apoc. 1. *Esa. 12.* *1. Cor. 3.* *Psal. 75.* *Psal. 59.* *Psal. 87.*

S V M M A.

1 *Alba subsequitur amictum. Et quid ea significet, & num. 6.*
2 *Byssus, quid.*
3 *Albæ cõpositio, & forma, cùm in veteri, tũ nouo testamẽto, & nu. 4.*
5 *Manicæ albæ, quid moneant.*

De Alba. CAP. III.

1 POst amictum, camisiam siue albam Sacerdos inquit: † quæ membris corporis cõuenienter apta, nihil superflui aut dissolutũ in vita Sacerdotis, aut in eius mẽbris esse debere demonstrat, hæc ob speciem candoris munditiã demonstrat secundum quod legitur: Omni tẽpore vestimenta tua sint candida. Fit autẽ de bysso vel lino, propter quod scriptum est: Byssinum sunt iustificationes sanctorum. Est † autem byssus, linum Ægyptiacum.

Eccles. 9. *Apoc. 10.*

Sicut enim linum vel byſſus candorem, quem ex natura non habet, multis tontionibus attritũ, acquirit per artẽ: ſic & hominis caro, munditiam, quam non obtinet per naturam, per exercitia
1.Cor.9. bonorum operum, multis caſtigationibus macerata ſortitur per gratiam. Sacerdos ergo, ſecundùm Apoſtolum, caſtiget corpus ſuum, & in ſeruitutẽ redigat: ne fortè cum aliis prædicauerit, ipſe reprobus fiat. † Habet autem alba caputium, quod eſt profeſſio 3
caſtitatis. Habet etiam ligulã, quæ ſignificat linguã Sacerdotalẽ, quæ ligat cõtumaces, & abſoluit pœnitentes. Rurſus hæc veſtis,
Rom.3. quæ in veteri ſacerdotio linea, vel ποδήρης Græcè, ſeu Latinè tu-
Galat.4. nica talaris dicebatur, ſtricta fuiſſe deſcribitur, propter ſpiritum
Pſal.44. ſeruitutis Iudęorũ in timore. In nouo verò larga eſt, propter ſpi-
Lucæ 12. ritum adoptionis in libertate, quia nos Chriſtus liberauit. Quod autem aurifriſiũ & grãmata, diuerſis in locis, ac variis operibus ad decorẽ habet: illud inſinuat, quod Propheta dicit in Pſalmo: Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circundata va-
rietate. Rurſus † alba cingulo ſtringitur, vt omnis voluptas car- 4
nalis adſtricta intelligatur, dicente Dño: Sint lumbi veſtri præ-
cincti. Manicæ quoque tam † albæ, quàm etiã tunicellæ conue- 5
nienter debent eſſe ſtrictæ: non nimis laxæ, vt labãtur, & brachia nudentur: habentes in ſummitatibus aurifriſia, ad deſignandum aureos torques, qui brachia nuda B.Martini Miſſam celebrantis miraculosè & decenter operuerunt: prout in ſexta parte, ſub eius
feſto dicetur. Per † albam etiam qua corpus à ſurſum vſque ad 6
deorſum tegitur: ſpes quæ ex gratia prouenit eccleſiæ deſurſum, & ex meritis eccleſiæ deorſum figuratur. De hac Apoſt. ad Ro.8. Spe ſalui facti ſumus. Quia verò vſque ad talos deſcendit, perſe-
ueratiã deſignat, prout tactũ eſt prope finem in prooemio huius
Geneſ.3. part. Porrò ſecundũ quod capiti, ſcilicet Chriſto conuenit alba, quæ eſt lineũ veſtimentũ, longiſſimè diſtans à tunicis pelliceis,
Epheſ.4. quæ ex mortuis animalibus fiunt: quibus Adam veſtitus eſt, poſt peccatũ nouitatem vitæ ſignificat, quã Chriſtus & habuit, & docuit, & tribuit in baptiſmo, de qua dicit Apoſt. Exuite veterem hominẽ cum actibus ſuis, & induite nouũ, qui ſecundùm Deum
Matt.17. creatus eſt. Nam in transfiguratione reſplẽduit facies eius, ſicut
1.Pet.2. Sol, & veſtimẽta eius facta ſunt alba, ſicut nix. Semper enim veſtimenta Chriſti munda fuerunt, & candida: quia peccatum non fecit: nec inuentus eſt dolus in ore eius. Hæc etiã veſtis, repræſentat albam veſtem, in qua Herodes illuſit Chriſto. Luc.23.

SVMMA.

1 *Zona, quid: & quid deſignet, & num.5.6.*

2 *Succinctorium duplex dependens & cingulum in ſiniſtro latere Pontificis,*

Pontificis, quid signent, num. 4.

3 *Oratio & ieiunium, quam vim habeant.*

De Zona seu cingulo. CAPVT IV.

1 DEbet † autē alba circa lumbos Sacerdotis seu Pontificis zona seu cingulo, quod in lege, & apud Græcos ζωστὴρ, siue baltheū dicebatur, præcingi: ne defluēdo, incessum impediat: vt castitas sacerdotis per albam significata, nullis incētiuorū stimulis dissoluatur. Cingulū nanque continentiam significat. Vnde, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernę ardentes in manibus vestris. In lumbis quidē luxuria dominatur, sicut dominus loquēs de diabolo manifestat: Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo eius in vmbilico vētris illius. de pœn. di. ij. si enim, inquit, ad finē. Sanè in si- *Luc* 12. *Iob* 42.
2 nistro latere † Pōtificis cingulo duplex dependet succinctorium quia duo sunt, quibus castitas roboratur, & sine quibus difficile
3 † conseruatur: scilicet oratio & ieiuniū. Vnde Dominus ait: Hoc genus dæmoniorū nō eiicitur, nisi in oratione & ieiunio. Mat. 9. Debent ergo lumbi per continentiā præcingi, & per abstinētiam succingi. Vnde Apost. State succincti lumbos vestros in veritate. *Eph.* 6. Verū succinctoriū, quod aliàs περίζωμα, vel succingulū vocatur, inter indumēta legalia fuisse non legitur, quia & si legales sacerdotes accincti tēpore sacrificij, abstinere deberēt: alio tamē tempore licitè vocabant amplexus. Hodie autem additur cingulum, quia moderni ministri iugē habere debent continentiā. Et ideò
4 nō solū cingi sed etiā succingi debēt. † Ideò autē duplex est succinctoriū, vt duplex castitas denotetur: videlicet mentis, quæ per cingulū: & corporis, quę per subcingulū significatur. A parte sinistra dependet, quia potior est castitas mentis, quàm corporis: & dextra pars potior est quàm sinistra. Vnde Greg. Lūbis pręcingitur nūc, cū carnis luxuriā per carnis cōtinentiā coarctamus. Cin-
5 gulū † quoque cōuenienter temperantiā designat: de subcingulo etiam dictū est in prooemio huius partis. Et aduerte, ꝙ pectus & fauces leniter cū amictu stringuntur, quia motus in nostra potestate nō sunt. Helias prius clausit cœlū, quod petiit, ꝙ nū plueret, quàm animū, quando desiderabat vindictā de morte Prophetarum, lingua etiam in humido sedet, & in madido, & facile lubricatur. Vnde princeps Apostolorū ad vocē ancillæ magistrū suum negauit. Sed renes fortiter cingulo stringūtur, vt castigetur corpus, & in seruitutem redigatur, & impetus luxuriæ refrænetur. Porrò secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit zona sacerdotalis, significat illud quod Ioan. Apost. ait: Conuersus vidi similem filio hominis præcinctum ad mamillas zona aurea. Per zonam auream, perfecta Christi charitas designatur: quam dicis *3 Reg.* 17 *3 Reg.* 18 *Matt.* 26. *Apoc.* 1. *Eph.* 3.

Apostolus superuenientē scientiæ charitatem Christi feruētem
Esa. 2. in corde, radiantem in opere: cuius succinctoriū illud significat,
Psal. 10. quod Esaias de Christo loquens prædixit: Erit iustitia, cingulum
Psal. 144. lumborū eius, & fides cinctoriū renū eius. Nam iustus Dominus
Act. 1. iustitiam dilexit: æquitatē vidit vultus eius. Et fidelis Dominus
Tho. 4. in verbis suis: & sanctus in omnibus operibus suis. Duæ summi-
Matth. 7. tates ipsius duæ sunt partes naturales iustitiæ: quam Christus fe-
Esa. 33. cit & docuit, scilicet quod tibi non vis fieri, alteri non feceris: sed
Ioan. 19. quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite
illis. Cingulum † ergo iustitiā significat, cuius duo sunt brachia 6
sese constringentia: scilicet declinare à malo, & operari bonum.
Repræsentat etiam flagellum, quo Pilatus cæcidit Iesum.

S V M M A.

1 *Stola subsequitur cingulum: & quid ea notet.*
2 *Stola, cur protendatur ad genua.*
3 *Stolæ reflexio in vtrumque humerum, quid significet.*
4 *Stola cur collo sacerdotum, diaconorum verò humero imponitur.*
5 *Stola cur ad lumbos succingatur.*
6 *Stola est velut quoddam orarium, sine quo nō licet mysteria eccle-siastica celebrare.*
7 *Stola, collo sacerdotis incumbens, quid notet.*
8 *Stola vti quibus prohibitum.*

De Stola. Cap. V.

POst cingulum † Sacerdos orariū siue stolam, quæ leue Domi- 1
ni iugum significat, xxiij. dist. Ecclesiastica, siue quæ est iugū
2. Cor. 6. præceptorum Domini, super collum sibi imponit, vt iugum Do-
mini se suscepisse demonstret. Quam cum osculo sibi imponit, &
deponit, ad notandum assensum & desideriū, quo se subiicit huic
iugo. Illa autem à collo per anteriora descendens, dextrum & si-
Matt. 11. nistrum latus adornat: quia per arma iustitiæ à dextris & à sini-
stris, id est, in prosperis, & in aduersis Sacerdos debet esse muni-
tus: quatenus nec aduersis frangatur, nec prosperis eleuetur. Vn-
de & cùm Sacerdos in ordinatione stolā accipit: dicit illi Episco-
pus: Accipe iugum Dei: iugum enim eius suaue est, & onus eius
leue: suaue in prosperis: leue in aduersis. Stola † quippè vsque ad 2
genua, quæ curuantur, protenditur, vt nos mites corde, & humi-
Hebr. 10. les insinuet. Significat enim patientiam, de qua scriptum est: Pa-
Luc. 11. tiētia vobis necessaria est, vt reportetis promissiones. Et iterum:
In patiētia vestra possideatis animas vestras. Hinc est ergo quod
stola cum zona seu cingulo à dextris & sinistris, quibusdam ne-
xibus colligatur: quia virtutes virtutibus sociantur & iuuantur:
ne aliquo moueantur tentationis impulsu: & ad designandum,
quòd tam in prosperis, quàm in aduersis debet Christi iugum
patien

patienter ferri:faciente glutino charitatis. A quibusdã verò Pontificibus additur præmissis verbis:stola innocẽtiæ induat te Dominus, quod stolam respicit primitiuam, quæ fuit innocentiæ si-
3 gnificatiua. Rursus † stola ab humero sinistro sacerdotis, in dextrum, dum ordinatur, reflectitur, quia cùm obedientia incipiat ab actiua per dilectionem proximi transit in contemplatiuã vitam per dilectionem Dei. Longitudo autem stolæ perseuerantiam significat. Duo brachia stolæ dependentia, significant prudentiam & temperantiam. Vnde Apost. ad Tit. 3. Sobriè, iustè, & piè viuamus, &c. Sed & secundùm decretum Bracharensis concil. xxiij. dist. Ecclesiastica. debet sacerdos de vno eodemq; orario ceruicẽ pariter, & vtrumque humerum imprimens signum crucis in suo pectore præparare: vt qui imperturbatus præcipitur inter prospera, & aduersa consistere, virtutum semper ornamento vtroque circunseptus appareat humero. Si quis autem aliter egerit excõmunicationi debitè subiacebit: nisi fortè quis dixerit hoc decretũ per contrariã generalis Ecclesiæ consuetudinem abrogatum. Nam nõ vbique partes stolæ reducuntur ante pectus, in modum crucis. Crucem autem gerit in pectore, dum Christi passionem, cuius minister est, imitatur in mente. Orarium itaque iugum si-
4 mul & onus est: iugum sacerdotibus, onus diaconis. Vnde † fit vt sacerdotibus circa collum, & diaconis super sinistrum humerum ponatur. Sicut enim iugum collo portatur: sic & humeris onera feruntur. Lege in Leuitico & videbis solos Leuitas ferendis oneribus destinatos. In diaconis etiam stola iugum significat: prout in parte secunda dictum est, vbi de diacono agitur. Adhuc stola sinistro humero diaconi imponitur, quia decet temporalia spiritualibus deseruire: vel quia dextram diaconi oportet esse liberã, vt expeditius ad ministerium sacerdotis discurrat, de quo etiam
5 ibi dictum est. Ad † lumbos stola succingitur, vt sit fortis & expeditior compugnax libidinum. Quandoque tamen solùm super sinistrum brachium pars anterior stolæ complicatur: quod tractum est à legalibus sacerdotibus, qui dum sacrificabant, summitates balthei super humerum reflectebant. In Episcopo verò vel sacerdote, ab vtraque parte æqualiter dependent anterius, quia Christus, cuius typum gerunt, qui æquanimiter se habuit in prosperis & in aduersis (quæ per leuam & dextram significantur) habitatores terræ ad cœlestia ducere desiderabat, quos semper ante
6 oculos mentis suggerebat. † Dictum est autem orarium, quia quamuis sine aliis indumentis sacerdotibus baptizare, consignare, & alia plura orãdo facere liceat, sine orario tamẽ nisi magna necessitate cogente, nihil horum facere licet. In consilio Tribur.

Num. 3.

in bucardo. lib. vj.cap. presbyteri. legitur vt presbyteri non vadant, nisi stola oraria induti. Notandum autem est, quòd antiquitus stola erat vestis candida, pertingens vsque ad vestigia: qua Patriarchæ vtebantur ante legem, quam primogeniti cùm benedictionem patris acciperent, induebant, & Domino victimas, vt Pontifices offerebant. Sed postquam alba cœpit portari, mutata est in torquem. Per primam stolam innocentia intelligitur, quæ fuit in primo homine. Sed cùm eam perdidit propter peccatum, oportuit eam recuperare per vitulum saginatum. Quia igitur superest, vt qui per inobedientiam cecidimus, per obedientiam resurgamus: rectè pro veste innocentiæ recuperanda, subimus torquem obedientiæ. Nam per stolam, qua nunc vtimur, obedientiam accipimus Euangelij crucifixi. Porrò † se- 7
cundùm quod capiti scilicet Christo conuenit stola, quæ super amictum collo sacerdotis incumbit, obedientiam & seruitutem significat, quam Dominus omnium propter suorum salutem
Phil. 2. subiit. Nam cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Exinaniuit enim semetipsum formam serui accipiens, factus obediens, vsque ad mortem: mortem autem crucis. Causam quippè mortalitatis nec traxit origine, nec commisit opere. Stola signat ligaturam, qua Iesus ligatus fuit
ad columnam. † Statutum est in canonibus. xxiiij. dist. non 8
oportet. & duobus ca. sequen. ne subdiaconi, lectores, & psalmistæ orariis siue stolis vtantur.

S V M M A.

1 *Manipulus, quo concilio adhibeatur. & nu. 5.*
2 *Manipulus, cur in sinistra geratur & nu. 4.*
3 *Manipulus, vnde sumpserit initium.*
6 *Manipulis non vtuntur diaconi & subdiaconi, seruiente Pontifici induenti & exuenti se à sacris vestibus.*

De Manipulo. CAP. VI.

QVia verò mētibus benè compositis, & Diuino cultui man 1
cipatis, sæpè subrepit accidia, quæ † quodam torpore red-
Psal. 118. dit animum dormientem: Psalm. dormitauit anima mea præ tædio: ideò in sinistra manu ministri ad altaris ministerium accedentis, quædam apponitur manipula, vel fanum, vel manipulus, vel sudarium appellatur: quatenus sudorem mentis abstergat, & soporem cordis excutiat. bonis operibus inuigilet, depulso tædio, & torpore. Per manipulum enim bona opera vel vigilantia designantur: de qua Dominus ait: Vigilate, quia nescitis, qua hora filius hominis venturus sit. Vnde sponsa dicit in Canticis: Ego dormio, & cor meum vigilat. Per sudarium etiam pœniten

nitentia designatur: qua labes quotidiani excessus: & tædium mundanæ conuersationis extergitur, de quo dicitur: Dormitauit anima mea præ tædio. Tædet enim animã peccatorũ conscientiæ, & infirmitatis corpore. Significat etiam futurorum bonorũ retributionem. Vnde in quibusdam locis, quoties in festis, albis vtuntur, manipulos portant: ex eo, quòd in illa vita vnusquisque propriam mercedem accipiet. Et venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos. Item, quia manipulus pœnitentiam designat: inde est, quòd sudarium subdiaconi magis fauore sacerdotali formatur: quia vbi maior excessus, maior exigitur pœnitentiæ fructus. De sudario etiam infrà dicetur. Sanè
Matt. 14.
Cantic. 5.
Psal. 118.
1. *Cor.* 4.
Psal. 125.

2 ministri † manipulum in brachio sinistro ferunt, ad notandum, quòd stricti debent esse ad terrena: sed ad cœlestia expediti. Antiqui autem non erant adstricti ad hoc, quia Deo etiã pro temporalibus seruiebant: & ad significandum nos in hac vita, quæ per sinistrum significatur, pati tædium superflui humoris, id est, delectationis, & alia superflua mentis. Ad hoc manipulus in si-
3 nistra, fidem in hac vita designat. † Manipuli vsus sumptus est non ab Aaron: sed ab antiquis patribus: quia (sicut legitur in martyrologio Bedæ) Arsenius sudarium semper ferebat in sinu, vel manu, ad tergendum effluentiam lachrymarum. Habebant quoque sancti Patres, dum sacra tractabant, & sacramenta conficiebant, mapellas, id est, paruas mappas, & mantilia manibus, nunc pro tergendis manibus, & nunc pro operiendis, & nunc pro
4 reuerenter tractandis sacramentis. Porrò secundùm quod † capiti, scilicet Christo conuenit, quod sacerdos manipulum portat in leua designat, quòd Christus brauium obtinebat in via. Per manipulum enim præmium designatur, iuxta quod legitur: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Per leuam, vita præsens accipitur, iuxta illud: Leua eius sub capite meo, & dextera ipsius amplexabitur me. Christus autem simul fruebatur & merebatur: fruebatur in patria & merebatur in via. Nam simul & brauium comprehendebat, & stadium percurrebat: quia simul erat in patria, & in via: nemo inquit ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui
Psal. 125.
Cantic. 2.
Ioan. 3.

5 est in cœlo. Manipulus † etiam repræsentat funem, quo Iesus comprehensus à Iudæis ligatus fuit. Vnde Ioan. 18. Comprehenderunt & ligauerunt eum. Manipulus tamẽ post indutam planetam cõsueuit Romano Pontifici immitti, quod etiam à pluribus obseruatur: de quo in quarta parte sub tit. de cõfessione dicetur.
6 † Notandum autem, quòd diaconus & subdiaconus Pontifici induenti & exuenti se à sacris vestibus, siue manipulis seruiunt.

Primò,

Primò, vt expeditiùs & liberiùs administrent. Secundò, ad notandum, quod in tali obsequio non debet fructum quærere temporalem, qui quandoque per manipulum significatur, iuxta illud
Psal.125. Psalm. Venientes autem, &c. Rursus, dum Pontifex se induit vel exuit, diaconus stat à dextris, & subdiaconus à sinistris: quia diaconus ex ordine suo ad fortiora & perfectiora, quæ per dextram significatur, assumitur, quàm subdiaconus.

SVMMA.

1 *Casula quid, vnde dicatur, & quid notet.*

2 *Charitas legis est implementum.*

3 *Casula tripliciter plicatur. Et quid idipsum notet, & num. 4.*

5 *Casula vndique clausa integráque quid notet.*

De Casula seu Planeta. CAP. VII.

POstremò, super omnes † vestes induitur casula, quæ quasi 1
1.Cor.51. parua casa dicitur: & à Græcis πλανήταν vocatur, ἀπὸ τοῦ πλάνου, hoc est, errore: quoniam errabundus eius lymbus super brachia eleuatur, significans charitatem sine qua sacerdos est, sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Sicut enim charitas operit
1.Petr.3. multitudinem peccatorum, & omnia legis & Prophetarũ man-
Rom.13. data continet, dicente Apostolo: Plenitudo legis est charitas: sic & hæc vestis cuncta plana & alia omnia indumẽta intra se claudit & continet. De † charitate dicit Apostolus: adhuc excellen- 2
1.Cor.3. tiorem viam vobis ostendam. Si linguis hominũ loquar & Angelorum: charitatem autem non habeam, nihil sum. Et iterum: Si fidem habeam, vt montes transferam, charitatem autem non
Matt.22. habeam, nihil sum, de consecrat. dist. iiij. solent. hæc siquidem est vestis nuptialis, de qua Dominus inquit in Euangelio: Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? Sine hac autem nunquam sacerdos debet suum officium exercere: quia semper decet eum in vinculo charitatis permanere. Per hoc autem, quòd amictus super os planetæ reuoluatur, innuitur, quòd
1.Tim.1. bonum opus debet ad charitatem referri. Nam finis præcepti, est charitas, de corde puro, & cõscientia bona, & fide non ficta: quòd verò casula in extensione manuum in anteriorem & posteriorem partem diuiditur: signat duo brachia charitatis ad Deum, scilicet & ad proximum. Diliges (inquit) Deum tuum, &c. In his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ. Rursus latitudo planetæ latitudinem significat charitatis, quæ etiam vsque ad inimicos extenditur, vnde: Latum mandatum tuum nimis. Duæ † quoque plicaturæ, sinistræ, videlicet & dextræ, sunt duo præ- 3
cepta charitatis, scilicet amor Dei & proximi. Duplicatur etiam ante pectus, per quod cor, & inter humeros, per quos opera exprimun

primuntur:& in eis veſtimentum duplex in ipſum efficitur: quia ſic debemus bona opera foris oſtendere proximis, vt eadem intus in corde coram Domino integra ſeruemus. Charitatem enim debemus habere corde,& opere,& intus,& foris. Rurſus ante pectus duplicatur: quoniam per charitatem bona voluntas & ſancta cogitatio generatur. Duplicatur etiam inter humeros: quia per illam aduerſa à proximis,& ab aduerſariis ſupportantur. Ad brachia autem eleuatur, dum bona opera charitatis operantur. Ad dextrum,dum operamur bonum ad domeſticos fidei. Ad ſiniſtrum,dum extenditur etiam ad inimicos. Adhuc † triplicatur, in brachiis,in dextro quidem, cum fidelibus monachis, clericis, & laicis ſubuenimus, in ſiniſtro, dum infidelibus ſcilicet malis Chriſtianis,Iudæis & Paganis neceſſaria miniſtramus:per caſulam quoque rectè opera iuſtitiæ deſignantur, iuxta illud:Sacerdotes tui induant iuſtitiam. Sanè ſacerdos ſuum agens officium non debet caſulam exuere: quia præcipiente Domino Leuit.21. cap. non licet ei egredi de ſanctis ſcilicet rebus vel præceptis. Porrò,ſecundùm quòd capiti, ſcilicet Chriſto conuenit caſula, magni ſacerdotis eſt eccleſia vniuerſalis,de qua dicit Apoſtolus: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis,Chriſtum induiſtis. Hoc eſt illud Aaron,veſtimentum,in oram deſcendit vnguentum: ſed à capite deſcendit in barbam:& à barba deſcendit in oram: quoniam de plenitudine ſpiritus eius non omnes accepimus:primò Apoſtol.deinde cæteri. Quod autem caſula vnica † & integra, & vndique clauſa eſt, ſignificat fidei vnitatem & integritatem: verumtamen in extenſione manuum,in anteriorem,& poſteriorem partem quodammodo diuiditur deſignans antiquam eccleſiam, quæ paſſionem Chriſti præceſſit: & nouam, quæ Chriſti paſſionem ſubſequitur. Nam & qui præibant:& qui ſequebantur clamabant dicentes:Oſanna filio Dauid: benedictus, qui venit in nomine Domini. Hæc etiam veſtis repræſentat purpureum veſtimentum,quo milites circundederunt Ieſum.

Matt. 22. Pſal. 118. Galat. 6.

4 (margin, at "niſtrum,dum extenditur")

Pſal. 131. Galat. 4. Pſal. 132. Ioan. 1.

5 (margin, at "Apoſtol.deinde cæteri")

Matt. 21. Ioan. 19.

SVMMA.

1 *Veſtimentum pedum,vnde traxerit originem.*
2 *Pontifices,quando ſandalia & caligas adſumant. Et eorum ſignificatio,num. 3 4.*
3 *Calciamentum Epiſcopi,quo inuitet quóve prohibeat,& num 4.*
5 *Sandalia,vnde dicantur,& eorum forma.*
6 *Sandaliorum apertura & clauſura,quid ſignificent.*
7 *Sandalia, ex corio albo fiunt interdum.*
8 *Ligula à corio ſeparata,ſuper pede conſurgens,quid ſignificet.*
9 *Sandaliorum corrigia, quid notent.*

10 San

10 *Sandalia eò quòd capiti conueniunt, quid designent.*
11 *Sandaliis vti, quibus licet: & quibus prohibetur.*

De Caligis, & Sandaliis. Cap. VIII.

SVperius de sex ornamẽtis, tam sacerdotibus, quàm Episcopis communibus dictum est, nunc autem de nouem Pontificum spiritualibus dicendum restat, & priùs de caligis & sandaliis videamus. Vestimentum † autem pedum non habuit originem ab 1
Aaron: qui duntaxat in Iudæa conuersabatur: ideóque necesse nõ habuit: sed ab Apostolis quibus dictum est: Euntes, docete omnes
Matt. 28. gentes. Nisi fortè quis dixerit ꝙ caligæ & sandalia in locum fœ-
Ephes. 6. minalium succedunt. Celebraturi † igitur Pontifices, pedes in- 2
terea, dum dicuntur quinque Psalmi in præparatione Euangelij pacis, caligis & sandaliis calciantur: quorũ pulchritudinẽ admi-
Ephes. 6. rabatur Propheta, dicens: Quam speciosi pedes euangelizantium
Marc. 6. pacem: Euangelizãtium bona. Vnde Apostolus ad Ephesios: Cal-
Ephes. 6. ciati pedes calciamentis virtutum. Et in Euangelio legitur Do-
Luc. 10. minum misisse discipulos suos sandaliis calciatos, calciatos vtique in præparatione Euangelij pacis. Si enim calciati nõ essent, quomodo super serpentes & scorpiones calcare potuissent? Co-
gitent † igitur Episcopi, cur ita calciati sunt: imitentur eorum 3
exempla, quorũ imitantur calciamẽta. Siquidem per pedes conuenienter affectus intelligũtur. Debent namque habere affectus & desideria calciata ne puluere terrenorũ seu temporaliũ macu-
lentur. † Per huiusmodi quoque calciamentum prohibitio pedũ 4
congruè intelligitur, ne videlicet ad illicita festinẽt: Quia verò affectus facilius inficiuntur, & maculantur tẽpore prosperitatis, quod per dextrum, quàm tempore aduersitatis, quod per sinistrum intelligitur, ideò, vt maiori periculo citiùs occurrendum
Matth. 5. ostendatur, à dextro pede Pontifex incipit calciari. Priùs tamen, quàm sandalia pedibus imponantur, caligis induuntur, vsque ad genua protensis, ibíque constrictis: quia prædicator pedibus suis rectos debet facere gressus suos & genua debilia roborare. Nam qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorũ. Caligæ quoque iacinthini, id est, aërei seu cœlestis coloris denotant, quòd cœlestes debet habere pedes, id est, affectus & firmos,
Esa. 35. ne claudicet, sed dicat: Confortamini pusillanimes. Et conse-
quenter † sandalia pedibus imponuntur: quæ sic vocantur ab 5
herba: vel sandalico colore, quo depinguntur. Habent autem desubtus integram soleam: desuper verò corium fenestratũ: quia gressus prædicatoris & subtus debent esse muniti, ne polluantur
Matt. 10. terrenis, iuxta illud Dominicum: Excutite puluerem de pedibus vestris & sursum aperti, quatenus ad cognoscenda mysteria seu

cœleſtia reuelentur, iuxta illud Propheticũ: Reuela oculos meos & conſecr. mirabilia de lege tua. In hoc quoque, quòd deſuper aperta ſunt, quòd corda ſemper ad Deum erecta habere, & oculos mentis ad ea, quæ ſurſum ſunt, aperire debemus, ſignificatur. Quòd etiam ſubtus ſolida ſunt, ſignificat, quòd mentem in terrenis obtuſam habere debemus: nec debemus quærere benedictionem Eſau, quæ in terris eſt: ſed Iacob, quæ eſt in cœlis. Rur- *Pſal.* 118. *Geneſ.* 27.
6 ſus, quòd ſandalia in quibuſdam locis aperta, & in † quibuſdam integra ſeu clauſa ſunt, deſignat quòd Euangelica prædicatio nec omnibus reuelari, nec omnibus abſcondi debet, iuxta illud Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: cæteris autem in Parabolis, Matth. 7. Nolite ſanctum dare canibus: neque
7 margaritas ſpargere ante porcos. ij. q. iij. nolite. Sandalia † quoque interius quandoque ex corio albo fiunt: quia neceſſe eſt intentionem candidam & conſcientiam puram coram Deo habere: & exterius nigrum apparet: quia prædicatorum vita propter tribulationes huius mundi nigra & deſpecta ſecularibus videtur. Quandoque etiam rubeum, ad votum martyrij deſignandum: & quandoque diuerſis coloribus variatum, quo virtutum varie-
8 tas, quibus ornatus eſſe debet, ſignificatur. Lingula † verò à corio ſeparata, ſuper pedem conſurgens, linguas eorum qui prædicatori bonum perhibent teſtimonium, ſignificat: qui tamen quodammodo à ſpiritualium conuerſatione ſeparati ſunt. Secundò lingula ipſa, ſpiritualium lingua eſt, quæ prædicatorem in opus prædicationis introduxit. Tertiò, etiam ipſius prædicatoris linguam deſignat: linea verò ab ipſa lingula, vſque ad finem ſandalij, per medium eius procedens, Euangelicam perfectionem deſignat: ligneæ verò ab vtroque latere procedentes, quæ in fine ſandalij ad ipſam lineam mediam referuntur, ibíque terminãtur, legem figurant propheticam: quæ in Euangelio recapitulantur & in eo determinantur. Superior quoque pars ſandaliorum, per quam pes introducitur, variis conſuitur funiculis, ne duo eius cornua defluant ſeu abinuicem ſeparentur, ſeu abinuicem diſiungantur: ad notandum, quòd prædicator ſeipſum variis alligare debet virtutibus: aut ſcripturæ ſententiis, ne ipſius intrinſeca ab his, quæ exterius lucent, coram altiſſimo diſiungantur. Ipſa quoque ſandaliorum ligatura, ſignificat quòd Prælatus, qui huc illúcque diſcurrere habet, greſſus
9 mentis firmare debet cùm in turbis verſatur. Quia verò † corrigiæ huc atque illuc manibus ducuntur, vt ſandalia firmentur, & ligentur: ſignificat, quòd prædicator ſic firmo greſſu incedere debet, vt nulli oneroſus exiſtat: & ne in via miniſtranda deficiat.
Nam

Nam fruſtra velociter currit, quia priùs, quàm ad metam perue-
niat deficit, de pœn. diſtinct. iij. in caſſum. Myſticè enim ſandalia,
curſum prædicatoris ſignificant. Quandoque tamen ſandalia
non ligantur, quia Chriſti incarnatio aliquando humanis ſenſi-
bus aperta eſt: vt eſt pannis inuolui, & in præſepio poni. Aliquã-
do verò corrigiæ ſandalis ſupererogantur, quia ſcriptum eſt:
Luc. 10. Quodcunque ſupererogaueris, ego cùm rediero reddam tibi.
Poteſt etiam dici, quod caligę ſignificant illam lotionem, de qua
Ioan. 3. Dominus ait: Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet. Sed
quia non ſufficit munditia cordis, abſque patientia perſecutio-
nis: ideò ſequuntur centones rubei, qui martyrium figurant.
Qui autem in corde munditiam & in voluntate (ſi opus fuerit)
habuerit patientiam, ſecurus accedet ad prædicationem, quia
ſandalia aliud deſignant Apoſtolica. Porrò ſecundum † quod ca- 10
piti, ſcilicet Chriſto conueniunt ſandalia, aliud deſignant: Ponti-
fex enim in altaris officio, capitis ſui ſcilicet Chriſti, cuius eſt
membrum repræſentans perſonam: dum pedibus aſſumit ſanda-
lia illud incarnationis Dominicæ calciamentum inſinuat, de
Pſal. 59. quo Dominus ait in Pſalm. In Idumæam extendam calciamen-
tum meum, id eſt, in gentibus notam faciam incarnationẽ meã.
Venit enim ad nos calciata diuinitas, vt pro nobis Dei filius ſa-
cerdotio fungeretur. Per ligulas autem, quibus pedibus ipſa
ſandalia conſtringuntur: illud idem accepimus, quod per calcia-
Ioan. 1. menti corrigiam Ioannes Baptiſta ſignificauit, cùm ait: Cuius
non ſum dignus corrigiam calciamenti ſoluere: vnionem videli-
cet ineffabilem, & copulam carnalem inſolubilem, quibus ver-
bis diuinitas noſtra ſe carni coniunxit. Sanè mediantibus cali-
gis pedes ſcandalis coniungũtur, quoniam anima mediante car-
ne, diuinitati eſt vnita Sicut enim pes corpus ſuſtentat: ita diui-
nitas mundum gubernat. Vnde Pſal. Adorate ſcabellum pedum
eius, quoniam ſanctum eſt. Verùm ſecundùm decretum Gregor.
xcij. diſt. §. compagis & duobus, cap. ſeq. Diaconi † non debent 11
vti compagis, id eſt, ſcandaliis, neque manipulis, id eſt, calcia-
mentis Epiſcopalibus, abſque indulgentia ſedis Apoſtolicæ ſpe-
ciali. Olim enim vtebantur, quia eorum erat diſcurrere per co-
mitatum. Hodie ergo nec ipſi nec ſacerdotes vtuntur: ſed Epi-
ſcopi ſolùm, vt per varietatem ſandaliorum, notetur varietas of-
ficiorum. Præterea, Epiſcopi habent per plebes diſcurrere: ſacer-
dotes verò Domini hoſtias immolare. Clerici autem Romanæ
Eccleſiæ ex conceſſione Conſtantini Imperatoris vti poſſent
calciamentis cum vdonibus, id eſt, candido linteamine. xcvj. di-
ſtinct. Conſtantinus.

SVMMA.

1 *Orale, siue velũ, quod suo capiti Episcopus imponit, quid significet.*
2 *Crux ante pectus Pontificis maximi posita, quid designet.*

De Succinctorio, & Orali. CAP. IX.

1 DE Succinctorio nil aliud dicimus, quam quòd sub zona & cingulo in procemio huius partis dictum est. Sanè Rom. † Põtifex post albã & cingulũ, assumit orale, quandã videlicet sindonem, quod capiti quasi in modum veli imponit, & replicat super humeros, & ante pectus legalis Pontificis ordinem sequens,
2 qui post lineã strictã & zonã induebat ephot, id est, superhumerale: cuius locũ modò tenet amictus. † Assumit etiã Crucem quãdam catenulis insertã, quã à collo suspensam, sibi statuit ante pectus. Quoniam & legalis põtifex laminam aureã gerebat in frõte, pro qua põtifex iste Crucẽ gerit in pectore: & sic signo Crucis aurea lamina cessit. Nam mysteriũ, quod in quatuor literis aurilamina continebat, in quatuor partibus formã Crucis explicuit: *Ephes.* 3.
iuxta quod inquit Apostolus: Vt cõprehendatis cum omnibus *Rom.* 10.
sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, quæ sublimitas & profundum. Sacramentũ ergo, quod ille tunc per laminã præferebat in fronte: hoc iste iam recondit in mente. Nam corde creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutẽ, & secundũ Hiero. auro legis, sanguis Euangelij pretiosior est. Crucem quoque statuit sibi ante pectus, ad designandum, quod ait Apostolus: Glorificate *1. Cor.* 6
& portate Deum in corpore vestro. Imponendo autem sibi & deponendo, Crucem illam osculatur, ad denotandum, quòd Christi passionem, quæ per illam significatur, credit & confitetur, ad quam repræsentandum in officio Missæ se parat.

SVMMA.

1 *Tunica Episcopi, quid significet.*
2 *Tunicæ duæ, in veteri testamento, & earũm significatio.*
3 *Iacinthi lapidis vis.* 4 *Tunicã vnã super alia, cur induat Pontif.*

De Tunica. CAP. X.

1 POst appositam stolam: Pontifex † induit tunicam, quæ alibi subtile, in lege verò ποδήρης, id est, talaris dicebatur, significantem perseuerantiam: vnde Ioseph inter fratres suos talarem *Genes.* 37.
vestem describitur habuisse. Cùm enim cæteræ virtutes in stadio currant, perseuerantia tantũ brauiũ accipit: quoniam qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, de pœn. di. ij. Apostolus, & cap. multi. Vnde præcipitur: esto fidelis, vsq; ad mortẽ, & dabo *Apoc.* 2.
tibi coronã vitæ. Rursus ideò post albam tunicam induitur: quia sicut per albam castigatio corporis: ita per tunicã virtutes intimæ intelliguntur, quas semper debet habere perfectus. Porrò

tunica non cingitur:quoniã ſub formã iter non impeditur:ſic & virtutes per illã deſignatę liberũ iter ad cõtemplationẽDei prębent:ſed alba cingitur,prout ſub cingulo dictũ eſt. In † vet. teſt. 2
Mat. 3. erant duę tunicæ:videlicet byſſina & iacinthina,Exo.39.c.& hodie etiã quidam Pontifices duabus vtuntur,ad notandum, quòd propriũ eſt eorũ,habere ſciẽtiam duorũ teſtamentorũ, vt ſciant de theſauro domini proferre noua & vetera,ſiue vt ſe oſtendant diaconos & ſacerdotes. Præterea vnaq;earũ typum propriũ geritur:quoniã alba,quia biſſina ſiue linea eſt, caſtitatẽ ſignificat, vt ſub tit.de alba dictũ eſt.Prima etiã tunica,ſerica eſt, quæ originem traduxit ex vermibus,qui ſine coitu creantur,caſtitatẽ & humilitatẽ demonſtrat.Secunda tunica,quæ iacinthina eſſe debet,ſicut & olim erat coloris lapidis † iacinthi,qui ætheris ſerenitatem imitatur.ſanctos ſignificat cœleſtia cogitãtes, & imitãtes,ſiue cœleſtem cogitationẽ & cõuerſationem. Sicut enim lapis ille colorẽ cum aëre mutat:nam in ſereno aëre,ſerenus, & in obſcuro pallidus eſt:ſic ſpecialiter decet Epiſcopũ gaudere cum 3
Rom. 12. gaudẽtibus,& flere cũ flentibus. Si autẽ illa alterius coloris fuerit,ſic & alterius ſignificationis. Cæterùm † Põtifex vnam tunicam ſub alia induit,ad denotãdum,quòd ſicut cooperta tunica à populo non videtur:ſed tantũ à clericis ſcitur : ita & ratio ſublimium, & virtutes,quas perfectus ſemper habere debet, quæ per illã ſignificãtur,patere nõ debet omnibus:ſed maioribus & præfectis. Porrò,ſecundum quod capiti, id eſt Chriſto cõuenit hæc veſtis,quæ in veteri ſacerdotio iacinthini erat coloris , & habebat pro fimbriis mala punica,cũ tintinabulis aureis, ab inferiori parte depẽdentia,vt põtifex totus vocalis incẽderet, prout dicetur ſub tit.de legal.indumẽtis.cœleſtẽ Chriſti doctrinã inſinuat: cuius notitiam habuerũt omnes,quibus dicitur per Prophetam: In montem excelſum aſcende tu,qui euãgelizas Sion. Præcipuè 4
Ioan. 19. tñ hanc tunicã habuit Euãgelicæ textrix doctrinæ ſapiẽtia Dei,
Ioan. 15. Ieſus Chriſtus;& dedit illam Apoſtolis ſuis.Omnia, inquit, quæ audiui à patre meo,nota feci vobis. Hoc ergo ſignificauit illa tunica Dñi,quã milites ſcindere noluerũt,eò quòd eſſet inconſutilis deſuper,contexta per totũ.xvj.q.vij. ſicut Dñi damnũ fore magnum exiſtimãtes.In quo ſignificatum eſt, quã damnoſi ſint, qui doctrinã Euangelicã hæreſibus ſcindere moliuntur. Subdiaconus quoque vtitur tunica de qua in ſequenti tractatu dicetur.

S V M M A.

1 *Dalmatica Epiſcopi,vnde textum habuerit. Et vnde dicta,num.2.*
3 *Dalmatica,quales habeat manicas. Et quid notent.*
4 *Epiſcopus cur plura ornamenta habeat,quàm ſimplex ſacerdos.*

5 *Dalma*

5 *Dalmatica forma, & compositio, & num.6.7.Et eius significatio. ibid. & num.8.*

9 *Dalmatica cur intermittatur aduentus Dominici tempore à diacono, à subdiacono verò tunica.*

De Dalmatica. CAP. XI.

POntifex immediatè super tunicam dalmaticã vestit, secundũ
1 † institutionẽ Syluestri Papæ, quæ ab incõsutili Domini tunica,& Apostolorũ collobio creditur mutuata.Est aũt κολλόβιον, vestis sine manicis, prout in cuculla monachi apparet : sed Syluester Papa in dalmaticam vertit , latas manicas addendo, & in
2 sacrificiis altaris portanda instituit.in xciij.dist diaconi. † Dicta est autẽ dalmatica, eò quòd in dalmatica,& post omnia alia indumenta sacerdotalia sit reperta. Hæc sui forma significat largitatẽ,eò quòd largas habet manicas & protensas Vnde secundũ *Tim.* 2.
Apostolũ oportet Episcopũ nõ esse turpis lucri cupidũ:sed hospitalem xlvij.dist.lxxxviij dist.consequens:Non ergo manũ habeat ad dandũ collectã,& ad recipiendũ porrectã : sed illud efficiat,quod Propheta suadet : Frange esurienti panem tuũ,& ege- *Esa.* 58.
nos vagósque introduc in domũ tuam,&c. Et ob hoc fortè diaconi specialiter vtũtur dalmaticis, quia principaliter electi sunt
3 ab Apostolis,vt mensis ex officio ministrẽt.† Cæterùm dalmatica diaconi ampliores habet manicas, quã tunicella subdiaconi, quæ alicubi subtile vocatur:quia ipse ampliorum debet habere charitatẽ,quã subdiaconus propter maius donũ.Pontificis etiam dalmatica latiores habet manicas, quàm diaconi, ad notandum quòd ipse magis est expeditus,nihil habens,quod ipsius manus restringat:quia pro cœlestibus omnia debet largiri.Charitas enĩ eius extendi debet etiã vsque ad inimicos.Nempè tunicella subdiaconi dalmatica diaconi:& casula presbyteri,succedunt in locum tunicæ iacinthinæ:quæ erat coloris cœlestis,id est,aërei,ad notandum, & quod omnes ministri altaris cœlestem debent habere conuersationẽ:licet secundum maius & minus:quod notat latitudo vel strictura manicarũ dalmaticæ & tunicellæ, vt præ-
4 missum est.† Quia igitur sacerdos maximè debet esse ad cœlestia expeditus,ideo hæc ornamenta non gerit :nec alio brachia stringens. Episcopus autẽ simul vtitur & dalmatica,& tunicella, & omnium ornamentis , vt ostendat se perfectè omnes habere ordines,tanquam,qui eos aliis confert. Minores sacerdotes eos non conferunt:& ideò illa non portant,quibus sufficit vnũ,quod cœlestem significet conuersationem. Prætereà Pontifex in ornamentis atque in officio magis expressa gerit similitudinem Saluatoris , quàm simplex sacerdos : & magis sibi conueniunt

ornamentorum significat: ideóque pluribus vtitur ornamentis. † Debet autẽ dalmatica habere duas lineas coccineas hincinde, 5
antè & retrò, à summo vsque ad deorsum, vt Pontifex ostẽdatur
Deut. 6. habere feruorem charitatis ad Deum, & proximũ in prosperis, &
Luc. 16. aduersis: Iuxta veteris & noui testamẽti præceptũ quod est: Di-
1. Ioan. 2. liges Dominũ Deum tuũ, ex toto corde tuo: & proximũ tuũ, sicut
Ibidem. teipsum. Vnde Ioan. Charissimi nõ mandatũ nouũ scribo vobis; sed mandatũ vetus quod ab initio habuistis. Et iterũ, mandatum nouũ scribo vobis, &c. Quandoque lineæ purpureæ sunt significantes fidem sanguinis Christi in vtroque populo necessariã: in sinistro quoq; latere dalmatica fimbrias solet habere, solicitudi-
1. Cor. 2. nes actiuæ vitæ significantes, quas Episcopus pro subditis suis debet habere: iuxta quod dicit Apost. Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea, quotidiana solicitudo omniũ Ecclesiarũ. Per dextrũ verò latus, quod fimbriis caret, notatur contemplatio cœlestium sine solicitudinibus, & quieta à multiplicitate perturbationũ. † Adhuc quædã dalmaticæ quindecim habẽt fimbrias, 6
antè & retrò: quia quindecim Psalmi in veter. testam. quasi quindecim almi gradus exeunt de tramite charitatis: & quindecim similiter in nouo testamẽto excrescunt de opere charitatis: verbi gratia, Charitas, patiẽs & benigna est, &c. vsque charitas nunquã excidit. Aliqui verò habent xxviij. antè, & totidẽ retrò, vbi septiformis spirit⁹, est octies repetitus, qui replet octo maneries laudantiũ Deũ: scilicet reges & populos: principes & iudices: iuue-
Ioan. 13. nes & virgines: seniores & iuniores. † Rursus in dalmatica va- 7
rietas est sine scissura: quia licet varia religionis opera apud Deũ agantur: tñ in votis nõ discrepãt. Item aperta est à lateribus sub ascellis, insinuans illi qui eã induit: vt Christi qui in latere lãcea perforatus est, vestigia imitetur. † Adhuc dalmatica formã crucis 8
prætendit: vnde per eã Christi passio figuratur: ideóque in missæ officio portatur, vbi Christi passio repræsentatur. Significat etiã dalmatica sanctã religionẽ, & carnis mortificationẽ atque sublimium rationẽ. Alba dalmatica, sanctam & immaculatã significat vitam. Rubea martyriũ. Alba verò opere polymitico variata, notat munditiam, & virtutũ varietatem, & est aurifrisio adornata,
Psal. 44 iuxta illud: Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato circũdata varietate. † Porrò, secundũ quod capiti, s. Christo conuenit dalmatica, sui formã latam & largã Christi misericordiã signifi-
Luc. 6. cat: quã ipse præ cæteris & docuit & impendit. Estote, inquit, mi-
Matth. 5. sericordes: sicut & pater vester misericors est. Beati namq; mise-
Luc. 10. ricordes: quoniã ipsi misericordiã consequẽtur. Hic est ergo Samaritanus ille proximus noster, qui fecit nobiscũ misericordiã:

super

superinfundens vulneribus nostris vinũ & oleũ. Nam per viscera misericordiæ Domini Dei nostri, visitauit nos oriẽs ex alto: qui non ex operibus iustitiæ nostræ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit. Pro peccatoribus venit, vt de peccatis veniã indulgeret. Misericordiã inquit volo, & nõ sacrificiũ. Legitur in canone Greg xxiij. d. cõmunis, quod in primitiua Ecclesia nõ licet Episcopo vel Diacono vti dalmatica absque *Lucæ 1.* *Titum 3.* *Matth. 9.*
9 indulgẽtia sedis Apostolicæ specialis † Sanè dalmaticæ tempore aduentus Dñi à diaconis intermittũtur: qm̃ quando aliqua claritas sancti ordinis tẽpus intermittitur, clarius resplẽdet & auidius sumitur, qñ resumitur in animis deuotorũ: quia quod rarũ est, magis appetitur. xciij. dist. legimus ad fin. Rursus in aduentu diaconus nõ vtitur dalmatica: nec subdiaconus tunica: quia lex, quam subdiaconus significat, ante incarnationem Dñi euangelij ornatu carebat: & charitas euãgelij, quã diaconus significat, nondum apparuerat: vel quia nondũ venerat, qui vestẽ innocentiæ & immortalitatis nos induere debebat: ideò, vestes lætitiæ dimittuntur. Vtũtur aũt tũc casulis, de quo in ij. parte sub tit. de diacono dictũ est In ieiuniis tñ Pentec. potest diaconus dalmatica vti.

SVMMA.

1 *Chiroteca, quo consilio vtatur Episcopus. Et eius significatio.*
2 *Chirotecæ cur manus interdum velentur, interdum spolientur.*
3 *Chirotecæ, quid notent.* 4 *Hœdi pellis figura, & significatio.*

De Chiroteca. Cap. XII.

1 QVia † plerique bonũ opus, quod faciunt, inani fauore corrumpunt: ideò statim post indutam dalmaticam Pontifex iuxta ritum Apostolorum, manus operit chirotecis, vt nesciat sinistra sua, quid faciat eius dextera. Per chirotecam ergo, cautela congrua designatur, quæ sic facit opus in publico, ꝙ intentionẽ continet in occulto. Nam & si Dominus dixerit: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrũ, qui in cœlis est. Ad quid etiam designandum chiroteca circulũ desuper habet aureũ: ipse tamen præcipit: Attendite, ne iustitiã vestram faciatis corã hominib⁹, vt videamini ab eis: alioquin mercedem nõ habebitis apud patrem vestrũ, qui *Matth. 5.*
2 in cœlis est. † Manus ergo quãdoque velãtur chirotecis & quandoque denudantur: quia bona opera interdũ ad vitandũ vanam gloriã occultantur: & interdum ad ædificandũ proximos propa-
3 lantur. Sunt † autẽ inconsutiles, quoniã actiones Pontificis fidei rectæ debẽt esse cõcordes. Per chirotecas quoq; in manib⁹ exempla sanctorum quæ in operibus habenda sunt, intelligũtur: quæ opera ab omni inquinamẽto mundata sunt: ne modicũ fermẽti, *1. Cor. 5.*

totam massam corrumpat. Per ipsas verò chirotecas albas castitas,& munditia denotatur: vt manus, id est, operationes sint mūdæ & ab omni sorde immunes. Porrò secundum quod capiti scilicet Christo, cōueniunt chirotecæ sunt hœdorū pelliculæ: quas
Genes. 27. manibus Iacob Rebecca circundedit, vt pilosæ manus similitudinē maioris fratris exprimerēt. Sanè, pellis hœdi est † similitu- 4
do peccati, quā Rebecca mater i. Spiritus sancti gratia, manibus veri Iacob, id est, operibus Christi circundedit, vt similitudinem maioris, i. prioris Adæ secundus exprimeret. Christus enim similitudinē peccati sine peccato suscepit: vt incarnationis mysteriū diabolo celaretur. Nam ad similitudinem peccatorum esuriit &
Matth. 4. sitiuit: doluit & expauit: dormiuit & laborauit. Vnde cum ieiunasset xl. diebus, & xl. noctibus, ac posteà esurisset, accedens ad illum diabolus, eum ad similitudinē prioris Adæ tentare tētauit. Sed qui primum vicerat, eisdem modis victus est à secundo.

SVMMA.

1 *Mitra Episcopo, corona Papæ datur.*
2 *Mitra quid designet, & num. 5.*
3 *Lingulæ duæ, in mitra Episcopi, quid notent.*
4 *Mitra circulum aureum habet: & magna significatione.*
6 *Mitra solenni quando vtendum: & quando simplici, num. 7.*
8 *Pontifex Romanus vtitur regno.*
9 *Mitra, quid significet eo nomine, quod capiti conuenit.*
10 *Mitram, an, & quando, & quorsum Episcopus deponat, & nu.* 11.

De Mitra. CAP. XIII.

POstquam Episcopus planetā imbuit, † mitra loco cidaris, seu 1
tiaræ, seu infulæ capiti eius imponitur. Iuxta illud, Gloria & honore coronasti eū Dñe. Sed & Papa coronā frigiū lorū super humerale, chlamidē purpureā, & tunicā iacinthinā habet ex cōcessione Constantini Imperatoris. xcvj. dist. Cōstantinus. † Mitra 2
autē scientiā vtriusque testamenti designat: Duo namque illius cornua, duo sunt testamēta: anterius, nouum: posterius, vetus: quæ duo Episcopus memoriter debet scire. xxiij. q. j. Episcopus, & illis tanquā duplici cornu, fidei inimicos ferire. Videri debet quidem subditis Episcopus cornutus, sicut & Moses de mōte Sinaï descēdēs, & duas tabulas testimonij tenēs apparebat cornutus Aaron, &
Exod. 34. filiis Israël ex cōsortio sermonis Dei prout legitur Exod. 34. cap. Quidā aūt hæretici mitrā & eius cornua, & epm illā ferentē, cō-
Apoc. 13. dēnāt, inducētes in fomētū sui erroris, quod Io. ait in Apoc. Vidi aliā bestiā ascēdētē de terra, & habebat cornua duo similia agno. & loquebatur sicut draco. Duæ verò fimbriæ posterius depēdētes, spiritus & litera sunt. † Per duas quoq; fimbrias seu lingulas, no 3
tatur

tatur quod paratus esse debet tam in mystico,quã in historico sacrę scripturæ intellectu : in quarũ summitatibus sunt fimbriæ rubei coloris,denotãtes eius prõptitudinẽ ad fidei,& sacrę scripturæ defensionẽ etiã vsq;ad sanguinis effusionẽ xxv.q.j.sunt quidã.Quæ super scapulas pendent, ad notãdum,quod id quod prædicat ore ostẽdere debet opere:quia enim scapulis nulla pars altior est ad opus,siue ad onus ferendum,ideò recte per eas opus intelligitur.
4 † Circulus aureus,qui posteriorem & anteriorem mitræ partem cõplectitur indicat, quòd omnis scriba doctus in regno cœlorũ, de thesauro suo noua & vetera proferre debet. Mat. 13. Caueat ergo diligẽter Eps, ne prius velit esse magister,quã nouerit esse discipulus.x.di.miserũ.extrà de elect c.cum magistrũ. de renunc. post translationẽ,& c.nisi.ne si cæcus cęcũ duxerit,ambo in foueã cadant. Scriptũ est enim per Prophetã:Tu scientiam repulisti:& ego te repellã,ne sacerdotio fungaris mihi.xxxviij.dist.omnes & in prædicto cap.nisi.Non incõpetenter etiã mitra,quæ in altũ de sui forma producitur,altitudinẽ sapientiæ designat. Debet enim Episcopus sic subditos scientia excellere, vt ipsius comparatione cæteri meritò grex dicantur xxv.di.§.nunc autẽ.j. q.j. vilissimus. & q.vij.conuenientibus.Duæ pendulæ ex posteriori parte,duplicẽ designant memoriã.Prima,est actuũ diuinorũ ne celebrando eam contemnens,puniatur. Vnde in vet test. sacrificiũ oblaturus ambiebatur tintinnabulis : vt per eorũ sonitũ reciperetur dignus vel repelleretur indignus ab Angelo, ad custodiã templi posito. xliij.di.c.j.Secunda est peccatorũ suorũ,vt de illis compungatur:
5 de pœ.di.iij.Iudas.†Mitra etiã quia quandoque linea est,& alba, castitatis cãdorẽ munditiamque significat. Vnde hoc ornamentũ multũ capiti necessariũ erat, in quo quinque sensus corporis vigent:quibus corruptis facilè castitas violatur.Sunt etiã nonnulli dicẽtes,quòd mitra Pontificis spineam coronã significat:& inde est,quod diaconus in officio Missæ in quo Pontifex Christum in passione figurat, mitrã illi imponit, & deponit : quia ex officio suo habet Euãgeliũ legere:in quo Christus spinis legitur coronatus.Duo cornua,sunt duo charitatis præcepta.Pontifex igitur mitrã accipit,intelligens quòd quinque sensus à mũdi illecebris custodire debet,vt duorũ testamentorũ præcepta seruet : & duo charitatis præcepta impleat, vt coronã percipere mereatur æternã.Cæteri verò sacerdotes & clerici,generaliter caput cõtegunt nullo ornamẽto:licet in festis sint in toto alio corpore subornati,tũ quia nõdũ est plenũ gaudiũ nostrũ. Gaudeamus enim non in re præsentium,sed in spe futurorũ : tum quia ad hoc ten-
6 dimus,vt Deum nuda facie contemplemur.† Sanè mitra aurifri-

Osea. 4.

Exo. 40.

ſiata vtendum eſt,à Paſcha vſque ad Aduentũ:& à natiuitate Domini vſque ad Septuageſimã in omnibus feſtis duplicibus:& nouem lectionũ totius anni:niſi in feſto Innocentiũ, prout dicetur ſub tit.de coloribus.& in Dominicis prædictorum temporum,& generaliter quandocunq; Gloria in excelſis,& Te Deum laudamus,dicuntur.Cùm enim illa dicantur in feſtiuis diebus, in quibus virtutẽ & gaudiũ generale, vt ſpeciale capitis vel membrorum ad memoriam reducimus, vt dicetur in procemio ſeptimæ partis:meritò tunc mitra aurifriſiata vtimur, quia aurũ & gommarũ nitor gaudiũ repræſentant.In diebus verò ieiuniorũ nõ eſt ea vtendũ, vt ſequitur,quia cum dies illi ordinati ſint ad delẽda peccata,quæ tunc ſunt ad memoriã reducẽda,nõ ſunt tunc agenda vel ferẽda,quæ gaudiũ,ſed quæ potius humilitatẽ & afflictionẽ deſignãt.In † aliis verò tẽporibus regulariter non aurifriſiata 7
ſed ſimplici vtẽdũ eſt, videlicet ab Aduentu vſque ad Natiuitatẽ:niſi quia Dominus Papa vtitur aurifriſiata in Dominica,gaudete:& Septuageſima, vſque ad Paſcha : & in Dominica , lætare Hieruſalẽ,prout dicetur ſub ti.de coloribus,& etiã in v.feria cœnæ Domini,in officio Miſſæ tantũ:& in Sabbato ſancto in officio Miſſæ.Itẽ feſtis triũ lectionũ illius tẽporis, & in omnibus vigiliis,in quibus ieiuniũ celebratur:& quatuor tẽporibus , & in rogationibus.Dominus tamẽ Papa vtitur in feſto S.Marci,in Miſſa tãtum.Itẽ in officio defunctorũ.†Illud quoque notãdũ eſt,quod 8
Romanus Pontifex in ſignum imperij vtitur regno,id eſt,corona Imperiali:& in ſignum Pontificis vtitur mitra.Sed mitra ſemper
Exo.40. vtitur,& vbiq;,regno verò non ſemper,nec vbique,quia Põtificis
Gen.8. authoritas & prior eſt & dignior & diffuſior Imperiali poteſtate. Sacerdotiũ enim in populo Dei Regnũ præceſſit,cùm Aarõ primus Pontifex Saulẽ primũ Regẽ præceſſerit,& Noë Nembroth: quia ſicut legitur principiũ regni Nẽbroth extitit Babylonis.vj. diſt. quis ita. Noé verò ædificauit altare domino, & holocauſta obtulit ſuper illud. Regno quidẽ non vtitur niſi certis diebus & locis:nunquã intra eccleſiã, ſed extra † Porrò ſecundũ quod capiti,id eſt,Chriſto cõuenit mitra Pontificis,illud ſignificat,quòd 9
Pſal.20. Propheta loquens de filio,dicit ad patrẽ:Gloria & honore coro-
Philip. 2. naſti eũ Domine,& cõſti.&c. Hoc eſt itaq; nomẽ,quod eſt ſuper omne nomẽ:vt in nomine Ieſu,omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtriũ,&c.Nã & in aurea lamina frõtis pontificalis ſculptum erat nomẽ Domini τετραγράμματον,cuius myſteriũ declarabim⁹ in ti.de lega.indumẽtis.Per mitrã ergo capitis,Chriſti ſummam illã glorificẽtiã intelligimus,quæ propter diuinitatẽ debetur hu
Pſal. 98. manitati.Nam propter pedẽ adoratur ſcabellũ. Adorate (inquit)

ſcabellum

10 scabellũ pedũ eius,quoniã sanctũ est.†Et nota quòd sicut ait Zacharias Papa de conse.dist.j.nullus Episcopus ad altare oraturus accedẽs,seu altari assistẽs,vel orationes ad Deũ effundens, mitrã deponit & baculũ, quia Apostolus prohibet viros capite velato in ecclesia orare,vt reuelata facie gloriã Domini contempletur. Quãdo verò ad populũ se cõuertit:vt illi prædicet insignia cõminationis suæ, resumit.vnde & Moses causam populi apud Deum precibus,causam verò Dei,ad populũ gladiis allegabat.xlv. dist. 2.Cor.3.
11 disciplina,ad finẽ.†Vltimò nota,quòd quidam Episcopi solenniter benedicunt,in Missa & altari,turificantes deposita mitra.Alij verò cum mitra in capite.Primi ea ratione mouentur,quia solẽniter benedicẽdo vice Dei funguntur, & Deus per eorũ ministerium benedicit Num.6.in fi. vbi dicitur : Inuocabũt nomen meũ super filios Israël:& ego benedicã eis.Altaris verò turificatio,significat orationes,Apo.8.Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorũ.Quia ergo in orationibus causam plebis ad Deũ ait:ideò cum reuerentia,mitra videlicet deposita,illud agere debet.Secundi verò attendunt , quod benedictio & turificatio non sunt essentialia ad cõsecrationẽ corporis Christi:sed ad solennitatẽ pertinẽt:& ideò ea cũ mitra agũt,vt per hoc à simplicibus sacerdotibus discernantur. Quanuis enim plus habeat Episcopus. quàm simplex sacerdos in his, quæ ad solennitatẽ pertinẽt, vt in ornamentis & aliis:non tamẽ in his, quæ ad cõsecrationẽ ipsam spectant.Sed hæc ratio minus sufficiẽs videtur : quoniã secundũ hoc mitra in Missa non deponeretur,nisi quando verba,ad quorum prolationem fit specierum transsubstantio, proferuntur.

SVMMA.

1 *Anulus,est fidei sacramentum:& eius vsus vnde aduectus. nu.2.*
3 *Anulo literæ antiquitus sigillabantur:& qua significatione.*
4 *Anulus aureus,& rotundus,quid significet.*

De Anulo. CAPVT IX.

1 ANulus est fidei sacramentũ, † quo Christus sponsam suam sanctã ecclesiã subarrauit, vt ipsa de se dicere valeat:anulo suo subarrauit me Dominus meus Iesus Christus : cuius custodes & pædagogi sunt Episcopi & Pręlati,anulos pro signo in testi monium huius rei ferentes:de quibus sponsa dicit in Cantic.Inuenerunt me vigiles,qui custodiunt ciuitatem. Hũc anulum dedit pater filio reuertenti, secundum illud Euãgelij:Date anulum in manu eius. Ex quo in Euangelio anuli vsus creditur acceptus. *Cantic.3.* *Lucæ 15.*
2 Anulus†ergo Pontificis, integritatẽ significat fidei , vt videlicet ecclesiam Dei sponsam sibi creditã,sicut se diligat,& sobriam, & castam,cœlesti sponso custodiat:iuxta illud:Despondi enim vos *2.Cor.10.*

vni viro,ideſt,Chriſto & ſe meminerit nõ Dominum,ſed paſto-
Ioan.2. rem.vj. quæſt.j ſicut alterius. De hoc ſponſo & ſponſa Ioannes
Euangeliſta dicit:Qui habet ſponſam ſpõſus eſt : amicus autem
ſponſi,qui ſtat,& audit cum gaudio,gaudet propter vocem ſpon-
ſi. Epiſcopus ergo vicarius & amicus ſponſi:quòd ſi vicarius eſt,
& ipſe quodammodo ſponſus eſt. † Ruſus antiqui literas anulo 3
ſigillabant. Vnde Epiſcopus anulum portat : quoniam ſcripturæ
myſteria & eccleſiæ Sacramentra perfidis ſigillare,& humil ibus
reuelare debet.Porrò,ſecundum quod capiti,ſcilicet Chriſto cõ-
Exod.8. uenit anulus digiti,donũ ſignificat ſancti ſpiritus. Digitus enim
Luca 2. articularis atque diſtinctus ſpiritum ſanctum inſinuat, ſecũdum
Coloſſ. 2. illud:Digitus Dei eſt hic.& alibi:Si ego in digito Dei eiicio dę-
Ioan.1. monia, filij veſtri in quo eiiciunt. † Anulus autem aureus & ro- 4
tundus, perfectionem donorum eius ſignificat quam ſine men-
ſura Chriſtus accepit : quoniam in eo plenitudo diuinitatis cor-
poraliter habitat.Iam qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt : cui
Deus non dedit ſpiritum ad menſuram,dicens : Super quem vi-
Eccle.15. deris Spiritum ſanctum & deſcendentem & manentem ſuper
eum,hic eſt,qui baptizat.Nam requieſcet ſuper eum ſpiritus ſa-
pientiæ & intellectus. Ipſe verò de plenitudine ſua ſecundum
differentes donationes diſtribuit:alij (ſecundùm Apoſtolum)
1. Cor.12 dans ſermonem ſcientiæ, alij gratiam ſanitatum, alij operatio-
nem virtutum, &c. Quod & viſibilis Pontifex imitatur alios in
Eccleſia conſtituens ſacerdotes, alios diaconos, alios ſubdiaco-
nos,& huiuſmodi. Nam igitur ab re in Epiſcopi digito gemma-
tus fulget anulus,per cuius myſterium dantur fulgida chariſma-
ta gratiarum. De anulo ſponſæ, ſatis dictum eſt in prima parte
ſub.tit. de eccleſiæ ſacramentis.

SVMMA.

1 *Baculus paſtoralis,quid ſignificet:& vnde habuerit ortum.2.*
3 *Baculus paſtoralis,cur ſit curuus, & qua ſignificatione:& de eius varia forma & compoſitione.*
4 *Baculus paſtoralis,eſt acutus in calce,in medio rectus, in apice retortus:& qua ſignificatione.*
5 *Papa non vtitur paſtorali,duabus de cauſis,& nu.6.*
6 *Virga Pontificis, quid notet.*

De baculo paſtorali. CAP. XV.

BAculus†paſtoralis correctionem paſtoralem ſignificat, pro- 1
pter quod à conſecratore dicitur conſecrato : Accipe bacu-
lum paſtoralis officij, vt ſis in corrigendis vitiis piè ſæuiens : De
1.Cor.4. quo dicit Apoſtolus, In virga veniam ad vos.Virga igitur paſto-
ralis,poteſtas intelligitur ſacerdotalis, quam Chriſtus ei contu-
lit

lit, quando Apostolos ad prædicandum misit, præcipiens eis, vt baculos tollerent. Et Moses cum virga missus est in Ægyptum. *1.Cor.4.*
De hoc in prima parte dictum est in titulo de consecrationibus.
2 Baculus † ergo à lege & Euangelio sumitur: quia & virga pastoralis & sambuca, & pedum, & ferula nuncupatur. Moses enim ex *Exod.4.*
mandato Domini virgam habuit: quæ terribilia fecit in cœlo & in mari: quia cibum de cœlo, potum de petra produxit: & gregem ad terrã fluentem lacte & melle manauit. Adhuc per baculum, doctrinæ authoritas intelligitur. Hac enim infirmi sustentantur, inquieti corripiuntur, errantes ad pœnitentiam trahuntur. Vnde & pedum vocatur quod est lignum recuruum, quo
3 pastores pedes retrahunt animalium. † Sanè quandoque baculus ex osse, & ligno conficitur, quæ christalina, & deaurata sphærula coniunguntur: os superius recuruatur: lignum inferius ferro acuitur, modicè tamen reconditur. Siquidem os, est duritia legis: lignum, mansuetudo Euangelij, quæ duo cõiuncta, sunt sphærula diuinitatis Iesu Christi. Vel os, seueritas: lignum, Pontificis est lenitas, quas iungit iudicio per charitatem. Nam seueritas vel misericordia multum destituitur, si vna sine altera teneatur. xlv. distinct. disciplina. Ad quod significandum, ferrum obtunditur: quia iudicium misericordia temperatur: baculus recuruatur, cùm pœnitentes ad pœnitentiam reuocantur. Aliquando in curuatura caput formatur: quoniam ad Deum conuersis vita æter- *Abac.3.*
na promittitur. Quandoque etiam in curuatura scribitur: Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis, ne ob culpam gregis ira turbet in pastore oculum rationis. vj. q. j. ex merito. Aliquando in sphærula, scribitur homo: vt Pontifex se hominem memoretur, & de potestate collata non eleuetur. Aliquando iuxta ferrum scribitur: Parce, vt in disciplina subditis parcat: & misericors à
4 misericordia misericordiam consequatur. † Quòd verò baculus est acutus in fine, rectus in medio, & retortus in summo, designat, quòd Pontifex debet pungere pigros, regere debiles sui rectitudine, & colligere vagos. xlvij. dist. §. necesse. xlviij. dist. disciplina, & cap. omnis. vnde versus: Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta. Et reddendo singula singulis, versus iste continet omnia præmissa, vel sic: Attrahe per primum, medio rege, punge per vnum. † Romanus autem Pontifex, pastorali virga non vtitur: tum propter historiam, tum propter rationem, extrà de sac. vnct. cap. vnico in fin. Historia est, quoniam beatus Petrus Apostolus Martialem discipulum suum, quem Dominus inter discipulos constituit, cùm dixit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste non intrabitis, &c. misit cum quibusdam aliis ad prædicandum

germanis.

germanis. Qui in via ad viginti dietas defuncto Fronto, collega
Matt. 18. eius, rediit ad nunciandum hoc Petro. Cui Petrus: Accipe hunc baculum & tangens illũ dic: Surge in nomine Domini & prædica. Ille verò in quadragesimo die à tempore mortis illius, tetigit eum, & surrexit, & prædicauit: & ita Petrus baculũ à se remouit, subditis dedit, nec recuperauit. Innocentius verò Papa iij. scripsit in ecclesiæ Speculo, quòd B. Petrus misit baculum suum Euchario, primo Treuerorũ Episcopo, quem vnà cum Valerio & Materno ad prædicandũ Euangeliũ genti Teutonicæ destinauit: cui successit in Episcopatũ Maternus, qui per baculũ Petri de morte fuerat suscitatus, quẽ baculũ vsq; hodie cum magna veneratione Treueren. ecclesia seruat, & ideò Papa in illa diœcesi vtitur baculo, & nõ alibi. † Mystica verò est ratio, quia baculus in summi- 6
tate, est currus, quasi ad attrahendũ, quod in Rom. Pontifice necesse nõ est: quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Prætereà per baculum designatur coërtio, quam quia cæteri Pontifices ab homine recipiũt, ideò à suis superioribus baculos recipiũt & habent. Romanus verò Pontifex, quia potestatẽ à solo Deo accipit, baculum nõ habet. † Porrò secundũ quod capiti, scilicet Christo 7
Psal. 44. conuenit virga Põtificis, potestatẽ Christi significat. de qua Psal. Virga recta, siue directionis, virga regni tui: quia dilexisti iustitiã
Psalm. 2. & odisti iniquitatẽ, propter quod alibi dicit: Reges eos in virga ferrea: duritia ferri, vigorẽ significat æquitatis: qua Christus tanquam vas figuli peccatores cõfringet. Verũ potestas Christi non
Psal. 22. solùm est virga, sed baculus, quia nõ solũ corripit, sed etiã sustẽtat: Vnde Psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.

SVMMA.

1 *Sudarium Episcopi quid.* 2 *Sudarium quo nobis conueniat.*

De Sudario. CAP. XVI.

EXpeditis nouem specialibus Pontificum ornamentis aliqua de quibusdam aliis. Et primò de sudario † videamus, quòd 1
est lineus pannus, quem ministrans Episcopo semper paratum habet, quo ille sudorem & omnem superfluũ corporis tergat humorem: significãs studium quo humanas contagiones in hac vita extergimus, per exempla sanctorum Patrum, quibus ad patientiam corroboramur. Sicut enim sudor est in corpore: sic etiã tædium est in anima, quandoque ex conscientia peccatorũ premens cõnscientiæ fontem. Habeamus † igitur Sudarium ex li- 2
no multis tonsionibus castigato, & mundato per quod mundanos extergamus affectus, & etiam cum Dauid & Iob tristitiam abiiciendo, nos tergamus. In quibusdam Ecclesiis Diaconus Sudarium habens, illud in dextro cornu altaris deponit: vt si fortè quicquam

quicquam ſordidum acceſſerit, illo tergatur: & Sudarium Sacerdotis mundiſſimum maneat. Manipuli quoque penè eadem eſt ſignificatio: prout ibi dictum eſt.

SVMMA.

1 *Pallium, quorum ſit proprium. Et quid ſignificet, num. 2.*
3 *Pallij forma & compoſitio.* 4 *Pallij circulus, eſt timor Domini.*
5 *Lineæ duæ in pallio, quid deſignent.*
6 *Pallij duplicitas, quid ſignet, & num. 7.*
8 *Pallij quatuor cruces, quid ſignificent.*
9 *Pallij tres acus, quid notent, & quid acus aurea, num. 10.*
11 *Metropolitanus an poteſt actus legitimos exercere ante pallij adſumptionem.*
12 *Pallij vſus.* 13 *Pallio quibus diebus vti licet, quibus non, & vbi.*
14 *Pallium Romanorum Pontificum, quale.*

De Pallio. Cap. XVII.

1 CONſequẽter aliqua de pallio ſubiiciamus, quod Patriarcharum, Primatũ, & Metropolitanorum † eſt proprium: vt per illud à cæteris Epiſcopis diſcernantur, ꝙ priuilegiatam obtinent dignitatem: quare ſub præmiſſis à cõmunibus vel ſpecialibus ornamentis minimè continentur. Siquidem per palliũ, ſimul vtrũque & ſuper humerale & rationale legalis Põtificis intelligimus. Quia enim ſuper vtrumq; Pontificis humerũ iacet, ſuperhumerale, ſiue λογίον dicitur, quia verò inde deſcendẽs in ipſo Põtificis pectore iungitur, rationale vocatur. Habebat enim ſuperhumerale & rationale, quæ catenulis aureis ſimul iungebãtur. Sunt tñ, qui dicunt ꝙ rationali nullum hodie ornamentum ſuccedit, de quo ſub tit. de leg. indu. dicetur. Alij dicunt, quòd pallium pro aurea lamina inſtitutũ eſt: quamuis probabilius videatur, ꝙ au-
2 rifriſia mitræ vicem laminæ gerant. † Sanè palliũ, quo maiores vtũtur, ſignificat diſciplinã, qua ſeipſos ad exemplũ ſubditorũ & etiam ipſos ſubditos regere & conſtringere debẽt. Per hanc acquiritur torques aurea, quã legitimè certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in Parabolis: Audi, fili mi, diſciplinã patris tui, & *Prouer. 1.* ne dimittas legẽ matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Sicut autẽ torques ſeu brauiũ nõ dabatur, niſi legitimè certãti, iuxta illud Apoſt. Multi quidẽ currũt, ſed vnus accipit brauiũ: ita & ad honorẽ pallij nemo aſcenſurus eſt, niſi qui *1. Cor. 9.* in ſingulis bonorũ gradibus legitimè priùs deſudauerit. Nam & officia ſecularia, nõ deferunt principalẽ locũ ingreſſus in veſtibulũ actionis. lix. d. ſi offic. ſed examinatis per plurimos gradus: & is gradus cæteros antecellat quẽ labor prolixior, & ſtipendia longiora fecerunt anteire. C. de offic. ma. nemo. ff. de mu. & ho.

gradatim.

gradatim. Super cuncta induméta fertur, vt cæteri hoc videntes, ad legitimũ certamen hortẽtur. Pontifex verò palliũ, dũ sibi imponitur & detrahitur, osculatur ad notãdũ summũ legitimè certandi desiderium, & brauiũ promerendi. † Est autẽ palliũ de can- 3
dida lana contextũ, habens circulũ, humeros constringentem, & duas lineas ab vtraq; parte, videlicet antè & retrò pendẽtes: à sinistris est duplex, à dextris simplex: habet quatuor cruces purpureas, scilicet antè & retrò, à dextris & à sinistris. Infigũtur in pállio tres acus, & quædam sunt, quæ per Metropolitanũ sine pallio agi nõ possunt: quo etiã, nisi certis dieb⁹ vti nõ valet, quia omnia moralibus sunt imbuta mysteriis & diuinis grauida sacramentis.
Ecclef. 1. Nam (vt scriptura testatur) in thesauris sapientiæ significatio disciplinæ, in lana quippè asperitas, in candore benignitas designatur. Nam ecclesiastica disciplina cõtra rebelles & obstinatos seueritatem exercet: sed erga pœnitẽtes & humiles exhibet pietatẽ.
Esa. 53. Propter quod de lana nõ cuiuslibet animalis, sed ouis duntaxat
Luc. 10. efficitur, quæ est animal mansuetũ, vnde Prophe. Tanquam ouis ad occisionẽ ductus est, & sicut agnus corã tondente se, non aperuit os suũ. Hinc est, ꝗ illius semiuiui vulneribus, quẽ Samaritanus duxit in stabulũ, & vinũ adhibetur, & oleũ: vt per vinũ moderentur vulnera, & per oleũ foueantur: quatenus qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum seueritatis adhibeat: in oleo mollitiem pietatis. Hoc nimirũ & per arcam tabernaculi designatur. xlv. dist. disciplina, in qua cũ tabulis virga continetur & manna, qm̃ in mente rectoris cũ scripturæ sciẽtia virga debet esse directionis, & mãna dulcedinis: vt seueritas immoderatè nõ sæuiat, & pietas plus quã expedit nõ indulgeat. Item, fit de vili materia, scilicet lana, vt habeat pretiũ, nõ à se, sed ab eo, quod significatur in se: vt non oculis, sed mẽti spectabile sit, vt nõ ad ornandũ, sed ad significandũ indui intelligatur. † Circulus pallij per quẽ hu- 4
meri constringũtur, est timor Dñi, per quem opera exercẽtur, ne vel ad illicita defluant, vel ad superflua relaxentur, qm̃ disciplina sinistrã cohibet ab illicitis, formidine pœnę: dextrã verò temperat à superfluis iustitiæ amore. Beatus ergo vir, qui semper est
Prou. 18. pauidus. Nam iuxta sententiã Salomonis: Timor Domini pecca-
Ecclef. 1. tum repellit. Qui verò sine timore existit, iustificari nõ poterit. Ideò em̃ circulus pallij sub collo humeros cõstringit, ad notandum, ꝗ illum ferẽs, debet esse idẽ opere & sermone. † Duas verò 5
lineas, quarũ vna post dorsum, & altera progreditur ante pectus, huius vitæ curas & solicitudines significare putamus, quibus & cor & humeri Pontificis sic sæpissimè grauãtur & impediuntur: vt à proprio statu eum auertant, & vana quædã & transitoria cogitare

gitare & portare compellant. Hinc, quod pallium antè & retrò à dextris, & à sinistris ante pectus, & super humeros frequenter aptatur: vt his posthabitis in seipsum sæpè redire intelligatur. Actiuam quoque & contemplatiuã vitã significant: quas ita debet exercere Prælatus, vt exemplo Mosi nunc in montem ascendat: & ibi philosophetur cum Dño: & nunc ad castra descendat, & ibi necessitatibus prouideat populorũ: prouisurus attentius, vt cùm sæpè se dederit aliis, interdum se sibi restituat: quatenus & cum Martha circa frequens ministerium satagat: & cum Maria verba audiat Saluatoris: extrà de renun. nisi ad fin lxxxviij. dist. decreuit. Vtraque tamen linea grauat inferius: quia corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio
Luca 10.
Sapien. 10
6 sensum multa cogitantẽ. † Pallium duplex est in sinistra, sicut & rationale: sed simplex in dextra: quia vita præsens, quæ per sinistram accipitur, multis est subiecta molestiis, & in ea duplicitate carere nõ possumus, quia nũc prosperis extollimur, nunc aduersis frangimur: nunc terrena petimus, nũc cœlestibus adhæremus: nunc carni, nunc menti seruimus: sed vita futura, quæ per dextrã significatur in vna semper est collecta quiete, quod veritas ipsa designauit cum intulit: Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessariũ. Maria optimam partem
Luca 10.
7 elegit, quæ non auferetur ab ea. † Rursus palliũ duplex est in sinistra: quatenus ad tollendas vitæ præsentis molestias Prælatus fortis existat: simplex in dextra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem toto suspiret affectu, iuxta verbum Psalmistę dicentis: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Illic enim nulla est duplicitas, siue ruga, sed prosperitas sine aduersitate, gaudium
Psal. 25.
8 sine tristitia, & fœlicitas sine miseria. † Quatuor cruces purpureæ, sunt quatuor virtutes politicæ, scilicet iustitia, fortitudo, tẽperantia, & prudentia: quæ nisi in crucis Christi sanguine purpurentur, falsum sibi nomen virtutis vsurpant, & ad veram beatitudinis gloriam non perducunt. Vnde Dominus inquit Apostolis: Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, no intrabitis in regnũ cœlorũ. Hæc est purpura Regis tincta canalibus, quã Salomõ commemorat in Canticis cantic. Is ergo qui pallij gloria decoratur, si cupit esse, quod dicitur in anterior parte, debet habere iustitiã. vt reddat vnicuiqoe quod suum est: prudentiã in posteriori, vt caueat, quòd cuique nociuũ est: fortitudinẽ à sinistris, vt eũ aduersa nõ deprimãt: temperantiã
Matth. 5.
Cantic. 7.
9 à dextris, vt eum prospera non extollant. † Tres autem ãcus in pallio insiguntur, scilicet ante pectus, & super sinistrũ humerum:

&

& post tergum,non ad pungendum:id est nõ propter huius vitæ
punctionẽ:sed ad planetã,palliúmque iungendum sunt inuentæ.
Vnde quædam ansulæ antiquitus in planetis positæ erãt: quibus
acus inferebãtur:& palliũ simul cum planeta firmabãt, ne à suo
loco palliũ moueretur. Possumus tñ per tres acus,fidem,spem,&
charitatẽ intelligere:sine quibus palliũ ab Episcopo ritè teneri
non potest.Rursus tres acus,cõpassionẽ proximi, administratio-
nem officij,distinctionémque iudicij significãt,quarũ prima pũ-
2.Cor.2. git animã per dolorẽ,secũda per laborẽ,tertia per terrorẽ.Prima
pungebat Apostolũ, cum dicebat:Quis infirmatur,& ego nõ in-
firmor:quis scãdalizatur, & ego nõ vror?extrà de renun.nisi. Se-
cunda,cùm aiebat, præter illa,quæ extrinsecus sunt:instãtia mea
2.Petr.4. quotidiana solicitudo omniũ ecclesiarũ.Tertia pungebat Iob di-
centẽ:Si iustus vix saluabitur:impius & peccator,vbi apparebũt?
Apoc.21. Super dextrũ humerum non infigitur acus,qm̃ in æterna quiete
nullus est afflictionis aculeus,nullus stimulus pũctionis. Abster-
get em̃ Dñs omnẽ lachrymã ab oculis sanctorũ,mors vltrà non
erit, neq; luctus,neq; clamor, neque dolor erit vltrà:quæ priora
abierũt.† Acus verò aurea esse debet:sed inferius est acuta,& su- 10
perius rotunda, lapidem continẽs pretiosum,quia nimirũ bonus
pastor propter curã ouiũ in terris affligitur:sed in cœlis corona-
Matt.13. bitur,vbi illã pretiosam margaritã habebit,de qua Dñs inquit in
Euãgelio.Simile est regnũ cœlorũ homini negotiatori quærẽti
bonas margaritas:inuẽta vna pretiosa margarita vendidit omnia
sua,& cõparauit eam.In pallio & cum ipso confortatur Pontifi-
calis officij plenitudo.† Hinc est ꝙ antè, quàm Metropolitanus 11
pallio decoretur,nõ debet conciliũ conuocare,chrisma cõficere,
clericos in sua ꝓuincia ordinare,Põtifices cõsecrare,vel ecclesias
dedicare,nec se Archiepiscopũ nominare,extrà de elect.ꝙ sicut,
in fin.de post.bonæ.ij.ad fin.Aiunt tñ quidã,ꝙ extra prouinciam
suã inuitatus posset ordines tanquã simplex episcopus sine pallio
celebrare.Sunt etiã,qui dicunt, ꝙ Episcopus etiã si sit talis,quòd
pallio vtatur, nõ põt dare licentiã alieno Archiepiscopo vtendi
pallio,in diœcesi sua,nisi dictus Episcopus palliatus exẽptus exi-
stat,nec etiã Archiepiscopus in prouincia sua,nisi fortè inuitatus
priuilegium habeat,ꝙ possit vti pallio extra suam prouinciam si
fuerit inuitatus.Sed hæc potius iuris,& rigoris sunt quàm curia-
litatis,neq; subtiliter intuenti aliud videtur in Episcopo palliato
exempto,quàm in non exempto. † Sed vnus Metropolitanus nõ 12
potest cũ alterius pallio celebrare,neq; pari ratione sepeliri, sed
cum proprio tantum,extrà de vsu pallij,ad hoc. Palliatus tamen
ad aliam ecclesiam translatus,cum pallio secundo loco sibi con-
cesso

ceſſo ſepelitur. Item palliatus ad aliã tranſlatus Eccleſiã non poteſt ibi vti pallio in prima Eccleſia obtẽto: quia nõ ſolum datur contemplatione perſonæ, verumetiã loci, extrà de poſtu.bonę ij. ad fi. Hinc eſt qui nõ poteſt vti eo extra prouinciã ſibi decretã: extra de vſu pallij. cum nuper. & c. ex tuarũ. Sed & ſi quis renuntiet Archiepiſcopatui, neq; vlterius pallio vti: extrà de renun. c. ad ſupplicationẽ. Nec etiam poteſt quis pallio, niſi intra eccleſiam in diuinis officiis vti. Vnde ſi fortè proceſſionaliter, vel ad prædicandũ, vel alquo huiuſmodi cum eccleſiã exire contigerit, cum pallio non exibit: extrà eod. c. j. diſt. j. pallium, &c. ſemper.

13 Siquidem regulariter vſus pallij † interdicitur, niſi in ſolennibus diebus, & qui in cuiuſcunq; eccleſiæ priuilegiis cõtinetur: extrà c. penul. & vl. puta in feſtiuitatib. natalis Dñi, S. Stephani, S. Ioan. Circuncisionis, Epiphaniæ, Ramis palmarum, Cœnæ Dñi, Sabbati ſancti, in tribus diebus Reſurrectionis, Aſcenſionis, Pentecoſtes, S. Ioannis Baptiſtę, omnium Apoſtolorum, in quatuor feſtiuitatibus B. Mariæ, & S. Michaëlis, & omnium ſanctorum, S. Martini, qui par eſt Apoſtolis: in feſtiuitatibus principalibus eccleſiæ pallo decoratæ, in Dedicationibus eccleſiarum, conſecrationibus Epiſcoporum, ordinationibus clericorum, & anniuerſario conſecrationis palliati. de conſe. diſt. j. c. porrò. Quidã etiã addunt dies Dominicas, quæ ad reſurrectionem pertinent, quod tamẽ in vſu non eſt. Poſſet etiã dici, quòd vbicũque in ſua prouincia corpus alicuius ſancti quieſcit, Metropolitanis in feſto eiuſdẽ ſancti, & etiã in principali feſto cuiuſlibet loci ſuę prouinciæ, ad locum illum declinans poterit pallio & ſandalis vti. In exequiis verò defunctorũ, vel in benedictionibus nubentiũ vti nõ licet, niſi hoc in priuilegio cõtineatur expreſſum: extrà eo. c. fi. Epiſcop' Hoſti. qui Papã cõſecrat, pallio vtitur ex inſtitutione Marci Papæ: & etiam quidam Epiſcopi ex priuilegio ſpeciali, vt Anicen. & quinque Eccien. extrà de præſump. cùm in iuuentute.

14 Poſtremò ſciendũ eſt, quòd Rom. † Pontifices, qui B. Syluestrum præceſſerunt, depingũtur tanquã gerentes lineas pallij circa humeros inuolutas: nam legalis ſacerdos dum ſacrificabat, ſummitates balthei ſuper humeros reflectebat, in quo ſignificatur, quòd illorum iuriſdictio & poteſtas per palliũ ſignificata, inuoluta, & implicata nõ libera fuit. Ipſe verò & eius ſucceſſores liberam & explicatam habuerunt, quare lineæ ipſæ in eis explicitæ & extenſæ, antè & retrò dependentes depinguntur. Poteſt etiam dici, quòd lineæ ipſæ quæ (vt præmiſſum eſt) ſolicitudines & curas ſignificãt, ideò à tẽpore Syluestri Papæ explicitæ depẽdent, propter cõceſſa ſibi & ſucceſſoribus tẽporalia, quæ abſque ſolicitu-

dini & cura nequeunt possideri.xcvj.dist. Constantinus.Denique Bruno dixit, quòd summus Pontifex præter præmissa ornamenta,& regnũ portat,& purpura vtitur,prout sub tit.de mitra dictũ est,non pro significatione, sed quia Cõstantinus Imperator olim B. Siluestro omnia Rom. imperii insignia tradidit. in prædicto c. Constant. Vnde & in magnis processionibus omnis ille apparatus Ro. Pontifici exhibetur, quæ quondam Imperatoribus fieri solebat:& cum diademate imperiali Papa ipse coronatur.

SVMMA.

1 *Coloribus quot,& quibus vtatur Ecclesia.*
2 *Indumentis albis, quibus diebus vtatur Ecclesia.*
3 *Indumentis albis vtendum in consecratione ecclesiæ, etiam quacunque die celebretur.*
4 *Paramentis rubeis,quando sit vtendum.*
5 *Martyrium præfertur virginitati.*
6 *Paramentis nigris, quando sit vtendum.*
7 *Paramentis viridibus quando sit locus.*
8 *Colores misti omnes,ad quatuor genera referuntur.*
9 *Paramenta violacea,quo tempore adhibeantur.& nu.* 10.

De quatuor coloribus, quibus Ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis. CAP. XVIII.

QVatuor †sunt principales colores,quibus secũdum proprietates dierũ sacras vestes Ecclesia distinguit, albus, rubeus, 1
niger, & viridis. Nam & in legalibus indumentis quatuor colores fuisse leguntur:byssus,purpura, iacinthus, & coccus: de quibus in seq.tit.dicetur, Ecclesia etiã Rom. violaceo & croceo colore vtitur:vt infrà dicetur. Albis †indumentis vtẽdum est in fe- 2
stiuitatibus sanctorũ cõfessorum,virginũ,qui martyres nõ sunt,
Iob 38. propter integritatẽ & innocẽtiã. Nã candidi facti sunt Nazarei eius.Tren.4. Et ambulabũt mecũ in albis,virgines enim sunt,& sequuntur agnũ,quocunq; ierit.Apoc.3. Propter eandẽ causam, vtendum est albis in solẽnitatibus Angelorũ,de quorum nitore Dñs loquitur ad Luciferũ:Vbi eras,cùm me laudarent astra matutina.Item in oĩbus festis Dei sanctæ genitricis Mariæ.In festo omniũ sanctorũ:quidam tñ tunc rubeis vtuntur,vt infrà dicetur. In principali festo S.Ioan.Euangelistæ.In conuersione S.Pauli. In cathedra S.Petri.De his etiã infrà dicetur.Item,à vigilia natiuitatis Domini,vsque ad octauam Epiphaniæ inclusiuè,vt dicetur in prooemio vij par.exceptis festiuitatibus Martyrum intermediis.In natiuitate Saluatoris,& etiã præcursoris:quoniã vter-
*Esa.*19. que natus est mundus,id est,carens originali peccato. Ascendit enim Dñs nubem leuem,id est,assumpsit carnem à peccatis im-

munem,

munem,& intrauit Ægyptũ,id est,venit in mundum,iuxta illud quod Angelus inquit ad virginẽ:Spiritus sanctus superueniet in te,& virtus altissimi obumbrabit tibi,&c. Ioãnes autẽ & si fuerit in peccato cõceptus, fuit tamẽ in vtero sanctificatus secundùm illud propheticũ: Antequã exires de vulua,sanctificaui te. Et Angelus inquit ad Zachariam : Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Item, in Epiphania propter splendorẽ stellæ, quæ Magos duxit,secundũ illud propheticũ, Ambulabũt gentes in lumine tuo,& Reges in splendore ortus tui ὑπαπάνη, propter puritatem Mariæ,quæ iuxta Cant. Simeonis obtulit lumẽ ad reuelationem gentiũ,&c. In cœna Domini, propter confectionem chrismatis,quod ob mundationẽ animæ consecratur. Nam & Euangelica lectio munditiã principaliter in illa solennitate commendat;qui lotus est,inquit,non indiget,nisi vt pedes lauet,sed est mũdus totus. Et iterũ:Si nõ lauero te,nõ habebis partẽ mecũ. Item,in Sabbato sancto in officio Missæ vsque ad octauã Ascensionis inclusiuè quãdocunq; officiũ de tẽpore agitur, præter dies Rogationũ, & præterquã in festis Martyrum intermediis, prout infrà dicetur. In resurrectione, propter Angelũ testem resurrectionis nuntiũ,qui apparuit stola cãdida coopertus,de quo dicit Matthæus,quod erat aspectus eius,sicut fulgur,& vestimẽta eius sicut nix:& quia pueri tũc renati albas habent vestes. In Ascensione propter nubem lucidam,in qua Christus ascendit. Nam & duo viri astiterunt iuxta illum in vestibus albis,qui & dixerunt:
3 Viri Galilæi,quid hîc statis,&c. † Illud autem notandũ est quod licet in consecratione Pontificis talibus sit indumentis vtendũ, qualia secundùm Dei proprietatẽ conueniunt:in dedicatione tamen Ecclesiæ semper est vtendũ albis, quocunque dierũ dedicatio celebretur:quoniã in cõsecratione Pontificis cantatur Missa de die,sed in dedicatione Basilicæ,de dedicatione Missa cãtatur. Nam & ecclesia virgineo nomine nuncupatur, iuxta illud Apostoli:Despondi enim vos vni viro, virginẽ castã exhibere Christo. De qua sponsus ait in Cantic. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te:veni de libano,&c. Ipse tamẽ,qui consecratur debet esse albis ornatus,ad notandum, ꝙ omni tempore, vestimenta eius debẽt esse candida,i. vita eius immaculata. Item per octauas prædictorũ festorũ,octauas habentiũ vtendũ est co-
4 lore albo,qñ de ipsis agitur octaua. Rubeis autem † vtendum est indumentis in solennitatibus Apostolorum,& Euãgelistarum, & Martyrum, propter sanguinem passionis, quem pro Christo fuderunt. Nam ipsi sunt,qui venerunt ex magna tribulatione,&c. Apocal. 7. Præter, quàm in festo Innocentium, vt iam dicetur.

Lucæ 2.
Hiere. 1.
Lucæ 2.
Matth. 2.
Esa. 60.
Lucæ 2.
Ioan. 3.
Marc. 16. & 18.
Act. 1.
1. *Cor.* 10.
Cantic. 4.
Eccles. 9.

Item in festo Crucis,in qua Christus sanguinẽ fudit pro nobis.
Esa.61. Vnde Prophet. Quare rubeũ est indumentũ tuum,sicut calcantiũ in torculari Sed secundum alios,melius est tunc albis vti,quoniã non passionis,sed inuẽtionis,vel exaltationis est festũ.Item à vigilia Pentecost.in Missa,vsque ad Sabbatũ post ipsum festum inclusiuè,& hæc propter Spiritus sancti feruorẽ,qui super Aposto-
Act.2. los in igneis linguis apparuit. Nam apparuerunt illis dispertitæ
Tren.1. linguæ,tanquã ignis,&c.Vnde Prophet.De cœlo misit ignem in ossibus meis.Licet autem in Apostolorũ Petri & Pauli martyrio rubeis sit vtendum,in conuersione tñ Pauli & in cathedra Petri vtendũ est albis sicut & licet in natiuitate S.Io.Baptistæ sit albis vtendum:in decolatione tñ ipsius vtendũ est rubeis.Cùm autem illius festiuitas † celebratur,qui simul est matyr & virgo,marty- 5
rium virginitati præfertur,quia signũ est perfectissimæ charitatis,iuxta quod veritas ait:Maiorem hac dilectionẽ nemo habet,
Ioan,15. vt animã suã quis ponat pro amicis suis.Quapropter & in omni cõmemoratione sanctorũ quidẽ rubeis indumentis vtuntur,alij verò,vt ecclesia Rom.candidis:cùm non tñ in eadem,sed de ea-
Apoc,7. dem solennitate dicat ecclesia,quòd sancti secundũ Apoc.Ioan. stabunt in cõspectu agni amicti stolis albis,& palmæ in manib⁹
Cantic.2. eorum. Hinc sponsa dicit in Cantic. Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex milibus: candidus in confessionibus,& in
Cantic,2. virginibus:rubicundus in martyribus ac Apostolis. Hi siquidem & illi sunt flores rosarum,& lilia conualliũ Rursus,qui in festo omnium sanctorũ rubeis vtuntur,ex eo mouentur: quia festum illud primò in honorem martyrum tantùm institutum fuit.Sed responderi potest, quòd imò etiã in honorem B.Virginis,& hodie ex institutione Greg.vij.festat ecclesia die illa etiã pro confessoribus,& virginibus, prout in vij.parte sub isto festo dicetur. Item per octauas præmissorũ festorum octauas habentiũ, vtendum est colore rubeo qñ agitur de octaua. † Nigris vtendum 6
est,feria sexta in parasceue:& in diebus afflictionis & abstinentiæ pro peccatis:& etiam in rogationibus,sicut sub illo tractatu in vj.parte dicetur:& in processionibus,quas Rom.Pontifex nudis pedibus fecit,& in Missis pro defunctis,& ab aduentu vsque ad vigiliã natiuitatis,& à Septuagesima vsque ad Sabbatum Pa-
Cantic.1. schæ.Sponsa quippè dicit in Cant. Nigra sum,sed formosa filia Hierusalem sicut tabernacula Cedar,sicut pellis Salomonis, nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decorauit me Sol. In festo autem sanctorũ Innocentiũ quidam nigris,alij verò rubeis
Hiere. 3 indumentis vtendum esse contendunt, illi propter tristitiã, quia
& 31. vox in Rama audita est,ploratus,& vlulatus multus.Rachel plo-

rans

rans filios suos,&c.Nam & propter eandẽ causam cãtica lætitiæ subticentur,& sine aurifrisio mitra defertur:isti,propter martyrium,quod principaliter cõmemorãs,inquit ecclesia:Sub throno Dei sancti oẽs clamant : Vindica sanguinẽ nostrũ,qui effusus est Dñe Deus noster.Sicut & in lętare Hierusalẽ,propter lætitiã,quã aurea rosa designat Rom. Põtifex portat mitram aurifrisio insignitã,sed ꝑpter abstinentiã,nigris vtitur indumentis.Sed Eccles. Rom tunc vtitur violaceo colore,qñ illud occurrit extra domi- *Matth. 3.* *Apoc.c.9.*
7 nicam:sed in octaua rubeo.† Restat ergo ꝙ in diebus ferialibus & cõmunibus viridibus sit indumẽtis vtendũ,quia viridis color medius est inter albedinem & nigredinẽ,& ruborẽ,& specialiter inter octauã Epipha. inter Septuagesimã,& inter Pentecosten & Aduentum : qñ dominicale agitur officiũ,hic color exprimitur,
8 vbi dicitur:Cypri cum nardo,nardus & crocus.Ad hos † quatuor colores cæteri referũtur,scilicet ad rubeum colorẽ coccineus,ad nigrũ violaceus,qui aliter coccus vocatur:ad album byssinus, ad viridẽ croceus:quanquã nonnulli rosas ac martyres, crocum ad confessores,& liliũ ad virgines referãt.De coloribus etiã in fine *Cant. 10.*
9 sequẽtis tract.dicetur.Violaceo † autẽ colore vti,in diebus,quibus est vsus nigri coloris,nõ est incõueniẽs.Vnde ecclesia Rom. vtitur colore violaceo à prima Dñica aduentus vsque ad Missam vigiliæ natiuitatis Dñi inclusiuè,& à Septuagesima,vsque ad officiũ Missæ vigiliæ Paschæ exclusiuè.Quandoque in prædictis tẽporibus officiũ dicitur tẽpore agitur,exceptis quinta feria cœnæ Dñi,& sexta feria in Parasceue.In festiuitatibus verò sanctorum,quæ in Septuagesima & in aduẽtu occurrũt,nõ est nigris vel violaceis vtendũ.Et est intelligendũ,quod in Sabbato sancto in toto officio,quod agitur ante Missã, vtendũ est violaceo colore: hoc excepto,ꝙ diaconus,qui benedicit cereũ indutus dalmatica, & subdiaconus ministrãs indutus tunicella,albis vtũtur,quia benedictio illa sicut & Missa ad resurrectionẽ pertinet.Sed benedictione cerei expleta,diaconus remota dalmatica,assumit planetam violacei coloris,& tenet eã vsq; dũ inchoatur officiũ Missæ: subdiaconus verò nõ mutat vestes. Quidam etiã in Dñica ramis palmarũ vtuntur albis in processione,& in ramorũ benedictione dum legitur euangeliũ & dum cãtatur,gloria laus, ꝑpter lætitiã festiuitatis Christo sanctæ,quæ in præmissis cõmemoratur: sed Ecclesia Rom.tũc semper vtitur violaceo colore,& ĩ processione quę fit in purificatione,ante Missã ꝓ eo,ꝙ officiũ illud est de anxia expectatione Simeonis,& sapit vetus testamẽtũ.Vtitur
10 etiã Ecclesia Ro.† violaceo colore ĩ quatuor tẽporibꝰ Septẽbris, & ĩ vigiliis sanctorũ:in quibꝰ est ieiuniũ qñ Missa est de vigilia.

Et in diebus rogationum,& in Missa,quæ dicitur in die S.Marci, de officio litaniæ,cùm enim ieiunamus, carnem nostram crucifigentes,maceramus,vt sic facta liuida Christi liuoribus confirmetur, cuius liuore sanati sumus. Ad quod designandum tunc colore violaceo vtimur,qui pallidus & quasi liuidus est. Cæterùm velamina trium colorum ponũtur in altari,in festo Paschali:prout dictum est in par.ij.sub tractatu de picturis,&c.

SVMMA.

1 *Indumenta quatuor, secundùm legem Mosaicam.*
2 *Indumenta quatuor ,propria legalis Pontificis, eorúmque compositio,textura & forma. Et per discursum,num.3.4.& 5.*
6 *Vestimentorum legalium significatio,iuxta allegoriam.*
7 *Vestimentorum legalium significatio , secundùm tropologiam. Et primo de feminalibus.* 8 *Linea sacerdotis, quid notet.*
9 *Balthcus sacerdotis,quid signaret.* 10 *Tunica talaris sacerdotis.*
11 *Ephod, superhumerale sacerdotis,& eius cõpositio atq; significatio.*
12 *Rationale sexto loco adsumebat sacerdos legalis. Et qua significatione. Simul de eius compositione.*
13 *Charitas, summa virtutũ.* 14 *Rationalis loco quid hodie successit.*
15 *Tiara siue cidaris, supremũ capitis ornamẽtũ legale,quod Põtifex vltimò adsumebat. Et eius significatio.* 16 *Domini nomen est* (πετραγράμματον.
17 *Indumenta legalia,ex quo fabricata.*
18 *Pontifex Maximus cur exterius captam rubeam gerat.Et cuius concessione possit gerere chlamydem purpuream,& coccineam tunicam atque imperialia ornamenta, num.*19.

De indumentis legalibus, seu veteris testamenti.

CAPVT XIX.

QVoniam minus plenè rem significatam,humana fragilitas apprehendit,si penitus rem significantem ignoret,idcirco de indumentis legalibus ad huius cæcitatis ignorantiã propellendam:primò secundùm historiã:secundò secundùm allegoriã: tertiò verò,secundùm tropologiã aliqua dicemus. † Primò igitur secundùm historiam notandum est,quòd quatuor erãt indu- 1
menta secundũ Mosaicã legẽ,tam minoribus sacerdotibus quàm Principi Sacerdotũ cõmunia,de quibus legitur Exod.28.cap.Primũ dicebatur manascas,quod Græcè περιζώματα vel περισκετὴ, Latinè verò feminalia linea dici potest:de bysso retorta cõtextũ, quo vtebãtur, pro eo quòd legitur in Exo.20.c.in fine.Nõ ascẽdes ad altare meũ, per gradus,ne reueletur turpitudo tua,& Eze. 44. Feminalia linea erunt in lumbis eorũ.Secũdùm cathemone, siue linea:quod nos subuculã vel albã,sed Moses abaneth appellauit:Hebræi verò discedẽtes à Babyloniis,emissaneã vocauerũt: erátque

eratq; byſſinũ & duplex. Tertiũ balteus, id eſt, zona vel cingulũ circa latus, quaſi digitis quatuor ſic reticulatus, vt quaſi pellis viperea videretur, cõtextũ de byſſo, croco, purpura, & iacintho: per quæ quatuor elemẽta ſignificãtur: Quartum eſt tyara, quod Hebræi, namphie, nos autẽ infulam vel mitram appellamus à cidari Pontificali in plurimũ differẽs, quaſi formã rotundæ caſſidis re-
2 præſentãs. Super hæc quatuor cõmunia † quatuor propriis indumẽtis Põtifex vtebatur, primum erat tunica iacinthina, qua Hebręus dicit vethit, Græcè dicitur ποδήρης, Latinè talaris, quæ habebat pro fimbriis malogranata cũ octoginta tintinabulis aureis interſcalari modo diſpoſita, vt audiretur ſonus cùm Põtifex
3 ingrederetur ſanctuarium, ne fortè moueretur. Secundum † erat Ephod, id eſt, ſuperhumerale, de quatuor prædictis coloribus, auróque cõtextũ, ſine manicis, ad modũ collobij, habẽs aperturã in pectore quãdã, ad magnitudinẽ palmi, in qua λογίον eiuſdẽ menſuræ inſerebatur. In cuius parte ſuperiori videlicet ſuper humeros infibulati erant auro duo lapides onichini, quibus duodecim nomina filiorum Iſraël erant inſculpta: ſex in vno & ſex in altero. Quod autẽ Samuel & Dauid induti legũtur Ephod, illud
4 erat lineũ & propriè quidẽ Ephotar, dicebatur. † Tertiũ Hebraicè dicebatur heen, Græcè λογίον, Latinè verò rationale vocatur, quod Põtifex ferebat in pectore. Dictũ eſt autẽ rationale iudicij, quia ibi erãt lapides, in quorum ſplẽdore ſibi Deũ eſſe propitium cognoſcebãt. Erat autẽ rationale quadrangulum duplex in modum vnius palmi: de quatuor prædictis coloribus, auróq; contextum habẽs duodecim lapides per quatuor ordines. In primo ſardium topaziũ, & ſmaragdũ. In ſecundo, carbunculũ, ſapphirum & iaſpidẽ. In tertio liguriũ, achatẽ, & ametiſtum. In quarto chryſolitum, onichinũ, & berillũ, in quibus erãt ſcripta duodecim nomina filiorũ Iſraël: in ſingulis ſingula, iuxta ordinẽ ſuæ natiuitatis. Erant etiam in eo ſcripta hæc duo nomina Purin & Thiamin, id eſt, veritas & diſciplina. Inſerebatur autẽ λογίον, ſuperhumerali à parte ſuperiori, per duos anulos, & duas catenulas aureas, immiſſas duobus vncinis, qui ſub duobus prædictis onichinis & ſuperhumerali continebantur infixi: ab inferiori verò parte per duos anulos aureos, cũ duabus iuncturis ſiue catenis iacinthinis col-
5 ligabatur Ephod. † Quartũ & vltimũ erat capitis ornamẽtũ, videlicet, tyara ſeu cidaris in acutũ procedẽs, habens circulum aureum, cum malogranatis, & floribus: ex qua ſupra frontẽ pẽdebat aurea lamina, quã petalum dicunt, ad modum Lunæ dimidiæ, in qua ſcriptum erat, anoth adonay, id eſt, ſanctum nomen Domini τετραγράμματον, id eſt, quatuor literarũ, vt infra dicetur. Ne verò

cũm mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, ligebatur vitra seu iunctura iacinthina perspicua, quæ summitates posterius diffundebat. Noster ergo Pontifex pro feminalibus habet sandalia pro linea alba: pro baltheo, cingulũ: pro ποδήρη tunicam: pro Ephod, amictũ vel stolã, pro λόγιο, palliũ: pro cidari seu tyara mytram: pro lamina crucẽ: & quędã ex his diuersam habẽt formam ab illis, secundũ eandẽ figurã. Secũdo, dicamus, de typo† dictorũ 6
legaliũ indumentorũ secundũ allegoriã. Sanè, his vestibus ordatus Pontifex totius orbis præferebat imaginẽ. Feminalia nanque byssina, terram congruè figurabãt: quia byssus de terra procedit. Est enim byssus linum Ægyptiacũ. Baltei cum vitris & vasculis, circunuolutionẽ Oceani designabãt. Tunica iacinthina ipso colore aërea præferebat. Per tintinabula, sonitus tonitruorum. Per malogranata, coruscationes fulgurũ signabãtur. Quatuor minoris Sacerdotis, & quatuor summi Pontificis indumenta, quatuor microcosmi, & quatuor macrocosmi, partes ipso numero designabant. id est, quatuor humores, quatuor elementa. Ephod sui varietate cælũ syderũ ostendebat. Quod autẽ aurũ erat intextũ coloribus, figurabat quòd calor vitalis penetrat vniuersa: duo lapides onichini, Solẽ & Lunã, vel duo hemisphæria designabãt. In rationali verò xij. gẽmæ pectorales xij. signa in zodiaco præferebant. Rationale quidẽ erat in medio, quia ratione plena sunt vniuersa terrena, cœlestibusq; hærent: imò ratio terrenorũ, & tẽporũ caloris, & frigoris, & duplex inter vtrumq; tẽperies, de cœli cursu & ratione descẽdit. Per anulos, catenulas, & vncinos, elemẽtorum humorũ, & tẽporũ colligamenta significabãtur. Cidaris, cœlum empyræũ, lamina superposita Deũ præfigurabat omnibus præsidentẽ. Hãc quidẽ allegoriã libri Sapien. cõfirmat authoritas, dicẽs: In veste enim ponderis quã habebat, totus erat orbis terrarum, & parentũ magnalia, in quatuor lapidũ ordinibus erãt sculpta, & magnificẽtia in diademate capitis illius erat scripta. (*Sap. 18.*) Tertiò subiiciẽtia† est expositio indumentorũ legaliũ, secũ- 7
dum tropologiam. His siquidẽ indumẽtis legalis Sacerdos hoc ordine induebatur. Lotis nanque prius manib⁹, & pedibus, prius induebat manastasin, id est. feminalia, significans quòd Sacerdos mundatis operibus, & affectibus, lachrymis pœnitẽtię debet assumere continentiã, vt offerat hostiã immaculatã, sanctã, Deo placentẽ. Rom. 12. Noster tamẽ Pontifex, quia iugem debet habere continẽtiã nõ induit in sacrificio feminalia, sed sandalia: ac si dicatur. Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet: sed est mundus totus. Io. 13. Per manus enim opera designãtur, secũdũ illud: (*Psal. 14.*) Benedictus Dominus Deus, qui docet manus meas ad prælium: (*Matt. 10.*) & di

& digitos meos ad bellũ. Per pedes, significantur affectus, secundum illud, Excutite puluerem de pedibus vestris. Et est notãdum
2 quòd ipsemet sacerdos sibi feminalia induebat, per quę virginalis continentia significabatur: qua quoniã res est concilij, nõ pręcepti. xxviij. q. j sicut enim. xxxiiij. q. v. qui sitit. ideò ipsemet sibi imponebat, iuxta illud Apostoli ad Corin. De virginibus præceptũ Domini non habeo: consiliũ autẽ do. Et Dominus in Euangelio: Qui potest capere, capiat. Hoc indumentũ alternatim induebãt sacerdotes, quoniã ad iugẽ continentiã non ita tenebantur, sicut ministri noui test. ideoq; secundũ quosdã huic indumento nullũ
8 hodie respõdet. Secũdò induebat † cathemonẽ, id est, lineã, significans, quod sacerdos debet induere innocentiã, vt quod sibi non vult fieri, alij ne faciat. Linũ enim propter candorẽ, significat innocentiã secundũ illud: Omni tẽpore vestimẽta tua sint candida.
9 † Tertiò cingebat se baltheo, significans castitatẽ: quocirca lumbos debet accingi vt restringat carnis concupiscẽtiã. Vnde veritas ait, Sint lumbi vestri præcincti, &c. Baltheũ autẽ, quod contextum erat, ex quatuor (prout superius dictum est) significabat quòd omnes motus surgẽtes ex quatuor humoribus siue ex quatuor elementis debet refrænare. Salomõ, Et cingulũ tradidit Cananæo: & Esa. Erit iustitia, cingulum lumborũ eius. Per iustitiam enim refrænantur huiusmodi motus bestiales Pendebant autem vsque ad pedes: quia vsque ad finem vitæ debebat esse mundus.
10 † Quartò induebat tunicã ποδήρει, id est, talarẽ: significãs, quod Pontifex debet induere perseuerantiam, quia qui perseuerauerit vsque in finẽ hic saluus erit. Per talũ enim, id est, per extremitatem, perseuerantia designatur secundũ illud: Ipsa conteret caput tuum, & tu in cap. eius. Dependebant autẽ pro fimbriis malogranata, cum tintinabulis aureis. Per malogranatũ intelligitur operatio. Per tintinabulũ aureũ, accipitur prædicatio. Quæ duo debent in sacerdote coniungi, ne sine illis ingrediens sanctuariũ, in conspectu domini moriatur. Cœpit enim Iesus facere, & docere, sacerdotibus relinquens exemplũ, vt sequãtur vestigia eius, quia peccatũ non fecit, vt sit honestas in cõuersatione: nec inuẽtus est dolus in ore eius: vt sit veritas in prædicatione. Per tintinabula quoque intelligitur vox prædicatoris, ne videlicet sacerdos per silentiũ iudiciũ supernũ inspectoris offendat. Per malogranata, exẽplum bonæ vitæ vel voluntas martyrij: quia huiusmodi granis reficiũtur infirmi. Sacerdos autẽ secundũ Greg. xliij. di. sit rector. ingrediens moritur, vel egrediens moritur, si de eo sonitus nõ audiatur: quia irã circa se occulti iudicis exigit, si sine prædicationis sonitu incedit. Aptè ergo tintinabula vestimentis illius

1. Cor. 7. *Matt. 10.* *Eccl. 9.* *Luca 12.* *Proue. 31.* *Esaia 9.* *Matt. 10.* *Gen. 3.* *Act. 1.* *1. Pet. 2.*

describũtur inserta. Per vestimēta etenim sacerdotis quid aliud,
quã recta opera recipere debemus, iuxta illud Prophetæ: Sacer-
Psal. 131. dotes tui induãtur iustitiã. Vestimentis itaque illius tintinabula
inhærēt, vt vitæ viã cũ linguæ sonitu ipsa quoq; sacerdotis ope-
ra clamēt. Iterum tintinabulis malum punicum cõiungitur. Quid
per mala punica nisi fidei vnitas designatur? Nam sicut in malo
punico vno, exterius cortice, multa interius grana visũtur: sic in-
numeros sanctæ ecclesiæ populos vnitas fidei cõtegit, quos intus
diuersitas meritorũ tenet. Quintò induebat Ephod, id est, super-
Luc 21. humerale, significãs † quòd Põtifex debet induere patiētiã, vt in 11
Gen. 49. patientia sua possideat animã suam. Humeris enim onera porta-
mus, secundũ illud: Superposuit humerũ suũ ad supportãdum, &
factus est tributis seruiens. Habebat autē duas horas coniunctas
in vtroq; latere summitatum: significãs quòd Põtifex debet ha-
bere arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, vt non erigatur prospe-
2. Cor. 6. ris: nec deprimatur aduersis. Habebat & duos lapides onichinos
insertos humeris, in quibus sculpta erãt xij. nomina filiorũ Israël,
sex in vno, & sex in alio. Per duos onichinos, significãtur veritas
& synceritas: veritas, per claritatē: synceritas, per soliditatem. Per
filios israël, signficãtur sancta desideria, & iusta opera, secundum
illud: Maledictus homo qui non reliquerit semen in Israël. Per
senarium significatur perfectio: eò quòd Dominus sexto die per-
Gen. 2. fecit cœlum & terrã & omnem ornatum eorum: quod ergo sex
nomina filiorum Israël sculpta erant sex in vno lapide, & sex in
1. Cor. 5. alio: significabat, ꝙ desideria sacerdotis, & opera confici debent
non in fermēto malitiæ & nequitiæ: sed in azymis synceritatis &
veritatis, vt synceritas informet intentionē, & veritas finē. Gre.
ait in pastorali xiij. ca. quod superhumerale ex auro, iacintho, pur
pura, coccóq; bis tincto & bysso retorta fieri præcipitur, vt quãta
sacerdos clarescere virtutum diuersitate debeat demõstretur. In
sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, vt in eo in-
tellectus sapientiæ principaliter eniteat. Cui iacinthus aëreo co-
lore splēdens, adiungitur, vt omne per quod intelligendo pene-
trat, non ad fauores infirmos, sed ad morē cœlestium surgat: ne
dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiã veritatis intellectus
euacuetur. Auro quicquã & iacintho purpura permiscetur, vt sa-
cerdotale cor cum summa quæ prædicat sperat in semetipso sug-
gestiones vitiorũ reprimat, eísq; velut ex regia potestate cõtra-
dicat: auro autem, iacintho, bysso, ac purpura bis tinctus coccus
adiungitur: vt ante interni iudicis oculos, omniũ virtutum bona
ex charitate decorētur, & cũcta quæ corã hominibus rutilãt, hæc
in cõspectu oculi iudicis flãma intimi amoris accēdat: quæ scili-
cet

cet charitas quia Deũ ſimul & proximũ diligit,quaſi ex duplici tinctura fulgeſcit.Sed cùm mens ad charitatis præcepta tẽditur, reſtat vt per abſtinentiã caro maceretur.Vnde in bis tincto cocco torta byſſus adiũgitur.De terra enim byſſus nitẽti ſpecie oritur.Et quid per byſſum,niſi cadẽs decore mũditiæ corporalis caſtitas deſignatur:quæ videlicet torta pulchritudini ſuperhumeralis innectitur:quia tũc caſtimonia ad perfectũ munditiæ candorem ducitur:cum per abſtinẽtiã caro fatigatur.Cúmque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritũ proficit,quaſi in diuerſa ſuperhumeralis ſpecie byſſus torta cãdeſcit.Sextò induebat

12 † λογίον, id eſt, rationale:ſignificans ꝙ Pontifex debet induere diſcretionẽ,per quã diſcernat inter lucẽ & tenebras:inter dextrã & ſiniſtrã:quia nõ eſt cõuentio lucis ad tenebras,neque Chriſti ad Belial.de pœn.diſ.j.§.hoc idẽ:erat autẽ rationale quadrangulũ ſignificãs,ꝙ debet diſcernere inter quatuor,ſcilicet inter verum & falſum:ne deuiet in credendis:inter bonũ & malum:ne deuiet in agendis.Erat & duplex:quia debet diſcernere pro duobus, pro ſe videlicet,& populo:ne ſi cæcus cæcum duxerit,ambo in foueã cadant. Habebat & quatuor ordines lapidum, ſignificans quòd Pontifex debet habere quatuor virtutes principales:ſcilicet iuſtitiam,fortitudinem, prudentiã & temperãtiam. In ſingulis autem ordinibus habebat tres lapides,ſignificans quòd Pontifex in primo,debet habere fidem,ſpem & charitatẽ:in ſecundo,modeſtiam,manſuetudinẽ, & benignitatem:in tertio, pacẽ,miſericordiam & largitatẽ:in quarto,vigilantiã,ſolicitudinem & longanimitatem:per lapides enim figurãtur virtutes,ſecundùm illud : Si quis autẽ ſuperædificat ſuper fundamentũ hoc,aurũ & argentũ, & lapides pretioſos.Habebat & duas catenulas auri puriſſimi ſibi inuicem cohærentes,quæ duobus inſerẽbantur vncinis,ſignificãs

2. Cor. 4. *1. Cor. 3.*

13 quòd Pontifex debet habere duos † charitatis affectus ad Deũ, ſcilicet & ad proximũ,de quibus præcipitur:Diliges Deũ tuum, ex toto corde tuo,& proximũ tuũ,ſicut teipſum.Sicut enim aurũ præeminet vniuerſis metallis:ita charitas præcellit vniuerſas virtutes,de qua dicit Apoſt.Maior horum eſt charitas.Duo vncini, ſunt intentio & finis,quibus catenulæ inſeruntur,vt tam Deum, quam proximũ diligat ex corde puro,& conſcientia bona,& fide non ficta:tam Deum,quàm proximum ligat propter beatitudinem:Deum propter ſeipſum diligat,& proximum propter Deũ. Portabat autem Aaron rationale iudicij : in quo deſcripta erant xij. nomina Patriarcharum, prout dictum eſt in prima parte ſub tit.de picturis, quod ſecundùm Greg. in paſtorali lib.in cap.xij. Benè rationale iudicij vocatur,quia rector debet ſubtili ſemper examine

Matt. 21. *1. Cor. 13.* *1. Tim. 1.*

examine bona maláque discernere,& quæ vel quibus,quando,& qualiter construat studiosè cogitare : nihílque propriũ quærere,
*Exod.*18. sed sua cõmoda propinquorũ bona deputare. Vnde in Exo.scriptum est:Pones autẽ in rationali iudicij doctrinã & veritatẽ,quę erũt in pectore Aaron, qñ ingreditur corã Domino, & gestabit iudiciũ filiorũ Israël,& in pectore suo in cõspectu Domini semper. Sacerdotẽ quippè iudiciũ filiorũ Israël in pectore suo corã conspectu Dñi gestare,est subiectorũ causas pro sola interni iudicis intẽtione discutere.†Quidã autẽ dixerũt,ꝙ rationali nullũ 14
respondet hodie ornamentũ:quoniã nõ habemus copiã lapidum pretiosorũ:sed ab instar illius defert Põtifex in cõsecratione sua textũ Euangelij ante pectus corã toto populo.Ibi enim scriptum erat doctrina,veritas,& episcopus debet habere in corde veritatẽ euãgelij,& in ore doctrinã,quantũ ad manifestationẽ:& hæc potest esse causa quare in quibusdã Ecclesiis postes Codicis Euangelici,ex auro & argẽto,& lapidibus pretiosis ornãtur.Est etiã & alia ratio,quia in illo rutilat aurũ sapiẽtiæ,argentũ eloquẽtiæ,& miraculorũ lapides pretiosi.xxxix.d.§.hinc etiã. Hæ sunt sponsæ
*Cantic.*1. murenulæ aureæ,argento vermiculatæ. † Septimũ & supremum 15
capitis ornamẽtũ erat cidaris vel tiara,quã vltimò Põtifex assumebat,significãs humilitatẽ,de qua Dominus ait Luc.18.Omnis qui se exaltat,humiliabitur:& qui se humiliat,exaltabitur. Hanc autẽ gestabat in capite,significãs ꝙ Põtifex debet gerere humi-
*Matt.*11. litatẽ in mẽte,exẽplo capitis nostri dicẽtis:Discedite à me,quia mitis sum & humilis corde.Per caput enim,mẽs intelligitur se-
*Matth.*5. cundùm illud.Vnde caput tuũ,& faciẽ tuã laua.Rursus tiara in minoribus sacerdotibus,significat cõtinentiã quinque sensuũ:in maioribus verò cõtemplationẽ,dicuntur enim esse contẽplatiui. De cidari depẽdebat à frõte lamina aurea,significãs sapientiã,vel figurabat signũ Crucis,quod fit in officio confirmationis,in qua scriptũ erat nomẽ † Domini τετραγράμματον,id est,quatuor lite 16
rarũ,quæ sunt:he,ioth,eth,& vau, id est, principiũ vitæ passionis iste, prout dictũ est in procemio ij.par. ac si apertius diceretur: Ille,cuius Pontifex iste gerit personã,scilicet Christus,est principiũ,id est,author vitæ:passionis,id est, vitæ restauratæ per passionẽ:quia mortẽ nostrã moriẽdo destruxit,& vitã nostrã resurgendo,reparauit.† Erant autẽ hæc indumenta pro maiori parte 17
*Psal.*44. contexta opere πολύμιτω,id est,vario propter varietatẽ virtutis: de qua dicit Psalmographus:Astitit regina à dextris tuis, ĩ vestitu deaurato,circundata varietate:& ex quatuor pretiosis coloribus scilicet purpura,cocco,bysso & iacintho. Per purpurã regiæ dignitatis,significatur Pontificalis,potestas,quæ per viã regiam

debet

debet incedere, ne declinet ad dextrã, vel deuiet ad sinistrã: ne liget dignos, aut soluat indignos. Per purpurã quoq; aqua significatur, quia in cõchis marinis habitãt vermes, qui eã egerunt. Per coccum coloris ignei, significatur Põtificalis doctrina, quæ sicut ignis lucere debet & vrere, propter quod & distinctus fuisse narratur. Lucere quidẽ debet per promissionẽ, vt omnis, qui reliquẽrit domũ, patrem, & matrẽ, &c. centuplũ accipiet & vitã æternã possidebit. *Matt.* 19. Vrere debet per cõminationẽ: vt omnis arbor, quæ nõ *Matth.* 3.
18 fecerit fructũ bonum, excidetur, & in ignem mittetur. † Hinc est quod summus Põtifex capa rubea exterius semper apparet indutus, cũ interius sit indutus cãdida veste: quia etiã interius cãdere debet per innocentiã & charitatẽ: & exterius rubere per cõpassionem, vt videlicet ostendat se semper paratũ ponere animã pro ouibus suis: quia personã gerit illius, qui pro nobis vniuersis rubrum fecit indumentũ suũ. Ex cõcessione verò † Constãtini Imperatoris. *Esa.* 65. xcvj. d. Constãtinus ferre potest chlamydẽ purpuream
19 atq; tunicã coccineã & omnia imperialia indumẽta, scilicet sceptra, signa & ornamẽta. Crux quocũq; ierit, eũ præcedit: ad significandũ, magis ei q̃ cuiquã alteri cõuenire, iuxta illud Apostoli. Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce Domini, &c. vt se crucifixũ *Galat.* 6. imitari debere cognoscat. Rursus coccus distinctus in veste Pontificali est charitas, quæ quasi bis tingitur dum dilectione Dei & proximi coloratur. Per byssum verò candoris eximij, significatur *1. Tim.* 3. præclaritas famæ: quæ debet esse retorta: vt Põtifex bonũ habeat testimoniũ, secundũ Apostolũ: & ab his, quæ sunt intus, & ab his, quę sũt foris. Per iacinthũ, qui est coloris aërei, significatur serenitas cõscientię, quã intra se Põtifex debet habere, secundũ quod *2. Cor.* 1. dicit Apost. Gloria nostra hæc est, testimoniũ cõscientiæ nostræ.

LIBER QVARTVS.

SVMMA.

1 *Missæ sacramentum, summum omnium est: atque adeò institutum à Christo, num.* 2. 3.
4 *Apostoli & Pontifices Missam à Deo primũ institutã, ampliarunt.*
5 *Petrus Apostolus, Missam ne primus celebrauit in partibus Orientalibus, etiam in Antiochia: an verò Iacobus, & num.* 7.
6 *Cælestinus Papa Missæ introitum addidit.*
8 *Hæreticorum de Missæ augmento, ac cæterorum sacramentorum & institutionum Ecclesiasticarum, grauis cauillatio, & num.* 9. *Et responsio, num.* 10. *remissiuè.*
11 *Missa, omnia Christi mysteria continet.*
12 *Missæ officium, quot, & quibus constet.*

13 *Tem*

13 *Templi antiqui diuisio,& forma.*
14 *Sacrificiorum antiquorum significatio.*
15 *Propitiatorium,eiusdem longitudinis & latitudinis,cuius arca. Et quid dicatur propitiatorium.* 16 *Sacrificia tria missa offert.*
17 *Sacrificium Missæ,quod primum,& maximum.*
18 *Sacrificium factum à malo sacerdote,valet perinde,ac factum à bono. Et quid ita.*
19 *Arnaldistæ sunt in ea hæresi,vt putent malos ministros non posse ministrare sacramenta. Falsò id quidem & temerè.*
20 *Missa,quibus horis debeat celebrari.*
21 *Missa qua hora sit celebranda in Quadragesima & Aduentu.*
22 *Missas duas,cum vno,vel vnam cum duobus sacrificiis, celebrare (non licet*
23 *Missa sicca, quæ dicatur.*
24 *Missæ celebrandæ detestabilis consuetudo.*
25 *Missæ plures,quibus diebus possint celebrari.*
26 *Leo Papa,eodẽ die nouies celebrauit.* 27 *Pransus an possit cõficere.*
28 *Missæ quæ olim instituta quoquo die,& quæ hodie,num.*30.
29 *Angeli quota feria creati.*
31 *Mariæ officium,cur Sabbato fiat:& vnde hoc inductum,& num.* 32. 33. 34. 35.
36 *Ecclesia,cur triplici lingua vtatur,in Missæ officio.*
37 *Missæ officio quot debeant interesse,ad minus,& num* 39.
38 *Angeli orantibus præsunt.*
40 *Missæ partes singulæ,quid notent. Et quo referantur.*
41 *Missa in quibus locis debeat celebrari,& num.*42.
43 *Missa quid repræsentet:& imitetur,num* 44.
45 *Missæ officium,quotuplex,& num.*48.
46 *Catechumenorum Missa quæ sit.*
47 *Missa fidelium, vnde dicatur.*
49 *Missa vnde dicatur.* 50 *Missæ diuisio.*

ARGVMENTVM.

De Missa,& singulis,quæ in Missa aguntur. CAP. I.

INTER cuncta Ecclesiæ sacramenta , illud constat esse præcipuum quod in Missæ officio † supra men- 1
Lucæ 15. sam * sacratissimi celebratur altaris,illud Ecclesiæ *
Sapien. 9. repræsentans conuiuiũ,in quo filio reuertenti pater
Lucæ 22. occidit vitulum saginatum, panem vitæ,& vinum quod miscuit
Matt. 26. sapientia, proponens. Hoc † auté officiũ ipse Christus instituit, 2
cùm nouum cõdidit testamentũ,disponẽs hæredibus suis regnũ, sicut pater suus sibi disposuit,vt super mensam eius edãt,& bibãt in regno,quod Ecclesia consecrauit. Cœnantibus enim illis, accepit Iesus panem,& gratias agens,benedixit ac fregit, dedítque discipu

discipulis suis dicẽs: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur:hoc facite in meã cõmemorationem. Hac igitur institutione formati cœperũt Apostoli sacrosanctum frequẽtare mysteriũ,propter causam,quã Christus expresserat,& formã seruantes in verbis:& materiã tenẽtes in rebus:sicut Apostolus Corinthiis protestatur dicẽs:Ego accepi à Domino,quod & tradidi vobis:qm̃ Dominus Iesus,in qua nocte,&c. Or igitur Missæ officiũ cæteris diuinis officiis dignius & solẽnius est, ideò de illa priùs,quã de aliis officiis est in hac iiij.par.dicendum:in qua aliquibus additis & detractis speculum Innocentij Papæ iij. *Matt.26.*
3 prosequamur. † Sanè (vt præmissum est) Missam instituit Dñs Iesus sacerdos, secundũ ordinẽ Melchisedech:quando panem & vinum in corpus & sanguinem suũ transmutauit,dicens:Hoc est corpus meũ,hic est sanguis meus subiungens:Hoc facite in meã *1.Cor.11.*
4 commemorationẽ. † Apostoli autẽ hanc missam adduxerunt,dicentes in Missa non solũ verba præmissa : verumetiã dominicam
5 orationẽ superaddentes. Vnde †beatus Petrus sic Missam primus dicitur celebrasse in partibus Orientalibus:vbi post Domini passionem quatuor annis cathedrã tenuit sacerdotalẽ.Deinde verò accepit cathedrã Antiochiæ,vbi tres orationes ad Missam adiecit.In primordio ergo nascentis ecclesiæ Missa aliter dicebatur, quã modo:sicut in vj.parte sub tit.de Parasceue dicetur,sequenti verò tẽpore epistola tantũ & Euangelio recitatis Missa celebra-
6 tur.Subsequenter†Cœlestinus Papa instituit introitũ ad Missam cantari, prout sub introitu dicetur.Cætera diuersis tẽporibus ab aliis Papis & à Gelatio,Cœlestino,& Greg.& aliis diuersis temporibus legũtur adiecta, prout Christianæ religionis cultu crescente visa sunt decentius cõuenire.De hoc dicetur in procemio vj.par.in canone de consec.dist j.Iacobus, legitur quod Iacobus
7 † frater Domini,Episcopus Hierosolymitan⁹,& Basilius Episcopus Cæsarien. addiderũt nobis in scripturis ordinem celebrandi Missam.Item iste Iacobus Alphæi dicitur primus Missam inter Apostolos celebrasse.Nam propter excellentiã sanctitatis eius, Apostoli hũc sibi fecerũt honorẽ,vt post Dñi ascensionẽ primus inter eos Missam Hierosolymis celebraret etiã prius,quã esset ĩ Epm ordinatus.Vel fortè ideò dicitur primus celebrasse,quia primus in Põtificalibus eã dixisse perhibetur:& sic Petrus postmodum primus Missam in Antiochia celebrauit:& Marcus in Ale-
8 xandria.†Quidã aũt perfidi hæretici,reprehendũt nos:quia Euãgelia per particulas lacerata in Missa legimus:& quia primitiuæ Missæ,videlicet vltra dñicam orationem, aliquid superaddimus. Scriptum enim est:Si quis apposuerit ad hoc,apponet super illũ *Apoc.vlt.*

Deus

Deus plagas scriptas in libro isto. Et quia super nouū testamentū & præcepta Apostolorū & alias institutiones,& nouā doctrinam doctorū instituimus,& seruamus cōtra illud,quod Christus
Matt.15. ait:Benè irritū fecistis mādatū Dei:vt vestrā traditionē seruetis.
Hebr. 13. Et alibi:Omnis plantatio,quā nō plantauit pater meus cœlestis,
1.Cor.3. eradicabitur,& Apostolus : Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci xij d.de his. Item fundamentū aliud nemo potest ponere præter id quod positū est quod est Christus. Dicunt † etiā,quòd 9
Ecclesia Christi nec Missam nec matutinas cātauit:nec Christ⁹, nec Apostoli eā instituerūt:nec in tēpore Apostolorū cātata fuit: nec nomen Missæ tunc in mūdo audiebatur:nec scriptū inueniebatur:sed id, quod Missa repræsentat ab Euāgelistis cœna vocatur:nec in Ecclesia in principio:nec Apostoli cū musicali organo:nec dulci nec alta voce eā cantabāt,reprehendētes nos:quia hæc agimus:& quia nocturnos & alias canonicas horas dicim⁹,
Amos 8. falsò cōtra nos inducētes illud Amos Prophetæ:Conuertā festiuitates vestras in luctū,& oīa cantica vestra in planctū. Et illud
Ezech.33 Propheticū:Audiunt sermones tuos,& nō faciūt eos:quia in canticum oris sui vertūt eos,& auaritiā sequitur cor eorū:& est illis quasi carmen musicū,cum suaui dulcíq; sono canitur.Illorū † tn̄ 10
error apertissimè cōfutatur,ex his,quæ in procemio v.par.dicentur.Rursus in primitiua Ecclesia diuina mysteria Hebraicè celebrabātur:sed tēpore Adriani primi Imperatoris Græcè in Orientali Ecclesia Christianorum primò celebrari cœperunt. Porrò
† Missæ officiū tam prouida reperitur ordinatione depositum,vt 11
quæ p Christū & in Christū ex quo de cœlo descēdit,vsque dum in cœlū ascendit,gesta sunt magna ex parte contineat,& ea tam verbis,quàm signis admirabili quadā specie repræsentet. Ipsum
† autem officiū in iiij.consistit,videlicet in personis,in operibus, 12
in verbis & in rebus.Personarū tres sunt ordines,scilicet : Celebrantes,Ministrantes, & circunstātes. Operum quoque tres sunt species:videlicet,Gestus,Actus,& motus. Verborū etiā tres sunt diuersitates:scilicet,Orationes,Modulationes,& Lectiones. Rerum similiter tres sunt maneries:scilicet,Ornamēta,Instrumēta,
Hebr.9. & Elemēta.Siquidē hæc omnia plena sunt diuinis mysteriis sicut in procemio libri dictū fuit.† Sanè olim templū erat in duas par- 13
tes interposito velo diuisum.Pars prior vocabatur sācta:interior verò sancta sanctorū.Quicquid ergo in officio Missæ ante secreta agitur,quasi in æde priori est:quod autē in secreta agitur, intra sancta sanctorū est.Erant igitur intra sancta sanctorū ara incensi:area testamēti,tabula super arcā:prout in j.parte sub tit.de ecclesia & de altari dictū est:& in Exo.habetur & supra tabulam duo

duo cherubin gloriæ mutuo vultu ſeſe reſpicientia. Huc intrabat ſolus Pontifex ſemel in anno, habens nomina patrũ in rationali & ſuper humerali ſcripta, ferẽs ſanguinẽ, & carbones, quos omnes cũ timiamate in turibulo orans ponebat, donec fumus eum obumbraret. Deinde tabulam & aram ſanguine aſpergebat Poſt exibat ad populũ & veſtes lauabat. Non enim iudicabatur mun-
14 dus ante veſperã poſt immolationẽ vituli rufi. Hæc olim † ſigna fuerunt: ſed receſſerunt, poſtquam ſignificata venerunt. Siquidẽ prior ædes ſignificat præſentẽ eccleſiã: ſancta ſanctorum, cœlum: Põtifex, Chriſtum ſanguis paſſionẽ: carbones, claritatem Chriſti: turibulũ, carnẽ ipſius: thus crematũ, preces odoriferas: ara, cohortes cœli: arca Chriſtũ ſecundũ humanitatẽ: tabula, Deum patrẽ: duo cherubin, duo teſtamenta: quæ ſeſe adinuicẽ reſpiciunt, quia cõcordanter, veſtis, quæ lauatur, hominẽ: veſpera hominis, veſtẽ ſignificat. Conferas ergo, quæ olim fiebant, & quæ Chriſtus egit, & reſpice quomodo miniſter eccleſiæ illa in officio miſſæ repræſentat, & agit. Quid etiã hæc ſignificẽt, ſub cano. Miſſæ in principio cuiuſlibet particulæ illius tangetur. Per arcã quoq; Chriſti humilitas intelligitur: à qua nobis per ipſius miſericordiã omne
15 donum aduenit. Et no. † quòd ſicut in Exod. c. 25. & 37. Factum eſt ſuper arcã propitiatorium aureum, id eſt, tabula aurea, eiuſdẽ longitudinis & latitudinis, cuius & arca: vt eã tegere ſufficeret. Et hoc dicebatur oraculum: quia Dominus de loco illo reſponſa dabat orantibus. Dicebatur etiã propitiatorium: quia exindẽ loquens Dominus propitiabatur populo: vel quia die propitiationis videbant gloriã Domini ſemper ibi deſcẽdere. Et inde tabernaculũ ſiue locus ſuper poſteriori parte altaris collaturus: in quo Chriſtus propitiatio noſtra, id eſt, hoſtia conſecrata ſeruatur, hodie propitiatoriũ nuncupatur, &c. Ex vtraque verò parte oraculi, ſcilicet, in duobus angulis anterioribus poſiti ſunt duo cherubin aurei, qui ſunt (ſecundũ Ioſephum) duo animalia volatilia habẽtia figurã, quæ à nullo hominum eſt inſpecta hæc dicit Moſes ſe in Dei ſede cõſpexiſſe figurata. Vnus cherubin alterum inſpiciebat: verſis tamẽ vultibus in propitiatorium, duabúſque alis ex oppoſito expanſis: & mutuo ſe tangentibus velabant oraculum ſiue tegebãt propitiatorium. Siquidẽ per propitiatorium incarnatus Dñs figuratur: de quo Ioan. Ipſe eſt propitiator pro peccatis noſtris. Duo cherubin duo ſunt teſtamenta, ſcilicet, nouum & vetus. Dum ergo illa non diſcrepant, ſed myſterium incarnationis Chriſti cõcorditer narrant illud prophetãdo, iſtud aſſeuerando, in propitiatorium vultum ſuæ intentionis dirigunt, & ſe mu-
16 tuo reſpiciunt. † Rurſus tria ſunt Eccleſiæ ſacrificia, quæ in ve.

teri testaméto per propitiatoriũ, turibulum, & altare significata sunt: videlicet, Sacrificium pœnitentiæ, Iustitiæ, & Eucharistiæ.

Psal. 50. De primo: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. De secundo: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. De tertio: Tibi sacrificabo hostiam laudis. Super altare, scilicet corporis caro mactatur per cõtritioné intra turibulum: scilicet cordis: thus adoletur per deuotioné: ad propitiatoriũ, scilicet, Dei Patris sanguis infertur pro redéptione. Hæc quidé tria sacrificia sacerdos offert in Missa: primũ in cõfessione: Secundũ, in præfatione: Tertiũ, in actione. Nã hæc tria sunt quæ secundum Prophetã Deus respicit

Mat. 5. in homine, & requirit ab homine, diligere misericordiam, facere iudiciũ, & solicitè ambulare cũ Deo. Diligat ergo misericordiã, qui vult offerre sacrificiũ pœnitentiæ. Faciat iudicium, qui vult offerre sacrificiũ iustitiæ. Cum Deo solicitus ambulet, qui vult offerre sacrificium Eucharistiæ. Hinc est, quod ait B. † Bernar- 17

dus: Fratres mei immolantes hostiam laudis iungamus verbum verbis: sensum sensui: affectum affectui: exaltationé exaltationi: maturitatem maturitati: humilitatem humilitati: libertaté liber-

Psal. 50. tati. Celebraturus ergo Missam offerat altissimo sacrificiũ, illud

Psal 49. de quo Psalmista ait: Sacrificium Deo spiritus contribulatus: &

Rom. 11. alibi: Immola Deo sacrificiũ laudis. Et Apostolus: Exhibete mi-

Coloss. 3. hi corpora vestra, hostiam viuenté, sanctam, Deo placentem, vt sit rationale obsequiũ vestrum mortificãtes in altari corde mébra vestra, quæ sunt super terrã: videlicet immunditiã, libidinem, concupiscentiã malam, & auaritiam: quatenus mundo corde, & casto corpore, sacrificetis Deo vosmetipsos. In sacramento auté corporis Christi secundùm August. de consec. dist. ij. vtrum nil à bono magis, nil à malo minus perficitur sacerdote: dummodo ille cum cæteris in arca consistat, & formam obseruet traditam à columba, quia non in merito sacerdotis, sed in verbo cõficitur creatoris. Aurum enim æquè verũ est in arca furis, sicut in thesauro regis. j. q. j. §. ex his. Vnde & Cayphas Pontifex persecutor vnius & verissimi sacerdotis, quãuis ipse verax nõ esset: quod dedit tamen cõsilium, verũ fuit: sed non suũ dedit, sed Dei, id est, in forma ecclesiæ. j. q. j. Dominus, & cap. dictum. Non ergo sacerdotis iniquitas impedit effectum sacramenti: sicut nec medici infir-

Rom. 14. mitas, virtutem impedit medicinæ. Quamuis igitur opus operãs aliquando sit immundum: opus tamen operatũ, semper est mun-

1. *Cor.* 8. dum. Et sicut omnia sunt munda mundis: sic omnia sunt immunda immundis. j. quæst. j. omnia, & cap. multi. Malus ergo cùm vi-

1. *Cor.* 2. tam accipit, mortem incurrit: sic econtrà bonus, cùm mortem sustinet, vitam acquirit. Nam qui manducat indignè, iudicium

sibi

ſibi manducat. Quod verò de talibus Propheta ait: Maledicam benedictionibus veſtris, & Gregor. Benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum: de præciſis ab Eccleſia non toleratis ſeu notoriis intelligitur: quorum benedictio debet quantum ad Epiſcopos maledicto reputari: quoniam ſecundùm Auguſt. j. q. j. quòd quidem mali inquantum in eis eſt dicuntur ſacramenta polluere: cùm tamẽ illa permaneant impolluta: ſunt enim bonis ad præmium, reprobis ad iudicium. Vnde Aug. j q j. ſi fuerit ſpiritualis virtus Sacramenti, vt lux pura ab illuminandis excipitur ad ſalutem: ſed per immundos miniſtros quaſi per ca- *Matth.* 1.

19 nale tranſiens non coinquinatur. † Arnaldiſtæ tamẽ perfidi hæretici, dicunt nuſquam legi, ꝙ immundis & luxurioſis miniſtris Chriſtus ſponſam ſuã eccleſiã traderet cuſtodiendam: vel poteſtatem ſacrorũ myſteriorũ peragere: vel claues regni, vel poteſtatem ligandi vel ſoluendi: quia illi ſoli (vt ait Grego.) & iuſti in hac carne poſiti, poteſtatem habent ligandi atque ſoluendi, ſicut Apoſtoli, qui vitam vel fidem illorum cum eorũ doctrina tenent. Vnde, vt dicunt à talibus ſacramenta præſtita, nec valent, nec proficiunt ad ſalutem. Legitur enim in libro Numeri: Quicquid tetigerit immundus, immundũ faciet, & Chriſtus: Non poteſt arbor mala fructus bonos facere. & Dauid: Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas: & aſſumis teſtimoniá mea, per os tuum. Et Apoſt Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum. Et Greg. in paſtorali, lib. j. cap. x. & xcix. diſt. §. j. dum is, qui diſplicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Item ibidem lib. iij. cap. xij. Neceſſe eſt, vt munda debeat eſſe manus, quæ diluere ſordes curat, ne tacta quæque ipſa ſordida deterius inquinet. *Leuit.* 15 *Matth.* 7 *Pſal.* 44. *Rom.* 14.

20 † Celebratur autem Miſſa hora tertia, ſexta, & nona. In tertia quia (ſecundùm Marcum) hora illa Chriſtus crucem aſcendit: & linguis Iudæorum crucifixus eſt clamantiũ: Crucifige. Et quia illa hora Spiritus ſanctus ſuper Apoſtolos in linguis igneis deſcendit, de conſec. diſt. j. nocte. In ſexta, quia illa hora (ſecundùm Matthæũ) verè crucifixus & immolatus eſt. Et in nona, quia illa hora in cruce pendẽs emiſit ſpiritũ. Teleſphorus Papa, de conſe. d. j. nocte ſtatuit, vt miſſa ante horã tertiam nõ dicatur, quod de publicis & popularib' miſſis intelligendũ eſt: quia ſicut ait Aug. de conſec. d j. & hæc non deberent in publico fieri, ne populus à publicis, quæ hora tertia dicũtur, retrahatur. Cantatur autẽ diebus dominicis & feſtiuis, hora tertia, in profeſtis, hora ſexta: in quadrageſima, hora nona, de conſec. diſt. j. ſolent, & §. in ieiunis, & etiam ex inſtitutione Pelagij Papæ & aliorum, in diebus ie-

iuniorũ,nõ tamen omniũ. In ſabbatis verò ieiuniorum quatuor temporũ ſerò poteſt celebrari,propter ordines ſacros,qui ad dominicã ſequentem pertinere noſcũtur.Sed quia miſſa in ieiunio dici debet:ideò ne minus ieiunent,poſt veſperas inchoatur,& ſic vſque ad noctẽ ieiuniũ protelatur.lxxv.diſ.quòd à partibus.lxvj. diſt.dilectionis.De quo ſexta in parte ſub ſabbato Paſchali dicetur.Quòd verò Miſſa quandoq; ſummo mane cãtatur ex cõſuetudine nõ ex ordine eſt.Leo tamen Papa de conſec. diſt.j.neceſſe diluculo,ſiue prima diei parte ad Miſſam intrabat:neſcio an neceſſitate,an ratione,an ſola vſus Apoſtolica poteſtate.Vel de peculiari miſſa intelligendũ eſt. Qui autẽ neceſſitate præueniunt tertiã,aut offerunt poſt ſextã,aut nonã,amore diuino : ne videlicet eis dies abſque ſacrificio prætereat,excuſari poſſunt cũ diſcipulis qui euellebant ſpicas in ſabbato, de conſec.diſt.v. diſcipulos,& cum Dauid,qui comedebat panes propoſitionis,de conſec. diſt.ij.tribus.Vel quia in miſſa fit memoria paſſionis,mortis, ſepulturæ,reſurrectionis & aſcẽſionis:ideò cantatur tot variis horis.In tertia,in memoriam paſſionis & aſcenſionis:poſt ſextam, in memoriam mortis : poſt nonam, in memoriam ſepulturæ in mane,in memoriam fortè reſurrectionis. Aſſerunt etiam quidã, Dominum in meditulio horarum crucifixum:& ideò nũc hanc, nunc illam horam poſitam. Vnde Eccleſia inter vnam horam, & alteram celebrat miſſam.

Matt.21. *1.Reg.21.*

21 In † die autem natalis Domini prima miſſa de nocte cãtatur prout ſub ipſo feſto dicetur. Cæterùm, ſi in quadrageſima occurrunt duo officia,quos dies duplices vocamus,miſſa de feſto dicitur in tertia,& abſque genuflexione:officium verò de ieiunio dicitur,in noua,& cũ genuflexione. Tempore etiam aduentus,debet miſſa in ſanctorũ feſtiuitatibus hora tertia celebrari. Verùm,nullus debet eadẽ die plures miſſas regulariter celebrare,de conſec.diſt.j ſufficit,extrà de celeb.Miſſ.te reuertente:quia Chriſtus ſolus paſſus fuit : & valdè felix eſt, qui etiam vnam dignè poteſt celebrare.

22 † Nec poteſt quis duas miſſas cum eo, vel vnam cum duobus ſacrificiis celebrare, ead.diſt. tribus.ſub vno tamẽ canone,poſſunt plures hoſtiæ confici. Nam & preſbyter debet ſemper hoſtiam pro infirmis habere paratam, ead.diſt.preſbyter.

23 † Poteſt quoque ſacerdos vnam miſſam cum ſacrificio,& aliam ſiccam celebrare,miſſa ſicca dicitur,quoniam ſi ſacerdos nõ poteſt conficere:quia fortè iam celebrauit:vel ob aliam cauſam poteſt accepta ſtola epiſtolã & Euangeliũ legere, & dicere orationẽ dominicam,& dare benedictionẽ, quinimo ſi ex deuotione, non ex ſuperſtitione velit totum officium miſſæ ſine ſacrificio dicere;accipiat omnes veſtes ſacerdotales,& miſ-

ſam

ſam ſuo ordine celebret, vſque ad finem offerendæ, dimittens ſecreta, quæ ad ſacrificium pertinent. Præfationem verò dicere poteſt: licet in eadem videantur Angeli inuocari ad conſecrationem corporis & ſanguinis Chriſti. De canone verò nihil dicat: ſed orationem Dominicam non præmittat, & quæ ibi ſequuntur ſub ſilentio dicenda non dicat: calicem vel hoſtiam non habeat: nec de his, quæ ſuper calicem ſeu Euchariſtiã dicuntur, vel fiunt, aliquid dicat, vel faciat. Poteſt etiam dicere: Pax Domini ſit ſemper, &c. & exinde miſſæ officium ſuo ordine peragat. Melius eſt
24 tamen alia omittere. Verùm † quidam incipiunt miſſam de die celebrantes illam ſuo ordine vſque ad offerendam: poſteà incipiunt aliam miſſam & eam cantant vſque ad eundem locum: & idem faciunt pluriès, ſi volunt, & incœpta miſſa viuorum, incipiunt quandoque miſſam mortuorum, eam proſequentes vſque ad eundem locum: & exinde procedentes, dicunt tot ſecretelas, quot miſſas inceperunt, ſemel tantum canonem dicentes & conſecrantes, & in fine tot orationes dicunt, quot officia miſſæ inceperunt. Sed hoc tanquam deteſtabile reprobamus. Poteſt tamen
25 † ſacerdos quandoque plures miſſas vna die celebrare, extrà de celeb. Miſſ. c. iij. Primò, in feſto natalis Domini, ſicut in vij. par. ſub illo feſto dicetur. Secundò, vbi neceſſitas exigit: puta ſi quis moriatur, vt ibi: & de conſec. diſtinct. j. ſufficit. Concilium tamen Carthagin. ead. diſt. ſacramenta, dicit quòd ſi Epiſcopus, vel alius poſt tertiam obierit, commemoratio ſolis orationibus facienda eſt ſine miſſa. Tertiò, cauſa honeſtatis: vt ſi aliqua magna perſona ſuperueniens velit miſſam audire, extrà ead. cap j. & ij. Quartò, ſecundum quoſdam, cauſa vtilitatis: puta propter peregrinos, propter hoſpites, propter commeantes, propter infirmos, propter ſponſos, & propter raritatem clericorum, & propter paupertatem Eccleſiarum ſacerdotes proprios non habentium. Quintò, vt dixit Richardus Epiſcopus Crem. in mitrali: cum duæ feſtiuitates occurrunt poſſunt etiam tres celebrari, tum quia hoc fit licitè in natali: tum quia Chriſti paſſio tripartita eſt. Paſſus enim eſt linguis inſultantium, manibus verberantium, & clauis crucifigentium. Ipſe etiam eſt à Patriarchis, geſtibus immolatus: à Prophetis, verbis ſacrificatus: à patre & à ſeipſo, realiter oblatus. Sextò, pari ratione, ſi in die ieiunij occurrit aliquod ſolenne feſtum, poteſt vnam de feſto, & aliam de ieiunio celebrare, ſi alius
26 presbyter non adſit. † Legitur etiam quòd Leo Papa ſæpè ſepties, & aliquando nonies in eadem die miſſam celebrauit. Sacerdos tamen aliam miſſam in eadem die celebraturus, in vltima tantum perfuſionem ſumat: quoniam ſi in prima ſumeretur, ieiunus

non esset:& sic alia missa impediretur,eod.tit.ex parte:alias autem quoties celebrat,toties corpus Christi, etiam per fusionem sumat, de consecrat.dist.ij.comperimus,& cap. tribus. Sed nun-
quid † pransus conficit?Respondeo sic:licet hoc facere non de 27
beat:Non enim ieiunium est de substantia, prout in canone innuit. Aug.in d.c.liquido:aliàs Dominus nõ confecisset, magister
tamen Hug.dicit contra.Sanè priscis tẽporibus † hæresibus pul- 28
lulantibus,& trinitatem impugnantibus,ex institutione Alcuini magistri Caroli,rogatu Bonifacij Archiepiscopi Maguntini statuentis:Prima feria,missa de trinitate dicebatur. Secunda feria, de Sapientia. Tertia feria,de Spiritu sancto.Quarta de charitate. Quinta feria,de Angelis.Sexta,de cruce.Septima,de beata virgine.Causa verò illa cessante , illud cessauit, & dominicali officio ordinato statutũ fuit,quòd prima feria suum haberet officiũ,scilicet de Trinitate,secũda de Angelis:quia tunc primò creati sunt in bonis gratuitis,tũc enim lux diuisa fuit à tenebris,id est,boni Angeli à malis:quia tunc ceciderunt mali:boni verò confirmati
sunt.† In prima verò feria,creati fuerunt Angeli in bonis natu- 29
ralibus.Cantatur etiã in secunda feria pro defunctis,vt illis adhibeamus suffragia Angelorum. Et quia,vt dicunt quidã,in prima feria refrigerium habent illi,qui sunt in purgatorio,& statim in secũda feria redeunt ad pœnas & laborem. Ideò,vt eorũ sub-
ueniatur † laboribus,missa pro illis in secunda feria,celebratur. 30
In tertia feria,pro peccatis.In quarta,pro pace.In quinta,pro tribulatione,vel in tertia feria debet repeti introitus missæ de dominica.Institutum etiã fuit vt in quarta feria ieiunaretur:& illa similiter die debet missa de Dominica dici,nisi festiuitas impediat.In v.feria debet similiter repeti officiũ Dominicæ,introit⁹, epistola & Euangeliũ:quia dies Iouis dicitur cognata Dominicæ diei:prout dicetur sub tit.de accessu Pontificis ad altare. In sexta feria,de cruce,illa enim dies appropriatur Christo, & cruci:quia ipse in ea mori & crucifigi voluit, pro salute generis humani.
† In septima feria de beata Virgine,ꝙ initium habuit : quoniam 31
olim in quadã ecclesia ciuitatis Constantinopolis erat imago B. Virginis,coram qua dependebat velum,quod totã velabat imaginẽ:sed hoc velũ in sexta feria post vesperas recedebat ab imagine nullo mouente,solo Dei miraculo,quasi deferretur in cœlum vt ad plenũ posset imago à populo prospici.Celebratis verò vesperis,in Sabbato,descendebat ipsum velũ ante eandẽ iconem siue imaginem,& ibi manebat vsque ad sextam feriam. Hoc viso miraculo sancitum est,vt semper illa feria de beata Virgine can-
taretur. Alia † etiã ratio est,quia Domino crucifixo & mortuo, 32
&

& diſcipulis fugientibus & de reſurrectione deſperantibus in ea ſola tota fides in ſabbato illo remāſit:de conſec.diſt. iij Sabbato. Sciebat enim quomodo portauerat eum ſine labore, & pepererat ſine dolore: & ideò certa erat, quòd filius Dei eſſet:& à mortuis tertia die reſurgere debebat. Et hæc eſt ratio, quare dies Sabbati
33 magis quàm alia dies beatæ Mariæ appropriatur. Tertia † ratio eſt:quia dies ſabbati eſt ianua,& introitus ad Dominicam diem. Vnde cùm ſumus in ſabbato, ſumus iuxta Dominicam. Dies autem Dominica, eſt dies requiei, & ſignificat vitā æternam. Vnde cùm ſumus in gratia Domini noſtri, ſumus quaſi in ianua Paradiſi. Quia igitur ipſa eſt nobis porta ad regnum cœlorum, quod per diem Dominicā figuratur, ideò de illa ſolēnizamus in ſepti-
34 ma feria,quæ diem Dominicam præcedit. † Quartò, vt ſolemni-
35 tas matris ſolennitati filij cōtinuetur. † Quintò, vt feſtiuitas agatur in die, in qua Deus ab omni opere requieuit. Notandum eſt
36 etiā quòd in Miſſæ officio, vbi Chriſti paſſio † repræſentatur, tribus linguarum generibus vtimur, ſcilicet Græca, Hebræa, & Latina:ad ſignificandum quòd his tribus linguis ſcriptus eſt titulus crucis Chriſti. Ioan. 19. & ad deſignandum, quod omnis lingua, quæ per hanc triplicem intelligitur, Deum laudare & confiteri debet:quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris Licet enim multa ſint genera linguarum: iſtæ tamen principales ſunt. Hebræa, propter legē:& quia eſt aliarum mater. Græca, propter ſapientiam. Latina propter nobilitatem,& dominium Romani Imperij. Verba Latina ſunt Epiſtolæ, Euangelia, orationes & cantus. Græca ſunt Κύριε ἐλέισον, Χριςὲ ἐλέισον & ἡμας. Hebraica ſunt, alleluya, amē, ſabaoth, & oſāna. Vnde & in Miſſa Romani Pōtificis in præcipuis ſolennitatibus legitur Euangelium, & Epiſtola non ſolùm in Latino, verùm etiam in Græco:ad deſignandum coniunctionē vtriuſque populi ſub vna fide:ſiue quòd eccleſia conſtat non ſolùm ex Latinis, verumetiam ex Græcis:&
37 vide in vj. parte ſub tit de paraſceue. † Sed quæritur vtrum ſacerdos minus, quam duobus præſentibus debet celebrare miſſam? Et videtur quod non. Statuit nanque Sother Papa de conſe. d. j. quoque vt nullus miſſarum ſolennia celebrare pręſumat, niſi duobus præſentibus ſibiq; reſpondentibus ipſe tertius habeatur. Cùm enim ipſe Preſbyter dicat:Dominus vobiſcum:& in ſecreta dicit: orate pro me, cōuenit vt ipſius ſalutationi à pluribus reſpondeatur. Verùm aliud eſt neceſſitatis articulus, in quo poteſt vno ſolo
38 præſente celebrare & aliud religionis contemptus. † Piè quoque credendum eſt, & ſacris authoritatibus comprobatur, quòd Angeli Dei comites aſſiſtunt orantibus, iuxta illud propheticum: In

Psal. 137. cõspectu Angelorum psallam tibi. Et Angelus ad Thobiã. Quã-
Thob. 12. do orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam Domino. Sed in canone missæ continetur: Suplices te rogamus, omnipotens Deus, iube hæc præferri per manus S. Angeli tui, in sublime altare tuum. Intereà quilibet homo habet suum proprium An-
Mat. 18. gelum ad custodiam. Vnde Dominus in Euangelio loquens de paruulis ait: Angeli eorum semper vident faciem patris. Illos igitur habemus in oratione principes, quos habemus in glorificatione consortes. Solus tamen presbyter, non potest diuinum officium absque ministri suffragio celebrare, prout in constitutione Alexandri cauetur: extra de filiis presbyt. proposuit. Canon quoque Tholen concil. xij. q. j. illud statuit, vt ibi temporis vel loci sine clerici copia suffragatur, habeat quisque Deo sacrificãs post se vicini solaminis adiutorem: vt si aliquo casu ille, qui ad officia impleturus accedit, turbatus vel ad terram illisus fuerit, à tergo semper habeat, qui eius vicem intrepidè assequatur. Si quidem copia temporis suffragatur: si nõ sit guerra loci: si ecclesia sit diues cleri: si sit sibi copia clericorum. † Generaliter autem dicen- 39
dum est, quòd illa est legitima Missa in qua sunt sacerdos respõdens, offerens atque communicans, sicut ipsa precum compositio euidenti ratione demonstrat † Introitus ad chorum Prophe- 40
tarum respicit: quoniam secundum August. Moses minister fuit vete. testam. Prophetæ, ministri noui Κύριε ἐλέησον ad eos respicit Prophetas, qui circa Domini aduentum erant, de quibus fuerunt Zacharias, & Ioannes Baptista filius eius. Gloria in excelsis, ad cœlum respicit: angelorum gaudium natiuitatis Domini pastoribus annuntiandum. Prima collecta, respicit ad hoc, quod Dominus circa annum xij. agebat, scilicet quando ascendẽs Hierosolymam sedebat inter doctores audiens, & interrogans. Epistola, ad Ioannis prædicationem pertinet. Respõsorium, ad beneuolentiam Apostolorum respicit, scilicet quomodo à Domino vocati, secuti sunt eum, Allelu ia, ad lætitiam mentis eorum pertinet, quam habebãt de promissionibus eius, vel de miraculis, quæ per eum vel per nomen eius fiebant. Euãgelium respicit tempus à sua prædicatione, vsque ad prædictum tẽpus. Quod verò deinceps in missæ officio agitur, ad illud respicit tempus, quod est à Dominica, quando pueri Hebræorum obuiauerunt ei: vsque ad diem Ascensionis eius siue Pentecosten. Oratio verò secreta vsque: nobis quoque peccatoribus, designat illam orationẽ quam Iesus in monte Oliueti exercebat. Quod autem posteà agitur, significat tempus illud, quo Dominus in sepulchro iacuit. Quando verò panis in vinum mittitur, animam Dei ad corpus redire demon

demonstratur. Salutatio sequens, significat salutationes postea discipulis à Christo factas. Fractio oblatæ, signat fractionem panis factam à Domino discipulis in Emau. Hæc plenius in suis locis dicentur. De Missa pro mortuis & ipsorum officio in vij. par-
41 te dicetur. Adhuc † Missa non nisi in sacratis Deo locis, id est, in tabernaculis diuinis precibus à Pontificibus delibutis, absque magna necessitate dici debet. Non ergo in prophanis domibus absque Episcopi licentia, quia sanctius est Missam non cantare, vel non audire, quàm in locis, in quibus hoc fieri non oportet, de consec. di. j. clericos. & c. seq. Vnde scriptum est, de consec. dist. j. sic. & c. iij. seq. & c. concedimus, & c. vnicuique. Vide, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris: sed in omni loco, quẽ elegerit Dominus Deus tuus. De hoc dicetur in procem. v. partis. Potest autem esse necessitas, vt dicatur in naui, vel in exercitu, sub papillione, siue sub diuo, si illud haberi non possit, sed tunc cũ tabula seu altari viatico. eadem dist. c. fin. Presbyter autem non debet Missam celebrare sine licentia Episcopi, in altari, in quo Episcopus ea die celebrauit. eadem d. concedimus. extrà de priui.
42 in his. Sixtus † tamẽ Papa, statuit Missam non nisi super altari celebrari. Felix Papa primus, statuit supra memorias martyrum Missas celebrari. Bonifacius Papa secũdus, statuit vt in Missę celebratione clerici à laicis sint diuisi. Martinus Papa statuit Missam alta voce cãtari. Vigilius Papa, statuit eam in ecclesiæ Oriẽ-
43 tali parte dici. Illud † quoque notãdum est, quod in Missa repræsentatur pugna, & victoria Sacerdotis contra hostem antiquum: processus ad hanc pugnam ponetur sub tit. de accesso. Pontific. ad alta. in fine. Arma verò & pugna Sacerdotis posita sunt in procœ-
44 mio tertiæ partis. † Rursus Missa quasi quoddam iudicium imitatur. Vnde & canõ actio vocatur de consec. di. j. necesse. Est enim actio, causa in iudicium deducta: de verb. significat. forus. In Missa quidem causa nostra agitur: oratorium, est prætorium: Deus, iudex: diabolus, accusator: ministri, testes: Sacerdos, aduocatus, & defensor. Hic est Moses qui causam populi ad Dominum allegabat, cuius patrocinio delatoris fallacia confutatur, & nostra innocentia comprobatur & absoluitur, & Iudicis ira placatur, & per misericordiam culpa remittitur. xlv. di. disciplina. extrà de re iudic. cum vterini. Cæterum Missa dicitur, mysterium, quod pro-
45 fertur, & sacrificium, quod offertur. Missæ autem † officium in duas principaliter diuiditur partes, videlicet in Missam catechumenorum, & missam fidelium. Missa catechumenorum est, ab in-
46 troitu vsque post offertorium: † quæ missa ab emittendo dicitur, quoniã quãdo Sacerdos incipit consecrare eucharistiã, catechu-

mini foris de ecclesia mittuntur. Vnde antiquitus perlecto Euāgelio diaconus supra pulpitum acclamare solebat : Si quis catechumenus adest, exeat foras, prout dicetur in sexta parte sub quarta feria quartæ Dominicæ Quadragesimæ. Quod ideò flebat, quoniam catechumeni licet sint in fide instructi, nōdum tamen sunt renati siue baptizati : & ideò nondum sunt de corpore ecclesiæ, sicut nec Iudæi, nec Gentiles: quare sacris altaris mysteriis interesse non debent, quæ non nisi baptizatis fidelibus committuntur, nec thesauri ecclesiæ sunt inimicis ostendendi. Vnde de quibusdam catechumenorum, & nondum renatorum typum

Ioan.2. seu figuram gerebant, scriptum est : Iesus autem non credebat se illis, sciens quid in homine esset. Hinc etiā in canone Carthagi. concilij de conse. dist. j. Episcopus dicitur, quòd nec Gentilis, nec hæreticus, nec Iudæus prohibeatur ecclesiam ingredi, & audire verbum Dei, vsque in finem Missæ catechumenorum: nec etiam incestuosi, trigesima quinta distinctione tertia, de incest. & c. seq. †Missa verò fidelium, est ab offertorio vsque ad post cōmunionem, & dicitur Missa illa à dimittendo, quia ea expleta, ad propria quisque fidelis dimittitur. Missa ergo aliquando † est nomē collectiuum : quia quandoque Missa vocatur, quod est ab introitu, vsque ad offertorium, quandoque, quod est ab introitu, vsque ad, ite Missa est, & hoc verius, quia tunc hostia mittitur. Quandoque quod vsitatius est, dicitur Missa totum officium ab introitu, vsque ad ite Missa est: siue inuocatio nominis Dei, quæ fit à Sacerdote, super altari, quasi transmissa, eò quòd populus fidelis per mysterium Sacerdotis, qui vice mediatoris inter Deum & homines, id est, Christi, fungitur, preces, supplicationes, ac vota altissimo transmittit : quandoque tamen officium quod sub silentio dicitur : quandoque solùm verba illa quibus Dominicum conficitur corpus. Aliquando. † Missa est nomen proprium, quia significat Christum qui missus est à patre in hunc mundum, significat etiam Angelum qui mittitur, vt per eius manus hostia offeratur in sublime altare Domini. Ipsum ergo sacrificium, id est, hostia, vocatur Missa, quasi transmissa prius, siquidem à patre nobis, vt scilicet esset nobiscum : postea à nobis patri, vt intercedat : & sit pro nobis apud ipsum. Item transmissa primò nobis à patre diuino, qui per incarnationem Christi filij sui, qui fuit missus cœlestis, & posteà patri à nobis per passionem eius, similiter in sacramento transmissa nobis primò à patre, per sanctificationem, qua nobiscum esse incipit : posteà patri à nobis per oblationem, qua pro nobis apud patrem intercedit : hæc enim missio seu legatio sola sufficiens, & idonea

47 48 49

est

est,ad soluendas inter Deum & homines inimicitias & offensas. Cùm ergo diaconus in fine Missæ dicit:Ite missa est:idem est,ac si dicat:redite ad propria vel sequimini Christũ,quia missa siue oblata est hostia salutaris, pro nobis ad Deum patrem placan-
50 dum. Potest † etiam & aliter Missa diuidi in quatuor partes, secundùm Apostolum, id est, ad Timotheum secundo,& habetur etiã in canone Conci Tolet.scilicet in obsecrationes,orationes, postulationes,& laudes,siue gratiarum actiones,quorũ verborũ expositio in quinta parte,sub tertia ponetur.Pars prima,protenditur ab introitu vsque ad offertorium,& dicitur obsecrationes, id est, prædicationes,quæ scilicet fiunt priùs, quàm species incipiant benedici.Secunda, vsque ad finẽ Dominicæ orationis ibi: videlicet libera nos quæsumus Domine,&c.Tertia,vsque ad cõmunionem:videlicet secundùm Augustinũ, orationes, quas Episcopus dicit post communionem.Quarta,vsque in finem,scilicet secundùm Augustinum: quando post ite missa est,vel benedicamus Domino ; populus respondet:Deo gratias : secundum alios verò prima pars, protenditur ab introitu vsque ad te igitur, secunda, vsque ad oremus præceptis salutaribus , &c. tertia vsque ad collectas:quarta vsque ad ite missa est Rursus quia quinque fuerunt sanguinis Christi effusiones:ideò Missæ officium ab offertorio in antea in quinque subdiuiditur partes:vt ibi dicetur, &c. Sed & quia in sola cruce etiam inquinaria fuit sanguinis effusio:ideò & solus canon subdiuiditur in quinque partes. Prima, vsque qui pridie:secũda vsque ad memento.Tertia,vsque ad præceptis.Quarta vsque ad embolismũ.Quinta ad collectas,&c.

ANNOTATIO.

* Mensam.) Sacrificium vnum est in nouo testamento, quod Hebraicè Missa appellatur,Græci Λιτυργίαν, Latini sacrã oblationem appellant.Est autem Missa(vt Iodocus Clichtoueus diffinit) diuinum officium,ab Ecclesia & primorũ Patrum institutione in sacro altari fieri solitum:in quo sanctæ Eucharistiæ secundum ritum legitimum consensio fit & oblatio.Huius partes essentiales sunt,cõsecratio corporis & sanguinis Christi (veteres benedictionem mysticam appellarunt)oblatio.hæ à Christo ipso sunt institutæ.Accidentales cæremoniæ sunt,quibus consecratio ipsa & oblatio ritè perficiuntur,vt orationes,benedictiones,gratiarum actiones,oscula,manuum expansiones,eleuationes, complicationes, genuflexiones signacula crucis,communio, memoriæ sanctorum, salutationes, responsiones, oblationes, & si quæ sunt similes. Harum quædam à conciliis Ecclesiæ sunt traditæ. Isidorus ordinem Missæ & Orationum,quibus Deo oblata sacrificia

ficia consecrantur, primò à beato Petro constitutum esse eiusdémque celebrationem vno, eodémque modo, vniuersum orbem peragere adfirmat: quippè qui primam Missam Antiochiæ celebrauerit. N.Doard.

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, quare præmittat Psalmos. Et qui sint illi.*

2 *Religiosi, celebraturi se calciare debent, etiam si discalciati soleant ambulare.*

De quinque Psalmis, quos Pontifex celebraturus dicit.

CAP. III.

Celebraturus † Pontifex Missarum solennia, quosdam Psalmos & orationes, ex institutione Cœlestini primi, præmittit: quos interim dum caligis & sandaliis ornatur, dicit secũdum exhortationem Psalmistæ, dicentis: Præoccupemus faciem eius in confessione, & in Psalmis iubilemus Hi Psalmi sunt quinque, videlicet: Quàm dilecta tabernacula tua. Benedixisti. Inclina. Credidi. & De profundis, vt quicquid immundum quinque sensuum transgressione cõmisit, quinque Psalmorũ oratione detergat. Quædam enim continentur in quolibet ipsorum, quæ rectè conueniunt celebraturis altaris mysterium & Eucharistiæ sacramentũ. Orationes verò, quas dicit, manifestè pertinent ad impetrandũ cordis & corporis munditiã, & munimen. Rursus ideò dicit: Quàm dilecta taber. & alios Psalmos, vt in Christo cuius typum gerit, virtutũ plenitudo notetur. Et nota † quod religiosus secundũ ordines suæ professionis discalciatus incedens. Missam celebraturus, se calciat, ex præcepto Apost. dicentis, ad Ephes. 6. State calciati pedes in præparatione Euangelij pacis. Nempè per calciamẽta, quæ fiunt de pellibus animalium mortuorum, & calcant terrã, & sunt clausa desubter, & aperta desuper: significatur, quòd Sacerdos debet esse mortuus mundo, & debet cor habere clausum ad terrena, & ipsa tanquam lubrica calcare, & vilipendere, & apertum ad respiciendum, & desiderandum cœlestia.

(Margin: 1 — Psal. 94. — 2)

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, caput pectit.*

2 *Et quo id consilio, aut exemplo.*

3 *Pecten, discretionem significat.*

4 *Lotio manuum, quid notet. Et vnde cœperit, num.* 5.

6 *Sacerdos antequam ad altare accedat, quid agere debeat.*

De capitis compositione, & manuum lotione.

CAP. IIII.

Caligis † & sandaliis impositis Pontifex & Sacerdos caput pectinat, manus & faciem lauat. Nam & legalis Sacerdos 1

sacrifica

ſacrificaturus, lotis priùs manibus & pedibus induebat manaſtaſim, cuius loco hodie ſandalia habentur, prout dictum eſt in tertia parte ſub tit. de legalibus indumentis.
2 Pectinat † igitur caput & faciem lauat: primò exemplo Mariæ quo futurã Chriſti paſſionem figurans vnxit oleo caput eius, etenim in Miſſæ officio Chriſti paſſio repræſentatur. Secundò, ex mandato Chriſti dicẽtis, Luc. 3. Tu autẽ cùm ieiunas vnge caput tuum ac faciem tuam laua: per hoc ſignificãs quòd in ſanctis operibus noſtris omnem fictionem & ſimulationem à nobis amouere debemus. Matth. 5.
Tertiò, pectinatur caput, nam per capillos, ſuperfluæ cogitationes, & cura terrenæ ſolicitudinis: per caput, mens & intentio, quæ cunctis animæ actibus, ſicut caput cæteris mẽbris ſupereminet ſignificantur. Congruè igitur pectine capilli cõplanantur & ordinantur, & euulſi ſeparantur, ad notandũ, quòd tunc ſpecialiter mores componere & ſuperfluas cogitationes à ſe repellere debet, iuxta illud Propheticum: Auferte malum cogitationũ veſtrarũ, atque mens ipſius præuia diſcretione ſeparari, quietari, & purgari à terrenis ſolicitudinibus, & virtutib⁹ ornari debet Pecten enim pro-
3 pter † ordinatam in inciſionibus diuiſionem, diſcretionẽ ſignificat, quia intentio animæ adornatur, ſicut capilli capitis pectine
4 adornantur. Manus † quoque lauat propter reuerentiã tanti Sacramenti, quatenus ad illud pertractandũ mundiſſimus accedat: vnde Grego. in paſtor. lib. 1. cap. 12. Neceſſe eſt, vt munda ſtudeat eſſe manu, qui diluere ſordes curat. Corporaliter igitur lauat manus, vt ſpiritualiter mũdat actus, iuxta illud Pſal. Lauabo inter innocẽtes manus meas, &c. ne quaſi illotis manibus ad menſam peruenire videatur: nõ quòd lutum manuum diuina ſacramenta contaminet, ſed ſi quis indignè manducat & bibit, iudicium ſibi manducat & bibit. Vnde in Euãgelio Matthæi: nõ lotis manibus manducare, non coinquinat hominẽ: quæ verò de ore procedũt, & de corde exeunt, videlicet cogitationes malæ, homicidia, & ateria, & huiuſmodi hæc ſunt, quæ inquinant hominem. Solicitè ergo ſatagendum eſt, vt non tam exteriora manuum, quàm inte- Pſal. 25. 1. Cor. 2. Matt. 15.
5 riora mentium inquinamenta purgentur. † Manuum autẽ lotio à lege ſumpſit exordiũ, vt præmiſſum eſt. Legitur enim Exo. 30. & 38. & 40. c. quòd Moſes fecit labiũ æneum de ſpeculis mulierum, in quo lauabant ſe ſacerdotes in ingreſſu tabernaculi teſtimonij, quando acceſſuri erant ad altare. Siquidem in labio æneo ſonoro, ſignificatur confeſſio: in altari aureo, mentis amaritudo:
6 in ſpeculis mulierũ vitæ ſanctorũ conſideratio. † Sacerdos ergo priùs quàm ad altare veniat, per confeſſionẽ, ſiue lachrymis pœnitentiæ ſe abluat, per mentis amaritudinẽ ſe purget: per conſiderationem

Esa. 4. derationem vitæ sanctorũ se informet. De primo dicitur: Mundamini, qui fertis vasa Domini. De secundo: Expurgate vetus ferm. &c. De tertio: Habentes impositam nubem, deponamus omne pondus & circunstans nos peccatum, vt sit in numero innocentium audacter dicentium: Iudica me Domine, quoniam ego in innoc. &c. & infrà: Lauabo inter innocentes manus meas & cir. alt. tuum. Deinde manus lotas manutergio tergit: quia post lachrymas contritionis peccata abhorrere & abolere, per opera satisfactionis debet. Linum quidem per laborem ad candorem perducitur, & pœnitentes per satisfactionem ad perpetuam glorificationem perducunt. Crinium igitur, manuum, & faciei ornamenta, non sunt voluptatis oblectamenta, sed in figuram à Domino Sacerdotibus legis iniuncta.

1. Cor 6. *Hebr. 13.* *Psal. 25.*

SVMMA.

1 *Aspersio aquæ benedictæ, quid significet. Et quis eam instituerit, num. 2. Et quo consilio. num 3.*
4 *Aqua cur benedicatur qualibet die Dominica.*
5 *Aquæ aspersio variè fit.* 6 *Turificatio, quid designet.*
7 *Christus fuit lanceatus, in latere læuo.*
8 *Aqua benedicenda, cur sale condiatur, & forma benedictionis.*
9 *Sal cur priùs benedicatur quàm aqua.*
10 *Aquæ benedictæ genera quatuor.*

De aquæ benedictæ consecratione & aspersione.

CAPVT V.

SAcerdos in Dominicis diebus celebraturus, alba † & stola paratus, priùs, quàm planetam induat, vt liberius vacare possit, aquam ex institutione Alexandri Papæ primi benedicit: altare, Ecclesiam, & populum aqua benedicta conspergit, vt omnis spirituum immundorum spurcitia tam de habitaculo, quàm de cordibus fidelium propellatur. Hæc enim virtus aquæ exorcizatæ inest, & etiam, quia omnis Christianorum populus baptismatis sacramento renatus: ita ministerio aquæ lota renatorum corpora diluit, sicut sanguis agni à prisco populo, ad repellendum percussorem, in postibus ponebatur: vnde in canone Alexãdri ita legitur: Aquam † sale aspersam populis benedicimus: vt ea cuncti aspersi sanctificentur & purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus: nam si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat, atque mũdabat; scilicet à venialibus, multò magis aqua sale aspersa, diuinisque precibus sacrata, populũ sanctificat atque mundat à venialibus, & si sale aspersa per Elisæum sterilitas aquæ sanata est, quantò magis diuinis precibus sacratus sal sterilitatem rerum aufert humanarũ, & coinquinatus sancti-

1

Hebr. 9.

2

1. Reg. 1.

ficat,

ficat, & purgat, & cætera bona multiplicat, & insidias diaboli auertit:& à phãtasmatis versutiis homines defendit. Rursus tunc sacerdos iustus tabernaculum aspergit dum Dei misericordiam
3 petit. Cyprianus † quoq; Papa, ait, ꝙ ideò homines aqua benedicta asperguntur, quia valet ad sanctificationẽ, vnde scriptura per Ezech. dicit: Aspergam super vos aquam mundã & mũdabimini *Ezec. 36.*
ab omnibus immunditiis vestris, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum in vobis. Item Num. Qui tetigerit cadauer hominis siue humanæ animę morticinium, id est, à morte cadens, & propter hoc octo diebus fuerit immundus, & aspergatur ex hac aqua die tertia & vij. & sic mundabitur à peccato. Si enim aspersus die tertia nõ fuerit, septima nõ poterit emundari. Item, qui ex hac commistione aspersus nõ fuerit, polluet tabernaculũ, id est, tanquam pollutus non intrabit cum aliis tabernaculũ, id est, seipsum, qui est pars tabernaculi Domini, id est, Ecclesiæ:& peribit ex Israël. Item, qui aqua expiationis non est aspersus, immundus erit, & manebit spurcitia eius super eum. Et iterũ: Purificabis Leuitas circumspergẽs eos aqua purificationis. Et iterũ: Aqua aspersionis purificatio est: ex quibus apparet aspersionem aquæ instar salutaris lauacri obtinere. Quidam tñ præmissa referunt ad aquã *Num. 19.*
4 baptismi. Aqua igitur in † memoriam baptismi omni Dominica benedicitur, vt dicetur in vj. par. sub ascensione, præterquam in Pascha, Pentecost. quia in Sabbatis dominicas illas præcedẽtibus benedictis fontibus ante chrismatis infusionẽ aquæ recipi & ad spargendũ nos, & domos, reseruatur sicut in canone cautum habetur: ex aqua ergo benedicta nos & loca in significationem baptismi aspergimus. Nec aspergimur, vt rebaptizemur, sed vt gratiam diuini nominis cum memoria baptismatis inuocemus, & licet in dictis duabus dominicis aspergatur altare: non tñ tunc cantatur antiphona: Asperges me Domine, &c. quia tunc potius lugendum nobis est, cum recolimus nos esse à Christo mũdatos, per suæ supplicium passionis, iuxta illud: Memoria memor ero, & *Tren. 3.*
tab. in me anima mea. In dñiçis ergo diebus, ante missam, & maius altare tantũ, & totus populus aspergũtur, quãuis in nocturnis
5 & vesperis omnia altaria, vel saltẽ præcipua turificẽtur. † Circa *Galat. 2.*
quod considerandum ꝙ huiusmodi aspersio alia ratione fit super poculũ & super altaria, quia enim conclusit Deus omnes sub *Prou. 24.*
peccato, saltẽ veniali, quia septies in die cadit iustus: idcirco ipse populus Ecclesiam ingrediens, diuinis insistere intendens, ipsa aqua sanctificata aspergitur, quæ videlicet ad quotidiana delenda, sicut & cinis vitulæ in veteri test. Secundũ quod, qui immun- *Hebr. 9.*
dus erat, prohibebatur Ecclesiam ingredi: donec aqua lauaretur. *1. Cor. 10.*

Astare

Altare enim aspergitur propter reuerentiã sacramenti, quod ibidem consecrandum est: vt inde omnium malignorum spirituum præsentia arceatur: & quemadmodum Christus per altare, quod esse debet lapideum, significatur, secundum illud Apostoli: Petra
1.Cor.10. autem erat Christus, & fides nostra de vno Christo & nõ de pluribus est, idcirco vt signũ signato respondeat, vnico altari asperso, vniuersus aspergitur populus, quia ipse solus est, qui tollit peccata mundi. Turificatio verò quandoque † repræsentat diffusio 6
nem diuersarum gratiarum spiritualium: & quoniam gratia non solum in capite: verũ etiã in aliis subiectis capiti inuenitur, ideò conuenienter post primũ, secundariò alia altaria, quæ per diuersi gradus sanctorũ intelliguntur, turificari solet. Rursus thus in turibulo, cor igne orationis accensum significat: quia verò solum oratio nostra ad Deum, & Christum mediatorem nostrum debet principaliter applicari, ideò & altare & crucifixus turificari solent. In Paschali autem tempore ad aspergendũ cantamus: Vidi
Ezec.47. aquam, quod sumitur de Ezechiel. c.47. Cui Dominus ciuitatem
Matth.5. ostendit ædificatã super montem vergentem ad austrum, in qua erat mirabile templũ: ciuitas Ecclesia est de qua dicitur: Non potest abscondi ciuitas supra montẽ posita: templũ, est corpus Christi, de quo dicitur: Soluite templũ hoc, & post triduũ, reæd. illud.
Ioan.2. Aqua de tẽplo egrediẽs, fons est baptismi de latere Christi procedens. Sed † cùm fuerit in læuo lanceatus, cur hîc dicitur à la- 7
tere dextro? Respondeo, duo sunt latera Christi, scilicet dextrum & læuum. Dextrum est diuinitas, & læuũ humanitas. Altare igitur dextro exiuit aqua, quia de diuina Christi natura Spiritꝰ sancti aqua inuisibilis procedit, de aqua inuisibili, quæ de latere læuo, id est, humanitate lanceata perfluxit saluandi virtutẽ tribuit. Rectè igitur hæc in processione Paschali cantamus in laudẽ fluminis huius, cuius inundatione per mortẽ Christi reuiximus. Verum post octauam Pentec. cantauit in dominicis ad aspergen-
Psal.50. dum antiphona: Asperges me Domine, &c. quæ à Pascha, vsque tunc intermittitur: quia de fide passionis, & humilitate baptismi Propheta prædixit. Porrò aqua † cùm benedicitur: sal admisce- 8
4.Reg.2. tur, quod ab Eliseo sumpsit exordiũ, & fit hoc ad notãdum, quod populus per aquã intellectus vt sanctificari possit per Sacerdotis officium verbo Dei imbuitur, quod per salem significatur. Fit ter crux super aquã & salem, quia docetur populus S. Trinitati gratias pro sua eruditione atque redẽptione referre. Per aquã quoque cõfessio: per salẽ, amaritudo significatur. Ex qua mista geminus partus procedit: scilicet diuisio seu separatio delictorũ: & ortus virtutum ac bonorũ operum. Sed † quare priùs benedicitur 9
sal,

ſal,quàm aqua? Reſpondeo,per ſal intelligitur amaritudo pœnitentiæ,per aquã baptiſmus:quia ergo cordis cõtritio debet præcedere abſolutionem, & pœnitentia baptiſmum : ideò priùs benedicitur ſal,quàm aqua. Et nota quatuor eſſe genera aquæ benedictæ. † Prima, in qua fit iudicium purgationis, quæ in vſu non eſt.Secunda,aqua quæ ſanctificat in dedicatione Eccleſiæ & altaris,de quibus in prima parte dictum eſt,ſub tit.de conſecrat. Eccleſ.& alta. Tertia eſt:qua in Eccleſia aſpergimur, de qua hic agitur.Quarta,aqua baptiſmi,de qua dicetur in vj parte ſub Sabbato ſancto:& hac ſolebant homines aſpergi priùs, quàm chriſmarentur,& adhuc fit in quibuſdam locis,ſed hodie interdictum eſt. Putabant enim ſe iterum à peccatis huius aquæ aſperſione mundari, cùm tamen conſtet nullum bis baptizari poſſe. Quia verò maius dignum,trahit ad ſe minus dignum,ideo ſi aqua non benedicta admiſceatur benedictæ,efficitur benedicta.

S V M M A.

1 *Introitus Miſſæ ſignificatio. Et ortus.*

2 *Damaſi Papæ inſtitutio, circa Miſſæ introitum.*

3 *Introitus Miſſæ forma.* 4 *Introitus vnde dicatur.*

5 *Introitus,vnde debeat adſumi.* 6 *Tropus quid,& vnde dictus,n.7.*

De officio ſeu introitu Miſſæ. CAP. V.

1 IN introitu prima pars Miſſæ incipit. Sciendum † eſt autem, quòd ſancti Patres & Prophetæ ante Chriſti aduentum, ſuſpirantes & præconiſantes præmiſerunt deſideria, opra, laudes, & preces,quæ ſingula figurãtur in Miſſa.Introitus namque,ſcilicet ipſa antiphona,vaticinia Prophetarum & ſanctorũ Patrum deſiderium cum præconiis filij Dei aduentum,& incarnationem Dei expectantium exprimit.In cuius rei ſignum in prima Dominica aduentus cantat Eccleſia introitum:Ad te leuaui. Chorus igitur Pſallentium clericorum,qui ſignificat chorũ Prophetarũ,& multitudinem ſanctorũ, Chriſti aduentum expectantiũ,animã ſuam dilatat,& introitum in iubilo cantat:qm̃ Prophetæ, Patriarchæ, Reges & Sacerdotes,omnéſque fideles, aduentum Chriſti cum deſiderio expectabant,clamantes & implorantes:Emitte agnum Domine,dominatorẽ terræ,&c.Item,Veni Domine, & noli tardare,&c. Hinc etiam ille Simeon iuſtus & ſenex benedixit, dicens:Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, &c. Quia viderunt oculi mei. Et Euangeliſta:Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis,& nõ viderunt,&c.Ex eorum ergo perſona cantatur introitus, per quos Chriſtus introiuit in mundum, iuxta illud:Et cùm introduxit primogenitum in orbem terræ,& adorent eũ omnes Angeli Dei. Sequitur verſiculus pſalmiſticus,

Pſal.24. *Eſaiæ 16.* *Lucæ 2.* *Hebr.7.*

N

siue Psal. qui versioné ad operationem notat. Dicitur etiā versus, quia per eū reuertimur ad introitū, significās opera & vaticinia. Cōsequēter † ex institutione Damasi Papæ, dicitur: Gloria Patri, 2 &c. quod significat laudē: quia post operationē danda est gloria. Dicitur etiā gloria, vt ostendatur Patrē, & Filiū, & Spiritū sanctū habere æqualem gloriā, & coæternā maiestatem in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, i. in præterito, præsenti & futuro tēpore. Interpositio autē gloriæ inter primā cantationē
Psal. 32. introitus, & ipsius repetitionē designat captationē beneuolētiæ.
& 69. Vt enim quod expectabant faciliùs obtinerent, ad totā Trinita-
& 44. tem cordis & vocis glorificationē clamabant, dicentes: Ostende
Esa. 11. nobis Dn̄e misericordiā tuam, &c. qui sedes super Cherubin, appare coram effra. b. & ma. quorum tandē clamorem Spiritus sanctus audiens, vnxit eū oleo lætitiæ præ consortibus suis: & euangelizandam pauperibus destinauit, sicut ipse Dei filius per Prophetam testatur, dicens: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Deinde antiphona ipsa seu introitus repetitur, vt desideriū antiquorū patrū seu iteratio, & multiplicatio suspiriorū, & clamoris ipsorū euidentius
Esa. 28. exprimatur. Vnde Propheta: Manda, remanda, expecta, reexpecta: modicum ibi, & modicum ibi: si moram fecerit, expecta eū: quia veniens veniet, & nō tardabit. Hoc autē desideriū antiquorū non semper repræsentat introitus intellectu literæ, sed iubilo cantilenæ. Verum in † diebus profestis bis introitus cantatur in laudē 3 diuinæ & humanę naturę: quæ in persona filij sunt vnitæ. In quibusdam verò Ecclesiis, & præcipuis festiuitatibus triplicatur in laudem & honorē Trinitatis, quasi ei tripudiemus: in cuius memoriam Missam cantamus, & dicitur semel cum gloria Patri, ad laudem incarnationis. Quandoque autē inchoatur voce demissa, ad notandum humilitatem: subsequenter alta voce repetitur,
Rom. 13. quæ vocis exaltationem à somno peccati, quam vox suppressa demonstrat, iuxta illud Apostoli: Hora est iam nos de somno surgere. Potest etiam & aliter dici, prout de inuitatorio, in sexta parte sub tit. de nocturnis dicetur: semper tamen integrè repetitur, vt perfectio lætitiæ denotetur. Quædam verò Ecclesiæ dicūt introitum primò perfectè, quia Ecclesia Deum laude perfecta laudat: secundò imperfectè, quia imperfecta est omnis laus vitæ. Tertiò perfectè, quia perfecta est laus patriæ. Dicitur autem introitus eo, quòd dum ille † canitur: Sacerdos ministraturus ad 4 altare intrat, seu quia per illam antiphonam ad officium intratur: qui etiam vocatur officium, quasi efficium, prout dicetur in proœmio quintę partis. Cœlestinus Papa statuit vt Psalmi Dauid

centum

centum quinquaginta ad introitum Missæ ante sacrificiũ cum antiphona canerentur,quod antea nõ fiebat,sed epist.Pauli,tantum & Euangelium legebantur,& posteà Missa celebraretur. De
5 † illis ergo Psalmis excepti sunt omnes introitus regulares,gradualia,offertoria, & cõmuniones, quæ cum modulatione primò cœperunt ad Missam in Ecclesia Rom.cãtari.Greg.enim introitum Missæ,dũ cantu ordinauit,& vnũ versum de illo Psalmo,qui cãtabatur retinuit.Irregulares verò introitus sunt,qui secũdùm varietates solẽnitatũ instituti sunt:vt,Puer natus est nobis,&c. & Spiritus Dñi repleuit,&c. & ibi sunt versus præterquam illi:Viri Galilæi:& nũc scio verè quia misit,&c.& alij quidã secundũ aliquas Ecclesias.Et est notandũ,ꝙ quando introitus de Psalmo sumitur,si primus versus Psalmi sit introitus,aliquis de sequẽtibus versibus eiusdem Psalmi,erit versus illius introitus,sicut patet in introitu iij.feriæ primæ hebdomadæ quadragesimę,quæ incipit: Dñe refugium:versus est enim:Prius quã montes fierent. Si verò nõ primus versus Psalmi,sed si aliquis alius de sequẽtibus sit introitus,tunc primus versus Psalmi,erit versus ipsius introitus:vt ecce in natali est introitus : Dñs dixit ad me,&c. versus verò est. Quare fremuerunt gentes,& in festo Innocentium introitus est: Ex ore infantiũ,&c.versus est,Dñe Dñs noster,&c.& sic de aliis, quod fit,ad significandũ vnionẽ,& cõnexitatẽ capitis & mẽbrorum.Rursus versus qñque est duplex, qñque est vnus,qñque dimidius : de quo dicetur in vj. parte sub Sabbato iij.hebdomadæ quadragesimæ.Cùm autẽ introitus cantatur,non sedetur,qm̃ ad opus & præconium Christi introitus refertur,vt prædestinati ad verum cultũ Dei vocentur.In quibusdã Ecclesiis tropi dicuntur, pro Psalmis ex institutione Gregor.Papæ,ad maius gaudium de
6 Christi aduentu repræsentandũ.Est autẽ † propriè tropus, quidã versiculus,qui in præcipuis festiuitatib᷒ cãtatur immediatè ante introitũ,quasi quoddã præambulũ & cõtinuatio ipsius introitus, vt verbi gratia:In festo natiuitatis ante introitũ illũ:Puer natus est,&c. præcedit tropus iste:Ecce adest,de quo Prophetæ cecinerũt,dicẽtes:Puer natus est,&c. Habuit aũt tropus originẽ à lege. Igitur enim Num.10.ꝙ dum eleuaretur arca,cãtabatur:Exurge Dñe:cũ verò deportabatur,cãtabatur.Reuertere Dñe,ad multitudinẽ exercitus:& dicitur † tropus,à τρόπος, quod est cõuersio,qm̃ quædã ibi solẽt fieri cõuersiones,ad introitũ:vnde qñq; prius dicitur versus,& ἐλεήσον post.Et inde etiã tropus dicitur,zona,quę
7 cõuertitur ab vmbilico ad vmbilicũ,eũ circũeundo.Potest † etiã aliter dici, qm̃ introitus est laus Ecclesiæ, de Iudæis conuersis. Vnde tria cõtinet, videlicet antiphonã, versum,& gloriã:& hæc

propter tres ordines fideliū, qui fuerant Hebraicę linguę, scilicet Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli. Introitus siue antiphona est Patriarcharum: versus Prophetarum: gloria verò Apostolorum: antiphonæ repetitio, est prædicationis identitas & confirmatio; quasi quod longè prius Patriarcha gentibus figurauit, Propheta prædixit: Apostolus euangelizauit. Ad quam etiam conuersionem notandum, quòd solennes tropi aliqui inseruntur, qui sunt laudes ad introitum conuertibiles. Nam τρόπος Græcè, dicitur conuersio Latinè, vt præmissum est.

SVMMA.

1 *Sacerdos accinctus, ad altare accedens, quid notet. Et eius processionis ordo, & forma. nu. 2. 7. 8. 9. Et quorumlibet significatio, fusissimè per discursum. num. 3.*

4 *Altaris ministri, quid significent.*

5 *Ignis necessarius, ad omnia sacrificia.*

6 *Turiferarius, cur ceroferarios & alios antecedat.*

10 *Diaconi duo Pontificem deducentes, quid significent.*

11 *Mapula, quam quatuor ministri ferunt super Episcopum, quid notet. & nu. 12.*

13 *Stupa, quæ comburitur in Ecclesia, quid significet.*

14 *Processio, siue potius supplicatio, ad instar castrensis aciei instructa, quid notet. Atque nostræ huius institutionis collatio, cum veteris testa. ritu. nu. 15.*

16 *Processiones, vnde ortum habuerint.*

17 *Processionis, siue supplicationis ordo.*

18 *Crux, est vexillum triumphi & gloriæ.*

19 *Campanæ pulsatio quid notet.* 20 *Processiones quatuor solennes.*

21 *Dominicæ diei obseruatio, antiquitus nihilominus religiosa, quàm hodie.*

22 *Processio, quos cantus poscat.*

23 *Christus, post resurrectionem suam, matri primò apparuit, quod falsò tamen Magdalenæ tribuitur.*

De accessu Sacerdotis ac Pontificis ad altare, & de Processione. CAP. VI.

CVm introitus canitur, Pontifex seu sacerdos † paratus & sacris indumētis ornatus, de sacra æde egreditur, & ad altare 1
accedit, significans, quod Christus expectatio gētiū, carne sacrosancta assumpta, ex Virginis carne incorrupta de secreto habitaculo cœlorum egressus est in mundum, vel de secreta æde, videlicet de virginali vtero egressus est, tanquā sponsus de talamo suo. Porrò Episcopus siue sacerdos egrediēs procedit inter duos: videlicet inter vnū presbyterū, & diaconū, quē antecedit subdiaconus Euangelij codicē clausum gerens. Illū præcedunt duo ceroferarij,

Esaiæ 18.

roferarij, quos etiã præcedit ferẽs turibulũ cũ incenſo. Demum Epiſcopus vel Sacerdos ad altare perueniẽs,mitrã deponit, confeſſionem facit,codicẽ aperit,& oſculatur apertũ. Sacerdos itaq; ſeu Epiſcopus,illũ magnũ repræſentat ſacerdotem,ſcilicet Chriſtum,de quo ait Apoſt.Chriſtus aſſiſtãs Põtifex futurorũ bonorum,&c. Sacerdos & Leuita illũ deducẽtes legẽ & prophetiã deſignant ſecundũ illud quod ipſe Dñs propoſuit in parabola ſauciati:quia Sacerdos quidã deſcendit eadem via,& viſo illo præteriit,ſimiliter & Leuita. Moyſes quoq;& Helias in figura legis & prophetiæ apparuerũt in mõte cũ Chriſto loquẽtes. Sacerdos ergo & Leuita deducũt Epiſcopũ,quia lex & prophetia Chriſtũ annunciauerũt,& promiſerũt. Vnde Moſes,inquit: Prophetã suſcitauit vobis Deus de fratribus veſtris,ipſum tãquã me audietis.Itẽ Eſaias: Ecce veniet Propheta magnus , & ipſe renouabit *Heb.*19. *Luc.*10. *Mat.*17. *Deut.*18.

2 Hieruſalẽ.Vel Epiſcopus † ſeu Sacerdos inter duos exiſtẽs ſignificat Chriſtũ inter duo teſtamẽta.Ipſe enim à duobus teſtamentis mũdo per Prophetas & Apoſtolos prædicatur.Quia verò ille in mundũ vẽturus,præmiſit Prophetas,Sapiẽtes,& Scribas:in locũ Scribarum prȩmittit Põtifex ſeu Sacerdos ſubdiaconũ portantẽ ſcripturas,qui ſapiens ſit dñica diſponere vaſa. Quãdoque verò Archidiaconus & Sacerdos Põtificem deducũt,quẽ immediatè diaconus & ſubdiaconus antecedũt,qui ſignificãt Apoſtolos & diſcipulos, quos Chriſtus miſit ante faciem ſuã: & adhuc quotidie mittuntur prædicatores, & prælati Eccleſiæ præparare viam Dño ſpiritualiter ante faciẽ ſuam.Adhuc ſubdiaconus antecedẽs ſignificat Ioannẽ Baptiſtã,qui præceſſit in ſpiritu & virtute Heliæ præparare Dño plebem perfectam,& fert ante Põtificẽ codicẽ euãgelij: quia Ioan. ante Chriſtũ prædicationẽ euãgelicã inchoauit,dicẽs:pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnũ cœlorũ. Diaconus verò repræſentat Prophetas, qui annũciauerũt futurã ex euangelio vitã.Cæterũ Epiſcopus ideò ſequitur Euangeliũ,ad notandũ,quòd debet ſemper iſtud intueri & in mẽte habere,& ante illũ portatur, quia per doctrinã Euãgelij ad Chriſtũ vitã via præparatur. Poteſt etiã dici,quod per ſubdiaco- *Luca* 1. *Mat.*3.

4 nũ librũ † ferẽtẽ,& per diaconũ Euãgelij præconẽ,ſanctos noui teſtamẽti:per librũ verò Euangelij,nouũ intelligimus teſtam.per ceroferarios verò & turiferariũ ſanctos, qui præceſſerunt nouũ teſtam.& per duo candelabra cum cereis ardentibus,legẽ & prophetiã,quæ Chriſtũ mundi lucẽ nuntiabant,cõmemoramus;Sine

5 † igne enim nõ debet ſacrificari,extra.de celeb.Miſſ.c.fi.iuxta illud Leuit.6.c.Ignis in altari meo ſemper ardebit.Quid lumẽ huiuſmodi ſignificet,& de candelabris,dictũ eſt in prima parte ſub

tit.de picturis. Cerei feruntur super cãdelabra, quæ fundamentũ designant, vt super fundamentum luceat coram hominibus lux prædicatorum. Pulchrè ergo candelabra diaconus & subdiaco-
Matt. 18. nus ante Euangeliũ præcedũt: quia lex & Prophetæ legẽ gratiæ præcesserunt. In quibusdã ecclesiis sunt tres cerei, quorũ medius significat illũ, qui ait: vbicũque fuerint duo vel tres, &c. In aliis septẽ, quia gratia septiformis tota ecclesia illuminatur De hoc aliàs sub euangelio dicetur. † Turiferarius verò ceroferarios & 6
alios antecedit, ad notandũ quod turis significatio sanctis vtriusque testamenti communis est. Per turibulum autem, cor humanum competenter notatur, quod debet esse apertum superius ad suscipiendum, & clausum inferius ad retinendũ habens ignẽ charitatis & thus deuotionis siue suauissimæ orationis seu bonorũ exẽplorum sursum tendentium, quòd per fumũ inde resultantẽ notatur. Sicut enim thus in igne turibuli suauiter redolet, & sursum ascendit: Ita opus bonum vel oratio ex charitate, vltra omnia timiamata fragrat. Adhuc turibulum cum incenso, corpus Christi suauitatis odore plenum, carbones Spiritum sanctũ: thus boni operis odorem designãt. De hoc etiam dicetur in v. parte sub tit. de laudibus matutinis, & infrà sub tit. de purificatione. † Post- 7
quam ad altare ventum est, cerei qui præcesserant postponũtur, vt ostẽdatur doctores fuisse ante natiuitatẽ, & post illuminãtes. Candelabra verò manibus per acolytos tenentur, donec Κύριε ἐλέησον, incipiatur, ad notandum, quòd doctor opere debet exercere, quod docet, quódque non debet rudẽ populum deserere, donec sciat profiteri: Domine miserere. Illo verò incepto, deponuntur quandoque in pauimento: tum quia post acta bona opera humiliare, & esse puluerem recognoscere nos debemus, tũ quia doctores in bono opere & in prædicatione se terram esse cogno-
Mat. 5. scere debent. Sed dum officiũ inchoatur, subleuari debent: quia quisque & præcipuè Prelatus se erigere per bona opera debet: vt cæteri hoc videntes glorificent patrem, qui in cœlis est. Adhuc Pontifex ad altare perueniens mitram deponit, prout dictum est in tertia parte sub tit. de mitra, deinde confessionem dicit. † In 8
tereà verò dum confessio fit, subdiaconus tenet librum Euangeliorum clausum ante faciem eius, à parte sinistra. Stat quidẽ ad sinistrã, quoniã ipse tenet in aliquibus locum Prophetarum, quos sæpè in ecclesia legit: tenet librum ante oculos Pontificis, vt ille iugem memoriam habeat Euangelicæ prædicationis, qui clausus tenetur, quoniam lex Euangelica clausa in Prophetis mysticè continetur. Confessione autem facta Sacerdos librum aperit & osculatur: prout sub tit. de osculo altaris dicetur † Sanè secun- 9
dùm Innocent. Papam iij. Rom. Pontifex dum stationalis solen-

nitas celebratur, cum ſex ordinibus clericorũ, de quibus in prooe.
ſecundæ partis dictũ eſt: à ſacrario ſiue à loco vbi ſe induit & pa-
rauit, proceſſionaliter progreditur ad altare deſignãs, quòd Chri-
ſtus exiuit à patre, & venit in mundum. Hic enim proceſſionis *Ioan. 16.*
ordo generationis Chriſti ſeriem repræſentat, quam Matthæus *Matt. 1 1.*
Euangeliſta deſcribit, in qua ſex inueniuntur ordines perſonarũ,
à quibus ſecundũ carnẽ Chriſtus originem traxit, & in mundum
proceſſit: videlicet Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Principes, Paſto-
res, & Duces. Abraham, Patriarcha, Dauid, Propheta, Salomon,
10 Rex. Salomon, Princeps. Iudas, Paſtor. Zorobabel, Dux. † Duo
diaconi Pontificem deducentes, ſignificant Abraham & Dauid,
quibus incarnationis Chriſti facta eſt repromiſſio. Nam illi pro-
miſſum eſt: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: iſti verò
pollicitum eſt: De fructu ventris tui ponã ſuper ſedem tuã, pro-
pter quod Euãgeliſta figuraliter hos duos in generatione Chriſti *Pſal. 78.*
præmiſit inquiens: Liber generationis Domini noſtri Ieſu Chri- *Matth. 1.*
ſti filij Dauid, filij Abraham. Iſti ſunt duæ columnæ, quas vetus *3. Reg. 7.*
ille Pontifex in veſtibulo templi poſuit ante oſtium: quas ambit
funiculus duodecim cubitorum, id eſt, quos fides duodecim Apo-
ſtolorum amplectitur: de quarum medio Chriſti oſtium creden-
11 tibus aperitur. † Quatuor autem miniſtri ſuper Pontificem ma-
pulam ferunt in ſummitatibus quatuor baculorum colligatam,
& inde ipſi miniſtri mapularij nuncupantur: mapula illa, quæ di-
uerſis figurata eſt imaginibus, ſacram deſignat ſcripturam, quæ
multis & variis eſt inſignita myſteriis. Hæc quatuor baculis ſu-
per Pontificem portatur extenſa, quia ſacra ſcriptura quatuor *Gen. 2.*
modis ſuper Chriſtum fertur, expoſita videlicet hiſtoricè, allego- *Exod. 25.*
ricè, anagogicè, & tropologicè: prout dictũ eſt in prooemio pri-
mi libri. Hic eſt fluuius Paradiſi, quia quatuor in capita diuiſus
progreditur: hæc eſt menſa propoſitionis, quæ quatuor pedibus
eleuata ſubſiſtit. Super Pontificem ergo portatur extẽſa, vt is ve-
niſſe monſtretur, quem lex ſcripſerat & Prophetæ. Nam ipſemet
Chriſtus incipiens à Moſe Prophetis, interpretabatur in om *Luc 24.*
nibus ſcripturis quæ de ipſo erant, propter quod dicitur alibi: Si *Ioan. 5.*
12 crederetis Moſi, crederetis & mihi: de me eñ ille ſcripſit: † Qua-
tuor miniſtri mapulam ferentes quatuor ſunt Euangeliſtæ ſa-
cram ſcripturam declarantes & fidem exaltantes. Hinc eſt quòd
in ſummitatibus baculorum, eorũ imagines collocantur: & præ-
feruntur duo luminaria cum incenſo, quia lex & Prophetæ cum
Pſalmis Chriſti pronuntiauerunt aduentum, Chriſto atteſtante,
qui ait: Neceſſe eſt impleri omnia illa, quæ in lege Moſis, & Pro- *Luc 24.*
phetis, & Pſalmis de me ſcripta ſunt. In maioribus autem ſolen-

nitatibus septem candelabra,corã Pontifice deferuntur:per quod
Apoc. 1. illud ostenditur,quod Ioan.in Apoc.describit:Côuersus (inquit)
vidi septem candelabra aurea, & in medio illorum similem filio
hominis, vestitum podere, vt ille, per hoc aduenisse monstretur
super quem requieuit spiritus gratiæ septiformis, secundũ illud
Esaiæ. 2. Esaiæ vaticinium:Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet,& requiescet super eũ spiritus Domini, &c. In
quibusdam etiam basilicis circa medium † chori manipulus stupæ appenditur:cui Pontifex transiens,ignem apponit,vt in conspectu populi citò incineretur: per hoc secundum aduentum cõmemorans, in quo Christus viuos & mortuos,& seculũ per ignẽ
iudicabit.Nam ignis in conspectu eius semper ardebit Leuit.6.& in circuitu eius tẽpestas valida,Psal.49.ne videlicet quis malè securus existat,quoniã qui in primo aduentu blanditur,pro secũdo exterret,qui enim iudicandus venit in primo, iudicaturus veniet in secundo.Hoc etiã fit,vt Pontifex ignem apponens,consideret, quòd ipse debet in cinerẽ redigi,& ornatus eius in fauillam con- 13
1.Ioan.2. uerti,& quod quemadmodum stupa facilè comburitur:sic etiam facilè & quasi in momento præsens transit mundus, & concupi-
Iacob. 4. scentia eius : quia (secundùm Iacobum Apostolum) vita nostra, vapor est,& ad modicum parens, ne fortè qui gloriosus incedit,
Esaia 40. in temporali gloria delectetur : nã omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quasi flos fœni. Cùm autem iam Pontifex appropinquat altari,primicerius stolæ cantorum accedens,dextrum ipsius humerum coram adstantibus osculatur : quia cùm Christus na-
Luca 2. sceretur in mundo,Angelus ille cum quo facta est cœlestis militiæ multitudo laudãtium Deum,natiuitatem eius pastoribus pa-
Esa. 9. tefecit,de quo dicit Propheta:Puer natus est nobis,& filius datus est nobis, & factus est principatus super humerũ eius. Porrò tres Sacerdotes,qui pontifici venienti, coram altari reuerẽtur occurrunt, & inclinantes os eius osculantur,& pectus, significant illos
Matth.2. tres Magos qui venerunt Hierosolymam, dicentes : Vbi est, qui natus est Rex Iudæorũ,& procidentes adorauerunt eum,& apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera,aurum, thus, & myrrhã. Per geminum quidem osculum geminam in Christo confitẽtur naturam,diuinam scilicet & humanam:diuinam, quasi latentem in pectore,humanam, quasi patẽtem in ore:quas etiam per oblata munera Magi mysticè figurarunt. Osculum enim signum est reuerentiæ,vt sub tit.de pacis oscul.dicetur. Disponitur autẽ ista
Cant. 6. † processio,velut castrorum acies ordinata.Nam maiores & for- 14
tiores quasi custodes exercitus præueniunt & sequuntur : minores autem quasi debiliores in medio colligũtur:Præcedunt enim
Episco

Episcopi & presbyteri, subsequuntur Pontifex, & diaconi: in me-
dio colliguntur subdiaconi & acolyti: cantores verò quasi tubici-
nes exercitum præcedunt, vt eum ad prælia contra dæmones ex-
citēt & inuitēt: de quo prælio Apostolus dicit, Nō est nobis col- *Ephes. 6.*
luctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus spiritualia *Psal. 80.*
nequitiæ in cœlestibus. Vnde buccinate in neomęnia tuba, in die
15 insignis solennitatis vestræ. † Præmisimus de processione summi
Pōtificis, inde etiam occasione sumpta & de aliis processionibus
aliqua subiiciamus. Circa quod generaliter notandum est, quòd
sicut in Missa legatio Christi pro nobis in mundum figuratur, &
in processionibus nostris reuersio nostra ad patriam nostram de-
notatur, quarum solennitas egressum populi de Ægypto penè in
omnibus imitatur: sicut enim populus ille per Mosen ereptus est
de manibus Pharaonis: sic populus Dei per Christum liberatur
de ore Leonis. Et sicut tabulæ testamenti de monte Synai acce-
ptæ sunt à Mose, & corā populo portatæ, Exo. 34. & 35. c. sic liber
Euāgelij sumitur de altari & portatur. Illos verò columna ignis
præcedebat: & nos lumen candelæ præcedit. Ante turmas illorū
signa ferebantur: ante nos cruces & vexilla portantur. Ibi, prodi-
gia fiebant, & apud nos miracula non cessant. Illic, Leuitæ taber-
naculum fœderis portabāt, & nostri diaconi & subdiaconi plana-
ria & capsas ferunt. Ibi, arca Domini, à sacerdotibus portabatur:
& apud nos scrinium aut feretrum, cum reliquiis à Presbyteris
deportantur. Apud illos, Aaron summus sacerdos sequebatur or-
natus: & apud nos, Episcopus infulatus. Apud eos, Moses cum vir-
ga: apud nos rex cum sceptro, vel Episcopus cum sambuca. Ibi,
clangor tubarum: hîc strepitus campanarum. Ibi, populus arma-
tur: hîc clerus sacris vestibus & populus virtutibus adornatur.
Ibi populus aspergebatur sanguine: hîc, aqua benedicta cum sa-
le. Illis obuiabat Amalech sanguinem sitiens, nobis turba dæmo-
num nostræ vitæ semper insidians. Illis suus Iosue victor extitit,
& noster Iesus victoriam nobis obtinuit. Cùm autem ad aliquā
Ecclesiam processionaliter tendimus, tunc quasi ad terrā promis-
sionis accedimus. Cùm verò ecclesiam cantātes intramus, quasi
gaudentes ad patriam peruenimus. Cùm circa ecclesiā feretrum
cum campanarum pulsatione portamus: quasi cum arca, cum so-
no tubarum & cum clangore populi Hiericho circuimus. Hieri-
cho corruit & destruitur cùm in nobis concupiscentia vincitur.
Cùm verò de choro ad aliquod altare imus, ibiq; stationem faci-
mus, significat quòd animæ ad Christū tendunt, & continentur
16 in consortiis Angelorum. Secundò etiā Dauid † & Salomō nos
ad processiones informauerunt, cùm Dauid arcam Dei in taber-

naculum & Salomon in templum cum hymnis & canticis portauerunt & sub alis cherubin locauerunt. Sicut Christi humanitas ascendens cœlum ingreditur: & ad Angelis pereniter adoratur: quem fidelis anima comitatur. Tertiò, etiã in processionibus memoramus, quod Christus de sinu patris venit in mundum de præsepe ad templum, & de Bethania in Hierusalem. & de Hierusalem in montem optãtes, vt de mundo reuertamur ad patriam: & de vna Ecclesia ad aliam: scilicet de militãte ad triumphãtem: sequentes crucẽ, id est vestigia crucifixi: & nos vitiis, & concupiscẽtiis crucifigẽtes. Sequentes etiam vestigia sanctorum, præcepta Euangeliorum, & induti vestes sacras scilicet loricã iustitiæ, cingulum continentiæ, scutum fidei, & galeam salutis æternæ. Deinde sacerdos celebraturus quasi cõtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus pugnaturus, sacris vestibus quasi armis induitur: prout dictum est in procemio tertiæ partis. In † nonnullis autem Ecclesiis sic processio ordinatur, præcedunt nanque septem acolyti cũ luminariis, significãtes omnes qui per septiformem spiritussancti gratiã, lumẽ scientiæ fidelibus ministrauerunt: illos sequuntur septẽ subdiaconi, cũ planariis, significantes illos, qui per eandẽ gratiã plenitudinẽ diuinitatis in Christo habitaturã corporaliter docuerũt. Et post eos septẽ diaconi repræsentantes vniuersaliter omnes: qui per eandẽ gratiã spiritualẽ intelligentiã videlicet Euangelicã de Christo habuerunt. Et post eos xij. priores figurantes omnes, qui fidẽ sanctæ trinitatis vel triũ, vel quatuor virtutũ operibus coruscatunt, quos comitantur tres acolyti, cum turibulis, & incenso, significãtes tres Magos, qui Christo munera obtulerunt. Deinde sequitur vnus subdiaconus codicẽ Euangelij baiulans, qui significat legẽ: qui ideò Pontificẽ præcedit, quia lex continẽs in se passionis Euãgelicæ sacramentũ, præcessit Christi aduentũ: & portat illũ clausũ: ad notandũ, quòd illud fuit in lege obscurum, prius quã agnus septimi libri sigilla aperiret. Deinde Pontifex à duobus quasi in curru vehitur, quem turba comitatur orãdo: in quo designatur, ꝙ populus sequitur Christũ in cœlum, in quo comitatu decẽ sunt ordines, scilicet ostiarij, lectores, exorcistæ, acolyti, subdiaconi, diaconi, presbyteri, cãtores, laici, mares & mulieres, quia currus Dei decẽ millib⁹ multiplex millibus dicitur, ad insinuãdũ eorũ perfectionẽ. Sed diaconos, subdiaconos, & acolytos præsertim secum paratos adducunt: iuxta illud: Ecce ego mitto ad vos Prophetas, sapientes, & scribas. Prophetæ sunt diaconi: sapientes, subdiaconi: scribæ, acolyti. His siquidẽ Christi vicarius, & ipse Christus in publicũ deducitur in modũ adolescẽtularum tympanistriarũ. Cùm autem prodeunt cantores hi duo, chori

Ephes. 6. *Apoc. 5.* *Psal. 67.* *Mat. 24.*

17

chori suscipiunt gratulando cantantes introitum, cum Gloria in *Psal.67.*
excelsis: nempè cantores siue clerici in albis exultãtes: Angeli sũt
qui Christũ ascendentẽ, cùm gloria & laudibus in altissimis acceperũt. Duo chori qui laudes concinunt, sunt duo populi, Iudaicus videlicet & Gentilis: qui Christo venienti cum laudibus occurrũt. Ipsa verò processio, est via ad cœlestẽ patriã. Aqua benedicta præcedẽs munditia vitæ est. Luminaria, misericordiæ opera: iuxta illud: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in *Luca 12.*
manibus vestris, &c. Siquidẽ Põtifex, seu sacerdos quasi medius collocatur inter clerum & crucẽ præcedentẽ, & populum subsequentẽ, tanquã mediatoris Dei & hominũ vices gerens. Præterea maiores in choro & in processione posteriores sunt: quia salus fit *Luca 19.*
descendenti. Vnde Zachæus, Princeps publicanorum, quia pusillus erat, cùm ascendisset arborem sycomorum, vt videret Iesum transeuntẽ: ait ei Iesus, Zachæe descende, quia hodie oportet me manere in domo tua: at ille descendit, & excepit illũ gaudens in domũ suam. Iudæi verò in sublimi stãtes erãt, & maiores eorum *Matt.23.*
18 primas cathedras in synagogis habebãt. Crux † ergo quasi regale vexillũ & triumphale signũ in processionibus præmittitur. Primò, vt fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Psal.67. Est enim signũ victoriæ Christi, iuxta illud: Vexilla regis prodeunt, &c. quo dæmones victi sunt: vnde illo viso timent & fugiunt. Et propter hoc in quibusdã locis tẽpestatibus aëris opponitur, vt dæmones fugiant & ab aëris concitatione desistant. Nempè sanctæ crucis mysterium, est nostrum signum & vexillum. Vnde Esa.2. Statim signũ populorum ipsum gentes deprecabuntur: & erit sepulchrũ eius gloriosum. Secundò crucis vexillum præmittitur: quia sicut *Gal. 5.*
ait Apostolus ad Galat. Absit nobis gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quẽ mũdus nobis, & nos mũdo crucifigi debemus. De hoc etiam sub tit. de Euangelio dicitur. Quandoque etiam vexilla præmittuntur: vt dicetur in vj. parte sub tit.
19 de rogationibus. † Sanè, vt præmissum est, dum fit processio campanæ pulsantur. Nam sicut Rex terrenus in exercitu suo legalia habet insignia, scilicet tubas, & vexilla: sic & rex æternus Christus, in ecclesia sua militanti campanas pro tubis: & cruces pro vexillis habet: de quo in parte prima sub titulo de campanis dictum est. Adhuc campanarum strepitus prophetas, qui Christi aduentum prænuntiarunt, figurat, panni, & alia substernuntur in loco, vnde transire ad cantandum processio stare debet, iuxta illud Thobiæ penult. Plateæ tuæ sternuntur auro mundo, & candido, & in viis eius cantabitur allelu ia. † Illud autem sciendum est, quòd quatuor sunt solennes processiones, scilicet in pu-

rifica

rificatione beatæ virginis Mariç:in Ramis palmarum:in Pascha, de quibus in suis locis dicetur:& quarta quæ fit in ascẽsione Domini ad repræsentationẽ illius vltimæ processionis,quã discipuli post Dominũ in die ascensionis eius in cœlum fecerũt, veniẽtes
Mat. 28. cum eo ad montẽ oliueti. Vnde assumptus est,videntibus illis,in
*Luc.*1. cuius processionis repræsentationẽ fit processio in dominicis diebus.† Sciendũ est enim, quod primitiua Ecclesia obseruabat diẽ 21
dominicam solennẽ,vt & modò: & fiebat in ea processio in memoriã Resurrectionis, & obseruabat etiã quintam feriã:& fiebat in ea processio in memoriã dominicæ Ascensionis:sed multiplicatis sanctorũ festiuitatibus, sublata est solennitas quintæ feriæ: & eius processio, per Agapitũ Papam in Dominicã translata est: vt à populo tunc ad Ecclesiã conueniẽte simul & solenniter valeat celebrari, vt ꝓpter hoc dies Iouis dicitur vulgariter cognata diei dominicæ: quia videlicet antiquitus par solẽnitas fuit vtrique. In diebus igitur dominicis processionem faciẽtes, Resurrectionem dominicã memoramus, vt processionẽ per discipulos post dominum factã repræsentemus,non quòd illi eam in dominica die fecerint,vt præmissum est:Nempè egrediendo & regrediendo ad eũ, quasi de Hierusalẽ redimus ad Hierusalem, prout illi fecerunt,& sequimur crucẽ, sicut illi crucifixum, & licet illi sine Iesu redierunt: nos tamen cum cruce redimus, pro eo quod ipse dixit: Vobiscũ sum vsq; ad consummationẽ sçculi:quæ processio antequam tertia dicatur, facienda est, prout in sexta parte
*Matt.*28. sub Ascensione dicetur.† Non est etiam prætermittendum quòd 22
in Dominicalibus processionibus de nouo duntaxat testamento cantare & virginẽ salutare aliquid, quod ad eius laudẽ propriè pertineat cantare debemus:ex quo etiã cõsuetudo inoleuit, vt in claustris oratoriũ virginis construatur:quã in statione,primò ex pristina cõsuetudine salutamus.Licet† enim dicatur,quòd Chri- 23
stus resurgens prius Magdalenæ apparuerit: verius tamen cre-
Psal. 86. ditur, quòd matri suæ ante omnes apparuerit: sed Euangelistas hoc dicere non pertinuit, quorũ officiũ fuit testes Resurrectionis inducere, nec decuit ad testificandũ pro filio matrẽ inducere. Si enim verba extranearũ fœminarum visa sunt incredulis delitamenta: quomodo non magis matrem pro filij amore crederẽt delirasse? & sic Romana sentire videtur Ecclesia, quæ in prima die post Resurrectionẽ scilicet in Pascha, apud Beatam Mariam maiorem celebrat stationem quasi præponẽs Hierusalem,id est, virginem, quæ vidit pacẽ præ aliis in principio lætitiæ suæ:quocirca sicut prima die ad misericordiam suam apud sanctam Mariam maiorem præcurrimus: sic & ad eius honorem in Dominicalibus

calibus processionibus prima statio deputatur, vt eam laudibus extollentes, & ad eius oratorium festinantes cum sponso dicere videamur: Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris: mõs *Cantic.4.*
quidem, est ipsa casta virgo, ad quam filius resurgens vadit apparendo, & nos adorando. Sed non est necesse, quòd si dicatur: quia nunquam disparuit, & quod semel, melius est, &c. Sed ideò sic ponitur propter rudes, & sensibus tantùm, & non intellectu præditos. Postremò notandum est, quòd in quibusdam Ecclesiis post processionem omnes clerici antè crucifixum veniunt inclinãtes illi, & dicentes: Aue Rex noster, benedictus: sed & qui pluuialia aut alias solennes vestes portarunt: ante altare illas deponunt: primò ad repræsentandum, quòd filij Hebræorum sternebant vestimenta sua in via ante Christum in processione sibi Hierusalem venienti facta. Secundò, ad ostendendũ, quòd diuino vacaturi officio, omnia mundana à mentibus abiicere debẽt.

SVMMA.

1 *Confessio cur ante Missam, à sacerdote ineunda. & num. 2.*
3 *Pectus quando, & cur tundamus.*
4 *Manipuli impositio in brachio Episcopi, quid notet.*
5 *Manuum iunctio in confessione quid notet.*
6 *Inclinationes sacerdotis in Missa, quid notent.*
7 *Inclinationes Christi, tredecim in ara passionis.*

De confessione facienda in Missa.

CAP. VII.

1 PRius, quàm † sacerdos vel Episcopus gradus altaris ascendat, & antè quàm sacrum ordinetur officium, ad seipsum reuertens inclinat se ante altare, significans Christi exinanitionẽ, qui inclinauit cœlos & descendit. Psal. decimo septimo, cum se formam serui accipiens exinaniuit: & considerans quòd sicut dicit Salomon, iustus in principio sermonis accusator est sui, con- *Prou. 18.*
fisus etiam de illa Prophetica consolatione, Dixi cõfitebor, & tu *Psal. 31.*
re. &c. de pœ. di. j. dixi. de peccatis suis cum adstantibus generaliter confitetur: Psalm. illum præmittens ex institutione Cælestini Papæ. j. q. j. ritè ad hoc conuenientem. Iudica me Deus, &c. vt dis- *Psal. 25.*
cretus à gente non sancta, & ab homine liberatus iniquo ad altare dignus introeat. Petit em̃ liberari à tẽtatione, & illuminari à gratia: vt patet in ipso Psalmo. Petit etiã à Deo, vt det ei quod offerat, scilicet filium suum, quem nisi ei daret prout Abrahæ de-
2 dit, non haberet quid offerret. † Fit ergo confessio, vt purior sit, & sine macula ingrediatur. In quo notandum est: quia non, (vt *Gene. 22.*
quidam minus prouidè faciunt in specie) ne cauterizentur conscientiæ auditorũ: sed in genere confitẽda sunt peccata, quoniã
ista

ista confessio non est occulta, sed manifesta. & nota, quòd cum in
a.Reg.8. templo Salomonis dedicato sacerdotes dicerent: Confitemini
Domino quoniã bonus: quoniam in seculum misericordia eius:
nebula impleuit domum Domini & obumbrauit facies sacerdotum: ita quòd se inuicem videre non poterant. Et ait Salomon: Dixit Dominus, quòd habitaret in nebula dixit, id est, opere demonstrauit: quoniam in monte Synaï apparuit in nebula: Israël in nube processit, & ante Mosen in cauerna positum trãsiuit in
Luca 18. nebulam. † Percutimus autem pectus, cum peccata confitemur: 3
exemplo Publicani, qui pectus suum percutiebat, dicẽs: Domine propitius esto mihi peccatori. In tonsione quidem pectoris tria sunt: ictus, sonus & tactus, per quæ significantur tria, quæ sunt in vera pœnitentia necessaria, videlicet cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio: quia in tribus peccamus: scilicet, corde, ore, & opere. Deinde pro circunstantibus orat: indulgentiam peccatorum implorans: nam Christus de secreto patris in mundum veniens, & de vtero virginali procedens patribus suspiria multiplicantibus pro nobis passurus Hierusalem introiuit: in montem se inclinauit: causam suam contra hominem dolosum, & iniquum Deo committens, & patri confessionem fecit, dicens:
Matth.2. Confitebor tibi pater cœli, &c. ipse quoque nobis indulgẽs proprio corpore peccata nostra portauit. Sanè Pontifici † facturo 4
confessionem Subdiaconus manipulum coram altari immittit. Primò ad notandum quod cõcessa temporalia per manum alienam: puta Subdiaconi vel alterius, & non per propriam recipere & administrare debet. Secundo ad designandum, quòd non sufficit oris confessio, nisi & boni operis fructus per populum significatus, sequatur. Tertiò, vt videns se in inferioris ministerij ornamento ornari animo humilietur. Rursus, ideò Põtifex post acceptam casulam, & non ante manipulum recipit: quia Christus, cuius typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum designantur, obtulit, quàm cœlestem haberet conuersationẽ quę per casulã figuratur: prout in parte tertia, sub dalmatica dictum est Sacerdos verò econtra, ante indutam casulam manipulum sumit: quoniam cœlestem conuersationem adipisci nequit: nisi prius sanctorum operum manipulos portet. Adhuc Pontifex postquam ad altare peruenit, manipulum recipit ad notandum, quod tunc demum bonorum operum effectiuum præmium percipiemus, cum ad æterni tribunal iudicis perueniemus.
†Sacerdos autem, dum facit confessionẽ, & etiam sæpè in Missæ 5
officio manus iungit, quæ manuũ iunctiones deuotionem significant. Et quia illa in aliquo est maior, in aliquo est minor, ideò

certus

certus manuum iunctionũ non est numerus determinatus. Rursus sacerdotis manuum iunctio, significat omnium bonorum à Deo fluẽtium in ipso vnitatem & coniunctionẽ. Et quia infinita bona infinitis & indeterminatis modis possunt à Deo procedere: ideò manuum iunctionũ sacerdotis numerus determinatus non est. Inclinationes † verò sacerdotis in officio Missæ secũdũ mo-
6 rem quarundam ecclesiarum sub certo numero perstringuntur: quoniam regulariter octo vicibus profundè coram altari, & tredecim vicibus mediocriter super altare inclinat. Octo profundas inclinationes ante altare, facit ad referẽdas gratias ipsi Christo, de octo principalibus quæ egit ante sui immolationẽ, quam sacerdos in officio figurat altaris. Primum fuit admirabilis incarnatio. Secundum, fuit discipulorum gratuita vocatio. Tertium, dæmonis in tentationibus superatio. Quartum, miraculorum operatio. Quintum, infirmorum sanatio. Sextum, mortuorum resuscitatio. Septimum, omnium quæstionum, & propositorum per suam sapientiam determinatio. Octauum, salutaris populorum instructio: & quæcunque ante sui immolationem egit ad hæc octo secũdum Bern. reduci videntur. Tredecim verò inclinationes mediocriter facit super altare: quia Christus tredecim fecit in ara crucis, sumendo aram crucis, pro toto tempore suæ
7 passionis, quòd incedit in hora captionis. Primũ Iudæ fuit † pro- *Lucæ 22.*
ditoris discreta redargutio, dicentis: Iuda, osculo filium hominis *Ioan. 18.*
tradis? Secundũ fuit ipsius captionis sui imprœbitio: dicentis eis, Quem quæritis? qui responderunt: Iesum Nazarenum: quibus respondit: Ego sum. Tertium falsis testibus, & regibus mansueta responsio. Quartum, sputorum & verborum sine murmuratione toleratio. Quintum in his, quæ vidit & audiuit nulla sibi vel aliis data perturbatio. Sextum discipuli eum ter negantis culpæ condonatio. Alia verò septem enumerat Ambrosius ab eo, in ligno crucis facta dicens: Actor pietatis in cruce pendens officia diuidebat, persecutionem Apostolis, pacem discipulis, corpus Iudæis: spiritum patri, paranymphum virgini, Paradisum latroni, & infernum peccatori. Oscula quoque sub certo numero fiunt, prout dicetur in quarta particula canonis.

SVMMA.

1 *Turificatio altaris, quid designet.*
2 *Christus omnes orationes non exaudit.* 3. *Thus, orationem significat.*

De incenso benedicendo, & in turibulum mittendo.

CAPVT VIII.

1 POST factam confessionem, & datam absolutionem, † Pontifex vel sacerdos prius quàm dicat: Deus tu conuersus, &c. incen

incensum cum benedictione in turibulo apponit repræsentans, quòd legalis sacerdos ferens sanguinẽ & carbones cum timiamate in turibulo orans ponebat, vt fumus cũ obumbraret: prout dictum est in prooemio huius partis. Per hoc etiam illud insinuans, quòd Angelus venit, & ante altare stetit habens turibulum aureum in manu sua: quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum. Sanè Angelus, est Christus, turibulum aureum, corpus immaculatum: altare ecclesia: ignis, charitas: incensum, oratio: secundum
Psa. 140. illud Propheticum: Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo. Venit ergo Angelus, id est, Christus: qui stetit ante
Apoc. 8. altare, id est, in conspectu Ecclesiæ, habens turibulum aureum, id est, corpus immaculatum: plenũ igne, id est, charitate: & data sunt ei, scilicet à fidelibus incensa multa, id est, orationes, vt daret, id est, repræsentaret eas patri de orationibus sanctorum.

Et † nota, quia nõ dicit orationes: Christus enim non omnes orationes exaudit: sed dicit de orationib⁹: de illis videlicet quæ pertinent ad salutẽ. Vnde cùm Paulus ter Dominũ rogasset vt ab eo stimulum carnis auferret, respondit ei Dominus: Sufficit 2
2. Cor. 2. tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Episcopus ergo vel sacerdos thus in turibulo apponit: quia Christus orationes inspirat animo, vt per ipsum offeratur incensum in odorem suauitatis, sacerdos autem minister incensum repræsentat Episcopo, vel diaconus sacerdoti: quia lex illud pretiosum timiama confecit, quod in odorem suauitatis altissimo offerret: De quo Dominus subdit in Exod. 30. cap. Talem confectionem nõ facietis in vsus vestros: quia sanctum est domino: & homo quicunq; fecerit simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Et ex hoc verbo fuerũt qui dicerẽt, quòd si oblato thure & benedicto, supra altare turibulũ descẽdat ab altari ad clericos vel laicos, tunc aliud intus sine benedictione apponendũ est: & omnibus tam clericis, quàm laicis offerendum, tanquam
2. Cor. 3. illud spectet ad λατρείαν, istud ad Δουλείαν. Melius tamẽ secũdũ spiritum, quã secundũ literam, intelligitur: nam litera occidit: spiritus viuificat; & propter præmissam etiã causam odor turis benedicti non datur in Ecclesia spõso & spõsę Per † concremationem vel consecrationẽ verò thuris significatur, quòd sacerdos orationem feruentem & deuotã debet habere. Thus enim virtutem habet ascendendi, ex fumi leuitate: consolidandi sui qualitate: constringendi ex glutinitate: confortãdi ex aromaticitate: sic dum oratio ascendit in Dei memoriam, animã cõsolidat, quantum ad culpam præteritam, impetrando medelam, & 3

con

constringit,quoad cõmittendi licentiã:confortat quoad præsentem impetrãdo tutelã:de quo etiã dictum est sub tit. de accessu pôt ad al.& dicetur sub tit.de turificatione.Nauicula verò,in qua incensum reponitur,designat,quod per orationem,quam incensum significat,de huius mũdi mari magno,& spacioso, ad cœlestem patriam satagamus nauigare.Vnde in Prou. Facta est quasi nauis institoris portãs de longè panẽ suũ.Potest etiã dici per turibulũ,cor hominis:per ignem,feruor deuotionis:per incensum, orationes offeruntur : quæ per Angelum ad Deum perferuntur, signat.Vascula quibus ignis recipitur,sunt filij, qui corda patrũ pietate,& fluentia imitantur:& flammã cœlestis sacrificij, quam in proximorum mentibus aspiciunt in suis ascendere satagunt. Instrumenta verò,quibus ignis ad altare portatur, sunt prædicatores,qui exemplis sanctorũ charitatis ignem portãt,& in corda fidelium transferunt:quæ corda patrum in filios cõuertunt. Turibulum autem quid significet,dicetur sub tit.de turificatione. *Prou.*31. *Luc.* 1.

SVMMA.

1 *Osculum altaris,quid notet. Item Euangelij,num.2.*

3 *Osculatur ministros Episcopus.Et qua id admonitione. Idque variè, num.4.& 5.*

De osculo altaris,& libri. CAP. IX.

1 POst immissum in turibulo incensum Sacerdos seu Episcopus dicto, † Deus tu conuersus,&c. sacrum osculatur altare , vt notetur pacificatio cum Iudæis:& ad designandũ,quod Christus ad nos veniens sanctã sibi copulauit Ecclesiam,iuxta illud : Epitalamicum, osculetur me osculo oris sui.In osculo siquidem , os ori suo coniungitur:& in Christo nõ solùm humanitas,est vnita diuinitati:verũ etiam spõsa copulata est sponso,iuxta illud Propheticum:Quasi sponsam decorauit me corona,& quasi spõsam, ornauit me monilibus.Rursus quando prophetalis versus introitus à cantore incipitur,sacerdos ad altare ascendens illud osculatur:quia Prophetarum testimonio Christus venit in mundum: & ad passionẽ altaris.Quoties autem in officio Missæ osculetur altare,& in qua parte eius oscula fiant : & quare manibus super illud depositis : & quare signo crucis in locis osculandis priùs impresso,dicetur sub quarta particula canonis.In hoc autem lo-
2 co altare significat populum Iudaicum.Codex † verò Euangelij siue Euangeliũ, populum Gentilem, qui per Euangelium crediderit:ideò ergo Episcopus vel Sacerdos Euangeliũ,& altare osculatur,quia Christus vtique dedit pacem qñ lapis angularis factus, fecit vtraque vnum. Potest etiam dici, quòd Subdiaconus librum Euangelij, qui clausus portabatur , offert Episcopo, vel *Cantic.*1. *Esa.*61.

ſacerdoti:ille verò ad altare perueniens,illũ aperit, ad inſinuandum illud,quod in Apocal.deſcribitur,ꝙ nemo dignus eſt aperire librũ,qui intus erat ſcriptus:& foris ſigillis ſeptẽ ſignatus:niſi
Epheſ.2. Leo de tribu Iuda,clauis Dauid:qui librũ aperuit,& ſeptem eius
Apoc. 5. ſignacula ſoluit. Per altare verò Eccleſia ſignatur, iuxta illud
Exod.20. Exod. Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus.Per ſectionẽ lapidum in altari,diuiſionẽ filiorũ reprobat eccleſia:ne videlicet per errores & ſciſmata diuidãtur. Liber ergo aperitur, cum Epiſcopus ad altare peruenit:quoniam
Lucæ 8. vbi Chriſtus primitiuã Apoſtolorum congregauit Eccleſiã: docens & prædicans ſcripturæ myſteria reuelauit,dicens:Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei:cæteris autem in parabolis.
Lucæ 24. Vnde poſt reſurrectionem aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.Rectiùs igitur facit Epiſcopus cum ipſemet aperit librum Euangeliorũ: licet & Chriſtus per miniſtros ſuos patefecerit myſteria ſcripturarum. Libro verò aperto illũ oſculatur à parte ſiniſtra,ad deſignandũ,quòd prædicatores recõciliauerunt & obtulerũt gẽtes Chriſto,quibus ipſe per ſe nõ prædicauit:licet
Ioan.14. & ipſe per ſe pacem in Euangelio prædicauerit, dicens: Pacem meam do vobis,&c. Quia verò ipſe etiã in cruce pendens pacem
Epheſ.2. fecit:ideò mox tranſiturus ad dextrum cornu altaris,ſignat ſe ſigno crucis:quia vt ait Apoſtolus ad Epheſ. Chriſtus pax noſtra. vtraque fecit vnũ:duos ac diuerſos parietes, id eſt, populos copulans.Poſt hoc codex Euãgelij ſuper altare clauſus ponitur, ꝙ quantum ad hoc ſignificat Hieruſalem, prout ſub Euangelio dicetur. Deinde † Roman.Pontifex (& etiam alij quidam) cõuer- 3
Pſal.71. ſus oſculatur diaconũ:vt oſtendat pacẽ illam in aduentu Chriſti veniſſe,quam Prophetæ promiſerant,vnde Dauid:orietur in diebus eius iuſtitia,& abundantia pacis,donec,&c.Et alius Propheta:Pax erit in terra noſtra cùm venerit.Et ideò Chriſto naſcẽte,
Lucæ 2. vox intonuit Angelorũ:Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Oſculum enim quandoque pacem ſignificat:prout dicetur ſub tit.de oſculo pacis. Diaconus verò ſtatim ſe inclinans oſculatur pectus eius: deſignans quòd inſpiratione diuina Prophetæ pacem prædixêre futuram. Nam & Ioannes ſuper pectus Do-
Ioan.13. mini recumbens Euangelij fluenta de ipſo ſacro Dominici pectoris fonte potauit xciij.diſt. legimus. In † nonnullis verò Ec- 4
cleſiis Epiſcopus primùm oſculatur miniſtros,poſteà altare:deinde Euangeliũ:quoniã Chriſtus primum reconciliauit ſibi Apoſtolos:poſteà Iudæos:deinde Gentiles.In quibuſdam etiam locis offert oſculum pacis cantoribus: quaſi retrorſum implens illud: pacem meam do vobis:pacem relinquo vobis.Dat quidem præ-

ſentibus,

ſentibus,relinquit abſentibus: nec ante oſculum pacis cantores dicunt,Gloria Patri:quia fides Trinitatis non ante claruit,quàm ſe Dominus inclinauit,& nos reconciliauit, & Trinitatem per Apoſtolos prædicari mandauit. Et ideò oſculo dato Epiſcopus innuit eis vt dicant:Gloria Patri,& Filio,& Spiritui ſancto:ſicut erat in principio,& nunc,& ſemper,& in ſecula ſeculorum,Amẽ. Ecce quid cantor annunciat:ſcilicet quòd corda patrum conuertantur in filios. Abraham tres vidit, & vnum adorauit. Sic oportet nos filios eius credere Trinitatem in vnitate.Poſt datam ergo pacem cantor dat ſanctæ Trinitati gloriam, quaſi diceret, referimus gloriam Deo Patri,& Filio,& Spiritui ſancto:quia pacem quam prophetauit per ſanctos ſuos Prophetas,nobis in nouiſſimis temporibus dignatus eſt oſtendere. Quando verò dicit: Sicut erat in principio:diaconi ad altare procedunt:& iterum reuertuntur ad Epiſcopum:in quo figuratur quòd ideò Apoſtoli ſe morti tradiderunt,vt Chriſti corpori adunarentur. Priùs autem ſteterunt cum Epiſcopo ante altare inclinati:ſed cum verſus ipſe incipitur, ſe erigunt, quod chorus ſanctorũ Martyrum ante nouiſſimam tribulationem in conualle lachrymarum maneret. Poſteà verò martyrio coronati erecti ſtabunt liberati, & ſecuri ante Dominum ſemper. Oſculo autem dato,rurſus diaconi Pontificem orant,quaſi dicant:Domine doce nos orare. In quibuſ-
4 dam † etiam Eccleſiis diaconi bini & bini latera altaris intrinſecus ſiue alternatim oſculantur: eò quòd Dominus Apoſtolos binos miſit ad prædicandum,dicens eis:in quamcunque domum intraueritis,dicite,pax huic domui:qui reuerſi ſunt ad Chriſtum ſicut diaconi reuertuntur ad Epiſcopum.

Ioan. 14. *Luca* 1. *Luca* 10

SVMMA.

1 *Turificatio quid ſignificet,& num.* 4.
2 *Turibuli forma,& ſubſtantia.* 3 *Vniones in Chriſto treis.*
5 *Altare cur incenſetur.* 6 *Sother Papa.*

De Turificatione. CAP. X.

1 POſt datum † oſculũ,Epiſcopus ſeu Sacerdos accipiẽs de manu diaconi turibulum ſacrum incenſat altare: quia Chriſtus corpus aſſumens,de genere Prophetarum,factus ex ſemine Dauid,ſecundùm carnem ſuis orationibus fouet Eccleſiã,ſecundùm quod orat in Euangelio: Pater ſancte ego pro eis rogo: & non pro eis tantum:ſed pro illis,qui credituri ſunt per verbum eorũ. Quod autẽ diaconus poſtea turibulũ accipit,vt incenſet Epiſcopum vel Sacerdotem,moraliter inſtruit, quod ſi dignè volumus incenſum orationis offerre, turibulum incarnationis debemus tenere:nam ſine fide mediatoris,homines Deo placere non poſ-

Rom. 1. *Ioan.* 17.

ſunt: ſed iuxta verbum promiſſionis ipſius, ſi quid petierint in oratione, credentes, accipient. Per turibulum enim verbũ accipitur incarnatũ. Nam ſicut † in turibulo pars ſuperior, & inferior 2
tribus catenulis vniuntur: ita in Chriſto tres ſunt † vniones qui- 3
bus diuinitas & humanitas vniuntur: vnio carnis ad animã: vnio humanitatis ad carnem, vnio diuinitatis ad animam. Quidam enim quartam vnionem aſſignant, videlicet diuinitatis ad compoſitum ſimul ex anima, & carne: vnde & quædam turibula quatuor catenulas habent. De hoc etiam turibulo Moſes inquit, ſpe-
Num. 16. cialiter ad Aaron. Tolle turibulũ, & hauſto igne de altari, mitte incenſum deſuper. Eſt & alia in turibulo conſideratio, prout in tit. de acceſſu pon. ad al tactum eſt. Rurſus † ideò turificato al- 4
tari Epiſcopus vel Sacerdos turificatur, ad ſignificandum quòd ſicut Chriſtus eſt altare & hoſtia: ſic eſt Pontifex & Sacerdos: cui eſt orationis ſacrificium offerendum: quia verò adoratur nõ ſolùm inquantum Deus: ſed etiam inquantũ homo: ideò in quibuſdam Eccleſiis Pontifice turificato, altare à diacono circum-
Pſal. 15. circa turificatur, vnde Pſalmus: Circumdabo altare tuum Domi-
Cor 2. ne. Sanè turibulum aureum, ſignificat ſapientiam: quia omnes
Apoc. 8. theſauri ſapientię Dei in eo fuerint abſcõditi. Vnde ſtetit Angelus iuxta altare, habens turibulum aureum, & data ſunt illi incenſa, id eſt, Chriſti reſurgẽs carnem habuit in poteſtate. Argentum ſignificat Chriſti carnem ab omni labe mundã & munditia renitentem: cupreum, fragilem, & mortalem, ferrum reſurgentis fortitudinem. Si quatuor habet catenulas, demonſtrat eum ex quatuor elementis conſtare, vel quatuor virtutibus, ſcilicet iuſtitia, prudentia, fortitudine, & temperantia decorari. Quinta, quæ partes diuidit, animã deſignat, quæ ſe in morte à carne illo triduo ſeparauit. Si verò tres habet catenulas, figurat animam, carnem, & verbum in vna cõuenire perſona. Quarta quæ partes ſeparat, poteſtas eſt, qua animam ſuam poſuit pro ouibus ſuis. Si vna tantum catenula ſuſtentatur, deſignat quòd ſolus de virgine generatur, quódque ſolus eſt inter mortuos liber. Circulus, cui hæc omnia innectuntur, eſt Deitas, quę nullo termino clauditur, à qua hæc omnia continentur & operantur. Præter myſticam
† etiam rationẽ hoc incenſatur altare, vt omnis ab eo nequitia 5
Tob. 6. dæmonũ propellatur. Fumus enim incẽſi valere creditur ad dæmones effugãdos. Vnde cùm Tobias interrogaſſet Angelũ quot remedia haberent ea, quæ de piſce iuſſerat obſeruari: Reſpondit, cordis eius particulã, ſi ſuper carbones ponas: fumus eius omne dæmoniorum genus extricat. Sother † Papa xxiij. diſt. ſacratas, 6
ſtatuit ne moniales incenſum circa altaria ferant.

SVM

SVMMA.

1 *Sacerdos qualiter se disponere debeat initio Missæ.*

2 *Sacerdos initio Missæ cur ad dextrã altaris partem primũ deflectat.*

3 *Episcopi & superiores Missam auspicantur, remoti ab altari ad dextrum latus vergentes. Et quibus id de causis, num. 4. 5. 6. 7.*

8 *Anacletus Papa, item Lucius, statuerunt ministros plures Episcopo celebranti. Et quibus causis ducti.*

9 *Puluinar Missale, quid notet.*

Qualiter Episcopus vel Sacerdos, & ministri ad altare stare debent CAP. XI.

1 TVrificatione † peracta, Episcopus vel Sacerdos ad dexterã altaris partẽ se transfert ibi vnà cũ ministris planè officiũ, & Κύϱιε ἐλέησον dicit, qui trãsitus de medio altari in dextrã partem significat Christi transitũ de passione per resurrectionẽ ad vitam æternã. Item à læua transiens in dextrã imitatur Christũ ingredientem mundũ: læuam enim tetigit Christus qñ temporalem assumpsit vitã: ad dextrã iuit, qñ carnem assumptam ad Dei
2 dexterã eleuauit. Rursus per hoc, quòd † accedẽs ad altare priùs dexterã illius partẽ petit, innuit quod Emanuel in lege promissus priùs venit ad Iudæos quã ad Gentiles. Iudæi enim tũc propter legem in dextra parte fuerũt: Gentiles verò quasi in sinistra: quia idola colebant. Sacerdos ergo sacris vestibus ornatus, Christum carne nostræ humanitatis vestitũ significat: veniens ad altare, Christum de cœlis venisse ad populũ, vt eum saluaret, designat: deinde in dextrã transiens, designat ꝙ Christus in mundum veniens, venit ad Iudæos, de quibus voluit nasci. Beata enim Maria, Iudæa fuit: de hoc trãsitu dicetur sub tit. de mutatione sacerdotis & ordine. Et nota ꝙ licet dño Papæ celebranti vel missam audienti, legatur à capellanis suis introitus, & Κύϱιε ἐλέησον, & gloria in excelsis, & Credo, & Sanctus, & Agnus Dei: non tamen graduale, vel Allelu-Ia, vel Tractus, vel Offertoriũ, vel Postcommunio: pro eo, ꝙ illa instructoria sunt & introductoria quibus ipse nõ eget. Illud autẽ notandũ est, ꝙ sacerdos stat erectus ante altare, ad notandũ ꝙ Christus venit suos regere inuincibili doctrina: & respicit versus orientẽ, quia Christus nõ suã, sed patris voluntatem quæsiuit: nec respicit retrorsum: tum quia Christus semper patris faciẽ intuetur, iuxta illud: Scio vnde venio, & quò *Ioan.* 8.
vado, tum quia nemo mittẽs manũ ad aratrũ, & respiciens retrò *Luca* 9.
a, est r, Dei extra. de voto, magnæ: imò ad populũ dorsum vertit repræsentans, quod Dominus ait ad Mosen: Videbis posteriora *Exod.* 33
3 mea: faciẽ autẽ meã videre non poteris. Exod. 33. cap. † Episcopi tamen & superiores, celebrantes non ante altare, sed remoti ab

illo ad dextrum eius latus vſque poſt dictum offertoriũ manet, quod fit primò ad repræſentandum quòd ex latere Chriſti qui per altare ſignificatur, initium noſtræ redemptionis fuit. † Secun- 4
dò fit hoc, non ſolùm ad maiorẽ ſolennitatem, vt per hoc à minoribus ſacerdotibus diſcernantur. Verumetiam fit hoc, quia ipſi in miſſa repræſentãt non ſolùm Chriſti dignitatẽ & excellentiã, aut eius oblationem: verumetiã humilitatẽ & obedientiã in ipſa ſui oblatione & conſecratione. Siquidem Chriſtus quantùm ad ſui dignitatẽ, eſt patri æqualis, & ſedet à dextris Dei patris: prout in ſymbolo legitur: quod repræſentat prælatus, ſtans ante oblationem, ad dextrum latus altaris. In ſui verò oblatione, Chriſtus pro nobis factus eſt hoſtia, & ideò prælatus eius vices gerens, ex tunc ipſi altari, quod arã crucis inſinuat, debet totaliter inhærere. † Tertiò, quoniã prælatorum actus eſſe debeat incitamento 5
ſubditis ad doctrinam: ideò vſque tunc manet ab altari ſeparatus, & ex tunc ad manus lauãdũ & turificandum & ſacrificãdum ad altare accedit vt oſtendat quæcunque in miſſa præcedunt ſolennitates & laudes eſſe: de conſec. di. ij. panis eſt. Sed tunc deinde ad eſſentialia ſeu ſubſtantialia peragẽda accedit. Quartò, in † hoc 6
repræſentat, quòd legalis Pontifex intrans in ſancta ſanctorum, carbones ferebat, & ſanguinẽ, prout tactum eſt in procemio huius partis. † Quintò fit hoc ad repræſentandum quod ait Prophe- 7
Pſal. 109. ta: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Sacerdos quidem Chriſtum repræſentans, ſedet à dextris altaris Deum patrem in hoc loco ſignantis, donec ad conſecrandum hoſtiam accedat: per quã fracta ſunt tartara: & inimici dæmones deuicti & quaſi ſcabellum pedum poſiti. Miniſtri verò, ſcilicet diaconus, & ſubdiaconus, retro illum ad altare ſtantes, qui tamen in veniendo præceſſerunt: ſignantes martyres, qui in veteri teſtamento fuerunt, poſt Domini natiuitatẽ dignè coronãtur: & ad quãcunque altaris partem ille trãſierit, ipſum retro ſtantes ſequuntur, vt oſtẽdãt
Ioan. 21. impletũ eſſe, quod Dominus admonuit, dicens: Qui mihi miniſtrat, me ſequatur, & vbi ego ſum. &c. Intendentes ſemper atque ſolicitè in illum, ad notandum, quòd fideles, quãuis adhuc in hac vita poſiti, tamen æternitati Chriſti ſemper intẽdunt. In quibuſda etiã eccleſiis illo ſe vertente, ad populum illi ſimiliter ſe vertunt: & illo ſe cõuertente ad altare, ſe ſimiliter conuertunt. Nam Chriſtus ab oratione ad prædicationẽ: aliquãdo verò econuerſo, dũ viueret, ſe conuertit: quod deſignat verſio ad populũ, & conuerſio ad altare. In quo quidẽ imitãdus eſt à prædicatoribus qui per miniſtros ipſos cõgruè deſignãtur. Anacletus † Papa de conſe. 8
diſt.

dist.j. Episcopus, statuit quòd Episcopus Deo sacrificans, secum testes habeat diaconos, qui oculi eius dicũtur, & subdiaconos, reliquósq; ministros, qui sacris induti vestibus in fronte, id est, antè & à tergo: & Presbyter à regione, id est, à parte dextera, læuáque, cõtrito corde, humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum à maliuolis hominibus, & cõsensum præstãtes sacrificio. Et secundum Luciũ Papã de consec. di.j. iubemus: eum non deserãt, quia propter maliuolos oportet illum habere bonũ testimonium ab his, qui foris sunt, statutum est etiã, vt celebrans missam habeat à tergo vicini solaminis adiutorẽ, prout dictũ est in procemio huius partis. Et ideò in quibusdã ecclesiis aliqui diaconi stãt post Episcopũ, quasi orantes, vt eum sequantur vsque ad mortẽ, & cum eo transeant ad vitã æternã. Maior tamen pars in dextera parte moratur altaris, & minor in sinistra: quia vtrũq; petit ecclesia, scilicet & tẽporalẽ benedictionẽ, & æternã: vt ibi sic transeamus per bona temporalia, vt non amittamus æterna. Cæterùm, dicti ministri retro stãtes inclinati ante facies suas, vsq; in finem dominicę orationis perseuerãt: significãtes illos Apostolos, qui in passione Domini magna tribulatione oppressi, nõ audebãt se erigere, vt Christi discipulos se esse cõfiterẽtur. Stabãt tamẽ in facie fidei: sed posteà erigũtur, sicut dicetur sub ij. partic. canonis super verbo: nobis quoque. signantes etiã chorũ sanctorũ martyrum in cõualle lachrymarũ ante nouissimã tribulationẽ manẽtium, posteà eriguntur: quia illi posteà martyrio coronati stant erecti, id est, ab omni tribulatione liberati. Adhuc stãtes facie inclinati, signant mulieres, quæ de cœnaculo ad monumentum vultibus declinatis, currebãt in Christi amore ardentes. Sanè sacerdos † minister inter moras puluinar molle missali supponit, ad notãdum, quòd deuotum & molle cor, & quod facile diuinã impressionem recipiat, supponi debet iugo Domini & cœlestium præceptorũ, iuxta illud Sapientis: Suscipiat verba mea cor tuum, &c. vt in eo spiritus Domini requiescat. De hoc etiam sub Euãgelio dicetur. *Ioan.2.*

9

S V M M A.

1 *Κύριε ἐλέησον, quid significet: & cur nouies dicatur. nu.2.*
3 *Peccatum, in quotuplici sit differentia.*

De Κύριε ἐλέησον. C A P. X I I.

1 TRanslato in † dexterã altaris partem episcopo seu sacerdote: deinde quia tempus plenitudinis, & annus benignitatis aduenit, sicut prædictũ fuit à Psal. Tu exurgens Domine misereberis Syon: quia venit tẽpus miserendi eius, cõgruè chorus laudat & inuocat trinitatẽ triplicãdo Κύριε ἐλέησον. Ideò autẽ post introitum dicitur Κύριε ἐλέησον, quia ante omnẽ orationẽ sacerdotum *Psal. 91.*

necesse est misericordiam Dñi implorare, Siquidē Κύριε ἐλέησον, Græcè interpretatur Domine miserere. Nam Κύριε sonat Domine: ἐλέησον miserere, & inde Χριστὲ ἐλέησον, id est, Christe miserere.
Esa. 33. Vnde Propheta: Miserere nobis, te enim expectamus. Dicitur † 2
autem nouies: primò, vt ordo humanus ex hominibus reparatus, nouē associetur ordinibus angelorum. Secūdò vt ecclesia perueniat ad societatē nouem ordinū angelorū. Tertiò, contra nouem genera peccatorū. Est † enim peccatum originale, veniale & mor- 3
tale. Item peccatū cogitationis, locutionis, & perpetrationis. Itē peccatū fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis: fragilitatis, per impotentiam: simplicitatis, per ignorantiā: malignitatis, per inuidiam. Hoc est peccatum in patrem: peccatum in filium: peccatum in spiritū sanctum. Adhuc ideò dicitur ter ad patrem, Κύριε ἐλέησον, ad filium autē ter, Χριστὲ ἐλέησον, & ter ad spiritū sanctū, Κύριε ἐλέησον, sed ad patrem & spiritum sanctum sub eodem tantū vocabulo: quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem tantùm naturæ: ad filium verò sub alio: quia filius & si sit eiusdē naturæ cum illis: est tamen & alterius, vt geminæ gigas substantiæ. Propterea, ideò dicit ter quantum ad patrem: ter quantū ad filium: ter quantum ad spiritum sanctū: vt notetur pater in filio, & filius in patre: & spiritus sanctus in vtroque. De hoc dicetur in v. parte sub titul. de prima: sed in medio mutatur, Κύριε in Χριστὲ, vt notet duas esse naturas in Christo. Rursus Κύριε ἐλέησον ter triplicatū, significat preces patrum vet. testa. multiplicatas: ad hoc vt gratia summæ trinitatis per aduentū Christi eos consociatet nouē agminibus angelorū. Est † autem magna istorū verborum efficacia. 4
Legitur enim quòd dū B. Basilius, Κύριε ἐλέησον clamasset, portæ Ticinæ siue Papien. ecclesiæ sunt apertæ. Rursus B. Geminiano Κύριε ἐλ. clamāte, quinq; Reges cōuersi dicuntur in fugam: vnde fortè significat aliud, quā Dñe miserere. quod tamē nos ignoramus. In quibusdam ecclesiis statim post vltimum Κύριε ἐλέησον subiiciūt ἡμᾶς, quod verbū Græcum sonat latinè nobis. Et sensus est, Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς, id est, potētia diuina miserere nobis. B. Gregorius instituit Κύριε ἐλ. nouies & à clero tantùm publicè in missa cantari: quòd prius apud Græcos simul à clero & populo cantabatur. Siluester verò Papa illud de Græcis assumpsit.

SVMMA.

1 *Gloria in excelsis hymnus, à quo, & quo loco dicatur. Et eius hymni excellentia. nu. 3.*

2 *Christus dissoluit triplicem inimicitiam, quæ intercesserat ante suum aduentum.*

4 *Hilarius Pictauien. quid addiderit ad hymnum, Gloria in excelsis.*

Simacus

5 *Simacus Papa.* 6. *Innocentius tertius, quid statuerit in rẽ sacram.*
7 *Bethleemitani Episcopi priuilegium.*

De Gloria in excelsis. CAP. XIII.

DIcto Κύριε ἐλ. mox Sacerdos vel Pontifex ex institutione
1 Thelesphori Papæ inchoat†hymnũ,Gloria in excelsis Deo: quem Angeli auditi sunt decantare,sicut legitur in Euãgelio Lucæ, qui Angelorum hymnus perhibet testimoniũ tẽporali Christi natiuitati.Sanè Sacerdos primus & solus illum inchoãdo pronuntiat,qui Angelum magni consilij repræsentat. Nã ortum Saluatoris solus Angelus, cuius personam ipse gerit,primò nuntiauit:vnde Lucæ: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum,quod *Luc* 1. erit omni populo:quia hodie natus est, &c. & illũ inchoãdo stat ante mediũ altaris,in hoc cõmemorans,quod dum medium silẽtium tenerent omnia, natus est in medio, id est, pro hominibus *Sap.* 18. Messias quẽ Prophetę prædixerant:repræsentãs etiã,quod Angelus Christi natiuitatem pastoribus annuntiãs stetit in medio eorum,& incipiens eleuat manus propter causas scriptas in seq. tit. ad fin.Item incipiens vertit se ad Orientẽ: tum quia Angelus ab Oriente venit in Bethleem,tum quia ad orientem Dominũ adorare solemus.Tertiò inchoãs stat ante medium altaris,ad notandum,quòd Christus mediator fuit inter nos & Deum.x.di. quoniam per cuius mediationem Deo pacificati sumus. Chorus verò concinendo respondens,gerit personam multitudinis, de qua in Euangelio sequitur,Subitò facta est cũ Angelo multitudo cœ. *Luc* 1. mi.lau.de.& di.gloria in altissimis Deo,& in terra pax hominib9 bonæ volun.&c.de conse.di.j. nocte. Hymnus autẽ iste non tantum est Angelorũ, sed etiã hominũ congratulãtium, ex eo quod mulier illa quæ drachmã perdiderat decimã, iam lucernã accen- *Luc* 13. derat,vt drachmã perditã inueniret,& pastor dimissis nonaginta nouẽ ouibus in deserto iam venerat, vt quæreret centesimã ouẽ amissam. Ante natiuitatẽ enim Christi, tres erant inimicitiarum
2 †partes:primus inter Deum & homines.Secũdus,inter Angelum & hominẽ.Tertius, inter hominẽ & hominẽ. Homo nanque per inobediẽtiã creatorẽ offenderat, & per suum casum restaurationem Angelorũ impediuerat, atque per varios ritus se ab homine separauerat.Iudęus nanque cęremonias excolebat:Gẽtilis idololatriã exercebat,sed veniens pax nostra,fecit vtraque vnũ, & huiusmodi parietes destruxit.Abstulit enim peccatũ,& recõciliauit hominẽ Deo:reparauit casum, & reconciliauit hominẽ Angelo: destruxit varios ritus,& recõciliauit hominẽ homini.Restaura- *Eph.* 2. uit ergo,secundùm Apostolũ, quæ in cœlis & quæ in terris sunt, *Eph.* 1. & ob hoc illa cœlestis,militiæ multitudo psallebat:Gloria in ex- *Luc* 1.

celsis Deo, id est, Angelis, qui nunquã peccauerunt, nec discordiã cum Deo habuerunt. Et in terra pax à Christo facta hominibus, videlicet Iudæis, & Gẽtilibus bonæ voluntatis, qui vsq; ad Christi natiuitatẽ propter peccata sua cum Deo & cum Angelis discordiã habuerũt. Hinc etiã est, ꝙ Angelus loquitur, & congaudet pastoribus, quia pax est inter Angelos & homines reformata: nascitur Deus homo, quia pax est inter Deũ & hominẽ restaurata: nascitur in præsepio bouis & asini, quia pax est inter homines & homines reparata. Per bouẽ enim Iudaicus: per asinũ, Gentilis
Deut. 22. populus figuratur: secundũ illud, Non arabis in boue & asino. Iu-
Esa. 1. dæo scilicet & Gentili. xvj. q. vij. in noua. Et iterũ: Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe domini sui. Ideò ergo † canitur 3
hymnus iste: Quia quẽ venerãtur Angili in cœlis, homines venerãtur in terris. Per hoc ꝙ dicitur: Gloria in excelsis, &c. repræsentatur mœstitia antiquorũ Patrũ ex tædio expectãdi incarnationẽ Dñi. Esa. 28. Expectate Deum, &c. Et ideò etiã cantatur allelu-ia:
Psal. 21. quia habebãt spẽ liberationis. vnde Psal. Sperauerunt & liberasti eos. In hoc quoq; hymno notatur spes ecclesiæ, qua cum Angelis sperat se canere: vnde iã illorum canticũ assumit. Sequitur laudamus te, scilicet inenarrabilia opera tua prædicando, quæ verba & sequentia à B. † Hilario Pictauien. asseruntur apposita fuisse, & 4
præcedẽtia solum antiquitus dicebãtur in Missa. Inn. tamen tertius dicit illa à Thelesphoro Papa addita fuisse. Alij verò à Simaco Papa. † Simacus Papa cõstituit tam in Dominica die quàm in 5
natalitiis martyrũ, Gloria in excelsis ad Missam cãtari, quia sanctos per Dominicã resurrectionẽ gloriẹ Angelorũ sociatos esse recolitur. Cãtatur etiã in festis Apostolorum & Confessorum, in quorũ honorẽ quæcunque ecclesia dedicata est, & generaliter in festis, quæ nobis cœlestẽ solennitatẽ repræsentãt. In diebus verò luctus & ieiuniorum, non dicitur præterquã in duobus Sabbatis specialibus ministeriis adornatis. Iuxta illud: Cantate domino canticum nouũ, prout dictũ est in proœ. huius partis. Dictus quoque Thelesphorus Papa præcepit illũ cantari ad Missam nocturnã natalis Domini, quã & ipse instituit. Quidam dicunt non esse cãtandum in Missa, nisi in hora tertia, quia tunc Spiritus sanctus super Apostolos descendit, & eos gloria & exultatione repleuit. Innoc. † tertius statuit, vt quando in diebus profestis celebratur 6
in honorẽ B. Virginis, vel spiritus sancti, vel S. Crucis, nec hymnus Angelicus, nec symbolum dicatur, nec etiã Te Deum laudamus, in laudibus matutinis. In Aduẽtu verò vel in Septuagesima non canitur prout ibi in septima parte, & sub tit. de septẽ diebus post Pascha dicetur: Episcopus † tamen Bethleemitanus ex abu- 7
su om

ſu omni die & omni Miſſa, & pro defunctis Gloria in excelſis decantat, pro eo, quòd hymnus ille Luca teſtante, primò in Bethleemitania regione cantatus eſt.

SVMMA.

1 *Dominus vobiſcum, ſalutatio, vnde ortum habuerit, & vbi habeat locum. nu. 2. Et quomodo intelligatur. num. 4.*

3 *Orationes, flectamus genua, vel humiliate capita veſtra Deo, cur tantum præmittantur.*

5 *Reſponſio, cum ſpiritu tuo, vnde orta.*

6 *Amen, reſponſio, quid ſignificet, & quomodo accipiatur.*

7 *Pax vobiſc. verſ. cur dicatur ab Epiſcopo in Miſſa.*

8 *Diaconus, quare ad horas non dicat, Dominus vobiſcum.*

9 *Populus in Miſſa ſalutatur ſeptem vicibus. Et qua id potiſſimum ſignificatione.*

10 *Sacerdos, quare quinque vicibus ſe vertat ad populum ſalutandū.*

11 *Sacerdos, cur ſemper voluat ſe ad dextram.*

De Salutatione ad populum. CAP. XIIII.

1 ANgelico hymno finito, Sacerdos ad populū ſe voluens, illum ſalutat, dicens: Dominus † vobiſcum: quod ſumptum eſt ex libro Ruth. 2. Sic enim legitur Booz ſalutaſſe meſſores ſuos: & Propheta in Paralipomenon Aſſa Regem, & qui cum eo erant: & Angelus ſalutans Gedeonem dixit: Dominus tecum. Booz quidem figuram Saluatoris expreſſit, qui Ruth Moabitem
2 duxit vxorē. Et hæc ſalutatio, ſignificat ſalutationem, quā Chriſtus fecit Apoſtolis poſt reſurrectionem: de quo in quinta parte ſub tit. de prima parte dicetur. In † omnibus ergo Miſſæ orationibus Sacerdos præmittit: Dominus vobiſcum: niſi orationibus quæ præcedunt prophetias, vel etiam orationes ſuper populum in Quadrageſima: & niſi in orationibus, quæ immediatè ſequuntur poſt primam orationem, & in illis, quæ dicuntur in paraſceue: ſed tunc Miſſa non dicitur, licet Sacerdos communicet. Cùm enim per dictam ſalutationem optetur Dominū eſſe cum populo, qui eſt in eo per ſpiritum gratiæ ſeptiformis: ideò Eccleſia ordinauit ſepties tantum in Miſſa populum ſalutari, vt iam dicetur. Ideò in præmiſſis orationibus tantùm dicitur. Præmit-
3 titur † tamen aliis exhortatio ad humiliationem per, flectamus genua: vel per, humiliate capita veſtra Deo: quia oratio, quæ facienda eſt cum ieiunio ad malignum ſpiritum eiiciendum, tunc demum valet, ſi cum humilitate fiat. Rurſus in diebus ieiuniorū † repræſentat Eccleſia tempus Babylonicæ captiuitatis. Meritò ergo ſacerdos tunc populum vtpote abſentem non ſalutat: nec ſe ad illum conuertit: ſed abſolutè incipiens, oremus, inſinuat prò illo fore orandum, & quia oratio debet fieri cum affectu,

Ioan. 16.

mox

mox ſubiicitur flectam⁹ genua, vel humiliate capita veſtra Deo. Repræſentat etiā tēpus dominicæ paſſionis, quod præcipuè poſt cœnam cū diſcipulis factā incepit : quia ergo tēpore illo Dominus diſcipulos non ſalutauit, ſed eos ad orandum pluries excitauit:ideò Sacerdos tunc populū non ſalutat, ſed ei orare inſinuat. Sed & quòd tempore illo Chriſtus in oratione genua flexit:ideò mox ad genua flectendum inuitat. Dicit autē, flectamus genua, in perſona vniuerſitatis omniū fideliū quaſi omniū ſyndicus ſeipſum includēs, & ideò loquitur in prima perſona,excitans ſe,& omnes adorādū humiliter,&deuotè:ſed mox ſubiicit eleuationē in perſona alterius, ſcilicet Chriſti, cuius typum gerit in officio Miſſæ, & tunc loquitur in ſecunda perſona, & in diſſimili cantu: quaſi ipſis Chriſtus dicat : ſurgite, quoniā veſtram humilitatem & deuotionē video,& tunc vice omniū loquitur ſiue orat. Quid ſignificent collectæ,quæ dicuntur poſt flectamus, & poſt humiliate : dicetur in iiij. parte ſub quarta feria in capite ieiuniorum. Aliis verò diebus eccleſia tēpus exultationis & plenitudinis, quæ præcipuè fuit poſt Chriſti reſurrectionem repræſentat , & tunc Sacerdos populum ſalutat repræſentans, vt præmiſſum eſt, quòd Dominus poſt reſurrectionē diſcipulos ſalutauit. Sacerdos ergo orationibus præmittit Dominus vobiſcum, vt populum reddat attentum,quòd mens eius ad Deum dirigatur,& ei per intentionem ſedulam coniungatur , & eſt ſenſus, Dominus vobiſcum, id eſt,in vobis maneat,& vos præmio vitæ æternæ remuneret, & petitionibus veſtris effectum tribuat ſeu gratiam Dei impetretis
perſeuerātes in illa. Chorus verò † & populus reſpōdent:Et cum 5
ſpiritu tuo: quod ſumptū eſt ex Epiſtola ſecūda ad Timoth. vlt. vbi dicitur,Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. huiuſmodi etenim mutuæ ſalutationes, notant quòd Sacerdotis & populi vnus debet eſſe affectus : & eſt ſenſus : tu pro nobis facturus es preces ad Dominum,& quia Dominus Deus preces illas tantùm approbat, & exaudit, quæ ex bono corde procedunt: oramus & nos ſimiliter pro te,vt ille ſine quo nullū eſt bonum,ſit cum ſpiritu tuo : vt qui tecū eſt in ore,ſit & in corde,& in te maneat , & ſecundùm hoc ceſſat hæſitatio quærentiū,quare populus reſpondet:Et cū ſpiritu tuo:cùm Sacerdos dicēdo,Dominus vobiſcum, optauerit Dominum eſſe cū illis:non ſolùm in ſpiritu verū etiam in corpore:nam & idipſum populus per hāc reſponſionem optat, vt præmiſſum eſt.Poteſt etiā dici, quòd hac reſponſione populus ſe refert ſolū ad actionē immolationis,ad quam ſacerdos procedit,in qua per ſpiritum totaliter eleuatus,& ab omni terrenitate prorſus abſtractus eſſe debet. Poſtquā verò chorus reſpōdit,ipſe

ad

ad altare reuoluet,scilicet ad orientem,vt dicitur in proœ. v.partis,& quasi parũ de sua bonitate confidens vniuersalẽ ad se colligit ecclesiã dicẽs,quasi omniũ syndicus:oremus.q.d.orate omnes simul mecum vt quod postulamus, citius impetremus, quoniam impossibile est multitudinem nõ exaudiri:& sic orationem dicit: *Matt.*10.
dicendo ergo oremus,hortatur alios ad orandũ, quia & ipse monuit Christus discipulos orare dicens:orate, ne intretis in tentationẽ:& posteà orat, quia posteà Christus orauit:ipse enim fecit & docuit: ꝙ autẽ dicit oremus, ab antiquis abemus,qui præmisso,oremus,subiũgebât cõmuniter orationem: dicit autẽ oremus stans ante medium altaris propter rationes positas in principio præced.tit.oratio autẽ quã dicit,significat indulgentiã, quã Dominus repromisit.& deinde trãsit ad dextrã partem altaris,vt di-
6 cetur sub ti.seq.Oratione finita † chorus respõdet amẽ: quòd est Hebraicũ verbũ.q.d.fiat nobis sicut orasti,seu feliciter acta oratio tua:& est sumptũ amẽ ex Apo. 10. Amb.exponit amen,id est, verũ est, quod sermo sonat, affectus sentiat. de cõse.di.ij.re vera in fi. xxxviij.d.sedulo.iiij.q.v.& hoc nomen quãdoq;ponitur pro verè, vt ibi: Amen, amen,dico vobis.extrà de iureiur.& si Christus,prout sub tit.de oratione dicetur.Et not.quòd præmissa salutatio,scilicet,Dominus vobiscũ, ad minores & imperfectiores,& simplices pertinet.sacerdos Episcopus,vel eius superior qui perfectus esse debet,& expressam Christi similitudinẽ gerit,vt se vi-
7 carium Christi ostẽdat:oraturus prima vice vtitur verbo Domini dicẽtis,Ioã.20.Pax vobis:† quæ fuit prima vox Domini ad discipulos,quãdo eis post resurrectionem apparuit:quasi diceret in præsenti detur vobis pax temporis, & in futuro pax æternitatis. De vtraq; Ioan.15.Pacẽ relinquo vobis,pacẽ meã do vobis. Hoc *Gen.* 45.
etiã verbo vsus est dispensator Ioseph ad fratres eius.Posteà verò ad instar cęterorũ sacerdotũ,dicit,Dominus vobiscũ,vt se esse vnũ ex ipsis ostẽdat.xcv.di.olim.& ca.seq.in fi. Et est aduertendũ, quòd tunc demum pax vobis dicitur, quando Gloria in excelsis cantatur: & hoc ideò vt correspondeat ei, quod ibi dicitur:& in terra pax hominibus,&c. Præterea hæc salutatio à Christo tempore gaudij & lætitiæ, scilicet resurrectionis ad discipulos facta illi cãtico lætitiæ correspõdere debet.Sunt etiã qui dicũt ꝙ Pontifex solẽniter celebrãs in diebus,quibus gloria in excelsis, dicitur, repræsentat Christum post resurrectionẽ seu resurrectionis gaudium,quo tẽpore sæpè Christus dicta salutatione ad discipulos vsus est,ideóq; Christũ imitando primis diebus hoc dicit.In Missis verò,quas aliis diebus vel tẽporibus dicit:vel etiã, quæ ab inferioribus dicuntur, Christi passio figuratur,& planctus atque

afflictio

afflictio cōformatur. Et ideò in illis pax vobis nō dicitur, ne gaudium cum dolore misceatur: potest etiam dici, quòd per Christū facta est pax inter Deū & hominē, & inter Angelos & homines, quod manifestauit Angelus, quādo in Christi natiuitate cātauit:
Luc. 1. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus Pacē verò inter Deum & homines manifestauit Christus, quando post resurrectionē dixit Apostolis: pax vobis, hæc repræsentātur in Missa. Primum per quēlibet Sacerdotē, qui potest cantare: Gloria in excelsis, Angelū repræsentās. Secundū, per Episcopū, qui solus dicit, pax vobis: repræsentās Christū, qui in persona ecclesiæ dixit Apostolis: pax vobis, vtrūq; autē dicit Episcopus solēniter celebrās:
Ioan. 20. quia vtrunq; scilicet Christum & Angelū repræsentat. Ipse enim specialior est Christi vicarius, quàm simplex Sacerdos, ideóque cùm omittit officiū Angeli, scilicet tēporibus, quibus cantica lætitiæ subticētur, scilicet Te Deū laudamus, & Gloria in excelsis: omittit similiter adhuc officiū Christi, non dicens, pax vobis, sed Dominus vobiscum: sicut simplex Sacerdos. Non enim per Episcopum qui repræsentat Christum, & Angelū vna pax sine altera nuntiatur. Idem etiā est in, Ite missa est, quod non dicit nisi Gloria in excelsis dicatur. † Sanè diaconus non dicit, Dominus vobiscum per horas: eò quòd non ita gerit typum Christi, qui per Booz hac salutatione vsus est sicut Sacerdos, qui ea in persona Christi vtitur: legens tamen Euāgelium, hoc dicit, quia tunc vtitur officio prædicatoris, & pronūtiat doctrinam ab ipso Christo immediatè prolatam, & etiam cereum paschalem benedicens: quia tunc Christi resurrectionem repræsentat. Sunt tamen quidam, qui dicunt, quòd in diuinis officiis, quæ dicere tenentur, licitè possunt hoc dicere, cùm prohibitum non legatur: quibus generalis vsus ecclesię contradicit, vt se inferiores sacerdotibus cognoscant. Notandum autem est, quòd septem † vicibus populus salutatur in Missa: quatenus exclusis septem vitiis capitalibus suscipiat gratiam septiformem. Mysterium enim Missæ, ad septem dona spiritus sancti refertur. Primò in ipso Missæ exordio ante collectam. Secundò, ante Euangelium. Tertiò, post Euangelium sine dicto symbolo, scilicet ante offertorium. Quartò, ante præfationem, cùm dicit Sacerdos: Per omnia secula seculorum, & consequenter Dominus vobiscum. Quintò, ante pacis osculum cùm dicit: Pax Domini sit semper vobiscum. Sextò, ante primam postcommunionem. Septimò, finito finali post communionem vel orationem. In prima salutatione spiritus sapientiæ, intelligitur: quia sapientia intrauit in hunc mundum, vt saluaret nos. In secunda spiritus intellectus, ideò enim prædicauit, vt doceret

doceret nos. In tertia ſpiritus conſilij, hoc enim ſecreto Dei con-
ſilio ſe paſſioni obtulit, vt redimeret nos. In quarta ſpiritus for- *Ioan.* 10.
titudinis, quia pendens in cruce diabolum expugnauit, vt redi-
meret nos. In quinta ſpiritus ſcientiæ, quia reſurgens diſcipulos
ſalutauit, & eis ſenſum aperuit, vt erudiant nos. In ſexta ſpiritus
pietatis, quia ſola pietate humanam naturam ſuper aſtra leua-
uit, vt exaltaret nos: In ſeptima, ſpiritus timoris, quia Angeli tre-
mebunt cùm venerit ad iudicium, vt glorificent nos. Cæterùm,
in qualibet ſalutatione mutatur officium Miſſæ, & de vno officio
ad aliud trãſitur, quare meritò ſalutatio præmittitur. Cùm enim
ad operarios nouiter ingredimur, eos ſalutare ſolemus, & ſecũdũ
hoc octo officia ſunt in Miſſa. Rurſus ſalutatur etiam in octaua,
vt quidam volunt, ſcilicet poſt offertoriũ ante ſecretelam. Nam
voliens ſe ad populũ dicturus: Orate fratres, &c. debet dicere
10 ſub ſilentio: Dominus vobiſcum. Verùm licet eis † quos ſaluta-
mus faciem regulariter repræſentemus: tamen in quinq; dunta-
xat ex præmiſſis ſalutationibus ſacerdos ad populum ſe cõuertit.
Nam illa ſalutatione, quæ fit ante Euangelium ſe non conuer-
tit, quia iam intentus eſt ad verba Dei annuntiãda: nec etiam in
illa, quæ ante præfationẽ, quia iam intentus eſt ad ſacrificium al-
taris tractandum: nec etiã in illa, quę fit ante pacis oſculum, quia
iam tenet corpus Chriſti in manibus, & habet cor ſurſum ad
Deum. Et omnino intentus eſt ad reuerenter illud tractandum.
Nemo enim mittens ad aratrum & reſpiciens retrò aptus eſt re- *Luc.* 9.
gno Dei, extra. de vo. magnæ. Cæterum quinta, ad populum, cum
Dominus vobiſcum facta conuerſio, ſignificat quinq; apparitio-
nes, quas Chriſtus fecit diſcipulis ſuis in die reſurrectionis. Pri-
ma fuit Marię Magdalenę, Ioan. 20. & Matth. vlt, Secunda eidem,
& aliis mulieribus redeuntibus de ſepulchro, quando dixit eis:
Auete. Mat. vlt. Tertia, Petro. Quarta, duobus diſcipulis euntibus
in Emaus. Quinta, in domo decem diſcipulis, abſente Thoma,
Ioã. 20. Sed quia altera illarũ manifeſta non fuit, quãdo videlicet *Mat.* 26.
primò apparuit Mariæ Mag. vel ſecundũ alios, quando apparuit
Petro: quia neſcitur quãdo aut vbi, ideò ſacerdos ante ſecretelam
dicturus orate fratres, prædicit ſub ſilentio, Dominus vobiſc. ſed
patenter dixit Apoſtolis Orate, ne intretis in tentationẽ: Fuerunt
etiam, & aliæ apparitiones de quibus nil ad præſens. Non eſt etiã
11 omittendũ † quòd ſacerdos ſẽper voluit ſe ad populũ ad dextrã,
& per eandẽ ſe ad altare reuoluit, quaſi iſto facto dicẽs: Dextera
Domini fecit virtutẽ: dextera Domini exaltauit me: dextera Do- *Pſal.* 117.
mini fecit virtutem. Secundò, ad deſignandũ, quod in ſepulchro
dominico Angelus à dextris ſedebat. Tertiò, vt per hoc Sacer-
dos

dos innuat se rectam & obtentam habere intentionē pro se & pro populo, ad cœlestem patriam, quę per dextram significatur, iuxta
Cantic.2. illud in Cant. Dextera eius amplexabitur me. Quartò, quia versus salutando populū, & cōuersus dicendo oremus: hortatur tam se, quā populum ad orandū, & oratio debet fieri pro æternis, quæ
Matt.vlt. per dextrā significātur, vnde Christus sedere dicitur ad dextram patris: meritò parte dextera fit vterque: gerit quippè Sacerdos typum Christi qui perfectus est in salutationibus & orationibus, quæ ad dextrā fiunt. Verumtamen postquam dixit, orate pro me
Psal.26. fratres, &c. se reuoluit ad sinistrā, iuxta Psal. Circuiui & immolaui in taber. eius hon. &c. præparās se ad immolandū, quendā circuitum facit, se igitur cōuertit tūc ad sinistrā, quæ imperfectior & infirmior est, ad notandū imperfectionē cuiuslibet Sacerdotis, præter Christū. Hinc est, ꝙ præmissa verba dicēdo, obsecrat tanquā imperfectus, & peccator, & indigens aliorum auxiliū impendi sibi ab aliis siue beneficiū orationis. Secundò quoq; reuoluitur tunc à sinistra, vt per hoc significet tristitiā de passione Christi, ad quam repræsentandā statim intendit. Tristitia enim rectè per sinistram significatur: iuxta illud Apostoli, à dextris & à sinistris per gloriā & ignobilitatem: per infamiam & bonā famam.
2. Cor.7. Debent etiā fieri illæ volutiones & reuolutiones, ante medium
Eccle. 15. altaris: iuxta illud: In medio ecclesiæ aperuit os suum, &c. In quo
Cant.3. & illud commemoratur, quod Redemptor noster, iuxta Salomonem, corpus suum media charitate constrauit propter filias Hierusalem. Et attendite, quia quidam dicto Dominus vobiscum, ab altare reuoluti, dicunt oremus: stantes ante medium altaris, per hoc insinuantes se loco in manifesto & populo conuenienti orare, scilicet ante medium altaris: quodque populus debet de medio cordis orationes ad Deum effundere. Alij verò ad dextrum cornu altaris, vbi orationem præferre debent, dicunt, oremus, vt sic inter insinuationem & orationem nullum actum alium interponant: & vt ibi præcedat orandi insinuatio, vbi mox subsequi ipsa oratio, & orantis populi esse debet intentio.

SVMMA.

1 *Oratio nostra à Deo incipere, ab eodem terminari debet.*
Missæ offic. cur ab oratione incipiat, & in gratiarum actionem terminetur. ibid.
2 *Orationes cui competat dicere. Sacerdotes qui dicantur, ibidem.*
Dominus vob. cur à sacerdotib. præmittatur omnibus orationib. ibi.
3 *Oratio habenda est breuibus.*
4 *Oratio, vnde dicatur, & vnde originem habuerit.*
5 *Orationum verba, qualiter intelligantur.*

6 Ora

De Oratione, seu Collecta. Cap. XV.

1 Salutatione præmissa, subiiciūtur orationes: quia † enim omnis nostra oratio à Deo inchoata, circulariter per ipsum terminari debet: ideò Missæ officiū incipit ab oratione, & terminatur in gratiarū actione. Vnde videndū est, quis debet orationes dicere: Qualiter & pro quibus sit orandum. Quid sit oratio. Et quando: Et vbi. Et versus quā partem orationes dicendæ sint. De mutatione sacerdotis ab vna parte altaris, ad alteram. Vnde orationes dicantur, & vnde originē habuerint. Qualiter verba eorū intelligantur. Qualiter orationes terminentur. Quare vocentur collectæ. Quæ & quot orationes dicēdæ sunt & de inuentoribus earum. Quomodo Pontifex vel Sacerdos illas dicēs, stare debet.
2 Circa † primum notandum est, quòd ea quibus populus immediatè ordinatur ad Deū, Sacerdotes tantū dicūtur, qui sunt mediatores inter Deum & populū: quorū quidam dicuntur publicè spectātia ad totū populū, in cuius persona ipse solus ea Deo proponit, sicut sunt orationes & gratiarū actiones: quidā priuatim, quæ ad officiū eius tantū spectāt, vt cōsecrationes & huiusmodi orationes, quas ipse pro populo facit: nō tamē in persona populi orans, & in omnibus præmittit, Dominus vobiscum: vt mens populi Deo cōiungatur, & quia populus in his, quæ ad Deū pertinent sacerdotē ducē habet, ideò in fine cuiuslibet suæ orationis populus cōsentit, respōdens amen: vt iam dicetur, propter quod & omnis oratio altè terminatur, etiā si priuatim fiat. Sanè orandum † est, breuibus verbis, nō in multiloquio: vt iam dicetur xij. dist. omnia. xiiij. dist. sit rector, propè fin. Vnde & Græci parum & frequēter orāt, sed in lachrymis & in puritate cordis, nō in voce clamosa, sed in mētis intētione & lachrymarū cōpūctione, sic in cōspectu diuinæ maiestatis & Angelorū, oportet nos esse, vt mēs
3

Psal. 6. nostra voci concordet, iuxta illud Psal. Exaudiuit Dominus vocē
Psal. 50. fletus mei. Et iterū: Sacrificiū Deo spiritus contribulatus, &c. Debet etiā oratio esse deuota, nam omniū creatori cum deuotione est supplicandū. Dum autē sacerdos altè dicit orationē, alij non debent verbis orare, sed illā orationē attendere, & ad eā respondere amen. Pro quibus sit orandum, dicetur in vj. parte sub tit. de Parasceue. Quid sit oratio, & qua hora, & vbi horæ canonicæ dicendæ sunt, & versus quā partem orandū est, dicetur in procem. v. par. Quid significet oratio, quæ dicitur ante epistolā, dicetur sub tit. de sessione Episcopi. Sanè sacerdos dum orat, ad dextrā con-
Exod. 30. sistit altaris, iuxta illud Exod. Deprecabitur Aaron super cornu altaris, & placabit super eum in generationibus suis: in hoc illud
Abac. 3. signās, quod fuerat Prophetarū Deus ab austro veniet: Christus enim Iudæos docuit, ad quos à patre missus fuit, quia dextra Iudæos, Gentiles sinistra figurat: & qm̄ lætitia per dextrā, tristitia verò per sinistrā designatur, idcirco ad dextrā partem altaris primum accedit, vt gaudiū Dominicæ natiuitatis ostendat. Deinde dicturus Euangeliū, ad sinistrum couertitur, vt tristitiā passionis insinuet. Sed iterū redit ad dextrā, vt gaudiū resurrectionis annunciet: de hoc aliter dicetur sub titu. de mutatione sacerdotis.
Luca 4. Rom. verò Pontifex oraturus, ad sedem post altare, vel alius Episcopus ad latus altaris ascēdit, & stans collectā pronūciat quā in libro legit aperto, & deinde sedet, quia sicut Euāgelista testatur,
Esaia. 4. venit Iesus in Nazareth, vbi nutritus fuerat, & intrauit secūdùm consuetudinē diei sabbati in synagogā, & surrexit legere, & traditus est ei liber Esaiæ Prophetæ, quē vt aperuit, inuenit locum, vbi scriptū erat: Spiritus Dñi super me, propter quod vnxit me: & cum plicuisset librū, reddidit ministro & sedit. Rursus Pōtifex ad latus altaris, vsq; ad dictū offertoriū moratur, vt dictū est sub tit. qualiter Episcopus vel Sacerdos. † Sequitur videre vnde ora- 4
tio dicatur: & vnde orationes originē habuerūt. Et quidē dicitur oratio, ab orādo, eò quòd per eā populo bona corporis, & animæ orando petuntur. Licet enim Dñs sciat, quibus egemus: orare tñ debemus, prout dicetur sub oratione Dñica: orat enim Sacerdos, pro bonis, vt adsint, & pro malis, vt absint. Designantur autē ora-
Apoc. 8. tiones in Apoc. per fumum aromatum, qui ascendit in conspectu
Psal. 39. Domini de manu Angeli. Christus enim verus homo ꝓpter nos
Hebr. 5. passioni deditus, cuius illa vox est: holocausta etiā pro delicto nō postulasti, tunc dixi, ecce venio: semper ꝓ nobis orabat: quia secundùm Apostol. Exauditus est in omnibus pro sua reuerentia.
† Qualiter verba orationū intelligenda sint, videamus. Et qui- 5
dem, quod in quibusdam codicibus continetur, prosit huic, vel

illi

illi sancto talis oratio ad gloriã & honorẽ,sic intelligi debet, ꝙ ad hoc prosit,vt illi magis ac magis in fidelibus glorificẽtur,aut etiã honorẽtur in terris,extrà de celeb.mis. cum Marthæ, prope fin.Cũm enim ipsi sint perfectè beati,omnia eis in cœlis ad votũ succedũt,vnde nõ egent nostris orationibus,imò iniuriam facit martyri,qui orat pro martyre,licet pleriq; reputẽt nõ indignum sanctorũ gloriã posse esse in diẽ iudicij augmẽtari,& ideò ecclesiam interim ritè posse augmentationem glorificationis eorum, optare.Quia autẽ post finem orationis subiũgitur, per Dominũ nostrũ Iesum Christũ filiũ:illud significat,quod ipse in euãgelio dicit:Quicquid petieritis patrẽ meũ, in nomine meo,fiet vobis. *Ioan.* 14.
Orat enim sacerdos ad Deum patrem,vt per filium suũ,qui Dñs
6 noster est,æqualiter,sicut pater,oratio perficiatur. Hinc † enim est,ꝙ omnis oratio generaliter ad patrẽ dirigitur,& terminatur in nomine filij. Non enim per aliã viam ad nos æterna Dei beneficia possunt decurrere,quã per eum, qui est mediator Dei & hominũ homo,Christus Iesus.x.dis.quoniã,sicut per mediantem cryst allũ mittitur ignis in escã suppositam à Sole longinquo.Et sumptum est hoc de epistola ad Rom.vbi dicitur: Gloriemur in *Rom.* 5.
Deo, per Dñm nostrũ Iesum:nemo enim venit ad patrẽ nisi per me.Et ipse alibi dicit:Si quid petieritis patrẽ,in nomine meo,da- *Ioan.* 14.
7 bit vobis.Et nota,quòd † Iesus,est propriũ nomen:prout dictum est in procœmio secundæ partis.Quod verò sequitur, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti,&c. ita potest intelligi, in vnitate Spiritus sancti,hoc est,vnà cum Spiritu sancto:nã pater & filius,& Spiritus sanctus,sunt vnum.Vel in vnitate Spiritus sancti, hoc est, in Spiritu sancto, qui est vnitas patris & filij : & amor,& connexio vtriusque. Possunt etiam sic exponi præmissa verba, per Dñm nostrũ,&c.vt sit sensus:O Pater,exaudi per filiũ tuũ,qui hoc vult & potest:vult,quia viuit:potest,quia regnat:viuit,inquã,& regnat tecum in vnitate Spiritus sancti:non quidem viuit & regnat,vt tyrãnus spiritu iniquitatis , sed viuit & regnat Deus spiritu benignitatis.Quod verò sequitur:Per omnia secula seculorũ,vel consecutiuè,vel antinomaticè intelligi potest.Consecutiuè,sicut generationes generationũ,quasi dicat : Per omnia
8 secula seculorũ sibi inuicem succedentiũ.† Dicuntur enim secula,quia sequuntur:nam aliis discedentibus alia sequuntur. Antinomaticè, sicut cantica canticorũ,& est sensus:sicut ante omnia secula filius cum patre in vnitate Spirit⁹ sancti,in deitate vixit & fuit:ita & in præsenti seculo & in futuro,vbi iusti cum S.Angelis permanebũt:& iniusti cum diabolis cruciabũtur:credatur æqualiter viuere cum patre & spiritu sancto : & nullo fine concludi.

† Sequitur Amen, quod verbũ optantis vel affirmantis, ostendit 9
affectũ vel cõsensum, vt præmissum est: Populus enim assentiens voci Sacerdotis, qui dixit: Per omnia secula seculorũ: assentit, quòd seculum per eum creatũ est. Vnde in fine Psalmorũ, vbi nos dicimus, fiat, fiat, Hebræus dicit, amen, amen. Et Christus in Euangelio, sæpè dicit, amen, amen, id est, verũ dico vobis. Respicit ergo ad formã orationis, vt quod oratur, optetur, vel ad modum conclusionis, vt quod cõcluditur affirmetur: verbi gratia, cùm Sacerdos orans dicit: Da nobis quæsumus Dñe, salutem mẽtis & corporis, populus respondet, amen, id est, fiat, & cùm Sacerdos concludit, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorũ: populus affirmãdo respõdet, amen, id est, verũ est: vel amen interpretatur veritas, vt in Apocal. hoc dicit amen, testis fidelis, de hoc dictum est in præcedenti tractatu.

Apocal. vlt.

Circa † terminationẽ collectarũ notandũ est, quòd in eis quan- 10
doque dirigitur sermo ad patrem, quandoq; ad filiũ, quandoque ad Spiritum sanctũ, & quandoq; ad totam Trinitatem. Si sermo ad solum patrẽ dirigitur, nõ habita mentione de filio, neque de Spiritu sancto, tunc dicetur in fine: Per Dñm nostrũ Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorũ: siue per eundem, & eiusdem, vt in illa oratione: Protector in te sperantium, &c. Si verò fiat mentio de filio, vel de Spiritu sancto, nil refert an ante finalẽ partem orationis, an in fine ipsius fiat mentio de filio. Si verò dirigatur ad Patrẽ, habita mentione de filio, ante finẽ: tunc dicitur in fine per eundem Dñm nostrum, &c. vt in illa oratione: Deus qui de beatæ Mariæ virginis, &c. Si in fine, tunc subiicitur immediatè, qui tecũ: siue, per eundẽ, & eiusdem, vt in illa collecta S. Stephani: Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias martyrum. Et in illa: Deus qui salutis æternæ: vel dominũ nostrum Iesum Christũ: siue, per, vt in illa collecta: Deus, qui nos redemptione, quæ dicitur in vigilia Natalis, & in illa: Illumina quæsumus, quæ dicitur in Epiphania, vel Iesus Christus Dominus noster: vt in illa: Deus, qui ad æternã, quæ dicitur feria tertia post Pascha: & in secreta illa Ipsi tibi: quæ dicitur in Cœna Domini. Si verò in oratione, quæ ad patrẽ dirigitur, fit mentio de Spiritu sancto, dicitur in fine: per Dominũ nostrum, sed tunc dicitur ibi in vnitate eiusdem Spiritus sancti Deus, vt in illa: Deus, qui corda fideliũ, & in illa: Adsit nobis, quæsumus, virtus Spiritus sancti, &c. Quòd si fiat ibi mentio de Spiritu sancto, & posteà de filio, tunc subiicitur in fine immediatè, qui tecũ, vt in illa oratione: Mentes nostras quæsumus Domine Paracletus, & in illa: Vre igne, &c.

Rursus,

Rursus, quando ad Patrem dirigimus sermonem, orando vt ipse det nobis spiritum viuificandi, vel huiusmodi: tunc dicitur, per Dominum: siue per eundem, vel eiusdem, vt in illa oratione quæ dicitur in benedictione cinerum: Deus qui humiliatione, &c. & in illa quæ dicitur in benedictione fontis: Omnipotens sempiterne Deus, respice, &c. Si autem sermo ad filium dirigatur, vt in illa oratione: Excita Domine potentiam tuã, & veni: & similiter in aliis collectis, de aduentu Domini, & in illa, Deus qui virginalem aulam: tunc dicitur in fine, qui viuis & regnas cum Deo patre, in vnitate Spiritus sancti Deus, &c. Et si fiat ibi mentio de patre, tunc dicitur, qui cum Deo patre, &c. vt in illa oratione canonis: Domine Iesu Christe fili Dei, &c. Si verò sermo dirigitur ad Spiritum sanctum, dicunt quidam quod tunc dicitur in fine: qui cum Patre & Filio viuit, & regnat Deus, &c. Verumtamen
11 † omnis oratio dirigitur ad Patrem vel ad Filium, & nulla ad Spiritum sanctum: quia Spiritus sanctus est donũ, & à dono non petitur donum, sed potius à largitore doni: petitur ergo à Patre & Filio, & ad eos sermo dirigitur, tanquam ad donatores, & non à Spiritu sancto qui est donum: & pariter ab vtroque procedit. Si autem ad totam Trinitatem sermo dirigitur, tunc dicitur in fine per Dominum, siue per eundem, & eiusdem, vt in illa oratione canonis: Suscipe sancta Trinitas: & in illa quæ dicitur in fine Missæ: Placeat tibi sancta Trinitas, in quibus dicitur per Christum Dominum: quod succedit in orationibus, in locum per Dominum nostrum causa breuitatis. Idémque in oratione, quæ ad Deum patrem dirigitur de eo mentio fiat, vt in illa: Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis: tunc dicunt quidam: qui viuis & regnas Deus, per omnia secula seculorum. Alij verò intelligentes, quod oratio ipsa ad Deum filium dirigatur: dicunt tunc, qui viuis & regnas in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, & in illa oratione: Fidelium Deus omnium conditor: tota namque Trinitas conditor & redemptor est, licet Christus propriè sit redemptor. Potest etiam dici, quòd oratio quæ ad Trinitatem dirigitur, concluditur sine aliqua personarũ distinctione: sic, qui viuis & regnas Deus per oĩa secula seculorũ. Vel conuertat orans sermonem ad se, vel ad populum dicens, quòd ipsa præstare dignetur, & sic etiã concluditur in orationibus & benedictionibus. Sanè in oratione in qua sermo dirigitur ad caput Ecclesię, sic videtur debere dici: qui viuis & regnas, cùm Christus sit caput Ecclesiæ: extra de sacra vnct. cap. j. sed non est ita. Tota namque Trinitas est caput Ecclesię, ideóque dici debet,
12 per Dominum nostrum. In exorcismis † verò ad expellendum

dæmonē aliter dicitur, quoniā in aquæ benedictione dicitur, per eum qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Similiter & in catechismis dicitur, qui venturus est, &c. quàm citò enim diabolus audit Christum esse venturū iudicare seculū per ignē, fugit, timens iudiciū ignis, quia scit se post diem iudicij æterno igne premendū. Eadē quoque ratione dicit magister Gilbertus, quod orationes in exequiis mortuorū debēt simili modo finiri, cōmunis tamen vsus ecclesiæ tenet, vt dicatur: Per Dominum nostrū &c. in illa tamē oratione. Fidelium Deus omnium conditor: debet dici, qui viuis & regnas, &c. vt præmissum est. Et aduerte, ꝙ orationes in laudibus, in Missa, & in Vesperis, sub eodē & solēniori tono dicuntur, pro eo, ꝙ illæ horæ solēnius & festiuius in ecclesia dicūtur: in aliis verò horis & officiis alius tonus minus solennis seruatur, tum quia minus solenniter dicūtur: tum quia illæ ad aliū referri possunt signatū. Omnibus autē orationibus, præterquā in exorcismis præmittitur, oremus, non tamen semper Dominus vobiscum, vt dictum est in præcedenti.
Sequitur videre † quare orationes, quæ circa principium Missæ dicūtur, collectæ vocentur. Et quidē ideò, quia sacerdos qui fungitur legatione ad Deum pro populo, in eis petitiones omniū in vnū colligit, & concludit, vt eas ad Dominū referat: propriè tamen dicuntur collectæ, quæ super collectū populū dicuntur: puta in processionibus, vel dum colligitur populus ad stationē faciendam, vt de vna ecclesia procedant ad altare. lix. di. quoniam. de conse. di. v. conuenit. In vrbe nanque quælibet ecclesia stationalis habet aliquā ecclesiam sibi vicinā, in qua colligitur populus die stationis, & ibi dicitur collecta super populū collectum: & inde omnes simul ad ecclesiam, in qua fit statio, accedunt. Vnde in cōcilio Agaren. de conse. di. v. conuenit. in fin. dicitur quod plebs collecta oratione ad vesperā dimittatur ab Episcopo, cum benedictione, & est sumptum hoc nomen de Leuitico, vbi scenophegia, quæ est vltimum festorum legalium, collecta vocatur, pro eo quia in fructuum collectione fiebat: & figurabat futuram operum nostrorum collectionem, cùm dicetur: Ecce homo, & omnia opera eius cum eo. Orationum † varij fuerunt doctores, 14
quarum numerus & varietas intantum excrescebat, quòd octauum Africanum concilium constituit, vt nullæ preces vel orationes, vel Missæ, vel præfationes, vel commendationes, vel manuum impositiones dicantur, nisi in concilio fuerint approbatæ. Et Gelasius Papa tam à se, quàm ab aliis appositas preces dicitur ordinasse. B. Greg seclusis his quæ nimia, vel incongrua videbantur, rationabilia coadunauit: congrua multa nihilominus per se
necessa

15 necessaria superaddens. Cæterum, quidam † modum & ordinem excedentes, in tantùm orationes multiplicant, vt auditoribus tātum tædium generent & fastidium, quasi Deus & homo, verborum multitudine flecti possit vt præmissum est. de conse. dist. v. non mediocriter. cùm ecōtrà Esaias dicat: Cùm multiplicaueritis orationes vestras non exaudiam. Et Dominus in Euāgelio dicat. Cùm oratis, nolite multum loqui sicut Ethnici faciunt. Putāt enim in multiloquio exaudiri. Vnde cùm ei dixisset Apostoli: Domine doce nos orare: compēdiosam eos orationem docuit: Pater noster, &c. Huiusmodi ergo orationis formam sequentes sacerdotes in Missa septenarium orationis numerum non excedunt. Nam Christus septem petitionibus omnia corpori & animæ necessaria cōprehendit in illa, prout sub eo dicetur: quia verò numero Deus gaudet impari, quidam obseruant, vt impares dicant in Missa orationes, videlicet, vel vnam tantùm: sicut vna Epistola, vel vnum Euangeliū dicuntur, & iste numerus est ordinarius, vel tres, vel quinque, vel septem. Vnum ad designandum fidei vnitatē, vel vnitatis sacramentū. Tres, ad significandū mysterium Trinitatis: & quia Christus ter in passione orauit, dicens, Pater, si fieri potest, trāseat à me calix iste. Quinque, ad designādū quinque plagas Christi, seu in quinque partitā Christi passionem. Septē, ad designādum spiritū gratiæ septiformis seu septem dona Spiritus sancti. Deus enim diuisionē & discordiam detestatur. Vnde cùm cæterorum dierū operibus benediceret, operibus tamen secūdæ diei benedixisse non legitur: eò quòd binarius numerus primo ab vnitate recedebat, & ab eo cæteri diuisibiles numeri originem sortiuntur, & impar numerus mundus est. xxxij.

Esa. 1.
Matt. 6.

16 qu. j. nuptiæ. Et nota, quòd in summis † festis tantummodo dicitur vna collecta, nisi fortè eadem die aliud festū occurrat. Sciendum quoque est, quòd totidem collectæ & eodem ordine dici debent in secreta, post communionem, quot præcesserunt antè Epistolam in exordio Missæ, nec plures, nec pauciores, finis nanque debet suo principio & quilibet post communionē collectæ & secretelæ præcedentibus conuenire. Cauendum est etiam, quia si collecta pro defunctis intermisceatur in Missa quæ dicitur pro viuis: non finalis, sed penultima, vel antepenultima dicatur, quia finis debet ad suum principium retorqueri, de consecratione distinct. j. Episcopus. Semper enim facienda est memoria pro defunctis: prout dicetur sub decima particula secretæ, super verbo: Memento etiam Domine, &c. quia etiam viuorum & etiam sanctorum, in quorum honore celebrantur, qui in vita gloriæ viuunt, auxilio egent. Sed in Missa pro defunctis intermisceri non

debet collecta pro viuis:etiam , vt quidam dicunt,illa cõmunis, Deus qui viuorum dominaris,&c. ab August.cõposita ad notandum , quòd defuncti iuuare nequeunt viuentes in hac vita , nec etiam implorare æternã vitã:licet ipsi iuuari valeant ab vtrisque. In Missa tamen pro defunctis potest, vt quidã dicunt,esse penultima collecta de sanctis:& econuerso.Inno Papa primus composuit quatuor collectas pro mense Septembri. Innoc. verò Papa tertius composuit illã;A cunctis nos quæsumus Domine, mentis & corporis defende , &c. In † ecclesia Lateran. nunquam dicitur 17
oratio,sed in Missa & in omnibus horis loco orationis alta voce pronuntiatur oratio Dominica , quæ in nouo testamento prima oratio fuit. Nam & in primitiuã ecclesia sic fiebat.† Sanè Ponti- 18
fex seu Sacerdos dum orare seu orationem dicere incipit, manus eleuat,& extendit,iuxta illud He. 12. Manus remissas erigere,& genua debilia roborare:& Romano Põtifici, & etiã aliis Episcopis in multis ecclesiis ministri adstantes,eleuatas manus sustentant, quæ manuum eleuatio à lege sumpsit exordium. Legitur enim Exod. 16.c.& xxxvj. dist. si quis.quòd cùm Israël pugnaret aduersus Amalech in deserto, Moses ascendit super verticẽ collis:cúmque leuaret manus , vincebat Israël, si verò paululum remisisset, Amalech populum superabat : Aaron autem & Hur sustentabant manus eius , ex vtraque parte. Legitur etiam 3. Reg. cap.8.quòd Salomon stetit ante altare Domini in conspectu ecclesiæ Israël : & expandit manus suas in cœlum orans pro populo.& Gen.4.Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum.
Act. 1. Eleuatio autem ipsa, repræsentat, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cœlum. Vel eleuat manus ad instar Saluatoris in cruce pendentis. Vnde illud:Eleuatio manuum mearum,sacri-
Psal. 40. ficium vespertinum. Extensio verò manuum ideò fit.Nam Chri-
Luc 23. stus cùm expandisset manus in cruce, pro persecutoribus orauit, dicens,Pater mi,dimitte illis,quia nesciunt quid faciunt:moraliter instruens,quia Christus semper paratus est recipere pœniten-
Ioan. 6. tes.Iuxta illud quod ipse promisit : Omnis qui venit ad me, non eiiciam foras. Quidam tamen perfidi hæretici derident huiusmodi manuum extensionem , propter illud Esa.Cùm extenderi-
Esaiæ 1. tis manus vestras,auertam oculos meos à vobis.

SVMMA.

1 *Epistola,quid.Vnde dicatur,& quid significet.*
2 *Epistola vbi debeat legi.*
3 *Epistola cur præmittatur Euangelio.*
4 *Diaconus lecturus Epistolam, à quibus, & quot comitetur.*
5 *Epistolam legens, quò flectere vultum debeat.*

Episto

6 *Epistola sumpta ex libro Mosi vel Salomonis qualiter terminetur.*
7 *Epistolam legere non potest quis nisi fuerit subdiaconus.*
8 *Ministerium verbi Dei est triplex.* 9 *Sedendi vsus, vnde.*
10 *Lectiones Apostolicas & Euangelicas, quis primum statuerit debere dici ante sacrificium.*
11 *Euangeliorũ, Epistolarũ, & Prophetiarum varia est terminatio.*

De Epistola. Cap. XVI.

1 ORatione finita, dicitur Epistola, † quæ significat doctrinam Apostolorum. Eleganter autem illam præcedit oratio: quia legitur Luc. 10. c. Rogate dominum messis, vt mittat operarios suos in messem suam. Sanè Epistola Græcè & Latinè supermissió, vel superrogatio: dicitur ab ἐπὶ quod est supra, & σόλον, missio. * Missa enim est ab Apostolis supra legẽ Mosi, supra Psalmistas & Prophetas supra Euangelium, sicut & Prophetiæ supra legem, vnde & literæ de vna persona ad aliam missæ appellãtur Epistolæ, scilicet supra missæ, quasi missæ supra, seu præter id, quod refert nuntius viua voce: sicut & Apostolus supra id, quod dixerat
2 Ephesiis, Corinthiis & aliis, Epistolas mittebat. Legi debet † Epistola secundum magistrum Petrum Antisiodoren. in dextra parte ecclesiæ: quia Christus primò venit ad Iudæos, qui dicebãtur in dextera esse. Melius tamen fit in medio ecclesiæ pro eo, quòd Ioãnes fuit medius inter Apostolos & Prophetas, vt iam dicetur. Dicitur quoque Epistola in loco inferiori. Euangelium in superiori: & supposito panno, de quo sub Euangelio dicetur. Præmit-
3 titur † autem Epistola Euangelio. Epistola nanque designat officium, quod Ioannes ante Christum exercuit, qui præiuit ante faciẽ Domini parare vias eius: sicut ipse testatur. Ego, vox clamãtis in deserto, parate viã Domini. Ioannes ergo quasi subdiaconus & subminister illius, qui de se dicit: Non veni ministrari. Vnde sicut prædicatio Ioannis præcessit prædicationem Christi: ita Epistola Euangelium præcedit. Gerit quoque Epistola, figuram legis & prophetiæ, quæ Chisti aduẽtum præcesserunt: sicut ipsa Euangelium præcedit. Præcessit quidem Lex Euangelium: sicut vmbra lucem: sicut timor charitem, & initium perfectionem.
4 Sanè † subdiaconum Epistolam lecturum vnus tantùm comitatur acolytus: quia prædicationem Ioannis pauci secuti sunt: quoniam lex neminem ad perfectioné ducit: sed diaconum Euangelium lecturum, tam subdiaconi quàm acolyti & cæteri comitãntur: quia prædicationem Euangelij, quæ perfectionem facit, plurimi susceperunt. Dici etiam potest, quod per subdiaconi & diaconi ad legendũ processum, duplex Christi manifestatio per illum plicem eius aduentũ significatur: quorum primus vnum tantùm

Luca 1.
Matt. 20.

habuit præcursorē,scilicet Ioannem, qui per subdiaconū præcedentem significatur. Secundus duos habebit, videlicet Enoch & Heliā:qui per duos vel plures præcedentes diaconum figuratur. Facies autē † Epistolā legentis respicere debet altare,quod Christum significat, quia Ioannis prædicatio se & alios dirigebat in Christū,de cuius vultu iudicium, & æquitas procedunt, extra de eccl. ben. vt nostrū.Is verò, qui præcedit subdiaconū euntem legere, non vertit faciem ad legentē, quia Ioānes non ad se audiētes,sed potius ad Christum dirigebat.Sed qui diaconum euntem legere præcedebant, nunc respiciunt ad Euangeliū, & ad faciem recitantis.Primò,vt ex mutua vtrisque inspectione,amor & charitas Christi notetur, qui in Euangelio prædicatur. Secundò, vt se esse contestes Euangelicæ doctrinæ ostendant, sicut legitur in 5

Esa.44. Esa.Vos estis testes mei,dicit Dominus. Quia verò Ioannes fuit limes præcedentium,& subsequentiū, medius inter Apostolos & Prophetas, Nam lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, & ex eo re-

Lucæ 16. gnū Dei euangelizatur. Ideò epistola nec semper legitur de Prophetis,nec semper de Apostolis, sed interdum sumitur de veteri testamento:interdum de nouo. Ioannes enim, cuius vocē repræ-

Ioan. 1. sentat Epistola, cū antiquis Christū prædixit futurū, dicens:Qui post me venit,ante me factus est, & cum modernis Christū ostē-

Ioan.1. dit repræsentem, dicens:Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.Interdū ergo sumitur de Apostolis: quia licet eorum doctrina non præcesserit Euangeliū:tamē ad vitam æternam refertur:sicut lex & prophetia:& interdum de veteri testamento:rarò tamen:quia velū templi est scissum:nec ponendum est ante oculos velum. Epistola tamen non legitur de quinque libris Mosis: quia in illis temporalia promittebātur. In cuius signū lectiones de illis sumptæ terminantur in grauem accentū: vt iam dicetur. Considerandum † autem est, quod quando lectio vel epistola de 6 libris Mosi, vel Salomonis sumitur: nomen eorum recitatur: vt dicetur in proœmio vj.partis.Item in epistolis,quæ sumuntur de Prophetis, vel de Actibus Apostolorum, siue de Apocalypsi ponitur in principio hæc oratio:In diebus illis:& in fine dicitur:ait Dominus omnipotens: eò quòd in libris illis hoc sæpè scriptum inuenitur.Eadē etiam ratione,dicitur in epistolis Iacobi & Petri, Charissimi:& in epistolis Pauli:fratres,& in Christo Iesu Domino nostro.In epistola tamen ad Hebræos dicunt quidam non de-

Hebr.3. bere apponi:Fratres:eò quòd Apostolus suspectus erat Hebræis: sed melius vt est,apponatur, quoniā quidā boni erant inter eos, vt ipse eos in quodam loco eiusdem epistolæ vocat fratres. Propter præmissam etiam causam dicitur in Euangelio. In illo tem-

pore: propriè tamen loquendo nulla epistola est de veteri testamento: sed illæ lectiones vocantur. Porrò licet in epistolis, quæ de Apoca. leguntur dicatur: Lectio libri Apocalypsis beati Ioannis Apostoli: in quibusdam tamen Ecclesiis, & Apostoli tacetur illud verbum beati. Certum enim est, quòd beatus Ioannes præcipuè fuit inter apostolos à Christo dilectus. Dilectio autẽ Dei, bonos nos efficit, quia beatus, quem elegisti & assumpsisti. Hac *Psal. 64.*
ergo consideratione, cum sicut cæteros sanctos superuacaneum est beatitudinis titulo sanctum ostendere: & Solem quodammodo facibus adiuuare. vj q. j cap. omnia cum ipse velut titulus per se patens effectum beatitudinis, scilicet dilectionẽ Dei euiden-
7 ter præ cæteris sit sortitus. Cæterum nullus debet † epistolam solenniter in Ecclesia legere, nisi sit subdiaconus: qui si fortè defuerit, dicatur à diacono: de quo dictum est in secunda parte sub tit. de subdiacono, & de diacono: vel etiam à sacerdote. Melius enim est, vt sacerdos etiã missam cantans, illam legat, quam si ab acolyto vel alio inferioris ordinis legatur. Circa hoc autem notandum est, quòd populi instructio fit per verbũ Dei, quod quidem à Deo per eius ministros ad populũ peruenit: & ideò ea quę ad plebis instructionem pertinent, nõ à sacerdote, sed à ministris
8 dicuntur. † Ministerium tamen verbi Dei, triplex est. Primum authoritatis: quod cõpetit Christo qui minister dicitur, Matth. 7. Erat enim sub potestate docens. Secundum manifestæ veritatis: *Rom. 20.*
quod cõpetit prædicatoribus noui testamẽti: de quo dicitur in 2. Cor. 3. Qui & idoneos fecit ministros. Tertiũ, figurationis, quod cõpetit prędicatoribus veteris testamẽti: ideoq; doctrinã Christi proponit diaconus. Doctrina verò prędicatorũ veteris testamẽti, proponitur per subdiaconos. Nec obstat, ꝙ aliquando per eos legitur loco epistolę aliquid de ipso veteri testa. quia prædicatores noui testa. etiã vetus prædicant. Cæterũ doctrina prædicatorum, *Matt. 21.*
veteris testamẽti, nõ semper legitur: sed illis diebus, quibus præcipuè cõfiguratio noui & veteris testamẽti designatur: vt in ieiuniis quatuor tẽporum: & quando aliqua celebrãtur: quæ in veteri lege figurata sunt, sicut passio, natiuitas, baptismus, & aliquid huiusmodi: & quoniã vtraque doctrina ordinat ad Christum & eorum, qui præibant. & eorũ, qui sequebantur: ideò doctrina Christi postponitur quasi finis. Cùm autem dicitur Epistola: genua non flectimus, cùm ad nouum pertineant testamentum: imò sedemus, quia doctrina in silentio & quiete audienda est. Vsus
9 † etiam sedendi à veteri testamento assumitur, sicut in Esdra legitur. Milites tamen stare consueuerunt, quando Epistolæ Pauli leguntur in honorem eius, quia miles fuit: vnde signum militiæ

suæ

suæ depingitur cū ense in manu: vel ideò, quia ipse suā prædicationem Euangelium nominauit. Et est sciendū quòd nunquā in quadragesima legitur epistola Pauli: nisi tantū in cœna domini: quia ad nouū pertinet testamētū. † Sanè lectiones apostolicas & 10
euangelicas, quis primò ante sacrificiū dici debere statuerit, non omnino certū est. Creditur tamen, ꝙ primi successores Apostolorum, eò ꝙ in illis eadem sacrificia celebrari iubētur. Quæritur autem, quare † prophetias voce inferius deflexa, Euangeliū verò 11
ac Epistolam, vocē exaltādo: finimus; Respondeo, per prophetiā, quæ est in veteri testamēto, synagoga, quę inclinata est, & cecidit intelligiturr: ideóq; inclinando vocem, & quasi cadēdo prophetia finitur. Hinc etiā est, ꝙ synagoga depingitur, quasi fracta hasta vexilli: per Euangeliū verò & epistolā ecclesia militās repræsentatur, quæ exaltata est, & ideò illa cū exultatione vocis finiūtur. Prætereà, in veteri testamento tēporalia & caduca promittebātur: in cuius figura lectiones in grauē accentū terminantur, in nouo verò testamento spiritualia & æterna, in cuius rei signum Euangeliū & Epistola in accentū terminantur acutū. Quędā tamē lectiones de veteri testamento sumptæ, quæ in officio Missæ pro Epistolis sæpè legūtur, in acutū terminātur accētū, & sub tono Epistolari leguntur. Cùm enim tūc in locū Epistolæ succedāt, meritò, & quo ad hoc, & quo ad nomē, illarū debēt imitari formā.

ANNOTATIO.

* Missio,) Videtur author hoc verbū minus duxisse à sua ἐτυμολογία Dicitur enim ἐπιστολὴ ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, quod est mittere, quia ad absentes mittitur. Vel, si mauis, ἐπιστολὴ, iussum mandatum. N. Doard.

SVMMA.

1 *Subdiaconus, Epistola lecta, reuerentiam facit sacerdoti, quaque id significatione. & num. 3.*

2. *Subdiaconus, manus sacerdotis osculatur, lecta Epistola.*

De reuerentia post lectam Epistolam facienda.

CAPVT. XVII.

POst lectam † Epistolam, subdiaconus cum acolyto ad sacerdotem accedit, illud insinuās Matth. 11. quòd Ioannes cùm 1
audisset in vinculis opera Christi, misit duos ex discipulis suis non credentes Christum esse Messiam, vt interrogarent illum,
Ioan. 1. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et respondens Iesus, ait illis: Euntes annunciate Ioanni, quæ vidistis & audistis: Cæci vident, &c. vt dicetur in vj. parte, sub tertia Dominica aduentus. Quia verò illi per visa miracula cognouerunt hunc esse, de quo eorum magister prædixerat, Qui post me venit, ante me factus

factus est, cuius non sum dignus soluere calciamenta sua: ideò pronus ad pedes calciamentum Roma. Pontificis subdiaconus *Psal.*117.
2 osculatur. Prætereà, quia dextra † Domini fecit virtutem: ideò subdiaconus in quibusdã ecclesiis osculatur dextram sacerdotis. Adhuc lecta epistola subdiaconus librum clausum episcopo repræsentat: ipse verò supra illum manum ponit, quam subdiaconus osculatur. Nempè episcopus Christum figurat: qui clausus liber repræsentatur, ad designandum, quòd solus Christus potuit aperire librum, & soluere signacula eius: in quo & ipse Christus & eius mysteria clausa erant: donec cœpit ab ipso Christo per prædicationẽ euangelij aperiri. Christus autem legẽ, in qua clausus tenebatur, opere impleuit, qui non venit legẽ soluere, sed adimplere: quod significat manus impositio super librũ. Manus enim, opus significat. Ipsa quoq; manus impositiò, significat desideriũ & promissionẽ credendi, & opere cõplendi, quæ lecta sunt. Quia verò nemo accipit benedictionẽ in lege promissam: nisi qui cum amore qui per osculũ designatur, opere perficit, quod sermones alios facere docet: ideò ad hoc designandũ subdiaconus benedictionem accepturus manum Episcopi osculatur. † Rursus quia Pontifex (vt premissum est) Christũ repræsentat, subdiaconus & cæteri debent ei actus suos humiliter subdere & ab ipso benedictionis gratiã postulare. Vnde in Euangelio: Cùm omnia benefeceritis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus: & subsequenter episcopus vel sacerdos subdiacono benedicit: quia & Christus cõmendauit Ioannẽ dicens: Quid existis videre in deserto? Prophetã? etiam dico vobis plus quàm Prophetam. Amen, amen dico vobis. Inter natos mulierũ, &c. Subdiaconus ergo post finem: diaconus verò ante principium lectionis ad sacerdotes accedit & exhibet reuerentiam: quia lex finẽ accepit in Christo: sed Euangelium originem sumpsit ab ipso: nam lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem; Euangeliũ Christi & Epistolæ post Ioannem. In missa verò pro defunctis subdiaconus lecta epistola non venit in osculum manus, tum quia ibi cessat ratio suprà dicta: tum quia in illa missa quælibet solennitates subtrahuntur.

*Luc.*7. *Matt.* 11 *Ioan.*1.

SVMMA.

1 *Sacerdos, in missa quare sedeat, limitatum.* 3.
2 *Sessio ministrorum in missa quid notet.*

De confessione Sacerdotis, vel Episcopi & ministrorum.

CAPVT XVIII.

1 ORatione finita † Sacerdos seu Episcopus sedet. Et est notãdum, quòd in missæ officio tribus horis sedet, videlicet, dũ Epistola legitur: de quo in tit. de mutatione sacerdotis dicetur:

Luc. 2. & dum reſponſorium & allelu-Ia cantantur:ſignificans tres dies, quibus Dominus ſedit Hieroſolymis in templo in medio doctorum,audiens & interrogans illos. Sedens autem ſtat conuerſus ad populum, vt oſtendat poteſtatem ſibi à Deo eſſe datam,quòd poſſit ſpeculari,& ſuperintendere,qui ſtant in eccleſia humiliter, qui ſuperbè,animæ enim ei cõmiſſæ ſunt:& de illis eſt rationem redditurus Deo. Sed etiam in loco eminẽtiori, vt quaſi vineator

Act. 1. cuſtodiat vineam ſuam,& populo ſuperintendat : nam & dominus

Marc. vl. nus in alta Polorum ſede ſtans, cuſtodit ciuitatem ſuam. Porrò, oratio quæ dicitur ante epiſtolam, prius, quam ſacerdos ſedeat, ſpecialiter ſignificat tempus illud,quo Chriſtus in cœlum aſcenſurus Apoſtolis benedixit. Seſſio verò, quæ ſequitur, ſignificat Chriſti ſeſſionem poſt Aſcenſionem ad dextram patris : ſedes quippè victoris eſt. Vnde ſeſſio ſacerdotis,victoriam Chriſti deſignat, vt dicetur ſub tit.de mutatione ſacerdotis.Seſſio † mini- 2
ſtrorum, ſignificat ſeſſionem ipſorum,quibus dicitur : Sedebitis

Mat. 16. vos ſuper ſedes, iudicantes xij.tribus Iſraël, ſcilicet illos, qui in

Luc. 19. cœleſtibus iam regnant. Qui verò in choro laborant, illos qui adhuc in mundo peregrinantur. Vnde lectores & cãtores ad officium ſurgentes,negotium Dei agunt:quibus dicitur : negotiamini,dum venio. Quidam ergo miniſtrorum cum Epiſcopo ſedent:per quos Chriſti membra in pace iã quieſcentia,ibi intelli-

Ephe.2. guntur : de quibus Apoſt Conſedere fecit nos in cœleſtibus in Chriſto,aut illi,qui iudicabũt xij.tribus Iſraël:alij verò ſtant,per quos Chriſti membra adhuc in certamine poſita intelliguntur. Nempè Pontifice ſedẽte in quibuſdam eccleſiis, candelabra mutantur de locis ſuis,& collocãtur in ordinẽ vnius linæ à primo,

Ioan.1. vſque ad altare:ad notandũ, quòd de plenitudine Chriſti omnes accepimus in ſpiritus vnitate, ſed gratiarũ varietate: diuiſiones enim ſunt gratiarum,idem autẽ ſpiritus.de cõſec.d.iiij. cũ omni. Spiritus enim à primo cetero ſtatuo ſeu cãdelabro,id eſt,à Chriſto, procedens, & vſq; ad altare,id eſt, electorũ corda perueniẽs

1.Cor. 12. alternatim in membris dona variat gratiarum.Et memẽto quòd acolyti deponũt candelabra in terram: quoniã poſt peracta prædicationis officia per humilitatẽ agnoſcunt, quòd ſunt puluis & cinis , ſicut dicit Abraham Loquar Domino, cum ſim puluis &

Gen. 18. cinis. † In Rom. ordinario legitur, vt Pontifex non ſedat:donec 3
poſt primam orationem, dicatur amen. Non ergo debet ſedere vſque ad lectionem:quoniam præcedẽs officium gratulationi de aduentu & operibus Chriſti deputauit. Epiſcopus enim Chriſtum venientem & operantẽ ſignificat:cæteri verò eos,qui præibant,& qui ſequebantur,& qui obuiabant,repræſentant.

SVM

SVMMA.

1 *Graduale sequitur Epistolam. Limit. num.2. quid significet. ibid. & 7. vnde dicatur. num.3.*
4 *Graduale, qua voce offerendum. 6. Responsorium, vnde dicatur.*
8 *Versus responsorij, vel gradualis, quid significet.*
9 *Hymnus, gloria patri, non cantatur post responsorium Missæ, post horarum autem, sic.*
10 *Gradualia, qui composuerint.*

De graduali. Cap. XIX.

1 POst epistolam † cantatur graduale seu responsorium, quod pertinet ad opera actiuæ vitæ, vt notetur nos operibus respondere eis, quæ in lectione audiuimus: scilicet prædicationem. Rursus quod Ioannes prædicabat pœnitentiam dicens: Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum. Et iterum: Facite dignos fructus pœnitentiæ. Meritò post Epistolam graduale sequitur; quod pœnitentiæ lamentum insinuat, propter quod in diebus Pentecostes de officio tollitur vt iam dicetur. *Matt.3.* Tertiò ideò post Epistolam sequitur graduale: quia post prædicationem Ioannis discipuli secuti sunt Christum: sicut Ioannes Euangelista describit, Stabat (inquit) Ioannes, & ex discipulis eius duo, & respiciens Iesum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei & audierunt duo discipuli eum loquentem: & secuti sunt Iesum. *Ioan.1.* Ad hoc cantus epistolam comitatur: quia prædicationes prædicatorum secuta sunt gaudiũ ecclesiæ & Dei laudes, & præconia credentium de conuersione: quia per graduale, conuersio de Iudæis, per versũ, cõuersio de gentilibus, per allelu-Ia, vtriusque in fide lætitia, per sequentiã, cãticum victorię figuratur. Alia
2 ratio ponetur sub tit. de tractatu. † In quibusdam tamen ecclesiis graduale ante Epistolam cantatur, ad notandum, quòd prædica-
3 tor prius opere, & posteà verbo debet docere. Dicitur autẽ † graduale, vel gradale, à gradibus scilicet humilitatis significãs ascẽsus nostros de virtute in virtutem: sicut filij Israël de mãsione in mansionem processerunt, vt tandem videamur Deus Deorum in Syon. Vnde in Deut. Terra nostra menstruosa est. Hæc terra, est cœlestis Hierusalem, quæ per cogitationes cœlestium habetur. *Deut.2.* *Psal.83.* Conuenit enim graduale illi, qui nedũ ascendit de virtute in virtutem: sed adhuc in cõualle positus lacrymarũ: iam tamẽ ascen-
4 siones in corde disposuit. Rectius † ergo faciũt qui graduale nõ festiuis & modulatis vocibus offerunt: sed quasi cantũ grauem, asperum simpliciter potius & lamentabiliter canunt: tamen responsorium, per quod etiam prædicatio noui testamenti figuratur, altius lectione & epistola, quæ significat prædicationem

veteris

veteris testa.canitur:vt si quis fortè cordis auribus obturatis, depressa admonitione veteris testa.nõ excitatur,saltẽ excelsa modulatione noui demulceatur. Verumtamen,& lector & cantor officium suũ impleturi gradũ ascendunt,quia doctor perfectione vitæ vulgum transcendere debet.iiij.dist.statuimus.Potest etiam dici,quòd per epistolã Ioannis, per graduale Apostolorũ prædicatio intelligitur:per allelu-Ia,deuotio & lætitia.Rursus per lectionem,vetus, per cantum verò,nouum intelligitur testament. Sic ergo cantus suauior est lectione:sicut nouum testam.suauius
est veteri.† Secundò dicitur graduale,à gradibus altaris:eò quòd 5
in festiuis diebus in gradibus cantatur sicut & allelu Ia: ad notandum præmissos virtutum gradus. In profestis verò diebus in medio chori ante gradus altaris cantatur,ad designandum,quòd in corde,quod est in medio corporis,præmissos gradus fundare debemus. Tertiò:dicitur graduale, quoniã Apostoli post Dominum
gradiebãtur,vt iam dicetur.Respõsoriũ † verò dicitur:quia 6
versui vel epistolæ correspõdere debet:vt si in epistola agatur de gaudio,&in respõsorio similiter:si ibi de tristitia,& hic similiter:
Luca 7. ne possit nobis improperari, quod Dominus dicit: Cantauimus
Rom. 12. vobis,& non saltastis:lamẽtauimus,& nõ plorastis: Vnde Apost. Gaudete cũ gaudentibus, & flete cũ flentibus. Dicitur etiam responsorium: quia choro respõdente illud incipientibus cantatur: propter quod significat vitã actiuam, in qua sancti se ad inuicem hortantur,vt ad æternã perueniãt vitã.Potest tamen responsoriũ
Matt. 4. ad responsionẽ Apostolorũ referri: quoniam Christo vocante & dicente:Venite post me:ipsi non tantũ verbo, sed opere respõderunt:quia relictis omnibus secuti sunt eum: & gradiebantur post Dominũ,discipuli post magistrũ:de hoc dicetur in proœ. v. par-
tis. † Significat autẽ graduale seu responsoriũ laborantes in hac 7
vitæ:& ideò non dicitur intra octauas paschæ & pentecostes: per quas octauæ nostræ resurrectionis designãtur, quãdo omnis la-
Apoc. 21. boris expertes erimus, Absterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis sanctorum suorum.Itaq; in graduali seminamus, in allelu-ia, metemus.Versus responsorij sic vocatur: quoniã de eo fit reuersio ad ipsum responsoriũ,prout sub tit.de allelu-Ia dicetur. Rursus graduale bonũ opus & vitam præsentẽ,in qua seminamus,& à Domino peregrinamus,significat:versus verò, adiutoriũm de-
signat.Versus † ergo post graduale canitur:quia adiutorium no- 8
bis est necessariũ,quãdiu in hoc ergastulo detinemur. Graduale planè incipitur,ne nimis versus ascendant,in quo designãtur qui religionẽ propter eius austeritatẽ ingredi metuunt: versus verò altè, in quo designãtur, qui ieiunando, orando & alia bona faciendo

ciendo ascendunt:nō timentes carnem,quā cum vitiis & concupiscentiis mortificāt. Ad hoc quandoq; vnus solus versum cātat, ad monendū,quod quisque secū fragilitatē suā tractet. Et quanquam graduū tenore versus altè non inchoetur. In quo etiam significātur hi, qui consideratione propriæ fragilitatis, quicquid agunt,humiliter agunt. Finito tamē versu,vox fiducialiter exaltatur,in quo designatur,quòd de misericordia Dei cōfisi fiducia-
9 liter omni suæ actioni insistunt. Cantatur † autem graduale à perfectis, prout in tit.seq dicetur.Porrò, responsorium quod in missa cātatur:nec perfectē nec imperfectè repetitur:nec ei,gloria patri,subiicitur,quod tamen in responsorio aliarum fit horarum. Circa quod attendendum est,quòd aliæ canonicę horæ institutæ sunt,ad referendū Deo laudes pro diuersis beneficiis in illis horis ab eo receptis.Hinc est,ꝙ lectio in illis primò dicitur,in qua beneficiū vel pars eius in illa hora datum designatur:posteà cantatur responsoriū,in quo laus beneficio correspondet:quia ergo laus repeti debet,iuxta illud Apostoli:Gaudete in Domino semper:iterum dico gaudete, id est, laudem Deō dicite, ideò huiusmodi responsoriū repetitur.Sed & quia quis benefactori suo tenetur,Deo verò nihil aliud possumus,nisi gloriā & honorem offerre:ideò in fine responsorij & cuiuscunque nocturni,vbi in lectionibus aliquod beneficiū totū vel pars eius est repetitum, referimus gloriā,& gratiā Trinitati. Responsorium autē, quod in missa cantatur gratiam designat:vt præmissum est responsorium Apostolorum,Christo eos vocante,omnia relinquentium. Quia ergo illi nihil retinuerūt pro quo iterum eos vocari oporteret. Ideò responsorium illud nullo modò repetitur:sed nec cum gloria Patri finitur:quia non ad gloriam,sed ad luctum vocati sunt, dicente Domino in Ioan.Sicut misit me pater,& ego mitto vos.

Philip. 4. *Ioan.* 20.

10 Et nota † quòd Gregorius,Ambrosius & Gelasius composuerunt gradualia,tractus & allelu Ia:& ad missam ea cantari statuerūt. Cæterùm,quādoque solum responsoriū cantatur in missa:quandoque solum allelu Ia:quandoque responsorium,cum allelu-Ia: quandoque cum tractu:quandoque allelu-Ia,cum tractu:de quo dicetur in sexta parte,sub tit.de septem diebus post Pascha.

SVMMA.

1 *Allelu-Ia, quid significet: & vnde profecta vox, num.* 2.
3 *Allelu-Ia verbum Hebraicum, & eius interpretatio variè, nu.* 4.
5 *Allelu-Ia quod cantetur in Ecclesia, vnde tractum.*
6 *Pneuma allelu-Ia, quid significet.*
7 *Versus, vnde ducatur.* 8 *Cantorum varia differentia.*

De Allelu-Ia. CAP. XX.

Q

ANNOTATIO.

* De hoc verbo magna eſt apud Doctos diſſentio: primũ de ſignificatione, proximè de orthographia. Aug. enim duas dictiones efficit: vt Allelu, ſonet laudate: Ia, verò, vniuerſalem vel vniuerſaliter, ſcilicet Dominum. Ia autem apud Hebræos, teſte Hieronymo, vnum eſt de decem nominibus. Tu ex præſentium Authorum varietate, probabilibus ſequere iudicium. N. Doard.

Matth. 5. QVia poſt luctum ſequitur cõſolatio. Nam beati qui lugent, † quoniam ipſi cõſolabuntur: ideò poſt graduale cantatur 1
allelu-Ia, quod eſt lætitiæ canticũ, & auditum ab Angelis decantari: ſicut legitur in Apoc. 19. Rurſus, quia aſcenſus de virtute in virtutem, per quos graduale diximus ſignificari, ſæpè tædioſi eſſent, niſi gaudium haberent admiſtum, ſicut filiis Iſraël multa inconuenientia acciderunt, quando de manſione in manſionẽ proceſſerunt: ideò poſt graduale cantatur allelu-Ia. Tobiæ penult. Plateæ duæ ſternentur auro mundo, & candido: & in vicis eius
cantabitur allelu-Ia. Eſt † autem, allelu-Ia: laus Angelica: ſentẽ- 2
tia quidẽ breuis, magnũ continens iubilũ, ſiue incitans ad iubilũ. Iubilat enim eccleſia, ſciens ꝙ grandis reſtat via vſque ad mon-
3. Reg. 9. tem Dei Oreb, quod interpretatur menſa timens: ꝙ fideles obdormiãt in fide, & faciãt vitulũ conflatilem, i. laſciuiant in tẽporalibus.
Eſt autem † allelu-Ia, Hebraicum nomen: vocabulum ſi- 3
quidem ſignificans potius, quã exprimens ineffabile gaudium in hac vita peregrinantium: gaudiũ, videlicet Angelorũ, & hominũ in æterna felicitate lætantium, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Cuius verbi expoſitio ſecundùm Innoc. iij. ex 92. Pſal. habetur cum allelu-Ia præmittatur in tit. ſtatim Pſalmus exponendo tit. incipit, Laudate pueri Dñm:
vnde, ſecundùm eum † allelu-Ia, interpretatur: Laudate pueri 4
Dñm. Aug. verò ſic exponit, al, id eſt, ſaluũ: le, id eſt, me, lu, id eſt, fac, Ia, id eſt, Dñe. Hiero. ſic, alle, id eſt, cantate, lu, id eſt, laudem, ia, id eſt, ad Dominum. Gregor. ſic: alle, id eſt, pater, lu, id eſt, filius, ia, id eſt, Spiritus ſanctus: vel alle, id eſt, lux, lu, id eſt, vita, ia, id eſt, ſalus. Magiſter Petrus Antiſſiodoren. ſic: al, id eſt, altiſſimus, le, id eſt, leuatus eſt in Cruce, lu, id eſt, lugebant Apoſtoli. Ia, id eſt, iam ſurrexit. Petrus Comeſtor dixit ſuper App. & Aug. in gloſſa Pſalterij, quòd allelu-Ia, eſt verbũ imperatiui modi: & ſonat allelu, id eſt, laudate, ia, id eſt, vniuerſalem, vel ia, id eſt, inuiſibilem, ſcilicet Deum: quaſi laus inuiſibilis Dei. Et quoniam allelu Ia, futuræ beatitudinis quaſi proprium eſt vocabulũ, meritò magis eo tempore, ſcilicet Paſchali frequentatur: quo Chriſtus reſurgens eiuſdem beatitudinis ſpem nobis tribuit, & promiſſum: prout ibi

dicetur.

5 dicetur. Quod enim † aliis temporibus caneretur ad Missam, olim Ecclesiæ Romanæ consuetudo non erat:sed à beato Grego. constitutum:imò potius restitutum est. Nam cum prius tempore Damasi Papæ fuisset eadem,consuetudo defecerat. Hieron. dicit, quòd allelu-Ia dicatur in Missa,tractum esse de Ecclesia Hierosolymitarum. Canimus igitur allelu-Ia, post graduale,canticum videlicet lætitiæ post luctum pœnitentiæ:summo opere nitentes exprimere magnitudinem consolationis:quæ reposita est lugentibus. Iuxta illud:Beati,qui lugent:quoniam ipsi consolabuntur: *Matth. 5.* iubilantes potius, quàm canentes,vnamque breuẽ digni sermonis syllabam,in plures pneumas, protrahimus:vt iocundo auditu mens attonita repleatur,& rapiatur illuc,vbi semper erit vita si-
6 ne morte:& dies sine nocte. Est † etiam allelu-Ia modicum in sermone,& multum in pneuma: quia gaudium illud maius est, quam possit explicari sermone. Pneuma enim,seu iubilus qui fit in fine,exprimit gaudiũ & amorem credentiũ: & quanta lætitia & laus secuta sit, per prædicationem & fidem auditam. Iuxta illud:Audiuit & lætata est Sion,&c. & in Canticis:Exultabimus,& *Psal. 99.* lætabimur in te. Quid sit pneuma,dicitur in procemio v. partis: *Cant. 1.* Quando autẽ dicitur sequentia:non dicitur pneuma,post allelu-Ia, prout sub tit.de seq.dicetur. Potest etiam allelu-Ia referri ad exultationem eorum,qui de miraculis Christi gaudebant: laudantes Dominum,& dicentes:Quia vidimus hodie mirabilia, & *Luc. 5.* quia visitauit Dominus plebem suam.Tunc enim cantabatur iu- *& 18.* bilo allelu-Ia: quia omnis plebs,vt vidit,dedit laudem Deo, & gaudebat de vniuersis,quæ gloriosè fiebant ab eo.Hinc est,quòd à Septuagesima vsque ad Pascha,non cantatur allelu-Ia:quia tẽpore tristitiæ non debet decantari carmen lætitiæ: prout ibi in procemio vj. partis dicetur. Porrò quòd allelu-Ia, interposito versu repetitur:& sic bis in Missa dicitur, designat æternæ vitæ gaudium:& quòd interiecta lętitia sancti geminam glorificationis stolam accipient,animæ videlicet & corporis.Nam secũdùm stolam mentis seu animæ,exultabunt sancti in gloria,lætabuntur *Psal. 149.* in cubilibus suis:secundùm stolam carnis fulgebunt:& tanquam *Sapien. 3.* scintillæ in arundin. & de hoc dicetur in vj.parte sub Sabbato in albis. Versus ergo nihil sinistrum aut triste,sed totum iocundum,& dulce debet sonare, quales sunt illi: Dominus regnauit, *Psal. 92.* decorem indutus. Dominus regnauit,exultet terra,&c. Iubilate *Psal. 96.* Deo omnis terra, &c. Iustus vt palma florebit, &c. quoniam *Psal. 99.* absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum:& iam *Esa. 91.*
7 non erit luctus,neque clamor, neque dolor erit vltra. † Versus *Apoc. 21.* quoque dicitur à reuertendo, eò quòd per eum reuertimur

ad allelu-Ia, qui post allelu Ia sequitur: quia significat operationem, quæ laudi coniungi debet: quia non benè Deum laudat, qui benè operari cessat. Per hoc verò, ꝙ allelu-Ia, cum pneuma repetitur, laus & gaudiũ ineffabile patriæ significatur. In nõnullis ecclesiis, allelu-Ia, cãtatur à pueris: graduale à magnis, vt notetur,
Psal. 8. ꝙ Deus ex ore infantium perfecit laudem, & Psalmista: Laudate
Psal. 112. pueri Dñm: cuius Psalmi titulus est allelu-Ia Illi enim qui pueri sunt, laudi Christi cõueniunt, fortes verò in fide, & in tolerando aduersa, qui pugnare possunt, cõtra Amalechitas, graduale debent cãtare. Circa † hoc notandũ est quòd cantorũ alij sunt, qui 8 in choro cãtus voce magna distribuunt: hi sunt rectores ecclesię, qui Deũ laudant, & alios verbo & exẽplo ad laudandũ inuitant: alij sunt pueri, qui graduale in gradibus cantant: hi sunt actiui de virtute in virtutẽ, in charitatis gradibus ascendentes: qui dum graduale inchoant, alios ad cõpunctionẽ inuitant. Dum versum concinunt ad se redeuntes suas cogitationes accendunt: & dum
2. Tim. 4. illũ finiunt, se bonũ certamen certasse, & cursum insinuant consummasse. Alij sunt perfecti viri: qui in aliis ecclesiis allelu Ia, vel tractus in pulpitis concinunt; hi sunt contemplatiui, carnem affligentes, & mentẽ excedentes: quorũ conuersatio est in cœlis:
Philip. 2. non est hîc hominũ, sed Angelorũ. Sequentiam verò non illi soli decantãt, sed chori cõmuniter iubilant: quoniam iubilus æternus & ineffabilis Angelis erit communis & hominibus. Debet etiam allelu Ia, in gradibus & versus orientẽ decantari, & quoniã vitã contemplatiuã significat, debet legi in altiori loco: quã responsoriũ: quod actiuã designat. Rursus in quibusdã ecclesiis cantans allelu Ia, sumit aliquid in manu, vt insinuet se Deum non solùm
Psal. 46. voce, sed etiã opere collaudare, seu manus ducit, iuxta Psal. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate, &c. In plerisque etiam ecclesiis allelu-Ia de Trinitate cantant in Dominicis diebus, scilicet Benedictus, vel qualis pater: vt fidem hilariter profitentes ad spem perueniãt. Et attende, quòd allelu-Ia dñicale à Pentecoste vsque ad aduentum sæpè omittimus: quoniam aliter & aliter in aliis & in aliis gradualibus disponuntur. Et igitur diligens cantor attendat, & diligenter vniuersitatibus officiorum assignet.

SVMMA.

1 *Tractus, quid. Et quando, & cur adsumatur in ecclesia: & vnde,*
2 *Tractus, & Allelu-Ia, quàm differant.* (*num. 3.*
4 *Tractuum dicendorum ordo, & num. 5.*
6 *Tractus, significat captiuitatem Babylonicam.*
7 *Versus sequentiarum, cur dicantur à duobus.*

De Tractu. Cap. XXI.

A Domi

1 A Dominica † septuagesimæ, vsque ad vigiliã Paschæ, scilicet in diebus & officiis luctus, quia tunc nõ canitur carmẽ lætitiæ: loco allelu-Ia, quod significat exultationem habitã de spe æternorum, dicitur tractus ex institutione Thelesphori Papæ. Dicitur autem tractus, à trahẽdo, quia tractim & cum asperitate vocũ & prolixitate verborũ canitur: eò quòd miseriã & laborem præsentis incolatus insinuat: de quo Psal. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus, &c. In tractibus enim repræsentatur lõga sanctorum Patrum expectatio, & Iudæorum captiuorũ mœror, & afflictio: qui tempore Babylonicæ captiuitatis sedentes super flumina Babylonis, & flentes in salicibus, sua organa suspenderunt: quod tẽpus Ecclesia repræsentat à septuagesima cãtica læ-
2 titiæ subticẽdo, & tractus dicendo. Tantũ † autem interest inter allelu-Ia & tractum: quãtum inter lætitiam & tribulationẽ. Item tantum interest inter responsoriũ, cui omnes respondent, & tractum, cui nemo, quantũ inter actiuã & contemplatiuã vitam. Est autem tractus medius inter responsorium & allelu-Ia: vt dicetur in vj. parte sub tit. de septem diebus post Pascha. Porrò tractus, quia gemitũ & canticum lachrymabile exprimit: lachrymas san-
3 ctorũ, siue in actiua, siue in cõtemplatiua vita repræsentat. † Vnde tractus dicitur, quia sancti suspirãtes ab imo pectoris gemitũ trahunt: quia licet gaudeant vt monet allelu-Ia: tamen hic in valle lachrymarũ commorantes, habent irriguũ superius & inferius: quod tractus mysticat: gemit enim flebiliter pro dilectione supernæ beatitudinis: & super flumina Babylonis sedentes, patriæ suæ memores, interim lachrymas fundunt pro suis & aliorũ accessibus: dum ex vicinitate Babylonici fluuij seipsos vident sæpè aspersos & alios penitus immersos, ipsius fluuij rapiditate ferri deorsum. Sed quia hic ploratus quandoque est respectu superni gaudij: quandoque respectu nostræ miseriæ, ideò tractus similiter quandoque est de lætitia pro superiori irriguo: vt De profundis & aliis huiusmodi: de vtroque irriguo tractat Gregor. in
4 iij. lib. dialogorum, cap. xxxiiij. † Et est aduertendum quia post duos tract⁹ tribulationis, sequitur tractus lætitiæ: prout sub Dominica septuagesimæ, & dominicis sequentibus videri potest: & hoc ideò quia post duos dies sepulturæ Domini occurrit tertius resurrectionis. Rursus, quia gaudium sanctorũ non est hîc plenum & continuum, sed sæpè interrumpitur: ideò Ecclesia quandoque interponit tractũ: vt in tempore septuagesimali: & cum in sabbato Paschali, post alia sequatur tractus: quia hoc gaudiũ non expedit sine fletu: in sabbato tamen in albis duplicatur allelu-Ia: quia æterna vita perfectum erit gaudium: glorificata carne cum

Psal. 129
Psal. 136
Iosue 15.
Psal. 136.

anima:& cōpleta resurrectione sanctorū cū resurrectione Christi. Sane in Dñica Septuagesimæ vsque ad quartam feriam Cinerum dicuntur tractus solum dominicis diebus, eò quòd populus tunc melius conuenit in ecclesia, qui indiget edoceri, qualiter captiuitatē diabolicā per Babylonicam significatā, debet deplorare. † Tractus enim tēpus Babylonicæ captiuitatis repræsentat: 6
sed post dictā feriam, quæ est caput ieiuniorū, magis frequētantur: quia tunc magis est tempus mœroris & afflictionis: vt potè ordinatū ad excutiendū iugum diabolicæ captiuitatis, per mœrorem contritionis, & humilitatem confessionis: atque asperitatem satisfactionis, quæ præcipuè ieiunio vigent. Sed licet & Dominica dies resurrectionē figuret: tamē in dominicis septuagesimæ cātica lætitiæ subticētur: & tractus dicūtur: quia Iudæi toto septuagenario Babylonicæ captiuitatis continuè afflicti fuerunt, & nos in istius vitæ septuagenario, quæ per septenarium, & per consequens, per septuagenarium dicitur, continuè dolores & miserias expetimus: donec ad octauā veræ & perfectæ & non figuratæ resurrectionis, per Christi misericordiā veniamus. † Po- 7
stremò considerandum, quòd versus sequentiarum bini & bini, sub eodem cantu dicuntur: quod cōtingit, quia (vt plurimū) bini & bini per rithmos sub paribus syllabis componuntur: quòd in versibus tractuū non reperitur: qui ex sacra scriptura vt plurimū sumuntur: ideoque intantū nequeunt combinari. Rursus illæ sub vno cantu cōbināntur: ad notandū, quod exultatio veræ charitatis in vno Deo perficitur: sequentia enim exultationē, combinatio charitatem designat. Versus verò tractuum, quia mœrorē significant, singulariter decātantur: iuxta illud Psal. singulariter sum ego, donec transeā. Hier. 11. q. j. quando Solus fiebam, quia amaritudine plenus eram. Non est etiam omittendum, quòd licet regulariter graduale, vel allelu Ia, immediatè sequatur epistolam, ne nos musicus ille reprehendat dicens: Cantauimus & non saltastis, lamentauimus & nō plāxistis. Allelu-Ia, enim cātatur pro saltatione: graduale pro planctu subiungitur pœnitentiæ. Hoc tamen fallit in sabbatis quatuor tēporum: & in quarta & in sexta feriis maioris hebdomadæ: & in quibus tractus immediatè sequitur epistolam, & hoc ideò, quia in illis diebus musicus ille nobis aufertur: Nam in dicta quarta feria vēditur: in sexta crucifigitur: quod in dictis sabbatis, quod ad aliquid repræsentatur: & ideò ad maiorē luctū insinuādum, tractus in illis immediatè epistolam comitatur. Quòd autem tractus maiorem insinuet luctum, quàm graduale: per hoc innuitur, quòd nunquam cum allelu Ia, cantatur: nisi ob specialem causam in sabbato Paschali.

Psal. 140.

Lucæ 7.

SVM

SVMMA.

1 *Sequentia seu prosa, quid & quidnam notet.*

2 *Nocherius Abbas, sequentiarum author.*

3 *Petrus Cõpestellanus Episcopus, author est antiphonæ, Salue Regina.*

De Prosa seu sequentia. CAP. XXI.

1 POst allelu-Ia,† prosa seu sequentia dicitur, quod est similiter canticum exultationis, ad notandum geminam glorificationis stolam, quam sancti accipient, prout iam præmissum. Cantatur autem sequentia ab omnibus simul, in choro, vt notetur concordia charitatis: talis enim laus Deo placet: vnde in Canticis: *Cantic, 4.* vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa mea, in vno oculorũ tuorum: ideò dicit in vno, vt notetur concordia & voluntas vniformis: quia laus sic facta, est cibus delicatissimus Deo: hæc est tunica illa incõsutilis, quam Deus nõ patitur scindi. xvj. q. xj. sicut de hoc dictum est sub ti. de allelu-Ia: vt dicetur in proœ. v. partis, vbi
2 de antiphonis agitur. Nocherius abbas sancti † Galli, in Theutonia, primò sequentias pro pneumis ipsius allelu Ia composuit, & Nicolaus Papa ad Missas cantari cõcessit. Sed & Hermanus Contratus Theutonicus, inuentor astrolabij, composuit sequentias illas: Rex omnipotens, & Sancti spiritus, &c. & Aue Maria gra. & antiphonam, Alma redemptoris mater, & Simon Bariona. Petrus
3 verò Compostellanus Episcopus fecit illã † Salue Regina misericordiæ, vita, dulcedo & spes nostra salue, ad te clamamus. Quidam verò Rex Franciæ Robertus nomine, composuit sequentiã illam: Veni sancte spiritus. & hymnum Chorus nouæ Hierusalẽ. Antiquitus enim mos erat, vt semper cantaretur allelu-Ia, cum pneuma: sed posteà dictus Papa instituit loco illius pneumæ in præcipuis solennitatibus sequentias dici. Quando ergo non dicetur allelu Ia, non debet sequentia dici, quoniam loco pneumæ eius dicitur: & idem significat, quod pneuma, scilicet æternæ vitę gaudiũ, & delicias: quæ nullo verbo exprimi possunt: & ideò per pneuma, quæ est vox non significatiua intelliguntur. Et inde est, quod quædã sequẽtiæ antiquæ solẽt verba noua & incognita habere & insitata: tum quia cœli gaudiũ secretum atque incognitum mortalibus est: tũ quia nobis incognitus est modus laudandi Deũ in patria: tum quia iubilus cordis in pręsenti vita cognitus est ad plenum: tum quia omnia noua sunt pulchritudine decorata: vt in procemio digestorum. Hodie verò sequentiæ cum voce significatiua dicuntur, ad notãdum, quòd in illa magna festiuitate vitę æternæ iubilus plenè scietur. Sequentiæ verò æternæ vitæ mysticant laudes, iuxta illud: Beati qui habitãt in domo *Psal. 83.* tua Domine: in se. &c. Habent enim verba laudiflua & dulcẽ atq;

ſuauem cantũ: quia ibi omnia erũt plena laude & melodia cœleſtis organi, abundauit dulciflua lætitia, quia ſicut lætantiũ omnium habitatio erit ibi. Rurſus quoniã laudes æternitatis verbis humanis plenè nõ reſonãtur, ideò quædã eccleſiæ myſticè pneumatizant ſequentias ſine verbis, aut ſaltem aliquos verſus earũ, nulla enim erit ſignificatio verborum neceſſaria, vbi ſingulorũ corda patebunt ſingulis intuẽtibus librum vitæ: & vbi idem erit teſtis, accuſator, & iudex. x. q. iij. eorũ. Et nota, ſecundũ Iſid. quòd proſa eſt ꝓducta ratio à lege metri reſoluta, ſic dicta, ex eò ꝙ ſit profuſa: ſequentia verò dicta eſt, quia pneuma iubili ſequitur: & hîc in Euãgelio dicitur: ſequentia ſequẽtiæ in numero ſingulari.

Pſal. 86.

SVMMA.

1 *Sacerdos mutat locum in altari: & id qualiter, quáve ſignificatione.*
2 *Euangelium, quo conſilio legatur in ſiniſtra parte altaris.*

De mutatione Sacerdotis. CAP. XXIII.

HActenus, dum epiſtola lecta fuerit, & choro gradule pſallente, ſacerdos † tacitus ad dextrã partẽ ſedebit altaris, illud inſinuans, quod Ioanne prædicante Chriſtus quodãmodo tacebat: quia non prædicabat apertè: ſed dicturus Euangelium ſurgit, quia vt Euangeliſta tradit, poſtquã Ioãnes traditus eſt, venit Ieſus in Galilæã prædicans Euangelium regni Dei: & quoniã ſedes victoris eſt, ſeſſio ſacerdotis, victoriã Chriſti rectè ſignificat, qui poſt ieiuniũ vicit diabolum. nam reliquit eum tentator: & acceſſerunt angeli & miniſtrabant ei. Poſt dictam ergo ſequentiã, ſurgens ſacerdos, & ad ſiniſtrã altaris partem accedens, pronuntiat Euangeliũ, ſignificãs quòd Chriſtus non venit vocare iuſtos, ſed peccatores: iuxta quod ipſe in Euangelio dixit: Quia non indigẽt qui ſani ſunt, medico: ſed qui malè habent. ij. q. j. multi. per dextrã enim iuſti, per ſiniſtram autem peccatores ſignificantur: propter quod Dominus in iudicio ſtatuet quidẽ oues à dextris, hœdos verò à ſiniſtris, de hoc dictũ eſt ſub tit. de oratione. Quidã † tamẽ 2 dixerũt, quod ideò ſacerdos in principio miſſæ cõſiſtit ad dextrã: cum verò pronuntiat Euangeliũ conuertitur ad ſiniſtrã: & circa finem iterũ redit ad dextram: quia cultus Dei primò fuit in populo Iudæo, & Iudæa tunc erat ad dextrã: deinde Iudæis non credentibus, & verbũ Dei tanquã indignis reſpuentibus, cultus Dei tranſiuit ad gentes, ad quas Apoſtoli tranſierunt, & tunc Iudæa fuit à ſiniſtra parte: & circa finem reuertetur iterum ad Iudæos, ad prædicationẽ Enoch & Heliç, qui cõuertent corda patrum in filios: quoniam in diebus illis ſaluabitur Iuda, & reliquiæ Iſraël ſaluæ fient, qui enim primò dixerat in viam gentiũ ne abieritis: poſteà præcipit, dicẽs: Ite in orbẽ vniuerſum. Quia ergo prædicatio

Marc. 1. *Matt. 4.* *Mat. 9.* *Mat. 25.* *Hier. 23.* *Luc 1.*

catio peruenit etiam ad illos, qui in ſiniſtra parte fuerunt, dum *Mar. vlt.*
ſiccato Gedeonis vellere ros areã irrigauit, meritò in parte ſini- *Iudith 6.*
ſtra legitur Euangelium, ſicut in ſeq. tit. dicetur. Vnde verſus: Eſt ratio, cur pars altaris dextera Miſſæ, Principium, finémque tenet, mediúmq; ſiniſtra: Dextera Iudæos, Gentiles læua figurat. Cœpit ab his, defertur ad hos, refertur ad illos Noſtra fides, & erunt omnes in fine fideles. Sed cum ſacerdos qui pronuntiat Euangelium, repræſentat perſonã Chriſti, qui non prædicauit Gentibus,
ſed Iudæis: iuxta quod ipſe dicit in Euangelio: Non ſum miſſus, *Matt. 15.*
niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël. Vtrum illud rectè dicatur, prudens auditor, aduertat. De hoc dictum eſt ſub tit. qualiter Epiſcopus vel ſacerdos. Ad quancunque verò altaris partẽ ille ſe transferat, miniſtri eũ retro ſequuntur, prout dictum eſt ibidem.

S V M M A.

1 *Diaconus lecturus Euangelium, benedictionem petit, & quorſum id ipſum. nu. 7.*
2 *Euangelium vnde dicatur, & quid.*
3 *Euangelium eſt myſteriorum omnium caput.*
4 *Diaconus manum Pontificis quare oſculetur.*
5 *Euangeliorum librum, vnde ſumat Diaconus.*
6 *Diaconus librũ Euangeliorum ab vtra ſumat potius altaris parte.*
8 *Diaconi benedictio, vnde cœperit.* 9 *Diaco. qualẽ debeat ſe præſtare.*
10 *Diaconus & ſubdiaconus eadẽ ne via in pulpitũ aſcẽdãt, atq; redeant.*
11 *Puluinar ſuppoſitum libro euangeliorum, quid notet.*
12 *Diaconus, cur præmittat ante euangelium, turibulum cum incẽſo.*
13 *Acolyticum turibulo & incenſo præcedunt diaconum dicturũ euãgeliũ: & quibus id de cauſis.* 14 *Cerei, quid ſignificent. & nu. 15.*
16 *Crux antecedit diaconum in euangelij lectione.*
17 *Ambo, ambonis. quid. quidq; notet.*
18 *Euangelium in alto & ſublimi loco dicitur, fallit. nu. 19.*
20 *Aquila ſuperimponitur liber euangeliorum, & qua ſignificatione.*
21 *Euangelium, quare verſus Aquilonem legatur.*
22 *Diaconus, lecturus euangelium, populum ſalutat.*
23 *Euangelium legente diacono, omnes ſtantes audiunt.*
24 *Euãgeliũ, auditur nudato capite. Itẽ poſitis armis & baculis. nu. 25.*
26 *Diaconus, cur principio euãgelij ſubiiciat, ſequẽtia ſancti euãgelij.*
27 *Diaconus, initio euangelij, luſtrat os, frontem, & cor, ſigno ſanctæ crucis Item populus. nu. 28. & quid ita.*
29 *Subdiaconus, vtram manuum ſupponat libro euangelij.*
30 *Diaconus, librum euangelij oſculatur.*
31 *Subdiaconus, librum euangelij refert, vacuo diacono.*
32 *Sacerdos oſculatur euangeliũ: euangelio dicto à diacono. & qua id*

significatione. nu. 33.
34 *Sacerdos cur turificetur, dicto euangelio.*
35 *Euangeliorum præfationes duæ, & vtrilibet vbi locus.*
36 *Euangeliis quibusnam præponatur, In illo tempore & quibus non.*
37 *Euangelia leguntur variè, pro loci, temporis, & rei varietate.*
38 *Mulier vel Abbatissa non potest legere Euangelium in Missa.*

De Euangelio. Cap. XXIIII.

SVprà proximè tractatũ † est, qualiter Sacerdos non solenniter 1
celebrans, ipsemet Euangelium dicit. Verùm, quãdo Episcopus vel Sacerdos celebrat cum ministris cuncta solennius peraguntur: tunc enim in quibusdam ecclesiis, vt Romæ, diaconus dextra manu Pontificis osculata codicẽ euãgelij sumit de altari, illum subdiacono ad ferendum tradens, postea benedictionem postulat ab Episcopo, vel à Sacerdote, & ei benedicitur. In aliis tamen ecclesiis prius benedictionẽ postulat, quàm codicẽ accipiat de altari. Data itaque benedictione procedit diaconus, ad pulpitũ per dextrã partẽ chori, quem præcedit sub diaconus, cum textu Euãgelij, & illum præcedit turibulum cum incenso, & ante turiferariũ ceroferarij cum faculis accensis, ante illos in quibusdam ecclesiis, Crucis vexillum, sicque pulpitũ ascendit, & Euangelium incipit, quo dicto ad Episcopum vel Sacerdotẽ simul redeunt; quæ singula prosequemur. Notandum est autem, quòd in quibusdã ecclesiis in præcipuis festiuitatibus, diaconus proficisci volens ad legendum euangelium, incipit antiphonam, quę est in nocturnis super Benedictus, & dum ipse accedit ad pulpitum, illa cantatur & finitur à choro, vt notetur charitas, & cantatur sine pneuma, ad notandum, quod Deus non præcepit nos habere, nisi simplicem charitatem. Sanè iam figura mutatur, nam diaconus qui prius repræsentabat Prophetam, iam repræsentat Ioannem Baptistam, quoniam lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, & ex eo regnum cœlorum euangelizatur. (*Matt.* 11.) Ideò autem euangelium legitur, vt velut Christus post legem Prophetias, & Psalmos ore suo prædicauit: ita post epistolam, responsorium & allelu-Ia, per illud populo prædicatio eius annuncietur. † Et dicitur Euãgeliũ, 2
quasi bonus nuntius, ad quod est bonum & quod est nuntius. Est enim Euãgelium Christi & Apostolorũ prædicatio, nuntiat quidem vitam post mortem: requiem, post laborem: regnum, post seruitium. † Est autem sciendum, quòd sicut caput præeminet cę- 3
teris corporis mẽbris & illi cætera membra seruiunt: sic & Euãgeliũ principale est omnium, quæ ad officium Missæ dicuntur, & toti præeminet officio Missæ, & quæcunque ibi cãtantur, & leguntur, illi cõsentiũt in intellectuali ratione, prout in sexta parte sub

4 te sub qualibet dominica dicetur. Diaconus ergo primò dextrã manum Pontificis osculatur, nihil dicens, quia prędicator euangelizare debet pro gloria æterna, de qua sponsa dicit in Canticis: Dextra illius amplexabitur me. Nã & Angelus qui resurrectionis Christi gloriam venerat nuntiare, sedebat in dextra, stola cãdida coopertus. In aliis tamen ecclesiis non osculatur, sed solum inclinans benedictioné poscit. Verum subdiaconus vel diaconus non manus, sed pedes Rom. Pontificis osculatur, vt summo Pontifici summã exhibeat reuerentiã, & ostendat eum esse illius vicarium, cuius pedes osculabatur mulier illa, quæ fuerat in ciuitate peccatrix. Adorandum est enim scabellum pedum eius, quia sanctum est: cuius etiam resurgentis à mortuis pedes mulieres tenentes adorauerunt. Generaliter nemo debet manũ summi Pontificis osculari, nisi cùm de manibus eius aliquid accipit, vel cũ ad manus eius aliquid tribuit, vt ostẽdatur, quod ex vtroque debemus ei gratias agere, qui sicut semper dat propria, sic nunquã recipit aliena. Quas oblationes Rom. Pontifex recipiat, sub tit. de obligationibus dicetur. Subsequenter † diaconus textũ euangelij sumit de altari, quia de Sion exibit lex, & verbũ Domini, de Hierusalem: nõ vtique Mosaica lex quondã exiuerat de mõte Sinai, sed euangelica, de qua Propheta ait: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, consummabo testamentum nouum, suprà domum Israël, & supra domum Iuda. Sumitur etiã liber de altari, quoniã Apostoli de altari euangelium acceperunt, cùm prædicantes passioné Christi euangelizabant. Vel altare in hoc loco, significat Iudæos, à quibus transfertur regnum Dei, & datur genti facienti fructũ eius. Et ex eo, quòd liber sumitur de altari, notatur quòd euãgelium est verbum Dei, quod per altare significatur, secundum illud. Exod. 20. Altare de terra facietis mihi. Et propter præmissas rationes, quidam volentes dicere finita Missa Euãgelium sancti Ioannis, vel aliud, imprimunt primò signum crucis super altare, & postea in fronte. Sumit † autem illum, vt quidam volunt, de dextra parte altaris, quia ecclesia de Iudæis, à qua nostrum sumpsit exordium, antiquitus fuit à dextris, & ponit eum in manu sinistra, dextram supponens: iuxta illud. Leua eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me: & hoc propter triplicem causam. Primò, quia Euangelista docet cœlestia, quæ per dextrã, terrenisq; per sinistram intelliguntur, supponi. Secundò, inclinatur liber super sinistrum humerum, ad notandum: quòd Christi prædicatio de Gentili populo, transibit ad Iudaicum. Esa. 20. cap. in diebus illis saluabitur Iuda. Tertiò, quia in vita temporali, qua per illam significatur, necesse est Euangeliũ prædicare.

Cantic. 2. *Luc. 7.* *Psal. 109.* *Matt. 21.* *Esai. 2.* *Matt. 21.* *Cantic. 2.*

Et

Et textus euangelij in quibusdã Ecclesiis ornatur, exterius argẽto, & lapidibus, prout dictũ est in parte iij. sub tit. de legalibus indumentis. Liber autẽ ipse ab aduentu sacerdotis ad altare, donec Euangelium legatur, super altare remansit, quod quantũ ad hoc

Esaiæ 2. significat Hierusalẽ: quoniã euangelica doctrina primũ in Hierusalẽ facta est: & ibi permãsit ab aduentu domini, donec publicaretur gẽtilibus: iuxta illud, De Siõ exibit lex, &c. vt suprà. Hierusalem enim est locus passionis, quę per altare etiã significatur.

Rom. 10. Cõsequẽter † benedictionẽ postulat, quia nullus debet prędicare 7

Luc. 10. nisi mittatur Iuxta illud: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? extra. de hære. cùm ex iniũcto, & dominus inquit Apostolis. Rogate dominũ messis: vt mittat operarios in messem suã. xxv. di.

Esaiæ. 6. in nouo. Esaias autẽ cùm audisset vocẽ domini dicentis: Quem mittam & quis ibit ex vobis? Respondit: Ecce ego sum, mitte me: dixítq; dominus, Vade & dic populo huic: audite audientes, &c. viij. q. j. sciendum. Rursus † huiusmodi benedictionẽ præfigura- 8

Exo. 14. uit Moses, qui ascendẽs in montẽ accepit tabulas, & benedictionem, & populo mãdata proposuit: & dominus etiã benedixit ordini diaconali, cui dedit spiritum sanctũ, & misit ad prædicãdum per vniuersum orbẽ. Pontifex ergo, vel Sacerdos visibiliter benedicit diacono, qui est lecturus Euãgeliũ, quod nõ fecerat subdia-

Baruc. 2. cono lecturo epistolã: quia Christus inuisibilis manẽs, legem & prophetas quæ per epistolam significãtur, inuisibiliter misit, sed postquã in terris visus & cum hominibus cõuersatus est, Aposto-

Mat. 10. los & Euãgelistas visibiliter misit, & docuit. Euntes (inquit) prædicate, dicẽtes: Appropinquabit regnum cœlorum. Illi autem regressi circuibant castella euangelizantes, & curantes vbique. Et mittit eum ad legendum Euangelium, ad notandum quòd Christus misit Apostolos ad prædicandũ regnũ Dei. † Diaconus autẽ, 9 ea quæ sibi in benedictione dicuntur considerans, se corde purũ, ore mundum, & opere castum, studeat exhibere, quatenus sacrosanctum Euangeliũ possit dignè proferre, quia puteus aquarum

Cant. 4. viuentium, id est, euangelica prædicatio, nõ fluit impetus, id est, liberè, nisi de Libano, id est, corde casto, & ore cãdido, Non enim est speciosa laus in ore peccatoris imò peccatori: dixit Deus, Quare tu enarras iustitias, & assumis testamentũ meum per os tuum? iij. q. viij. § quod testatur, & ideò signo crucis munitur, deinde licentia & benedictione obtẽtis, & insuper cruce impressa, vt securus incedat, procedit ad pulpitũ cum silentio, inclinato capite nihil in quibusdã ecclesiis ferens, propter illud, ꝙ Dominus ipse

Luc. 10. præcepit Apostolis, quos misit ad prædicandũ regnũ Dei, Nihil, inquit, tuleritis in viã, & neminem salutaueritis. In aliis tamen eccle

ecclesiis diaconus fert librum, vt iam dicetur. Sed perueniens ad
ambonem, salutat, quasi intrans domũ cui offert pacem, vt infrà
dicetur, & transit per dexterã partem chori ad sinistram: vt liber
Euangelij de dextra ad sinistrã trãsferatur; & ibi legitur, quia de
Sion exhibit lex & verbum: vt suprà. Iudæa enim respuente ver- *Esaiæ* 2.
bum Dei, Apostoli transierũt de Iudæis ad gẽtes, & posteà præ-
dicatum est gentibus, quæ per sinistrã intelliguntur. Vnde Apo- *Act.* 13.
stolus ad Hebr. dicit: Vobis oportebat prius prædicare verbum
Dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis, ecce
conuertimur ad gentes. extra. de renun, nisi de hoc suprà in tit.
10 proxi. In ecclesia † Romana, & in quibusdam aliis subdiaconus
per vnam viam, & diaconus per aliam in pulpitum ascẽdit: quo-
niam ille docendo, & iste discendo in augmentum scientiæ pro-
cedit, & quia ministrator per meritum operis, & prædicator per
meritum oris in augmentum iustitiæ progreditur: vnde Psalmi- *Psal.* 35.
sta, Iustitia tua sicut montes Dei: per eandem tamen viã descen-
dentes ad Pontificẽ reuertũtur, quia per finalem perseuerantiam *Matt.* 10.
pertingunt præmiũ: sicut Dominus ait: Qui perseuerauerit vsq; *Act.* 1.
in finem, &c. de pœniten. dist. ij. Apostolus. & cap. multi. Et quia
prædicatio sine opere, non sufficit. Cœpit enim Iesus facere &
docere. Ideò prædicator per eandem viam reuertitur, per quam
accesserat ministrator. Præterea, ideò lecturus Euangeliũ ab vna
parte progreditur, & ascendit: & ab altera regreditur & descen-
dit: iuxta illud Euangelij: Per aliam viam reuersi sunt in regio-
nem suam, quoniã Apostoli prius prædicauerũt Iudæis, & postea *Matt.* 2.
gentibus, secundùm illud Apostoli: Quoniam repulistis verbum *Act.* 13.
11 Dei, & indignos vos fe. &c. Sanè diaconum † subdiaconus an-
tecedit, quia Ioannes & eius prædicatio Christum & eius prædi-
cationem præcessit, portãs in quibusdam ecclesiis puluinar, quod
libro supponat. Per puluinar quidem, quod libro supponitur, ad
quietem, significatur vitæ solatium, siue temporalia: quasi dicat,
Si vobis seminamus spiritualia, non est mirum si à vobis meti- 1. *Cor.* 7.
mus carnalia. 1. Co 9. xij. q. j. §. j. Nam secundùm Apostolum pri-
mo ad Corinth. Qui altari seruiunt, cum altari participant. extra *Deut.* 25.
de præbe. cùm secundum. dignus est enim operarius mercede
sua. Matt. 10 Et Dominus præcepit in lege: Non claudes os bo-
uis triturantis. extra. de præb. extirpandæ. Rursus puluinar sup-
ponitur Euangelio, ad notandum, quod suaue est iugũ Domini,
siue onus Euãgelij illud portare volentibus. Vnde in Matt. Iugũ *Matt.* 11.
meum suaue, & onus meũ leue: huic iugo, qui subiicitur, omnia
subiecta habet, secundũ Aug. puluinar ergo suauitas & dulcedo *Psal.* 83.
in mandatis Dei. Vnde Proph. Parasti in dulcedine tua pauperi *Psal.* 116.
Deus

Deus, & iterũ, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua domine. In Ecclesia tamẽ Romana, diaconus præcedit, vt doctor: subdiaconus sequitur, vt auditor: ille præcedit, vt prædicet, iste sequitur vt ministret. Post lectionem verò subdiaconus, quasi sufficienter edoctus præcedit, referens euangelium, quoniã mercedem euãgelij, de sua ministratione reportat, secundum illud, quod Dominus ipse promisit in Euangelio, Qui recipit Prophetã in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ recipiet: quẽ ideò pręmittit diaconus ad Pontificem, vt ostendat se fructũ prędicationis referre, de quo dominus iusserat: Posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Adhæc subdiaconus librũ, & puluinar reportans significat, quòd prædicator bono opere debet vitã suã Deo offerre. vnde Apost. ad Corint. 9. Omne quodcunq; facitis, aut verbo, aut opere, in nomine domini Iesu Christi facite. xxvij. q. vlt. non obseruetis. Præmittit quoque † diaconus ante euangelium turibulũ cum incenso: quia Christi opera præcesserunt eius doctrinam: iuxta illud, Cœpit Iesus facere & docere. Turibulũ autem, cum thure significat orationẽ cũ deuotione, quam tunc maximè debent habere fideles in audiendo diuinum sermonem. Rursus diaconus ideò præmittit turibulũ, quia prædicator debet odorem bonæ opinionis ex se mittere: iuxta illud Apost. Christi bonus odor sumus in omni loco: nã cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contẽnatur: extra. de sac. vnc. c. j. † Tertiò turibulum præcedit, vt ipsius diaconi oratio sicut incẽsum in cõspectu domini dirigatur. Ante turibulũ verò præmittit duos ceroferarios cũ faculis accẽsis. Primò, quia debet desideriũ & gaudiũ in cordibus auditorũ accendere, quatenus & libenter audiant, & gratanter obediant. In quibusdã tamen ecclesiis turibulũ cereos præcedit, quonia orationes & opera, virtutes de oratione flãmã, lucem & signa præcedũt: iuxta illud, Luceat lux vestra, & illud: Et virtus exibat de illo, & sanabat omnes. Secundò, Sacerdos vel Episcopus præmittit ante diaconum duos acolytos portãtes cereos. & incensum, ad notandũ quòd Christus præmittebat binos nuntios ante faciẽ suam in omnem ciuitatem, & locum quò ipse erat venturus, præferentes coruscationes miraculorũ & odorem virtutum; vnde reuersi dixerunt: Domine in tuo nomine etiã dæmonia subiiciuntur nobis. Facies enim Christi conuenienter hic intelliguntur Apostoli, qui normã doctrinæ suæ populis ostẽdebant, propter quod ipsis aiebat: Qui vos recipit, me recipit. Tertiò, ideò librum euãgelij præcedunt turibulũ & candelabra, quia doctrinã Christi virtus & fama pręibat, Euangelista testãte, Exiuit Iesus in virtute spiritus in Galilæã, & fama exiuit de illo

Marginalia: Matt. 10. — Ioan. 15. — 12 — Act. 2. — 1. Cor. 2. — 13 — Psal. 140. — Matth. 5. — Luc. 6. — Matt. 7. — Matt. 10. — Luc. 4.

in

in vniuersam regionē,& ipse docebat in synagogis eorū. Quartò propter causam in secunda parte sub titu. de acolyto scriptam.
14 † Rursus duo cerei illuminati, doctores ecclesiæ per quos ecclesia illuminatur, qui debent habere notitiā vtriusq; testamēti, designant. Hinc est quod ipsi cerei plerunq; quibusdā diuersorum colorum lineis decorantur, ad notandū, quod per doctores ipsos sacra scriptura diuersis sensibus exponitur, prout dictum est in principio libri. Si verò lineæ ipsæ aureæ vel argenteæ sint, designāt, quòd in ipsis doctoribus est aurum sapientiæ, & argentum
15 eloquentiæ. † Vel cerei ipsi designāt duo testamenta, quibus genus humanū illuminatur: vel legē & Prophetas, qui in quibusdā ecclesiis, dum euangelium legitur, in pauimento ponuntur, quoniam legis vmbra & Prophetarū ænigmata per lumē euangelij etiam ab humilibus intelligūtur, quia propter euāgelicā doctrinam, lex & Prophetia penitus euanuerūt in litera. In quibusdam tamen ecclesiis in diebus profestis, vnus puer cum vno tantùm cereo diaconū præcedit, per quod significatur: q̃ primum Christi aduentum, qui humilis fuit & occultus, præuenit tantum vnus præcursor, scilicet Ioannes Baptist. qui fuit lucerna verbi. In diebus verò festiuis duo cerei præcedunt, quia in secundo aduentu, qui solennis erit & manifestus, duo præmittentur præcones, scilicet Helias & Henoch, qui interficientur ab Antichristo in Hierusalem, quod significatur per extinctionē cererū. De candelabris & etiā cetereis aliter dictū est in prima parte sub ti. de Pictu-
16 ris. Antecedit † quoq; crux, primò ad notandū, q̃ diaconus debet prædicare crucifixum. Secundò, quòd qui eum intuetur per fidem sanatur à morsu serpentis antiqui, ipse est enim serpens in palo. Tertiò crux præcedit euangelium in signum, quòd prædicator sequi debet crucifixū. Vnde Dominus inquit Petro: Sequere me. Ioan. 21. cap. Post hæc diaconus super ambonem ascendit.
17 †. Dicitur autē ambo, ambonis, pupitū, vbi legitur euangelium, dictus ab ambio, ambis: quia locus ille gradibus ambitur. Sunt enim in quibusdam ecclesiis duo paria graduū siue duo ascensus in illā per mediū chori, vnus à sinistris, videlicet versus orientē quo fit ascensus, alter à dextris, videlicet versus occidētē quo fit descēsus, vt præmissum est. Vel ascēdit ab australi parte, nā Christus à Bethel, id est, Bethleem, quæ est ad austrū, venit in Hierusalem: vnde dicitur: Deus ab austro veniet, Ascendit ergo super *Abac.* 3.
ambonē, ad notandū, quod Christus ambit omnes qui custodiūt verbum euangelij, & vt possit ambiri: & sic melius ab hominibus
18 intelligi. Item ascendit † vt in edito & alta voce annuntiet euangelium, tanquam vbique & ab omnibus audiendum, iuxta illud *Mat.* 16.

pro

propheticum: Super montem excelſum aſcende tu, qui euangeliżas Sion, exalta in fortitudine vocem tuã, & Dominus inquit in Euangelio: Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce, & ꝙ in aure auditis, prædicate ſuper tecta: extra de hæret. cùm ex iniuncto: vt imitemur Dominũ, qui in montem aſcendit, vt Euangeliũ
Matth. 5. prædicaret, & aperiens os ſuum, docebat diſcipulos dicens: Beati
Exod. 19. pauperes ſpiritu, &c. Lex etiã in monte data eſt. Euangeliũ ergo in alto & in eminẽti loco legitur, quia doctrina euãgelica delata fuit vbiq; terrarũ: vnde in omnem terrã exiuit ſonus eorum, &c. ix. d. ita. Epiſtola verò in loco inferiori, quia lex & Prophetæ, qui
Pſal. 75. per il[illegible]m figurantur, clauſi fuerunt in Iudæa: vnde, notus in Iudæa Deus, &c. Præterea, per epiſtolam prædicatio vete. teſtam. quæ humilior: per Euangelium nou. teſt. quæ excelſior eſt, intelligitur: doctrina enim Chriſti, vel lex Euãgelica excellit Apoſtolicam, & Apoſtolica legalem doctrinam. Vnde Apoſt. ad Hebr. 7. Lex neminem ad perfectionem ducit: Euangeliũ autem dat ſalu- 19
tem omni credenti. In Miſſa † autẽ pro defunctis non in illo loco eminentiori, ſed iuxta altare Euangelium, & epiſtola legũtur, ad notandum, quòd quantũ ſpectat ad defunctos, non proſunt prædicationes, quæ viuis publicè fiunt. Ipſis autem, cùm ſint abſentes, fieri nequeunt publicè, vel occultè: ſed magis fiunt pro ipſis orationes per quas ad Chriſtum, qui per altare ſignificatur, appropinquantes eis poſſumus reuelationem aliquam obtinere. 20
† Legitur etiam de more Euangelium ſuper Aquilam, iuxta illud Pſalmi 17. Et volauit ſuper pennas ventorum: & Aquila ipſa ſeu locus, in quo legitur in diebus feſtiuis, aliquo pãno lineo vel ſerico cooperitur: ad ſignificandum mollitiem cordium Chriſtia-
Ezec. 11. norum. Vnde dominus per Prophetam: Ecce cor carnium, dabo vobis & ſcribam legem meam in cordibus veſtris. Locus verò in quo epiſtola legitur nõ cooperitur, ad ſignificandum duritiã cordium Iudæorum. † Lecturus autem euangelium, tranſit ad 21
partem ſiniſtram, prout iam & ſuprà ſub tit. de mutatione ſacerdotis dictum eſt: & opponit faciem ſuam aquiloni, iuxta illud Eſa. 43. Dicam aquiloni, da, & auſtro noli prohibere, vt oſtendat nos doctrina euangelij debere armari, & prædicationem Chriſti
Eſaiæ 4. contra illum ſpecialiter dirigi, qui ait: Ponam ſedem meam ab
Hier. 1. Aquilone, & ſimilis ero altiſſimo: nam & ſecundùm Prophetam: Ab aquilone pandetur omne malum ſuper habitatores terræ. Rurſus verſus aquilonem euangeliũ legitur, iuxta illud, quod legitur in Cantic. 4. Aquilo ſurgat, id eſt, diabolus fugiat, & auſter veniat, id eſt, ſpiritus ſanctus accedat. Rectè enim cõtra diabolum euangelium legitur, vt illum ſua virtute expellat, quoniã

dia

diabolus nihil tantũ,quantũ Euãgelium odit.Si quidem Aquilo, ventus frigidus,diabolũ significat,qui flatu tentationũ corda hominum à Dei timore congelat & refrigerat. Cùm ergo fides in Euangelio cõtineatur,quę est armatura nostra contra diabolum, iuxta illud:Cui resistite fortes in fide:meritò legitur cõtra illũ. *1.Pet.1.*
Quãdoq; etiã versus meridiẽ legitur,quia doctrina Christi,quæ prima fuit inter Iudæos,& nunc inter Gentiles,ad eos in fide redibit. Hi verò,qui eum in veniendo præcesserunt, respiciunt ad Euangelium,& ad faciem recitantis,prout sub epistola dictũ est.
22 Deinde † lecturus Euangeliũ,salutat populũ,vt illum ad audiendum verbũ Dei attentũ reddat,dicens:Dñs vobiscum:ostendens, etiam per hoc se orare,vt Dominus sit cum eis:& obseruãs,quod Dñs iussit:In quamcunque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui.Chorus verò & populus quasi redditus attẽtus, ad illũ,& ad quamcunq; partem in qua Euãgeliũ legitur,se vertunt,quia omnibus propositũ est.Ite in mundũ vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ,id est,homini, pro quo facta est omnis creatura, vel qui habet aliquod participiũ cum omni creatura,& respondent,& cum spiritu tuo:supple,vt dignè possis Euangeliũ legere,ac si dicant:tecum sit ad dicendum,& sic mu- *Luca 10.* *Mar. vlt.*
23 tuò se salutant, prout sub præfatione dicetur.† Sanè Euangelium stando,non sedendo auditur,sicut statuit Anastas.Papa,de consec. dist.j.Apostolica,vt ad prælium pro Christi fide seruanda promptitudo notetur.Vnde Luc.22.Qui non habet gladiũ, vendat tunicam,& emat illum.Et quia ipsius doctrina ad amorem cœlestium dirigit mẽtes nostras ad huiusmodi etiã promptitudinem designandum,quidam dum Euangeliũ legitur,chlamydes deponunt,& etiã ad notandũ,quod omnia temporalia amittẽda sunt propter Christũ,iuxta illud Euangelij.Ecce nos reliquimus omnia,& secuti sumus te. Et ex quo standũ est,apparet,ꝙ nec iacere nec appodiare debemus Euangeliũ audiẽdo.Reclinatoria ergo tunc relinquuntur,ad notandũ,quòd nõ debemus cõfidere in principibus,nec sustentari in terrenis,quia vanitas vanitatum,& omnia vanitas,dixit Ecclesiastes.Subauditur comparatione Dei, in quem curã nostrã iactare debemus.Et secundùm ipsum Anastasium, stantes curui manere debemus, vt humilitatem , quæ à *Matt.19.* *Eccles.1.*
24 Domino docetur,etiã corpore demõstremus. † Auditur etiã capite nudato.Primò,vt attentio adesse demõstretur:ob quã etiam causam quidã tunc mentonẽ & genas manu tenent. Secundò, vt quinque sensus patuli sint ad audiendum. Tertiò, ad notandum quòd omnia quæ sub velamine & figura in lege ac Prophetis continebantur,sunt in euãgelio manifestata.In Christi passione *Matt.17.*

velum tẽpli scissum est,&c.† Deponuntur etiã tunc baculi & arma. Primò, ne imitemur Iudæos, in cõspectu crucifixi arundines, & arma ferentes. Secundò, ad notandũ ꝙ Christo prædicãte omnes legales obseruãtiæ quæ per baculos significantur, depositæ sunt. Tertiò, depositio baculorũ & armorũ humilitatem notat & 25
*Rom.*12. Christianæ perfectionis esse nõ se vindicare, sed Dño reseruare vindictam, iuxta illud: Mihi vindictam, & ego retribuã, dicit Dominus, & Matth. 5. Qui te percusserit in vna maxilla, præbe ei & alteram xxiij.q.j.§.j. Auditur etiam Euangelium in silentio, quia omnia soluta sunt in Euãgelio, quæ in lege & Prophetis promissa erant. Pontifex verò seu Sacerdos, dum Euangeliũ legitur faciem vertit ad illud, ad notandum quòd Christus prædicationes Euangelij semper ad adiuuandũ respicit, stans super scabellũ ad designandũ, ꝙ per huiusmodi prædicationẽ omnis aduersa potestas debellatur, & Christi pedibus submittitur, & sic impletur
*Psal.*109. quod in Psal. dicitur: Donec ponã inimicos tuos scabel.&c. Diaconus verò statim † postquã sibi respõsum est, & cũ spiritu tuo, 26
vt cũctos reddat dociles & beneuolos, ad audiendũ verbũ Euangelij, id est, bonum nuntium nuntiantem regnum Dei, subdit: Sequentia S. Euangelij, turificãs librum, & signans signo crucis. Et etiã in quibusdã locis osculatur librũ. q.d. hic est liber seu euangeliũ Dei, hic est liber crucifixi, quẽ prædico, hic est liber pacifici, per quẽ reconciliationẽ accepimus: vnde Apost. 1. ad Corin. 1. Prædicamus vobis Christũ crucifixũ. Per incensi autem fumum, bonę prædicationis opinio intelligitur. Deinde signat † se in frõ 27
te, in ore, pariter & in pectore, seu in corde, ne diabolus, qui bonis operibus insidiatur, tollat ei per erubescentiã, deuotionem de corde, vel sermonẽ de ore, ac si dicat Rom. 1. Ego Christi crucem non erubesco, sed eam ore prædico, & corde credo: quia corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutẽ. 1. Cor. 1. Prædicamus, inquit Apostolus, Christum Iesum, & hunc crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autẽ stultitiã. Et Apost. ad Galat. 6. Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu
Luca 9. Christi. Dominus etiã in Euangelio ait: Qui me erubuerit, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorũ Angelorũ. Vnde in Daniele legi-
*Dan.*3. tur: Non est cõfusio cõfitentibus te. Quidam autẽ signãt se tantum in fronte, & in pectore, quasi in vtroq; superliminari. Clerus verò & populus audito titulo euãgelij, scilicet sequentia, &c. siue bono nuntio vertentes se ad orientẽ, siue ad altare, vt Deũ, qui est verus oriens glorificent, quia misit eis verbũ salutis, sicut
*Act.*11. legitur in Act. Apost. Et glorificauerũt Deũ dicẽtes: ergo & gentibus

tibus Deus pœnitentiã dedit & vitam:cum reuerentia & honore respondent:Gloria tibi Dñe. Proposito itaque Euangelio ad legendum,in quo agitur de gloria,& de nostra liberatione,scilicet qualiter Christus diabolum deuicit,& nos ab ipsius seruitute liberauit:& victor ad gloriam patris ascendit,ipsi auditores euangelij lætantes in laudẽ sui Saluatoris clamãt,dicẽtes: Gloria tibi Dñe,quasi dicant, gloria tua,quæ nobis in Euãgelio prædicatur, nobiscũ,sine fine permaneat,& semper crescat,& hæc dicendo si-
28 gno † crucis in fronte,in ore, & in pectore, se similiter, contra diabolũ muniunt,ne eos impediat in audiẽdo. In fronte quia ibi est locus pudoris & verecundiæ.Vnde per hoc, ꝙ crucem fronti imprimunt, ostendunt se nõ erubescere credere crucifixũ, cuius liber legitur,& eum habere Deum & Dñm.Per hoc,quod in ore signant,significant crucẽ Dñi audacter prædicare. Per hoc,quod in pectore,ostendũt se libenter cõpati pro nomine Christi : qua etiam ratione quidã quamdiu Euangelium legitur,cum vtroque pollice ante pectus signum crucis figurant.Rursus nos in ore signamus,ad designandũ , quod de verbis Euangelij debet esse locutio nostra:in pectore verò,ad designandũ,quod verba Euãgelij debent nos percutere in pectore, & in mente. Mox verò post factum signum crucis , versus diaconum audituri Euangelium se conuertunt.De crucis mysterio,dicetur in procemio quintæ par-
29 tis. † Porrò alicubi subdiaconus dum legitur Euangelium, sinistram manum libro supponit,ad notandũ,quod illi qui sub tempore legis fuerunt,quorum finis seu vltimus fuit Ioannes,quem significat subdiaconus:& si aliqua bona agebant:illa tamen debilia & infirma erant quæ per sinistram significãtur:quia etsi lex ad gratiam disponeret,tamen illa gratiam non præbebat. Conuenienter ergo sinistra manus libro Euangelij supponitur,in quo Christi fides prædicatur,sine qua per opera legis nemo saluatur. Rursus per sinistram manum temporalia, per librum Euangelij, spiritualia congruè designantur. Manus ergo sinistra libro supponitur, ad notandum quod sicut anima sine corpore non viuit, ita nec spiritualia diu sine temporalibus subsistere possunt. Terminatur autem Euangelium , exaltando vocem in fine , prout sub epistola dictum est:& mox illo finito munit se diaconus signo crucis, ne diabolus susceptum semen Euangelij de vase si-
30 gnato surripiat. † Et inde Euangelium osculatur, ad notandum se ex charitate & amore euangelizasse. Auditores verò se versus orientem conuertunt , quasi ad Hierusalem gratias agentes, quia inde venit ad nos Euangelium,iuxta illud,quod Dominus dixit in Euangelio Apostolis. Vos eritis mihi testes horum *Act.* 1.

in omnes gentes,incipiētes ab Hierusalem:& signo crucis se in pectore muniunt cōtra diabolū,ne semē verbi Dei suffocetur in eis,vnde Luc 8. Volucres cœli comederūt illud. Et ne sermonem Domini rapiat de pectoribus eorū.q.d. Deus nos faciat in doctrina Christi perseuerare: & vt significet se habere in corde, quod exprimitur ore. Quod etiā apertius designatur in quibusdam ecclesiis, in quibus finito Euāgelio dicitur, amen, & benè, quasi dicant verū est, ꝙ in Euangelio dictū est, quod est cōtra quosdam hæreticos, qui lecto Euangelio, quasi contra dicentes, dicūt falsum est: Vel amen, q.d. fiat nobis, quod Dominus in Euangelio pollicetur, iuxta illud Nehem. 8. Benedixit Esdras Domino Deo magno. Et respondit omnis populus: amen, amen. Et eleuantes manus suas incuruati sunt & adorauerunt proni in terrā. In aliis verò ecclesiis dicitur, Deo gratias, sicut fit post aliquā lectionē, vel capitulū. Quidam etiā literati dicunt: Benedictus qui venit in nomine Dn̄i, quod est finis Euangelij Matthæi, quòd legitur in festo S. Stephani, & in Dominica Palmarū, in quibusdam locis cerei qui significabant doctores, per quos Ecclesia illuminatur, post lectū Euangeliū extingūtur, quoniā Christo in eis loquente possunt ecclesiā illuminare: eo autem tacente, id est, Spiritu sancto ab eis recedente, hæc nequeunt. Prætereà Euangelij prædicatione finita, lex & prophetiæ cessabūt. In nonnullis tamen ecclesiis dum Euangeliū legitur, cādelabra cū cereis deponūtur ad terrā, ad notandum legem & prophetiam inferiorem Euangelio esse. Consequenter † subdiaconus codicem Euangelij refert: dia- 31
conus verò vacuus redit, vt ostendat se prædicatione finita contemplationi vacare. Veniēs autem priùs ad legendū Euangeliū, librū in quibusdā ecclesiis ferebat ad notandū, quòd ipse nō solū debebat docere, sed & facere. Redit etiā ad Episcopū seu Sacer-
Eccles. 1. dotem, vnde venit, ad notandū, quod omnis doctrina à Deo est, & ad ipsum reuertitur. Vnde Salomon: Vnde exeunt flumina reuertuntur. Textus quoque Euangelij super puluinar reportatur: quia ecclesia, vt audiuit Euāgeliū, illud suauiter corde suscepit,
Psal. 96. & lætata est: Iuxta illud: Audiuit & lætata est Sion, & ait: Anima
Cantic. 5. mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Liber quoq; Euāgelij, & turibulū ad Pontificē reportantur, quia ad eū omnia bona referenda sunt, à quo cuncta procedūt. Ipse enim est finis consum-
Apoc. 1. mans, sed non consumens α & ω, primus & nouissimus, initiū & finis. Nam & Apostoli prędicatione peracta, ad Christum reuersi sunt, referētes ei gratias de miraculis & prædicationis profectu.
† Episcopus verò thus odorat, & Euangelium osculatur. Primò, 32
ad notandum, quia quod Episcopus inspirauit & docuit, hîc approbat

probat & acceptat: Deus enim nihil accipit, nisi quòd efficit, nec remunerat, nisi ꝙ donat: quia sicut cuncta quę fecit, bona sunt, sic nulla sunt bona, nisi quæ fecit. Nam vidit Deus quæ fecerat, & erant valdè bona. Secundò apertū codicem osculatur, ad significandū quòd scire debet quod nuda ac aperta sibi esse debēt quęcunq; sunt in lege: vnde Luc. 8. Vobis datū est nosse mysteriū regni Dei, & Malach. 2. Labia sacerdotis custodiūt scientiā: & legē requirūt, supple subditi, de ore eius: extra de hær. cùm ex iniuncto. Tertiò, quia ipse solus intrat in sancta Sanctorum: prout in procem. huius partis dictū est. Quartò, quia huiusmodi osculū significat affectū amoris, ad Euangeliū, qui præcipuè in Epō vigere debet, adeò vt paratus sit mortem, pro eo subire. xxv. q. j violatores. Quintò, subdiaconus librum apertum Prælato, seu Sacerdoti offert ad osculandū, ad notandū ipsum debere delectari in fide fideliū, quæ infusa est in eis, & patefacta per Euāgelij prædicationem: quæ priùs in lege fuerat clausa. Postea in quibusdā Ecclesiis liber clausus illis, qui sunt in choro, ostenditur, pro eo ꝙ post præmissa verba vobis datum est, &c. sequitur in Apostolo: Genes. 2. Luca 8.

33 cæteris autem in parabolis.† Et est aduertendū, quod postquam diaconus lecto Euangelio librum osculatus est, ad notandū se ex charitate & amore euangelizasse: tunc demū fertur Euangelium Episcopo: qui Christū significat, ad osculandum, i. ad prædicationem acceptandā: & non antè ad figurandū, quòd Deus illā duntaxat ad prædicationem acceptat, quæ fit ex amore & charitate. Verumtamen in Missa pro defunctis Euangeliū non fertur Pōtifici ad osculandum: tum quia tunc præmissę rationes cessant: tum quia in missa illa omnis solēnitas subtrahitur, ne festiuæ solēnitates cū desolationis mœroribus misceantur. Legens tñ Euangelium in Missa pro defunctis, librū in quibusdam Ecclesiis osculatur, quia quicunq; illud pronūciat, debet charitatis amore in illū tendere, cuius doctrinā Euangelicā recitauit, qui amor per oscu-

34 lum designatur. Et est † aduertendū, quòd statim post libri osculum Sacerdos minister Pontificē, qui Christū designat, incensat, ad ostendendū quod Sacerdotis maximè officium est, orationis ignitum sacrificiū, quod per incēsum significatur, Christo offerre, nō solùm in expiationē delicti, verumetiā in gratiarū actionē, prout Leuit. habetur. Potest etiā sub epilogo dici, quia quod liber Euangelij per subdiaconum portatur, quòd diaconus pulpitum ascendit, quòd aperto libro populum salutat: & omnes respondent, quòd titulū Euangelij præmittit, quòd alta voce & distinctè, & contra Aquilonem legit, quòd omnis populus aures, & oculos ad librum dirigit, & in silentio ac stando audit: & in fine

ad cœlum manus leuans orat dicens, amen. Hæc inquã omnia &
Neem. 8. singula ex lege sumũtur. Legitur enim in principio Neemię, quod congregato populo ad plateã quæ est ante portam aquarum, Esdras scriba attulit librũ legis Mosi, & stetit super gradũ ligneum, quẽ fecerat ad loquẽdũ, & aperuit librũ corã omni populo. Porrò Leuitæ silẽtium faciebãt in populo ad audiendum legẽ, benedicẽtes Deo magno, & omnis populus stans in gradu suo respondit, Amẽ. Et legerunt in libro legis Dei distinctè & apertè ad intelligẽdum. Omnis verò populus eleuãtes manus suas adorauerunt proni in terrã. Illud † quoq; prætereundũ non est, quod euãgeliis, quæ in ecclesiis legũtur, generaliter duæ præfationes præmittuntur: prima est: Initium S. Euangelij: secunda, sequentia S. Euangelij. Siquidem prima præfatio præmittitur principio cuiuslibet Euãgelij quatuor Euangelistarũ: scilicet Euãgelio Ioannis: In principio erat verbum: & Euangelio Matthæi: Liber generationis: Euangelio Lucæ: Fuit in diebus Herodis: & Euangelio Marci: Principiũ Euãgelij Iesu Christi. Quod in quibusdã ecclesiis legitur in 1 dominica de Aduentu, vt ibi dicetur: & tunc non subiicitur illis: In illo tẽpore: quia in ipsis principiis agitur & determinatur certum tempus: vnde esset nugatio, & superfluerent verbalia illa. Secunda verò præfatio præmittitur omnibus aliis Euãgeliis. Et dicitur sequẽtia, quia verba ipsa, quæ legenda sunt, sequuntur post initium, seu post ea, quæ præcedunt euangelium: vnde sumpta sunt verba S. Euangelij, &c. vel sequẽtia, est numeri singularis, & tunc cùm dicitur: sequentia S. Euangelij secundùm Ioannem: suppletur hæc est. † Sanè in euangeliis, quibus ipsa se- 36
cunda præfatio præponitur, subiicitur quãdoque: In illo tẽpore, & quãdoque non subiicitur. Siquidẽ sine, in illo tẽpore: dicũtur, quãdo ex eorum verbis certum est de tẽpore, vt præmissum est, & tunc incipiunt per aliquã determinationẽ Regiæ vel alterius potestatis: vt illud, Anno quintodecimo Tyberij: vel simplicẽ rei gestæ narrationem, certum tẽpus determinantem: vt illud: Cùm esset desponsata. & illud: Postquã cõsummati sunt. & illud: Cùm natus esset Iesus, & illud: Factum est autem, cùm baptizaretur. & illud: Cùm autẽ esset annorum duodecim. & illud: Postquam impleti sunt dies. & illud: Vespere autem sabbati. & illud: Elizabeth impletum est, &c. Reliquis verò euãgeliis subiicitur: In illo tempore: & est sensus, In illo tempore, scilicet gratiæ: de quo dicit
2. *Cor.* 6. Apost. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. de pœn. dist. j. ecce. Nõ † est etiã omittendum, quod euãgelium legitur in ecclesia quan- 37
doque secundùm historiam, vt illud, quod dicitur in die Paschæ: Mariæ Magdalenæ, & Mariæ Iacobi, &c. & illud quod cantatur in na

in natali ad secundã missam de pastoribus. Quãdoque secundum allegoriã: vt illud, quod legitur in assumptione B. Mariæ: in quo mẽtio fit de Maria & Martha: vbi dicitur. Intrauit Iesus in quoddam castellum, &c. prout in vij. parte dicetur. Quandoque secundùm rem, vt illud de S. Trinitate. Quandoque secundùm personam: vt illud quod cantatur in festo S. Thomæ Apostoli, vbi dicitur: Thomas vnus de duodecim. Quandoque secundum partẽ, vt illud, quod dicitur in festo S. Crucis, de Nicodemo: vbi dicitur: Sic oportet exaltari filium hominis, &c. in quo verbo Christus passionem suam significat: & exaltationem corporis sui in cruce. Et ideò Euãgelium, in quo hæc clausula cõtinetur, legitur in festo S. Crucis: & in festo Michaëlis Arcangeli, propter illum versum, Angeli eorum semper vident faciem patris mei: qui in cœlis est. Item etiam secundum partẽ: vt illud. Liber generationis, &c. Et hoc propter vltimum versum in quo fit mentio de Christo: Quandoque secundùm totum, vt illud quod legitur in circuncisione Domini. Postquã consummati sunt dies octo, &c. Quandoque secundum tempus: vt illud quod dicitur in prima die Quadragesimæ, scilicet propter ieiunium. Quandoque propter litanias: vt illud: Si quid petieritis, &c. q in litaniis dicitur, in quo fit mentio de aliquo pane & pisce. Et quandoque propter locum: vt illud, quod legitur in dominica sexagesimæ, scilicet Exiit, qui vel xvij.
38 seminat, &c. Sane mulier etiam † abbatissa nõ debet legere euangelium. Licet enim B. Virgo dignior & excellẽtior esset Apostolis vniuersis: Dominus tamen nõ commisit ei claues regni cœlorum. extrà de pœ. & remis. noua. Hinc est quod abbatissa non potest proprias moniales benedicere, vel earum confessionem in criminibus audire, vel euangelium legere, vel publicè prædicare. In matutino tamen posset, sed non publicè euangelium dicere. vij. q. j. diaconissam. Et nota, quòd quatuor sunt euangelia de B. Maria: vt dicetur in septima parte sub festo Assumptionis.

SVMMA.

1 *Symbolum Apostolorum immediatè sequitur Euangelium.*
2 *Symbolum, dicitur voce sublata maximè in Missa. In prima autem & Completorio, demissa, & nu. 3.*
4 *Symbolum auspicans sacerdos, cur manus eleuet.* 5 *Symbolum, quid.*
6 *Symbolũ est triplex, & vnde dicatur.* 7 *Apostoli symbolũ ediderũt.*
8 *Athanasij Symbolum.* 9 *Symbolum Nicenum.*
10 *Symboli cantandi in Missa vsus à Græcis profectus.*
11 *Græcorum error de processione spiritus sancti.*
12 *Græci temerè spiritum sanctum à filio procedere negant.* (n. 14.
13 *Symbolũ maius, quibus diebus adhibeatur: vide per discursum &*

De Symbolo. Cap. XXV.

EVangelio † lecto mox cantatur alta voce Symbolum illud, 1
scilicet Credo in vnum Deum, quia enim corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad saluté. Rom.10.ideò ecclesia, vt ostendat quòd Euangelij verbum seu prædicationem fide & corde recipit, mox fidei symbolum ore decantat. Symbolum ergo post Euangelium, fidem post prædicationem ostendit. Vnde Ioan.Hæc eo loquẽte, multi crediderunt in eum. Nam secun-
Rom. 10. dum Apostolum ad Rom. 10. Fides est ex auditu, auditus autem
per verbum Dei.†Dicitur autem alta voce,vt omnes illud dicãt 2
& addiscant.Omnis enim Christianus tenetur publicè fidem catholicam confiteri,propter quod in fronte signatur.In prima verò & in cõpletorio sub silentio dicitur,ne muscæ morientes perdant suauitatem vnguenti, prout in v.parte sub tit.de prima tangetur. † Rursus ideò in Missa patenter dicitur,ad notãdum quòd 3
Eccle. 10. hodie fides catholica liberè prædicatur & docetur. In prima verò sub silentio, dicitur, ad notandum, quòd in primitiua ecclesia præsertim tempore passionis Christi prædicatores & fidei professores siluerunt:& in completorio ad notãdum, quod similiter in fine seculorum, Antichristi nempè persecutione inualescente illorum ora claudentur. Sanè Sacerdos seu Episcopus illud inci-
Iacob. 1. pit,ad designãdum,quòd omne bonum à Christo procedit. Nam
Luc 7. omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est,&c.j q.j.quàm pio.Ne autem musicus ille cœlestis dicat:Cantauimus vobis,& non saltastis,chorus euangelicæ doctrinæ consona voce respondet, & solẽni tripudio fidem catholicã profert, dicens:Patrem omnipotentem, &c. quãuis in Missa Papæ quandoque aliter obseruetur, prout iam dicetur. † Ad hoc Sacerdos 4
illud incipiens manet erectus ante mediũ altaris,manibus extensis, sursum eleuatis, quas postquam inceperit, iungit. Siquidem Sacerdos Christum repræsentans, erectus manet, ad notandum quòd Christus semper paratus est cunctis spiritualia bona largiri. Et ante altaris medium, innuens quòd non est personarum acceptator, sed quantùm in ipso est, omnibus æqualiter influit, nec angelum diligit neque sinum. Manibus quoque extensis, ad designandum.quòd paratus est abundanter benè meritis illa largiri.Sursum tamen eleuatis,quasi ipso facto ostẽdens,quod quæ sursum

ſerſum ſunt quærere, atque à Deo miſericordiã poſcere,& in eo
ſolo ſperare debemus. Deinde poſtquã inceperit, manus iungit:
quia ei ſoli de perceptis bonis gratias agere,& nos humiliare de-
bemus.Et quoniã ſymbolũ, verbũ eſt euangelicũ, quoad ſenſum:
* ideò ſtando illud audire ſicut & euangeliũ, & ſic illo dicto, ſignũ
crucis facere debemus.Σύμβολον *†autẽ Græcè,Latinè ſonat iu-
5 diciũ,vel ſignũ,vel collatio : tũ quia regulã fidei plenã indicat,&
6 perfectã:tũ quia ſimul in vnũ fidei cõtinet articulos.† Et nota,ꝙ
triplex eſt ſymbolũ, primũ eſt ſymbolũ Apoſtolorũ, quod voca-
tur ſymbolũ minus, quod videlicet ex inſtitutione Damaſi Papæ
dicitur tacitè per ferias in ſingulis canonicis horis. Et illuc dici-
tur à σὺν quod eſt cũ, & βόλος,ꝙ eſt ſententia:quia cõpoſitũ fuit
ex diuerſis verbis Apoſtolorũ, ſicut pueri in feſtiuis conueniẽtes
afferre ſolẽt bolos,id eſt, fruſta carniũ & panis:quæ in vnũ colle-
cta,ſymbolũ vocatur,id eſt,collectio minutiarũ:xliij. d. nõ opor-
ter. traditur enim ꝙ poſtquã Apoſtoli ſpiritũ paracletũ accepe-
runt:cùm iam forẽt ad prædicandũ euangeliũ profecturi, confe-
rentes in vnũ ſuper articulis fidei ſtatuerunt:vt ſicut omnes erãt
in vna fide cõcordes, ſic omnes vnã fidẽ concorditer prædicarẽt,
& ideo ſymbolũ minus cõponentes,vnuſquiſq; bolũ,id eſt,parti-
culã vnã appoſuit. Vnde ſecundũ Apoſtolorũ catalogũ ſiue nu-
7 merũ duodecim particulas dignoſcitur continere. † Petrus nãq;
appoſuit,Credo in Deũ patrẽ omnipotentẽ,creatorẽ cœli & ter-
ræ. Andræas : Et in Ieſũ Chriſtũ filiũ eius vnicũ dominũ noſtrũ.
Iacobus:Qui cõceptus eſt de ſpiritu ſancto,natus ex Maria Virgi-
ne.Ioãnes:Paſſus ſub Pontio Pilato:crucifixus,mortuus,& ſepul-
16 tus.Philippus:Deſcẽdit ad inferos:tertia die reſurrexit à mortuis.
Bartolomæus:Aſcẽdit ad cœlos, ſedet ad dexterã Dei patris om-
nipotẽtis.Thomas : Inde vẽturus eſt iudicare viuos & mortuos.
Matthæus:Credo in ſpiritum ſanctũ.Iacobus:Sanctã eccleſiã ca-
tholicã, ſanctorum cõmunionẽ.Simon:Remiſſionẽ peccatorum.
Thaddæus:Carnis reſurrectionẽ.Mathias:Et vitã æternã. Secun-
8 dũ ſymbolũ eſt:† Quicunque vult ſaluus eſſe, &c. Ab Athanaſio
Patriarcha Alexandrino in ciuitate Treueri cõpoſitũ. Hoc tamẽ
poteſt dici tertiũ:nã Nicenum de quo ſequitur, fuit prius in pri-
9 ma Nicena ſynodo cõpilatum.† Tertium eſt Nicenũ.xv.d c.j.ſci-
licet, Credo in vnũ Deum:quod Damaſus Papa ex cõdicto vni-
uerſalis ſynodi apud Cõſtãtinopolim celebrare inſtituit, in miſ-
ſa cantare patenter : quanquam & Marcus Papa primus ſtatuiſſet
illud alta voce cantari:& vocatur ſymbolum maius. A Græcis er-
go vſus cãtandi ad miſſam ſymbolum,creditur proueniſſe, quod
10 ſimiliter duodecim clauſulas continet.† Prima eſt:Credo in vnũ

Deum,&c. Secunda. Et in vnũ dominum Iesum Christũ. Tertia: Qui propter nos homines, &c.Et cũ dicitur ibi. Et homo factus est,debemus genua flectere: quia Christũ hominẽ factum & pro nobis crucifixũ adoramus. Quarta: Crucifixus etiam pro nobis. Quinta & resurrexit tertia die secũdùm scripturas,id est, eo modo,eo ordine,& eo tẽpore,quo prædictum est in scripturis.Sexta: Ascendit in cœlũ.Septima: Et iterũ venturus est &c. Octaua: Et in spiritũ sanctũ dominũ.Nona:Et vnã sanctã catholicã ecclesiã. Decima:Confiteor vnũ baptisma.Vndecima:Et expecto resurrectionẽ mortuorũ. Duodecima:Et vitã venturi seculi,amen.Et est notandũ quod in prædictis Niceno & Constant.conciliis non leguntur verba illa:secundũ scripturas:neque illa, filióq; procedit, & quoniam apud † Græcos in fine ipsius symboli,sub anathemate 11 dicitur prohiberi,ne quis de fide trinitatis aliud docere vel aliter prædicare, quã ibi continetur præsumat.sed & Calcedonen.conciliũ apud eos celebratũ anathematizare præcepit eos, qui alteram fidẽ ausi essent cõponere,proferre,scribere, docere, vel aliud Symbolũ tradere, quàm præmissum est:ideò ipsi Græci nos anathematizatos asserunt pro eo, quod ibi addimus verba ipsa. Sed minus bene dicunt:tum quia illud non fuit canon latæ sententiæ: sed cõminatio quædã:tum quia inferior potẽtiorẽ ligare nõ potest.xxj.d.inferior.Rom. enim ecclesia nõ subest cõciliis, sed potius concilia subsistunt sibi: extrà de elect.significasti. Præterea, verba illa:secundùm scripturas: sumpta sunt ex expositione fidei eiusdẽ concilij Cõstãtinop. & sic nihil videtur additũ nec errorẽ aliquẽ sapiũt sanè,vt suprà sunt exposita,intellecta.Item per verba illa, filióq;,non docemus aliud vel aliter de trinitate prædicamus:imò idẽ.Cùm enim filius idẽ sit cum patre in substantia:ergo quod à patre procedit,& à filio procedit:& sic nihil addimus, sed potius declaramus:nec alterã fidem cõponimus, proferimus, scribimus, vel aliud symbolũ tradimus: nec in aliquo cõtra prædictũ facimus anathema.Mirum † tamen est,quo ausu ipsi Græci 12 spiritũ sanctũ à filio procedere negare præsumunt:cum & hoc in concilio Ephesino apud eos edito contineatur expresse de cõse. di.v.vlt.& penult. sed ipsi se errasse videntes, quosdã prælatos de suis ad generale cõciliũ.Lugdunen.sub Greg.Papa. x. celebratum miserũt,qui in dicto cõcilio publicè nobis videntibus suo & omnium prælatorũ & Imperatoris Romani nomine professi sunt, q spiritus sanctus æternaliter ex patre & filio:non tanquã ex duobus principiis,sed tanquã ex vno principio,non duobus spirationibus,sed vna spiratione procedit.extra de sũma trini.& fide cathol.prout in eiusdẽ Greg.constitutione habetur:corã toto cõcilio

lio ter Græcè,& ter Latinè symbolū cum dictis verbis,secundùm
13 scripturas:filióq; similiter decantando. † Cātatur autē hoc symbolū maius in solemnitatibus eorū duntaxat, qui illud cōposuerūt:& in illis,de quibus aliqua mētio fit in ipso:videlicet in omnibus diebus dominicis. In festiuitatibus Dñi, scilicet in natali, Epiphania,cœna Domini,Pascha, Ascensione,Pētecoste & transfiguratione,& in festo de Trinitate:& in omnibus festiuitatibus B.Mariæ,S.Crucis,Angelorū,& Apostolorū, de quibus fit mētio ibi:& Apostolicā ecclesiā. In solēnitatibus autē Lucæ & Marci Euāgelistarū,dicunt quidā non debere cantari:quia illi Apostoli non fuerunt. Idem dici debet in dedicationibus ecclesiarū : & in cōmemoratione omnium sanctorum,quanquā & ipsa sit dedicationis festiuitas.Et dicitur etiam intra octauā natalis Dñi excepta die Innocentiū in qua cantica lætitiæ subticentur.In octaua tamen cantatur prout in vj.parte sub illo festo dicetur.Cantatur etiā intra octauas Epiphaniæ, Paschæ, Ascensionis,Pentecostes, Apostolorū Petri & Pauli, & assumptionis B. Mariæ. licet enim in natiuitatibus sanctorum Ioan. Bapt. & sancti Laurentij,symbolum non canteturin octauis tamen eorum cantatur, eò quòd intra octauas Apostolorum & assumptionis occurrunt:& ob hoc etiam in octaua S.Ioan.Baptistæ præfatio,de Apostolis:in octaua S. Laurentij, præfatio de assumptione cantatur. In quibusdam tamen ecclesiis,dicitur symbolum in festo B.Ioannis Baptistæ:& non incompetenter:quia in symbolo de Propheta fit mentio ibi, Qui locutus est per Prophetas: & quia ipse non solùm fuit Propheta : sed plusquam Propheta, de eo quoque scriptum est. Fuit homo missus à Deo,&c. & ita fuit Apost. de ipso est, ait Ioan.os *Matt. 2.*
aureum in sermone,qui legitur in festo decolationis Ioannis,par *Ioan. 1.*
Angelis Apostolorū vox. Ipse etiam primò baptizauit & baptismum prædicauit:& in symbolo fit mentio de baptismo. Horum quidem omnium fit commemoratio in symbolo. Quorundam tamen obscurè,vt Epiphaniæ, est tamen illud profestum Domini: est etiam festum illud baptismatis, de quo in symbolo continetur ibi:Cōfiteor vnum baptisma,&c.& cœnæ Domini: sed illa est solennitas eucharistiæ ad quā respicit illud:Sanctorum communionem: & Angelorum,sed illi nomine cœli debent intelligi: de quo in symbolo dicitur,ibi : Creatorem vel factorem cœli & terræ, &c. Quibusdam tamen videtur tunc non esse cantandum, eò quòd Angeli nunquam habuerunt fidem, sed spem, nec credunt,sed sciunt : quoniam plenam scientiam habent. Fit etiam commemoratio licet obscurè dedicationis Ecclesiarum: sed ad illam respicit illud Sanctā ecclesiam catholicā: tūc enim sancti-

ficatur

ficatur:& vt ita dicã catholizatur ecclesia,cũ dedicatur:Ad octauas verò respicit resurrectio mortuorũ:de qua dicitur ibi:Et expecto resurrectioné mortuorũ. In festo S.Agnetis symbolũ non cantatur: quia licet in Ecclesia celebretur: non est tamen festum octauæ:prout in vij.parte sub ipso festo dicetur.† Porrò quidam 14
non absurdè symbolũ cantant singulis diebus, à die resurrectionis vsq; ad festũ ascensionis:sicut in omnibus diebus Dominicis: & etiã in solennitate B.Mariæ Magdalenæ, dicentes illam fuisse Apostolorum epistolã:eò quòd ipsa prima resurrectionis gaudiũ Apostolis renuntiauit:& in festo B.Martini:quia de eo cantatur: Martinus par Apostolis. Quidã etiam dicunt illud in principali festo cuiuslibet ecclesiæ seu oratorij: nõ tamẽ in octauas illorũ si eas celebrent. Veruntamen de quibusdã mentio fit in symbolo, in quorũ cõmemoratione symbolum non cãtatur,vt passionis & sepulturæ,quoniã illorum dierũ officium aliorum regnorum regulam non sectatur. Non dicitur etiam,quãdo in profestis celebratur ad honorẽ B. Mariæ virginis, vel sanctæ crucis,vel sancti spiritus:extra.de celeb.missarũ.consiliũ.In quibusdam locis cantato symbolo, vel cùm cãtatur,populus cãtat Κύριε ἐλέησον quoniam postquã Christus & Apostoli docuerunt fideles, fide recepta, laudes Deo dederunt: quas forsitan repræsentat suauissimi symboli melodia. Illud autẽ sciendũ est,quod Christus non venit prædicare gẽtilibus,sed Iudæis:iuxta illud Euãgelij:Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël.Vnde præcepit Apostolis: In viã gentiũ ne abieritis,& in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis:donec post resurrectionẽ præcepit eis,dicẽs: Euntes in mundũ vniuersum, prędicate Euangeliũ omni creaturæ.Et idcirco Roma.Põtifice solẽniter celebrante symbolũ fidei, non cãtores in choro,sed subdiaconi ad altare decantãt,& generaliter ipsi ad vniuersa respõdent,vsq; dũ ipse Põtifex dicit: Pax Domini sit semper vobiscum:quoniam vsq; post Christi resurrectionem sola Iudæorũ Ecclesia, quæ per subdiaconũ, qui sursum ad altare cõsistat, designatur:corde creditur ad iustitiã & ore cõfessio fit ad salutẽ:extra.de sacr.c.j.sed ex tunc cantores in choro respondent,& vniuersa decantant: quia post resurrectionem ecclesia gentium, quam cantores qui deorsum in choro subsistunt, designant, fidem Christi recepit, & laudum præconia personuit saluatori.Inter euangelium tamen & sacrificium chorus cõcinit offertorium: quoniã inter passionem & prædicationẽ gentilitas fidei votũ Deo offerens cantauit: quãdo mulier Cananea de finib⁹ Tyri & Sidonis egressa,clamauit & dixit: Miserere mei domine, fili Dauid. Filia mea malè à dæmonio vexatur, cuius tandem

Matt. 15. *Mat.* 10. *Mat. vlt.* *Rom.* 10. *Matt.* 15.

dem fidem cōmendans Dominus,ait:O mulier, magna est fides
15 tua:& fiat tibi sicut petisti.† Postremò symbolum Apostolorum
tanquam breue & omnia continens,sub compendio exponamus.
Credo in Deū patrem omnipotentem,creatorē cæli & terræ,&c.
Nota quòd aliud est,vt ait Augu. credere Deo: aliud est credere
16 Deū,& credere in Deū.† Credere Deo,est credere vera esse, quæ
loquitur:quod etiam mali faciunt:& nos credimus homini,& nō
in hominē.Credere Deum , est credere quod ipse sit Deus:quod
etiā dæmones faciunt.Credere in Deum, est credendo amare:&
credendo in eum,ire:credēdo ei adhærere,quod soli boni faciūt:
ergo qui dicit, credo inDeum,mētitur,si non diligit Deū:nisi di-
xerit, quòd in persona ecclesiæ loquitur:dicēs autem Deum, sin-
gulariter, Deorum fugit pluralitatē. Vnde notabiliter in maiori *Deut.6.*
symbolo additū est hoc verbuū vnū:iuxta illud : Audi Israel,Do- *Ephe.4.*
minus Deus tuus vnus est.Et Apostolus:vnus est Deus,vna fides,
17 vnum baptisma. † Dicens verò patrem, incipit personas distin- *Esa.40.*
guere:de quibus Esa. Quis appendet tribus digitis molem terræ. *Esa.6.*
Et alibi:Seraphin clamabant sanctus,sanctus, sanctus. Et Domi- *Mat.28.*
nus:Baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus *Ioan.5.*
sancti.Et Ioā.Tres sunt, qui testimonium dāt in cœlo:pater, ver-
bum,& spiritus sanctus.Pater, est prima , nō tēpore,sed authori-
tate in trinitate persona.Quod sequitur,omnipotentē:nomē est
essentiale,ideoq; illud ad substatiuū Deū , vel ad relatiuum pa-
trem non sine ratione referimus,dicentes:Credo in Deum patrē
omnipotentē:vel credo in patrē omnipotentē.Similiter & quod
18 sequitur:Creatorem † cæli & terræ:vbi cōfutatur hæreticus,qui
alium cœli,aliū terræ asserit creatorem:aliū,cœlestiū, alium ter-
restrium,alium corporū:alium animarū: contra quos ait Moses, *Genes.1.*
In principio creauit. Deus cœlū & terrā.Et Dauid. In principio *Psal.101.*
tu Domine terram fundasti:& opera manuum tuarū sunt cœli & *Coloss.1.*
19 Apostolus:In ipso cōdita sunt vniuersa in cœlo & in terra. † Se- *Matt.1.*
quitur,& in Iesum Christū filiū eius vnicū Dñm nostrum. Ecce *Psal.44.*
altera in trinitate persona, hic est Iesus , qui saluum facit popu-
lum suū, à peccatis eorū:hic est Christus oleo lætitiæ præ cōsor- *Psal.2.*
tibus vnctus : hic enim vnicus patris filius:de quo Dauid,Filius *Galat.4.*
meus es tu:ego hodie genui te. Et Apost. Misit Deus filiū suum,
natū de muliere, factū sub lege:hic est Dominus noster , qui nos
20 creauit:qui nos suos alienos , pretio sanguinis emit. † Sequitur,
qui conceptus est de spiritu sancto:natus ex Maria virgine. Ecce
primum Christi,sacramentū,scilicet incarnatio,ac si dicat : Qui
cū sit Deus, factus est homo nō ex virili semine : sed conceptus *Esa.7.*
operatione spiritus sancti,nat⁹ ex Maria virgine:vnde Esa . Ecce *Luc.1.*
virgo

virgo concipiet,& pariet filiũ:& vocabitur nomẽ eius Emanuel. Et Angelus in Euãgelio: Aue Maria gratia plena, Dominus tecũ: & ille, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obũbrabit tibi. Quidã tamen hæc verba: Qui conceptus est de spiritu
sancto, iungunt cum præcedẽtibus. Sequitur: † passus sub Pontio 21
Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Ecce secũdũ sacramentũ: secundũ humanitatẽ Christi, scilicet passio, cuius tẽpus describitur sub Põtio Pilato: forma subditur, crucifixus: finis cõcluditur: mortuus, & sepultus: vnde plangẽs dicit ex ore Dauid, & Hiere.
Psal. 21. Foderunt manus meas, & pedes meos: & dinumerauerunt omnia
Esaiæ 2. ossa mea. De morte ait Propheta: Domus Dñi fuit exitus mortis. De sepulchro ait Esa. Sepulchrũ eius extitit gloriosum. Hæc sũt
in euãgelio manifesta. Sequitur: † Descẽdit ad inferos: tertia die 22
resurrexit à mortuis. Ecce tertiũ sacramentũ, scilicet resurrectio: sed de descensu ad inferna præmittitur, ex quo mortui liberãtur: vnde in Osea: De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos: ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero, inferne. Hic est euangelicus fortis, qui fortẽ ligauit, & eius vasa dirupit: hic est qui di-
Psal. 3. cit in Psal. Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quoniá do-
Psal. 59. minus suscepit me: qui patri dicenti: Exurge gloria mea, exurge cum psalmis, & cithara: breui sermone respõdet: Exurgã diluculo, cuius resurrectioni mulieres, & viri perhibẽt testimonium in euãgelio. Quod autẽ dicitur in maiori symboló. Resurrexit tertia die, secundũ scripturas: exponitur, id est eo modo, eo ordine,
& eo tẽpore, quo prędictũ est à scripturis. Sequitur. † ascendit ad 23
Psal. 17. cœlos, sedet ad dextrã Dei patris omnipotẽtis. Ecce quartũ sacra-
Psal. 142. mentũ, s. ascẽsio. Ascẽdit, enim sicut ait Dauid, super cherubin, & volauit super pẽnas ventorũ, & parauit in cœlo sedẽ suã, & regnũ
Psal. 109. eius omnib⁹ dominabitur. Cui ait pater. Sede à dextris meis: donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Et vt ad ascensionẽ,
Act. 1. de visu quoq; testimoniũ nõ deesset, ait Luc. vidẽtibus discipulis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorũ. Sequitur inde venturus est iudicare viuos & mortuos Ecce quintũ, quod non-
Psal. 49. dum apertũ est sacramentũ: veniet enim rex manifeste, cui pater
Ioan. 5. iudiciũ dedit. & sicut ait Dauid: Parauit in iudicio thronũ suum,
Psal. 17. & iudicabit orbẽ terræ in æquitate: iudicabit populos in iustitia.
& 49. Et alibi, Deus manifestè veniet, Deus noster, & nõ silebit. Et Luc.
Act. 1. Ita veniet, sicut vidistis eũ euntẽ in cœlum. & Michæas. Iudicium
Mich. 6. Dñi cũ populo suo. Sequitur: Credo in spiritũ sanctũ. † Ecce ter- 24
Gene. 1. tia in trinitate persona, s. spiritus sanctus: de qua Moses, spiritus
Psal. 147. Domini ferebatur super aquas. Et Psal. Flabit spiritus eius, & fluẽt
Ioan. 15 aquæ. Et Dñs in Euãg. Spiritus, qui à patre procedit, docebit vos

omnia

omnia. Ille enim docet: ille sanctificat: ille viuificat:ille peccata remittit:per hūc resurrectionē in gloria,per hūc cōsequimur vitā
25 æternā. Vnde sequitur: Sanctā ecclesiā catholicā. Et † possunt hæc verba & sequētia sic intelligi & cōiungi: Credo in spiritū sanctū, sanctam ecclesiā catholicā, id est, credo per spiritū sanctū sanctā ecclesiā fideliū sanctificari. Itē, credo in spiritū sanctū, sanctorum cōmunionē, id est, per spiritū sanctū sanctos in vinculo charitatis vniri. Et credo in spiritū sanctū, remissionē peccatorū. i. per spiritum sanctū peccata remitti. Et credo in spiritū sanctū, carnis resurrectionē & vitā æternā, id est per spiritū sanctū gloriā carnem consecuturā, & animā vitā æternā: vel sic: Credo sanctā ecclesiam catholicam: nā ita dicimur, vt asserit Aug. de cōse. d. iiij. prima. in
26 fine, credere in ecclesiā, sicut in Deū: sed in ecclesiā † sanctā catholicā credimus, dū in ecclesia cōuersantes & in Deū credimus. & quæ sequūtur: nos inde firmissimè cōsequi profitemur, scilicet sanctorū communionē, remissionē peccatorū, carnis resurrectionem & vitā æternā. vnde & sic coniūges: Credo in sanctā ecclesiam catholicā, sanctorum cōmunionē, id est, per fidē quā habeo, existens in sancta & vniuersali ecclesia, assequor sanctorum communionem, id est, cōcordiam & vnionē. Sicut enim est vnus pastor, sic vnū ouile: sicut vnus Deus, sic vna fides, & vnū baptisma. Vel præcipio sanctorū cōmunionem, id est, panē benedictionis, de quo dicitur Crede, & manducasti. de cōsec. d. ij. vt quid. Simi-
27 liter, & quæ sequuntur. Credo in † sanctam ecclesiā, peccatorum remissionē, id est, per fidē quā habeo existēs in sancta & vniuersali ecclesia, consequor remissionē peccatorū & lepræ curationē: *Num.* 12.
28 de † qua dicitur in lege & euāgelio: Maria soror Aarō, cū septem diebus fuerat extra castra, & est à lepra mundata. l. dist. §. ecōtra. Naamam Syrus septies lotus in Iordane est à lepra curatus: sic & Dominus decē leprosos mundauit: sed vnus tantū dedit gloriam Deo. De Magdalena dicitur: quia dimissa sunt ei peccata multa: quia dilexit multū: Paralytico quoq; ait Dominus: Fili remittūtur tibi peccata tua. Sequitur: † Credo in sanctā ecclesiam catho- *4. Reg.* 5. *Luc.* 17. *Luc.* 7. *Lucæ.* 5.
29 licam, carnis resurrectionē, id est, per fidem quā habeo existens in ecclesia consequor carnis resurrectionem: de qua Iob: Credo quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorē meum: vnde in euangelio: Deus Abraham, Deus Isaac & Iacob: non est Deus mortuorū, sed viuorū. Et Apostolus, Omnes quidē resurgemus sed nō omnes immutabimur. Similiter coniungendum est quod *Iob.* 19.
30 sequitur: Credo † in sanctā Ecclesiā catholicam, vitam æternam: id est, per fidem quam habeo existens in Ecclesia: cōsequar vitam *Matt.* 22.
æter

æternam:hæc eſt terra viuentium:de qua Dauid: Credo videre
Pſal.26. bona Domini in terra viuentium † Eſt autem vita ęterna,videre Deum patrem,& quem miſit Ieſum Chriſtum:de hoc etiam ſub Sabbato ſancto,in vj.parte,vbi agitur in baptiſmo,dicetur.

ANNOTATIO.

*Σύμβολον autem Græcè Σύμβολον,variè accipitur,pro varia verbi à quo manat,ratione & natura Συμβάλλω enim,παρὰ τὸ βάλλω natura ſua actiuum eſt & ſignificat committo,colligo,confligo, conuenio,confluo, paciſcor,cõtractus cõuentáque ineo, item & conficio:vt συμβάλλω τὸ ἐνύπνιον.Inde σύμβολον, ſignũ,vt ſigna militaria Herodiano.Signis equidẽ vtebãtur inuicem Apoſtoli. Σύμβολον item,nota,& ſignũ rei apud Ciceronẽ,vt dictio & nomen,eſt nota rei animo conceptæ:Σύμβολον etiã,inſignia, id eſt, παράσημα. Item omen,καὶ οἰώνισμα, Greg.dicitur & maſculino genere.Qua ratione vſus eſt Syneſius in τῷ ἀδελφῷ γδ' οἰμαινομίζεται νύμφαις τρίαις βαδίζον ἐπὶ ἐκφορὰν,ἵνα μὴ τῷ νυμφίῳ σύμβολος ἀπαίσιος γένηται.Itẽ & fœminino Συμβολὴ, cõflictus,cõflictio militaris. Σύμβολα etiã dicebãtur teſſeræ quædã, quæ dabãtur publicè ciuitatibus quibuſdã hominibus ſibi amicis,vt hoſpitaliter & amicè reciperentur in oppidis fœderatis. Hodie ſic vocari poſſunt teſſeræ collybiſticæ,vt placet Budæo,quas literas collybicas vocant,quaſi ad permutandã pecuniam externam inſtituta.Σύμβολον ἀντὶ τμῆμα, quaſi teſſera, & fruſtum abſciſſum. Plato in Sympoſio,σύμβολον commiſſuram videtur dicere,homines enim eo in loco ait geminos fuiſſe,id eſt,διφυεῖς.Σύμβολον etiã ſignificat ſimilitudinem,& quandã naturæ concinnitatẽ, Ariſtot. περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς Σύμβολαι in cõuiuiis dicebãtur,quas Terentius & Plautus ſymbolas vocauerũt. Athen.lib.vij. Cõuiuium autem ipſum à ſymbolis coagmẽtatum, dicebatur Συναγώγιον, & δεῖπνον συναγώγιμον, vt ipſe inquit.Qui autẽ ſymbolas non conferunt,ἀσύμβολοι dicuntur. Ἀσύμβολος etiã pro incerti & inutili penitus,qui nihil in mediũ attulit.Apoſtolorum ergo Σύμβολον, dices ſignum & breuiarium quoddam fidei Chriſtianæ, commiſtum,conflatum & cõpoſitum ex multis bolis, id eſt, fruſtis particulíſque. Symbolorum porrò hæc eſt lex, vt ſententiam abſoluant verbis ad ſummũ quinque, & breuiora ſunt, hoc venuſtatis plus habeant,quale eſt illud Auguſti. Matura, Obſcuritatis aliquid & allegoriæ ſymbolõ condit,vt paululũ à naturali ſenſu deflectatur:modò ne tanta ſit quanta Pythagoras eſt vſus, vt ab intelligẽtia dictorũ ſuorũ arceret imperitos,qui ſymbola ſua quaſi quædã ænigmata lõgiſſimè abduxit illinc, quò ſenſus ſpectaret: ita vt Tyrrhenos induxerit,illi citra omnẽ allegoriã parere,cum eam

eam non adſequerentur. Vnde συμβολικὸν, pro allegorico & ænigmatico dicitur, apud Plutarch. in viij. Sympoſ. N. Doard.

SVMMA.

1 *Prædicationis vſus vnde.* 2 *Prædicationis officium, cui competat.*
3 *Prædicatio ſublimi loco debet fieri.* 4 *Prædicatio, qualis eſſe debeat.*
5 *Prædicationem, quæ ſequantur.*

De Prædicatione. Cap. XXVI.

QVoniam, vt præmiſſum eſt, Euangelium prædicatio eſt, &
1 ſymbolum, fidei † profeſſio: ideò poſt illa, fit populo prædicatio, quaſi Euãgelici verbi, & ſymboli, ſiue noui & veteris teſtamenti expoſitio, qui modus ſumptus eſt ex lib. Nehemiæ, in principio vbi legitur. Et legerũt Leuitæ in libro legis Dei. Nehe *Nehem.* 8.
mias autem ſacerdos, & Eſdras ſcriba interpretabantur populo vniuerſa. Præterea monebantur antiquitus, qui in fraterno odio erant, vt ad cõcordiam venirent, prius, quàm communicarent: & mundi eſſent, prius, coram ſuo Saluatore, cui nota ſunt ſecreta cordium, apparerent: ex quo ſiquidem prædicãdi vſus in eccleſia inoleuit. Inde etiam eſt quòd oratio Domini, quæ & ad primam, & in aliis horis voce demiſſa, dicitur, ad miſſam alta voce, & patenter dicatur: quia in huiuſmodi fraterna monitio continetur: communiter tñ poſt prædicationem ſymbolum decantatur: quia
2 fidem prædicatã ſe tenere eccleſia profitetur. Verùm † cùm prædicandi officiũ priuilegiatum ſit: nullus prædicare debet, niſi cui committitur: aut cui ex officio ſibi iniuncto incumbit, iuxta illud Apoſtoli: Quomodo prædicabunt, niſi mittãtur: extra de hæ- *Rom.* 10.
reticis, cum ex iniuncto: & ideò prædicaturus licentiam petit di-
3 cens: Iube Domine. Debet autem † prædicator in loco eminentiori eſſe: ſicut & euangelium legens propter rationes ſub tit. de Euangelio ſcriptas. Nam & Ieſus videns turbas, aſcendit in mon- *Matt.* 15.
tem, & aperiens os ſuum, docebat eos. Et Eſdras fecit gradum li- *Nehem.* 8.
gneum ad loquendũ: vt dictum eſt in prima parte ſub tit. de ec-
4 cleſia, vbi de pulpito agitur. Debet † tamen humiliter proferre, quæ docet, nec ſecundùm Greg. xlvj. diſt. habes, in fin. illum elatis moribus, prædicet, quem in cordibus audientiũ ſacris ſermonib⁹ inſectatur. Et ſecundùm Ambr. prædicatio Chriſtiana non indiget pompa, nec cultu ſermonis, debet quoq; ſecundũ Greg. prædicator eſſe diſcretus in ſilentio: vtilis in verbo: ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticeſcat. xliij. di. ſi rector. Sunt tñ nonnulli huius doctrinæ obliti: qui, ſicut ait Beda. ij. q. vij. ſecuti ſunt, auditores ſuos in præcipitiũ mergunt: quibus non ſalutaria quæ corrigãt: ſed quæ illos delectẽt erronea prædicãt. Alij verò ſecũdùm Greg. xlix. di. hinc & enim. viij. q. j. oportet. xliij. di. §. fin. dum

æstimari hebetes nolunt, sæpè ex immoderata subtilitate, se in quibusdam inquisitionibus plus quam expediat exercent, secreta mysteria sua prædicatione nō intelligētibus reserando. Oportet enim eum qui docet,& instruit, pro ingenio discentium sometipsum aptare,& verbi ordinē,pro audientium capacitate dirigere: quoniam qui docet ea,quæ ab auditoribus intelligi nequeunt,non ad eorū vtilitatèm:sed ad sui ostentationem facit:vt plura scire videatur:vel adulatione,vt eis placeat,quibus secreta

Cor. 2. reuelat,iuxta quod Apostol.ait:Christus me misit prædicare non in sapientia.In Concil.Carthag.de consec.di.j.sacerdote,statutū, vt sacerdote verbum,scilicet prædicationis in Ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, videlicet contemnens excōmunicetur. Post prædicationem fit confessio † & indulgentia pro 5

commissis & omissis conceditur, vt sic conscientiis emundatis:

Psal.76. iuxta illud propheticum,& scopebam spiritum meum, accedant singuli ad communionis sacramentum,quod mox in missa,vel sacramentaliter vel spiritualiter recepturi sunt: quæ spiritualis communio fit per fidem,operantem per dilectionem,iuxta illud Augustini:Crede,& manducasti,de consecr.dist.ij.vt quid.

SVMMA.

1 *Canon Missæ, in quot partes diuidatur.*
2 *Secreta, in quot partes diuidatur.* 3 *Offertoriū vbi quādóve fiat.*
4 *Offertorij versus hodie sæpè intermittitur, idque temerè.*
5 *Offertoriū vt cātetur,à patribus receptū est, idque de causa,nu.6.*
7 *Offertorium, vnde nomen traxerit.*
8 *Offertorio facto, quid faciat sacerdos.*

Secunda pars Missæ in Offertorio. CAP. XXVII.

SEcunda pars Missæ in Offertorio,siue in Dn̄s vobiscum, incipit:quæ in quatuor † subdiuiditur particulas.Prima,dicitur 1

Secretela.Secunda, præfatio. Tertia,Canon.Quarta, oratio Dominica,cum sua Præfatione,scilicet,præceptis salutaribus. Potest etiam quicquid ab hoc loco,vsque in finem Missæ dicitur,secreta vocari: quæ secreta in quinque diuiditur partes. † Prima est 2

ab offertorio vsque ad præfationē: & hoc specialiter dicitur secreta.Secunda dicitur Præfatio. Tertia, Canon. Quarta, oratio Dominica. Quinta,est Embolismus.Quin etenim fuit dominici sanguinis effusio.Prima,in circūcisione.Secunda,in sudore. Tertia,in flagellatione. Quarta, in crucifixione. Quinta, in mortui lanceatione.Sanè ordo conueniens est,vt post prędicationem sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Prædicatio quidem est in Euangelio: fides in symbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio:quapropter offerenda cantatur, quia sacrificium

cium laudis offertur:vnde Psal. Circuiui & immolaui in taber- *Psal.*28.
naculo eius hostiam vociferationis : cantabo & Psalmum dicam
Domino,& in Paralip.Cum offerrent holocausta,cœperunt lau- 2.*Par.*5.
des canere Domino,organis,& in diuersis,quæ Dauid Rex com-
3 parauerat,concrepare.† Offertorium quidē inter Euangelium & sacrificium canitur:prout in tit.de symbolo dictum est.Sacerdos autem dicturus,oremus, præmittit Dominus vobiscum,quasi diceret:nisi Dominus sit vobiscum,orare nō possumus ad salutem nostram Subiicit ergo oremus,monens populum orare:vt fidem in symbolo recitatam credat,& in ea stabilis permaneat:quia & Christus discipulis suis dixit:Orate,&c. Luc.22. monens etiam vnumquemq; ad se redire,conscientiam suā discutere,& seipsum in holocaustū istud Deo offerre.Prius ergo,quā chorus cātet offertorium salutatur à sacerdote,vt possit deuotè cantare:& mox postquā ille dixit, oremus,chorus cantat canticū offerentiū siue offertorium:& populus offert : vt notetur, ꝙ post impletionem mādatorū,offerimus nosipsos:sicut sub tit.de oblatione dicetur, ac si vnusquisque offerens dicat Credo:& fidē quam in symbolo professus sum,opere cōpleo:& orationi sacerdotis cōsensio:vnde
4 & sacerdos statim offert dona consecrāda.Et † attende,quod offertorij versus cum multa diligentia ab antiquis patribus inuēti, hodie plerisque locis omittūtur:tum breuitatis causa:vt tam ministri, quā populus oblationibus,orationi, & sacramento altaris liberius vacent:tum etiam quia sicut ait Aug.xij.d.omnia, ipsam Christianā religionē paucissimis & manifestissimis celebrationū sacramētis misericordia Dei voluit esse libera.Et secundū Hier. de consec.d.v.nō mediocriter. Melior est quinq; Psalmorū, cum cordis hilaritate decātatio,quàm totius psalterij cum anxietate modulatio:verborū etenim multitudine Deus flecti non potest. Solū ergo in offertorio,quod dicitur in missa pro defunctis,versus ipsi hodie dicuntur:quia officiū illud non sequitur in multis
5 normā alterius officij.† Porrò à patribus introductū est, vt of- 2.*Cor.*7.
fertoriū cantetur:quia (vt præmissum est) qn̄ offerebāt,in tubis
clangebāt:hilarē namque datorē diligitDeus.xxiij.q.vj.§.ex his.
inductū est etiā ex eo,ꝙ Salomon in dedicatione tēpli & altaris
innumerabilem multitudinē holocaustorū obtulit, cum magna
solennitate:& à Mose cui descendenti de monte, & populū salu- 3.*Reg.*8.
6 tanti, & oranti occurrit populus,& munera obtulit. † Cantatur *Exod.*35.
etiam offertorium,dum offertur,ad memorādum iucunditatem Israëlitici populi,offerentis denaria ad ædificiū tabernaculi : vel potius ad designandum clamorem mulieris, de qua legitur in Apocal.12.cap.Mulier,id est,ecclesia amicta sole, id est, Christo

quem induit in baptismo:habens lunam sub pedibus, id est, omnia mutabilia calcans, & in capite coronam duodecim stellarũ, id est, chorũ duodecim Apostolorum:& habens in vtero, supple ea,quæ in sui initio gesta sunt:clamat parturiens,& cruciatur vt pariat. Clamorem ergo eius parturientis vel salubrem Domini cruciatum imitatur offerenda, per suum grauem & grandisonũ cantum,quæ pneumis distenta, & versibus fœcundata,quantumuis longa iubilatione, quod significat,nõ satis exprimere valet. Quis tamen offertorium cantare instituerit, ignoratur. Traxit
† nomen offertorium à feria,quod est oblatio, quæ in altari of- 7
fertur:& à Pontificibus consecratur:inde offertoriũ dicitur,quasi præfertum:oblatio verò vocatur, quia offertur. Dicitur etiã offertorium,quia dum offerenda cantatur, Sacerdos accipit oblationes,vel hostias à ministris,de quibus sub tit.de oblatione dicetur. † Aduertendũ autem est, ꝙ licet Sacerdos præmittat ore- 8
mus:non tñ immediatè orat,imò turificat,oblationes recipit,& alia agit:quasi ipso facto dicat,non cessat orare,qui nõ cessat benè agere.Dum ergo offertoriũ canitur,& incensum portatur,instante memoria Dñicæ passionis, silentium obseruat,vsque dum alta voce dicit:Per omnia secula seculorum.Illud insinuãs, quòd
*Ioan.*11. Iesus post suscitationem Lazari non palam ambulabat apud Iudæos,cùm cogitarent eum interficere:sed abiit in ciuitatem,quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis. Collegerunt enim Pontifices & Pharisæi conciliũ: & vnus ex ipsis, Cayphas nomine dixit:Expedit vt vnus homo moriatur pro populo,& nõ tota gens pereat.Et ab illo die cogitauerunt eum interficere:de hoc dicetur sub tit.de inclinatione Sacerdotis.

SVMMA.

1 *Manus lauat sacerdos denuò,statim ab offertorio,& turificatione, & qua de causa. Et qua significatione,num.3.*

2 *Manuum lotio fit semper ad dextrum altaris cornu.*

De manuum ablutione. CAP. XXVIII.

PRius, quàm sacerdos offerat, manus iterum lauat, quamuis
† prius dum vestibus se ornaret, lauisset, prout dictum est 1
sub titu.de capitis coopertione.Et etiam post secundam turificationem iterum lauat: vt sic magis ac magis mundatus offerat hostiam immaculatam, sanctam, Deóque placentem. Nam &
*Psal.*50. Psal. cùm mundatus esset,petebat amplius emundari, dicẽs:Amplius laua me ab iniquitate mea,& à peccato,&c. Lauat † autem 2
semper ad dextrum cornu altaris:nam dextra prosperationem, sinistra aduersitatem significat: quia igitur pluries peccatur in
*Psal.*91. prosperis,quàm in aduersis:iuxta illud Psal.Cadent à latere tuo,
scilicet

ſcilicet ſiniſtro, mille, & decem millia à dextris tuis, meritò magis lauandum eſt ad dextram quam ad ſiniſtram. Sacerdos itaque
3 † hoſtiam oblaturus lauat manus, ad ſignificandum quòd lauare ac mundare debet conſcientiam lachrymis pœnitentiæ, & compunctionis, iuxta illud: Lauabo per ſingulas noctes lectũ meum, *Pſal. 6.*
lachrymis meis ſtratum meũ rigabo. Et ideò tunc dicit: Lauabo *Pſal. 25.*
inter innocentes manus meas, id eſt, opera. & Eſa. Lauamini, & *Eſaiæ 1.*
mundi eſtote. Nam & Chriſtus priùs, quam verum & vnicũ ſacrificium in ara Crucis offerret, in reſuſcitatione Lazari lachrymas miſeratus effudit, Euang. teſtante: Ieſus, inquit, infremuit ſpi- *Ioan. 11.*
ritu: turbauit ſemetipſum & lachrymatus eſt. Lauat etiã manus, ne reus ſit corporis & ſanguinis Domini, iuxta illud: Mundæ *Matt. 27.*
ſunt manus meæ à ſanguine huius: & vt mundi ſint à terreno pane, iam in populi oblatione recepto, vel à terreno deſiderio.

SVMMA.

1 *Pallam ſuper altari diſponit diaconus, ſacerdote manus abluente.*
2 *Sacrificium altaris, ex quo confici debeat.*
3 *Corporale, quid ſignificet.*
4 *Corporale, qualiter complicetur, & ſternatur ſuper altari. Et quàm variè idipſum ſignificet.*
5 *Corporale, quamdiu maneat ſuper altari.*
6 *Sotheri Papæ edictum, ne mulieres contingant vaſa ſacra.*
7 *Palla altaris, quid & vnde dicatur.*

De Pallis, & corporalibus. CAP. XXIX.

1 INterim verò dũ ſacerdos manus abluit, diaconus † corporalẽ pallã, ſuper altari diſponit: in quo admonentur miniſtri & populus: vt ſint ab omni carnali cupiditate mundi: ſicut ipſa palla mundata eſt à naturali viriditate, & humore: mũditia quoq; corporalis ſignificat mũditiã populi fidelis. De hac palla, in canone ita dicitur, de conſec. diſt. j. ex conſulto. Ex conſulto enim omniũ
2 cõſtituimus, vt ſacrificiũ altaris † non in ſerico pãno, aut intincto quiſquã celebrare præſumat: ſed in puro lineo ab Epiſcopo cõſecrato: terreno, ſcilicet lineo, id eſt, de terra procreato, atque contexto: ſicut corpus Dñi noſtri Ieſu Chriſti in ſyndone linea, *Matt. 27.*
mũda ſepultũ fuit: & Chriſtus verã carnẽ paſſibilẽ & mortalẽ de terreno virginis corpore aſſumpſit: de lino igitur cãdido, nõ intincto ex inſtitutione Sixti Papæ, & Euſebij fit corporale. Signi-
3 ficat † aũt corporale paſſionis intẽtionẽ ſeu corpus Chriſti: quia ſicut linũ multo labore ac multis tõſionibus acquirit cãdorẽ: ita Chriſti caro multo certamine ad reſurrectionis gloriã peruenit. Significat etiã eccleſiam: per quã corpus Chriſti intelligitur, quæ multis paſſionib⁹ & preſſuris ad cãdorẽ æternæ vitæ perducitur.

Tertiò,significat ipsum Christũ.Cùm enim sic cõplicetur,vt nec initiũ nec finis eius appareat:sic eius diuinitas initio caret,nec finẽ habebit. Et sicut oblata cõiũgitur corporali,&ponitur in altari:sic Christi caro iũcta diuinitati, affigitur cruci. Et nota† quod 4
in quibusdam ecclesiis palla corporalis,quæ calici supponitur,in longũ altaris extenditur: quæ quatuor in lõgũ,& tres habet plicaturas in latũ. Siquidẽ in longũ altaris extenditur:quia vt aiunt quidã,linteamen, quo Christi corpus inuolutũ fuit,per illam figuram extensum longitudine sepulchri inuentum est. Quatuor eius plicaturæ in longum,quatuor designant cardinales virtutes, scilicet iustitiã,prudentiã, tẽperantiam, & fortitudinẽ: per quas innatæ nobis passiones reprimuntur. Tres verò plicaturæ in latũ, tres theologicas virtutes, scilicet fidẽ,spem,& charitatẽ:per quas Deo vnimur, figurant. Potest quoque aliud in his figurari. Duplex enim est palla,quæ dicitur corporale:vna,scilicet quam diaconus super altare extẽdit: altera quã super calicẽ plicatã imponit: significantes duo linteamina, quibus Ioseph corpus Christi inuoluit.Extẽsa, repræsentat syndonem qua corpus fuit in sepulchro inuolutum:& inde corporale vocatur:plicata,super calicem
Ioan. 20. posita,sudariũ quo caput eius fuit separatim inuolutũ.Siquidem extensa,quæ corporale vocatur, significat fidẽ:plicata, quæ sudarium vocatur,intellectũ.hoc enim mysteriũ credi debet: sed cõprehendi non valet: vt fides habeat meritũ cui humana ratio nõ præbet experimentũ de pœ.d.iiij.in domo.Secundò quoque,corporale siue syndon subsistẽs, significat Christi humilitatẽ in passione,sudariũ verò laborẽ.Tertiò, corporale, significat linteum, quo Christus erat præcinctus, sudariũ laborẽ in persecutionibus. Adhuc palla super calicẽ posita, aliquã, scilicet superiorem eius partem non totũ tegit,in quo datur intelligi,quod sudarium aliquã partẽ capitis Christi tegebat:& aliquã non:sicut mos est Iudæis facere:quædã tamen ecclesiæ nõ habent,nisi vnũ corporale: pro eo quod in euangelio legitur, ꝙ Ioseph corpus Iesu inuoluit in syndone mũda.non enim dixit in syndonibus,in plurali:& hoc ad significandum sacramenti vnitatem:& significat syndonẽ qua Christi corpus fuit inuolutum.†Corporale autem ideò remanet 5
super altare vsq; post sumptionẽ corporis & sanguinis: & eleuationẽ calicis de altari:quia linteamẽ & sudariũ in sepulchro vsq; ad resurrectionẽ remãserũt.Præterea corporale remanẽs propter sui albedinẽ,ostendit munditiã mentis,quã semper habere debet corpus domini sumẽs.†SotherPapa xxij.d.sacratas.statuit ne fœ- 6
minæ sacratæ, vel moniales sacra vasa,puta calicem, vel patenã, vel sacras pallas,& corporale cõtingant. Ipsæ tamen huiusmodi orna

ornaměta altaris & ministrorum facere possunt:exemplo Mariæ quæ talia fecit, & texuit in vsum mysterij tabernaculi fœderis.
7 Cōmuniter † tamen palla, vocatur munda mappa super quā distēditur corporale. Et dicitur palla, eò quod palliat vel abscondat in se mysteriū supradictū. Debet autē altare duplici mappa operiri: ad duplicem stolam, mentis scilicet & corporis designandā.

S V M M A.

1 *Manibus Episcopi aut sacerdotis lotis, minister quid agere debeat, Item subinde Episcopi munus. nu.2.*
3 *Episcopus accedit ad altare sine mitra, & baculo.*
4 *Offertorium, triplex. Et ex quo illud fieri debet.*
5 *Offerendi antiquus mos.*
6 *Panes sacerdotales: itē propositionis. nu. 7. 8 Hostia rotunda cur fiat.*
9 *Oblationum duo genera, donum quippè, & sacrificium.*
10 *Sacrificium, quid. 11 Libare, quid.*
12 *Hostia, quid. 13 Holocaustum, quid.*
14 *Ministrorum officia circa oblationem sacerdotis. & nu. 16.*
15 *Panis & vini oblatio, quid signet: cùm & vnū solū sacrificiū sint.*
17 *Diaconus patenā cum hostia, offert sacerdoti, & qua significatione.*
18 *Aquā cū vino miscere in calice inferiori Episcopo nō licet. Et quid commistio designet. Et id ex cuius institutione. Et quorsum. n.19.*
20 *Sacerdos missurus aquā in vinum, cur pauxillum in terrā fundat.*
21 *Aqua benedicitur, vinum minus. Et quid ita.*
22 *Manus osculum quid significet.*
23 *Hostia, ferè ponitur inter sacerdotem & calicem.*
24 *Ampulla quid, & vnde dicatur.*
25 *Calicis ferendi mos, variè. Et cur maximè læua. 26.*
27 *Cantoris primi officium. Item secundi. nu. 28.*
29 *Patenæ absconsio seu velatio, quid significet, & nu. 30.*
31 *Subdiaconus qualiter teneat patenam.*
32 *Offerre debet populus, & vnde offerendi mos. & n. 34 Et quæ significatio oblatorum. 33 Sacrificiorum legalium diuersa genera.*
35 *Offerens manum sacerdotis osculatur.*
36 *Clerici & monachi, an & quando offerant. 37 Oblationes qui recipiant.*
38 *Pontifex Romanus quas oblationes tangat.*
39 *Oblationes pro defunctis, cuiusmodi sit.*
40 *Moses iubet finem imponi oblationibus.*

De oblatione Sacerdotis, & de officio ministrorum circa illam, & de patena, & de oblationibus populi, & clericorum. CAP. XXX.

1 LOtis igitur † manibus diaconus vel sacerdos, minister extēsis manibus mediante munda tobalia, accipit manus Episcopi:

quasi iuuans illum de faldistorio ad surgendũ, quod quidem fit non ad adiuuandum, sed potius ad prouocandum illum, id est, Christũ, quem significat: quòd surgat, & pro populo oret. Iuxta
Psal. 43. illud: Exurge Domine adiuua nos. Et iterũ: Exurge, qui dormis,
Ephe. 5. & sic mediante munda tobalia, ad notandũ, quod mediãte munditia manuũ, id est operum nostrorũ, excitatur Dominus ad adiuuandum omnes nos apud patrẽ. Si autẽ hoc ad ipsum pontificem Christi vicariũ referatur: tunc dicendũ est, quod ipse prouocatus adiuuatur per munditiã manuum eorũ, pro quibus orat: vt eius oratio efficax habeatur. Rursus Christus omnia bona opera
Esaia 26. Ecclesiæ principaliter operatur: sicut legitur in Esa. Omnia bona opera nostra operatus es in nobis Domine, cuius locũ gerit Episcopus. Minister verò tanquam eius famulus, eius coadiutor typum cooperãtis Ecclesiæ gerit, quæ in suis operibus Christi ope-
1. *Cor.* 3. rãtis ministra est, & adiutrix: sicut dicit Apost. Coadiutores enim Dei sumus, qui tobaliam, id est, deuotam reuerentiam adhibet, quoniam secundùm Apostolum, Non sumus sufficiẽtes aliquid cogitare à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo.
Deinde episcopus † vel sacerdos ingreditur sanctuarium, perue- 2
Luc 22. niens ad altare consecratũ: id est, Christus qui cœnaculũ grande stratũ est ingressus, cum discipulis cœnaturus: & eis corpus suũ traditurus: vbi mysticam oblationẽ accepit à ministris, insinuans
Ioan. 12. illud, quod Ioan. Euãgelista describit: Iesus (inquit) ante sex dies Paschæ venit in Bethania: vbi Lazarus mortuus fuerat, quẽ suscitauit Iesus: & fecerũt ei cœnã in qua Martha ministrabat. Procedit autẽ ad † altare absq; mitra & baculo: & cum vestibus sacris: 3
prout in suis locis dictũ est. Cõsidera ergo ordinem: nam euãgelium præcedit: fides in symbolo sequitur, deinde munera offerũ-
Rom. 10. tur: necesse est enim primũ audire, quomodo, inquit Apostolus,
Heb. 11. credẽt, sine prædicante? deinde, quis nisi rectè crediderit, munus Deo acceptabile offerre nõ poterit, quia sine fide impossibile est Deo placere Hic ergo de triplici oblationis genere dicendũ est: videlicet de oblatione sacerdotis, ministrorũ, & populi: Sacerdos itaque primò offert seipsum. † Offerenda etiã sunt quæ sunt Dei 4
Deo, id est, animæ habentes similitudinẽ Dei impressam. Deinde quæ sunt sacrificio necessaria, scilicet panẽ, vinũ, & aquã, & alia
Exo. 40. sacrificio apta. Et † nota, quod in vet. test ponebantur super mẽ- 5
sam tabernaculi xij. panes azymi & similia, mũdi valdè, & ponebantur seni altrinsecus: & singulis supponebatur patena aurea: & super patenã pugillus turis. Panes † autẽ isti dicti sunt sacerdota- 6
les, quia soli sacerdotes eos de altari sublatos comedebãt; vel secundum Iosephũ: quia Dominus præceperat, quod soli sacerdotes,

tes,illos formarent,coquerent, & ponerẽt in mensa, & tollerent: ipsi tamen hoc non obseruauerunt. Et ex his conuincitur quòd
7 sacerdotes debeant hostias facere per seipsos.† Dicebantur enim *Exod.25.*
panes propositionis,quia positi erant super mẽsam propositionis coram Domino, in memoriam sempiternam duodecim tribuum filiorũ Israël:vel porrò positi,id est,longo tempore positi,scilicet per totã hebdomadam.Nam in dilucolo sabbati recentes, & calidi imponebantur mensæ, & erant ibi immoti vsque ad sequens sabbatum: & tunc subtrahebantur, vel erant ibi in æternum, per
8 sucessionem ponendi in mensa.Hostia autẽ formatur † rotunda,
quia Domini est terra, & plenitudo eius orbis terrarũ,& vniuersi qui habitant in eo.viij.dist.quo iure.& ipsa sui forma significat illum,qui principio caret, & fine:quãuis ipse sit α & ω principiũ principiãs,atque finis.Apoc. 1.c Rursus cùm figura rotunda formetur à puncto ad punctum:per hoc innuitur, quòd ab ipso sunt omnia:& ad ipsum omnia,retorquentur: vnde Psal. Veritas tua *Psal. 88.*
in circuitu tuo.De hac figura dictum est in proœ. secũdæ partis: de hoc etiã dicetur in vj.partic.canonis super verbo: Accepit pa-
9 nem. † Cæterum duo sunt, quæ offeruntur: donum videlicet &
sacrificium.Donum dicitur, quicquid auro vel argento, vel qualibet alia specie offertur.Aliud tamẽ est donum, & aliud munus,
10 prout dicetur sub j. partic.canonis super verbo hæc dona.† Sacri-
ficium,est victima& quæcunque in ara cremantur,seu ponuntur quasi sacrum factum, vel signum, quia prece mystica consecratur, pro nobis in memoriam Dominicæ passionis. Quidã autem peruersi hęretici nobis ad pręsumptionẽ magnam reputant,quia sacrificamus & consecrationem hostiæ sacrificium appellamus, cùm scriptura ex persona Domini dicat: Nolo sacrificiũ: & Esa. *Esaiæ 1.*
Ne offeratis vltrà sacrificium frustrà. Et in Euãgelio:Misericor- *Matt.3.*
diam volo,& nõ sacrificium. Dauid: Si voluisses sacrificium, &c. *Psal. 50.*
de hoc,& quid sit Sacramentum, dictum est in prima part.sub ti. de ecclesiasticis sacramentis. Omne autem,quod Deo datur, aut dedicatur,aut consecratur.Quod dedicatur,dicendo datur: vnde & appellatur.Errant igitur,qui consecrationẽ,dedicationẽ significare putant. Immolatio ab antiquis dicta est, eò quòd in mola altari superposita victima redderetur: mactari enim post immolationem est:nunc autẽ immolatio & pani & calici cõuenit:liba-
11 tio†verò tantùm calicis oblatio est.Iuxta illud:& libauit de san- *Eccle.50.*
guine vuæ:& illud poëticum: Nunc pateras libare Ioui. Libare enim propriè est effundere, & antiquitus quod in liquida materia offerebatur,vt vinũ & oleum, libamẽ dicebatur:quod verò in
12 sicca, vt similia,panis,& thus,oblatio nominabatur.Hostię†apud

veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant prius quàm contra hostes pergerent: victima verò sacrificia, quæ post victoriam deuictis hostibus immolabant, de quo sub vj. partic. canonis dicetur super verbo: Qui pridie, & erant victimæ maiora sacrificia, quàm hostię: vel Victima dicebatur, quia victa ducebatur ad aras. † Holocaustum illud est, vbi totum, quod offerebatur, puta agnus vel vitulus, in altari igne consumitur. ὅλον, enim Græcè, dicitur totum: καῦσον, incensio. Cæremoniæ apud Latinos, dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos ὄργια vocantur: propriè tamē cæremoniæ, à carēdo dicuntur, eo quòd his, quæ in sacris offerūtur in suo vsu careant homines. Alij appellant cæremonias, obseruātias Iudæorum in abstinentia quarundam escarum, secundùm veterem legem, à carendo, quia carent rebus quibus abstinent. Panis autē & calicis sacramentū, eucharistia dicitur: prout dicetur sub dicto verbo: Qui pridie. Porrò circa oblationem † sacerdotis ministri sua officia exequuntur. diaconus enim corporalē super altare explicat & disponit. in quo ostēditur quòd euāgeliū Christum seu corpus Christi, imò totā ipsius humanitatē plenè describit. Corporale enim hoc corpus Christi significat: prout in præced. tit. dictū est. Deinde subdiaconus in primis calicem præparet: panem & vinū in illo disponens, à sacerdote postmodū consecrāda, quia nimirum lex quæ per subdiaconū hîc congruè designatur, huiusmodi oblationis mysterium præsignauit, dicens quod Melchisedech sacerdos obtulit Abrahæ panē, scilicet de frumento, & vinū de racemis à Christo postmodum exhibēda, & in veritate consecranda, sicut in Genesi habetur: & dicetur sub vj. partic. canonis, super verbo: Acceperit panem. Oblatio † panis & vini significat pia desideria fidelium, seu pro immolatione. seu pro hostia viua. Rursus in pane corpus Christi, & in vino, sanguis eius, in aqua populus repræsentatur. Et dicitur panis, à πᾶν quod est totum, quoniam hic & in futuro est tota vita nostra, vinū dicitur à vite, cui Dominus in euangelio se cōparat. Aqua verò ab æqualitate dicitur, quia per hoc sacramentum Angelis æquari debemus Licet autē duæ sint species, non tamen sunt duo sacrificia, vnitas enim verbi, vnitatem efficit sacrificij, hoc est enim illud pallium, quod Noe filij cōtexerunt, quo Christiani Christi ebrietatē, id est, passionē sub sacrificio tegunt. Deinde † subdiaconus ferens in manu sinistra calicē & desuper corporale & illū diacono offerēs, significat quòd dn̄s subdiaconus fuit, quando librū aperuit: & diaconus, quando dixit, Non veni ministrari, sed ministrare. Diaconus verò patenam cum hostia de manu subdiaconi recipit inter pollices & indices vtriusque manus, interposito tamē manipulo inter

[Margin: 13 (at "Holocaustum"); 14 (at "sacerdotis ministri"); Gen. 14. (at "Melchisedech"); 15 (at "Oblatio"); Matt. 20. and 16 (at "Deinde subdiaconus")]

ter ipsos pollices, & patenam. Nempe manus subdiaconi, opera sunt legis:patena,latitudo cordis:manipulus,opera euãgelij:pollex,vigor virtutis:index,discretio. Fiunt igitur hæc ad significãdum quòd opera legis,& latitudo cordis:ac opera charitatis, nõ sufficiunt ad salutẽ:nisi operibus euãgelicis, quorũ diaconus annũtiator est,cũ vigore virtutis,& discretione mẽtis adhibitis adiuuentur atq; perficiantur. Supponuntur autẽ indices pollicibus, ad notandũ,quod virtutis vigor exercendus non est,absq;discretione,quæ cunctarum est mater & fundamentũ virtutum : extrà
37 de offic.cu.cap.j.Subsequẽter † diaconus ipse patenã cum hostia, ex institutione concilij Anthiritani.l.dist. presbyteros, xxv. dist. perlectis,Pontifici repræsentat, ad notandum quod per euangelicã traditionẽ, quã diaconus figurat, ad altare, id est, ad solemnem ritum peruenit ecclesia,quia lex quæ per subdiaconũ signatur,hoc nostræ salutis sacrificiũ solũmodo præfigurauit, vt præmissum est, & Pontifex seu Sacerdos hostiã collocauit super altare : calicem verò cum vino, ipse diaconus retinet,& collocat in altari.Circa quod notandum est,quod hostia significat corpus Christi non sanguinẽ,sacerdos Christũ:solus ergo sacerdos absq; cuiusq; adiutorio illã offert,dicens:Suscipe sancte pater,&c.quia Christus seipsum in ara crucis obtulit Deo patri,& illã in altari super corporale, quasi supra syndonem mundã disponit,innuens quòd ipsemet Christus hoc sacramentũ instituit, & ecclesiæ tradidit obseruandum,dicens:Hoc est corpus meũ,&c.hoc facite in meã commemorationem,&c. Disponit autẽ & collocat hostiam *Luc. 22.* cũ signo crucis,quia sicut Christi oblatio in cruce facta fuit, sic & oblatio sacerdotis,quæ in illius memoriã fit,cum signo crucis fieri debet.Collocat etiã illã directè super crucẽ,in cõsecratione altaris cum chrismate factã, quia & Christus carnem suam cruci affixit. Verùm vinũ in calice,sanguinẽ Christi designat : & ideò solus diaconus absq; sacerdote,qui Christũ designat,calicem tenet,ad notandũ,quòd in Christi immolatione sanguis fuit à corpore separatus,nõ tamẽ solus, sed vnà cum sacerdote illũ offert, & super pallã corporalẽ collocat, seu potius sacerdotis illo mediãte quod ex eo patet,quia nõ dicit offero in singulari,sicut dicitur in hostiæ oblatione,sed dicit: Offerimus tibi Dñe , &c. Ex quo etiã clarè conuincitur, quòd ambo pariter debent ipsa verba proferre:Diaconus ergo calicẽ vnà cũ sacerdote offert,quia non solum Christus seipsum Deo patri obtulit,verùm etiã per euangeliũ suum, cuius diaconus est figura, & baiulus, huius sacrificij ritum instituit,& ecclesiæ commendauit,quam institutionem & commendationem ipse diaconus tanquam prædicator euangelij

enuntiare & manifestare debet ex suo officio, ab ista militante Ecclesia obseruanda. Ideoq; participari debet sacerdoti in calice offerẽdo,non tamen in consecrãdo,quia illud solius est officium sacerdotis. Solus † tamen Episcopus vel Sacerdos aquã vino cõ- 18
miscet in calice,quod nulli inferiori facere licet,quoniam solus Christus populos sanguine suo redemit. Præterea admistio huius,vnionẽ populi,cũ Christo designat,vt sequitur,quæ fieri non potest,nisi per gratiã Christi,cuius typũ gerunt Põtifex & Sacerdos.Cõmiscetur autẽ aqua vino in calice,ex institutione Alexã-
dri Papæ I.Primò † ad notãdũ,quod nũquã salus populi esse po- 19
tuit sine sanguinis effusione, nec etiã sanguinis effusio sine populi salute,quia Christus populũ sibi recõciliauit in morte.Scriptũ est eñ,quòd aquæ multæ,sunt populi multi.Christus autẽ sã-
Luc. 12. guinem suũ fudit pro populo, sicut ipse testatur: Hic est sanguis meus noui testamẽti, qui pro multis effundetur,in remissionem peccatorum. Secundò, ad notandũ, quòd de latere Christi simul exiuit & sanguis & aqua, quatenus nec Christus sit sine populo, nec populus sine Christo. Cùm ergo aqua vino miscetur, tunc Christo populus adunatur: de cònsec.d.ij.cum omne.prope finẽ.
1.Cor. 9. Hoc quoq; mysteriũ lex Mosaica præsignauit: sicut Apost.exponit,dicens:Bibebant de spirituali,consequente eos petra:petra autem erat Christus. de cõse. di.ij. re vera. Quapropter sacerdos in calice aquã fundit,vt sicut aqua nõ separatur à vino, sic populus nunquã separetur à Christo. Tertiò cõmiscetur,vt diuinitas & humanitas in vna persona cõiunctæ esse intelligãtur,de cõse. di. ij.ca, iij.iiij.& v.Nam per vinũ diuinitas,per aquã humanitas, intelligitur:qui ergo in altaris officio aquã sine vino,vel ecõuerso,ei ministrat:quãtũ in se est,diuinitatẽ ab humanitate separat: de hoc dicetur in particula canonis, super verbo: hoc est corpus
meum:& super verbo:hic est calix.Sanè sacerdos † minister,mis- 20
surus vinũ & aquã in calicem, prius effundit modicũ in terram, non solùm vt meatus siue locus vasis,per quẽ fluere debet, mundetur,& si quid est in superficie vini,vel aquæ emittatur:verùm etiam ad ostendendum, ꝙ sanguis & aqua de latere Christi vsq; in terram fluxerũt,ad quod mysterium se præparat peragendum.
† Considerandũ etiã est,quòd aqua benedicitur, quãdo vino ad- 21
miscetur, vinum verò non, & hoc ideò,vt dicunt quidã. Primò, quia vinum suã benedictionẽ expectat ,sed hæc ratio nõ videtur sufficiens:imò quia tunc totũ vinum est,quoniam in benedictione vini sub nomine calicis tam vinũ, quàm aqua simul benedicuntur.Vnde potest secundo modo dici,quod vinum in hoc loco Christum significat,qui nulla eget benedictione:aqua populum,

qui

qui in hac vita nequit esse sine peccato, propter quod indiget benedictione Dei: vt reddatur dignus ad præmissam vnionem cum Christo. Ad hoc igitur significandum, aqua benedicitur, quando vino admiscetur. Tertiò etiã vinum nõ benedicitur, quia subdiaconus qui non benedicit, debet illud ex officio suo in calicẽ mittere, vt præmissũ est. Quartò, quia populus qui per aquã significatur, vnitur Christo solũ per benedictionem gratię ipsius Christi quẽ sacerdos benedicẽs figurat. Est autẽ plus de vino, quã de aqua ponendum, arbitrio sacerdotis, ita tamen quòd aqua à vino absorbeatur, & vini saporem retineat: extrà de cel. Miss. perniciosus, & hoc in signũ, ꝙ ecclesia debet incorporari Christo: nõ Christus ecclesiæ; vnde Aug. Non tu mutabis me in te, sicut cibum carnis tuæ, sed mutaberis in me: de hoc etiam dicetur super dicto verbo: Hic est calix: & in vj. parte sub v. feria cœnæ Domini prope fin. Prædictus etiã Alexãder Papa statuit oblationẽ ex azymo & in modica fieri quãtitate, dicẽs: Hæc oblatio quãtò rarior, tantò pretiosior. Nõ est etiam † omittendũ, ꝙ in Missis priuatis ministrãs sacerdoti ampullã cũ vino, manũ eius non osculatur, sed ministrans ampullã cũ aqua sic, quoniam vinum Christum, aqua genus humanum, osculũ verò pacem inter Deum & hominem significat reformatã. Regulariter tamen cùm celebranti aliquid porrigitur, vel ab eo recipitur, manus osculũ interponitur, ad designandũ quòd omne seruitiũ, omnisq; reuerentia Deo exhibita, cuius vices celebrãs gerit, procedere debet ex feruore charitatis, & amoris, qui per manus osculũ designatur: de hoc etiã sub euãgelio dictũ est, & sub tit. de pacis osculo dicetur. Calix autẽ ponitur Romæ ad dextrum latus oblatæ: & benè, quasi sanguinem suscepturus, qui de latere Christi noscitur profluxisse: & ad designandum sanguinem & aquã de dextro Christi latere emanasse. Prætereà nisi à latere stet recta pars crucis, quæ sit cõiter super hostiam & calicem: nõ producitur solũmodo super hostiã, quod tamen fieri debet. Crux enim ipsa inchoari debet super hostiam, & perfici super calicem, prout ex diuersis locis, & verbis ipsius canonis colligitur euidenter: de hoc dicetur in viij particula canonis, super verbo, Hostiam sanctam. Communiter † tamen alibi ponitur hostia inter sacerdotem & calicem. Primò ad notãdum, quod Christus est mediator Dei & hominum. x. dist. quando. & secundùm hoc Sacerdos Deum patrem, hostia, Christum, aqua in calice, populum significat: quia non nisi Christo mediante ad resurrectionis gaudium possumus peruenire. Secundò, propinquior est Sacerdoti hostia, quàm calix: quia prius à Christo consecrata legitur, quàm sanguis: & Apostolis prius data: sed hæc ratio

(Margin numbers: 22 beside "tò pretiosior. Nõ est etiam †"; 23 beside "nonis, super verbo, Hostiam sanctam. Communiter †")

ratio facit potius pro dictis Romanis,qui cruces incipiunt super hostiam, & deinde eas super calicē producūt. Porrò,cùm Sacerdos accepit patenā cum hostia, vrceolum cū aqua, calicem cum vino,turibulū cum incenso,efficit super ea crucis signaculum, vt per crucis virtutem omnis conatus diabolicæ malignitatis effugiat,ne contra sacerdotē vel sacrificium aliquo modo preualeat.
Et nota, † quòd ampullis, in quibus vinum & aqua cōtinentur 24
pro sacrificio, spiritualiter considerandū est, quod in parua substātia incōprehensibilia cōtinentur futura sacramēta. Dicitur autem ampulla, quasi ampla bulla, significans cor humanum,quod amplum debet esse latitudine charitatis. Rursus ampullæ,id est, vasa ad offerendum vinum,sunt prædicatores mordaciter increpantes , vel quilibet spiritus sancti gratia inebriati,& alios inebriantes. Hydriæ verò,id est, aquatica vasa, sunt doctores aqua sapiētiæ salutaris portati,& vitalibus aquis repleti. Rursus adhuc præmissa alio ordine prosequamur. In † quibusdam ecclesiis sub- 25
diaconus portat calicem in sinistra,patenam in dextra,& desuper corporale: vnus cantor oblatam cum fauone,& vinum cum ampulla,alter verò præbet aquā vino miscēdā: vltimò diaconus fūdens aquā in calice offert Presbytero seu Episcopo. Nempè subdiaconus,est Christus: calix,passio: patena, crux: sinistra, præsens vita: dextra,futura: corporale, ecclesia: vnus cātor, Iudaicum populum figurat: alter, gentile: ampulla,deuotionē: oblata,corpus: vinum, sanguinem: aqua, ecclesiā: archidiaconus,Christum: Presbyter seu Episcopus, Deum patrē. Subdiaconus ergo calicē † por- 26
Psal. 109. tat in sinistra,quia Christus de torrente bibit in via,id est,passionem substinuit in præsenti vita,patenā in dextra,quia per crucē
Philip. 2. peruenit ad gloriā: propter hoc enim exaltauit illum Deus desuper corporale, quia eius passionem ecclesia non desinit imitari. Corporale enim candidatur,& ecclesia per multas tribulationes Christo cōformatur. Subdiaconus etiam noster, scilicet Christus patenam cum calice portauit,quādo crucē in passione baiulauit.
† Primus cantor offert oblatā cum fauone, & vinum cū ampul- 27
la,quia primitiua ecclesia de Iudæis suscepit fidē passionis in deuotione mentis. Oblatā ergo non nudis manibus,sed cum fauone candido,id est,cum manipula alba,& munda offert,ad notandū, quòd Christi corpus ab his tantū dignè suscipitur, qui carnē
suā cū vitiis & concupiscentiis crucifigunt. † Alius autē cantor 28
offert: quanquam diaconus miscet vino, & offert Presbytero seu Episcopo: hæc est gentilitas,quæ suā obtulit multitudinē, quam Christus in passione obtulit Deo patri. Potest enim nō incompetenter dici,quòd altare mensam Domini, in qua cum discipulis

suis

ſuis conuiuabatur: ara, crucem: calix, ſepulchrum vel paſſionem Chriſti, de quo in prima parte ſub tit. de picturis dictũ eſt: & patena, quæ à patendo dicitur, cor latum & amplũ ſignificat. Super hanc patenam, id eſt, ſuper latitudinẽ charitatis, ſacrificium iuſtitiæ debet offerri, vt holocauſtũ animæ pingue fiat. Hãc cordis *Pſal.* 19
latitudinẽ habebãt Apoſtoli cùm Petrus dicebat: Et ſi oportuerit *Matt.* 26
me mori tecũ, non te negabo. Similiter & omnes Apoſtoli Chriſto dixerũt. Sed latitudo cordis ab eis aufugit, & latuit, cũ omnes
29 Magiſtro relicto, fugerunt & latuerunt. Ad † quod ſignificandũ poſt ſuſceptam inde oblatam ſacerdos abſcondit ſub corporali patenam, vel ſaltem eam ab altari remotam ſubdiaconus retrò continet inuolutam. Per hoc ergo diſcipulorum fuga vel latibulum, vel infidelitatis excæcatio deſignatur, qui dum verũ ſacrificium offerretur, Chriſto relicto fugerunt & latuerunt, ſicut eis ipſe prædixerat: Omnes (inquit) vos ſcãdalũ patiemini in me in *Matt.* 26.
hac nocte. Scriptum eſt enim, Percutiam paſtorẽ, & diſpergentur oues gregis, poſtquã autẽ ſurrexero, præcedam vos in Galilæã. Aliquanta particula patenæ non abſcõditur, vt oſtendatur quòd B. Virgo, & B. Ioannes Euãgeliſta non fugerunt, nec latuerunt: de hoc dicetur ſub ti. de Sanctis. Et ideò ſacerdos dicturus: Pax Domini, quaſi dominicæ reſurrectionis annuntiaturus eulogium, reſumit patenam. quia cùm eſſet ſerò die illa vna ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ, vbi erant diſcipuli cogregati propter metum *Ioan.* 20.
30 Iudæorum, venit Ieſus, & ſtans in medio, dixit eis: Pax vobis: reſumens oues, quæ trepidantes aufugerant. † Rurſus patena quæ propter ſui formam, diuinitatem quæ initio caret, & fine, ſignificat, vſque ad Dominicam orationem, abſconſa tenetur, ad deſignandum, quod diuinitas nobis abſconſa & velata eſt in hoc mundo, ſed quando in oratione Dominica dicitur: Panem noſtrum, manifeſtatur ad oſtendendum, quod quando ad panem noſtrum, qui in cœlis eſt, perueniemus, tunc diuinitas quæ in hoc mundo abſconſa & velata eſt, manifeſtabit, ſe nobis, & videbimus ipſum ſicuti eſt. De hoc dicetur ſub tit. de reſumptione *1. Ioan.* 3.
patenæ. In quibuſdam tamen locis patena diſcooperta tenetur, ad deſignandum quod ſacerdos orat pro æternis, qui per Chriſti prædicationem nobis reuelantur. Per patenam enim, quæ ro- *Philip.* 3.
tunda eſt, æternitas, quæ principio caret & fine, congruè deſignatur.
31 Sanè ſubdiaconus † tenet patenam parte poſteriori eleuata, quaſi diceret: Imitamini me qui poſteriorum oblitus, ad anteriora me extendo: innuẽs etiã quòd referre debemus omnia opera noſtra ad Chriſtum, & ad coronam æternam. Patena quoque ſeorſum, à calice reuoluta, ſcilicet pars ſuperior; ſubtus poſita,

ſigni

ſignificat lapidem, à ſepulchro cõmotum & reuolutum. Et nota quòd diaconus tradit patenam ſubdiacono tenendam, innuens, quòd Chriſtus contulit diſcipulis ſuis poteſtatẽ prædicãdi regnũ Dei. Circa hoc etiam videbitur ſub tit. de reſumptione patenæ. Circa † oblationem populi, notandum eſt, quod populus offerre
Exod. 23. debet, iuxta illud Exod. Non apparebis in conſpectu Dei tui vacuus, de conſec. diſt. j. omnis. Per oblata quoq; munera poſſumus commemorare copioſam victimã, quæ oblata eſt à populo, cùm
3. Reg. 3. Rex Salomon templũ & altare Domino ſacraret. Exemplo enim illius plebs fidelis offert ſe & dona Deo: ſed in vet. teſt. cõueniebat populus in Hieruſalem quibuſdam magnis ſolennitatibus, ſcilicet Paſcha, Pentecoſte, & in feſto Scænophegiarũ, vt orarent in templo: & tunc tenebãtur offerre. Et nota, quòd in veteri teſt. populus offerebat ſacrificium legale, & voluntariũ pro peccato: pro gratiarũ actione dona, vota & holocauſta. † Sacrificium le- 33
gale ſunt decimæ & primitiæ, per ea quæ lex iuſſit offerri Deut. 12. cap. Voluntarium eſt, quod ſponte pro peccato & pro legis transgreſſione offerebatur. Dona ſunt, quæ in templi ornatum offerebantur. Vota, quæ pro periculis infirmitatis vel belli. De holocauſto præmiſſum eſt: vnde dicitur in Paralipom. quòd obtulerunt Principes pro votis, pro ſpontaneis, pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, pro Iuda. Ritus † igitur Synagogæ tranſiuit 34
in religionem eccleſiæ, & ſacrificia carnalis populi, mutata ſunt in obſeruantiam populi ſpiritualis. Nam ſicut populus ille Moſi deſcendenti de monte diuerſa dona ad faciendum tabernaculum offerebat: ſic Epiſcopo de pulpito veniẽti Chriſtiani deuotas offerunt oblationes. Alius offert aurũ, imitatus Magos qui aurum
Matt. 2. Domino obtulerunt. Alius ergentũ, ſecutus illos, qui pecuniam in gazophilatio poſuerunt. Alius verò aliquid de ſua ſubſtantia, vt aſſocietur illis qui per Paulum & Bernabã neceſſaria pauperibus trãſmiſerũt: Nec eſt curandum, quæ quantitas, vel ſpecies offeratur, ſed potius mens attẽditur offerentis: vnde Prou. 3. Honora dominũ Deum tuum, de tua ſubſtãtia: & Tho. 4. Ex tua ſubſtantia fac eleemoſynã: & Magi obtulerunt Chriſto nato aurum,
Psal. 68. thus & myrrhã. Mat. 2. iuxta illud Pſal. Tibi offerent Reges munera. Nec ſecundùm Greg. offerens à muneribus, ſed munera ab offerente placent. Offerunt quoq; legale ſacrificiũ in decimis & primitiis: voluntariũ in ſpõtaneis oblationibus pro peccato, dum pœnitentias redimũt, pro gratiarũ actione, dum pro collatis à Deo aliqua gratia quicquã offerũt: dona, dum in ædificio eccleſiarum, vel vtẽſilia, vel aliquid offerũt. Vota, dũ quod in particulis vouerunt exoluunt. Holocauſtũ offerunt, qui ſeculũ derelinquunt,

35 quunt,& sua pauperibus distribuunt. Offerens † autem manum
sacerdotis osculatur, per quod fides cũ opere designatur, de quo
etiã præmissum est. Offerẽs verò panem & vinũ, significat disci-
36 pulos qui præueniũt parare necessaria ad Pascha. Verùm † cle-
rici & monachi etiã administrationes habẽtes, nõ offerũt, nisi in
officio mortuorum, & in noua celebratione sacerdotis, & in qui-
busdam præcipuis solennitatibus: de consec dist. j. alia, cùm enim
ipsi de oblationibus viuãt, & ipsi ac sua Deo oblati sint, nõ tenen-
tur offerre. Viri ante mulieres offerũt. Ipsi enim fortes in Chri-
sto designant, scilicet martyres, qui in primitiua Ecclesia plures
contumelias passi Christo victimã obtulerũt, dum occubuerunt.
Deinde mulieres, quæ fragiliores designant, scilicet confessores,
qui tempore pacis Dño laudis hostias obtulerunt. Præterea, vir,
caput est mulieris, & ideò à capite ratio est reddenda. ff. de eden-
37 do, argentarius. † Subdiaconi autem vel acolyti recipiunt obla-
tiones, quæ ad manũ Episcopi deferuntur, ad notandũ ꝙ ipse nõ
38 sua, sed aliena manu debet temporalia ministrare. † Sanè Rom.
Pontifex nullam oblationẽ manibus tangit, nisi illam, quæ pro
defunctis offertur, quã ideò manibus accipit, vt sigillet errorem
dogmatizantiũ, eleemosynas nõ prodesse defunctis: & nisi obla-
tionem panis, quam tangit: tum propter reuerentiam sacrificij,
quod ex pane conficitur: tum quia est vicarius eius, qui de se di-
cit, Ioan. 6 Ego sum panis viuus. Cæteras verò oblationes ad pe-
des accipit propter illud quod in Act. Apost. habetur: quoniam
offerebant pretia illorũ, quæ vendebantur, & ponebant ante pe-
des Apostolorum. Act. 4. Et quia omnia sua sunt, prout sub Euã-
gelio tactum est. Et sacerdos oblationes manu tangit repræsen-
tans illud Leuit. 1. & 4. Ponétque manus super caput hostiæ, &
39 acceptabilis erit atque in expiationẽ proficiens. Et † not. ꝙ pro
defunctis offertur panis & vinũ, iuxta illud Tob. 4. Panem tuum
& vinum tuum super sepulturam iusti constitue, id est, distribue.
Et pecunias siue argentum, exemplo Iudæ Machabæi. Qui misit
offerri xij millia drachmas argẽti pro peccatis mortuorũ. 2. Ma-
chab. 12. Et pretia eorum ponebantur ante pedes Apostolorũ, vt
præmissum est. Et lumen, ad illuminandum illos, qui in tenebris
purgatorij sedent: quasi offerens, ipso facto dicat: Lux æterna lu-
40 ceat eis Domine, &c. Sanè † Moses, vidẽs, ꝙ populus multa ob-
tulisset, iussit præconis voce cantari, ne quis vltrà offerret, Exod.
25. & 26 c. Nullus tamen sacerdotum nostri tẽporis talia facere
visus est. In nonnullis locis parochiani in die natalis Domini of-
ferunt sacerdotibus panes, quos Calendarios vocant, propter il-
lud quod legitur Leuit. 22. Offeretis panes duos sacerdoti qui

cedunt in vsum eius. Et vocabitis hunc diẽ celeberrimũ atq; san-
Matt. 21. ctissimum, &c. Susceptis itaque à populo oblationibus & choro
offertoriũ cãtante, Episcopus vel Sacerdos ad altare reuertitur,
quoniam Christus susceptis fidelium votis cantantibus turbis:
Osanna in excelsis, in proximo immolandus intrauit in templũ.

SVMMA.

1 *Turificatio altaris, suscepta oblatione mystica quid innuat, & num. 3. Et qualiter, & quando fieri debeat.*
2 *Maria ter vnxit corpus Christi.*
4 *Rothomagense Concilium, quid statuerit de turificatione.*

De secunda turificatione. CAP. XXXI.

OBlatione mystica de qua præmissum est, suscepta, statim
† adoletur incensum, per quod illud innuitur, quod statim 1
subscribitur à Ioanne in Euangelio, de quo præmissum est prope
principiũ præcedẽtis tit. Maria ergo scilicet Magdalena accepit
libram vnguenti nardi, pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & im-
pleta est domus ex odore vnguenti. Et sacerdos in modũ crucis
superducit & circũducit incensum super sacrificium, & altare: vt
& crucis signaculo & turis incẽso diabolicæ fraudis malignitas
extricetur, & effugiat. Quod verò tertiò superducit & circũdu-
cit incẽsum, designat quod Maria ter † exhibuit & adhibuit vn- 2
guentum circa corpus Iesu. Primò enim vnxit pedes illius in do-
Luc. 7. mo Simonis Pharisæi. Secundò, cùm in domo Simonis leprosi
Ioan. 12. super caput eius vnguentũ effudit. Tertiò, cùm emit aromata, vt
Mar. vlt. veniens vngeret Iesum iam positũ in monumento, volũtas enim
reputatur pro facto. xvij. q. j. & si ergo, cùm per ipsam nõ steterit
quominus expleuerit, quod incepit. Quod verò postmodũ vndi-
que totũ incensatur altare, designat, ꝙ post factum illud totam
Matt. 26. respersit ecclesiam, sicut Dñs ipse testatur: Amen, amen dico vo-
bis, vbicunque prædicatum fuerit Euangeliũ hoc in toto mundo
dicetur ꝙ hæc fecit in memoriam eius. Potest † etiã dici, quòd 3
altare turificatur in figurã Angeli, qui stetit iuxta aram tẽpli ha-
Apoc. 8. bens turibulũ in manu sua, de quo fumus aromatũ in conspectu
Domini ascendebat. Christus enim magni cõsilij Angelus, carnẽ
immaculatã igne sancti Spiritus plenam, pro nobis in ara crucis
obtulit Domino in suauitatem odoris. Fumus aromatum, sunt
orationes sanctorũ, quæ per ardorem charitatis ex passione Dñi
prorogatæ ad Deum patrem ascendunt, & nos ad coronã Trini-
tatis prouehunt, ideóque sacerdos turificat in modũ crucis & co-
ronæ, si semel turificat, recolit vnicã passionẽ: si autem semel co-
ronat, vnius denarij retributionẽ. Si verò ter, æternitatis in pas-
sione operationẽ, & trium ordinum glorificationem, & ideò tu-
rificans

tificans ait: Dirigatur Dñe oratio mea, sicut incensum in cõspe- *Psal.* 140
ctu tuo, &c. Moraliter autem incensum deuotionis adolendũ est
in turibulo cordis, igne charitatis, vt odorẽ suauitatis emittat, vt 2. *Cor.* 2.
videlicet tam nos, quàm oblatio nostra, simus bonus odor Deo, *Eccl.* 44.
de quo dicit scriptura, fungi sacerdotio, & habere laudẽ in nomine ipsius, &c. Hoc enim incensum sacerdos accipit, id est, Christus acceptat & incensat ex eo sacrificiũ & altare. Potest etiam dici ꝙ turibulũ quod oblationi sacerdos supponit, significat Christum per quẽ petit, vt sibi propitietur Deus. Sanè oĩbus defertur incensum, vt ostendatur, quòd omnia à sacerdote facta pertinent ad omnes: vnde Psal. Dirigatur Dñe oratio mea, sicut incensum *Psal.* 140.
in conspectu tuo: nisi in Missa pro defunctis, vt dicetur in vij.
4 parte sub tit. de offic. mort. In † Concilio Rothomagensi in Bucardo, lib. 3. cap. vt tempore, ita legitur. In tempore quo legitur Euangeliũ, finito Euangelio super oblationẽ incensum in mortẽ, videlicet redemptoris nostri, ponatur, decreuimus: Leo etiã Papa statuit incensum super oblatã poni. Quidam tamẽ hæretici garriunt, nõ esse in Missa turificandũ, qm̃ Christus in cœna terrenũ incensum non fumigauit, & Esa. Incensum, est abominatio mihi. *Esaiæ* 1.
Quare altare & crucifixus turificantur, vt dictum est sub titu. de aquæ benedictæ aspersione. Post turificationem, iterum digitos lauat, nec vlterius vsque post cõmunionem cum eis, cum quibus sacram hostiam tractare debet, aliquid tangat, sed post eius eleuationem eos iungat, vt dicetur sub viij. particula canonis. Minister quoque Episcopi trahit & super brachia eius informat planetam, & alia indumenta: nam & legalis Sacerdos dum sacrificabat, summitates balthei super humerum reflectebat.

SVMMA.

1 *Inclinat se Sacerdos facta turificatione. Et deinde osculatur altare, num. 2. Et eorum significatio mystica.*

3 *Sacerdos conuersus ad populum, omnium orationes petit, quámque his orationem adsumat. Et cuius exemplo, aut præcepto.*

4 *Oza percussus à Domino, quòd eius arcam temerè tetigisset. Item Bethsamitæ.*

5 *Sacerdos cur oret voce demissa, implorato statim populi suffragio, vtile per num. 6. 7. 8. 9. 10.*

11 *Sacerdos cur tollat vocem incipiens: Per omnia secula seculorum.*

12 *Sacerdos cur manũ tollat ab altari, incipiẽs: Per omnia secula sec.*

De inclinatione Sacerdotis & osculatione altaris ac oratione. CAP. XXXII.

1 Turificationis expleto mysterio, Sacerdos † se inclinãdo dicit: Suscipe S. Trinitas, &c. quod sumitur de 3. Danielis: vt

videlicet hostia offerat ex pinguedine charitatis,vt sit dignus ad sacrificiũ immolandũ. Sacerdotis inclinatio, Christi humilitatẽ
Philip.2. significat,qui exinaniuit semetipsum,formã serui accipiẽs,factus obediẽs vsque ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis:qui etiã inclinans se ad pedes discipulorũ,post sacramentũ in cœna traditũ orauit ad patrem. † Posteà verò se erigens,osculatur altare, ad notandũ ꝙ 2
per passionẽ Christi populus liberatus est,& Deo patri reconciliatus:vnde Apost.ad Ephes.3.Faciens pacẽ,vt reconciliet ambos Deo in vno corpore.Consequenter sacramentũ incepturus,orat primũ pro se,deinde pro populo.Conuertens enim † se ad illum 3
sub silentio dicit:Dominus vobiscum,sicut dictum est sub tit.de salutatione,& mox voce aliquantulũ eleuata, vt oratio omnium auxilietur ei,quasi nõ præsumens, ꝙ solus possit tantum mysterium exequi,monet illud dicẽs:Orate pro me fratres,&c. & ego pro vobis in quo significatur illud,quod Christus discipulis suis dixit Luc.22.Orate,ne intretis in tentationẽ.Et ibidẽ:Ego pro te
Psal.19. oraui Petre.Monet autẽ orare,vt sacrificiũ fiat Deo acceptabile: & populus debet similiter secretè orare respondens: Memor sit Dñs omnis sacrificij tui, & holocaustũ tuum pingue fiat:vel re-
Luca 1. spondet:Suscipiat Dñs sacrificium,&c.vel dicat: Spiritus sanctus
Psal.17. superueniet in te,vel illud: Mittat tibi Dñs auxilium de sancto,
Iacob.5. vel immola Deo sa.lau. Debemus enim inuicẽ orare,secundùm
Ioan.17. Apost.vt saluemur.Orauit enim Christus primùm pro se: Pater (inquit) venit hora,clarifica filiũ tuũ,vt filius tuus clarificet te, deinde pro populo dicẽs:Pater sancte,serua eos quos dedisti mihi,vt sint vnũ,sicut & nos,extra de sum.trin.c.ij. Dicturus ergo: Orate pro me fratres,se vertit ad populum, quia ipsum distinctè alloquitur,sed dicturus: Oremus,post Dominus vobiscum se ad altare conuertit:quia tunc nõ distinctè, sed per modum conceptionis ad aliquid excitat ad secum orandũ,seu gratias referendum.Monito itaq; populo,sacerdos statim reuoluitur ad altare, per sinistrã partẽ,prout sub tit.de salutatione ad populũ dictum est,& tunc tandẽ dicit orationẽ quã intermiserat ab offertorio,
Ioan.11. citra,qñ dixit:Oremus, ad notandũ,quòd Christus iterum redit Hierosolymã ad domũ orationis,quã ad tẽpus deseruerat cum successerat in Effrem.Sic enim legitur in Euangel.Cùm venisset Iesus Hierosolymã,intrauit in templũ,& eiecit ementes, & vendentes de tẽplo,dicens:Domus mea,domus orationis vocabitur.
1.Reg.6. Instat eñ sacerdos orationib⁹,ne indignus inueniatur.† Vt Oza, 4
qui tetigit temerè arcã Dñi, & percussus est à Dño.Nec legitur aliud fecisse,nisi vxorem propriã cognouisse in nocte præcedẽti. Bethsamitæ quoque,quia temerè voluerunt arcam Domini tan-

gere,

gere, occiſi ſunt de populo.lxxxviij.de plebe quinquaginta mil-
5 lia, pretioſa arca eſt calix Domini.Orat autẽ voce demiſſa.† Pri-
mò,ne vileſcat officiũ Miſſæ,& ideò oratio ipſa perſecretè,dici-
tur à quibuſdã ſecreta,à quibuſdã ſecretela, ad differentiã maio-
ris ſecretæ,à quibuſdam verò ſacra vocatur, de quo & de huiuſ-
modi ſilentio ſub tit.dẽ ſecreta dicetur,vt dictũ eſt ſub tit.de of-
6 fertorio.Secundò orat in † ſilentio, vt deuotius oret, ne cogitet
quomodo eius vox & corporis cõpoſitio placeant populo, quia
& Dñs elongatus eſt à diſcipulis,quantũ continet iactus lapidis,
7 vt oraret. Tertiò, in † hoc quòd ſecretè orat, ſignificat ſecretas
preces Chriſti dicentis:Pater mi,ſi fieri poteſt,tranſeat à me ca- *Matt.26.*
8 lix iſte:Matth.26.Quartò,hoc ſilentiũ † recolit ſacramentum in
ſacrificiis patrũ abſconditũ,vt in Abel,Iſaac,in agno Paſchali, in
9 vitula ruffa,in hirco emiſſorio.Quintò,in hoc† repræſentatur ſi-
lentiũ,quod Dñs habuit in paſſione,quia tanquã ouis ad occiſio-
nem ductus eſt,quod & martyres imitati ſunt. Vnde nõ murmur
10 reſonat,non querimonia, &c. Sextò, ideò † orationes quæ poſt
oblationes ſequũtur in ſilẽtio & ſecretè dicũtur,quia Iudæi ſta-
tim poſt ſuſcitationẽ Lazari voluerunt occidere Ieſum,ille verò
abſcõdit ſe in ciuitatẽ Effrem, in ſolitudine, & tacuit à prædica-
tione,& miraculorũ operatione,vſq; in ſabbatũ in ramis Palma-
rum,quo venit in domũ Simonis leproſi,& tũc prædicauit aper-
tè,ad quod deſignandũ ſacerdos in fine ſecretæ eleuat iterũ vo-
11 cem,dicens palam & alta † voce.Per omnia ſecula ſeculorum ꝙ
expoſitũ eſt ſub tit.de oratione.Secũdò,ideò dicitur altè:Per oĩa,
ad notandum ꝙ poſt reſurrectionẽ Chriſtus prædicauit apertè.
Tertiò,quia eſt principiũ ſeqnẽtis orationis,vt iam dicetur.Quia
verò quærit aſſenſum populi,& cõfirmationẽ,quia ipſe eſt quaſi
legatus populi, ideò populus aſſentiẽs voci eius dicit,Amẽ:quia
12 ſeculũ per ipſum creatũ eſt,†adhuc dicturus,per oĩa ſecula ſecu-
lorũ deponit manꝰ ſub altare:Primò,ad notandũ, ꝙ omne cogi-
tatũ tẽporalẽ deponit,& ſe totaliter Deo cõmittit immolationi
duntaxat tota mente intendẽs.Secundò,manus deponit:cùm enĩ
nunc ad cordis eleuationẽ,& ad gratiarũ actionẽ inuitet,& ele-
uationẽ cordis per contemplationẽ præcedere debeat, exercitiũ
bonæ operationis, quam manuum depoſitio ſignificat. De qua
operatione poſteà gratias referimus ei,qui in nobis incipit opus
bonum,vt perficiat,ſicut dicit Apoſt.idcircò tũc manus deponit.

S V M M A.

1 *Præfationis principium,quibus literis notetur.*
2 *Præfatio,quorſum inſtituta,& vnde dicta,num.3.* (13.14.15.
4 *Præfationis declaratio,& nu.6. Et amplius, nu.7.8.9.10.11.12.*

De Præfatione. Cap. XXXIII.

ANte Præfationem describitur in libris quædã figura repræ- 1
sentans ex parte anteriori literã, u. ex parte verò posteriori literã d. quæ duæ literæ cõiũctæ ꝓ verè dignũ ponũtur, litera videlicet pro dictione. Sanè per literam u, quæ inferius clausa & superius aperta est, habẽs initiũ à linea longiori humanitas siue humana Christi natura; quæ in Virgine principiũ habuit, sed fine carebit: per d, verò, circulariter clausum diuinitas seu diuina natura, quæ nec principiũ nec finẽ habet, figuratur. Tractus autẽ in medio vtrãq; copulãs partẽ, crux est, per quã diuinis sociãtur & vniũtur humana. Ideò ergo hæc figura in præfationis principio ponitur, quia per mysterium vnionis, & Dñicæ passionis pacificantur homines Angelis, & sociãtur humana diuinis, in præconia Saluatoris. † In præfationibus enim omnibus conueniunt 2
homines & Angeli, ad cõcinendũ præconia Regi: vnde & alta & delectabili voce cantãtur, quia in eis Angelorũ præconia repræsentãtur. Et cãtantur coram altari, & à solo sacerdote, iuxta illud Apoc. 14. Et cantabãt quasi canticũ nouũ ante sedẽ, & nemo poterat dicere canticũ, nisi, &c. Siquidem † hæc oratio vocatur præ- 3
fatio, quia præcedit sacrificium principale. Est enim quasi prælocutio, i. ad ministerium præparatio: prælocutio, videlicet totius orationis secuturæ à, Te igitur, vsq; ad Agnus Dei. In hac enim præloquitur sacerdos grates laudes Deo, vt melius ad cõsecrãdũ corpus Christi valeat peruenire. Vocatur etiã præparatio, qa præparat fideliũ mẽtes ad futuræ reuerentiã consecrationis. Dicitur † etiã hymnus angelicus, quia angelicis laudib. est plenus. Verũ- 4
tamẽ sacrificiũ, vocatur in secretela oblatio, sed à, Dñs vobiscũ,

quod

quód statim post illam sequitur,vsque ad sanctus, vocatur hymnus.Sanè in proximo ti. dictū est in fine secretelæ dicitur alta voce:Per omnia se. se. quod quidē est finis illius orationis, & initiū præfationis, per quod sacerdos insinuat, quod Christus est lapis *Ioan.* 10.
angularis,qui facit vtraq; vnū, Iudæos cōtinens & gentiles,vt sit vnū ouile & vnus pastor.Dicturus ergo sacerdos rē attētione dignissimā,salutat populū dicens,Dominus vobisc.optans nos tales existere, cū quibus dominus manere dignetur,& illud nobiscum celebrare conuiuiū, ad quod mulier attulit alabastrum vnguenti nardi,pistici pretiosi,& effudit illud super caput Dñi recumbentis.Et populus respondet, & cum spiritu tuo : & sic mutuò pro se
5 orāt.Nā †& in vet.test.omnes sacerdotes orabant, dum consum- *Ioan.* 12.
maretur sacrificiū Ionatha inchoante, & cæteris respondentibus. 2. *Mac.* 1.
Posteà sacerdos eos incitans, subiungit:Sursum corda, scilicet in cœlestibus, non in terrenis:& eleuat manus,propter rationes sub ti.de oratione scriptas ad fi. Chorus respondet:Habemus ad dominū,id est, habere debemus:vnde in canone Cyprian. de conse. di.j.quādo Papæ,ita dicitur:ideò sacerdos ante orationē canonis præfatione præmissa parat fratrū mentes,dicendo:Sursum corda, vt dum plebs respondet,habemus ad dominū : admoneatur nihil se quàm Dominum cogitare debere.Rursus ideò chorus subiungit:habemus ad dominū, vt ecclesia sicut mulier vnguētaria sursum ad illā verbi diuinitatē cor eleuet:& illud caput æquale Deo patri, fide cōtingens, vnguento catholicæ professionis perungat,
6 cuius sanè præconiū sacerdos prosequitur,dicens:Gratias † agamus Dño Deo nostro : quia pro omnibus beneficiis quæ nobis cōtulit gratias ei referre debemus.Chorus respōdet : Dignum & iustum est:quoniam gratias omnipotenti Deo referre debemus. Sequitur per Christū dominū nostrū. supplendū est : confidentes & credētes,quod per Christū maiestatē eius laudāt angeli,adorāt dominationes, tremūt potestates.Hoc sacræ confessionis præco- *Esaiæ* 6.
niū ita rectè cōcludit ecclesia,vt cū angelis & hominibus decātet *Luc* 2.
hunc deuoti pectoris hymnū:Sanctus,sanctus, sanctus dominus,
7 Deus sabaoth:pleni sunt cæ.&c.de quo infrà dicetur. Potest †etiā præfationis officium ad illud referri, quia Iesus ascēdit in cœnaculum magnū stratū in quo multa locutus est cū discipulis suis, & gratias agēs, hymnū illum retulit Deo patri,de quo d.Mat.Et hymno dicto exiuerūt in montē oliueti. Ergo per, Dominus vobiscum,oratio,quam discipulis fecit,accipitur:per Sursum corda, ascensus ad cœnaculum:iterū,per sursum corda,ad confitendum filio surgimus, & angelorum ministerium imploramus qui vota nostra suscipiāt,& ad Deum perferāt.Per gratias agamus, Chri-

ſto recolimus gratiarũ actionem : & inuitamus populũ ad agen-
dum gratias Deo patri, per filiũ, per quẽ redimimur,& cum An-
gelis ad laudandũ admittimur. Monet ergo ſacerdos populum,
ſurſum,id eſt,ſupra ſemetipſum habere vel eleuare corda, ad do-
Col. 3. minum, iuxta exhortationẽ Apoſtoli dicentis:Quæ ſurſum ſunt,
Matt. 5. quærite,non quæ ſuper terrã.Nam quæ in terrenis ſunt,nihil di-
gnum Deo offerre poſſunt:vbi enim eſt theſaurus tuus,ibi eſt &
cor tuũ Multi quidẽ dum ore loquuntur cœleſtia, corde meditã-
*Eſa.*19. tur terrena, quibus Dominus improperat per Prophetã:Populus
hic labiis me honorat,cor autẽ eorũ longè eſt à me.Chorus verò
reſpondens,profitetur ſe ſacerdotis monita ſuſcepiſſe,dicẽs, Ha-
bemus ad Dominũ, vnde diligẽter prouideat,ne cor habẽs deor-
ſum ad ſeculum, ſpiritui ſancto damnabiliter mẽtiatur.Sacerdos
etiã,poſtquã attẽtos reddidit & deuotos,hortatur,vt gratias aga-
mus Domino Deo noſtro , quoniã ipſe eſt Deus, id eſt, Creator:
ipſe eſt Dominus,id eſt,redemptor:ipſe eſt noſter, ſcilicet Salua-
1.*Cor.*14. tor.Tunc enim erit veriſſimè noſter,cùm erit omnia in omnibus
id eſt,ſufficientia ſingulorũ.Rurſus,quia † populus profeſſus eſt, 8
ſe intentũ eſſe ad Dominũ, ideò preſbyter ſubiũgit, Gratias aga-
mus.Chorus verò ſacerdotis verbũ approbans & affirmãs,reſpõ-
det:Dignũ & iuſtũ eſt. Dignũ quidem quantùm ad Deum , quia
ipſe eſt Dominus Deus noſter.Iuſtum, quantùm ad nos,quia nos
Pſal. 94. ſumus populus eius, & oues paſcuæ eius. Dignũ quoque & iuſtũ
eſt,quantũ ad vtrunque:vt ſcilicet populus ſimul cum ſacerdote
gratias agat Deo, à quo omnia bona ſuſcepimus.† Subſequenter 9
ſubiungit ſacerdos : Verè dignum, &c. Et ſecundùm magiſtrum
Petrum Antiſſiodorenſem,hîc incipit præfatio , id eſt, prologus
vel prolocutio ſequentis canonis, captans Domini beneuolẽtiã,
dicens:Verè dignum & iuſtum eſt , æquum & ſalutare : dignum,
quod bonus eſt:iuſtũ,quia beneficus:æquũ, quia miſericors:ſalu-
tare,quia ſalus:vel dignum,quia nos mera voluntate feciſti : iu-
ſtum, quia nos pura miſericordia redemiſti:æquũ, quia gratuitè
nos iuſtificas:ſalutare,id eſt,ſalute plenũ,quia perpetuò nos glo-
rificas. Nos tibi ſemper & vbique gratias agere , Domine ſancte
pater omnipotens æternæ Deus. vbique enim eſt Dominus ſan-
ctus , vbique eſt pater omnipotens , & ſemper eſt æternus Deus.
Pſa. 101. Vnde Pſal. In omni loco dominationis eius benedic anima mea
Domino.Et iterum:Benedicã Dominũ in omni tempore,ſemper
laus eius in ore meo.Sequitur† per Chriſtum Dominũ noſtrum. 10
1.*Ioan.*2. Aduocatum enim habemus ſecundùm Apoſt. apud patrẽ, Ieſum
Chriſtũ dominũ noſtrũ,qui interpellat pro nobis:& ipſe eſt pro-
pitiatio pro peccatis noſtris , qui exauditur in omnibus , pro ſua
reue

reuerentia Per eum ergo, quaſi per mediatorẽ laudes offerimus: *Heb.13.*
11 per eum,quaſi aduocatum gratias exhibemus.† Per quem maieſtatem tuam , &c. Maieſtas dicitur quaſi maior ſtans, vel maior poteſtas, quia maior eſt eius poteſtas, quã hominũ.Laudant Angeli,adorant dominationes, tremũt poteſtates:vtique illum laudant,adorãt,& tremunt, per quẽ omnia facta ſunt : per quẽ ſimul cum patre omnes ſpirituũ ordines ſunt creati. Nam dixit Deus: *Gene. 1.*
Fiat lux,& facta eſt lux. Verbo dixit , & verbo fecit : quia verbo *Pſal. 32.*
Domini cœli firmati ſunt , & omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil : Choros angelorũ nominat, quia angeli huic officio non dubitãtur adeſſe.Et eſt notandũ, quod eccleſia ange-
12 lis eſt aſſimilanda, ad hoc vt placeat Deo. Rurſus † per hoc,quod dicitur:Domine ſancte pater omnipotẽs æterne Deus, per Chriſtum Dominũ noſtrum, quẽ laudant Angeli:adorant,&c.intelligitur, quod Eccleſia & angeli laudant Deũ:non ſolùm inquantũ Deũ,verùm etiã inquantum hominẽ:Dicitur ergo laudant:Vnde Pſal.Laudate eum omnes angeli eius : adorate, &c. vnde Eſdras: *Pſal.148.*
13 Exercitus cœli te adorat. Tremunt. † Vnde Iob : Columnæ cœli *Neem. 9.*
contremiſcunt & pauent aduentũ eius. Tremere verò , dicuntur *Iob 26.*
nõ metu fortitudinis, cùm ſint perfectè beati:ſed adminiſtrationis affectu:vel obedientiæ famulatu:cùm ſecundùm Apoſtolum omnes ſint adminiſtratorij ſpiritus in miniſteriũ deſtinati. Tre- *Heb.1.*
munt quoque poteſtates:non quòd ordines angelorũ corporales ſint:ſed ideò dicitur,vt intelligamus omnia cœleſtia,terreſtria,& infernalia ante conſpectũ diuinæ maieſtatis tremere atque timere:ſicut& nos tremere ac timere ante dominos noſtros ſolemus.
14 †Sequitur cœli cœlorũ:per cœlos throni accipiũtur:quia Domi- *Philip. 2.*
nus ait : Cœlum mihi ſedes eſt : & dicuntur cœli laudare Deum: *Eſaia 66.*
quia laudis materiã præbent. Vnde Propheta: Cœli cœlorum,& *Pſal.148.*
aquæ quæ ſuper cœlos ſunt,laudẽt nomen Domini.Cœli quidem diuinæ iuſſioni obediunt:quia ſe oſtendere ſerenos & nebuloſos,
15 poteſtatẽ non habent.Cherubin quoque & Seraphin.† Ad intelligentiã eorum,quæ hîc dicuntur, notandũ eſt,nouẽ eſſe ordines angelorum,videlicet angeli,archangeli,throni & dominationes, virtutes, principatus, poteſtates, Cherubin & Seraphin. Αγγελοὶ quoque Græcè,dicũtur nuntij Latinè,ſcilicet excelſi & cœleſtes, eò quòd de cœlis ad annunciandũ & exequendũ Domini volun-
16 tatẽ mittuntur.† Angelorũ autẽ vocabulũ officij nomen eſt,non naturæ:ſpiritus enim ſunt ſuper, ſed cum mittũtur,angeli vocantur.Quibus ideò pictor licentiis pẽnas facit , vt celerẽ eorum in cunctis diſcurſum ſignificet : ſicut & iuxta fabulas Poëtarũ venti pennas habere dicuntur,propter velocitatem,ſcilicet iuxta illud:

Psal.103. Qui ambulat super pennas ventorum. Ἀρχάγγελοι ergo Græcè, summi nuntij interpretantur: qui enim parua vel minima annũtiant, angeli sunt, qui summa, archangeli nuncupãtur. Archangeli ergo dicuntur, eo ꝙ inter angelos teneãt principatũ: nã ἀρχῶν, Græcè, Latinè princeps interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorũ ordine vnicuique angelorũ sunt officia deputata. Quidã autẽ archãgelorũ priuatis nominibus appellantur, vt per vocabula ipsa in opere suo, quid valeant designetur. †Gabriel nã- 17
que Hebraicè interpretatur Latinè Fortitudo Dei. vbi enim ipsa potentia diuina, vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. vnde ipse annuntiauit Christũ nasciturũ: qui diabolũ deuicit, & humiliter ad debellandas aëreas potestates venit. † Michaël inter- 18
pretatur, quis vt Deus: quãdo enim aliquid miræ virtutis in mũdo fit, hic archangelus mittitur: & ex ipso opere nomẽ est ei: quia nemo valet facere, quod facere potest Deus: vnde ipse missus est in Ægyptũ ad immittẽdas illas plagas famosas. Quidã tamẽ dixerũt, quod Michaël est nomẽ vnius angeli. †Raphaël interpreta- 19
tur curatio vel medicina Dei: vbicũque enim curandi vel medicandi opus necessariũ est: Raphaël archangelus mittitur. vnde ad Thob. missus est, vt eũ à cæcitate liberaret, de Gabriële, Michaële & Raphaële, dicetur in vij. parte sub festo Michaëlis. Vriel, inter-
Exod.3. pretatur† ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignẽ in rubo: legi- 20
mus etiã ignem missum desuper, & implesse quod præceptũ est: hæc sunt nomina personalia angelorum, quæ nec à seipsis, nec à Deo imposita sũt: sed ab hominibus: & nescitur à quibus: nec alia personalia inueniũtur in scriptura. Alia verò sũt nomina ordinũ. Cæterùm throni, dominationes, virtutes, principatus & potestates: quibus vniuersam cœlestẽ societatem Apostolus cõplectitur: ordines angelorũ & dignitates intelliguntur, vt iã dicetur.† Sed 21
pro hac ipsa distributione officiorum, alij throni, alij dominationes, alij, virtutes, alij principatus, alij potestates, dicuntur pro certis dignitatibus quibus adinuicem distinguntur. Throni † sunt 22
agmina angelorum, qui Latinè sedes interpretãtur, & vocati sunt throni: quia illic cõditor præsidet: & per eos iudicia sua disponit. Dominationes, † sunt hi qui in virtutibus, & principatibus præ- 23
eminẽt: qui pro eo, quod cæteris angelorum dominãtur agminibus, dominationes vocantur. Nominãtur ergo hîc ad notandum quod eis magis assimilari debemus: quia vsum dominandi docent. Est enim dominatio, facere Dei voluntatem. Virtutes † an- 24
gelicæ quædã ministeria perhibent, per quos in mundo signa & miracula fiunt, propter quod & virtutes dicuntur. Principatus sunt, qui angelorum †agminibus præsunt, qui pro eo quod subdi- 25

tos

tos angelos ad explendum ministerium diuinũ dispõnunt;principatus vocabulum acceperunt: nam alij sunt qui administrant, alij qui adsistunt, sicut & per Danielẽ dicitur: Millia milliũ ministrabant ei: & deciés millies cẽtena millia adsistebãt ei. Potesta- *Dan. 7.*
26 tes † sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt: & inde potestatum nomine nuncupantur: quia maligni spiritus eorum potestate coercentur, nec tantùm noceãt, quantùm cupiunt: nominãtur ergo hîc, ad notandum, quòd potestatẽ diaboli arcere debemus.
27 † Cherubin autẽ & ipsi sublimes cœlorum potestates, & angelica mysteria perhibent, qui ex Hebræo in Latinũ sciẽtię multitudo seu plenitudo, interpretantur: Sunt enim sublimiora agmina angelorum, qui pro eo, quòd viciniùs sũt positi, diuina sciẽtia cæteris amplius sunt pleni. Ipsi sunt illa duo animalia, super propitiatorium arcæ ficta ex metallo, propter significandum Apostolorum præsentiam; in quorum medio medius ostenditur Deus. *Exo. 25.* *3. Reg. 6.*
28 † Seraphin verò, est multitudo angelorũ, qui ex Hebręo in Latinũ ardentes vel incendentes interpretantur: eò quòd præ cæteris ardẽt, & accẽdũtur in charitate: & quia inter eos & Deũ nulli angeli consistunt: & ideò quantò vicinius corã eo consistunt: tantò
29 magis claritate diuini luminis inflammantur: vnde & ipsi † sicut in Esa. legitur, Velant faciẽ, & pedes sedẽtis in throno Dei. Et idcirco cætera angelorum turba videre plenè Dei essentiã non valet, quoniã Seraphin eã tegit: secundũ Esa. Nominatur ergo hîc Cherubin & Seraphin: quia sicut illi toti in Dei dilectione ardere debemus. Reperitur autẽ hoc nomen Seraphin neutrũ & masculinum: sed neutraliter terminatur in n, vt in hoc loco B. Seraphin. Masculini verò terminatur in m, vnde Propheta: Seraphim clamabant alter ad alterum. Hiero. dicit, quod Cherubin & Seraphin singularis sunt numeri, & generis masculini: cuius terminatio pluralis est per n, non quod in ministris Dei sit sexus: sed vocabula diuersis generibus iuxta linguæ proprietatẽ appellantur: Gręca verò cõsuetudo neutro genere per m, scribit. Iosephus dicit Cherubin & Seraphin esse duo animalia volatilia: prout dictum est in procœ. huius partis. Præmissa autem ordinum nomina præter Cherubin & Seraphin, & præter nomina angelorum, Latina sunt. Verùm cùm nouem sint ordines angelorũ, sicut di- *Esa. 6.* *Esa. 6.*
30 ctum est: † Qui postquam decimus cadens propter superbiam, versus est in diabolum, in perseuerantia æternæ beatitudinis solidati sunt: Quæritur quare tribus exclusis, sex tantùm in præfatione communi ponuntur, in qua per cœlos throni accipiuntur: vt dictum est. Videtur enim ex hoc quòd illi, cum cæteris maiestatem diuinam non glorificant, & adorant: sed absit hoc. Nam

virtutes

virtutes cœlorũ omnes ordines cõprehendunt, vt testatur Greg.
in homilia illius euãgelij: Erũt signa in Sole & Luna. vnde Psal.
Psal, 23. Verbo Domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius, omnis virt⁹
Idem. eorum, Et iterum: Dominus virtutũ ipse est Rex gloriæ, vel for-
tè, licet occulta, tamẽ circa hoc prouisum est ratione. Dionysius
† quippè tres esse tradidit hierar. siue ordines angelorum, trinos 31
in singulis ponens, vt similitudo trinitatis in eis insinuetur im-
pressa: & dicitur ἱεραρχία, à ἱερὸν, quod est sacrum, & ἀρχὴ, quod
est principatio: quasi sacer principatus. Sunt enim tres ordines
superiores, & principales, tres inferiores, tres medij. Superiores
sunt, Cherubin, Seraphin, & throni. Medij sunt, dominationes
principatus, & potestates. Inferiores snut, virtutes, archangeli, &
angeli: de quorum singulis medius † ordo in præfatione subtra- 32
hitur: ad notãdum, ꝙ cõparatione trinitatis æternæ, cuius maie-
stas in ea præcipuè commendatur, omnis alia trinitas diminuta
reperitur, & imperfecta; nam quis in nubibus æquabitur Domi-
Psal. 81. no: quis similis erit Domino in filiis Dei? De superioribus subtra-
hitur Cherubin: de mediis principatus, de inferioribus archan-
geli. Hanc quippè æternam & indiuiduam trinitatem laudãt an-
geli: adorant dominationes: tremunt potestates: cũ quibus & no-
stras voces, &c. Deus † omnino, duas rationales edidit creatu- 33
ras, angelicam, videlicet & humanam: quæ laudibus diuinis insi-
sterent: & ei gratiarũ redderẽt actiones: quas dum pari voto con-
celebrant tãquam superiores cum inferioribus corde in cœlesti
cythara sociãtur: de qua dicit Ioan. Et audiui vocẽ cytharœdorũ
cytharizantiũ in cytharis suis: & cantabãt quasi canticũ nouum:
Apo. 14. Ideò ergo dic: † Socia exultatione concelebrãt: quoniã 34
omnes prædicti ordines & etiã humana creatura maiestatẽ Dei
patris per Christum, socia exultatione æqualiter concelebrant:
supplici cõfessione, quasi non superba præsumptione, sed humili
laude dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, &c. † Porrò Gelasius 35
Papa tractus, & hymnos cõposuit, & præfationes cantuum qui-
dem, & non elimato sermone dictauit. Et est notandũ, quòd licèt
olim iunumeræ essent præfationes: hodie decem tãtum sunt ca-
nonizatæ. Vnde Gelasius Papa de consec. di. j. inuenimus: inquit:
Inuenimus has nouẽ præfationes in sacro catalogo tantummo-
do recipiendas: vnam, in resurrectione, & in albis paschalibus, id
est, septimana paschali, aliam in die ascensionis domini: tertiam,
in die Pentecostes: quartam, in natali Domini: quintam, in Epi-
phania domini: sextam de Apostolis: septimã, de sancta trinitate:
octauam, de cruce: nonam, de ieiunio in quadragesima tantum-
modo dicendam, de qua dicetur, in vj. parte sub iiij. feria cinerũ.

Vrba

Vrbanus † quoque Papa lxx. di. ſanctorum, addidit decimam de beata virgine Maria Illam videlicet, Æquum & ſalutare: quæ & vnigenitum tuum ſancti ſpiritus, &c.

SVMMA.

1 *Sanctus, Sanctus, Sanctus, hymnum quis primum inſtituerit. Et quorum ſit ille hymnus. num. 2.*
3 *Sanctus, Sãctus, Sãctus, cur ter cantetur, & eius explicatio. n. 4. 5. 7.*
6 *Sabaoth, quomodo interpretetur.*
8 *Oſanna, quid ſignificet. Et cur geminetur. num. 9.*
10 *Organorum vſus, vnde profectus.*
11 *Diaconus & ſubdiaconus ſtant poſt ſacerdotem, in principio canonis. Et quid.*

De Sanctus. CAP. XXXIIII.

1 Eccleſia ſperans ſociari angelis, & archãgelis, de quibus † in præfatione mẽtio facta eſt, ſtatim poſt illã conformat ſe angelico cantui canens hymnum illum: Sanctus, ſanctus, ſanctus, quem Sixtus Papa primus inſtituit decãtari. Hic eſt enim cantus puerorum, quem cãtauerunt Domino offerenti ſe illis in decima Luna, qui quaſi reſeruatus fuit vſq; ad quartamdecimã Lunam in Bethania. Cùm ergo ſacerdos finit laudẽ ſiue pręfationem totus chorus, qui repræſentat eccleſiã, ſimul canit dictum euangelicum hymnũ, vt vna & æqualis gloria & laus & honor decante-
2 tur patri & filio & ſpiritui ſancto. † Notandum autem eſt, quòd hymnus iſte partim angelorum & partim hominũ verba cõplectitur. Prima enim pars laudẽ continet angelorum, vltima hominũ. Legitur enim Eſa. 6. c. quòd Seraphin clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus, Deus exercituũ: plena eſt omnis terra gloria eius. Legitur quoq; in euangelio Mat. 21. c. & Marc. 11. c. quod qui præibant, & qui ſequebãtur, clamabãt, dicentes, Oſanna filio Dauid: benedictus, qui venit in nomine domini. Siquidẽ vox angelorũ: ſcilicet Oſanna in altiſſimis trinitatis, & vnitatis in Deo, cõmendat arcanum: vox hominum, ſcilicet Oſanna filio Dauid, diuinitatis & humanitatis in Chriſto, perſonat ſacramentũ. Meritò autẽ cantica angelorum in eccleſia cantamus: quia per hoc ſacrificium terrena cœleſtibus iungi nõ dubitamus: & ideò cũ eis in excelſis ſaluari clamamus.
3 † Illud enim aduertendũ quod ter dicitur ſanctus: vt notetur trinitas ſeu diſtinctio perſonarũ: ſed ſemel tantũ dicitur: Dominus Deus Sabaoth: vt notetur diuinæ vſię vnitas. de cõſec. diſt. ij. ego, quia vnitas adoratur, vt ſic trinitatis & vnitatis myſterio comprobetur Itẽ, dicitur ter, in ſingulari numero ſanctus: & nõ dicitur pluraliter ſancti, vt vna ſanctitas in his tribus perſonis, & vna

ætez-

æternitas intelligatur. Hoc non solũ Seraphin clamabãt sub excelso Dei solio, secundũ Prophetã: sed & quatuor animalia, secũ-
Apoc.4. dum Apoc. in circuitu sedis requiẽ non habebãt die ac nocte, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus omnipotens. † Di- 4
citur autẽ Deus sanctus, id est, sanctificans, nõ autẽ sanctificatus: vnde sancti estote: quia ego sanctus sum dominus Deus vester.
Leuit.19. Dicitur pater sanctus, dicente filio. Pater sanctifica eos in verita-
Ioan.17. te, quos dedisti mihi quia tu sanctus es. Dicitur filius sanctus, an-
Luce 1. gelo protestãte. Quod nascetur (inquit) ex te sanctum vocabitur
Ioan.19. filius Dei. Dicitur, Sanctus, sanctus, sanctus Christo dicẽte: Accipite spm̃ sanctũ: quorũ remiseritis peccata, remissa erunt. Dicitur
† quoque dominus Deus sabaoth, i. dominus exercituũ: videlicet 5
angelorũ & hominũ, quorũ terribilis est vt castrorum acies ordi-
Psal.23. nata, de quo in psalmo dicitur ab angelis. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutũ, &c. tot enim exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordines in ecclesia: tot habet in cœlis, quot ordines sunt in angelis. Nomine ergo cœlorũ & terræ, angeli & homines diuina pleni gratia, hic perhibẽtur, vel ad literã cœli & terra gra-
Psal.138. tia diuina replẽtur: quia deitas est vbiq; vnde Propheta. Si ascẽ-
dero in cœlũ, tu illic es: si descẽdero in infernum, ades. Sabaoth † 6
ergo Dominus exercituũ siue militariũ virtutũ, siue victoriarũ interpretatur, vel omnipotens vt ipse sit dominus Deus & ipse omnipotens, qui exercitus angelorum atq; hominũ disponit. Et ideò subdit: Pleni sũt cœli & terra gloria tua: hoc est vt eius gloria cœli & terra gubernentur: & qui in cœlis, & qui in terra sunt, glorificẽt & honorẽt, nomẽ sanctũ eius: cœli autẽ pleni sunt gloria, re, terra verò, spe. Tunc verò in re plena erit, cũ adimplebitur
Matt.6. illud, fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Dũ autẽ dicimus: Pleni sũt cœli & terra gloria tua, agimus gratias creatori de om-
nib. beneficiis. Dũ verò dicimus, † Benedictus qui venit, &c. agi- 7
Ioan.5. mus gratias specialiter de beneficio redẽptionis. Quia enĩ necessarium est ad æternã salutẽ incarnationis mysteriũ cõfiteri, rectè subiungitur: benedictus, qui venit in nomine domini. Ego, inquit, veni, in nomine patris mei: nomen patris, est filius: de quo dicit
Esa.30. Propheta. Ecce nomẽ domini, venit de lõginquo. Dũ ergo sanctus inchoatur, inclinati stare debemus: quia tunc incarnationẽ maiestatémque diuinã per angelorũ hominúmq; cantũ incognitã veneramur. Rursus dicendo: Benedictus, &c. & cũ hæc sint de euangelio, debemus signũ seu vexillũ crucis nobis facere seu imponere: quia Christus per crucem triũphauit, & nos triumphare facit. Quãdo enim Christus venit ad Hierosolymã descẽdit de monte oliueti: tũc filij Israël clamauerũt, dicẽtes: Benedictus, qui venit in nomi

in nomine domini:quia aduētus Christi in Ierusalē significat futurā resurrectionē,quādo ipse veniet iudicare viuos & mortuos: & apparebit nobis in eadem carne,in qua pro nobis passus est: & tūc in nomine Iesu omne genu flectetur cœlestiū, terrestrium & Philip. 2.
infernorū:vnde & ex tūc quidā incipiunt genu flectere,& deuotè
8 orare.Sequitur:† Osanna:quod est verbū hebræum, & significat, salua obsecro:supplendū est populū tuū,vel totū mundum, compositū quidē verbū est,ex osi,quod intrepretatur saluifica, & anna,quod est apud Hebræos interiectio obsecrātis, motum animi significans, sub deprecātis affectu. Integrè ergo,dicitur Osiāna: quod nos corrupta,i.vocali litera & elisa,dicimus osāna:quod facimus ex ignorātia, aut scienter synalephātes vocalē elidimus
9 prout in metris fieri cōsueuit.Dicitur autē bis † osanna in excelsis:propter duas partes salutis,quę sunt stola mētis,& stola carnis quibus sācti beatificātur in gloria: vt videlicet anima & corpore saluati inter angelos deputemur in excelsis.i.altis.s.in cœlo. Reperitur autē hic versiculus in Psal. 117. ꝙ enim turbæ dixerunt: Osāna:hoc est quod hîc dicitur:O Dn̄e saluū me fac:& eisdē verbis ibi subiūgitur:Benedictus,qui venit in nomine dn̄i.† Sane in Psal. 117.
hoc angelorū & hominū concentu, quādoq; organa concrepant: quòd à Dauid & à Salomone introductū est:qui instituerūt hymnos in sacrificio dn̄i organis,& aliis instrumētis musicis concrepari,& laudes à populo cōclamari.Veruntamē quātò cor est maius corpore,tant ò domino deuotius corde,quàm corpore cōfite-
1 mur:de hoc dicetur in fine proœ. v.partis.Ex nūc autē † verbis & gestibus Christi passio repræsentatur : Nā diaconus & subdiaconus,vadūt post dorsum episcopi seu sacerdotis,in quo fuga Apostolorū in Christi passione significatur, prout in ti. de oblatione dictum est.Si qui verò stāt retro altare prospiciētes in episcopū, significant mulieres, quæ à longè stātes eius passionem viderūt. Omnes autē,qui retrò stant,& qui faciē episcopi inspiciunt, inclinant se, maiestatē diuinā, & incarnationē Domini venerātes: quæ per cantū angelorū,& hominū introducta sunt. Ordo enim angelorum d. sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus sabaoth: maiestatem introduxit diuinā.Ordo verò hominū dicens: Benedictus,qui venit in nomine Domini:aduentū significauit in carne : ipsa quoq; inclinatio mœstitiam significat discipulorum, de morte Christi qui non audebant se erigere & confiteri se esse discipulos eius: ideóque stant inclinati,donec dicatur:libera nos à malo. Vanum enim erat eis ante lucem surgere,id est, ante resurrectionem de Christo gloriari:per quam sunt ab omnibus tribulationibus liberati : Vnde & hæc petitio in Dominica ora- Psal. 126.
tione

tione septima est:quia numerus est vniuersitatis. De hoc dictum est sub tit. qualiter Episcopus vel Sacerdos ad altare,&c.

SVMMA.

1 *Canon Missæ soli sacerdoti conuenit, & est summum Missæ. Et quàm secretè fiat, num. 3.*
2 *Canon, quid, & vnde dicatur, & cur cum silentio fiat, & num. 6.*
4 *Anna typum Ecclesiæ gerens, tacitè orauit.*
5 *Canon primus, siue secretela, quid signet.*
7 *Canon quòd sublata fuisset voce dictus, ostentum quoddam & prodigium emersit.*
8 *Consecrantis mens quò ferri debeat.*
9 *Canon expeditè dici debet, & cur ita.*
10 *Canonis Missæ substantia, est quædam passionis Dominicæ imago.*
11 *Canon vnde incipiat.*
12 *Canonem Gelasius Papa à Petro ordinauit.*
13 *In canone Missæ sedentes, quid notent. Item quid stantes.*

De secreta vel Canone Missæ. Cap. XXXV.

POst acclamatũ præconium secretũ silentium, in quo & missæ canon deuotè dicitur † : & sacrum mysteriũ peragitur : quod 1
fit per solum sacerdotem:quoniam secundùm Mat. Chritus solus orauit. Et secundùm quosdam hîc incipit Missa:quoniam cætera sunt de solennitate. de cõsec. d.ij. panis est. Canon autem missæ & oblatio, vt dictum est in tit. de præfatione, & actio, & canon, & sacrificiũ, & secreta vocatur. Actio dicitur propter sacra mysteria, quæ in eo agũtur:& quia tunc cũ Deo agitur causa nostra, vt dictum est in proœmio huius partis:vnde quia in c. illo:communicantes, &c.& in illo:Hãc igitur oblationẽ certis diebus vltra ordinaria canonis seu actionis verba, quædã adduntur & dicuntur: ideò in missalibus in variis locis super illas additiones scribitur talis titulus seu rubrica:Infra actionem:eò ꝙ ille infra, seu quasi in medio ipsius actionis siue canonis dici debet. Canõ † verò di- 2
citur, quòd regulis patrum compositus est : à sanctis enim patribus aliqua verba mystica sunt ibi instituta Κανὼν autem Græcè, dicitur regula latinè. Dicitur etiã canõ:quia regulariter Christus verus sacerdos in eo repræsentatur : seu quia per hũc regulariter fit cõsecratio sacramenti. Sacrificiũ autem dicitur à sua parte digniori, de quo dictũ est sub ti. de oblatione. Secreta dicitur, quasi nobis occulta, quia humana ratio nequaquam tantũ mysterium plenariè capere potest: ad quod significandum meritò secreta voce celebratur. Ad hoc † est significandũ, sacerdos secretam in- 3
trãs quasi velatur quibusdam cortinis, quæ sunt in lateribus altaris, prout infrà dicetur in quarta particula canonis super verbo: Hanc igitur. Dicitur etiã secreta:quia secretè & sub silentio dicitur,

citur. Christus enim ad cõsecrationẽ corporis sui vẽturus, secretè, & solus orabat ab hora cœnæ, vsque dũ suspẽsus est in cruce, quas orationes secretè significãt. Priscis quoque tẽporibus antiqui Patres sub silẽtio sacrificabãt, & cõmunicabant, quod etiã in Sabbato sancto obseruamus: Præterea, vt Ioannes Euãgelista describit, postquã Christ⁹ honorificè fuit receptus & magnificatus à turbis, cũ Psalmis & laudib⁹, abiit, & abscõdit se: nõ vtique trepidãtis formidine, sed dispensationis officio: quia nondũ venerat hora eius, quæ postquã post aduenit, spontaneus ad passionẽ accessit. Illud ergo Christi latibulũ, hoc secretũ silentiũ repræsentat: in qua sola dirigitur ad Dñm intenta deuotio. Tũc enim sacerdos intrare debet in cubiculum cordis: & ostio sensuum corporis clauso, Deũ patrem orare: qui exauditor est clamoris cor- *Ioan.* 12.
4 dis, nõ vocis. Vnde Anna † typum gerens Ecclesiæ, nõ petitione clamosa, sed tacita deuotione, quod petiuit impetrauit: de qua in lib. Reg. legitur, quòd loquebatur in corde suo, & labia eius tãtũ mouebãtur: sed vox penitus non audiebatur. Vnde & Mosi Dñs, inquit: Quid clamas ad me? cùm tñ ipse taceret. Propheta etiam dicit: Dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpungi- 1. *Reg.* 1. *Psal.* 4.
5 mini. Potest tamen † dici, quòd prima secretela repræsentat tẽpus illud, qñ Christus venit Hierosolymam ad diem festum nõ manifestè: hæc autem secreta tempus illud quo receptus fuit in Hierusalem cum hymnis & ramis, & sexta feria sequenti crucifixus fuit, præfatio verò illud, qñ Christus in cœnaculo hymnũ retulit: & illo dicto exiuerunt in montem oliueti: sursum corda
6 ascensionẽ. Secundò, ideò secreta † in silẽtio dicitur, ne sacerdos clamãdo his quæ aguntur, minus intendat. Tertiò, ne vox sacerdotis nimio clamore deficiat. Quartò, ne sacrosancta verba vile-
7 scant. Fertur † enim, quòd cum antiquitus publicè & alta voce canon diceretur, omnes penè per vsum illũ sciebãt, & in plateis & in vicis decantabant. Vnde cùm quidã pastores illum in agro cantarent, & panem super lapidẽ posuissent, ad verborũ ipsorum prolationem panis in carnem cõuersus est: ipsi tñ diuino iudicio igne cœlitus misso, percussi sunt, propter quod patres statuerunt, verba ista sub silentio dici, inhibentes sub anathemate, ne proferantur, nisi à sacerdotibus super altare: & in missa & cum vestibus sacris. Quædam etiã orationes, quæ ante præfationẽ sub silentio dicuntur, secretæ vocãtur: de quo & de silentio sub tit. de
8 inclinatione sacerdotis dictũ est. Consecrantis ergo † mens, vt præmissum est, ad id solũ debet esse intenta: nã eos qui adorãt, in spiritu & veritate adorare oportet. Ne verò muscæ venientes perdant suauitatem vnguenti, id est, ne importunæ cogitationes *Ioan.* 4. *Eccles.* 10.

tollant deuotionem orationis,flabello spiritus abigantur, id est, inspiratione gratiæ repellãtur:quatenus auster adueniens,& Spiritus sanctus accedẽs, perflet hortũ,id est, mentem fœcundet:vt aromata fluant,id est,virtutes abundent. Ad quod etiã significãdum æstiuo tẽpore materiale flabellũ,dum secreta dicitur,adhibetur:Hac etiã † ratione videlicet ne muscæ venientes perdant suauitatẽ vnguenti,dici potest ꝙ canon dici debet expeditè,non morosè:& ne auditoribus tædiũ generet. Vnde in Exod.dicitur: Fac festinãter,quod de immolatione agni dictũ est.Et probatur etiã ibi:Et comedetis festinãter,sed nec nimis etiã festinãter:quia non debet sacrificiũ sine sale,id est,discretione & deuotione offerri.Debet etiam in libro legi,ne vllus error contingere possit. 9

Cantic.4. *Exod.12.*

10 † Porrò sacerdos missam celebrãs, repræsentat ea,quæ olim Põtifex inter sancta Sanctorũ egit & quæ Christus egit, quem ille præfigurauit.Siquidẽ ea,quæ fiunt à principio secretæ, vsque in finẽ, passionẽ Dñi, sepulturã & resurrectionẽ Dñicam repræsentant.Recolitur enĩ ibi memoria eorũ,quæ gesta sunt per hebdomadã ante Paschalẽ à decima Luna primi mensis, qñ Iesus abiit Hierosolymã,vsque ad septimã decimã,qñ resurrexit à mortuis, propter quod in plerisque sacrariis inter prędicationẽ & canonẽ imago crucifixi depingitur:vt non solũ intellectus literæ,verùm etiã aspectu picturæ memoriã Dñicæ passionis inspiret.

11 † Et fortè diuina factũ est prouidẽtia:licet humana nõ sit industria procuratũ:vt ab ea litera canõ inciperet,scilicet à T.quæ Hebraicè thau:quæ in sui forma signũ & mysterium crucis ostendit:& exprimit dicente Dño per Ezechielem:Signa thau in frontibus virorũ dolentiũ & gementiũ super abominationibus Hierusalem: qm̃ per Christi passionem hæc oĩa in cruce impleta sunt & efficaciam habent. In quibusdam tñ codicibus & maiestas patris, & etiã imago depingitur crucifixi:vt sacerdos quasi præsentem videat,quem inuocat,& quẽ alloquitur,dicẽs:Te igitur,&c.& passio,quæ hîc repræsentatur,cordis oculis ingeratur. Sacerdos aũt osculatur pedes ipsius maiestatis,& se signat in fronte: innuens, quòd reuerenter ad mysteriũ passionis accedit.Quidam tñ priùs osculãtur pedes maiestatis, & posteà crucifixi, secundum seriem canonis.Alij ecõtrà,quia per filiũ peruenitur ad patrem. Deinde dicens:Te igitur,se inclinat,vt ibi dicetur.Secreta ergo passionẽ repræsentat,passio incipit ibi:vnde & memores,&c.crucifixio ibi: Hostiã puram,hostiã sanctã,hostiã immaculatam.Oratio verò à Christo in cruce incepta ibi:supplices te rogamus,&c. Episcopi seu sacerdotis inclinatio tũc facta ante altare,significat emissionem spiritus,capite inclinato.Eleuatio vocis,cum dicitur:Nobis

Ezech.9.

quoque

quoque significat exclamationẽ centurionis,dicẽtis: Verè filius Dei erat iste. Duæ cruces supra corpus,& calicem factæ,docent Christũ pro duobus populis crucifixũ:oblata in calice,significat corpus Christi.Vinum in calice,sanguinẽ eius. Subdiaconus recedens à facie Epi,incipientis:Pater noster, significat mulieres, sepulto Dño recedentes à monumento. Patena,significat fœminarum corda in obsequio sepulturæ Christi,latitudine charitatis patentia:prout sub tit.de oblatione dictũ est,de his per sua loca
12 dicetur.Traditur † autem ꝙ Gelasius Papa quinquagesimus primus à beato Petro,canonem principaliter ordinauit. Non enim secreta tota simul ab vno cõposita est, prout dicetur in iij. particula super verbo : communicantes. Et licet aliqua verba sint ab aliquibus,quos tñ ignoramus,addita,quæ in Euangelij textu nõ continentur,vt dicetur in vj.particula super verbo:Eleuatis oculis,nulli tamen subtrahere vel addere licet : nisi fortè quãdoque eorum nomina , pro quibus nominatim sacrificiũ offertur, sicut
13 inferius in x. particula ostendetur. † Notandum verò est quòd quidam sedent in canone Missæ:significantes Apostolos, qui sedebant tristes de nece Dñi in cœnaculo, alij stant,significantes Mosen,qui extensis manibus orabat:& Aaron,& Hur illius manus sustentabant:de quo sub tit.de oratione dictum est.Quidam *Exod.* 17. verò vt aliqui ex ministris,nec sedent nec stant : sed in vestibus sacris stant capite inclinati, prout dictum est sub tit.de sanctis: & sub tit.qualiter sacerdos & ministri ad altare debent stare.

S V M M A.

1 *Canon,quot contineat partes variè. Et num.2.3.4.*
5 *Canonis expositio, primæ partis, scilicet:Te igitur,& num.6.*
7 *Christus fuit à tribus traditus.*
8 *Cruces tres cur faciat sacerdos super oblationes,quidve notent.*
9 *Sacerdos benedicens,dicit:hæc dona,hæc munera. Et qua id significatione,& an, & quatenus illæ differant latè. Et cur dona, potius,quàm donum,dicat num.* 10.
11 *Illibata dona & munera, dicit sacerdos , in benedictione. Et quæ dicantur illibata.* 12 *Sacrificia Ecclesiæ, quot.*
13 *Canonis secunda pars cum expositione.*
14 *Sacrificium altaris,pro quibus offerri debeat.*
15 *Pacificare & adunare,an idem. Item,custodire & regere.*
16 *Papæ nomine,cur oretur , & ex cuius institutione , & Pontificis etiam nomine.*
17 *Orationes pro quibus faciendæ.* 18 *Potestates duæ sunt.*

De expositione Canonis, qui incipit: Te igitur.

CAP. XXXVI.

EXpositioni canonis hîc vacare præuidimus. Verumtamen quicquid exponendo conamur exprimere, vix vllius appareт esse momenti. Deficit namque lingua, sermo disparet, superatur ingeniũ, opprimitur intellectus. Pulsabo tñ ad ostium, vt amicus accõmodet mihi tres panes, de pœ. dist. j. opportuna, qui maximè in hoc cõuiuio necessarij erunt: videlicet fidẽ, quæ petit & accipit vitã: spem quæ quærit, & inuenit viã: & charitatẽ, quæ pulsat, & aperit veritatẽ. † Canon autẽ vndecim cõtinet partes. Secũda 1
incipit ibi: Memẽto Domine. Tertia ibi: Cõmunicantes. Quarta ibi: Hanc igitur. Quinta ibi: Quam oblationẽ. Sexta ibi: Qui pridie. Septima ibi: Simili modo. Octaua ibi: Vnde & memores. Nona ibi: Supplices te rogamus. Decima ibi: Memento. Vndecima ibi: Nobis quoque. † Alij dicunt, quòd cõtinet duodecim partes. 2
Secunda pars ibi: In primis. Tertia ibi: Memento. Quarta ibi: Communicãtes. Quinta ibi: Hãc igitur. Sexta ibi: Qui pridiè. Septima ibi: Vnde & memores. Octaua ibi: Suprà, quæ propitio. Nona ibi: Memento. Decima ibi: Nobis quoque. Vndecima ibi: Per quem hęc omnia. Duodecima ibi: Oremus, præceptis salut. moni.
† Sed secundũ alios sex solũ continet partes. Secũda incipit ibi: 3
In primis. Tertia ibi: Communicantes. Quarta ibi: Hanc igitur. Quinta ibi: Supplices te rogamus. Sexta ibi: Oremus, præceptis.
Sunt † etiã qui dicunt, ꝙ quinq; tantũ sunt partes: vnde & quin- 4
quies cõcluditur, per Christũ Dñm nostrũ, eò quòd per quincupartitã Dñi passionem oratio fideliũ exauditur: de hoc dictũ est
in fine procemij huius partis. Incipit ergo † canon: & eius prima 5
particula. Te igitur: Et exponitur igitur, id est, certè. Sacerdos em̃ hoc dicens alloquitur Deum tanquã præsentem, vel igitur istud continuat ad præcedentia, quasi diceret: Tu es sanctus Deus: igitur clemẽtissime pater, id est, clarissima mente abundãtissime, vel, id est, misericordissime: vel, id est, mentem clarificãs. Mens enim clarescit, cum Deũ propitiũ sentit: quæ verba dicẽdo, sacerdos se ante altare inclinat, significãs, quod Petrus inclinauit se, dũ prospexit in monumentũ. Rursus hæc sacerdotis inclinatio in principio canonis humilitatẽ Christi ad passionẽ, quódque sacerdos ipse cũ reuerentia ad mysteriũ crucis accedit, significat. Et in his verbis notatur, quod sicut legalis sacerdos vultum versus propitiatoriũ habebat, prout dictũ est in procemio huius partis: sic & noster ad Dei clementiã cor debet habere: & sicut Põtifex intrabat in sancta sanctorũ: semel in anno, ferens sanguinem hirci aut vituli: sic & Christus per proprium sanguinem introiuit semel in sancta æterna redemptione inuẽta: sic & minister ecclesiæ intrat cum sanguine in sancta sanctorum, quoties in mente memoriam sangui

Ioan. 20. *Hebr. 9.*

ſanguinis Chriſti gerens ſecretè inchoat myſteriũ : qui non ſolũ mente,ſed etiã crucis ſignaculo, de quo iam dicetur,Chriſti re-
6 citat paſſionem.Sequitur:† Supplices,id eſt,humiles:vti accepta habeas,id eſt,vt accipias ſeu grata habeas:& hic oſculatur altare in reuerentiã paſſionis,per hoc cõpati ſe oſtendens.Sanè eodem
7 die,qua † laudes à turbis Chriſto ſunt acclamatę,videlicet decima Luna primi menſis,qñ ſecundùm legẽ typicus agnus in domos Hebræorũ inferebatur, verus agnus Ieſus Chriſtus ingreſſus eſt Hieroſolymam, & multis inſidiis quærebatur ad mortẽ. Traditus autem à tribus,ſcilicet à Deo pro nobis,vnde Apoſtol. Proprio filio ſuo nõ pepercit Deus:ſed pro nobis oĩbus tradidit *Rom.*8. illum à Iuda:vnde in Matt. Quærebat Iudas opportunitatem,vt *Matt.*28. eum traderet Iudæis. Et à Iudæis Pilato,vt in Ioan.Gens tua,& *Ioan.*18. Pontifices tui tradiderunt te mihi.Prima traditio,fuit ex gratia: *Galat.*2. quia dilexit nos:& tradidit ſeipſum ꝓ nobis.Secũda ex auaritia: *Matt.*27. quia cõſtituerunt ei xxx.argenteos.Tertia,fuit ex inuidia. Sciebat enim Pilatus ꝙ per inuidiã tradidiſſent eũ,Deus ergo tradidit ex dono:Iudas ꝓ munere:Iudæus in ſacrificiũ illibatum.Ad
8 quod † deſignandũ ſacerdos facit tres cruces ſuper oblatã.& calicem cùm dicit:Hæc dona,hæc munera,hæc ſancta ſacrificia illibata,quaſi dicat,offerimus tibi clementiſſime pater:hæc dona, hæc munera,hæc ſancta ſacrificia, cõmemorãtes illã traditionẽ, quã Deus fecit ex dono:Iudas pro munere:Iudæus in ſacrificium illibatũ:ſinguli tamen ad mortẽ:mortẽ autẽ crucis.Secundò etiã *Philip.*2. fiunt tres cruces in reuerentiã eius,qui eſt trinus Deus:cuius potentia fit cõuerſio panis & vini.Tertiò,in figurã triplicis vnionis in acceptione ſaluatoris. Quartò,in memoriã trinæ crucifixionis.Prima fuit in voluntate perſequentium:de qua Ioan.2.Collegerũt ergo Pontifices & Phariſæi conciliũ,&c. Secunda fuit in voce clamantium:de qua Mar.At illi magis clamabãt:Crucifige *Marc.*15. eum.Tertia fuit in crucifixione manuũ,& pedũ:de qua Luc.cru- *Luc.*23. cifixerunt eũ.Quintò,in tribus crucibus tẽpus ante legem,quod tribus diſtinguitur interuallis,innuimus, ſ.ab Adã ad Noë:inde ad Abraham,& inde ad Moſen.In quibus tribus tẽporibus iuſti Chriſtũ ſuis ſacrificiis præfigurauerũt:vt Abel in Agno,Melchiſedech in pane & vino,& Abrahã in filio.Verũ per præmiſſa tria verba,nõ aliud atque aliud dicitur:ſed res vna pro ſui magnitudine diuerſa appellatione laudatur:donũ quidẽ,dãtis:munus, accipientis:ſacrificiũ,offerentis.Pater dedit:filius obtulit: Spiritus ſanctus recepit:vnde Apoſt.Chriſtus per Spiritũ ſanctum ſemetipſum obtulit Deo immaculatũ.ſinguli tamẽ dederũt & obtulerunt & acceperunt:ſed ad diſtinctionẽ pater dicitur dediſſe, pro-

pter authoritatẽ:filius obtuliſſe propter humilitatẽ: ſpiritus ſan-
ctus accepiſſe propter benignitatẽ. Eadem enim†ſacrificia dona 9
ſunt ſimul & munera: dona ſunt, nobis ad ſuſtentationem à Deo
collata:munera ſunt à nobis Deo, vt laudetur, oblata. Nã & quæ
ſacris offeruntur altaribus & munera nuncupãtur, & dona. vnde
& Dominus inquit in euang. Si offers munus tuum ante altare,
Dan.5. vade prius recõciliari fratri tuo. EtDaniel dixit ad Balthaſar:Mu
Gen.14. nera tua tibi ſint & dona tua alteri da.xiiij.q.v.ſcriptũ.& alibi:re
Heb.5. ſpexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Sacrificia dicuntur,
quia ſacrificãtur & offeruntur, pro peccatis noſtris:vt nos ſacros
efficiãt. Vnde populus inquit,de pontifice,vt offerat dona& ſacri-
ficia pro peccatis. Sermonũ igitur inculcatio, piæ deuotionis eſt
exercitatio,& ineffabilis cõmendatio ſacramenti:quod ſacramẽ-
tum dignè euchariſtia appellatur: prout dicetur in vj.parti.ſuper
verbo: Qui pridiè quàm pateretur. Propriè autẽ munus homini,
donum Deo datur. Nam munera dicuntur, quæ manibus dantur
vel accipiuntur. Rurſus dicuntur dona, quoad panem in quo eſt
farina & aqua:munera quoad vinũ in quo eſt vinũ & aqua. Hæc
ſancta ſunt ſacrificia quoad vtrunque ſecundũ Aug. Dona refe-
rimus, cum noſmetipſos Deo offerimus, & donamus munera, cũ
eius beneficiorũ memores ſumus:ſacrificia illibata,cùm ei humi
litatẽ,& laudes impendimus:de hoc vide de conſe.d.ij in canone
cõperimus. Et†nota, ꝙ ideò dicitur pluraliter dona, munera, ſa- 10
crificia: quiã panis & vinũ prius quã conſecrentur, diuerſæ ſunt
ſpecies ſubſtantiarũ:& diuerſæ ſubſtantiæ ſpecierum:ſed vbi cõ-
ſecratio cœleſtis acceſſerit, ſpecies quidẽ remanent,ſed ſubſtãtiæ
cõuertuntur.itaque diuerſa ſunt continentia:ſed vnicũ eſt cõten-
tum:nam idẽ ſub vtraque continetur:licet nõ in idẽ vtraque ſub
ſtantia cõuertatur:ſicut infrà plenius oſtendetur. Dicuntur etiam
†ſancta,& illibata: quia panis & vinũ ſanctificantur in ſacroſan- 11
ctũ corpus,& immaculatũ ſanguinẽ Chriſti. Non enim dicuntur
illibata,quaſi nondum guſtata:ſed potius dicuntur illibata,id eſt,
immaculata, quæ ſine macula cordis & corporis oportet offerri:
quatenus & cor ab iniquitate,& corpus ab immũditia purgetur,
antè quam offeratur:quoniã(vt ait Apoſt.de conſe.d.ij.qui cæla-
6.Cor.11. re,& c.ſeq.)Quicunque manducauerit panẽ,& biberit calicẽ do-
mini indignè,reus erit corporis & ſanguinis Domini.probet au-
tem ſeipſum homo:& ſic de pane illo edat, & de calice bibat, qui
enim manducat & bibit indignè, iudiciũ ſibi manducat & bibit.
Dicũtur ergo illibata,id eſt,ſine tabe:ſicut agnusPaſchalis imma-
culatus,qui ſignificat Chriſtũ qui eſt ſine macula,id eſt,ruga.vel
illibata,id eſt, incorrupta: non quia ſubſtantia panis & vini cor-
rum

rumpi non possit: sed quia corpus & sanguis filij Dei, in qua virtute verborũ species iam transsubstãtiatæ sunt, corrũpi non possunt. vnde Psal. Non dabis sanctũ tuum videre corruptionẽ. Tertiò, dicuntur illibata, ad notandũ, quod nullus extraneus ad fidẽ debet approximare illis, vt dicetur in iij. partic. super verbo. Cõ- *Psal. 5.*
12 municantes. Tria † autẽ sunt ecclesiæ sacrificia, per tria, quæ fiebant in vet. test. figurata, prout dictũ est in proœ. huius partis. Se-
13 quitur † in primis, quæ tibi offerimus, &c. Sanè legalis Pontifex ingrediẽs in sancta sanctorũ orabat, vt dictũ est in proœmio huius partis: & Christus ante passionẽ orauit se glorificari, discipulósq; conseruari: & nunc etiã sedens ad dextrã patris interpellat *Rom. 8.*
pro nobis: sic & noster minister sequens Aaron & Christum pro tota supplicat ecclesia, quæ cõsistit in prælatis, & subditis, &c. Licet autẽ vnus tãtùm sacrificiũ offerat, tamẽ pluraliter dicit offerimus: quia sacerdos nõ tantùm in sua, sed in totius ecclesiæ persona sacrificat. Quapropter in sacramento corporis Christi, nil à bono maius, nil à malo minus perficitur sacerdote prout dictum
14 est in proœ. huius partis. Verùm † nobis hic inuestigandum occurrit, quibus, & pro quibus, & qualiter, & quare, debeamus sacrificium altaris offerre. Et quidem hæc quatuor ex ipso canone colligere possumus euidenter: quibus soli Deo, videlicet indiuiduæ trinitati: pro quibus, ecclesia sancta catholica, videlicet pro omnibus orthodoxis: qualiter, in vna fide, videlicet in communione sanctorũ. quare, pro beneficiis corporalibus, spiritualibus, & æternis, sed omnibus propter Deum. Primum notatur ibi: Tibi reddunt vota sua æterno Deo, viuo & vero. Secundum ibi: Pro ecclesia tua sancta catholica. Tertium ibi. Cõmunicantes & memo. vene. Quartum ibi: Pro redemptione animarum suarum pro spe, salu. & incolu. suæ. Sacrificium ergo laudis offertur: & generaliter pro cunctis, & specialiter pro quibusdam, id est, pro prælatis qui sunt iuxta Apostolũ in sublimitate constituti, & pro sub- *Rom. 13.*
ditis viris & mulieribus: pro sacerdotibus & adstantibus, pro nobis & nostris. De prælatis & subditis ibi: Vnà cũ famulo tuo Papa nostro, & omnibus orthodoxis. De viris & mulieribus, ibi: Memẽto domine famulorum famula. tua. De sacerdotibus & adstantibus, ibi: Omniũ circunstantiũ, & qui tibi offerunt hoc sacrificiũ. De nobis & nostris, ibi: Pro se suísque omnibus. Sic ergo exponẽda est litera, quæ tibi offerimus in primis, id est, principaliter pro ecclesia tua sancta, catholica, id est, vniuersali toto terrarũ orbe diffusa: sed fidei sacramentis vnita: quam, id est, vt eam pacificare digneris vt habeat pacẽ ab hæreticis, & schismaticis: & adunare, quæ dispersa est inter perfidos & paganos: Vel hìc dicitur, quod

orandũ eſt pro diſcordantibus ab inuicẽ:quã & cuſtodire digne-
ris à vitiis & dæmonibus, & regere in proſperis & aduerſis.Idem
tamen videtur eſſe†pacificare quod adunare:cuſtodire, quod re- 15
gere.Tunc enim pacificat, cum fideliũ mentes adunantur, vt per
ſpiritũ ſanctũ charitate diffuſa multitudinis credentium ſint cor
Rom.5. vnũ,& anima vna:extra de ſum.trini.c.ij.Tunc cuſtodit, cum in-
Act.4. ter mundi pericula regitur:vt de ſancto mittẽs auxilium:eam de
Pſal. 19. Syõ tueatur.Licet enim in Apoc. ſeptẽ ſcribatur eccleſiis:vna ta-
Apoc. 1. men in Canticis eſt cõluba:nã ſap.edi. ſi do.& excidit co.ſeptem.
Cant.6. Vna igitur eſt eccleſia ſeptẽ ordinibus diſtributa vel ſeptẽ chriſ-
matibus inſignita,quam ipſe pacificat & adunat:ille† cuſtodit & 16
regit qui propter ipſius regimen,& munimẽ propoſuit vniuerſis
vt omnes ab vno ſicut corpus à capite gubernentur,pro quo ſta-
tim oratur cũ dicitur:Vnà cũ famulo tuo Papa noſtro,quæ verba
Clemens Papa addidit:Nam, vt inquit Pelagius Papa, conſtat ab
vniuerſo orbe ſeparatos eſſe, qui qualibet diſſenſione inter ſacra
myſteria Apoſtolici Pontificis memoriã ſecundùm conſuetudi-
nem nõ frequentant:qui verò non ſunt de Rom.eccleſię diœceſi,
pro ſuo quoque debẽt orare Pontifice, quatenus vnitatẽ ſpiritus
in vinculo pacis obſeruet:vnde debẽt dicere verba ſequentia, ſci-
licet & antiſtite noſtro. Antiſtes tamen ipſe celebrans non debet
ea dicere. Quod verò addunt,quidã de antiſtite & rege,noua tra-
ditio eſt,vbi orandum eſſe pro prælatis oſtenditur,orandum etiã
1.*Tim.*2. eſſe pro principe,Apoſtolus docet.† Obſecro(inquit)primò om- 17
nium fieri obſecrationes, orationes, & poſtulationes, & gratiarũ
actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus : & omnibus,qui
in ſublimitate ſunt conſtituti : vt quietam & tranquillam vitam
agamus,in omni pietate,& caſtitate.de conſec.d. j. de hymnis,ad
ſi Sicut enim duæ ſunt vitæ, & cœleſtis videlicet & terrena, vna
qua Spiritus viuit ex Deo, & altera, qua caro viuit ex ſpiritu,ita
duæ ſunt †Poteſtates:eccleſiaſtica, videlicet,& mũdana:vna quæ 18
moderatur ſpiritualia : altera , quæ moderatur carnalia : iſta per
clericos,& illa per laicos. xvj. d. duo. Poſt vtranque poteſtatem,
orandũ eſt pro omnibus orthodoxis, qui vtranque fidem,catho-
licã videlicet & Apoſtolicã venerantur & colunt:& ſic hæretici
& ſchiſmatici excluduntur.Orthodoxi enim quaſi gloriantes di-
cuntur : qui videlicet Deum rectæ fidei confeſſione glorificant.

SVMMA.

1 *Canon memoriam viuorum continere debet.*
2 *Deus ſcit eos quos approbat:obliuiſcitur, quos reprobat.*
3 *Orandum pro omnibus fidelibus.* 4 *Sacrificium laudis.*
5 *Amicos diligere debemus, vt charitatis ordo ſeruetur.*

Bona

6 *Bona hominis tria, pro quibus sacerdos offert Deo.*
7 *Vota quæ dicantur.*

De secunda parte canonis, scilicet Memento Domine.

CAPVT XXXVII.

MEmento Dñe famulorum, famularúmque tuarum & om-
1 nium circunstantium, &c. Secunda † pars in qua etiã osten-
ditur orandum esse pro subditis. Et ex hac iunctura verborũ eui-
denter conuincitur, quod in hoc loco debeat sacerdos specialiter
viuos quos voluerit memorare, quoniam sub sequenti Memento
defunctorũ, poterit agere memoriã specialem. Hinc etiã euiden-
ter apparet, quod sanctum sit & salubre Missarum interesse my-
steriis: cùm sacrificium eucharistiæ pro circunstantibus speciali-
2 ter offeratur. Verũ † cùm Deus nihil ignoret, nec alicuius valeat
obliuisci, quid est quod petimus vt Deus meminerit nostri? Porrò
Deus dicitur scire, quos approbat, vnde nouit Dominus qui sunt
eius: & dicitur nescire quos reprobat, vnde: Non noui vos. Rursus
dicitur obliuisci malorum, cùm malus ad bonum reuertitur: vn-
de si impius egerit pœnitentiã, omniũ iniquitatum eius non re-
cordabor. Et dicitur obliuisci bonorũ, cùm bonus ad malum per-
uertitur, vnde: Si iustus à iustitia sua auertit se, omnes iustitias
eius non recordabor. Deus etiã quandoque recordatur ad mise-
rendũ: vnde, Meméto mei Deus meus, quia ventus est vita mea: *Iob 7.*
quãdoque ad puniendũ: vnde, Meméto Dñe filiarũ Edom in die *Psal. 139.*
Hierusalem. Petimus ergo non vt nostri meminerit, sed vt nostri *Psal. 24.*
misereatur, secundùm illud: Reminiscere miserationũ tuarũ Do-
mine, & misericordiarũ tuarũ quæ à seculo sunt. Sequitur: Quo-
rum tibi fides cognita est, & nota deuotio, &c. quasi qui propitia-
ris fidelibus & deuotis, qui solus vides in conscientiis, quæ rectè
credant, & deuotè te diligant: vt potè renum scrutator & cordiũ
Deus, sciẽtiarũ dñus, occultorum omnium perscrutator, in cuius
cõspectu nulla creatura est inuisibilis. Pro quibus tibi offerimus,
vel qui tibi offerũt, hoc sacrificium laudis, &c. quasi diceret: Me-
mento Dñe, non solum eorum, pro quibus offerimus, sed etiam
sacerdotũ, qui offerũt hoc sacrificiũ laudis, &c. Cùm enim sacer-
dos offert pro populo, nihilominus & pro se. Vel ideò dicit: Pro
3 quibus † tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, quia non solũ offe-
runt sacerdotes, sed & vniuersi fideles: nam & quod specialiter
adimpletur ministerio sacerdotũ, hoc vniuersaliter agitur voto
fidelium, vel pro quibus offerimus, scilicet actu: vel qui tibi offe-
runt, scilicet deuotione. Dicitur autẽ sacrificiũ laudis, secundùm
illud Apost. Quicquid facere debetis, omnia in laudẽ Dei facite, *1. Cor. 10.*
vt Deus laudetur in vobis. Secundò Sacrificiũ laudis dicitur, quia

† Christus gratias agẽs illud instituit: prout dicetur in vj partic. 4
super verbo, gratias agens. Tertiò ideò, quia cum Deo quicquam
offerimus, sua sibi reddimus, non nostra largimur, vnde si esuriero, nõ dicã tibi, meus est enim orbis, terræ, & plenitudo eius: ergo
Psal.149. immola Deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo vota tua. Quartò, quia Deum laudare debemus, non solùm quia passus est pro
Matt.28. nobis, sed etiã, quia nobiscũ est quotidie, vsque ad cõsummationem vitæ: vel quia nõ solũ se dedit pro nobis in pretiũ, sed etiam quia dedit se pro nobis in cibum, vt per pretium redimeret nos à
Ioan. 6. morte: per cibũ aleret nos ad vitam, vnde: Qui manducat me, viuit propter me: pro se, ἐνθετικ est, id est, expositio eius, quod sequitur, scilicet pro redemptione animarũ nostrarum, pro spe salutis & incolu. suæ. Sequitur † suísq; omnibus, &c. videlicet consanguineis vel affinibus, familiaribus vel amicis: licet enim diligere te- 5
Matt. 5. neamur etiã inimicos, secundũ illud: Diligite inimicos vestros: seruare tamen debemus ordinem charitatis, qui incipit à seipso. xxiij q. v. si non licet. de pœ. d. iij. sanè cauendũ extra de vsu pallij. in fi. secũdum illud: Introduxit me rex in cellã vinariã, & ordina-
Cant. 2. uit in me charitatem: nam & Apost. ait: Dum tempus habemus
Rom. 8. operemur bonum ad omnes: maximè autẽ ad domesticos fidei. Pro redemptione animarũ suarum, &c. quasi non pro temporali lucro, vel appetitu terrenorũ: sed pro spe salutis & incolumitatis suæ, id est, pro salute vel incolumitate speranda: spe enim salui sumus, pro salute quidem mentis & incolumitate corporis: nam vtraque sanitas est ab illo qui dicit: Salus populi ego sum. Verũ vtraque sanitas prouenit ex redemptione animæ, id est, de remissione peccati: sic econtrà de reatu peccati procedit infirmitas
Ioan. 5. vtriusq;: iuxta sententiã veritatis: Ecce sanus (inquit) factus es, iã noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat: extra de pœn. & remiss. cum infirmitas, in princ. Porrò † tria sunt hominis bona, 6
corporalia, spiritualia & ęterna: videlicet infirma, media & suprema, pro quibus sacerdos dicit se offerre. Pro corporalibus, id est, pro incolumitate: pro spiritualibus, id est, pro redemptione: pro æternis, id est, pro salute. Nam & Dñus docet nos pro his tribus orare, videlicet pro æternis. vnde: Adueniat regnũ tuum: pro spi-
Mat. 6. ritualibus. vnde: Fiat volũtas tua, sicut in cœlo & in terra: pro corporalibus. vnde: Panẽ nostrum quotidianuũ da nobis hodie. Offerimus enim sacrificium pro æternis, vt dentur nobis in præmium: pro spiritualibus, vt dentur nobis in meritũ: pro corporalibus, vt dẽtur nobis ad adminiculum: vt per hæc & ista perueniamus ad illa. Verùm cùm dicat Apost. quod virtus in infirmitate
1. Cor. 8. perficitur: extra de sac. vnc. c. j. & iterũ cùm infirmor, tunc fortior sum

ſum. Quid eſt, quòd pro corporali incolumitate ſacrificiũ laudis offerimus, niſi vt nobis conferta vel reddita ſanitate gratiarum actiones in eccleſia referamus? Sequitur. Tibiq; reddũt vota, &c. † Vota ſua dicuntur, quæ voluntariè promittuntur, quia volẽter & libenter Deo vouere & votũ reddere debemus: extrà de voto. magnæ. Verùm, cùm noſtra donemus, & aliena reddamus, quomodo vota, ſi ſua ſunt, reddunt, & nõ potius donãt: vel ſi reddũt, quomodo ſua, & non potius aliena? Sanè votũ & hominis & Dei eſt: ſed Dei propter authoritatẽ gratiæ: hominis, propter libertatem arbitrij, propter quod dicit Apoſt. Non autem ego, ſed gratia Dei mecum: Vel vouere, hominis eſt: reddere verò Dei. *1. Cor. 15.*

S V M M A.

1 *Canonis tertia pars: Communicantes. Et quis eam addiderit.*

2 *Canon Miſſæ, à pluribus compoſitus fuit, & cum triplici ſanctorum commemoratione.*

3 *Canon cõmemorationem B. Mariæ, & aliorum ſanctorum continet. Confeſſorum tamen, non. nu. 5. 6. 7.* 4. *Eccleſia ex multis conſtat.*

De tertia parte canonis. CAP. XXXVIII.

1 COmmunicãtes, tertia pars. † Ciritius Papa addidit hæc verba: Cõmunicantes & memoriam venerãtes. Sanè Pontifex, vt lex iubebat, turibulum viuis carbonibus plenum intra ſancta ſanctorũ ſecum portabat, ſicut in proœ. huius partis dictum eſt: & Chriſtus carnis ſuæ turibulum omni virtute plenum tulit ad aſtra: ſic & ſacerdos noſter Chriſti vicẽ tenens, vacuus à peccatis & plenus virtutum, odoribus ad ſacrificium altaris accedere debet. Cõmunicantes & memoriã venerantes. Communicare idem eſt, quod participare, quia ſanctorum & angelorum paſcuis cõmunicare debemus. Quatuor autem modis in eccleſia cõmunicatur: prout dicetur in vj. partic. ſuper verbo: qui pridie. Memoriam venerari, idem eſt quod memoriam honorabiliter colere, quod B. Maria virgo per aduẽtũ ſpiritus ſancti genitrix facta eſt filij Dei Ieſu Chriſti domini noſtri, qui Deus & homo eſt. Illud
2 † autem notãdũ eſt, quòd ſecreta non tota ſimul ab vno, ſed particulatim à pluribus ex eo perpenditur fuiſſe compoſita, quia ter in ea ſanctorũ cõmemoratio repetitur: licet hoc ipſum prouenerit ad laudem & gloriã trinitatis. In ſecunda quippè cõmemoratione ſupplentur, qui primitiuis ſanctis deeſſe videbantur in prima: verùm in ea cõmemoratione, quæ fit ante cõſecrationẽ corporis Chriſti, poſtulatur ſanctorum ſuffragium, in ea verò quæ fit poſt conſecrationem corporis Chriſti, ſanctorũ conſortiũ imploratur: quia nimirũ antè quàm Corpus Chriſti, quod eſt vniuerſalis eccleſia cõſecretur, id eſt, antè quàm regnum aduenias,

necet

necessarium est nobis in via sanctorũ suffragiũ, vt meritis eorum & precibus diuinæ protectionis muniamur auxilio, sed vbi corpus Christi fuerit cõsecratũ, id est, vbi regnũ aduenerit, assequemur in patria sanctorũ consortiũ, vt societatẽ & partẽ cũ S. Apostolis & Martyribus habeamus. In via quippè cõmunicamus cũ sanctis per fidẽ, quã ipsi hic habuerunt, & nos habemus: in patria verò participabimus cum sanctis per spem, quam ipsi habent & nos habebimus. Nos † enim fidẽ habemus, & spẽ: & illi spem ha- 3
bent, & rem: nos percurrimus stadiũ, illi possident brauium: nos pugnamus in via: illi triumphãt in patria. Cõmunicamus igitur & memoriã veneramur Apostolorũ ac Martyrũ, & præcipuè gloriosæ virginis Dei genitricis Mariæ, vt eorum suffragio de fide, perducamur ad spẽ: de stadio, perueniamus ad brauiũ: de via, ad patriam trãseamus. In primis autẽ nominatur nomen B. Mariæ, quia ipsa eum, qui oblaturus est, & qui verè hostia est, genuit: & in cœlis obtinet principatum. Nominãtur & xij. Apostoli & xij. Martyres, qui omnes huius sacrificij testes fuerunt, & passionem Christi, verbis & effusionis sanguinis testimonio probauerũt. In hac igitur cõmemoratione sanctorum illud obseruat ecclesia, ꝙ antiquitus agere cõsueuit, vt in orationibus suis recolat patrum memoriam, quatenus eorũ meritis suffragantibus facilius obtineat, quod implorat. Sic & Moses, pro peccante populo intercẽdens, patrũ memoriã imposuit, dicens: Recordare Abrahã, Isaac & Iacob, seruorũ, &c. Exod. 31. Sic & Azarias orasse legitur in for-
Dan. 3. nace: Ne quæsumus auferas misericordiam tuam à nobis domine Deus noster, propter Abraham dilectũ tuum, & Isaac seruum tuum, & Israël sanctũ tuum. Et quoniã extra vnitatẽ ecclesiæ nõ est locus offerẽdi sacrificiũ vnitatis: ideò sanctorũ memoriæ cõmunicamus in sacrificio, quatenus in cõmunione sanctorũ sacrificiũ offeramus: nã sicut † vnus panis ex multis granis, & vnum 4
corpus ex multis membris, sic ex multis fidelibus vna cõstat ec-
Exo. 12. clesia. Scriptũ est enim, alienigena nõ vescetur ex eis, quoniã sancta sunt: & ideò solũ illum esum eius agni recipimus, qui nostræ coniũctus est domui, videlicet omnẽ domesticũ fidei, à Principe
Exod. 12. vsq; ad plebeium: à populo vsq; ad publicanũ. Scripserunt autem quidam, ꝙ quia sacerdos legalis scripta habebat in λογείῳ nomina duodecim tribuũ seu patrũ. Exod. 30. ideò in huius rei memoriam presbyter nominat memoriã B. Virginis & Apostolorũ & quorundam martyrũ. Sed † cùm ecclesia inter sanctos magnificè 5
memoriam confessorũ veneretur, quare in canone nõ fit de illis cõmemoratio? Respõderi potest, quòd canõ prius fuit editus, quã memoriam sanctorũ cõfessorum ecclesia celebraret. Nã omnes

ferè

ferè sancti qui in canone commemorãtur, præcessere Syluestrũ, præter Ioãnem,& Paulum,& Marcelinum,& Petrum, qui proximè successerunt. Ecclesia verò post tempus S. Siluestri, cœpit memoriam sanctorum cõfessorum venerari. Canon autem ex eo conuincitur præcessisse, quòd Apostolorũ catalogus nõ ita reperitur in illo dispositus, sicut in emẽdatioribus codicibus, siue euãgeliis inuenitur. In prioribus enim editionibus, vt dicit Hieron. non solùm Euangelistarum mutatus est ordo, sed etiã verborum
6 & sententiarũ erat confusa cõmistio. † potest etiã dici, quòd ideò in canone solũ fit mẽtio de martyribus, quia cùm hoc sacramentum sit sacramentũ amoris, in ipsius sacramenti ministerio debet solùm memoria fieri de illis, in quibus specialius apparuit signũ veri amoris. In Apostolis apparuit per temporalium abiectionem. in Martyribus per corporum tormentis expositionem. De primo, Mat. 19. Ecce nos reliquimus omnia, &c. De secundò, Sapien. 3. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, &c. Rursus
7 † ideò non fit mẽtio de confessoribus, quia illi nõ sunt passi, sicut Christus, cuius passionis est memoriale hoc sacramentum. Gregor. iij. addidit hæc verba, scilicet illa, quæ in quibusdam ecclesiis dicuntur, scilicet: Quorum solennitas hodie in cõspectu tuæ maiestatis celebratur, Domine Deus noster, in toto orbe terrarum. Terminatur autẽ hæc particula, per eundem dominum nostrum: *Ioan. 1.* sicut enim per filium omnia facta sunt, & ita per ipsum habent omnia esse reparata & terminata, & secundùm quosdã nõ debet hic responderi amen, neque vsq; ad fractionem hostiæ, quia Angelorum chorus sancto ministerio adsistẽs, respõdet, Amen: hoc tamen non vbique seruatur, de hoc dicetur in ij. particula.

S V M M A.

1 *Canonis quarta pars. Et eius expositio.* 2. *Seruitutis duæ species.*
3 *Adoratio soli Deo competit, non imaginibus.*
4 *Leo Papa, quid addiderit canoni Missæ.*
5 *Pax variè & multipliciter accipitur.*
6 *Osculatio altaris, quotuplex. Et quid significet.*
7 *Osculatur altare sacerdos, manib⁹ ab ipso altari remotis. Et quod ita.*

De quarta parte canonis. CAP. XXXIX.

HAnc igitur oblationem. Quarta pars, & hoc dicendo, sacerdos † in quibusdam ecclesiis profundè se inclinat. Sanè legalis Pontifex orans, fumo thimiamatis obumbrabatur, & tegebatur, ne pateret alicui dum cremaret incẽsum: sicut in procemio huius partis dictum est. Et Christus dum patrem interpellat pro nobis, Angelorum pertransit intuitum, quia intelligi non potest quantũ præsentia sumptæ carnis impetret apud patrem pro nobis

bis. Sacerdos quoq; dum vicem Christi gerit, quodammodo tegitur, & latet, quia nec cogitari, nec narrari potest, quanta virtus & potentia sit in verbis eius & in hoc mysterio, quod latet homines & Angelos: ad quod repræsentandū in quibusdā ecclesiis sacerdos secretam intrans, quibusdā cortinis, quæ sunt in vtroq; latere altaris, quę tunc extenduntur, quasi tegitur & velatur. Seruitutis nostræ, id est, meæ & cunctorum, qua tibi seruiunt & famulantur. Et † nota, quòd duæ sunt seruitutis species: vna quę soli creatori debetur quæ dicitur λατρεία:* altera quæ creaturis impenditur, quæ vocatur δουλεία. Quasdā enim creaturas possumus inter omnia venerari. Vtranq; speciem Dominus determinat, di-
Matt. 22. cens: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quę sunt Dei, Deo. Vnde versus: Latria fit Domino, debetur dulia seruo. Ad corp⁹ Christi fertur perdulia ferè. Latria ergo est seruitium, siue cultus soli Deo creatori debitus, quē debemus super omnia revereri. Ad eam quidē pertinent tēpla, & altaria, sacerdotalia, sacrificia, festiuitates, cæremoniæ, & huiusmodi, quæ soli Deo sunt exhibēda, iuxta
Deut. 6. illud: Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies, id est, soli
Matth. 4. Deo seruitutē adorationis impēdes. Nō enim sanctis & angelis ad honorē Dei, sed potius Deo ad honorē sanctorū & angelorum dedicātur tēpla, & altaria cōsecrantur, & sacrificia offerūtur, nec ipsis adorationis seruitus, sed soli Deo impenditur, vt dicetur in procę. vij. partis: ne si secus fiat, non θεοσεβείας cultus exhibeatur, idololatriæ crimen incurratur, seruiēdo creaturæ tanquā creato-
Rom. 1. ri, & mutādo gloriā incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis. Si † igitur nec homines nec angeli adorādi sunt, attendant quid agunt qui sub prætextu cuiusdam religionis seu pietatis diuersas adorant imagines: nō enim licet aliquid manufactum adorare, prout probatū est in parte. j. sub tit. de picturis. Vna quidē tantū Dei patris est imago, quā vnà cū patris adora-
Hebr. 1. tione venerari debemus, scilicet vnigenitū Dei filiū, Iesum Chri-
Psal. 98. stū qui est splēdor gloriæ, & figura substātiæ eius: cuius non solū deitatē, sed etiā humanitatē adorare debem⁹, iuxta illud. Adorate scabellū pedū eius quoniā sanctū est. Cæteras verò imagines & creaturas sacras & sanctas, id est, angelos, homines & sacramēta, non latria, sed dulia possumus venerari. De adoratione angelorū
Gene. 18. legitur, ꝙ Abrahā oculis eleuatis in cōualle Mambre tres vidit,
Gene. 33. & vnū adorauit ex angelis. Loth quoq; duob⁹ angelis intrātibus
& 34. ciuitatem, occurrens adorauit, petens vt in domum suā hospitio declinarent. De adoratione hominū, legitur ꝙ Iacob vidēs Esau veniētē præcessit vtrāque turmā, & pronus in terram septies adorauit. Filij quoq; Iacob adorauerūt Ioseph in Ægypto. De adoratione

ratione sanctorum dicit ecclesia: Crucem tuã adoramus Dñe. Et alibi legitur, Christiani sacras imagines piè venerãtur & adorãt.
4 Sequitur, Dies † quoq; nostros: & nota, quod Leo Papa adiunxit infra actioné. Hãc igitur oblationé, vsq; placatus accipias. Beatus autem Greg. has tres petitiones in canone dicitur addidisse. Prima est: diesq; nostros in tua pace disponas, supple, per eum, qui pro nobis est traditus in manus eorũ, qui pacé oderunt. Secũda ab æterna damnatione nos eripi, supple, per eũ, qui pro nobis temporali morte damnatus est. Tertia & in electorũ iubeas grege numerari, supple, per eum, qui pro nobis dãnatus est cum
5 iniquis. In pace tua, &c. † Et nota, quod est pax peccatorum, pax iustorum, quæ dicitur pax pectoris siue spiritualis, pax téporalis *Psal.* 67.
& pax æternitatis. De pace peccatorũ dixit Psal. Zelaui super iniquos pacé peccatorũ videns. Et de pace iustorũ, dicit Apost. Fru- *Gala.* 5.
ctus spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia. Hanc reliquit *Ioan.* 14.
Dominus Apostolis, dicens: Pacem relinquo vobis. De pace temporis inquit Proph. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia *Psal.* 61.
pacis. De pace æternitatis, Dominus dixit Apostolis: Pacé meam *Ioan.* 14.
do vobis, nõ quomodo mũdus dat, ego do vobis. Pro hac triplici pace ter oramus in Missa. Primò, in hac oratione: Hanc igitur: ibi, diésq; nostros in tua pace dispone. Secũdò, in oratione, libera nos: ibi, Da propitius pacem in diebus nostris. Tertiò, in pax domini: ibi. Da nobis pacem: vt de pace temporis, per pacem pectoris transeamus ad pacem æternitatis. Ob hoc etiam sacerdos in Missa ter osculatur altare, videlicet in princ. canonis, dicens: Vti accepta, &c. & in oratione: Supplices: & post orationem: Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis, licet quidam nouies osculentur: vt sui adiutorium ad hoc impetrandũ nouem choros vel ordines angelorum, in quibus omnes sancti locati vel locãdi sunt, inuocent, vel inducant, vel hoc faciunt, quasi gratias agentes de noué ordinibus quos quilibet sacerdos gradatim suscepit. Circa
6 huiusmodi † altaris oscula notãdũ est, quòd sacerdos ea facit tribus temporibus in Missa, iuxta tria quibus indiget, & alia tria ab eo in altaris agenda. Primò enim facit quædam oscula, ante collocationé hostię & calicis, scilicet quando primo ad altare accedit, quando ad primã collectã dicturus est: Dñs vobis. & iterum post euangelium dicturus: Dominus vobis. quia oscula facit, vt fiat dignus minister in sacrificãdo. Secundò facit alia post collocationem calicis, & hostiæ prius, quàm cõmunicet, scilicet dicturus: Orate fratres, &c. & quando in canone dicitur: Vti accepta, & quando dicit: Ex hac altaris participatione: & finita oratione illa: Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis: quæ facit

vt sit

vt sit iustus in Christi corpore recipiendo. Tertiò verò facit alia postquam communicauit, scilicet dicturus Dominus vobiscum ante postcommunionem, & completa oratione: Placeat tibi sancta, &c. quæ facit vt sufficiēs inueniatur gratia Domino Deo pro receptis referēdo. Verùm oscula, quę fiunt ante collocationē hostiæ & calicis: & ea, quę fiunt post cōmunionem, fiunt super altare, videlicet in medio eius. Cùm enim sacerdotis dignitas & authoritas in sacrificando, nec non sufficientia ad referēdas gratias de acceptis, sit solùm à Deo, à quo nostra sufficientia est, idcircò ante calicis & hostiæ locationem, & postquam communicauit, osculatur medium altaris, per quod propter virtutem consecrationis & vnctionis ibi in Missa altaris factæ, maximè repræsentatur Deus, in quo vniuntur extrema. Oscula verò, quę fiunt post calicis & hostiæ collocationem antè, quàm communicet, fiunt à sinistris calicis, prope hostiā. Ad hoc enim, quòd sacerdos sit iustus in sacrificando, requiritur non solùm actio diuina, verùm etiam sua, vn̄ Aug. Qui fecit te, sine te, non iustificabit te, sine te. Requiritur ergo dispositio ex parte sua, quod fit, si nō resistit diuinis monitionib. sed infusio gratiæ fit ex parte Dei, ideóq; oscula quæ fiunt ante cōmunionem non directè fiunt in medio altaris. Rursus illud quod est ex nobis in iustificatione nostra, est quid diminutiuuum, & est modicū respectu eius, quod ex Deo est: meritò ergo fiunt à sinistra parte calicis, quæ est pars diminuta & obliqua respectu dextræ. Fiunt tamen iuxta hostiam, tum quia in iustificatione plura & nobiliora sunt à Deo seu à Christo, tū quia etiam illud, quod à nobis est, potius haberet rationē mali, quàm boni, nisi quodammodo esset à Deo per gratiam præuenientem elicitum, regulatum & acceptum. Potest etiā secundò dici, quòd ideò quando calix & hostia non sunt super altare, oscula fiunt in medio altaris, videlicet directè super locū crucis, ex chrismate in ipsius consecratione factæ, quia Christus stans in medio discipulorum suorum, dixit eis: Pax vobis: quæ pax per ipsa oscula designatur. Tertiò, ad designandum, quod sicut habetur in Canticis, Christus ascensum in cruce purpureum, id est, sanguine rubricatum, media charitate mōstrauit: quæ charitas per osculum designatur, quæ etiam media dicitur, quia communis omnibus: pro omnibus enim voluit pati ex charitate. † Porrò fiunt oscula 7
ipsa manibus super altare depositis. Primò ad notandum, quod charitas per osculum designata, operibus debet inniti: nam secundùm Greg. Operatur magna, si est: si autem renuit operari, amor non est. Secundò, ad notandum, quod in altaris sacrificio sacerdos omnium temporalium curam deponere, & solum ipsi

Ioan. 10. *Cantic.* 3.

sacrifi-

sacrificio affixã mentẽ debet habere. Tertiò, ad designãdũ, quòd ad hæc opera eius nõ sufficit, ꝙ solũ Dei misericordia obtinetur. Adhuc nõnulli in locis ipsis osculãdis signũ crucis cũ tribus extensis digitis prius imprimunt: tum quia omnia in fide trinitatis agenda sunt, tum quia regulariter quicquid ori applicandum est: debet prius crucis signaculo insigniri. Et quanquã altaris mensa consecrata fuerit, & alia multa crucis signa in ipso missæ officio præcesserint: nõ tamen hoc superfluũ, tum quia nõ ratione ipsius loci, sed ratione operis in loco ipso fienda fiunt: tum quia quantumcunq; altaris mensa fuerit consecrata: nescitur tamẽ quid in loco ipso maligno spiritui permittatur à Deo: alia etiã multa signa prius facta nõ ratione loci, sed ratione cõsecrationis corporis & sanguinis Christi facta fuerunt. Alij tamẽ in penultimo & finali, Dñs vobiscum, nec osculantur altare, nec in illo imprimũt signum crucis: sed se solum ante faciem suam signant, & benè: tum quia per altaris osculum, quod in fine Missæ fit, intelligitur sacerdos omnia præcedẽtia approbare, & eis toto mentis affectu assentire: tum quia per corporis Domini præsentiam omnis immundus spiritus loco ipso credendus est aufugisse. De osculo etiam altaris & libri, sub tit. de osculo altaris dictum est.

ANNOTATIO.

* Dicitur λατρεία, Paulus ad Rom. 12. Rationalẽ cultũ, quẽ Deo præstare debemus, τὴν λογικὴν λατρείαν appellat, & θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ: hostiã viuẽtem, sanctã acceptámq; Deo. Cæterùm enim ille omnẽ victimarũ immolationẽ & oblationẽ, omnem item idolorũ seruitutem aspernatur abhorrétque. N. D.

SVMMA.

1 *Canonis quinta pars. Quam oblationem, & eius expositio, & num. 7. 8. 10. 11. 13.*
2 *Iudas, quarta feria immane sacrilegium perpetrauit.*
3 *Cruces quinque facit sacerdos in quinta Canonis parte. Et quid illa designent. 4. 5. 6.*
9 *Rationale & rationabile, quid differant.*
12 *Hostia dicitur salutaris, rationalis, acceptabilis, & rata. Et quibus idipsum rationibus.*

De quinta Canonis parte. CAP. XL.

QVam oblationem, &c. Quinta † pars in qua sacerdos accedit ad dominici corporis consecrationẽ, dicens: Quã oblationem, id est, terrenam materiã, ad corpus tui filij destinatam, tu Deus quæsumus in omnibus, i. tota cogitatione, tota mente, &
11 toto intellectu, digneris facere benedictam, &c. Sanè quarta feria Iudas † vnus ex duodecim, à diabolo supplantatus, immane sacrilegium perpetrauit: dum filium Dei 30. argenteis vendidit

Pharisæis in recōpensatione dāni, quod incurrerat propter effusionem vnguenti. Quare, inquit, hoc vnguentū non venditur trecētis denariis & datū est egenis? Dixit autē hoc, nō quia de egenis pertinebat ad eū; sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebātur, asportabat. Quilibet autē argenteus valebat decem denarios vsuales, & ita damnū vnguēti, quod valuerat trecentos denarios, triginta cōpensauit argēteis. Si verò dicamus argēteos fuisse denarios vsuales, dicemus, q Iudas vendidit Christū quasi vile mancipiū triginta denariis, qui sunt decima trecentorū denariorū quos valuerat vnguentū: propter quod Dñs despectiuè loquitur per Proph. Appenderunt (inquit) mercedē meā triginta argenteos; pretiū appretiati, quo appretiatus sum ab eis. Ad designandū † ergo pretij quantitatē, quo Christus venditus est: sacerdos hic facit tres cruces cōmuniter super oblatā & calicem, cùm dicit: benedictā, adscriptā, & ratā: nam & trecenta pariter & triginta multiplicatione suscipient à ternario: post modū autem ad designandū venditionē & emptionē, duas cruces imprimit sigillatim: vnam super hostiā, & alterā super calicem; cùm dicit: vt nobis corpus & sanguis fiat. q.d. Illa venditio fuerat maledicta, proscripta, irrita, iniqua, & detestabilis, sed tu Deus hāc oblationem digneris facere benedictā, adscriptā, ratam, rationabilem & acceptabilem. Iudas enim dilexit maledictionem, & venit ei: & noluit benedictionē, & elongata est ab eo: sed tu Deus hāc oblationē digneris facere benedictā, per quam nos in cœlestibus benedicas. Iudas deletus est de libro viuentiū, & cum iustis nō scribetur. Sed tu Deus hanc oblationem digneris facere adscriptā, per quā nos inter electos adscribis. Iudas laqueo se suspendit, & Episcopatum eius accepit alter. Sed tu Deus digneris hanc oblationem facere ratā, per quā ratum sit nostræ salutis promissum: vel rata, quoad confirmationē in omnibus bonis, ne sicut Cain offeramus, qui se nō Deo, sed diabolo obtulit sacrificiū. Item Iudas exiuit condemnatus & oratio eius facta est in peccatum. Sed tu Deus, hanc oblationem facere digneris rationabilē, id est ratione plenā, per quā rationabile fiat nostræ seruitutis obsequiū. Iudas quoque reddidit malū pro bono, & odiū pro dilectione retribuit. Sed tu Deus, hanc oblationē facere digneris acceptabilē, per quam nos tibi reddas acceptos. Secundò fiunt tres cruces † cōmuniter super oblatam & calicē, quia Christus tria cōmuniter egit circa panē & vinū, videlicet accepit, bñdixit, & dedit. Postmodum specialiter facit vnā crucē super oblatā, quia dixit: comedite, hoc est corpus meū, & alteram super calicem, quia dixit; Bibite, hic est sanguis meus: & secundùm hunc sensum rectè

Ioan. 12. *Zach.* 11. *Psal.* 108. *Psal.* 68. *Psal.* 108.

3 4

subiun

ſubiungitur. Qui pridie, quàm pateretur, &c. † Tertiò fiunt tres
cruces, quia Iudas vendidit Chriſtũ ad crucifigendũ tribus, ſcili-
cet Sacerdotibus, Scribis & Phariſæis. Ad notandũ ergo cõmuni-
ter tres emptores, facit ſacerdos tres cruces communiter ſuper
oblatã, & calicẽ, dum dicit: benedictam, adſcriptam, & ratam. Ad
notandũ verò diſcretè venditorẽ, & venditũ: vel tradentẽ, & tra-
ditum: facit duas cruces diſcretè ſuper oblatã & calicẽ, cùm di-
6 cit: Vt fiat corpus & ſanguis. Quartò tres † primæ cruces notãt,
quod factum eſt, eſſe ex virtute crucifixi. Vel, ſignificãt tres dies
quibus Chriſtus prædicauit poſt Dñicam in ramis Palmarũ: vel
triduum quo in ſepulchro quieuit, vel tria loca corporis, in qui-
bus paſſus eſt, id eſt, manus, pedes, & latus. Duæ verò ſequentes ſi-
gnificant diuinã & humanã naturã: vel quòd Chriſtus, in anima
& corpore paſſus eſt. Et fiunt quinque in figuram, quòd Chriſtus
quinque vulnera habuit, vel in quinque crucibus tẽpus legis ex-
primimus, quod quinque libris diſtinguitur, & in quolibet Chri-
ſti paſſio denotatur, quæ lex quinq; perſonis regebatur, ſcilicet,
Iudice, Rege, Principe, Propheta, Sacerdote, quibus Chriſtus aſſi-
milatur. Poſſunt quoq; præmiſſa verba ſecũdo modo ſic exponi:
7 petimus vt Deus hanc oblationem † faciat benedictam, adſcri-
ptam, & ratam, id eſt, vt eam conſecret, approbet & confirmet in
rationabilẽ hoſtiã, & acceptabile ſacrificiũ: ita vt nobis, id eſt, ad
noſtrã ſalutem panis, fiat corpus: & vinũ, ſanguis dilectiſſimi filij
tui Domini noſtri Ieſu Chriſti. Patri quidem dilectus eſt filius,
ſicut ipſe pater de cœlo teſtatus eſt, dicens: Hic eſt filius meus *Matth. 3.*
dilectus, &c. & nos eum diligere debemus: quia ipſe prior dilexit
8 nos, & pro nobis paſſus eſt. † Tertio modo ſic: Quæſumus, vt tu
Deus hanc oblationem facere digneris benedictam, id eſt, vt à te
ſpiritualiter benedicatur. Vnde virtute patris noſtri fuit benedi-
ctus fructus virginis Mariæ: adſcriptam, id eſt, talem, quæ de me-
moria tui nulla poſſit obliuione deleri: ratam, i. talẽ, quæ de be-
neplacito tuo nulla poſſit obliuione conuelli: rationabilẽ, id eſt,
9 talem, quæ tuæ diuinæ rationi cõueniat. Differt enim † inter ra-
tionabile & rationale: rationabile dicitur, quod de ratione ꝓce-
dit: rationale verò dicitur, quod vtitur ratione, vnde & liber iſte
rationale vocatur, quia eorũ, quæ in Eccleſiaſticis officiis agen-
10 tur, rationes continet. Acceptabilem, id eſt, vt per eam tibi Deo
acceptemur. Quarto modo ſic: † Digneris facere benedictam, id
eſt, Spiritu ſancto replere, adſcriptã, id eſt, diuinitati adſcribere:
ratam, id eſt, in veritate, vt ad ſalutẽ ſufficiat ſolidare: rationabi-
lem, id eſt, in noſtra fide: acceptabilẽ, id eſt, in noſtra deuotione.
11 Quinto modo ſic: quã † oblationẽ tu Deus omnipotẽs digneris

facere in omnibus benedictã:hoc est transferre in eam hostiam quæ est omnimodè benedicta,adscripta, rata, rationabilis & acceptabilis,bñdicta dicitur hostia salutaris,id est,ab † omni causa 12
maledictionis immunis tam originali quàm actuali,tam crimi-
Luca 1. nali,quàm veniali:sicut Elizabeth, inquit,ad Virginem. Benedictus fructus vẽtris tui:adscripta dicitur,i.figuris & scripturis veteribus designata:tam in agno Paschali,quàm in manna cœlesti, tam in Isaac immolãdo,quàm in Abel immolato:qm̃ (vt inquit Ioan.) Hic est agnus,qui occisus est ob origine mũdi. Rata dicitur quasi nõ transitoria : sicut vetus lex,quæ cessit,vbi noua successit:sed quę permanet in æternũ secundũ ordinẽ Melchisedech. Rationabilis dicitur,quasi nõ pecualis,sicut erat legalis,quę sanguine taurorũ & hircorũ nõ poterat à peccato mũdare, sed quæ
Hebr. 9. sanguine proprio cõscientias emundat ab operibus mortuis. Ac-
*Psal.*39. ceptabilis dicitur,quasi nõ illa,de qua dicit Propheta : Sacrificiũ
*Psal.*49. & oblationẽ noluisti,sicut Dñs ait:Non accipiã de domo tua vi-
*Psal.*115. tulos,neque de gregibus tuis hircos,sed illa de qua dicit Psalm.
*Psal.*49. Tibi sacrificabo hostiã laudis.Vnde Dñs ait : Sacrificium laudis honorificabit me. Et secundùm hanc dispositionem rectè subiungitur,vt † fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui Dñi,&c. 13
Matth. 3. Patri enim dilectus est filius.Iuxta illud:Hic est filius meus di-
1.*Ioan.*4. lectus,&c. & nos eum diligere debemus : quia ipse prior dilexit nos,& passus est pro nobis. Aug. verò sic exponit:Benedictã per quã benedicimur:Adscriptã per quam in cœlo oẽs adscribimur. Ratam, per quã in visceribus Christi,i.de corpore Christi, quòd est ecclesia,censemur.Rationabilẽ,per quã à bestiali sensu exuimur.Acceptabilẽ,vt qui nobis ipsis displicemus per hãc acceptabiles eius vnico filio simus:subiungens ꝙ sacerdos Euãgelistarũ verba assumẽs,dicit:Qui pridie,quã pateretur,&c.Ambr.dicit, ꝙ hæc verba:Quam oblationem adscriptam,rationabilem,&c.sunt verba Euangelistæ vsque ibi:Accipite & manducate,& bibite ex hoc omnes.Alij verò dicũt quòd Alexander Papa primus addidit canoni verba illa:Qui pridie vsque , Hoc est corpus meum.

SVMMA.

1 *Canonis sexta pars,qui pridie, quam pateretur,ab Alexãdro Papa adiecta. Et eius partium interpretatio,& nu.*12.14.39.44.45.
2 *Christus passus est sexta feria.*
3 *Eucharistia datur post baptisma : sicut olim manna post transitum maris rubri,& quid Eucharistia.* 4 *Hostia vnde dicatur.*
5 *Melchisedech panem & vinum offerens, primus illum sacrificij ritum exercuit.*
6 *Panis in sacrificio debet esse de frumento,& vinum de vite.*

7 *Panis*

De sexta parte Canonis. CAP. XLI.

QVi pridie quàm pateretur, &c. Sexta pars, & hæc verba di-
1 citur † Alexander Papa primus addidisse, vt præmissum est.
Quod autem hoc loco agitur, repræsentat id, quòd Christus in

cœna fecit & est sensus horum verborũ. Qui pridiè, quàm pateretur, id est, vna die antè quam ipse passus est pro nobis: voluit tradere discipulis suis corporis & sanguinis sui mysterium, vt illi traderent nobis. Quintadecima † namque die primi mensis, qui 2
tunc extitit feria sexta, passus est Christus: & præcedẽte nocte, videlicet decimaquarta luna primi mensis ad vesperã, vt legis scripturã impleret post typicũ Pascha, corporis & sanguinis sui sacramentũ instituit: & ecclesiæ tradidit frequentãdũ. Sic enim fuerat prefiguratũ in Exo 10. die mensis primi tollat vnusquisque agnũ per familias & domos suas, & seruabit eum, vsque ad quartãdecimã diem mensis huius, immolabitq; eum vniuersa multitudo filiorum Israël ad vesperã, & sument de sanguine agni, ac ponent super vtrũque postẽ, & super liminaribus domorũ, in quibus comedẽt illũ, & post pauca. Est enim Phase Hebraicè: πάσχα, Græcè. Latinè transitus Dñi. † Illud autem notandum est, quod sicut 3
manna data fuit Hebræis post transitũ maris rubri iam submersis Ægyptiis: sic eucharistia datur Christianis post ablutionẽ baptismi, iam deletis peccatis: vt per baptismũ emũdemur à malo: per eucharistiã confirmemur in bono, sicut enim manna populũ illũ per vastitatẽ inuiæ solitudinis ad terrã promissionis perduxit: sic eucharistia populum istum per incolatũ vitæ præsentis ad patriã Paradisi perducit: sic dicta, quia non aliud inuenitur vocabulũ, quo dignè tãtũ sacramentũ valeat appellari, nisi quod Græcè melius dicitur ἐυχαριςία, quod Latinè exponitur secundũ Isidor. bona gratia: vel secundũ alios, dator gratiæ: viaticũ quoque rectè appellatur: quia deficientes in via, deducit ad patriam. Sicut enim filiis Israël à transitu maris rubri manna non defuit, donec venirent ad terrã promissionis: ita & fidelibus renatis per baptismũ rubricatũ & sanctificatũ sanguine Christi nõ deficiet eucharistia, donec veniet finis huius seculi: Sed nec tunc, nisi quoad hoc, quia vlterius non sumetur sub specie. Sed videbimus Deum facie ad faciẽ. Hostia † verò secundùm Hebræos dicitur ab ostio: 4
quoniã ad ostium tabernaculi offerebatur. Sed secundũ gentiles dicitur ab hoste, quia deuictis hostibus fiebat hostia, id est, sacrificium: & victima pro vincendis, de quo dictũ est sub tit. de oblatione. Dicitur quoque hostia immolatio, quia ibi Christus sacramẽtaliter immolatur: qui semel in veritate pro peccatis immolatus est in cruce, quod tractũ est à mola, quę fieri solebat de quodam genere frumenti, quod far seu ador dicitur. Quod ergo in manna præcessit, in eucharistia consumatur, nam quantamlibet quisque partẽ accipiat, totam percipit eucharistiã, sicut euenit de manna, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus

nus parauerat, reperit minus Hanc ergo præfigurabat panis ille Exo.10.
cœlestis,de quo Sapiens protestatur : Panē de cœlo præstitit sine Sap.16.
labore,omne delectamentũ in se habentem,& omnis saporis suauitatē:quod de se Christus exponens : Ego(inquit) sum panis viuus,qui de cœlo descendi,si quis mãducauerit ex hoc pane,viuet Ioan.6.
in æternũ.Et panis,quē ego dabo, caro mea est pro mũdi vita. Et est notãdũ,quod in ecclesia cõmunicatur corpus Christi sumẽdo pacē,dãdo panē benedictũ, & benedictionē suscipiendo,vt dice-
5 tur sub tit.de pacis osculo.Qui autē vult cõmunicare,debet timorem,fidē & delectationē habere.de cõse. dist. ij.timorē.Sequitur: Accepit panē,&c. Hũc†sacrificij ritũ Melchisedech legitur celebrasse primus,offerēs panē & vinũ. Erat enim sacerdos Dei altissimi.Vnde Dauid inquit ad Christum:Tu es Sacerdos in æternũ secundũ ordinēMelchisedech,&c. Sacrificiũ igitur euangelicum præcessit legale,nõ solùm dignitate, sed etiã tempore,sicut Apostolus plenius ostendit in epistola ad Hebræos. Ideò verò panē & vinum in sacrificium corporis & sanguinis sui Christus instituit, vt in sumptione corporis & sanguinis Christi doceatur esse perfecta refectio,quia sicut præ cæteris cibis & potibus corporalibus, panis cor hominis cõfirmat, & vinũ cor hominis lætificat: ita & corpus & sanguis Christi præ cæteris cibis & potibus spiritualibus interiorem hominē reficiunt & satiant, vnde : Poculum tuum inebriãs quàm præclarũ est. In his enim duobus plena cõsistit,& perfecta refectio, sicut ipse testatur : Caro mea , verè est cibus,& sanguis meus, verè est potus. De hoc etiã dicetur in vij.

Gen.14. Psal.106. Psal.103. Psal.22. Ioan.6.

6 partic.super verbo : Hic est calix. Cæterùm † panis debet esse de frumēto,vinúmq; de vite,quia Christus semetipsum comparauit frumento,cùm ait : Nisi granũ frumēti cadens in terrã mortuum fuerit,ipsum solum manet.Et viti,cum dixit:Ego sum vitis vera. Ipse etiã fuit racemus torculari crucis pressus.VndeEsa.63.Vestimenta tua, sicut calcãtium in torculari. Porrò nec racemus vuæ, nec granũ frumēti debet offerri,nisi vel expressum in vinum,vel redactũ in panem:de cõse.di. ij. cum omne, quia Christus & panem se dicit,& frumēto se cõparat.In canone tamen Apostolorũ in bucardo li.v.c.si quis,ita canitur:Si quis Episcopus vel presbyter præter ordinationem Dñi alia quædam in sacrificio offerat super altare,scilicet mel,aut lac, aut pro vino siceram,aut confecta quædã,aut volatilia,aut animalia aliqua,aut legitimam constitutionē faciens, deponatur. de hoc dictum est sub tit. de obla-
7 tione sacerdotis. Non†debet etiam in pane ipso poni sal, quãuis quidam hæretici contrà faciant,propter illud,quod scriptum est: Quicquid obtuleris sacrificij,sale condies. & illud : Non auferas

Leuit.2. ſal fœderis Dñi Dei tui de ſacrificio tuo. & illud: In omni oblatione tua offeres ſal. Et in Euãgelio: Omnis victima ſalietur, quæ de ſale diſcretionis non materiali intelliguntur. Panis autẽ † hic 8
formatur in modũ denarij, tum quia panis vitæ pro denariis traditus eſt, tũ quia idẽ denarius in vinea laborãtibus in præmium dandus eſt, & in forma rotunda, vt dictũ eſt ſub tit. de oblatione. In hoc enim pane ſępè ſcribitur nomẽ & imago Imperatoris noſtri. q. j. ꝙ quidã in fine quia per eũ ad imaginẽ Dei reformamur, & nomina noſtra in libro vitæ ſcribuntur. Nonnulli etiã ibi agnũ figurant, tum quia is qui immolatur, verus eſt agnus: tum etiam, propter illud quod legitur Exo. 29. Hæc quidẽ facies in altari, of-
Exo.12. feres agnos iugiter & vinum, ad libandũ in agno. Panis † quoque 9
non fermẽtatus, ſed azymus in ſacrificiũ debet offerri, tum ratione facti, tum ratione myſterij. Scriptũ nanque eſt in Exo. 1. & 14. die primi menſis ad veſperam, comedetis azyma vſque ad diem 21. eiuſdẽ menſis ad veſperã. Itẽ, 7. diebus fermentatum non inuenietur in domibus veſtris. Itẽ, Qui comederit fermentatũ peribit anima eius de cœtu Iſraël. Itẽ, Omne fermentatũ non comedetis. Item, in cunctis habitaculis veſtris comedetis azyma. Cùm ergo Chriſtus die quarta decima primi menſis ad veſperã cœnauerit cum diſcipulis, & agnũ Paſchalem comederit, & vtique ritu legali cum azymis panibus & lactucis agreſtibus, conſtat quòd ea hora fermentatũ non inueniebatur in domibus Hebræorũ: & ita panẽ azymũ in corpus ſuũ abſq; dubio cõſecrauit. Cùm enim
1. Cor. 5. fermentũ corruptionẽ ſignificet. vnde ſecundũ Apoſt. Modicum fermentũ totã maſſam corrumpit: vt nihil corruptum vel corrũpens, ſed totum ſyncerũ atque ſyncerans in hoc eſſe ſacramento monſtretur: non fermentatũ, ſed azymũ conſecramus. Iuxta illud
1. Cor. 5. Apoſtoli: Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, itaque epulemur non in fermento veteri, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Græci † tamen in ſuo perſiſtentes errore de fermentato cõfi- 10
ciunt, Latinos azymitas vocantes, cùm ipſi verius fermẽtarij valeant nuncupari: Dicunt enim in Paraſceue lunã xiiij, extitiſſe, in qua verus agnus eſt immolatus, vt legis impleretur figura, quæ xiiij. luna primi menſis Paſchalẽ agnum iuſſerat immolari. Dominus igitur eo die ſe paſſurum eſſe prænoſcens, in præcedenti veſpera, neceſſitate ductus, anticipauit comedere Paſcha: & quia tunc licitè poterat comedere fermentatũ: ideò & ipſi corpus Domini de fermentato cõficiunt. Dicunt enim, quòd cùm beata virgo Maria prægnans fuerit de ſpiritu ſancto, rectè per fermentatũ ſignificatur Domini incarnatio, propter virginei vteri tumorem. Sed reſponderi poteſt, quod non offerimus in ſacrificiũ virginis

ginis vterum:nec ille eſt ad tranſubſtantiandum neceſſarius, ſed
11 fides & Dei verbum.Sed†nunquid conficit,qui fermentatum,vel azymũ ſimul,& fermentatum hodie apud nos ſacrificat?& videtur quòd non:cùm Chriſtus azymũ conſecrauerit, quãdo ſacramentum inſtituit,vt dictum eſt.Prætereà,vt iam dicetur,Eccleſia à B.Petro & Paulo hunc ſacrificij ritum accepit. Quidam tamen contradicunt, præſertim ſi negligentia vel ignorantia hoc facit: extra de celeb.miſſ.c.fin.Nam & legitur in Leuit.Offeretis panes fermentatos,cum hoſtia gratiarum : qui offerentur pro pacificis. Item in Pentateuco legitur : Offeretis panes primitiarũ, de duabus decimis fermentatæ ſimilæ, & multis cum fermentato ſacri- *Leuit.7.* *Leui.23.*
12 ficantibus eccleſia cõmunicat. † Sequitur:Eleuatis oculis in cœlum,&c.Per hoc,quod Chriſtus oculos in cœlũ leuauit, inſinuat, nobis ſe habere à patre,quod habet,quódq;in principio noſtrorũ operum debemus dirigere mentis oculos ad Dñum, tanquam ad doctorẽ omnium operum bonorum. Item per hoc, quòd oculos ad cœlum leuauit & patri gratias egit:docuit nos, quod ſemper patri ſupplicare debemus, vt hoc tam magnũ ſacramẽtũ per ma-
13 nus noſtras perficere dignetur. Hic autem † tria cõmemorantur, quæ nullus Euãgeliſtarum deſcribit, videlicet,Eleuatis oculis in cœlum,&c.vſque diſcipulis ſuis.Itẽ,æterni teſtamenti.Itẽ myſteriũ fidei. quis ergo tãtæ audaciæ extitit, vt hoc de corde ſuo tentauerit interponere.extra de celeb.miſſ.cùm Marthæ.Sanè formã iſtam verborum ab ipſo Chriſto acceperunt Apoſtoli : & ab ipſis eccleſia. Multa quidẽ tã de verbis, quã de factis Dominicis propter breuitatẽ prætermiſerunt Euangeliſtæ,quæ tamen Apoſtoli ſuppleuerunt:vt eſt,quod Apoſt. ait in Epiſt. 1. Cor. 15. Viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul, deinde viſus eſt & Iacobo: deinde Apoſtolis omnibus: nouiſſimè autẽ tãquã abortiuo viſus eſt & mihi.Nã inter ipſos euãgeliſtas quædã omittuntur ab vno, quæ ſupplentur ab alio:vnde cùm tres Euãgeliſtæ cõmemorent, hoc eſt corpus meũ:ſolus Lucas adiecit,quod pro vobis tradetur. Et cùm Matthæus & Marcus dicant, pro multis:Lucas dicit, pro
14 vobis:ſed Matthæus addidit in remiſſionẽ peccatorum. † Sequitur,Gratias agens,&c.Hîc colligitur vñ ſacrificiũ laudis dicatur. Dicitur enim ſic:Chriſtus gratias agẽs,&c.illud inſtituit.Gratias autẽ agebat,non pro ſe,ſed pro nobis,id eſt,pro reparatione omnium futura:de hoc dictum eſt in ij.partic. ſuper verbo:pro quibus benedixit,&c.Benedixit enim benedictione cœleſti,& virtute verbi,qua conuertitur panis in ſubſtantiã corporis Chriſti,ſcilicet,hoc eſt corpus meum. Et in prolatione huius verbi,fit crux ſuper panem , quæ ſignificat quòd Chriſtus paſſus eſt etiam in

natura:totus enim paſſus eſt : & ſecundùm animam & ſecundùm corpus:vt dicetur in xj. partic.ſuper verbo:& præſtas:vt totũ hominem redimeret. Quia enim Chriſtus accepit panẽ & calicem, in ſanctas ac venerabiles manus ſuas , vtrunque benedixit : ideò ſacerdos Chriſti exẽplo,panẽ & calicẽ in manu accipiẽs, vtrunq; per ſe crucis ſignaculo benedicit : quæ duæ cruces innuunt tẽpus cœnæ,& tẽpus gratiæ,in qua duo parietes in angulari lapide cõ-
Pſal.108. iungũtur,vel quod Gigas geminę ſubſtãtiæ crucifigitur.Cùm autem ad prolationẽ verborũ iſtorũ.Hoc eſt corpus meum.Hic eſt ſanguis meus:ſacerdos cõficiat:de cõſec.di.ij. panis eſt:credibile iudicatur:quod & Chriſtus eadẽ verba dicendo confecit. Verùm
†cùm Dñus prius fregerit, quàm cõſecrauerit : videtur quod ec- 5 1
cleſia, quæ prius conſecrat, quã frangat, aliter agat,quàm Chriſtus egerit & ſic peccat:quoniam eius actio, noſtra debet eſſe inſtructio.xij,q.j.exẽplũ. Super hoc dixerunt quidã, quod Chriſtus poſt benedictionẽ & conuerſionẽ fregit:nam tunc confecit cùm benedixit literã hoc ordine conſtruẽtes.Accepit panẽ, benedixit ſubaudiendum eſt,dicens:Hoc eſt corpus meum:& tunc fregit,& dedit,& ait:Accipite & comedite:& iterauit,hoc eſt corpus meũ. Prius ergo protulit hæc verba , vt eis vim conficiendi tribueret: deinde protulit eadem , vt Apoſtolos formam cõficiẽdi doceret. Alij dixerunt, quod etiã Chriſtus prius fregit quàm conſecrauit. nã prius benedixit,& poſteà fregit:& demum protulit verba illa: Hoc eſt corpus meũ,&c. & tunc dedit,& ſecundùm hoc & ſacramentũ confecit:& formã inſtituit poſt benedictionẽ , cùm dixit: Hoc eſt corpus meum:intelligẽtes illã benedictionem fuiſſe vel aliquod ſignũ,quod ſuper panẽ impreſſit,vel aliquod,quod ſuper panẽ expreſſit : quibus illud videtur obſiſtere, quod prius fregit, quàm dixit:Hoc eſt corpus meũ,nec eſt credibile,quòd prius dederit, quàm cõfecerit.Sanè dici poteſt, quod Chriſtus virtute diuina nobis occulta primò cõfecit, & poſteà formã expreſſit, ſub qua poſteri benedicunt. Ipſe nanque virtute propria benedixit, nos verò ex illa virtute quam indidit verbis.Cùm ergo ſacerdos illa Chriſti verba pronuntiat: Hoc eſt corpus meum , & hic eſt ſanguis meus: panis & vinum in carnem & ſanguinem conuertuntur,illa verbi virtute, qua verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis:qua dixit & facta ſunt: mandauit & creata ſunt,qua fœminam mutauit in ſtatuam:& virgam conuertit in colubrem: qua fontes mutauit in ſanguinem:& aquam conuertit in vinum. Nam ſi verbum Heliæ potuit ignẽ de cœlo deponere: nõne verbum Chriſti poterit panem in carnem mutare?certè maius eſt de nihilo creare,quod non eſt,quã quod eſt in aliud tranſmutare,de conſec.

consec.dist.ij.rc vera & cap. panis & incomparabiliter maius est quòd Deus ita factus est homo quòd nõ desinit esse Deus: quàm quòd panis ita fit caro, quòd desinit esse panis. Illud per incarnationem semel factum est: illud per cõsecrationem iugiter fit. Ad prolationem ergo verborum panis diuinitus trãssubstantiatur in carnem: diuina enim & materialis huius sacrificij substantia, est verbum : quod accedens ad elementum, perficit sacramentum: sicut verbum carni vnitũ effecit hominem Christum. Notandum

16 † est autem quòd in corpore Christi vndecim miracula considerantur, de quibus expressa reddi ratio nõ potest: licet similitudinariè rationes ad hoc deseruiant.

17 Primum † est, quod panis & vinum transsubstantiantur in corpus, & sanguinem: de quo iam rationes positæ sunt. Alia etiam ratio huic deseruit: quia & cibus & potus corporalis, fit caro, & sanguis mediãte natura, multò ergo fortius ipsa natura.s. Deus immediatè facere potest, quòd panis conuertatur in corpus suum, & vinum, in sanguinem. Secundum *Ioan.1.*

18 † est, quòd quotidie panis transsubstãtiatur in corpus, & nullum fit augmẽtum in Deo: ratio huic deseruit: quia & si scio aliquod *Psal.148.* secretum, quod pluribus manifesto: licet illud omnes illi me re- *Exod.3.* uelante sciant: tamen in me solo siue in mẽte mea nullũ propter

19 hoc fit augmentũ. Tertiũ † quia quotidie sumitur, & comeditur: nec aliqua fit eius diminutio: ratio, quia & si de lumine meo lumina mille sumantur, nil deperit in meo: nam & vidua Sareptana comedebat, & nunquã diminuebatur farina de hydria : nec oleũ

20 de lechyto. Quartũ † est, quia indiuisibile diuiditur: & in qualibet parte eucharistiæ totus & integer remanet: ratio in speculo, in quo aliquid repræsentatur, & si diuidatur per partes: in qualibet parte idem repræsentatur: vt dicetur in sequẽti particula su-

21 per verbo, Simili modo. Quintum, † quia à criminosis sumptum non coinquinatur: ratio, quia nec Sol transiens super loca fœtida coinquinatur. xix.d. secundũ. Sextum, quia † corpus Christi quod

23 est cibus vitæ, peccatoribus est mortale, vt dictum est in proœ. huius partis: ratio quia & infirmis & debilibus corpore bona ci-

22 baria vt capones, & bona vina sunt nociua. Septimum, quia † sũptum à sacerdote & quolibet alio : ore clauso in cœlum rapitur. de consec di.ij. quia corpus, in princ. vt iam dicetur super verbo: Accipite: ratio, q̃a de corpore virginis incorruptæ Christus exiuit: quia etiã de monumẽto clauso surrexit, cũ sit res simplicissima, & ostio clauso in locũ vbi erant discipuli intrauit. Octauum,

24 † cũ sit corpus immẽsum, quod in tã parua hostia stat: ratio, quia & pupilla oculi, quæ minima est, magnum montem apprehen-

25 dit. Nonum, † quia idem corpus totum simul in diuersis locis consistit,

consistit,& à diuersis percipitur,& videtur ratio,quia & verbum hominis semel prolatum, iuxta vocis naturã, totum simul est in auribus diuersorum. Prætereà, qui fecit corpus & locũ, vtrunq; facit in altero esse,vt vult.Rursus:Luna & Sol,& lumẽ,in diuersis locis à diuersis videntur.Decimũ, † quia panẽ trãssubstantiato, remanent accidentia panis,s.tactus,color,& sapor : ratio, per 26
similitudinem defecit hîc:vt dicetur super verbo:Fregit.† Vndecimũ,quia specie panis est, & sumitur corpus & sanguis Christi, 27
imò totus Christus.Similiter sub specie vini est,& sumitur vtrũque:& tamẽ nõ est ibi duplex sũptio,corporis & sanguinis Christi:ratio,quia licet in vno prãdio comedã ante potum, & post:nõ tamen dicor bis prandere : & de hoc dicetur sub vij. particula super verbo:simili modo.Veruntamen(sicut ait Leo Papa de cõsec. di.ij.in quibus.) Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cũ præter naturam sit ipse natus Christus ex virgine? Et not. quòd † quædã matrona singulis diebus dominicis offerebat panes B.Gregorio, qui cùm post missarũ solẽnia corp⁹ Domini illi 28
offerret, & diceret corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam æternã:illa lasciua subrisit:ipse verò mox dextram ab eius ore conuertens,partem illã Dominici corporis super altare deposuit,deinde corã populo matronam interrogauit, ob quam causam ridere præsumpserit.At illa inquit:quia panẽ,quem propriis manibus fecerã,tu corpus Domini appellabas. Tunc Greg. pro mulieris incredulitate se in orationem prostrauit:& surgens particulam illã panis ad instar digiti carnẽ factam reperit : & sic matronam ad fidem conuertit.Orauit iterũ,& carnẽ illam in panem cõuersam vidit,& matronæ sumẽdã tradidit.Legitur † quo 29
que quòd cũ Hugo de sancto Victore, doctor excellentissimus, vltima infirmitate laboraret, corpus Dñi instãter petiit sibi dari: cumq;nullum cibũ retinere posset, fratres eius turbationẽ timẽtes simplicẽ sibi hostiam attulerũt, quod ille per spiritũ agnoscens ait : Misereatur vestri Deus fratres:cur me deludere vultis? Iste enim quem portatis,Dominus meus non est. At illi attoniti, mox corpus Domini attulerunt : sed ipse se videns non posse recipere,eleuatis in cœlũ manibus sic orauit.Ascendat filius ad patrem,& spiritus ad eũ,qui fecit illũ.Eccle.vlt. Et inter hæc verba spiritum emisit,& corpus Domini inde disparuit.Quinq; autem † ex causis sacramẽtũ corporis & sanguinis sui Christus sub alia 30
specie sumendũ instituit.Prima est ad augendũ meritũ, quoniam aliud ibi cernitur,& aliud esse creditur,vt fides habeat meritum, quia humana ratio nõ præbet experimẽtũ:de pœ.d.iiij.in domo. Secunda est, ad fouendum sensum , ne abhorreat animus, quod cerne

cerneret oculus:quia nõ cõsueuimus carnẽ crudã comedere, vel sanguinem humanũ bibere:de cõse.di. ij. panis est.Fouetur enim sensus in vno, dũ videlicet solita percipit: & ædificatur fides in altero,dũ in eo quod videt,quale sit illud,quod nõ videt, agnoscit. Tertia est, ad vitãdũ ridiculũ ne insultaret paganus, cũ illud ageret Christianus,vt ità veritas adsit, & ridiculũ desit. Quarta, quia nõ posset mortalis homo intueri claritatẽ, quæ est in corpore Christi,quod experti sũt discipuli in trãsfiguratione:prætereà panis confirmat:& vinũ lætificat cor hominis.Quinta,nõ sumitur sub specie agni, ne iudaizare videamur, & de more legali *Matt.* 17. *Psal.*103.
31 agnũ offerentes. Sequitur † fregit, quæri solet quid Christus in mensa fregit, & quid sacerdos nũc in altari frãgit? Et fuerũt, qui dixerũt,quòd sicut post cõsecrationẽ vera panis remanẽt accidẽtia:sic & vera panis substãtia,quia sicut subiectũ non potest subsistere sine accidẽtibus:sic accidentia non possunt subsistere sine subiecto: quoniã accidentis esse,nõ est aliud quã inesse:sed panis & vini substantiis permanẽtibus,ad prolationẽ illorũ verborum, corpus & sanguis Christi, veraciter incipiunt esse sub illis: ità quod sub eisdẽ accidẽtibus vtrũq; verè suscipitur,s.panis & caro, vinum, & sanguis:quorum alterũ probat sensus:reliquum credit fides.Hic dicũt,quod substãtia panis frãgitur ac atteritur,inducẽtes ad hoc illud Apost.panis quẽ frãgimus. Et Luc. Vna sabbati, cum venissemus ad frangendum panes, &c. Et secundũ eos dum *1.Cor.*10. *Act.* 20.
32 sacramentum à mure † corroditur,etiã ipsa panis substantia comeditur,sub qua corpus Christi mox esse desinit,cũ corrodi incipit:de cõsec.d.ij qui benè super verbo: hoc est corpus.Innoc. iij. dixit in speculo ecclesiæ quòd forma panis frãgitur & atteritur: sed corpus Christi sumitur & comeditur, ea quæ notant corruptionem,referens ad formã panis:ea verò, quæ notant acceptionem, ad corpus Christi. Berengarius quippè, quia suspectus habebatur de hæresi, coram Nicolao Papa confessus est panem & vinum,quæ altari imponũtur post consecrationẽ, non solum sacramentum:sed etiã in veritate verũ corpus & sanguinem Christi esse, & sensualiter non solum sacramentũ, sed etiã in veritate manibus sacerdotum tractari,frangi,& fidelium dentibus atteri, non autem corpus Christi vel in partes diuiditur,vel dẽtibus laceratur,cùm sit immortale,& impassibile. Sed in qua re fiat fractio vel attritio,Beatus Aug.de consec.d.ij.qui manducat, ostendit, dicens: Quando Christus manducatur, reficit, non deficit: nec quando manducamus,partem de illo facimus.Et quidem in sacramento sic fit. Nam & Christus carnalem sensum discipulorum redarguit,qui putabant carnem eius, sicut aliam carnem,

diuiden

diuidendam in partes & morsibus lacerendã. Dicitur autẽ forma panis, nõ quod sit, sed quod fuit, sicut dicebatur Simon leprosus, non quòd talis existeret, sed quia talis extiterat. Si verò quęratur quid à mure comeditur, dum sacramentum corroditur, vel quid incineratur, dum sacramentum crematur:† Respondet ipse Inno. 33
quòd sicut miraculosè substantia panis cõuertitur in corpus domini, cùm incipit esse sub sacramẽto: sic quodãmodo miraculosè reuertitur, cũ ipsum ibi desinit esse: non quòd illa panis substantia reuertatur, quæ transiuit in carnẽ: sed eius loco aliud miraculosè creatur, quamuis huiusmodi accidẽtia sine subiecto possint esse, sic edi. Dedit.† Quæri solet quale corpus Christus in cœna 34
dedit mortale, aut immortale, passibile aut impassibile: ac cætera quæ ad hanc pertinẽt quæstionẽ? Et licet simplicitate fidei sufficiat dicere, quod tale dedit, quale voluit. Et rursus quale dederit, ipse nouit. Fuerunt tamen, qui dixerunt ꝙ sicut veraciter ipse idẽ erat, qui dabat, & qui dabatur: ita in eo quod dabat, erat passibilis & mortalis, & in eo, quod dabatur erat immortalis, & impassibilis sicut visibiliter gestabat, & inuisibiliter gestabatur: inuisibiliter inquã, quantũ ad formã corporis, non quantũ ad speciem sacramenti. Nam in eo quod gestabat, quod erat, hoc apparebat: in eo verò quod gestabatur, quod erat ipse, non videbatur:
1.Reg.27. quia forma panis & vini, velabat formã carnis & sanguinis. Hic est ille verus Dauid, qui corã Achis rege Geth suis manibus ferebatur. Quoniam igitur immortalis dabatur, incorruptibiliter edebatur. Hi profectò cõcedunt, quòd si pars aliqua sacramenti per triduũ mortis Christi reseruata fuisset, idem corpus simul & iacebat mortuũ in sepulchro, & manebat viuum sub sacramento: in ara crucis patiebatur, & sub forma panis non lædebatur. Sed quoniam incredibile iudicatur, vt secundũ eandem naturã simul esset mortalis & immortalis, quod tamen cõgruebat ei, secundũ eandem personam: fuerũt alij, qui dixerunt, ꝙ Christus mortalis vtique fuit, non necessitate, sed voluntate: in eo quippè quod immunis erat ab omni culpa, liber erat ab omni pœna: vt nil morti deberet: pro eo quòd nil peccati haberet. Sustinuit tamen sponte mortalitatẽ: quia mortẽ sustinere volebat: quoniã si mortalitatẽ nõ suscepisset, omnino mori nõ potuisset: vt ergo probaret; quòd mortalis erat nõ necessitate, sed voluntate: quãdo voluit mortalitatem deposuit: & quãdo voluit, mortalitatem recepit. Legitur
Luc. 4. in Euãgelio, quòd cùm Iudæi duxissent Iesum, vsq; ad superciliũ montis, & eum præcipitare vellent, ille transiens per mediũ illorum ibat. Cùm ergo esset ducẽdus, teneri se, sicut passibilẽ tolerabat: sed cùm esset præcipitãdus, sicut impassibilis, per medium illorum

35 illorum tranſibat. † Poteſt tamen ſalua fide concedi: quod tunc
tale dedit, quale tunc habuit mortale: videlicet & paſſibile; non
quod poſſet pati ſub ſacramento ſcilicet nunc: ſed quòd ſub ſa-
cramento poterat pati, ſcilicet tunc. Nunc autẽ ſumitur à nobis
immortale, & impaſſibile: nec tamẽ maiorẽ nũc habet efficaciã,
ſicut nec maiorẽ potentiã. Quia ergo paſſibilis edebatur, & tamẽ
non lædebatur, non erat humanæ naturæ, ſed diuinæ potentiæ,
qua valebat quicquid omnino volebat. Diſcipulis ſuis. Dubitari
36 ſolet, vtrũ Iudas † cum aliis acceperit euchariſtiam. Lucas enim
oſtendit Iudam interfuiſſe cum aliis, qui ſtatim poſt calicem tra-
ditorem cõmemorat, dicens: Hic eſt calix noui teſtamẽti, in ſan- *Lucæ 22.*
guine meo: qui pro vobis effunderur. Veruntamen etiam: ecce
manus tradentis me, mecum eſt in menſa. quotquot autem in-
terfuerunt, euchariſtiam acceperunt. Marco teſtante, qui ait: Et *Marc. 14.*
biberunt ex eo omnes. Iuxta quod Chriſtus ipſe præceperat, teſte
Matthæo Bibite ex hoc omnes. Econtrà Iudas non interfuiſſe
probatur. Nam ſecundùm Matth. ſtatim dixit Ieſus bibentibus
calicem: non bibam amplius de hoc genimine vitis, vſq; in diem *Mat. 26.*
illum, cum illud bibam vobiſcum nouum, in regno patris mei. *Ioan. 13.*
Iudas ergo non aderat: quia cum eo non erat bibiturus in regno.
In hoc caſu fortè tenendũ eſt illud, quod Ioannes inſinuat: quia
cùm Iudas accepiſſet buccellam, exiuit continuò, erat enim nox:
Chriſtus autem poſt alios cibos, tradidit euchariſtiam, Luca te-
ſtante qui ait. Similiter & calicem poſtquã cœnauit. Patet ergo, *Lucæ 22.*
quòd Iudas prius exiuit, quàm Chriſtus traderet euchariſtiam:
quod ergo Lucas poſt calicem commemorat traditorem, per re-
capitulationem intelligi dictum poteſt: quia ſæpè in ſacra ſcri-
ptura, quod prius factum fuerat, poſterius enarratur, ſicut Mat-
thæus biduo ante paſcha cõmemorat alabaſtrum vnguenti: quod
ſecundùm Ioan. ante ſex dies Paſchæ mulier in domo Simonis
37 leproſi effudit: Sed † cõceſſo, quòd Iudas acceperit euchariſtiã,
quod plerique concedunt: quare medicus ſalutaris medicinam
dedit ægroto, quam ei mortiferã eſſe ſciebat: quoniam qui man- *1. Cor. 1.*
ducat indignè, iudicium ſibi manducat? &c. Reſpondeo, fortè
vt ſuo doceret exemplo, quòd ſacerdos non debet illi commu-
nionem negare, cuius crimen, & ſi ſit ſibi notum, non tamen eſt
Eccleſiæ manifeſtum: ne fortè non ſit corrector, ſed proditor.
Vnde legitur in canone, de conſecr. diſt. ij. non prohibeat. Non
prohibeat diſpenſator: id eſt, ſacerdos, pingues terræ, id eſt, pec- *Pſal. 21.*
catores, menſam Domini, id eſt, corpus & ſanguinem Chriſti
manducare: ſed moneat exactorem timere. Sed cùm minus ma-
lum ſit reddi ſuſpectum de crimine, quàm cõmittere crimen: &
de

de duobus malis, cùm alterum vrget, minus tamẽ sit eligendum.
xiij. dist. ij. & cap. nerui, videtur, quòd discretus sacerdos negare
debet Eucharistiam criminoso: quatenus minus malum incur-
rat, vt maius euitet, id est, vt reddatur suspectus, ne manducet, in-
dignè. Sanè cum nemo debeat vnum mortale committere, ne
proximus aliud mortale committat, eligendum est potius sacer-
doti non prodere peccatorẽ, quàm vt ille non peccet: sed ille po-
tius debet eligere, vt abstinendo reddatur suspectus, quàm quòd
communicando manducet indignè. xiiij. dist. cap. j. Sed quæritur,
an Christus ad bonũ, an malum † Eucharistiam Iudæ tradiderit? 38
Psal. 134. Et quidem non videtur ad bonum dedisse, ne sua sit intentione
fraudatus, qui teste Propheta, fecit vniuersa, quæ voluit. Iudas
enim non ad bonum, sed ad malũ accepit: sed nec ad malum de-
disse videtur, quia Christus nõ est actor malorum, sed vltor. Re-
spondetur, quòd si hæc præpositio, ad, cum dicitur, dedit ad ma-
lum, intentionẽ denotet, vel effectum, falsa est propositio. Si au-
tẽ consecutionẽ innuat vel effectũ, vera est. Sanè, quia Christus
buccellam intinctam Iudæ porrexit, constitutum est ab eccle-
sia, ne eucharistia detur intincta: de consec. dist. ij. cum omne, nec
debet intelligi quod sub buccella panis intincta Christus eucha-
ristiam dederat traditori: sed per buccellam intinctã atque por-
rectam, suum denique traditorem expressit. † Sequitur: Acci- 39
pite & manducate. Quis vnquam crederet, quòd panis in car-
nem & vinum in sanguinem conuerti potuisset: nisi ipse saluator
hoc diceret. Qui panem & vinum & omnia ex inuisibilibus crea-
uit? voluit ergo per nos panem & vinum sibi offerri: & ab ipso di-
uinitus consecrari, vt fidelis populus credat vnum esse myste-
Matt. 26. rium, quod ipse tradidit discipulis suis dicens: Accipite & man-
ducate: similiter & de calice dixit. Sanè non est † intelligendum, 40
quòd sic sumptum corpus de manu Domini, sibi discipuli mini-
strarent: sed qui consecrauit, idem & ministrauit: ac si diceret,
Comedite, hanc vtranque huius sacramenti comestionem insi-
nuans. Dupliciter enim corpus Christi comeditur: quia duplici-
ter intelligitur, scilicet verum, quod de virgine traxit, & in cruce
pependit: & mysticum quòd Ecclesia Christi spiritu vegetata. De
vero corpore Dominus ait, hoc est corpus meũ, quod pro vobis
tradetur. De mystico dicit Apost. vnus panis, & vnum corpus,
multi sumus. Verum corpus Christi comeditur sacramentaliter,
id est, sua specie. Mysticum autem, comeditur spiritualiter, id
est, sub specie panis, in fide cordis. De comestione sacramentali
Luc. 2. dicit dominus: Accipite & comedite: hoc est corpus meum: quod
pro vobis tradetur: hoc facite in meam cõmemorationem. Hoc
modo

modo tam boni quàm mali Christi corpus manducat: sed boni ad saluté, mali verò ad iudiciũ. Nisi enim & mali Christi corpus comederent nõ dixisset Apost. ad Corint. 11. Qui manducat indignè, iudiciũ sibi manducat, nõ diiudicans corpus Domini. Ille auté indignè sumit, qui sacramẽtaliter & nõ spiritualiter sumit. Nam & Iudas cum aliis traditur Eucharistiã accepisse, vt iam dictum est. De spirituali comestione Dominus ait: Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habebitis vitam in vobis, hoc modo corpus Christi comedũt soli boni: vnde qui manducat meã carnem, & bibit meũ sanguinem, in me manet & ego in eo. Nam qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: vt quid paras denté & ventrem? crede & manducasti, de cõsec. d. ij. vt quid, qui credit in Christũ, comedit ipsũ, quoniã incorporatur Christo per fidem, id est, membrũ eius efficitur: vel vnitate corporis eius firmius solidatur. Alibi eñ quod manducatur, incorporatur: & qui manducat, incorporat: hoc autem quod manducatur incorporat: & qui manducat, incorporatur. Vtrumque modũ edendi Christus insinuat, vbi dicit: Spiritus est, qui viuificat: caro nõ prodest, quicquã: quia caro Christi nisi spiritualiter comedatur nõ ad salutem, sed ad iudiciũ manducatur. Sed † quid est de corpore Christi postquã sumptum fuit & comestum? Responderi potest quòd si præsentia quæritur corporalis, in cœlo quæratur, vbi Christus est in dextra Dei sedens, de consec. dist. ij. tribus. Ad tempus tamẽ præsentiam adhibuit corporalem, vt ad spiritualem præsentiam inuitaret. Vnde cum sacramentum tenetur, gustatur & comeditur: Christus corporaliter adest in visu & in sapore: & quandiu corporalis sensus afficitur, corporalis præsentia non aufertur. Postquam verò in percipiendo sensus deficit corporalis, deinceps non est quærenda præsentia corporalis: sed spiritualis est retinenda: quia dispensatione cõpleta Christus de ore transit ad cor. Melius est enim, vt procedat in mentem, quàm descendat in ventrem: cibus est, non carnis, sed animæ: venit, vt comedatur, non vt consummetur: vt gustetur, non vt incorporetur: ore comeditur, sed stomacho nõ digeritur: reficit animũ, sed nõ effluit in secessum. Illud verò, quòd Dominus ait: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur: non de spirituali, sed de carnali cibo dictũ est. Quòd si fortè secessus, † aut vomitus post solã Eucharistiæ perceptionem euenerit, ex accidentibus humoribus generatur: cum interdum humores absque cuiuslibet cibi materia, vel effluant in secessum, vel emittantur ad vomitum, ita quòd quantum ad nos, seruat per omnia corruptibilis cibi similitudinem: sed

1. Cor. 11.
Ioan. 6.
Ibidem.
1. Ioan. 14.
Ioan. 6.
41
Matt. 15.
42

quantum ad se, nõ amittit immolabilis corporis veritatem, species quandoque corroditur, & maculatur: sed veritas nunquam corrumpitur, aut inquinatur: sed quãdo tale quid videris, noli timere sibi, sed esto solicitus tibi, ne tu fortè lædaris, si malè credideris. † Sequitur, hoc est corpus meũ. Cum ad prolationẽ istorũ 43
verborũ: hoc est corpus meũ, panis mutetur in corpus: & ad prolationẽ istorum verborũ. Hic est sanguis meus, vinũ mutetur in sanguinẽ, de consec. d. ij panis est, & prius proferantur ista verba, quam illa: videtur ꝙ panis prius mutetur in corpus, quã vinũ in sanguinem. Et ita videtur per cõsequens, ꝙ corpus sine sanguine est: vel sanguis est sine corpore. Proptereà dicitur à quibusdã, ꝙ cum totũ est dictũ, totũ est factũ nolẽtes vel non volentes ipsius cõuersionis determinare momentũ. Alij verò dicunt, quòd licet ad prolationẽ præcedentiũ verborũ panis anteà mutetur in corpus: & ad prolationẽ sequentiũ, vinũ posteà mutetur in sanguinẽ: nunquã tñ corpus est sine sanguine: vel sanguis sine corpore, de consec. d. ij. cõperimus, sicut neutrũ est sine anima: sed sub forma panis, sanguis existit in corpore, per mutationẽ panis, in corpus: & econuerso: nõ quòd panis, i. corpus in sanguinẽ, vel vinũ mutetur in corpus: sed neutrum potest existere sine reliquo, de hoc iam dicetur. Sed † quæritur, quid demonstrauit Christus quãdo 44
dixit, hoc est corpus meum: per hoc pronomen, hoc, non videtur quòd panem: quia panis nõ erat corpus Christi, nec etiã corpus: quia nondum illa verba protulerat, ad quorũ prolationẽ panem mutauit in corpus. Super hoc dicunt quidam, quod per hoc pronomen nihil demõstratur: sed illud materialiter ponitur. Sed secundum hoc, quomodo per dictionẽ nihil significãtem fit transsubstãtiatio? Præterea Dñs vtebatur illa voce significatiuè: & nos vtimur materialiter: ergo nõ facimus, quod ipse fecit. Alij dicũt, quòd ea vis data est ipsis verbis, quod ad ipsorũ prolationem fit transsubstantiatio. Item, ideò sacerdos ea nõ profert significatiuè: quia non posset sic ea proferre. Mentiretur, nisi diceret: hoc est corpus meum. Verum à præmissæ quæstionis laqueo facilè se absoluit, qui dicit, quòd Christus tunc cõfecit, quando benedixit: de quo dictum est super verbo: benedixit. Nam si opponatur de sacerdote, qui tunc cõsecrat, cum illa verba pronunciat: Respondetur quòd sacerdos nil demonstrat, cum illis verbis non vtatur enunciatiuè, sed recitatiuè: quemadmodum, & cùm ait: Ego sum vitis vera: ego sum lux mundi: & innumera talia. Rursus † quæritur, quid demonstrauit, cùm dixit: Manducate ex hoc omnes: licet in nullo quatuor Euangelistarum hoc legatur de corpore, sed tantum de sanguine inuenitur dictum: Bibite ex hoc omnes.
Cùm

Cùm enim iam pané fregiſſet,ſi demõſtrauit aliquid fragmẽtorum,illud non debebant omnes comedere: ſed ſingulis debebat ſingula diſtribuere,de conſec diſt.ij ſinguli,& cap.ſeq. ſi demonſtrauit corpus nõ poterant ex illo,ſed illud comedere,quia corpus Chriſti nõ manducatur per partes:ſed integrũ.Sanè frequenter in ſacra Scriptura videtur agi de vno:ſed agitur de diuerſis:vt eſt illud:benedixit,fregit & dedit: benedixit pané, fregit formã, & dedit corpus.Eodem modo,cùm dixit:Manducate ex hoc oẽs, pronomen oſtendit integrũ corpus, & præpoſitio innuit formã diuiſam,vt iſte ſit ſenſus:Comedite corpus integrum,ſub forma diuiſa.Nam ſola forma per partes diuiditur:& totũ corpus integrum manducatur. Simili modo poteſt intelligi, quod ſubiũxit: Hoc eſt corpus meum,i.illud,quod præbeo ſub hac forma.Quę-
46 ritur † etiam,ſi additio vel ſubtractio,vel tranſpoſitio,vel interpoſitio,vel mutatio fiat in illa forma verborũ,quæ Chriſtus expreſſit,vtrum effectũ conſecrationis impediat,vt ſi dicatur addẽdo:hoc eſt corpus meũ,quod aſſumpſit de virgine,vel ſubtrahendo,hoc eſt corpus,nõ dicendo meũ aut trãſponendo,vt dicendo: corpus meũ hoc eſt:vel interponendo, vt:hoc eſt vtique corpus meum,ſiue mutãdo,vt hoc eſt corpus Ieſu.Sanè grauiter peccat, qui quodlibet horũ quomodolibet attẽtauerit, præſertim ſi formam intendat mutare,vel hæreſim introducere,de conſec.d.iiij. retulerunt, quia forma verborum,quam Chriſtus expreſſit, per omnia debet illibata ſeruari : quamuis (ſecũdùm Philoſophum) nomina & verba trãſpoſita idẽ ſignificent,extra de reſcript. neq; vtile per inutile vitietur:& non verbum ex verbo, ſed ſenſum ex ſenſu transferendum,extra de verb.ſignif prætereà. Quid ſi inter prolationem formæ panis,& vini interponatur ſpatiũ,& quidem nihilominus fit tranſſubſtantiatio? de hoc tamen dubiũ non eſt, ſecundùm illos:qui duas aſſerunt eſſe formas vt iam dicetur, de
47 hoc not.de conſec.d.iiij.ſi non ſanctificatur.Sed cùm ad † prolationem iſtorum verborum.Hoc eſt corpus meum,panis mutetur in carnem,de conſecr.diſt.ij.panis, & ad prolationem illorũ:Hic eſt ſanguis meus,vinũ mutetur in ſanguinem:videtur quòd panis ſine vino,vel vinũ ſine pane valeat conſecrari,vt præmiſſum eſt: & ita ſi poſt prolationẽ iſtorũ,& ante prolationẽ illorum impedimẽtum accidat ſacerdoti, quominus procedere valeat,videtur ꝙ panis ſit mutatus in carnem,vino in ſanguinem non mutato. Nunquid ergo hoc caſu alius ſacerdos totũ repetet à principio: & ſic ſuper panem iterabitur cõſecratio:an verò ab eodem loco tantùm incipiet,in quo ſacerdos ille dimiſit,& ſic diuiditur myſterium vnitatis,extra de elect.quod ſicut. Super hoc ita legitur

in Concilio Toletano.v.q.j.nihil.Censuimus conuenire,vt cum à sacerdotibus missarum tēpore sacra mysteria consecrantur, si ægritudinis accidit cuiuslibet interuentus,quo cœptum nequeat consecrationis explere mysteriū:sit liberū Episcopo vel Presbytero alteri consecrationē exequi cœpti officij:vt præcedentibus supple qui defecerūt libēter alij pro cōplemēto succedēt:de hoc etiam dicetur in vij.particula super verbo,noui & ęterni ad finē. Verū cum inter Theologos de tempore cōsecrationis,sit diuersa sententia,quibusdā dicentibus, q̄ cum totū est dictū totū est factum,aliis asserētibus, q̄ panis ante mutatur in corpus:& posteà vinū mutatur in sanguinē,vt dictū est:ideò plerique tutius incedentes affirmant q̄ alius sacerdos repetere debet consecrationē atque perficere,qm̄ nō dicetur iteratū,quod nescitur esse factū: extra de sacra.non ite.c.j.tamē ne vllà iteratio vel diuisio sacramenti nec aliquis scrupulus erroris vel dubitationis remaneat, cōsultius iudicatur,vt illa talis oblata studiosissimè pro infirmis recondetur:& super aliis speciebus panis & vini totus canon repetatur ,.& præmissa hostia consecrata in fine Missæ à ministro vel alio sumatur.† Sed si vinū inueniri non possit,vel aliquo ca- 48
su intercedēte defuerit:quæritur vtrū necessitate cogēte,vel casu intercedente,sola panis materia possit in Eucharistiā consecrari, sicut & sub sola panis specie debet Eucharistia reseruari?Sunt sanè qui dicunt quòd cùm verbum & elementū conficiant sacramentū,nec forma verborū nec materia rerum,quas Christus expressit mutari,siue dimidiari potest:quia sicut vinū sine pane, sic panis sine vino minimè cōsecratur:vnde siue aqua pro vino mittatur in calicem,siue hordeū pro frumēto formetur in panē,sicut neutrum per se:sic neutrū cum alio transsubstantiatur in carnē, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino,vel vinū sine pane,mutari posset in carnem,aut sanguinē in his regionibus, in quib⁹ alterutrū inueniri nō potest:licitè posset alterū sine altero consecrari,minus enim ignorātia,quā necessitas, vel negligentia quā difficultas excusat.Alij verò dicūt,quòd cum Christus prius conuerterit panē in carnē, & posteà mutauerit vinū in sanguinē sicut Euāgelistæ lectionis textus ostēdit,& sine vino panē,& sine pane vinum consecrari contingit. Grauiter tamen offendit, qui negligēter vel ignoranter alterutrā speciē prætermittit. Grauius qui scienter aut spōtè,maximè si formā intendit mutare,vel hęresim introducere.Quid † ergo faciendū est sacerdoti, si vinum 49
post consecrationem,cōperiat prætermissum ? Respondeo,si hoc studiosè causa introducendi hęresim factū est,nō est sacramentū corporis.Si verò p̄ obliuionē,vel negligentiā:nihilominus facta

eſt cōſecratio corporis,vt præmiſſum eſt,de conſec.diſt.iiij.retulerunt.Tunc enim vt dicūt aliqui,vinū apponere debet,& ſuper illud ſolum verba ad cōſecrandū ſanguinē repetere, ſ.ab illo loco:ſimili modo,&c. vſque in finem omiſſis tñ crucibus duabus, quæ fiunt ſigillatim ſuper panē. Alij dicūt quod vino appoſito in calicem panē conſecratū debere immittere,ſicque abſque aliqua repetitione ſumere ſacrificiū,ſicut fit in die Paraſceue. Aliis videtur quòd non debet vinum apponi,ne ſcandalū generetur.Sed quod primi dicunt,verius eſt,nam vtilius ſcandalū naſci permittitur,quàm veritas requiratur:extra de reg.iur.qui ſcandalizauerit.Si enim hæc veritas prætermittatur, ſ.quod vinum nō apponatur,nō poteſt verè dici hoc ſacramentum,commiſtio corporis & ſanguinis,nec corpus Chriſti ſine ſanguine ſumi debet,de cōſecr.diſt.ij.cōperimus,vel hoſtia ſeruetur,& ſuper aliis ſpeciebus canon repetatur,vt prçmiſſum eſt. Verumtamen,ſi ſacerdos aqua guſtata ieiuniū ſoluerit,illa die non iteret ſacramentū. Si autem ante verba tranſſubſtantiationis, ſcilicet:Hic eſt calix noui teſt. &c. aduertit vinum fortè prætermiſſum,vel etiā vtrumque ſcilicet vinum & aquā:tunc illa apponat in calice,& in cōſecratione procedat,reincipiens ab illo loco.Hanc igitur oblationem , &c. Si verò vinū ſine aqua apponatur,nō ideò eſt ſacramentū,vt dicetur in ſeq.particula,ſuper verbo,noui & æterni teſtamēti:Quia ſi aliquid de ſanguine ſtillauerit , de hoc dicetur etiā ſuper ver-
50 bo,qui ero multis. Verum † cum interdum vni Pontifici multi ſacerdotes concelebrant, prout dicetur in vj. parte ſub v. feria cœnæ Dñi,vbi agitur de oleo infirmorū:ſi fortè nō ſimul omnes conſecratoria verba pronuncient,quæritur an ille ſolus cōficiat, qui primus illa pronunciat:& an cæteri iterent ſacramentum? Si enim hoc cōcedatur, poterit contingere,quòd ille non conficit, qui principaliter celebrat:& ille cōficit qui ſecundario celebrabit:& ſic pia celebrātis intētio defraudatur.Sanè dici poteſt,quia ſiue prius,ſiue poſterius proferant ſacerdotes,referri debet eorū intentio ad inſtans prolationis Epiſcopi,cui principaliter concelebranti concelebrant,& tunc omnes ſimul conſecrant & conficiunt. Quanquam nonnulli conſentiant, quòd qui primus pronunciat,ille conſecrat,nec aliorū defraudatur intētio:quia factū eſt id,quod intenderāt. Conſueuerant autē preſbyteri Cardinales Romanū circunſtare Pontificem : & cum eo pariter celebrare & conſummato ſacrificio de manu eius cōmunionē accipere,ſignificantes Apoſtolos,qui cum Dño pariter diſcumbentes ſacram de manu eius Eucharistiam acceperunt : & in eo quòd concelebrant,oſtendūt Apoſtolum tunc à Domino ritum huius ſacrifi-

eij didicisse. Sanè dictis † verbis illis, hoc est corpus meũ: sacerdos 51
eleuat corpus Christi. Primò, vt cuncti adstãtes illud videant: &
petant quod proficit ad saluté Iuxta illud: Ego si exaltatus fuero
à terra, &c. Ioan. 12. Secundò, ad notandũ, quod non est aliud di-
gnum sacrificium: imò est super omnes hostias. Tertiò, exaltatio
Eucharistiæ in manu sacerdotis, signat Christum verũ pané, per
Prophetas in scripturis exaltatum: quando s. eius incarnationem
Esaia 6. prophetizabãt. Vnde Esa. Ecce virgo concipiet: & hunc cibum fo-
re cæteris excellentioré. Similiter & de potu. Quartò, significat
resurrectionem Quintò, hostia eleuatur, vt populus non præue-
niens cõsecrationem: sed ex hoc cognoscens illam factam esse, &
Christum super altare venisse reuerenter ad terram prosternan-
Philip. 2. tur. Iuxta illud ad Philip. In nomine Iesu omne genu flectatur,
Rom. 10. &c. & illum corde & ore adorent. Iuxta illud Apostoli ad Rom.
Corde creditur ad iustitiã, oreauté confessio fit ad salutem Ado-
ratio ponetur prope finem. xj. particulæ canonis. Licet igitur fi-
des sufficiat ad saluté, iuxta illud Aug. de cõsec. d. ij. vt quid cre-
de & manducasti: non tamen superflua est eleuatio: tum propter
causas præmissas: tum † quia ibi tempus & locus agendi opus se 52
Iacob. 2. offerunt: fides sine operibus, secundum Iacob. mortua est, propter
easdé quoq; causas calicis eleuatio, licet sanguis videri non pos-
sit, superflua non est. Vtrum, auté calix coopertus debet eleuari,
dicetur in seq. particula, super verbo: qui pro vobis, & tã corpus,
quam calix, cũ vtraque manu eleuantur, propter maiorem reue-
rentiã & securitatem. Et exinde stringit pollices & indices: prout
dicetur super verbo: & memores. † In eleuatione auté vtriusque 53
squilla pulsatur: nam & in vet. tastam. Leuitæ tempore sacrificij
tubas clangebant argenteas, vt earum sonitu populus præmoni-
tus foret ad adorandũ Dominum præparatus. Et propter causam
eandem squilla pulsatur, dum corpus Christi ad infirmum por-
tatur. Mula etiam capellam Domini Papæ baiulans squillã fert
ob reuerentiam reliquiarum, quas portat, tunc etiam cærei ac-
cenduntur: propter causam in ij. parte sub tit. de acolyto scriptã.

SVMMA.

1 *Sacramentum, quare sub vtraque specie sumatur.*
2 *Christus Pascha typicum celebrauit cum Apostolis, luna primi mensis ad vesperam.*
3 *Christus, idem & totus in cœlo: idem & totus hic, & vbique est.*
4 *Christus non sinit tentari, vltra vires nostras.*
5 *Testamentum, dicitur etiam promissio.*
6 *Aqua posita cum vino in calice, an conuertatur in sanguinem.*
7 *Christus resurgẽs an totũ sanguiné suũ resumpserit effusũ in cruce.*

8 *Christi præputium, adseruari in Lateranen. Basilica.*
9 *Aqua prætermissa, an quod gestum est in calice, sit irritum.*
10 *Vinum optimum sumendũ est: aliud tamen non violat sacramẽtũ.*
11 *Vinum si fuerit gelatum in calice, quid agat sacerdos. Et quid, si musca, vel aranea, quid ve aliud ceciderit in calicem. nu. 12.*
13 *Eucharistia nõ est dãda ægroto vomẽti. Itẽ, nec ebrioso, insano, hæretico, epileptico, & similibus. 14 Itẽ de aliis accidẽtibus. n. 15. 16. 17.*
18 *Sacerdoti quæ pœnitẽtia imponẽda, propter sãguinẽ fusũ, vel hostiã sacramẽti quomodolibet maculatã. Ex decreto concilij Aurelianẽ.*
19 *Sanguis si profluat à naso sacerdotis, quid agendum.*
20 *Sacramentum corporis Christi quomodo sit mysterium fidei.*
21 *Sacramentum corporis Christi tria habet.*
22 *Corporis & sanguinis Christi substantia, est sacramentum.*
23 *Sacramentum, an vnum tantùm, an diuersa. & nu. 24.*
25 *Signorũ diuersitas. 26 Sacramẽta legalia, & euangelica differunt.*
27 *Sacramentum, dicitur actiuè & passiuè.*
28 *Sacramentum, cõsistit in tribus. 29 Sanguis Christi, pro quibus sit effusus.*
03 *Peccatum remittitur: & quoad culpam, & quoad pœnam, per sanguinem Christi.*
31 *Sacramentum altaris, cur quotidie Ecclesia repetat.*
32 *Passionis Christi triplex habemus memoriale.*

De septima parte canonis. CAP. XLII.

1 SImili modo, &c. Septima pars: licet sub vtraque specie sumatur, vtrumque, scilicet corpus & sanguis: vtraque tamẽ species consecratur: & neutra superfluit, de consec. di. ij. comperimus. vt ostẽdatur, quod Christus humanã naturã assumpsit, scilicet corpus & animã, vt totum redimeret. Panis enim refertur ad carnẽ, & vinum ad animã: quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ. xxiij. q. ij. Moses. Vnde legitur in Leuit. Anima carnis, in sanguine. Moses quoque testatur, quòd caro pro corpore, sanguis autẽ offertur pro anima: quocirca panis & vinum in sacrificio offeruntur: quod valet ad tuitionem corporis & animæ: ne sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, & sic sub altera tantùm specie sumatur, ad alterius tantùm putetur peruenire salutẽ. Et quanuis sub specie panis, sanguis sumatur cum corpore: & sub specie vini sumatur corpus cum sanguine secũdùm Inno. iij. nec sanguis sub specie panis: nec corpus sub specie vini bibitur, aut comeditur: quia sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur: ita neutrum sub specie panis bibitur, aut sub specie vini comeditur. Et si concessibile videatur, quòd corpus bibendo & sanguis comedendo sumatur. Est ergo, secundùm eum, modus sumendi carnem & sanguinem, quo neutrum manducatur aut *Leuit. 17.*

bibitur. Et ideò rectè statuitur in canone de conse.dist.ij. comperimus, quod corpus Christi sacerdos sine eius sãguine, nõ sumat. Vnde in quibusdam locis post sumptioné corporis & sanguinis Christi aliquid de ipso sanguine reseruatur in calice, & superinfunditur vinũ purũ, vt ipsi cõmunicantes inde sumant: non enim esset decés tãtũ sanguiné conficere, nec calix capax inueniretur. Vtrũ auté per contactũ sanguinis, vinũ appositũ efficiatur sacramentũ, dicetur super verbo, hic est calix:† Sequitur postea quàm 2
cœnatũ est, &c. xiiij. Luna primi mẽsis ad vesperã Christus secundùm legé, typicũ Pascha cum Apostolis celebrauit: de quo cùm
Luca 22. dixisset: Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum, antè quam patiar. cùm hoc diceret statim ostẽdit: vt s. veteri Paschæ finem imponens noui paschæ substitueret sacramentum. Accipiens enim pané, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, dicés: Accipite & comedite: hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur. Similiter & calicé, postquã cœnauit, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis noui test. qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissioné peccatorũ, hoc facite in meã cõme. Hac igitur institutione formati, celebramus iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium: nam vbi veritas venit, figura cessauit. Christus enim post cœnã, corpus & sanguinem suũ dedit Apostolis: vt hoc sacramentũ velut vltimũ testatoris mandatum arctius memoriæ cõmendaretur: de consec. d.ij. liquido. vnde no-
Luc 22. uissimũ condens hæredibus testamentũ, dixit: Vos estis qui permãsistis mecũ in tẽtationibus meis, & ego dispono vobis regnũ: sicut pater meus mihi disposuit: vt edatis & bibatis super mensam meã in regno meo. Et licet Apostoli eucharistiã, non ieiuni acceperint, non ideò calumniãdum est, quod pransi debeant hoc
1. Cor. 8. sacramẽtũ recipere, sicut faciebant illi, quos Apostolus arguit dicens: Conuenientibus vobis in vnũ: iam non est dominicã cœnã manducare: vnusquisque enim præsumit cœnã suã ad manducandum: & alius quidé esurit: alius ebrius est. Ité ex hoc verbo postquã cœnatũ est, videtur ꝙ sacerdos cõmunicare debet prius quã trãseat ad calicis consecrationé. Sed de hoc dicetur sub ti. de cõmunicatione sacerdotis. Sequitur: Accipiens & hunc præclarum calicé, &c. ponitur continens† pro contento. Nam & vnus & idé: 3
& nunc & hìc & alibi sacrificatur ab omnibus: totus est in cœlo: totus in altari, simul & sedet ad dexterã patris, & manet sub specie sacramenti: sicut tactũ est in vj. part. super verbo: eleuatis ocu-
Mar. vlt. lis. Quod auté vinũ in calice cõsecrauerit, patet ex eo, quod ipse
Mat. 6. subiungit: Non bibã amodò de hoc genimine vitis, &c. Et fiunt istæ consecrationes cum signo crucis: vt dictũ est in vj. partic. super

per verbo benedixit,quia virtute crucis & verborũ fit trãſſubſtãtiatio naturarũ. Hęc autẽ ſunt verba. Hic eſt calix mei ſanguinis, id eſt,cõtinens ſanguinẽ meũ, vel ſanguinis,ſignificans paſſionẽ.
4 Nota † quod paſſio dicitur calix,vel à calida potione,vel quia mẽſuratè ſumitur. Fidelis enim Deus,qui nõ ſinit nos affligi,pluſquã portare poſſumus. 1.Cor.10. De calice dictũ eſt in parte.j.ſub tit. de picturis. hîc autẽ parũ eleuato calice ſacerdos illum deponẽs, non deſerit eum, ad notãdũ,quod quilibet Apoſtolorũ ſic calicẽ accepit,quod vnicuique Dñus miniſtrauit. Sequitur,noui & æterni teſtamẽti,&c. Subaudi confirmatio,noui, dicit,quia nos innouat per fidẽ Chriſti:æterni,dicit,quia lex noua nõ eſt tranſitoria, ſicut antiqua:extra de celeb.miſ. ca.cũ Marthæ. Vetus enim teſt. quod hircorũ & vitulorũ fuit ſãguine dedicatũ,promittebat homini tẽporalia & tranſitoria:nouum verò,quod Chriſti ſanguine fuit cõſecratũ,promittit æterna & ideò teſtamentum,ſ. illud fuit vetus & tranſitoriũ hoc autem nouum eſt & æternum. De nouo habetur Luc 22. Diſpono vobis regnũ, &c.vt ſuprà:vel inde probatur æternũ,id eſt,perpetuum.vnde aſſeritur nouum,id eſt,vltimum. Nouiſſimũ enim hominis teſtamentũ, immobile perſeuerat,quia teſtatoris morte firmatur. Iuxta illud Apoſt. Teſtamentum in mortuis cõfirmatũ eſt, alioquin non valet,dum viuit,qui *Heb.9.* *Heb.9.*
5 teſtatus eſt. † Porrò teſtamẽtum non ſolùm dicitur ſcriptura, ſed & promiſſio,vt dicetur in proœ.vj.partis:& ſecundùm hunc modum dicitur:Hic eſt ſanguis noui & æterni teſtamenti,id eſt,cõfirmatio nouæ & æternæ promiſſionis , ſicut Dominus ipſe promittit. Qui manducat corpus meum, & bibit meũ ſanguinẽ, habet vitã æternã:vnde nec primũ teſtamentũ,vt inquit Apoſt. ſine ſanguine dedicatũ eſt. Lecto enim vniuerſo legis mãdato Moſes accipiens ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ipſum librum, & omnẽ populum aſperſit,dicens. Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus. Ecce quam propriè Moſes verba præce- *Ioan.6.* *Heb.9.* *Exo.24.* *Heb.9.*
6 pit quibus Chriſtus vſus eſt in cœna. Quæritur vtrum aqua † cum vino cõuertatur in ſanguinem? De quo etiã iam infrà dicetur. Si enim conuertitur:ergo aqua eſt ſacramentum ſanguinis,imò videtur,quòd populi:Nã aquę multę,populi multi. Et ob hoc aqua miſcetur vino , vt Chriſto populus adunetur. Nam & de latere Chriſti ſanguis exiuit.& aqua, prout tactũ eſt ſub tit.de oblatione. Si verò non conuertitur,quæritur vbi poſt conſecrationẽ exiſtat,& quomodo ſeparatur à vino,cui fuerat in vnum cõmiſta. Si autem poſt conſecrationem aqua pura permanſerit , ſecundùm hoc non bibit ſolùm ſanguinem ſacerdos, in hoc ſacramento, & ſic poſt vnam ſumptionẽ iterum eodem die communicare non

debet, àc si prius aquã bibisset. Nam idcirco sacerdos postquam
perfudit eodem die, iterũ non sacrificat, quia vinũ purificationis
sumit. An fortè dicetur, quod sicut vinũ mutatur in sacramentũ
redemptionis: sic & aqua transit in sacramentum ablutionis, quę
de latere Christi pariter effluxerũt? quis hoc audeat diffinire? Nã
& illud inquiritur, vtrum Christus resurgens † à mortuis sangui- 7
nem illum resumpsit, quem in cruce effudit? Si enim capillus de
capite nostro nõ peribit, quãtò magis sanguis ille non periit, qui
fuit de veritate naturæ? & tamẽ ille in plerisque ecclesiis, dicitur
consecrari. Quid etiam de circuncisione præputij, vel præcisione
vmbilici diceturian in Christi resurrectione rediit ad veritatem
humanæ naturæ, & ad locum glorificatum. Sed † melius est totũ 8
Deo committere, quàm aliud temerè diffinire. Creditur tamen
præputium in Lateranen. basilica conseruari: licet à quibusdam
dicatur, quod illud fuit in Hierusalẽ delatum ab Angelo Carolo
magno, qui trãstulit illuc, & posuit Aquisgrani honorificè in ec-
clesia B Mariæ, sed posteà à Carolo Caluo positũ est in ecclesia,
scilicet Saluatoris, apud Crosium: sed si hoc verum est, mirandũ
est. Cùm enim caro illa de veritate humanæ naturæ fuerit, credi-
tur, quod Christo resurgẽte ad locũ suũ glorificatũ rediit. Aliqui
tamẽ dixerunt, quod hoc verũ esse posset, iuxta opinionẽ eorum,
qui dicũt, id solùm esse de veritate naturæ humanæ, & resurgere,
quod ab Adam traductum est. Illud autem omnino nefas est opi-
nari, quod quidam dicere præsumpserũt, videlicet aquã in phle-
gma conuerti. Nam & de latere Christi non aquã, sed aquaticum
humorem, id est, phlegma, mentiuntur exiisse. extra de cele. miss.
in quadã: Duo namque præcipuè ecclesiæ sacramenta de Christi
latere effluxerunt, videlicet sacramentũ redemptionis in sangui-
ne, & sacramẽtum regnerationis in aqua. Non enim baptizamur
Ioan. 9. in phlegmate, sed in aqua: iuxta illud Euang. Nisi quis renatus
fuerit ex aqua & spiritu sancto non introibit in regnũ cœlorum.
Quibusdã tamẽ nõ videtur absurdũ, quod aqua cum vino trans-
eat in sanguinẽ, ea videlicet ratione, quod aqua per admistionem
trãsit in vinũ: & vinũ, per consecrationẽ transit in sanguinẽ, vt in
c. cum Marthæ. Et nota de consec. di. ij c. j. & c. non oportet. Aqua
nanque transit in vinum, cùm multo vino modicum infunditur
aquæ: alioquin tota vini substantia propter guttam aquæ muta-
retur vt quoddã fiat ex illis confusum, quod nec sit aqua, nec vi-
num: & tota fontis vel fluminis aqua propter modicã vini stillã
in confusionis speciem mutaretur: nec panis ille posset in eucha-
ristiam consecrari, qui factus est de frumento, cui fortè commi-
stum fuerit vnum granum ordei, vel auenæ. Sic ergo, si plus ap-
ponatur

ponatur aquæ, quàm vini,erit irritum sacramentũ:oportet quidẽ, vt tantũ vini ponatur ibi, quòd aqua cõmistũ saporẽ vini retineat,extrà de cele.Mis.c.pe.de hoc dicetur in vj.parte sub v. feria cœnæ Domini,ad finem.Si autem post calicis cõsecrationem aliud vinũ mittatur in calicẽ,illud quidẽ nõ trãsit in sanguinem, nec sanguini cõmiscetur,sed accidentibus prioris vini cõmistum corpori,quod sub eis latet vndique circunfunditur:non madidãs circunfusum,extrà de celeb.Mis.c.cum Marthæ.Ipsa tamen accidentia vinũ appositũ videntur afficere,quod inde cõficitur: quia si aqua pura fuerit apposita vini saporẽ assumit. Quidã autẽ voluerunt adstruere,quòd sicut aqua pura per aquæ benedictæ cõtactũ efficitur benedicta: sic & vinũ per sacramenti cõtactũ efficitur cõsecratum, & trãsit in sanguinẽ, quorũ assertioni minimè ratio suffragatur:extrà de conse.ec,vel alta.ca.quod in dubiis.de
9 quo etiã dicetur sub v.feria cœnæ Dñi. Sed nunquid irritũ † est, quod geritur, si fortè aqua prætermittatur?& videtur quòd sic,ex his,quæ sub tit, de oblatione facta sunt.Cautũ quoque est in canone Cypriani,de cõse.d.ij.sicut in sanctificando:quod nõ potest calix domini esse aqua sola, neque vinũ solũ,nisi vtrunq;misceatur. Et sicut calix Domini non est aqua sola, neque vinũ solum: si nec corpus Domini potest esse farina sola, nisi vtrunq; fuerit adunatum.& panis vnius cõpage solidatum: & hoc quidam constanter affirmant, asserẽtes, quòd sicut aqua sine vino consecrari non potest,sic nec vinũ sine aqua transsubstãtiari valeat, quia de latere Christi simul vtrunque manauit. Alij verò concedũt, quod sic quisq; nõ intẽdens hæresim introducere, obliuione vel ignorantia prætermiserit aquã, non fit irritum sacramentum. Illam tamen per obliuionem prætermittẽs venialiter peccat:per negligentiã,mortaliter,& est grauiter puniendus.& semper potest apponi ante transsubstantiationẽ:& quod prædicitur vnum solum, nõ posse offerri, intelligunt,nisi fiat simpliciter vel ignorãter,vel non potest,id est,non debet.Nam & Græcorũ ecclesia,dicitur nõ apponere aquã in sacramento:ait enim Cyprian.de cõse.d.ij.scriptura.Si quis de antecessoribus,vel ignorãter,vel simpliciter non obseruauerit, quod nos Dominus facere exemplo,& magisterio docuit,potest simplicitati eius de indulgentia Domini venia cõcedi:nobis verò non potest ignosci, qui nũc à Domino instructi sumus, vt calicem Domini cum vino misto, id est, vinum cum aqua in calice mistũ,secundũ quod dominus obtulit, offeramus. Ex quibus verbis apertè colligitur, quod vinum aquæ mistum Christus in cœna discipulis tradidit.Si verò vinum prætermittatur, de hoc dictum est in vj. partic.super verbo:Hoc est corpus.

Porrò licet diligenti † studio vinũ optimũ pro sacrificio sit quæ- 10
rendum: vitiũ tamẽ vini nõ maculat mũditiã sacramẽti: quocirca siue nouũ vinũ, quod mustũ appellatur, siue etiã acidũ, quod appellatur acetũ, offertur, sacramentũ conficitur, & diuinitus cõsecratur: vitandũ est tamen, ne tale vinum mistũ vel coctum, vel rosatum, vel speciatum in calice ponatur. Sunt tamen qui dicunt acetum non esse vinũ, cùm propriã mutauerit naturã: nam vinũ est calidum, illud frigidũ, & ideò ex eo cõfici non posse, sicut nec ex agresta. Quod concedi potest in aceto ex alio, quàm ex vino facto. Nam si ex vino factum fuerit, secus: cùm eadem propriè sit ἀσία, id est, substantia. ff. de contrah. emptio. & venditionibus. de consec. d. ij. ego C. de sum. trini. inter claras. §. omnes verò. Iulius quoq; Papa: de conse. d. ij. cũ omne & ca. præcedenti, dixit ꝙ cum lacte confici nõ potest. Botrus autẽ vuæ in necessitate comprimi & inde confici potest: sed de ipso botro non compresso, nõ potest communicari. Non potest etiã confici cum aqua, cum qua panis in musto intinctus lauatur. † Illud autẽ notandũ est, quòd si vinũ 11
in calice congelatũ fuerit, debet tandiu exhalare sacerdos, donec glacies soluatur quòd tũ si sic solui nequiuerit, adhibeat ignẽ. † Si autem musca, vel aranea, vel aliquid tale ceciderit in calicẽ, 12
proiici debet vinũ illud in piscinã, & aliud vinũ & aqua apponi. Si verò post transsubstantiationẽ ibi ceciderit, vel sanguinem tetigerit, sanguis sumatur, & illud prius in aliquo calice super vino perfundatur: & quanto diligentius & cautius fieri potest, abluatur, & demum super piscinã cremetur: quia vix posset absq; horrore & vomitu sumi. Ablutionem verò ipsam sacerdos post consecrationem vel minister sumat. Sed & si quis statim Christi corpore sumpto, nauseam patitur, vomitus similiter super piscinam comburatur, & puluis in piscinam mittatur. Si tamen aliqua bestiæ particula videatur ibi, vel si corpus Christi infirmo datum, reiicitur, illud reuerenter suscipiatur, & contritũ cum vino in calice sumatur, si integrum nequeat recipi: & si horror sit illud sumere, pro reliquiis custodiatur. Non est † igitur dãda eucharistia 13
ægroto vomẽti, sed credat, & manducauit: de cõsec. di. ij. vt quid. Sed & si quis adeò ægrotus est, vt masticare non possit, tunc tantum sumat aquã, à Christi corpore tactã, minimã tamen particulam sumens totũ sumit, vt præmissum est. Non est † etiam dãda 13
ebrioso, insano, hæretico, epileptico, & similibus, nisi infirmitate cessante xxvj. q. vlt. is qui. leproso tamen dari potest, & muto, & ægroto compoti sumenti post cõfessionẽ & absolutionẽ à peccatis. Qualis autẽ pœnitẽtia imponenda sit ei, qui propter ebrietatẽ, vel voracitatẽ, vel infirmitatẽ eucharistiã euomit: in canone

Bedæ

Bedæ habetur:de consec.di.ij.si quis per totũ.Et nota q̀ is, qui
communicauit,si cõmodè,& absq; violentia naturæ potest,debet
abstinere à sputo : alioquin post horã conuenientem spuere po-
test,saltem in loco,vbi sputũ nequeat pedibus conculcari. Siqui-
dem homo spiritualis omnia iudicat,& ipse à nemine iudicatur,
& omnia munda sunt mundis.Quòd si † super lignum,vel lapi-
15 dem, vel terram, eucharistia vel aliquid de sanguine ceciderit,
sanguis lingua lambēdus est,& deinde radendus: & extergendus
est ipse locus & puluis in sacrario siue cum reliquis reponēdus.
Si verò super corporale ceciderit,sugatur, sicut diligentius fieri
poterit, & lauetur ter in calice,& aqua lotionis post Missam sũ-
matur : deinde corporale recondendum est,& loco reliquiarum
16 seruãdum est.† Si verò palla altaris intincta fuerit,& eodē modo
ipsa particula,intincta incisa,est pro reliquiis seruanda.Si autem
super casulã vel albã deguttet,similiter fiet. Si super quodcunq;
prophanum vestimentũ,comburēda est pars illa, & cinis in loco
sacro reponēdus,vt dicunt.Pius tamen Papa statuit.de cõse.di.ij.
si per negligētiam.vt si aliquid de sanguine stillauerit in terram,
lingua lambatur. Si verò fuerit tabula,locus corradatur ne con-
culcetur: & rasura igne consumatur, & cinis intra altare conda-
tur, & si super altare stillauerit, sorbeat minister stillàm quantũ
17 poterit.Si † super linteũ altaris,minister lauet linteamina, quæ
stillã tetigerũt,tribus vicibus,calice subterposito , & aqua ablu-
18 tionis sumatur in calice, & iuxta altare recondatur. Ibidē † etiã
sequitur,qualis pœnitētia sacerdoti cui hæc cõtingerent sit prius
quàm celebret imponenda. Et nota, quòd si ante transsubstañ-
tiationem effusa fuerit pars,mutentur pallæ sub silentio,& cele-
brans suum officium exequatur:si totũ effusum sit,tunc præmissa
confessione minister denuò reincipiat officiũ ab illo loco: Hanc
igitur oblationē. &c.Si verò post trassubstantiationē pars effusa
est,tũc similiter officium exequatur. Si totũ,ita quòd nihil hau-
serit,quod valdè enorme est,tunc ponat hostiã super propitiato-
rium : & minister denuò ponat vinũ & aquã,& reincipiat: Hanc
igitur oblationē,&c.cõfessione tamē præmissa, & hostia seruata
sumatur postmodũ à ministro in fine Missæ, vel seruetur pro in-
firmis.Rursus conciliũ Aurelian.de conse.di.ij. statuit, quòd qui
non benè custodierit sacrificiũ,vt mus,vel aliud animal illud co-
mederet,xl.dies pœniteat. Qui autē perdiderit illud in ecclesia,
vel pars eius ceciderit,& inuēta non fuerit,xxx.dies pœniteat.In
eodē etiã capitulo, ita sequitur in Bucardo li. 5. Vnde scriptum
est : Perfundens aliquid super altare de calice,quando offertur,
sex dies pœniteat:aut si abundantius,vij. dies pœniteat. Qui au-
tem

tem perfundit calicem dum Missæ solennitas celebratur.xl. dies pœnitebit.Si verò Missa celebrata presbyter neglexerit accipere sacrificium similiter.xl.dies pœniteat. Et qui pollutus nocturno tempore acceperit sacrificiũ,vij.dies pœniteat. Qui negligẽtiam erga sacrificium fecerit,vt à vermibus consumptũ,ad nihilũ deuenerit, tres quadragesimas cũ pane & aqua pœniteat.Si integrũ inuẽtum fuerit,& in eo vermis cõburatur,* cinis super altare recondatur. Et qui neglexerit, quaternis diebus suã negligentiam soluat.Si cum amissione saporis sacrificiũ dulcoratur,xx. dies ieiunio explicantur.Qui verò conglutinatũ miserit.vij.dies pœniteat, si sacrificiũ fuerit sordida vetustate perditũ,igne cõburẽdũ est:& cinis iuxta altare sepeliẽdus,sicut legitur in Bucardo lib. v. cap. omne. Itẽ etiã notandũ est,quòd si à naso sacerdotis † cele- 19
brãtis sãguis exierit,vel nausea superuenerit, recipiatur in aliquo vasculo,ne sancta contaminentur,& ter torso naso, vel ore abluto,reincipiat sub silentio,vbi dimisit Si verò infirmitas superuenerit,innitatur super crepidinẽ siue orã altaris, vel sedeat donec conualescat,& sic incipiat, vbi dimisit: sed si nullo modo potest consummare ministerium, alius sacerdos paratus incipiat , vbi ille dimisit:prout dictũ est in vj.partic super verbo: Hoc est corpus meũ.Sed si incertũ est,vbi ille dimisit,tunc quia periculosum esset verba sacramenti iterare, vel prætermittere,posita oblata illa super propitiatorium ministret denuò, vt præmissum est. Sequitur : mysterium fidei,&c.Ideò dicitur † mysterium fidei,quia 20
aliud videtur aliud intelligitur : hoc credere iubemur, discutere non audemus:fides enim nõ est nisi de occultis.Iuxta illud: Fides non habet meritũ,&c.vt suprà Greg.de cõse.d.ij. quid sit ad fidẽ. dicit quòd ideò dicitur mysteriũ fidei,quia credere debemus,ꝙ ibi salus nostra cõsistit vel quia sine fide nõ fit hoc sacramẽtũ,id est,sine ea illud intelligi plenè nõ potest. Dicitur autẽ mysteriũ: quia secretã & reconditã habet dispẽsationẽ.j.q j.multi μυςήριον autem Græcè,dicitur secretum Latinè,& secundũ Inno.iij.de celeb.Mis ca.cũ Marthæ. nullus Euangelistarũ dixit hæc verba. Ex his autẽ & aliis scripturæ verbis, quidam dixerunt in sacramẽto altaris veritatẽ corporis & sanguinis Christi nõ esse,sed imaginẽ tãtùm,& speciẽ & figurã,pro eo,quòd scriptura memorat aliquoties id, quod in altari suscipitur, esse sacramentũ, & mysterium, & exemplum. Sed hi profectò laqueũ erroris incurrunt. De quo etiam tactũ est in vj.parti.super verbo,Fregit.Nũquid enim ideò sacramentũ altaris veritas nõ est,quia figura est ? Absit omnino, si tamen hoc esset,ergo nec mors Christi veritas est,quia figura est:resurrectio Christi veritas nõ est,quia figura est: nã mortem

& re

& resurrectionem, Christi figurã & imaginem, & similitudinem esse manifestè declarat Apost. dicens: Christus mortuus est pro delictis nostris. & resurrexit propter iustificationẽ nostrã. Et Petrus Apost. Christus passus pro nobis, vobis relinquens exemplũ, vt sequamini vestigia eius. Ergo mors Christi, exẽplum fuit ne in peccato moriamur, & resurrectio eius, exemplum fuit, vt iustè viuamus. Si enim veritas non fuit, ergo Christus verè mortuus non fuit, & verè nõ resurrexit: sed mors eius & resurrectio eius, vera non fuit; sed absit hoc. Nam Prophe. de eo prędixit: Verè lãguores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Altaris
21 ergo sacramẽtum est veritas & figura. Tria † quippè sunt in hoc sacramento discreta, videlicet: Forma visibilis. Veritas corporis. Et virtus spiritualis. de consec. dist. ij. corpus forma panis & vini: veritas carnis & sanguinis, virtus charitatis & vnitatis. Primum, oculo cernitur. Secundũ, animo creditur. Tertiũ corde percipitur. Primũ, est sacramentũ, & non res. Secundũ, est sacramentũ, & res. Tertiũ verò, res & nõ sacramentũ. Sed primũ est sacramẽtum geminæ rei. Tertiũ, est res gemini sacramẽti. Secundùm autem, est sacramentum vnius, & res alterius. Nam forma panis vtramq; Christi carnẽ significat, id est, verã & mysticã: sed veram carnem & cõtinet & significat: mysticã verò significat, sed nõ cõtinet. Sicut enim vnus panis ex multis granis cõficitur, & vinum ex diuersis racemis cõfluit: sic & corpus Christi ex multis membris cõponitur: & vnitas eucharistiæ ex diuersis personis cõsistit, scilicet in prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. Nam quos Deus prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit. Vnde & Apost. Vnus panis, vnum corpus, multi sumus. In cuius rei typum facta est arca Domini de lignis Sethim,
22 quæ sunt imputribilia, & albæ spinę similia. Patet † ergo, quod substãtia corporis & sanguinis Christi est sacramẽtũ & res: sed alterius sacramẽti est res, & alterius rei est sacramentũ & res: sed alterius sacramẽti est res & alterius rei est sacramentũ Est enim res primi, quia figuratur & continetur à primo videlicet à forma visibili, &c. Et est sacramentũ tertij, quia significat & efficit tertium, id est, vnitatẽ ecclesiasticam. Dicitur ergo hoc mysterium fidei, quoniam aliud ibi cernitur, & aliud ibi creditur. Cernitur enim species panis & vini, & creditur veritas carnis & sanguinis. Quod autem hîc dicitur mysterium fidei, alibi dicitur spiritus & vita. Spiritus enim est mysterium, secundũ illud: Litera occidit, spiritus autẽ viuificat: & fides est vita, secundùm illud: Iustus ex fide viuit. Hinc ergo Dominus ait: Verba quæ locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt. Verùm, cùm consecratio perficiat

Rom. 8. *1. Petr. 2.* *Esa. 53.* *Rom. 8.* *1. Cor. 10.* *2. Cor. 3.* *Rom. 1.* *Ioan. 6.*

sacra

ſacramentum,& poſt conſecrationem non ſit in altari panis,aut vinum:quæritur quis panis eſt corporis,aut quod vinum eſt ſanguinis ſacramentum? Nam ſi dicatur,ꝙ panis qui fuit,vel vinũ, quod extitit: profectò nec ille corporis,nec illud eſt ſanguinis ſacramentũ,quia panis trãſiuit in corpus,& vinũ in ſanguinem. Si verò dicatur quod ſit ſpecies illa,quæ remanſit. Illa quidẽ nec extitit ex granis,nec cõfluxit ex racemis,quoniã ex his nõ prouenit accidẽs,ſed ſubſtãtia. Quã ergo ſimilitudinẽ aſſignabimus inter ſacramentũ rei & rem ſacramenti? Nam ſi ſacramenta non haberent ſimilitudinẽ rerum,quarũ ſunt ſacramenta, propriè ſacramenta non dicerentur:ſicut ſacramentum baptiſmi, quod eſt ablutio carnis exterior,ſimilitudinẽ habet ſignificati,ꝙ eſt ablutio mentis interior.Sanè ſacramentũ iſtud in eo gerit ſimilitudinẽ corporis,in quo panis ſimilitudinẽ repræſentat: ſpecies ergo panis, ſacramentũ eſt corporis nõ ſolùm ratione rei ſignificatæ, verum etiã ratione cõtentæ. Quæritur autẽ,vtrũ ſpecies † panis, & veritas corporis vnũ ſint ſacramentũ, an diuerſa? Et videntur diuerſa. Cùm autem diuerſa ſint ſigna, videtur quod diuerſa ſint ſacramenta. Præterea, ſcriptũ eſt, Proficiant in nobis quæſumus domine tua ſacramẽta,&c.quæ verba ſub tit.de oratione nouiſſima,exponentur. Sed videtur contrà,quod ſint ſolum vnum.Cùm enim eandẽ rem ſacramenta ſignificẽt: videtur,quod idẽ ſint ſacramentum.Præterea legitur: Præſta vt hoc tui corporis & ſanguinis ſacramẽtũ, nõ ſit nobis reatus ad pœnã. Super hoc dicunt quidã,quod forma panis & vini,ſunt vnũ ſacramentũ,nõ propter vnum ſignificatũ:ſed propter vnũ contentum.Species autem panis & veritas corporis, ſunt vnũ ſacramentũ: non propter vnum contentum,ſed propter vnũ ſignificatum. Hi debent concedere, quòd ſicut diuerſæ res propter idem, & vnũ ſignificatum, idem ſunt ſacramentum:ſic eadem res propter diuerſa ſignificata, diuerſa ſunt ſacramenta.Quibus obiicitur,quòd ſi ſpecies panis & veritas corporis,idem ſunt ſacramentum, cùm ſpecies panis ſacramentum ſit corporis,ergo veritas corporis idẽ eſt ſacramentum,& ita idem eſt ſacramentum ſui.Sed hoc non procedit,quia ſpecies panis,& eſt quoddã ſacramentũ, quod eſt veritas corporis:eſt quoddã quod non eſt illa,quoniã ſunt duo ſacramenta diuerſa. † Alij verò dicunt quod ſiue diuerſa ſint ſignificata, ſiue 24
diuerſa ſignificãtia,ſemper diuerſa ſunt ſacramẽta,quod oportet cõcedere quòd in altari ſunt ad minus quatuor ſacramẽta: videlicet ſpecies panis,& ſpecies vini:veritas carnis,& veritas ſãguinis.Præterea,cùm panis & vini diuerſa ſint accidẽtia:vt ſapor,& odor,pondus & color,quãtitas & figura:videtur ꝙ ſingula per ſe ſint

ſint varia ſacramēta,qua enim ratione potius vnū,quā aliud di-
cendum eſt ſacramentum? ſed cuius rei ſacramentū eſt odor,aut
ſapor?Ad hoc poteſt nō incongruè reſpōderi,quòd oīa ſimul ac-
cepta,ſunt vnū Euchariſtiæ ſacramentū,eò quòd nullū per ſe ſo-
lum ſignificet,ſed oīa ſimul panis ſpeciē repræſentāt,quæ corp⁹
25 Chriſti continet & ſignificat.Signorū † autē alia ſunt naturalia,
alia poſitiua.Naturalia ſunt,quæ ſecundū naturā ſignificāt, quo-
rum quædā ſunt,quæ per antecedēs,ſignāt conſequēs,vt in rubo-
re veſpertino,ſignificatur ſerenitas matutina. Alia ſunt, quæ per
conſequēs ſignificant antecedēs:vt fumo,vel cinere, ſignificatur
ignis fuiſſe. Poſitiua ſunt illa, quæ ſecundū impoſitionē ſignifi-
cant. Quorū alia ſunt ſigna rei ſacræ,vt ſerpēs æneus,erectus in
eremo:alia ſunt ſigna rei nō ſacræ,vt arcus triūphalis erectus in *Num.* 21.
biuio.Porrò ſignorum rei ſacræ alia ſunt ſacra,vt baptiſmus:alia
nō ſacra,vt agnus Paſchalis.Sacra ſunt ſigna noui teſt.non ſacra
veteris:quāuis enim vtraque ſint ſigna rei ſacræ,i.rem ſacram ſi-
gnificātia:non tn̄ vtraque ſunt ſacra,i.iuſtificantia:licet nonnulli
26 dixerūt ſacramēta legalia iuſtificaſſe.Hæc enim eſt † differentia
inter legalia & Euāgelica ſacramēta: quia illa ſignificabāt tātū:
hæc autē iuſtificant & ſignificāt.Verum quandoque largè,qn̄que
ſtrictè ſacramētū accipitur.Largè ſecundū quod omne ſignū rei
ſacræ ſit ſacrū,ſiue nō ſacrū,dicitur ſacramentū:vnde ſigna lega-
lia ſacramenta dicūtur. Strictè ſecundū quod ſacrū ſolummodo
ſignū dicitur ſacramentū,de conſec.diſt.ij.ſacrificiū,&c. ſignum,
27 & cap.ſpecies.j.q.multi. Sacramentum † autem dicitur actiuè &
paſſiuè,quaſi ſacrū ſignans, vel ſacrum ſignatū.Nam omne ſacra-
mentum,qn̄que ſignum rei,quandoque res ſigni variè nuncupa-
tur,ſecundū quod ſacramentū accipitur pro ſigno rei. Sacramē-
tum dicitur à ſacro,& ſignū,quaſi ſacrū ſignū:ſed ſecundū quod
ſacramentū accipitur pro re ſigni,ſacramentū dicitur à ſacro, &
ſecreto,quaſi ſacrum ſecretum. Species ergo panis,dicitur ſacra-
mentum actiuè,id eſt:ſacrum ſignū:vnitas autē Eccleſiæ dicitur
ſacramentū paſſiuè,id eſt,ſacrum ſignatū.Corpus verò Dn̄icum,
vtroque modo dicitur ſacramentū,id eſt,& ſacrum ſignans,& ſa-
28 crum ſignatū.Sacramentum † verò conſiſtit in tribus,ſcilicet:in
rebus,in factis,in verbis:ſecundùm proprietatem,ſimilitudinem,
& interpretationē.Leo namque ſecūdùm proprietatē,ſignat dia-
bolum, vnde:Aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens *1.Pet.* 5.
circumit, quærens quem deuoret.Seminare, ſecundùm ſimilitu- *Lucæ* 8.
dinem ſignificat prædicare. Vnde:Exiit,qui ſeminat ſeminare ſe-
men ſuum:aliud cecidit in terram bonā,& aliud ſuper petram,&
aliud inter ſpinas.Emanuel,ſecundùm interpretationē ſignificat

Christũ. Vnde & vocabitur nomẽ eius Emanuel,quod interpretatur nobiscum Deus.Res,vt aqua baptismi,factum:vt signaculũ crucis:verbũ,vt inuocatio Trinitatis.Singula reperiuntur in hoc excellentissimo sacramento:res, id est,corpus & sanguis:factũ,id est,esca & potus: verbum,hoc est corpus meum,hic est sanguis meus.Sequitur:Qui pro vobis & pro † multis effundetur in re- 29
missionẽ peccatorũ,&c. Pro solis prædestinatis effusus est quantum ad efficaciã:sed pro cũctis hominibus quantũ ad sufficientiam.Effusio quippè sanguinis iusti,pro iniustis: tã fuit diues ad pretiũ,vt si vniuersitas crederet in redẽptorẽ,nullũ omnino vinculum diaboli retineret:verbũ enim effusionis abundantiã notat xvj.q.j.reuertimini, peccatũ autẽ duobus † modis remittitur,vi- 30
delicet quoad meritũ culpæ,& hoc per sanguinis fidẽ, qua iustificatur à culpa,& quoad debitũ pœnæ:& hoc per sanguinis pretium,quo redempti sumus à pœna Omnes enim quasi oues errauimus,vnusquisque in viã suã declinauit,& dñs posuit in eo iniquitates omniũ nostrũ. Vnde vulneratus est propter iniquitates nostras:attritus est propter scelera nostra disciplina pacis nostræ super eũ,& liuore eius sanati sumus.Verè languores nostros ipse tulit,&c.Esa 53.Quia ergo iustus iniustè punitus est,iniusti iustè sunt liberati.Assumpsit enim in se pœnam pro omnibus,vt daret semper gratiã vniuersis.Hic autẽ sacerdos eleuat calicẽ:vt illum populo ostendat:nec est superflua hæc eleuatio, vt dictum est in fine partic.præcedẽtis.Et est notandũ,quòd quædã Ecclesiæ duas habẽt pallas corporales,& ibi eleuatur calix coopertus cũ altera earũ.In quo ostenditur,hoc sacramentũ occultissimũ fore,& difficillimũ,ad intelligendũ,quòd tẽpore institutionis huius sacramenti sanguis Christi inuisibiliter erat,qui inter venas eius existebat.Aliæ verò Ecclesiæ vnã tantum habẽt pallã,& ibi eleuatur discoopertus absque velamine. Primò, ad designandũ quòd post institutionẽ huius sacramẽti sanguis Christi factus fuit visibilis per ipsius effusionem in cruce:vnde hic dicitur. Hic est sanguis meus,&c.In eo enim,ꝙ calix non est coopertus cum palla,super qua est hostia cõsecrata,designatur, ꝙ sanguis Christi à corpore effusus est,& separatus est.Secundò,quia hostia est super pallam corporalẽ,nec bono modo posset alibi poni.Tertiò,quia propter venti flatũ, periculosum est coopertũ cum palla leuare.Et nota, quid sacerdos actus Christi repræsentãs,dum dicit:Accipiens calicem parũ eleuat calicẽ,deinde benedicit,vt sine periculo calicẽ benedicat illũ in altari deponit. Subsequẽter etiã dicit:accipite, parũ tenet eleuatũ vsque dũ in altũ eleuet,vt illũ populo ostẽdat. Sequitur:Hoc quotiescunq; feceritis,&c.Hæc clausula quia con-

secratio

ſecrationem tam corporis quã ſanguinis,reſpicit,poſt depoſitum calicẽ,debet dici.Sanè in perceptione corporis Chriſti & ſanguinis magna eſt nobis adhibẽda diſcretio. Cauendum eſt enim, ne ſi nimiũ differatur mortis periculũ incurratur, Dño proteſtãte, niſi mãducaueritis carnẽ filij hominis,& biberitis eius ſanguinẽ, nõ habebitis vitã in vobis. Si verò quis indignè ſuſcepit, ſecundùm Apoſt.iudiciũ,ſcilicet damnationis ſibi mãducat & bibit,de Ioan.6.
confec.diſt.ij.qui ſceleratè, & cap.ſeq.ideóque ſecundũ eundem 1.Cor.2.
Apoſt.probet ſeipſum homo,& ſic de pane illo edat, & de calice bibat,&c.Dicet ergo quiſquã communicãdũ eſſe quotidie.Alius 1.Cor.2.
verò dicet ecõtrà.Faciat igitur vnuſquiſque, quod piè crediderit faciendũ:non enim ligauerũt adinuicẽ,nec alter alteri ſe propoſuit Zachæus,ſcilicet & ille Centurio cum alter eorum gaudens Chriſtũ in domo ſua ſuſcepit,& alter dixit:Dñe nõ ſum dignus, vt intres ſub tectum meũ:& hoc eſt quod Aug.ait xij.diſt.illa, de conſec.diſt.ij.quotidie.Alij quotidie cõmunicant corpori & ſanguini Dñi:alij certis diebus accipiũt quod liberã habet obſeruã-
31 tiam:de hoc ſub tit.de oſculo pacis dicetur.Et † nota,quod licet Chriſtus ſemel credẽtes ſua morte redemerit:eccleſia tñ hoc ſacramentum quotidie neceſſariò repetit,ob tres præcipuè cauſas. Primò,quia in vinea laborantes,eo quotidie reficimur.Secundò, Luc. 19.
vt neophyti per illud incorporẽtur Chriſto. Tertiò,vt memoria Matth.8.
paſſionis Chriſti quotidie mẽtibus fideliũ ad imitãdũ infigatur: quotidie eñ egemus:ideóque panis quotidianus vocatur. Quotidianũ ergo ſacrificiũ,vt probat Paſchaſius Papa,de conſec.d.ij. cùm iteratur,eſt cõmemoratio,nõ iteratio paſſionis. Et ideò ſequitur:In mei memoriã facietis,id eſt,in hoc ſacramento vobis quotidie mortis & paſſionis Chriſti memoria renouabitur, de conſec.d.ij.corpus,& c.iteratur.Vnde 1.ad Cor.10.Quotieſcũq; mãducaueritis panẽ hunc,& calicẽ biberitis, mortẽ Dñi annuntiabitis,donec veniat:propter quod ipſe dicebat Apoſtolis:Hoc facite,in meã cõmemorationẽ.Hãc vltimã nobis memoriã Dñs reliquit,prout dictũ eſt ſuper verbo:Poſtquã cœnatũ eſt.Et not.
32 quod habemus triplex memoriale Dñicæ paſſionis. † Primum, quantũ ad viſum in imaginibus & picturis:& propterea crucifixi imago depingitur in libro & in eccleſiis. Secundũ,quantũ ad auditũ,ſcilicet paſſio Chriſti prædicata.Tertiũ,quantũ ad guſtũ, ſcilicet ſacramẽtũ altaris,in quo Chriſti paſſio patẽter exprimitur,& propter hoc præmiſit,& memoriámve. Et ſequitur,vnde & memores. Qui autẽ calicẽ diſcoopertũ eleuant,illũ in hoc loco cum palla corporali cooperiũt,innuentes quòd ſepulto Domino aduoluto lapide,clauſum eſt oſtium monumenti,vt d.Marc.&c.

SVMMA.

1 *Canonis pars octaua. Et eius interpretatio,& num.4.9.10.*
2 *Deus, propter nos, proprio filio non pepercit.*
3 *Sacerdos quare brachia extendat in octaua parte canonis.*
5 *Digiti consecrati, à sacerdote constringuntur,in viij.parte canonis, tribus de causis.*
6 *Cruces quinque super hostia,quid significent.*
7 *Signa cur fiant super Eucharistia.*
8 *Hostiam puram,&c. illa pars canonis,quàm variè exponatur.*
11 *Offerre Deo quid,& qualiter debeamus. Et in quo peccarit Cain Deo offerendo.*
12 *Abrahæ sacrificium, gratum Deo. Item, Melchisedech. 13.*

De octaua parte Canonis. Cap. XLIII.

VNde & memores,&c. Octaua † pars,quia Dñs ipse & præceperat in cap.Simili modo,&hoc in sui memoriã faciem⁹. 1
Idcirco in hac parte tria sibi commemoranda proponit ecclesia, scilicet tam beatã passionẽ: necnõ & ab inferis resurrectionem, sed in cœlos gloriosam ascensionẽ:quorum primum, id est, passio excitat charitatem:secundùm, i. resurrectio, corroborat fidẽ: tertium,id est,ascẽsio,lætificat spem.† Quid enim in nobis magis charitatem accendit,quàm ꝙ proprio filio suo non pepercit Deus?Rom.8.Quid magis in nobis fidem cõfirmat, quàm quòd Christus resurrexit à mortuis? Sicut enim in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo omnes viuificabuntur. Quid magis in nobis amplificat spem, quàm ꝙ Christus ascendẽs in altũ capti. dux.ca.de ho.vt vbi ipse est,illic sit & minister eius. † Sacerdos igitur hoc repræsentans dicendo:tam beatæ passionis;manus in modum crucis extendit,vt habitu corporis,manuum Christi extensionem in cruce repræsentet:quod tamen alij faciunt quando dicunt. Hanc igitur oblationem repræsentantes crucifixionem statim secuturam.Et quia Christus prolixius orans, factus est in agonia,ideò agoniam illam habitu oculorũ & faciei quodãmodo repræsentat. Dicens autẽ,necnon & ab inferis resurrectionẽ: illas ad se,vt prius reducens, eas parum erigit: vnde in Cantico Abacuc,altitudo manus suas leuauit:& hoc in signũ, ꝙ Christus inuictus leo surrexit à mortuis.Itẽ dicẽs,sed & in cœlos gloriosæ ascensionis: eas erigit æqualiter vsque ad humeros, in signũ, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cœlum,& sedet ad dexterã Dei patris.† Quod igitur dicitur:vnde & memores,&c. sic est intelligẽdum. q.d. nos esse sacerdotes profitemur,& plebẽ tuam memorẽ esse testamur Christi filij tui,&c.sacerdotes quidẽ memores & instructi esse debent, quia ipsi Missam celebrant & sacrifi

[Margin notes: 1.Cor.15. Psal.67. Ioan.12. (2) 3 Luca 22. Abac.3. Act.3. Mar. vlt. 4]

sacrificiũ Christi exẽplo offerũt. Plebs etiam sancta memor esse debet, quia Christus non solùm pro sacerdotibus, verũ etiam pro plebe passus est, quæ sancta dicitur, quia fide & baptismo perce-
5 pto sanctificata est. Item † ex nũc stringũtur digiti, scilicet pollices & indices, nec disiunguntur, nisi quando oportet hostiam tangi vel signa fieri: quod fit primò ob reuerentiã sacramenti, ne videlicet aliquid tangãt, post tactum corporis Christi. Secundò, videlicet, in signum, quod in hoc sacramento secundus accedit primò, i. filius patri obedit, & ideò subiicitur: Vnde & memores tam beatæ passionis, resurrectionis & ascensionis, &c. Tertiò digiti qui corpus Christi tetigerũt, iunguntur ad ostendendũ quòd fideles illud fide & deuotione tangentes, debent esse charitate coniuncti: & sicut digiti in tangendo, & signando ab inuicem ad oram diuidũtur: sic & fidelium operationes in hac vita, cùm expedit separantur, quoniã quandoq; per contemplationẽ ad spiritualia eleuantur, & quandoq; pro mũdanis necessitatibus temporalia administrãt. Quartò, digitorum cõiunctio, indicat quòd corporis & sanguinis Dñi nostri sacramento, & mens & corpus sacerdotis inseparabiliter esse debent affixa. Quintò stringuntur,
6 ne puluis seu particula hostiæ illis fortè adhærens cadat. Quia verò Ecclesia dixit se memorem † Dñicæ passionis, ideò statim acerbiorẽ speciẽ ipsius passionis cõmemorat recolẽs, in quinque crucibus quinque plagas: sicut enim subsequẽs expositio declarabit, abhinc vsque dum corporale desuper calicẽ remouetur, Dominicæ passionis ordo memoratur. Nam vbi dicit sacerdos hostiam purã, hostiã sanctã, hostiam immaculatã: panẽ sanctũ vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ: quinarium crucis signaculũ imprimit super oblatã & calicẽ, significãs quinq; Christi plagas, videlicet duas manuum, totidémque pedum & vnam lateris, vel quinque cruces, significãt quod Christus quinque secula redemit. Tres autẽ cruces cõmuniter facit sacerdos super oblatã & calicem, quoniam in tribus verbis vtrumq; pariter intelligitur. Nunquam enim in crucis signaculo panis separatur à calice, nisi cum separatim nominantur in canone: & qñ hostia collocatur à ministro in latere calicis, recta pars crucis solũmodo super panem, trãsuersa verò vsque ad calicẽ debet protendi: quoniã recta pars crucis, corpus Christi sustinuit: transuersa verò brachia distendit. Duæ verò cruces, separatim factę animã Christi separatã à corpore significãt. Sed cùm iã plenè & perfectè sit cõsecratio celebrata: nã materia panis, & vini iam transit in substantiã carnis & sanguinis, nec vlterius potest deteriorari, vel meliorari: & sacerdos vlterius vtitur suis, non Christi sermonibus: de consecr.

dist.ij.panis est.Quæritur † quare super eucharistia adhuc bene- 7
dictionis insigniũ imprimitur, aut aliquod consecrationis verbũ
profertur? Præterea quædã subiungũtur in canone inuẽta, quod
nõdum sit trãssubstãtiatio consummata. Super hoc dicunt quidã:
de cõs.d.ij. vtru.quod scriptura nõ attendit hic huiusmodi angustias
tẽporis:sed sacerdos cùm nõ possit simul multa proferre, agere,
ita loquitur& agit,ac si tẽpus staret,& essent adhuc faciẽda,
quæ in principio sermonis nõdũ erant facta:& verba & signa nõ
ad tẽpus suæ prolationis, sed ad conceptionẽ loquẽtia sunt referenda
Inn.Papa iij.dixit,quod in canone aliud verba significãt:&
aliud signa prætendunt.Namque verba principaliter spectant ad
eucharistiã consecrandã: signa verò principaliter pertinẽt ad historiã
recolẽdã:nã verbis vtimur ad consecrandũ panẽ,& vinum
in corpus & sanguinẽ Iesu Christi:signis vtimur ad recolendum
ea,quæ per hebdomadam ante Pascha gesta sunt circa Christum.
Patet ergo, quod quãtũ ad ordinẽ eucharistiæ cõsecrãdæ,c.illud:
Qui pridiè quàm pateretur,&c.in fine canonis subiici debuisset,
quia in eo consecratio cõsummatur:sed quoniã impedisset ordinem
historiæ recolendæ, quia quod fuit gestum in medio,poneretur
in fine, prouidus canonis ordinator, vt ordinẽ seruaret historiæ,
quasi quadam necessitate cõpulsus, capitulum illud: Qui
pridie,&c.quasi cor canonis in medio collocauit,vt quæ sequuntur
intelligãtur præcedere, secundũ illam figurã, quæ sæpè fit,vt
quæ narratione succedunt,intellectu præcedãt,vel potius,vt tam
literæ, quàm historiæ suus ordo seruetur. Dicatur itaque quod
pertinẽt signa ad historiã passionis recolẽdã,quia significãt quinque
sensus, qui tunc re vera patiebantur in Christo, vel quinque
eius plagas, vt dictũ est:sed verba nõ pertinẽt ad eucharistiã cõsecrandã:
imò pertinent ad eucharistiã cõsecratã, hoc modo nos
serui,videlicet sacerdotes:sed & plebs tua sancta,s.populus Christianus.
Nam quod populus agit voto, sacerdotes peragunt ministerio.
Offerimus præclarę maiestati tuæ,id est,præ cæteris claræ.
Nam si iusti fulgebunt sicut sol, in regno patris eorũ,quantò
Matt.13. clarius maiestas diuina præfulget? De tuis donis,id est,de frugibus
segetũ,& hoc quantũ ad panem,qui est consecratus in carne.
Ac datis,id est, de frugibus arborũ, & hoc quantũ ad vinũ, quod
est cõsecratum in sanguinẽ.De † his inquã & illis offerimus hostiam 8
purã,hostiã sanctã, hostiã immaculatã,id est, eucharistiam
immunẽ ab omni culpa originali, veniali & criminali.Vnde dicatur
hostia,dictũ est in vj.part.super verbo: Qui pridiè.Vel puram,
quãtum ad cognitionẽ, quasi puro corde sanctam,quantum
ad locutionẽ:immaculatã,quantùm ad operationem,quia peccatum

tũm nõ fecit, nec dolus inuẽtus est in ore eius: supple hoc est, pa- *1. Pet. 2.*
nem sanctũ, id est, sanctificantem: supple, datorem vitæ æternæ,
quantùm ad stolam carnis, & calicẽ salutis perpetuæ, quantũ ad
stolam animæ, secundùm illud: Ego sum panis viuus qui de cœlo *Ioan. 6.*
descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.
9 Possunt † etiã secũdo modo hæc verba exponi: vt videlicet Christus dicatur hostia pura, quia conceptus est sine peccato, dicatur panis vitę æternæ, quia est refectio Angelorũ: & calix salutis perpetuæ, quia refectio est hominũ. Vel tertio modo, hostiã puram, quia Christus oblatus est, vt nos liberaret de fœditate originalis peccati: Sanctã, quia vulneratus est, vt superfluerent sacramenta quibus ecclesia sanctificatur: Immaculatam, quia mortuus est, vt nos liberaret de morte æterna. Pane vitæ æternæ, quia est nostrũ viaticum, quasi via. Et calicem salutis perpetuæ, quia est refectio angelorũ inebrians in patria. Vel sic quarto modo, de tuis donis ac datis. Dona sunt, in re æterna: data, in opera tẽporalia. Offerimus hostiam puram, s. corporis: hostiã sanctã, scilicet sanguinem: hostiã immaculatam, quoad vtrunque. Vel puram, id est, ab aliis separatã: sanctam, id est, sanctificatam: immaculatam, id est, à maculis emundatã: hostiam de corde puro, conscientia bona, & fide
non ficta. Sequitur: Supra quæ, &c. Cùm autẽ orauerit, pro hostia *1. Tim. 1.*
transsubstantianda, eámque iam transsubstantiatam patri obtulerit, nunc orat pro ipsius acceptatione, vt eam ad instar antiquorũ sacrificiorum acceptet: propitio (supple) nobis, ac sereno vultu, id est, respectu placabili digneris respicere, nõ quod vultus eius mutetur aliquando, sed tũc Deus vultũ suum super nos illuminat, & serenat, cùm misericordiã suam super nos exhibet, & declarat se-
cundum illud Psal. Illuminet vultũ suum super nos, & misereatur *Psal. 60.*
nostri. Itẽ per hoc, quod dicit: digneris respicere, notatur quod sacerdos noster vultũ habet versum ad propitiatorium: de quo in prooœ. huius partis dictum est, & tunc aspergit intus tabernaculũ, dũ per misericordiam Dei, quærit eius propitiationem, vt habeat
Deus illa munera accepta, sicut habuit munera Abel, iusti. Vndè *Gen. 4.*
10 sequitur: Sicuti accepta † habere dignat⁹ es munera Abel, &c. Hoc autẽ aduerbiũ sicuti, similitudinẽ innuit, nõ exprimit quãtitatẽ. Multò quippè accepti⁹ est hoc sacrificiũ Deo quã q; obtulit Abel,
quod obtulit Abrahã, quod obtulit Melchis. valet enĩ amplius res, *Gen. 22.*
quã vmbra: veritas, quã figura. Ipsã ergo similitudinẽ magis quã *Gen. 14.*
11 quantitatẽ debem⁹ attẽdere. Offerẽdo † igitur, similes sumus Abel rectè quidem offerẽtes, rectè nihilominùs diuidamus, quod quia Cain non egit, peccauit: sua nãq; rectè, cui debebat, obtulit Deo, sed retinens sibi seipsum, & cor suũ subtrahens Deo malè diuisit:

Abel autẽ acceptũ Deo intus in corde obtulit holocaustum, quia nõ se sibi retinuit, sed Deo totũ se subdiuidit & impendit. Et ideò
Gen.4. legitur in Ge. Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain verò & ad munera eius nõ respexit. xiiij q.v. scriptũ. Prius respexit ad Abel, & postea ad munera eius: quia non offerẽtes à muneribus, sed munera ab offerente placuerunt. † Similiter & Abrahã egregius fide, totũ prius se offerebat altissimo: & propterea cùm sua duceret offerenda, placidas ei hostias offerebat, quod vt nos 12
Gen.14. sciẽtes imitaremur, paternos ab illo Deus exegit affectus. Tolle (inquit) filiũ tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & offer eum
Gen.24. in holocaustũ super vnum montiũ, quem monstrauero tibi. Statimque promptũ & obedientem inuenit, imò nobis ostẽdit. Melchisedech † quoque, nisi se prius acceptũ Deo sacrificium obtulisset, futurorum causas minimè præuidisset, quarum intuitum mysticum panis & vini primus obtulit sacrificiũ, erat enim sacerdos 13
Dei altissimi. Nominantur igitur isti tres patres vet. test. quia illi eorum sacramenta, specialius cæteris, hoc sacramentum præsignauerant. Quid enim per munus Abel offerentis de primogenitis gregis, nisi Christus primogenitus, in multis fratribus, exprimitur: qui malitiosè occisus est à populo Iudęorũ, sicut ille inui-
Rom.8. diosè à fratre suo? Nam secundùm Apost. Ipse est agnus Dei, qui
Apoc.5. occisus est ab origine mundi. Quid per sacrificiũ Abrahæ dilectũ
Rom.8. & vnicum filium offerentis, nisi Christi passio designatur? de quo
Matt.17. dicit Apost. Proprio filio suo nõ pepercit Deus: sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hic est (inquit) filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. Oblatio quoque Melchisedech tam propriè nouũ
Psal.109. sacrificiũ præsignauit, vt inde prædictũ sit: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech, qui secũdùm Apost. assimilatus per omnia filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Abel, dicitur puer: non tam à pueritia, quàm à puritate: secundùm illud: Ecce puer meus dilectus, quem elegi, posui super eum spiritum meum. Abrahã dicitur Patriarcha, non ita Israëliticæ plebis, quàm populi Christiani: illius per carnem, huius per fidem,
Gen.17. secundùm illud: Non vltra vocabitur nomen tuum Abram, sed
Psal.71. appellaberis Abrahã, quia patrem multarũ gentium constitui te. Melchisedech interpretatus est, Rex iustitiæ, deinde Rex Salem id est pacis, propter illud quod legitur: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna: sanctum sacrificium immaculatam hostiam: hoc addidit in canone, Leo Papa j.

SVMMA.

1 *Christus quomodo sanguinem suum adspergit.*
2 *Sacerdos cur se inclinet, dicturus supplices, &c.*

3 *Cruces tres factæ à sacerdote super oblatam quid significent.*
4 *Sacerdos, cur se inclinet, cãcellatis manibus, ante pectus: in 9. par. can.*
5 *Diaconus cur manus, in nona parte canonis lauet.*
6 *Sacramenti dignitas & excellentia.*
7 *Canonis interpretatio, in octaua parte: & nu. 9.*
8 *Angelus adstat sacerdoti celebranti.*

De nona parte canonis. CAP. XLIIII.

SVpplices te rogamus, &c. Nona pars Pontifex, vt lex iubebat, & in proœ. huius partis dictũ est, aspergebat tabulam & arã,
1 & exterius sacrum sanguine pacifico: & Christus toties † aspergit patrem sanguine, quoties eum placat per carnẽ assumptam: aram aspergit, quandiu numerũ restaurat Angelorum. Exterius sacrum aspergit, dũ homines sanctificat, & patri qui in terris sunt, recõciliat. Sacerdos eosdẽ aspergit: quia hoc sacrificiũ placat Deum, & veniã impetrat, & sic etiã super hos aspergit: nã qui nos emundat, augmentat numerũ ciuium supernorum. Aspergit etiam intus tabernaculũ: prout in præcedenti particula dictum est. Dum autem hic nominat sublime altare, cõmemorat sancta sanctorũ. Sanè hymno dicto post cœnam, exiuit Iesus in montem oliueti trans torrentẽ Cedron, & progressus pusillum cecidit in faciem suã, orans: & dixit: Pater, si fieri potest, transfer calicẽ hunc à me. Sed & secundò & tertiò abiit & orauit eundem sermonẽ dicens: & factus in agonia prolixius orabat: & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram: Tunc venit ad discipulos suos dicẽs: Surgite, eamus: ecce appropinquat qui me tradet. Traditor autem dedit eis signũ, dicẽs, quem osculatus fuero ipse est, tenete eum. Et confestim accedens osculatus est eum. Quia ergo
2 Iesus † procidit orans & dicens: Pater si fieri, &c. ideò sacerdos se inclinans orat, & dicit: Supplices te rogamus, &c. vel sacerdotis inclinatio significat emissionem spiritus Christi: prout dictũ est in procemio canonis. De inclinationibus, dictũ est sub tit. de cõfessione. Item dicens, vt quotquot ex hac altaris, &c. osculatur semel altare, per quod repræsentatur osculum proditoris, postquã dominus ab oratione surrexit. Quidam ter osculantur, agentes gratias Trinitati, quæ per passionem Domini genus reconciliauit humanum. Alij bis, ad notandum geminam in Christo naturam seu ipsum in anima & corpore passum. Quia verò in agonia
3 prolixius orabat tertiò dicens eundem sermonem: ideò † sacerdos facit tres cruces. Primã super oblatam dicẽdo: sacrosanctum filij tui corpus: & secundam super calicem dicendo & sanguinẽ: tertiam signãdo seipsum in facie dum dicit: Omni benedictione cœlesti, fortè propter sudorem corporis crucem imprimens su-

Heb. 1. *Ioan. 18.* *Mat. 6.* *Luca 22.* *Mat. 26.* *Luca 22.*

per corpus:& propter guttas sanguinis crucem imprimens super sanguinẽ:& quia procidit in faciẽ suam orãs:ideò imprimit sibi crucẽ in facie. Vel potius crux, quæ fit supra corpus designat vincula, quibus est ligatũ corpus:illa quæ fit super sanguinem designat flagella, quibus allisus est, & sanguis eductus. De vinculis legitur: Ministri Iudæorũ cõprehenderunt & ligauerunt:vinciẽ-

Mar. 12. tes,duxerũt & tradiderunt Põtio Pilato. De flagellis legitur:Ap-

Ioan. 19. prehẽdit Pilatus Iesum,& flagellauit: cuius liuore sanati sumus.

Mat. 26. Per tertiã verò crucẽ,quæ fit in facie,recolitur illud:quod expuebant in faciẽ eius:& palmas in faciẽ eius dabant:& velantes faciẽ eius dicebant:prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit. Tertiò,crux quæ fit suprà corpus, martyrium Christi:quæ fit suprà sanguinem, martyriũ sanctorũ designat. Quartò, primæ duæ cruces significant, quod Christus pro duobus populis passus est. Tertia,quæ fit in facie, quod in corpore suo passus est. Alij verò nõ faciũt præmissas duas cruces. Cõsiderari † etiã oportet quod 4
sacerdos dicẽdo,supplices, &c. stat inclinatus cãcellatis manibus ante pectus,ad designãdũ,quod orationis humilitas per inclinationẽ designata,tunc demũ & nõ aliàs exaudiri digna est,si ex fide procedat pectoris,id est,mentis Fide,dico,per dilectionẽ operante, quæ operatio per manus intelligitur. Quia verò quædam sunt opera vitæ actiuæ,quædã verò vitæ contemplatiuæ:sed opera vitæ actiuæ quodãmodo cãcellatim ad opera contemplatiuæ vitæ:sicut sinistra ad dexterã,cõparãtur,eò quod opera actiuæ sicut supposita seu inferiora ad opera contemplatiuę disponunt:& opera cõtemplatiuæ sicut superposita & altiora illa perficiunt & confirmant:& ideò in ipsa manuum cancellatione dextra superponitur sinistræ. Rursus orat cancellatis manibus ante pectus, quasi ipso facto dicat:Obsecro te per crucem& passionẽ tuam,vt iubeas hæc perferri, &c. Cãcellatio enim manuũ passionẽ Christi figurat,& dextera per quam resurrectio,læuæ,per quam passio designatur superponitur,vt per hocChristi resurrectio à mortuis insinuetur. Verùm in nonnullis ecclesiis†diaconus infrà actionẽ 5
lauat manus, significãs primò quod Pilatus se lauit,cùm se mundũ à Christi sanguine proclamauit. Vel secũdò,quod nostra sordida opera Christi passione mundantur. Tertiò, quod nullus nisi mundus ad percipienda fidei sacramẽta procedat. Sequitur : Iube hæc perferri, &c. tantæ sunt profunditatis hæc verba : vt intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare. Vnde B.Greg. de conse. di.ij. quid sit sanguis.& in fine†dialogi, tanti sacramenti dignus 6
interpres de illis tãquã de re ineffabili penè,ineffabiliter loquẽs, quis inquit fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora

hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri:in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse:summis ima sociari:terrena cœlestibus iungi:vnumq; ex inuisibilibus atque visibilibus fieri? Idẽ etiam alibi dicit:Vno eodémq; tempore ac momento in cœlum, id est,cœlestẽ naturam rapitur,ministerio angelorum, cõsociandũ corporis Christi,scilicet mystico: & ante oculos sacerdotis in
7 altari videtur.†.Saluo tamẽ occulto cœlestis oraculi sacramẽto: possẽt hæc verba licet simplicius,tamẽ securius sic exponi, Iube, i.fac hæc.s.vota fideliũ.i.supplicationes & preces:perferri,i. præsentari:per manus sancti angeli tui,i. per ministeriũ angelorum, qui sunt administratorij spiritus:& vota nostra corã Deo offerũt. Iuxta illud,quod ait Raphaël angelus ad Thobiã.Tho.12. Quãdo orabas cum lachrymis, obtuli orationem tuam Domino. Ex *Hebr. 1.*
8 hoc † ergo euidẽter apparet,quod angelus sacris mysteriis adesse credendus est: nõ vt consecret, quia hoc non potest: sed vt orationes sacerdotis & populi Deo repræsentet,secundũ illud Apoc. Ascendit fumus aromatum in cõspectu domini de manu angeli, *Apoc. 8.* quæ sunt orationes sanctorum. In sublime altare tuum, supple, hoc est in conspectu diuinæ maiestatis tuæ,id est,in contemplatione maiestatis,& curiæ tuæ cœlestis:nam ipse Deus, dicitur altare sublime. Exod. 20.Non ascẽdas ad altare meum per gradus, id est, in trinitate non facies gradus. Porrò sicut B. Augustinus *Dan. 13.* determinat nõ dicitur angelus offerre orationes Deo, quasi tunc primò Deus nouerit quid velimus: quia Deus omnia nouit antè quàm fiant: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternitatem referre,siue petendo, quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat: aut quid Deo iubente implendum esse cognouerit,hoc nobis,vel euidẽter,vel latẽter reportet.Pos-
9 sunt etiam secundo modo præmissa verba sic exponi.† Omnipotens Deus,iube hæc,scilicet panem & vinum,perferri, id est trãsmutari:in sublime altare tuum,id est,in corpus & sanguinem filij tui,super choros angelorum exaltari:quia corpus Domini dictum est altare:iuxta illud:Altare de terra facietis mihi:per manus angeli tui, id est,per ministerium sacerdotis.Non enim secundùm Augustinum deposcit ob aliud illic deferenda, nisi vt intelligatur,quod illa fiant, id est transsubstãtientur in eo sacerdotio, id est, in eius mysterio, virtute spiritus sancti. Sed cùm iam transsubstantiatæ sint,exponi possent tertio modo sic: Iube hæc,id est, corpus Christi mysticum, scilicet Ecclesiam Christi militantem perferri, id est, associari: in sublime altare tuum, id est, in Ecclesiam triumphantem, quæ dicitur altare: secundùm illud Leuiticum. Ignis in altari meo semper ardebit,id est, *Exod. 12.* *Leuit. 6.*

feruor

feruor charitatis in ecclesia triũphabit: & hoc per manus angeli tui,id est,per operationẽ & virtutẽ Christi filij tui,qui est magni consilij angelus. Esa.9. Ipse enim corpus suũ mysticum Deo patri cõiũgit, & ecclesiæ triũphãti. Quarto modo, hic angelus magni cõsilij Cõsiliarius ille, cuius cõsilio pater mundũ creauit, & recreauit sublime altare, in conspectu Dei est Christus crucifixus, sedẽs in dextra patris. Igitur angelus fert hęc sacramẽta in sublime altare, in conspectu Dei: dum cicatrices ostẽdens, interpellat apud patrẽ pro nobis hæc sacramenta conficientibus. Quæ verò sint illa, quæ petit in sublime altare præferri, determinat Dominus dicens: vt quotquod, &c. per hoc enim demonstratur corpus Christi mysticum: quod Christus quotidie ad se trahit per membra: vnde Hier. patrẽ vocabis me, & post me ingredi nõ cessabis. *Hier. 3.*

SVMMA.

1 *Canonis decima pars. Et interpretatio. & num. 4.*
2 *Ecclesia orat in missa, pro defunctis.*
3 *Dormientes hoc est mortui, resurgent.*
5 *Quiescentes in Christo, qui dicantur.*
6 *Paradisus, locus refrigerij.*

De decima parte canonis. CAP. XLV.

MEmento etiã Dñe, &c. † Decima pars. Hæc cõiunctio etiã 1
cõtinuat sequẽtia proximè præcedẽtib⁹, vel dici potest ꝙ superfluit. Nã in antiquis codicibus præcedebat immediatè quædã oratio, incipiẽs: Memẽto mei quæso dñe &c. in qua sacerdos pro se orabat vt dignè posset offerre: vnde tũc rectè sequebatur. Memento etiã domine famul. &c. Sed quia in multis modernis codicibus oratio illa nõ inuenitur, ideò secũdũ illos istud etiam superfluit: vel quod melius est, respicit aliud Memẽto, quod præcedit, in quo rogauit pro viuis: hîc autẽ orat pro defunctis. Orat
† ergo pia mater ecclesia, non solũ pro viuis: verũ etiã pro defũ- 2
ctis, & eos Deo patri sacræ oblationis intercessione cõmẽdat: certissimè credẽs, ꝙ sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionẽ peccatorũ, nõ solũ ad salutẽ viuentiũ: verũ etiã ad absolutionẽ valeat defunctorũ. Ideoq; Gabilon. cõciliũ, de cõsec. d. j. visum. statuit, vt in omnibus missarũ solẽniis loco cõpetenti, videlicet in hoc loco secretæ, vel in diebus nõ solennibus, in dominica enim die ob resurrectionẽ dominicã animæ requiẽ creduntur habere: ecclesia pro defunctis Dominũ deprecetur, iuxta illud Aug. Nõ sunt prætermittẽdæ supplicationes pro spiritibus mortuorũ, quas faciendas pro omnibus in Christiana catholica societate laudamus. Et quia quandoq; desunt defunctis parẽtes, filij, cognati, amici, qui supplicationes pro eis effundãt: vna & pia mater,

mater, id est, tota ecclesia omnes defunctos sub generali cõmemoratione suscipit tacitis illorũ nominibus,& eis exhibet communionem. Innoc.quoq; Papa statuit,eadẽ dist.de nominibus, vt ante consecrationem hostiæ nõ recitentur communia defunctorum.possent enim populo recitari:sed Deo,quem nihil latet, necesse non est:qui cũ signo fidei nos præcesserũt,scilicet ad dominũ.xj.q.ij.quã præposterũ,in fi.non quòd ibi sit fides aut spes,vbi spes est,& res:nam fides euacuatur:charitas nunquã excidit : sed signũ fidei pro charactere fidei Christianitatis recipitur:de pœn. d.ij. charitas,qui fideles ab infidelibus discernũtur: secũdũ illud: 1.Cor. 1.
2 Audiui numerum signatorũ cẽtum quadraginta quatuor millia Apoc. 4.
signati ex omni tribu filiorum Israël:& dormiũt in somno pacis Psal. 4.
secũdùm illud:in pace in idipsum dormiã,& requiescã.Frequẽter enim sacra scriptura defunctos dormiẽtes appellat:pro eo quia
3 sicut † dormiẽtes euigilãt, ita mortui resurgẽt, propter quod dicit Apost.Nolo vos ignorare de dormiẽtibus,vt nõ cõtristemini, 1.Thes.4.
sicut & cæteri,qui spẽ nõ habẽt.Et Dominus inquit in euãgelio: Lazarus amicus noster dormit.Ipsis domine & omnib⁹ in Christo quiescentibus : in hoc loco sacerdos, quorũ maluerit defunctorum debet agere memoriã specialẽ:Finita est enim memoria mortis domini,& ideò sequitur:Mors nostra Christus præcessit, Ioan. 2.
4 & nos eius vestigia sequimur.In Christo quiescẽtibus.† Sed nõne,qui decesserunt cũ fide & dormiũt in somno pacis, de quibus præmissum est,quiescũt in Chisto:& sic videtur hoc superfluere? Sed quia sacerdos post verba illa, in somno pacis,fecerat specialẽ memoriã pro aliquibus:ideò subiicit,pro ipsis Dominus:& mox nõ incõpetẽter supponit clausulã generalẽ:& omnibus in Christo quiescentibus.de quibus præmiserat.Hìc
5 † autẽ vocãtur quiescentibus in Christo qui in charitate mortui sunt,habẽtes tamẽ aliqua purgabilia,eò quòd nõ plenè satisfecerũt ꝑ peccatis cõfessis propter quod ad locũ purgatorij descẽderũt:vbi existẽtes suffragio indigẽt ecclesiæ militãtis,tãquã nondũ habẽtes in re pacẽ, & refrigeriũ gloriæ:licet habeãt incerta & infallibili spe locũ refrigerij,in quo nõ est ardor pœnarum,lucis,in quo nõ est obscuritas tenebrarum,& pacis, in quo nõ est cõflictus pugnarũ. Nam absterget Deus omnem lachrymã ab oculis eorũ:& iam non erit amplius neq; luctus,neq;clamor: sed nec vllus dolor : quoniam priora transierunt : sed delectabuntur in multitudine pacis, cum
6 placebunt corã Domino in regione viuentiũ.† Paradisus dicitur Apo. 22.
ergo locus refrigerij, propter ardorẽ ignis purgatorij per quem animæ trãseunt, iuxta illud Psal.Trãsiuimus per ignẽ & aquam, &c.Locus lucis cõtra tenebras inferni:de quibus Mat.23.Mittite Psal. 66.
eum

in tenebras exteriores. Locus pacis propter mentis trãquillitatẽ: quę est ibi: cõtra vermẽ consciẽtiæ eorũ, qui salui nõ erunt. Vnde
Esa. 66. Esa. Vermis eorum non morietur: nec ignis eorum extinguetur.

S V M M A.

1 *Sacerdos quare percutiat pectus suum in vndecima canonis parte. & num. 2. 3.*
4 *Peccatum negare in nobis, non possumus.*
5 *Misericordiæ & miserationes Domini magnæ, & multæ.*
6 *Præmium gloriæ æternæ an vnum idemq́; sit omnium.*
7 *Ioannes cur denuò repetatur in vndecima parte canonis: atque præmittatur Matthiæ & Barnabæ Apostolis.*
8 *Canonis octauæ partis interpretatio, & summa, & nu. 9. 10. 12. 14. 16 17. 18. 21. 22.*
11 *Calix cooperitur: hostia non. Et quid ita.*
13 *Christus crucifixus sexta feria.*
15 *Sacerdos faciens cruces, manus super mensa altaris extendit, & qua id significatione.*
19 *Sacrificium septem vicibus significatur in canone, & qua idipsum admonitione.*
20 *Sensus quinque exercentur, in Eucharistiæ sacramento.*
23 *Christi passione quatuor impetramus. Et quot digitos sacerdos calici leuando adhibeat. Quidque illud notet.*
24 *Diaconus cur osculetur humerũ sacerdotis, in vltima parte canonis.*

De vndecima parte canonis. CAP. XLVI.

NObis quoq; &c. Vndecima pars: hæc autẽ oratio protenditur vsq; Per omnia sęcula sæculorũ. Et hæc verba † proferẽ- 1
do sacerdos, paululũ expressa voce percusso pectore silẽtium interrumpit, repræsentãs contritionẽ & confessionẽ latronis in illo passionis dominicæ articulo increpãtis alterũ, & dicẽtis: Nos digna factis recipimus: hic autẽ nihil mali gessit: & dicebat ad Iesum Luc. 23. Dñe, memẽto mei, dũ veneris in regnũ tuũ: propter quod dixit illi Iesus; Amen dico tibi, hodie mecũ eris in Paradiso. Rursus † per exaltationem vocis, & percussionẽ pectoris ex- 2
primitur illud, quòd Centurio, & qui cum illo erant, visis his, quę fiebant timuerũt valdè dicẽtes: Verè filius Dei erat iste: & omnis turba quæ simul aderãt, ad spectaculũ illud, percutiẽtes pectora sua reuertebãtur. Noti verò eius & mulieres, quæ Christũ secutæ fuerant à Galilæa, stabant à longè, hæc vidẽtes, quos significant ministri, s. diaconus & subdiaconus retrò stãtes: quia ad hãc vocem erecti in os sacerdotis vel episcopi intuẽtur. Præmissa † au- 3
tẽ pectoris vnica tũsio, significat quòd secũdũ Apost. ad Rom. vij. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, & fit cum tribus digitis.

digitis,s.sine pollice,& indice:vt trinitas in vnitate notetur. Pectoris quoq; tunsio,quandoq; pœnitentiã designat:prout sub tit.
4 de cõfessione dictũ est. † Peccatorib. ideò dicit. Quia si dixerimus q peccatũ nõ habemus,nosmetipsos seducimus,& veritas in *Ioan.1.*
nobis nõ est:de pœ.dist.ij.si enim inquit:Licet enim omni tẽpore debeamus ex corde nos recognoscere peccatores vj. di.testamẽtum:præcipuè tamen cum pro remissione peccatorũ sacrosanctũ mysterium celebramus. De multitudine miserationũ tuarũ sperantibus:iuxta quod Psal.inquit. Secundũ † multitudinẽ misera- *Psal 50.*
5 tionum tuarũ dele iniquitatem meã:Et nota,q vna tantũ est Dei misericordia,nõ aliud quidẽ,quã ipse misericors: sed multi sunt eius affectus,qui miserationes dicũtur:vnde: Reminiscere mise- *Psal.24.*
rationum tuarũ Domine, & misericordiarũ tuarũ quæ à sæculo sunt:Partẽ aliquã & societatẽ donare digneris: sed cũ ipse Deus sit omnia in omnibus,Salus,& præmiũ,& gloria singulorũ: iuxta illud.Salus populi ego sum:quid est,quod dicitur aliquã societatem,&c.tanquã non omnes sint eundẽ denarium accepturi?Sanè
6 licet vnũ & idẽ sit † præmiũ singulorum:videlicet ipse Deus, in cuius cognitione salus æterna consistit,secũdum illud quod ipse dicit in euangelio:Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum *Ioan.17.*
Deum: & hunc quẽ misisti Iesum Christũ:tamen secundũ differentiam meritorũ alij plus, alij minus, diuina visione fruuntur: nã & stella differt à stella in claritate propter quod ipse Dominus ait:In domo patris mei mãsiones multæ sunt.de pœ.di.iiij.in *1.Cor.15.*
domo; sicut vnus Sol est, cuius lumine participant vniuersi:alij *Ioan.14.*
plus,alij minus secundũ differẽtiam intuentium. Cùm † Ioãne,
7 Stephano,Mathia,Barnaba.In hac secunda cõmemoratione sanctorũ magna ex parte supplẽtur, qui de primitiuis sanctis deesse videbãtur in prima. Sed quare Ioãnes repetitur,& Stephanus sociatus Ioanni,præmittitur Mathiæ ac Barnabæ Apostolis? Super hoc dici potest, quod Ioãnes in prima cõmemoratione disponitur,&cũ cæteris numeratur propter dignitatẽ apostolatus:In hac autẽ cõmemoratione repetitur & cũ Stephano sociatur, propter priuilegium cœlibatus:virgines enim sunt:& sequuntur agnum *Apoc.14.*
quocunq; ierit:propterea cæteris præmittitur. Virginitas nanq; Ioannes inde maximè cõmendatur:quia Christus in cruce,matrẽ virginẽ discipulo virgini cõmendauit: & ex illa hora accepit eã discipulus in suã, Stephani verò virginitas ex eo maximè comprobatur: quia ipse deputatus est sub Apostolis,ad ministerium viduarum,& in eo,quòd fœminis est præpositus,testimoniũ me- *Ioan.19.*
ruit syncerissimæ castitatis, posset autẽ non euangelista, sed ba- *Act.6.*
ptista Ioãnes intelligi,nisi præmitteretur, cum tuis sanctis Apo-

stolis

ſtolis ac martyribus:vnde conuincitur ꝙ Apoſtoli tantũ ac mar-
tyres ſubnotantur:quãuis & Ioannes Baptiſta meritò poſſet inter
martyres numerari. Enumerat ergo ſacerdos ſanctos, quorũ ſo-
cietatem petit:quia & ſacerdos legalis nomina filiorũ Iſraël ha-
bebat ſcripta,vt ſuprà dictũ eſt.Et aduerte ꝙ hîc octo viri.& ſe-
ptem mulieres cõputantur:quia per hoc ſacrificiũ ſeptem chariſ-
mata gratiarũ,& octo beatitudines iungũtur in nobis. Sequitur:
† Non æſtimator meriti,quia nõ ſecundum exigentiã meritorũ 8
retribuit,ſed mitiùs puniendo vel magis remunerãdo,quã quiſ-
quam meruit. Vnde nõ ſecundũ peccata noſtra fecit nobis,neq;
*Pſal.*101. ſecundùm iniquitates noſtras retribuit nobis,& alibi:Menſuram
Luca 6. bonam & confertã & coagitatã, & ſuperfluentẽ reddet in ſinum
veſtrũ.Per Chriſtũ Dominũ noſtrũ.Hic non reſpõdetur, Amen:
tum quia Angeli,qui ſemper aſſiſtũt,reſpõdent,prout in fine ter-
tiæ particulę dictũ eſt,tum quia hæc tacitè dicuntur:nec reſpon-
dentes audire poſſunt : tũ quia verba ſequẽtia per quẽ omnia &c.
iſtis coniunguntur, & ab eis dependent:ita quòd nihil interponi
poteſt.Hoc autem loco benedicuntur vuæ , prout dicetur in vij.
parte ſub v. feria cœnæ Domini, vbi agitur de diurno officio. In
canone Apoſtolorũ in bucardo li.v.cap. offert.ita legitur.Offerri
non liceat ad altare, ſcilicet ad benedicendũ præter nouas ſpicas
& vuas:& oleum:& fabas:& thymiama ad incenſum tẽpore, quo
ſancta oblatio celebratur. Sequitur: † Per quem hæc omnia, &c. 9
ideò dicit omnia:quia per filium omnia creata ſunt.vnde Ioan.1.
Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil : & vidit
Gene. 1. Deus cũcta,quæ fecerat,& erãt valdè bona.Creas igitur,cõdẽdo
naturã:ſanctificas,cõſecrando materiã viuificas,trãſſubſtãtiando
creaturã, benedicis accumulando gratiã. Quod autẽ dicitur,hæc
omnia,eſt ſimplex pronominis demõſtratio,ſicut tẽpus verbi cõ-
fuſum. Nã præſens cõfuſum præſentis, nõ tenet vſum: & eſt ſen-
ſus,hæc omnia,ſ.panẽ & vinũ, & aquã, ſemper bona creas ſecun-
dùm cauſas canonicas primordiales:& ſanctificas, ſecũdũ cauſas
ſacramentales:viuificas,vt trãſeat in carnẽ & ſanguinẽ : & bene-
Ioan. 1. dicis,vt conſeruent vnitatẽ & charitatẽ. Rurſus in eo,quod dicit
ſanctificas,notatur ꝙ † quodcunq; ſanctificatur,per gratiã Chri- 10
ſti ſanctificatur. De plenitudine eius oẽs accepimus:vñ Ioan.16.
Pater ſanctifica eos in veritate,id eſt,in filio.In eo,quod dicit vi-
uificas,notatur quòd quicquid viuificatur,per filium viuificatur.
Ioan.2. Ego ſum via, veritas,& vita viiij.di.qui cõtempta. In eo,
quòd dicit benedicis , inſinuat , quòd benedictio cœleſtis datur
nobis per fructũ virginis benedictũ:vel creas,vt ſint : ſanctificas
tibi deputando:viuificas,animando:benedicis, vt vtilia ſint:præ-
ſtas

ſtas vt proſint.Fiunt autẽ tres cruces ſuper dictis verbis:ſanctificas,viuificas,benedicis.In quibus Eccleſia primitiua repræſentatur,quæ fidẽ trinitatis ſuſcepit.De hoc tamen aliter iam dicetur. Si quidẽ ſacerdos dicturus:Præſtas nobis,vel diaconus remouet corporale deſuper calicem,ad notandũ quòd qñ Chriſtus emiſit ſpiritũ,velum tẽpli ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum & aperta ſunt nobis ea, quæ prius obſcura erant in lege, & clauſa, ſicut dicitur in Euangelio,de quibuſdã:& erat abſconditũ verbũ iſtud ab eis:vbi enim ſumpto aceto conſummatum eſt, reuelatum eſt: & calice diſcooperto accipiens hoſtiam dicit : Et præſtas nobis. *Matt.27. Luca 18. Ioan.19.*

11 † Dubitari autem vidimus,quare calix,& non hoſtia cooperitur. Ad quod quadruplex poteſt ratio aſſignari.Primò, propter periculũ,quia ſanguis facilius poſſet recipere immunditiam quã hoſtia.Secundò,quia in calice & ſanguine magis ſignificatur paſſio Chriſti q̃ in hoſtia,vnde illud:Pater,ſi fieri poteſt,tranſeat à me calix iſte:& in cano.in forma ſanguinis ponitur actus effuſionis, ibi : Qui pro vobis effundetur,&c. quia ergo in calice & in ſanguine magis ſignificatur Chriſtus mortuus,quã in corpore:ideò ſicut & mortuus,pãnis,& lapidibus operitur:ita & calix panno,& ſanguis calice,& corporali cooperitur. Tertiò, ſanguis in calice cooperto repræſentat corpus Chriſti in ſepulchro clauſo & ſignato:hoſtia verò corpus Chriſti extra ſepulchrũ. Quartò, ſanguis Chriſti calice cooperto repræſentat Chriſti corpus in ſyndone inuolutũ:hoſtia verò, non inuolutum.Sequitur:Per ipſum, *Matt.26.*

12 &c.Sic † abſque alicuius verbi vel tẽporis interpoſitione cõiungas præmiſſa verba.Per Chriſtum Dñm noſtrũ.Per quẽ hæc omnia,&c.& facis punctũ ibi. Et præſtas nobis, plana eſt litera. Dic ergo per ipſum,id eſt,tanquã per mediatorem cũ coæquali:quia ipſe coæqualis patri.In ipſo,tanquã in conſubſtãtiali:vel in ipſo, id eſt,in mẽbris eius:in patre quippè notatur authoritas, propter principium:in filio, æqualitas propter mediũ, in Spiritu ſancto,

13 communitas propter conſortium. Sanè, vj. feria † crucifixus eſt Chriſtus,hora tertia linguis Iudæorũ,quod narrat Marcus:hora ſexta manibus gentilium : quod narrat Ioan.circa horam autem nonam inclinato capite tradidit ſpiritum.Ad recolendam igitur crucifixionem hora iij.factã ex linguis Iudæorũ clamantiũ ter: Crucifige,crucifige eũ,& rurſus:Tolle, tolle, crucifige eum. Sacerdos facit tres cruces ſuper oblatã & calicẽ,dum dicit:Sanctificas,viuificas,& benedicis.Ad recolendã verò crucifixionẽ,quæ poſt interuallum trium horarũ eſt facta manibus gentiliũ, cùm milites crucifixerũt Ieſum:ſacerdos facit iterũ tres cruces, cum hoſtia,ſuper calicem, ſuper præmiſſis tribus verbis : ſcilicet per *Matt.26.*

ipſum:& cum ipſo,& in ipſo. † Poſtmodum autẽ ad deſigandum 14
diuiſionem carnis & animæ domini morientis,facit duas cruces
cum ipſa oblata in ore calicis dũ dicit: Eſt tibi Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus ſancti. Cum enim in Chriſto tres ſint vnitæ ſubſtãtiæ:videlicet diuinitas,corpus,& anima:duæ tantùm ſ.corpus & anima fuerũt in morte diuiſæ:nam diuinitas à neutra eſt diuiſa & ſeparata:& propterea nõ tribus crucibus,ſed duabus
mors Domini deſignatur.† Cæterũ ſacerdos faciẽdo cruces,ma- 15
nus ſuper menſam altaris extendit: quia & Chriſtus ſuper aram crucis manus expandit, iuxta illud propheticũ Eſa.65. Expandi manus meas ad populũ nõ credentẽ mihi.Secundò etiã præmiſſę
tres cruces cum corpore ſuper nudũ calicẽ † factæ ſignificãt tres 16
cruciatus,quos Chriſtus in nuda cruce ſuſtinuit: videlicet, paſſionem, propaſſionẽ & compaſſionẽ:paſſionẽ,in corpore:propaſſionem in mente:compaſſionem in corde. De paſſione corporis

Thren.1. ait Dominus per Proph.O vos omnes,qui tranſitis per viam,at-
Matt.21. tendite & videte,ſi eſt dolor,ſicut dolor meus.Foderũt enim manus meas & pedes meos,& dinumerauerũt omnia oſſa mea. De
Marc.14. paſſione mentis,Dñs inquit Apoſtolis:Triſtis eſt anima mea,vſque ad mortem.Cœpit enim Ieſus tædere & pauere:cœpit con-
Luca 23. triſtari & mœſtus eſſe.Ex cõpaſſione verò cordis, pro crucifixoribus orauit ad patrem,dicens: Pater ignoſce illis,quia neſciunt quid faciunt,ſi enim cognouiſſent,nunquã Dñm gloriæ crucifixiſſent.Et ideò ſacerdos facit has cruces cũ hoſtia ſuper calicẽ: quia Chriſtus ſuſtinuit huiuſmodi cruciatus in corpore ſuper patibulum.Per calicẽ enim paſſio deſignatur,vt iam dictum eſt,&c.
Tertio † modo,tres cruces cũ hoſtia ſuper calicẽ factæ,ſignificãt 17
fidẽ Centurionis dicentis,Mat.27. Verè filius Dei erat iſte:& ita cognouit eum vnũ in trinitate,ſcilicet Chriſtũ Deũ & hominem. Duæ verò,quæ fiunt in ora,ſeu latere calicis,deſignãt duo ſacramenta,quæ de latere Chriſti profluxerũt:videlicet aqua regenerationis,& ſanguinis redẽptionis, iuxta teſtimoniũ Ioan.dicentis:
Ioan.19. Vnus militũ lãcea latus eius aperuit,& cõtinuò exiuit ſanguis & aqua:& ideò immediatè poſt has duas cruces latus calicis,in quibuſdam eccleſiis cum hoſtia tangitur:per quod percuſſio lateris Chriſti cũ lãcea militis deſignatur.Quartò tres præmiſſæ cruces
in quibuſdã eccleſiis ita fiunt & benè.† Nam prima quæ fit ſuper 18
ipſum,fit ſupra os calicis exterius: ſignificans, ꝙ Deus eſt extra omnia non excluſus. Secunda, quæ fit ſuper cum ipſo:fit parum inferius ſub prima:videlicet à labio calicis, in labium, ſignificãs ꝙ Deus eſt ſuper omnia,non elatus.Tertia,quæ fit ſuper in ipſo, fit inter os calicis,circa mediũ cõcauitatis eius,ſignificans quòd

eſt

est inter omnia non inclusus. Quarta, quæ fit super Deo patri, fit à medio oris calicis recto diametro cōtra faciē sacerdotis, significans, quòd omnia quæ in ministerio missæ occultè aguntur, in fine nobis ante oculos ponētur. Quinta, quæ fit super in vnitate Spiritus sancti: fit à latere calicis: inter ipsum calicē & sacerdotē: videlicet descendendo à summitate calicis contrà pedem, significans quòd Deus est super omnia, non compressus seu prostratus, quidam tñ de his duabus vltimis non faciunt, nisi vnā. Quintò dictæ tres cruces, significant tres cruciatus, quos Christus sustinuit tribus temporibus, videlicet ante mortem, alapas, flagella, sputa, & huiusmodi: in morte, crucifixionem: & post mortem lateris perforationem. Prima significat primū, secunda secundum: tertia, tertium: quarta verò, significat separationem animæ à corpore Christi: quinta descensum in lymbum, vel cruciatū in pedibus. Sextò quinque ordines signorū, quæ fiunt antè sextum, scilicet ante tactum calicis cum hostia: quando videlicet de duabus vltimis nō fit nisi vna, significant quinq; ætates mundi, quæ fuerunt ante Christi natiuitatem. Sextum verò, videlicet ipse tactus significat sextum tēpus scilicet à Christi natiuitate, vsque ad finē mundi. Ipse enim vnicus tactus significat Dominū semel ascendisse crucem, vt finē haberet. Ipsa autē res est cruciatus, qui per dictas quinque ætates omnibus hominibus fiebat. Notandum
19 † igitur est, quòd sacrificium septem vicibus signatur in canone. Prima vice ter, vbi dicitur: Hæc dona, hæc munera, &c. Secunda vice, quinquies, vbi dicitur: Quam oblationē tu Deus, &c. Tertia vice bis, semel, vbi dicitur: Qui pridie, &c. Tibi gratias agens benedixit, &c. & iterum, vbi dicitur: Similíque modo, &c. ibi: Item gratias agens, &c. Quarta vice quinquies, vbi dicitur: Hostiā puram, &c. Quinta vice, bis, vbi dicitur: Sacrosanctū filij tui corpus, &c. Sexta vice ter, vbi dicitur: Sanctificas, viuificas, &c. Septima vice quinquies, vbi dicitur: Per ipsum, &c. prout in ipsis locis dictum est. Inter quas septē vices sacrificiū significatur duabus vicibus bis: & duabus vicibus ter, & duabus vicib⁹ quinquies: septima verò vice bis & ter. Signatur ergo simul omnibus vicibus, iūctis quinquies quinque: quæ sunt simul xxv. quo numerus per se ductus semper in seipsum reducitur, si ducatur in infinitū: quantumlibet enim multiplicetur Eucharistię sacramentū, semper est idem sacrificium. Aug. tamen de consec. d. ij. semel dicit, quòd si
20 tantum semel signum crucis fieret super panem, † & vinū, sufficere posset: quia semel Dominus crucifixus est. In hoc etiam sacramento quinque sensus corporis, scilicet visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus exercentur, scilicet circa colorem, saporem,

odorem,fractionem & ſumptionẽ:vt quinq; ſenſus animæ ſpiri-
tuales exuberẽt,ſ.viſus intelligentiæ,auditus obedientiæ, odora-
tus diſcretionis,guſtus dilectionis,& tactus operis,de quibus re-
Matt.23. peritur in Euangelio : Dñe quinque talenta tradidiſti mihi:ecce
alia quinq; ſuperlucratus ſum.Sed & binarius & ternarius bene
cõgruit ſacramẽto:binarius propter carnẽ & ſanguinẽ:ternarius
propter panẽ,& vinũ,& aquam.Item,binarius,propter duplicem
modũ edendi,ſ.ſacramentalẽ ſub ſpecie panis & vini:& ſpiritua-
lem,in fide cordis.Et ternarius propter tria,quæ ſunt in hoc ſa-
cramento diſcreta:videlicet forma viſibilis vini & panis:veritas
corporis & ſanguinis:& virtus ſpiritalis vnitatis & charitatis:de
quibus eſt in vj.partic.ſuper verbo Myſteriũ fidei,vt ita ternarius
binarium,i.fides trinitatis per dilectionẽ Dei,& proximi opere-
tur. Fiunt igitur tres cruces, quæ quatuor habent angulos ſuper
ſacrificiũ:quia Chriſtus dum in cruce pependit,quatuor climata
mundi redemit:& ſeptẽ ordinibus ordinantur,ad notandũ ſepti-
formẽ Spiritus ſancti gratiã,quæ in hoc myſterio neceſſaria eſt,
& ferè in quolibet ordine per numerũ imparẽ ſignacula diſpo-
nuntur:quia corpus Chriſti vnũ manens nõ ſcinditur:omnis ho-
nor tanquam Dño:& gloria tanquã Deo.Sequitur : Per † omnia 21
ſecula ſeculorũ:non ſolũ crucis impreſſio, verũ etiam vocis ex-
preſſio & pectoris percuſſio,quæ geſta ſunt iuxta crucẽ inſinuat,
Matt.27. prout dictũ eſt ſuper verbo:Nobis quoque.Quia ergo Ieſus cla-
mans voce magna,tradidit ſpiritũ,ideò ſacerdos dicẽdo:Per om-
nia ſecula ſeculorũ exaltat vocẽ & aliquantulũ calicẽ eleuat.Vel
dicitur altè,ad incitationẽ populi,vt ſciens finẽ canonis,reſpon-
deat:Amen,vel ideò,quia Cẽturio clamauit:Verè filius Dei erat
iſte:quia verò mulieres lamentabãtur, flentes Dñm:ideò chorus
quaſi lamentãdo,reſpõdet:Amen,repræſentans fideles, qui Dñm
Geneſ.4. contrito corde lugebant:velut quondã Abel inuidi fratris furore
occiſum parentes eius lamentabãtur. † Conſequenter diaconus 22
accedit & exaltatũ parumper ſacrificiũ,ſeu calicem cum corpore
de altari tam ipſe,quã ſacerdos deponit:quia vt legitur Ioan.20.
Venerunt Ioſeph ab Arimathia,& Nicodemus,& impetratũ cor-
pus Ieſu à Pilato,deponentes ſepelierunt.Sacerdos ergo eleuans,
Nicodemus repræſentat:ipſa verò eleuatio, Chriſti depoſitionẽ
de cruce:depoſitio collocationẽ in ſepulchro demonſtrat.Et ad-
uerte,quia ſacerdos dicẽs:Præceptis ſalutaribus moniti:calicem
ſimul & hoſtiã deponit.Ad cuius rei euidentiã notandum eſt, ꝙ
Chriſti corpus & ſanguis bis in vj.feria eleuata,& depoſita fue-
runt,ſemel in cruce leuata,de cruce ad terrã depoſita:& ſemel de
terra eleuata,& in ſepulchro collocata : primũ repræſentatur in
prima

prima eleuatione & depositione corporis, & sanguinis Christi quæ fit statim post eorũ consecrationẽ:alia repræsentatur in eleuatione & depositione,quæ fit in hoc loco.Congruè igitur,dum hæc verba proferuntur, fit corporis & sanguinis eleuatio & depositio,designãtes eleuationẽ corporis Christi de terra & locationem eius in sepulchro: quia Ioseph, qui illud de cruce,& de terra leuauit, & in sepulchro locauit: monitus & instructus erat pręceptis salutaribus Christi,sicut fidelis discipulus eius:vnde de eo legitur in Marco:Et ipse erat expectans regnũ Dei.Simul aũt *Marc.15.*
eleuantur corpus & sanguis iam consecrata:quia ipse Ioseph (vt aiunt quidã) simul corpus cũ sanguine in sepulchro locauit. Adhuc in ipsa eleuatione tenetur hostia cum quatuor digitis. Cùm
23 † enim expectemus,& necesse habeamus impetrare quatuor principaliter per merita passionis Christi,s.potestatẽ contra diabolũ, humilitatẽ contra mundũ,castitatem cõtra corpus proprium, & subiectionẽ ac dilectionẽ,quoad Deũ & proximum:ideò ad hoc repræsentandũ meritò cũ quatuor principalib⁹ digitis hostia tenetur. Quædam tñ ecclesiæ in tribus primis petitionibus dominicæ orationis tenent calicem eleuatum:& tunc calicis eleuatio aliud significat, prout ibi dicetur. In quibusdã etiã ecclesiis dum calix parumper ab altari eleuatur, quidã puer stans vltimus,post diaconũ,habens cappam ex transuerso,ad designandum,ꝙ caput, id est,Iudæi expectãtes Messiam,i.Christũ cùm iam venerit,trãsuersum est in caudam. Quia verò Nicodemus sepulto Dño ad- *Ioan.19.*
uoluit saxum magnũ ad ostium monumenti,ideò diaconus super os depositi calicis corporale deponit,diaconus quoq; calicẽ cum corporali inuoluẽs,repræsentat Ioseph:qui corpus Dñi syndone munda inuoluit. Rursus,quia in pace factus est locus eius:diaco- *Matt.27.*
24 nus † secundum morem quarundã ecclesiarũ mensam osculatur altaris:& quia factus est principatus super humerũ eius:osculatur dextrum armum Pontificis,vt in vtroq; significet Christum quieuisse post mortẽ,& vicisse post mortẽ,iuxta quod prędixit in Psal.In pace in idipsum dormiã & requiescam, & alibi:O mors, *Psal. 4.*
ero mors tua:morsus tuus ero inferne:Christus enim per mortẽ *Osee 13.*
triumphauit de morte: nam quia factus est obediens vsque ad *Philip.2.*
mortẽ:mortem autẽ crucis:idcirco Deus exaltauit illũ,&c. Hoc ipsum etiã significat,quod Christus sibi crucem super humerum baiulauit.Secundò,diaconus osculãdo dextrã sacerdotis, significat quod vult esse particeps laboris,vt sit socius æternæ retributionis.Tertiò, per hoc innuit,quod Ioseph deponẽs corpus,illud fuit osculatus.In quibusdã ecclesiis sacerdos hic etiã hostiam osculatur,innuens quod Nicodemus idem fecerit,quod Ioseph:vel

potius per Dñi passionẽ, factam esse nostram reconciliationem.
Post osculum huiusmodi, diaconus retrocedit à facie sacerdotis, repræsentans mulieres sepulto dño à monumento recedentes.

S V M M A.

1 Missæ tertia pars. 2 Sacerdos populum precibus lauat.
3 Oratio Dominica tanquam summa & maxima, subiicitur à sacerdote, amplectenda à populo.
4 Orationis Dominicæ vis. Et commendatio à quatuor causis.
5 Orare nos vult Christus, licet nihil sit nescius eorũ, quæ nobis cõferũt. Et maximè ob rationes quinque. 6 Orationis Dominicæ sũma.
7 Orationis Dominicæ septem petitiones. Et earum distributio. nu. 8.
9 Oratio Dominica, duplici ordine distincta.
10 Dona septem. Virtutes septem. nu. 10 Beatitudines septem nu. 11.
12 Vitia septẽ capitalia, Cui respõdẽt numero, septẽ populi Cananæorũ.

De oratione Dominica, Pater noster, &c. CAP. XLVII.

SEcundum eos, qui dicunt, quod tertia pars missæ, quæ dicitur † postulationes incipit hic: Oremus, pręceptis salutaribus, &c. 1
& quod durat vsq; ad collectas. Hæc pars cõtinet quinq; clausulas. Prima, est ipsa pręfatio, s. Oremus, præceptis: quod addidit beatus Greg. Secunda est, Pater noster. Tertia, libera nos quæsumus Dñe. Quarta, pax Dñi. Quinta, fiat cõicatio. Quia ergo Iesus voce magna clamabat, In manus tuas Domine cõmendo spiritum meũ: ideò sacerdos & nõ totus populus, prout Græci faciũt, eleuata facie pronuntiat: Oremus, præceptis, &c. Non enim dicitur sub silẽtio, sed palã: quia est de Euangelio, ad notandũ quod rex cœlorũ in noua lege palã loquebatur & sine velamine prædicauit. Ob hoc ideò hæc Dñica oratio, & etiã credo in vnũ Deũ, alta voce dicũtur: vt omnes illã dicãt & addiscant. Alia etiã ratio posita est sub ti. de prędicatione. Sed tertia clausula, s. libera nos, &c. sub silentio dicitur, in signũ, quod Christus interdũ à prædicatione siluit: aliter tñ ibi dicetur. Sed & proferẽs, Pater noster. &c. iterum sicut prius extẽdit ac sursum eleuat manus. Primò enim dicens, Præceptis salutaribus, &c. actus Ioseph de quib. in præcedẽti colũna dictũ est: quos præceptis salutaribus monitos, & diuina institutione formatos gessit, repræsentauit. Quia igitur doctrina audiendo, meditãdo, & in quiete docẽda est. v. q. iiij. in loco. ideò verba ista depositis super altare manibus protulit dicens: Pater noster, &c. Christũ populũ orare docentẽ repræsentans: ideóque Mosi orantis exemplo manus extendit, & sursum eleuat, vt feruorem cordis & rectã ad Deum intentionẽ ostẽdat. xxxvij. d. si quis vult. Rursus dicendo: præceptis salutaribus, &c. calicem simul & hostiam deponit vt præmissum est. Sanè legalis † Ponti- 2
fex regressus ad populum lauabat vestes: immundus tñ erat vs-

Lucæ 23.

que ad vesperã:sicut in proœ. huius partis dictũ est. Sic & Christus qui intrauit in sancta sanctorum, redit ad Ecclesiã, cõpatiẽdo & auxiliando: & lauat vestes suas.i. sanctos mundificat:& tñ vsque ad finem mundi mẽbris eius aliquæ maculæ adhęrent. Sacerdos etiã redit ad populum:quia dum rursus alta voce multiplicat preces, foras exire videtur: & precibus velut aquis vestimenta sua, i. populum lauat & mundat, & tñ immundus iudicatur:quia vsq; ad mortẽ erit in omni homine, quid lauetur. Oraturus ergo & ostensurus se causam suam agere coram Deo: &
3 quæ quotidiè petere debeamus, monet populum orare † dicens: Pater noster, &c. quæ oratio habetur Mat. vj. c. Fiducialiter. n. orare possumus, vt filij patrẽ: quos ipse dñus ad sic orandum informauit, & ipse vice vniuersalis ecclesiæ quã repræsentat, orat: ne tñ sua authoritate & quasi præsumptiuè petere videatur, præmittit quasi loco præfationis, præceptis salutaribus, &c. Dicit autẽ præceptis, & diuina institutione: quia dñus & hãc orationem instituit, & Apostolos sic orare præcepit:& ex tũc maximè prostrati orare debemus, vsq; in finẽ dñicæ orationis, saltẽ in profestis diebus, in festiuis verò stantes. Tres autem articuli sequentes, s. præceptis salutaribus, pater noster, & libera nos, significant tres dies dominicæ sepulturæ, ideóque & his duntaxat vtimur in parasceue. In quibusdam ecclesiis, dum sacerdos dicit, Pater *Exod.* 17.
noster, à diacono, & dum prælatus dat benedictionem solennem post, Pater noster, manus eius à diacono, & sacerdote substentantur, in quo repræsentatur, quòd Hur, & Aaron substentabant manus Mosi orantis, de quo sub tit. de oratione dictum est.

Beatus Greg. orationem dominicam post canonem super hostiam censuit recitari, asserens in registro incongruum esse, vt super eucharistiã diceretur oratio, quam scolasticus composuerat, & illa omitteretur quam dominus ipse dictauerat & Aposto-
4 li dicere consueuerant. Et cantatur apud Græcos à toto populo sed apud nos à solo sacerdote. † Illud autem notandum est quòd hæc oratio cæteras orationes propter quatuor antecellit, scilicet authoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficiẽtia petitionum, & fœcunditate mysteriorum. Authoritate doctoris, quia fuit *Matt.* 6.
ipsius saluatoris Apostolos orare docentis ore prolata, & inde dicitur oratio dominica. Breuitate sermonis, quia facilè discitur & profertur. Iuxta illud Cùm oratis nolite multùm loqui, &c. Sufficientia petitionum, quoniam vtriusque vitæ necessaria cõtinet. Fœcunditate mysteriorum, quia immensa continet sacramenta. Verùm licet sciat Dominus, quid velimus, vult tamen
5 nos orare vocaliter propter multa. † Primò pro excitando

deuotione: quia quod facit flatus carboni, hoc facit pronuntiatio deuotioni: vnde, ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Secundò, pro aliorum instructione: vt cortina cortinam trahat, & qui audit, dicat: veni, extra, de sac. vnc. c. j. vnde, Luceat lux vestra coram hominibus. Tertiò, pro linguæ obsequio: vt quod lingua peccamus, lingua satisfaciamus: vnde, Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatem, ita exhibete ea seruire iustitiæ in satisfactionem. xlvij. distinct. omnes. Quartò, pro rei petendæ cõmemoratione: quia facilius obtinetur, quod instantius postulatur: de pœn. d. j. importuna. xliij. d. sit rector. in fine. vnde: petite, & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quintò, pro impetratæ rei custodia: quia quod sæpius requiritur, diligentius custoditur: vnde tene quod habes, ne alius accipiat coronã tuam. Sanè in hac oratione oratur pro bonis adipiscendis, & pro malis vitandis. Pro † bonis temporalibus, spiritualibus & æternis. Pro malis præteritis, præsentibus & futuris. De bonis æternis dicitur: Adueniat regnum tuum. De bonis spiritualibus: Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. De temporalibus Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie. Æterna petũtur in præmium: spiritualia in meritũ: tẽporalia in substentaculũ. De malis præteritis: dimitte nobis debita nostra, &c. De præsentibus: sed libera nos à malo. De futuris: & ne nos inducas, &c. Præterita sunt dolẽda, præsentia sunt vincẽda, futura sunt præcauenda. Septẽ † sunt orationis dominicæ petitiones propter captationẽ beneuolentiæ: quæ significãt septẽ verba Christi in cruce. Primum fuit: Pater, ignosce illis. Secundum: Ecce mulier filius tuus. Tertiũ: Ecce mater tua. Quartũ: Hodie mecũ eris in Paradiso. Quintũ: Eloi eloi. Sextũ: Pater in manus tuas. Septimũ: Consummatũ est. Vel significat septẽ verba, quæ tantum beata virgo legitur de Christo dixisse. Primũ fuit discretionis, quomodo fiet istud. Secundùm humilitatis: ecce ancilla Domini. Tertium salutationis: ecce, vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis. Quartùm gratiarũ actionis: Magnificat anima mea Dominũ. Quintũ cõpassionis: fili, vinũ non habent. Sextum instructionis, quodcunq; dixerit vobis, facite: Septimum amoris. Fili, quid fecisti nobis sic? Prima autẽ petitio est: sanctificetur nomẽ tuũ. Secunda: Adueniat regnum tuũ. Tertia: Fiat voluntas tua. Quarta: Panem nostrum quotidianum. Quinta: Et dimitte nobis debita nostra. Sexta: Et ne nos inducas in tentationem. Septima: Libera nos à malo. Et hæ septem † petitiones secundùm Apostolum, septem postulationes dicuntur: quarum primæ tres spectant ad vitam æternam siue ad patriam. & ideò sacerdos in quibusdam locis eleuato calice

Marginal notes: Psal. 65. Exo. 36. Apoc. 22. Matt. 5. Rom. 6. Luca 8. Apoc. 5. Luca 1. Ioan. 2. Luca 2. — 6, 7, 8

calice dicit eas, & præfationẽ:præceptis salutaribus,&c.dicẽs verò, Sicut in cœlo:parũ magis eleuat illũ:& dicens:& in terra:deponit illũ. Tres vltimæ ad præsentẽ vitã siue ad viã, pertinent,& ideò deposito calice,dicit eas:media verò,scilicet panẽ nostrum, &c. pertinent ad vtrunque. Porrò tres primæ succedunt ordine temporis,sed præcedunt ordine dignitatis. Tres vltimæ succedũt ordine dignitatis, sed præcedunt ordine temporis. Duplex igi-
9 tur†ordo est in dominica oratione notandus, vnus in ascendendo,qui cõuenit cum virtutibus:alter in descendendo,qui concordat cum donis:dona nãque de summis ad ima descendunt, vnde: Requiescet super eum spiritus sapientiæ& intellectus,&c.Virtu- *Esa.*11.
tes verò de imis ad summa condescendunt. Vnde:Beati pauperes *Mat.*5.
spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites,&c. Nempè Dñus in oratione ipsa secutus est ordinẽ dignitatis qui est artificialis,vt de maioribus ad minora descendat. Sed doctores in illius expositione sequuntur ordinem tẽporis, qui est naturalis:vt de minoribus ad maiora,id est, de temporalibus ad æterna conscendant,quẽ modum seruabimus exponendo.Et fit hîc adaptatio septem petionum, septẽ virtutũ, septẽ donorũ spiritus sancti,& septẽ beatitudinũ,cõtra septẽ vitia capitalia septẽ virtutibus opposita.Nã dona petitionibus,virtutes donis,& beatitudines virtutibus obtinentur. Septẽ dona sunt hæc:sapientia, intellectus,consilium,fortitudo, sciẽtia,pietas,& timor:de quibus dicit Prop. Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus: *Esa.* 11.
spiritus consilij & fortitudinis: spiritus scientiæ & pietatis:& re-
10 plebit eum spiritus timoris Dñi.Septem†verò virtutes sunt hæ: paupertas spiritus,mansuetudo,luctus,esuries iustitiæ,misericor-
11 dia, munditia cordis, & pax.Septem † quoque beatitudines sunt istæ:regnum cœlorum,possessio terræ,consolatio,saturitas,misericordiæ cõsecutio,visiò Dei, filiatio Dei,de quibus coniunctim dominus ait.De prima. Beati pauperes spiritu,quoniã ipsorũ est regnũ cœlorũ. De secũda:Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.De tertia:Beati qui lugent,quoniã ipsi consolabũtur. De quarta:Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam,quoniã ipsi saturabuntur. De quinta:Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiã consequentur.De sexta:Beati mundo corde, quoniã ipsi Deũ vi-
12 debũt. De septima:Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Septem verò vicia†capitalia sunt:inanis gloria siue superbia,ira, inuidia,acidia,auaritia, gula,luxuria : quæ significata fuerunt in septẽ populis,qui terrã Israël promissã tenebãt:videlicet Etheus, Gregezeus,Amorrheus, Cananeus, Ferezeus,Eueus, & Iebuseus. Homo igitur est ægrotus : Deus Medicus : vitia sunt languores:

petitiones ſunt planctus,dona ſunt antidota:virtutes ſunt ſanitates,beatitudines ſunt fœlicitates,& gaudia. Hæc ſeptem vitia per ſeptẽ petitiones huiuſmodi fugãtur orationis,prout inferius oſtẽdetur. Ad orationis ergo ipſius expoſitionem veniamus. Et nota, quod in quibuſdã eccleſiis dum hæ ſeptẽ petitiones dicũtur, diaconus ſtat inclinatus communionem expectãs, in quo ſignificat Apoſtolos, qui poſt mortem Domini per ſeptem hebdomadas confirmationem ſpiritus expectauerunt.Subdiaconus verò quieſcit,quia mulieres in ſabbato, quæ eſt dies ſeptima, ſiluerunt.

SVMMA.

1 *Orationis Dominicæ expoſitio.*
2 *Pater quis dicatur.Et cur Deus dicatur pater noſter quamq; variè.*
3 *Beneuolentia captatur à tribus.*4 *Cœlum, vnde dicatur.*
5 *Malum eſt triplex, à quo petimus liberari.*
6 *Timor, quo auertimur à malo,eſt triplex.*
7 *Tentamur à tribus,Deo, homine, & ſatana, ídque variè.*
8 *Tentatio Dei in hominem.* (*nobis remitti.*
9 *Peccata, ſunt debita pœnæ. Et quotuplicia ſint debita,quæ petimus*
10 *Debitorũ veniæ petẽdæ diuerſus modus,ꝑfecti hominis,& imꝑfecti.*
11 *Peccatum in Deum, vel in proximum,an debeamus remittere, an* (*verò potius punire.*
12 *Panes quinque ſunt nobis neceſſarij.*
13 *Panem ſuperſubſtantialem,quem petamus.*
14 *Voluntas Dei, dupliciter intelligitur.*
15 *Voluntas Dei, qualiter fiat in cœlo & in terra.*
16 *Patrem,filium,& ſpiritum ſanctum,quomodo debeamus diligere.*
17 *Regnũ Dei,quod petimus aduenire,quod dicatur,& n.*18.*Et quàm* (*varia regna.*
19 *Nomen Dei patris,quatuor modis ſanctificatur.*
20 *Amẽ,omnes ferè orationes claudit.Et quid ſignificet.Et qualiter accipiatur in oratione Dominica. Et qualiter alibi. Et cur in eadẽ oratione proferatur à ſacerdote met,& cùm ſecus fiat aliàs.n.*21.

De expoſitione Dominicæ orationis. CAP. XLVIII.

PAter noſter,&c.Ordinẽ temporis, vt præmiſſum eſt in † huius orationis expoſitione,ſeruantes à fine eius initium ſumamus,verſus principiũ, ordine retrogrado procedendo. Siquidem homo multis malis circũdatus, primò petit liberari à malo:quia verò ſine tẽtatione nõ eſt vita hominis ſuper terrã:ideò liberatus à malo,petit in tẽtationẽ ne inducatur. Et quia dũ in hac vita cõſiſtit,ſemper eſt in quocũq; peccato:nã ſi dixerimus,quia peccatum non habemus,veritas in nobis nõ eſt:ideò petit,vt debita,id eſt,peccata ſibi dimittãtur.Cùm aũt liberatus fuerit à malo,cùm vicerit tentationes:cùm debita fuerint ei dimiſſa:quia qui per ſe ſtare nõ poteſt, neceſſarius eſt ei ſpiritus fortitudinis,ne præmiũ expecta- 1

Iob 7.

1.*Ioan.*1.

expecta

expectando deficiat, ideoq; petit, vt panis quotidianus sibi donetur: deinde cùm fuerit liberatus à malis, & roboratus in bonis, petit vt fiat volũtas Dei sicut in cœlo & in terra. Et quoniã præmissa in hac vita perfectè fieri nõ possent, mox petit vt regnũ adueniat, in quo nomẽ patris sanctificetur in cœlis, vt nũquã de cætero possit à sanctificationis gratia separari. Postquã petitionum continuationẽ præmisimus, mox ad eorum excisionẽ veniamus. Prænotandũ † tamen est, quòd illud, in oratione præmittitur, videlicet pater noster, qui es in cœlis, captatio beneuolentiæ est, vt iam dicetur: Nempè πάτηρ Græcè, dicitur genitor Latinè, & Hebraicè abba: * dicitur Deus, pater, à patrãdo siue perficiendo, quia per eum omnia facta sunt. Deus autẽ & generaliter, & specialiter, & singulariter dicitur pater. Generaliter omniũ per creationẽ. Specialiter iustorũ per adoptionẽ. Singulariter Christi per generationem. Per creationẽ, vt ibi: Flecto genua mea ad te Deum patrem omnipotẽtẽ, à quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Per adoptionẽ, vt ibi: Si vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de cœlo dabit vobis spiritum bonũ petentibus se? Per generationẽ, vt ibi: Nemo nouit filium, nisi pater: & patrẽ, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Per hoc quòd dicit: Pater noster qui es in cœlis, dehortatur nos à duobus, videlicet à superbia: ne dicamus pater mi, quasi reputantes propriũ, quod est cõmune: & ab indignitate. s. ne reddamur indigni tanto patre, qui consistit in cœlis. Deus enim solius Christi est pater, per naturã, cui soli cõpetit dicere pater mi: fideliũ autem est pater, per gratiã, quibus cõpetit dicere, Pater noster. Ille dicit pater mi, si possibile est, transfer à me calicẽ hunc. Isti dicũt Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuũ, & ipsemet dicit: Vado ad patrẽ meum, & ad patrem vestrũ: meum quidẽ, per naturam: vestrum, per gratiam. Hortatur etiam nos per hæc ad duo, s. ad seruandum gratiã adoptionis, cùm dicit: pater: & vnionem fraternitatis, cùm ait, noster. Rursum per hoc, quòd dicit, pater: quod est nomen pium: notetur bonitas eius, & ecclesiæ deuotio, quę ipsum patrẽ appellat. Per hoc verò, quod dicitur noster, ostenditur dilatatio charitatis. Per hoc, quod dicitur in cœlis, id est, in sanctis, quorũ conuersatio à fæce mundi remota est, Dei pietas designatur. Quia igitur captatio beneuolentiæ in hac † oratione permittitur: sciendum est, quòd beneuolẽtia captatur à tribus, scilicet à persona cognitoris, petitoris & assessoris: cognitor est Deus, petitor est homo, assessor est Angelus. A persona cognitoris, cùm ait pater: petitoris, cùm ait noster: accessoris, cùm ait, qui es in cœlis, id est, in Angelis, vel in sanctis, de quibus habetur

Ephes. 3. *Luc 2.* *Matth. 2.* *Mat. 26.* *Ioan. 20.* *Psal. 12.*

habetur: Cœli enarrant gloriã Dei.vnde ſpes nobis attribuitur,
vt ſanctos nos faciat.Vel in cœlis,id eſt, in ſecreto maieſtatis di-
uinæ:per quod datur fiducia obtinendi bonum occultum. Quod
oculus non vidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit.
Iſai. 44. Dat ergo fiduciã impetrandi bonũ, vnde nõ dicitur. Domine,cui
ſeruitur timore: ſed pater.cui ſeruitur amore. q. d. quia pater es,
vis:quia in cœlis es,potes:ergo libera nos à malo.Et†nota,quod 4
cœlum dicitur à celãdo,quia celat diuina ſecreta:vel à celſitudi-
ne,quia altius eſt terrenis rebus. Sed libera nos à malo. Triplex 5
eſt†malum,à quo petimus liberari:innatum,auditum,& inflictũ.
Primum,contrahitur,ſcilicet originale.Secundum committitur,
ſcilicet actuale.Tertiũ,ſuſtinemus,ſcilicet pœnale. Malum autẽ
*Eccleſ.*1. vitamus,per ſpiritũ timoris. Nã(vt inquit ſcriptura)Timor Do- 6
mini expellit peccatum.Porrò triplex eſt†timor quo ceſſamus à
malo.ſeruilis,initialis & filialis.Timore ſeruili,ceſſamus à malo
formidine pœnæ.Timore filiali,ceſſamus à malo,amore iuſtitię.
Initiali timore ceſſamus à malo,partim formidine pœnæ,partim
amore iuſtitiæ.Seruilis timor,eſt incipientiũ.Initialis proficien-
tium. Filialis,perficientium. Dicit ergo:Sed libera nos à malo.q.
d.da nobis ſpiritum timoris & paupertatẽ ſpiritus, vt per ſpiritũ
timoris vitemus mala:per paupertatem ſpiritus addiſcamus bo-
na,quatenus excluſis vitiis,& cõtẽptis terrenis habeamus æter-
na,ſ.regnum cœlorum,quod Lucifer & primi parentes per inanẽ
gloriam ſiue ſuperbiã amiſerunt,Per hoc ergo,quod ſe humiliã-
do,petit liberari à malo.quod fit per donum timoris:fugatur ſu-
perbia,quæ opponitur timori,& ſic finis orationis concordat cũ
principio,vbi ab humilitate contra ſuperbiã incepit,vt præmiſsũ
eſt. Et ne†nos inducas in tentationem,ſcilicet diabolicã. Nota, 7
quod tentat nos Deus,tẽtat homo,tẽtat diabolus.Deus tentat,vt
probet:homo,vt ſciat:diabolus,vt fallat. De primo legitur:Ten-
tauit Deus Abraham.De ſecundo:Tenta nos obſecro diebus de-
1.*Cor.*10. cem.De tertio:Cur Sathanas tẽtauit cor tuũ? Porrò duobus mo-
*Iacob.*1. dis tẽtamur interius,per delectationẽ:& exterius per ſuggeſtio-
nem:interior tentatio parũ efficit,exterior multũ proficit ſi non
cõſentiatur,ſed reſiſtatur.Scriptũ eſt enim:Tentatio vos non ap-
prehendat,niſi humana.Rurſus:Beatus vir,qui ſuffert tẽtationẽ,
quia,cùm probatus fuerit,accipiet coronã vitæ:Cùm igitur citra
conſenſum tentamur,ducimur in tẽtationẽ:cùm conſentimus,in
tentationẽ inducitur, ſicut piſcis ante capturam ducitur in rete.
*Iacob.*1. Cùm autẽ inducimur,capitur & tenetur,tunc impletur,quod Ia-
cob.Apoſt.ait:Tẽtatur autẽ vnuſquiſque à cõcupiſcentia ſua ma-
la abſtractus & illectus:deinde, concupiſcentia cùm conceperit,
parit

parit peccatũ:peccatũ verò cũ consummatũ fuerit, generat mortem. Verũ cũ idem Apost.dicat:quia Deus est intentator malorũ: Quid est,quod petimus,ne Deus nos inducat in tẽtationem? Sed *Psal.158.*
8 † dicendũ est,quòd Deus quodãmodo tentat & quodãmodo non *Iacob.1.*
tentat:tentat vt probet, iuxta illud:Proba me Deus, & tenta me. *Amos 3.*
Non tentat vt fallat,iuxta illud:Deus neminẽ tentat.Petimus ergo,ne nos Deus in tentationẽ inducat, id est, ne permittat induci,quia sicut dicitur:Non est malum in ciuitate, quod Deus non faciat,id est:quod fieri non permittat. Scriptum est enim: Fidelis *1.Cor.10.*
Deus,qui nõ patitur vos tentari super id quod potestis: quasi dicamus:Da nobis spiritũ pietatis,& mansuetudinẽ spiritus: vt per spiritũ pietatis vincamus tentationes, exercendo nos ad pietatẽ: & per mansuetudinẽ vincamus irã, non reddẽdo malũ pro malo. Vincamus etiã inuidiam,quæ opponitur pietati: vt ita possideamus terram viuentiũ, quam per spiritũ pietatis,& per mansuetudinẽ spiritus obtinebimus. Nam pietas promissionẽ habet vitæ, quæ nunc est, & futuræ, & beati mites,quoniam ipsi possidebunt terrã. Vnde Psalm. Mansueti possidebunt terrã,& delectabuntur in multitudine pacis. Dimitte nobis debita nostra, &c. debita *Rom.12.* *Psal.36.*
9 †dicũtur peccata,quæ nos debitores pœnæ constituunt:nõ enim hîc agitur de debitis pecuniarum,sed offensarum. Tria autẽ sunt debita,quę petimus nobis dimitti,scilicet peccatum in Deũ,peccatum in proximum, & peccatum in nos. vnde,peccauimus cum patribus nostris,iniustè egimus,iniquitatem fecimus. vnde Psal, 105. Peccauimus cum patribus nostris in Deũ, iniustè egimus in proximum,iniquitatem fecimus in nosmetipsos. Et quia peccauimus in Deum, ideò petimus, vt ipse dimittat nobis debita nostra:quia peccauimus in nos,ideò petimus,vt dimittat nobis debita nostra: quia peccauimus in proximum, ideò petimus, vt dimittat nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc pacto ergo & ea conditione nobis dimittuntur, si *Mat.18.*
nos dimittamus debitoribus, alioquin etiã dimissa reuocãtur in debitum, secundùm illud Euang. Serue nequam,omne debitum dimisi tibi,quoniam rogasti me:nónne ergo oportuit & te misereri conseruo tuo,sicut & ego misertus sum tui? Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus quoadúsq; redderet vniuersum debitũ: sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non dimiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Vt ergo Dominus euidenter ostẽderet, ꝙ nullus est totius orationis fructus, nisi debitoribus dimittamus: in fine eiusdem Euãgelij subiunxit ad omnia: Si dimiseritis hominibus peccata eorum,dimittet vobis pater vester cœlestis peccata vestra. Si autẽ nõ dimiseritis homini-

bus

bus peccata eorũ, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.
His ergo,qui debitoribus nõ dimittunt,hæc oratio non prodesse
videtur,sed obesse.Nã qui sic petiit sibi dimitti sicut debitoribus
suis ipse dimittit:profectò si nõ dimittit ipse debitoribus,videtur
petere,vt sibi non dimittatur, de conse.d.ij panem. Sed quæritur,
quid†tenetur illi dimittere,qui nec satisfacere vult, nec veniam 10
postulare? Sanè distinguendũ est inter perfectũ & imperfectum.
Is qui viam perfectionis arripuit,etiã non petenti veniam omnibus
modis indulgere tenetur:vnde in canone Inno.de pœ. d.v.c.
si.legitur:Falsa est pœnitentia,si pœnitens offenso nõ satisfaciat,
aut si offendenti,offensus non indulgeat.Qui verò nondum perfectionis
votũ assumpsit, tenetur quidem rãcorẽ cordis deponere,
sed non tenetur satisfactionẽ debitam condonare:vnde in canone
Fabian.xxiij.q.iiij. cum in lege.ita canitur:Si quis cõtristatus
recõciliari noluerit fratri suo, satisfaciẽte eo,qui cõtristauit,
acerrimis maceretur inediis,vsque dũ gratãti animo satisfactionem
recipiat. Quanquã omnes vniuersaliter teneamur diligere
Matth. 5. inimicos nostros,& benefacere his qui oderunt nos,& orare pro
persequẽtibus & calũniantibus nos.xc.d.si quis. Quia verò sunt
culpæ in quibus culpa est relaxare vindictam.xxviij.di.quę sunt.
& si † peccatũ in nos teneamur dimittere,peccatũ tamen in Deũ 11
& in proximũ debemus punire.Quisquis ergo laborans odio vel
inuidia,grauatur magis hac oratione, quàm iuuetur:nisi iã propositũ
habet dimittendi.Veruntamẽ nõ in sua quisque,sed in totius
ecclesiæ videtur persona orare:vnde non dicit:dimitte mihi
debita mea,sicut & ego dimitto debitorib. meis:sed dicit, dimitte
nobis debita nostra , sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.Quidam
etiã volunt ita illud intelligi:dimitte nobis,&c. id
est,sic dimitte nobis debita nostra, vt & nos dimittimus debitoribus
nostris.q.d.Da nobis donũ scientiæ,luctũ & virtutem:quatenus
tam nostra , quàm aliena peccata cognoscamus & defleamus,
vt nobis debita nostra dimittas,& ita consolationẽ habebimus
aduersus inuidiã, quæ facit hominẽ dolere,& de alieno bono
tabescere:aduersus iram,quæ est cõtraria sciẽtiæ,quia ira impedit
animum ne possit cernere verum.xj.q.iij.illa.& cap.seq. per
scientiã enim & luctũ in præsenti remissionẽ accipimus,& in futuro
cõsolationẽ habebimus:iuxta illud quòd legitur: A delicto
Psal. 50. meo munda me:quoniã iniquitatẽ meam ego cognosco:& beati
Matt. 5. qui lugent,quoniam ipsi cõsolabuntur. Panẽ nostrum quotidianum,&c.
Ioan. 6. Vnde in Euangelio Ioan.Domine semper da nobis panem
hũc:πᾶν autẽ Græcè,interpretatur Latinè omne,vnde:Oremus
vt omnipotens pater omnem victum spiritualem,& carna-

lem

12 lem & corporalem omni tempore largiri dignetur. † Quinque
autẽ panes ſunt nobis neceſſarij,in via quatuor,& quintus in pa-
tria:corporalis ad ſuſtẽtationem , ſpiritualis ad informationem,
doctrinalis ad eruditionem,ſacramentalis ad expiationẽ,& ęter-
nalis ad fruitionẽ.De primo legitur : Non in ſolo pane viuit ho- *Deut. 6.*
mo.De ſecundo: Amice,accommoda mihi tres panes. De tertio: *Matt.4.*
Venite, comedite panẽ meũ.De quarto:Qui panẽ Domini man- *Luca.11.*
ducat indignè, reus erit corporis Domini. De quinto : Ego ſum *1.Cor.11*
panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Poſtquã enim fuerint homini *Ioan.6.*
peccata dimiſſa,neceſſarius eſt ei ſpiritus fortitudinis, vt præmiſ-
ſum eſt:ideò dicit:Panẽ noſtrum quotidianũ,id eſt, nobis quoti-
die neceſſariũ,alioquin quod noſtrũ eſſet, nobis dare non poſſet,
niſi prius deſineret eſſe noſtrum:extrà de fide inſtru.c.inter. Da
nobis hodie.q.d.da nobis ſpiritũ fortitudinis , qui multiplici pa-
ne roborat animã,ne deficiamus in præſenti , eſuriẽdo iuſtitiam,
per quam expellentes acidiã & tædiũ de bono , plena iuſtitia ſa-
turabimur in futuro:ſecundũ illud: Beati qui eſuriunt & ſitiunt *Matth.5.*
13 iuſtitiam,quoniã ipſi ſaturabuntur: Mat.dicit † Panem noſtrum *Matth.6.*
ſuper ſubſtantialem:ꝙ duobus modis poteſt intelligi , velut vna
ſit dictio : quaſi da nobis panem noſtrum ſuperſubſtantialem , id
eſt,Chriſtum qui eſt ſuperſubſtantialis,id eſt,ſuper omnem ſub-
ſtantiam,ſcilicet creatã qui panis eſt in altari, vel vt ſint duæ di-
ctiones, quaſi da nobis panẽ noſtrum,id eſt,Chriſtũ, qui eſt pro-
prius cibus fideliũ:& hoc ſuper panem, id eſt, præter panem ſub-
ſtantialem,id eſt,neceſſarium ad ſuſtentationem. q.d. Da nobis
vtrunque,ſcilicet mentis & corporis.Lucas dicit : Panẽnoſtrum *Luc.11.*
quotidianũ quòd tã de corporali,quàm de ſacramentali pane po-
teſt intelligi : videlicet de viatico. Græcus habet ἐπιούσιον quod
interpretatur ſuperſubſtantialem, de conſe. d. ij. de calice in fin.
Hebræus verò ſegola, quòd interpretatur egregiũ vel peculiarẽ.
Ob hoc fortè Lucas videns Matthęum dixiſſe ſegola,quod ſonat
peculiarem,dixit quotidianum. Græcus autem interpres Mat-
thæi : quia vidit eum dixiſſe ſegola , quod ſonat egregium, dixit
14 ἐπιούσιον ſcilicet ſuperſubſtantialem. Fiat voluntas tua,Hoc† ro-
gamus , vt quomodo angeli vel omnes ſancti inculpabiles Deo
ſeruiunt : ita & nos abſque graui peccato illi ſeruiamus in terra.
Voluntas Dei , dupliciter intelligitur , ſcilicet & beneplacitum
Dei æternum,& ſignum beneplaciti temporalis.Beneplacitũ Dei
æternum,ſemper impletur.vnde , & voluntati eius quis reſiſtet? *Rom.9.*
& omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Signa beneplaciti *Pſal. 34*
temporalis ſunt quinque, præceptio,prohibitio,permiſſio,conſi-
lium,& operatio:vnde, Magna opera domini exquiſita in omnes *Pſal.109.*
volun

voluntates eius. Hæc nõ semper implẽtur: sed, vt impleantur ora-
tur, vnde dicitur: Fiat voluntas tua, id est, opere compleatur, quod
præcipis, quod consulis, ꝙ suades: quia non sufficit voluntas, nisi
adsit facultas. lxxxvj. d. nõ satis. Sicut † in cœlo & in terra, id est, 15
sicut illi qui sunt in cœlo, voluntatẽ eius faciũt, sic & nos in terra
faciamus: vel sicut in cœlo & in terra, id est, sicut in Angelis, ita
Galat. 5. & in hominibus: vel sicut in perfectis, ita & in cõuersis. Vel sicut
in Christo, ita & in Ecclesia: vel sicut in mente, ita pariter & in
Psal. 73. carne: vt caro nõ concupiscat aduersus spiritũ, secundũ illud. Cor
meũ & caro mea exul. in d. v. d. da nobis spũm cõsilij, vt faciamus
voluntatẽ tuã, maximè misericordiã, quæ perimit auaritiã, qua-
Matth. 5. tenus misericordiã cõsequamur, secũdũ illud: Beati misericordes,
q. m. cõ. Sicut enim auaritia consistit in acquirendo & retinẽdo:
ita misericordia consistit in dando & dimittendo: huius petitio-
nis & aliarũ duarũ impletio, inchoatur in via, & consumatur in
patria, vbi nil velle poterimus, nisi quod Deũ velle sciemus, tunc
diligemus Deũ ex toto corde, & ex tota mẽte, & ex tota anima.
Et ex † corde, id est, intellectu, diligimus filiũ: toto, id est, sine er- 16
rore. Ex mente, id est, memoria, diligimus patrem. tota, id est, sine
obliuione. Ex anima, id est, voluntate, diligimus spiritũ sanctum:
tota, id est, sine contrarietate: patrẽ potentẽ, filiũ sapientẽ, spiritũ
sanctũ benignũ, id est, trinitatis potentiam, sapientiã & bonitatẽ.
Adueniat regnum tuũ. Hoc rogamus vt semper Christus regnet
in nobis & non peccatum, vt nos paratos inueniat quãdo animã
à corpore iubebit exire. Regnum autẽ Dei dicitur, & † militans 17
ecclesia, quia regitur: & triumphans ecclesia, quia regnat. Item
regnum Dei dicitur, & gratia fidei, & gloria spei. Rursus regnum
Dei, dicitur & intellectus scripturæ & locus patriæ. De regno
Matt. 13. militantis ecclesiæ scriptum est: Exibunt Angeli messores, & col-
Matt. 8. ligent de regno eius omnia scandala. De regno triumphantis
Luc. 17. Ecclesiæ reperitur: Venient & recumbẽt cum Abraham, Isaac, &
Matt. 25. Iacob in regno cœlorũ. De regno fidei dicit scriptura: Regnum
Mat. 21. Dei intra vos est. De regno spei Dominus ait: Percipite regnum
Matt. 13. quod vobis paratum est ab origine mundi. De regno scripturæ
Luca 11. legitur: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti
fructus eius. De regno patriæ reperitur: Fulgebunt iusti quasi
Sol in regno patris eorum. sed etiam ipse Christus dicitur regnũ
Dei, secundùm illud: Si ego in digito † Dei eiicio dæmonia, pro- 18
fectò venit in vos regnum Dei. Adueniat igitur regnũ tuum, id
est, adueniat regnum ad regnũ, militans scilicet ad triumphantẽ.
Vel regnum tuum adueniat, id est, ad videndum te veniat, vt re-
gnum fidei ad regnum spei transeat, quoniã hæc est vita æterna,

vt

vt cognoſcamus te ſolũ,verũ Deũ,& quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ, quaſi dicat:Da nobis ſpiritũ intellectus,quo mundati corde intelligamus te in præſenti regnare per fidẽ:vt in futuro videamus te regnantẽ in nobis per ſpẽ.Tunc cognoſcemus,ſicut & cogniti ſumus,vidẽtes nunc, quaſi per ſpeculũ in ænigmate, ſed tunc facie ad faciẽ eum videbimus:quomodo videbimus Deũ Deorum in Sion.Quod eſt contra gulã,de qua Proph. Vinum (inquit) & ebrietas aufert cor.Per intellectũ enim deſinit homo carnaliter viuere.Vnde Hiero. Ama ſcientiã ſcripturarũ,& carnis vitia non
*Ioan.*17.
I.*Cor.*4.
Oſea 4.

19 amabis.Sanctificetur nomen tuũ.† Hoc rogamus, vt nos ſancti ſimus,& iuſti,& recedamus à malo, & ſemper faciamus bonum. Et nota, quòd nomẽ patris quatuor modis ſanctificatur in filiis: duobus modis in via,& duobus in patria.In via, per efficientiã & perſeuerantiã:in patria,per conſummationẽ & effectionẽ. In via namque nomen patris ſanctificatur in filiis, qñ ſanctificationis effectũ operatur in eis.Vel,qñ ſanctificatio,quam acceperunt in nomine patris, perſeuerat in illis. In patria verò, nomen patris ſanctificatur in filiis,quia ſanctificatur & confirmatur in eis : vt nunquam poſſit à filiationis gratia ſeparari:hîc eſt quaſi mobile nomen patris in filiis.Nam & Iudas qñque fuit filius,& quandoque non fuit:pro qua poſſibilitate mouendi,dixit Apoſt.& habetur iij.q.vij.§.quod teſtatur.Caſtigo corpus meum,& in ſeruitutem redigo,ne fortè cùm aliis prædicauerim,ipſe reprobus efficiar.Ibíque nomẽ patris ſanctificatur in filiis,quia vbi tales ſunt filij,in quibus pater ſanctus apparet:tunc erũt manifeſti,qui nũc ſunt occulti,ſecundùm illud:Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam,& finem illorũ ſine honore:& ecce,quomodo cõputati ſunt inter filios Dei,& inter ſanctos ſors illorũ eſt. Dicitur ergo,ſanctificetur nomen tuũ,quaſi dicat:Da nobis ſpiritum ſapiẽtiæ:prout dicitur à ſapore,id eſt,iucunditatẽ æternã, vt guſtemus quã ſuauis eſt Dñs, generans in nobis pacem,id eſt, motuum interiorum quietem,vt caro noſtra non cõcupiſcat aduerſus ſpiritũ:quia non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorum meorum:vt ita ſanctificetur nomẽ tuũ,id eſt, pater in filiis, quatenus in præſenti difficile,in futuro nequaquã à filiationis gratia ſeparemur,quod eſt manifeſtè cõtra luxuriã , quia qui laborat,nõ iucundatur in ea:& qui pacẽ mẽtis nõ habet,filius Dei nõ eſt,ſed iumento aſſimilatur,quia quaſi iumẽtum in ſuo ſtercore
I.*Cor.*9.
*Sapien.*I.
*Pſal.*33.
*Galat*5.
*Pſal.*37.
Iob I.

20 computreſcit:guſtato enim ſpiritu,deſipit omnis caro.In † fine dominicæ orationis ponitur Amen ,quod ad omnes petitiones refertur.Hebręus autẽ ponit in fine,vnũ ex his tribus amen,ſela, ſalem,quæque ſonãt verẽ ſemper pacem.De amen,dictũ eſt ſub

titulo de salutatione ad populum: licet autem amen quandoque affectum optantis exprimat:hîc tamen conclusionis affirmationem ostendit. Vnde glossa Matth.vj. Amen significat in his omnibus petitionibus indubitanter à Domino tribui, quod petitur si vltimæ conditionis pactum seruauerimus, vnde subdit: Si dimiseritis,&c. & ideò amen hîc non à populo, vel à clero, sed à sacerdote profertur, cùm enim ipse sit mediator inter Deum & hominem, quia eius est vota populi Deo offerre,& ipsius voluntatem populo renũciare, sicut legitur Exod. 19. Magis † congruit 21
illud à sacerdote proferri, à quo conuenit petita à Domino fuisse cõcessa affirmari, quàm à populo cui huiusmodi renũciatio ipso mediante fieri debet. In aliis verò orationibus, quæ in officio ecclesiastico dicuntur, Amen exprimit potius affectum optantis, quam conclusionẽ affirmantis, ideóque in illis cõgruè profertur à populo, à quo optatur, quod in illis à sacerdote orante postulatur. Profert tamen hic sacerdos amen, sub silentio. Primò in signum, quòd Dominus vult orãtes latere, quòd à Domino exauditi sint, ne postmodum tepescant. Secundò, quia si altè proferret amen, quo affirmatur orationem Dominicam exauditam esse, iudicari posset præsumptio, & quædam ostentatio sacerdotis.

ANNOTATIO.

* Abba, vel seruans pueros, παῖδας τηρῶν, si verbum compositum explices.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars vbi incipiat.* 2 *Embolismus, duplex.*
3 *Embolismorum & præfationum consuetudo.*
4 *Pacẽ petẽs sacerdos, quorũ precibus innitatur, & suffragiis, & n. 5.*

Tertia pars Missæ de silentio, post Dominicam orationem. Cap. XLIX.

Tertia pars Missæ incipit in hac oratione: Libera † nos quæ- 1
sumus Domine,&c. Quæ oratio dicitur ἐμβόλισμος, vel superexcrescentia. Et eò ꝙ nihil in ea petitur, quòd in præcedenti oratione Dominica petitũ nõ fuerit, nec tamẽ superfluit, quoniã est repetitio & expositio nouissimæ petitionis illius. Illa eñ dicit: Libera nos à malo, ista dicit: Libera nos quæsum⁹,&c. Et subdit, à quibus malis: scilicet à præsentibus, præteritis, & futuris: subditur etiã transitus ad orationẽ, pro pace ibi: Intercedẽte beata,&c. Vel dicitur superexcrescentia, quia in primitiua Ecclesia multo tẽpore dicta nõ fuit. Et nota, ꝙ † duplex est ἐμβόλισμος, 2
videlicet quotidianus & annuus: quotidianus est hęc oratio, cùm enim amẽ sit finis Dominicæ orationis, & illud reseruetur sacerdoti, à clero dicente: sed libera nos à malo, vt præmissum est, patet ꝙ hęc oratio intelligitur embolismus, non solũ quotidianus,

verùm

verùm etiã Dominicæ orationis. Embolismus etiã quotidianus, sunt præfationes: vt, Verè dignum,&c. Et communicantes,&c. Et hanc igitur oblationem offerri,&c. te igitur clemẽtissime pater. Annuus verò embolismus, est consecratio olei infirmorũ, de qua dicetur in vj. parte sub tit. de cœna Domini: & benedictio vuarũ, & agni Paschalis,& huiusmodi : & etiam frugum & fabarũ primatum, quæ ex institutione Eutichiani Papæ super altari benedicuntur.
3 Embolismo finito non cõcluditur, per Dominũ. † Hæc enim est embolismorũ & præfationũ cõsuetudo, sed ei cõtinuatur oratio: Da propitius pacẽ,&c. Da pacem inquã pectoris: vt simus à peccato liberi. Da pacẽ tẽporis, vt simus ab omni perturbatione securi: nocet eñ infirmis perturbatio: & ecce quã apertè enodatur à quibus malis erui deprecemur. Hæc autẽ oratio : Libera nos,&c. sub silentio dicitur: prout dictũ est sub tit. de Pater nost. super verbo: Oremus præceptis, quod silentiũ significat sabbatum quo corpus Dñi in sepulchro quieuit, tũc enim nullus fidẽ prædicauit. Vnde Luca testante : Mulieres quæ parauerant vnguenta, sabbato quidẽ siluerunt, secundùm mandatũ legis, Christus tamen nõ siluit: imò ipse qui secundùm carnẽ in sepulchro quieuit, secundùm animã descendit ad inferos, vt fortior superueniens superaret fortem armatũ: ad quod significandũ Ecclesia Romana, dicit ipsam orationẽ alta voce in die Parasceues,& Mediolanensis semper: & tunc momordit infernũ, ducens suos vinctos de lacu, in quo non erat aqua, liberans eos de malis præteritis, præsentibus & futuris: & dans eis perpetuam pacem, in qua sunt semper & à peccato liberi,& ab omni perturbatione securi: Vnde de hoc lacu liberari se,& totam ecclesiã orat presbyter, dicens: Libera nos,&c. *Luca* 23.
4 Et † quia nos indigni sumus veniam de prçteritis & præsentibus atque futuris promereri, nisi nobis donetur oratione B. Virginis, & beatorũ Petri & Pauli atque Andreæ & aliorum sanctorũ, ideò hic eos in nostrũ patrociniũ inuocamus. Ad impetrandum ergo pacis gratiã, imploratur mater Salomonis, id est, viri pacifici, & Michaël nuntius pacis, & Baptista præco pacis,& tres Apostoli testes pacis,& nõ plures: quia in ore duorum vel trium testiũ stat omne verbũ. Prius ergo orauimus, vt liberaremur à malis: nunc verò pro pace oramus. Rursus licet omnes Apostoli superius fuerunt propter authoritatẽ Apostolatus connumerati, in hac tamen oratione, quæ triduũ, quo Dominus in sepulchro iacuit, designat, tres repetũtur, & specialiter isti tres propter aliquas eorum prærogatiuas, videlicet propter priuilegium prærogatiuæ dignitatis, quoad Petrum : propter priuilegium prædicationis & immensi laboris , quoad Paulum: *Matt.* 18.

& propter priuilegiũ nimiũ concupitæ crucifixionis, quoad Andream. Adhuc † in hac oratione eſt intentio, inuocare nõ ſolum 5
Apoſtolos, verum etiã omnes ſanctos, qui per triplicem ſtatum diſtinguuntur, ſicut & omnes qui ſunt in Eccleſia militante: aut enim fuerũt, vel ſunt in ſtatu coniugali, qui per Petrũ: aut in ſtatu cõtinentiæ, aut viduali, qui per Andreã, qui ſecundũ Chryſoſt. creditur in viduali ſtatu fuiſſe: aut in ſtatu virginali, qui per Paulum deſignatur, ad quẽ ſtatum etiã Angeli reducũtur: quia virginitas, eſt ſoror Angelorũ: & de B. Maria etiã fit mentio, tanquam de porta miſericordiæ. Poſtremò nota, quòd poſt ſecretam tria dicuntur ad myſterium conſecrationis corporis Domini perficiendum, videlicet: Præceptis ſalutaribus, & oratio Dominica, & hæc oratio: Libera nos quæſmus, & hoc propter tres dies, quibus Domini corpus iacuit in ſepulchro: ſiue propter triplicem legem, ſcilicet naturalem, Moſaïcam & Euangelicam.

SVMMA.

1 *Patenam tradit ſacerdoti diaconus, finita oratione Dominica.*
2 *Patena cur ſe ſignet ſacerdos.*
3 *Sacerdotis manum ſeu humerum dextrum diaconus oſculatur. Et*
4 *Patenam ad quid oſculetur ſacerdos.* *(quare id.*

De reſumptione patenæ. CAP. L.

QVia poſt paſſionis triſtitiam ad reſurrectionis gaudiũ peruenitur, iuxta illud: Ad veſperum demorabitur fletus, & ad *Pſal. 29.* matutinum lætitia: ideò ſubdiaconus intereà dum chorus reſpõdet: ſed libera nos à malo, accedens † ad diaconũ, tradit illi pa- 1
tenam inuolutam: diaconus verò illam recipiens eam reuelat, & reuelatam repræſentat, & tradit ſacerdoti, oſculãdo illius manũ, aut humerũ dextrum. Sacerdos verò cum ea ſignum ſanctæ Crucis ſibi facit in facie, & eandem poſtmodũ oſculatur. Hi quidem tam numero, quã obſequio ſanctas illas mulieres ſignificant, de *Matt. 28.* quibus narrat Euangeliſta Matthæus: ꝙ veſpere ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, venit Maria, & altera Maria, videre ſepulchrum præſentantes patenam, id eſt, cor patens latitudine chari- *Marc. vlt.* tatis, in obſequium ſepulturæ. Iuxta quod legitur, quòd mulieres emerunt aromata, vt venientes vngerent Ieſum: & valde mane vna ſabbatorum, veniunt ad monumentũ orto iam Sole, & dicebant ad inuicẽ quis reuoluet nobis lapidẽ ab oſtio monumenti? Acceſſus igitur diaconi, qui Marias ſignificat in tradendo patenam, ſignificat illud ꝙ Mariæ venerunt videre ſepulchrum: & reſurrectionẽ Chriſti latè credentes, eam Apoſtolis nuntiauerunt, qui demũ domino ſuæ fidei latitudinẽ obtulerũt, & ideò de manu diaconi patenã, id eſt, latitudinem charitatis accipit ſacerdos,

id eſt,

Id est, Christus acceptat. Vel per subdiaconũ intelligitur Nicodemus,qui etiam latè credidit, & obsequiũ exhibuit Saluatori. *Ioan.20.* Quòd verò patena prius inuoluta, dehinc reuelata ad altare deportatur:hic est Moses de fiscella ad regiam perductus domum. Exo.2. Lex quidem quæ latuit,sed cognitis mysteriis,ab ecclesia exaltata,ad Christũ ascendere de Ægypto docẽs. Quod verò sacerdos † super patenã sibi à ministris oblatam signũ crucis facit, repræsentat illud,ꝙ in Matthæo legitur, ꝙ Principes Sacerdotũ & Pharisæi signauerũt lapidẽ cum custodibus: sed nec ratio ista, nec signũ S.Crucis,necessitatis sunt.Item, ꝙ patenam oblatã recipit,significat ꝙ Christus oẽs ad se ex charitate redeuntes cum desiderio recipit,quod etiã ex eo patet,quòd statim Mariæ perseuerãti & aliis cõparuit.De hoc etiã dictũ est sub tit.de oblatione sacerdotis.Post traditã diacono patenã,subdiaconus manipulam,qui patenã tenuerat inuolutã, plicatã nõ super pallã altaris, sed alibi deponit,in quo significatur illud,quod legitur Ioan.20. quia Petrus in monumentũ intrans,vidit sudariũ,quod super caput Christi fuerat,non cum linteaminibus positum licet separatim in vnum locũ inuolutum.

3 † Diaconus autẽ manum seu humerum dextrum sacerdotis osculatur:ad notandũ,quod ipse vult esse socius in passione,vt socius sit in regno:extra de sepul.c.j.secundùm quod dicit Apostolus:Si cõpatimur,& conregnabimus. Rursus,quòd osculetur dextrum illius humerum,significat quòd Deum hic videre non possumus,nisi per speculum & in ænigmate:in futuro verò videbimus eum, sicuti est:quia verò crucifixus *1.Ioan.3.* ardenti desiderio quærebatur,iuxta quod Angelus inquit mulieribus:Scio,quia Iesum,quæritis crucifixum. Idcirco cum patena *Matt.28.* signatur crux in facie sacerdotis,in qua maximè vires animæ vigent:& vt hoc signo munitus possit Dei seruitium, sine impedimento consummare.Statímque sacerdos osculatur patenã ostendens,quod Christus confestim impleuit desiderium mulierum. Mox enim occurrit illis,dicens:Auete,quæ procidentes tenuerũt pedes eius,& adorauerunt. Nec est dubium,quin pedes eius fuerint osculatæ:de hoc sub tit.de osculo pacis dicetur. Osculatur *Matt.28.* etiam patenam , quasi petens à Deo pacem corporis & animæ. Oratur etiam pro pace temporali,quod fit specialiter in quibusdam ecclesiis, osculum etiam huiusmodi charitatem significat, prout dicetur ibidem.

4 † Rursus ideò se signat cum patena,& osculatur pòst illam,ad notandum,quòd si per passionẽ filij reconciliamur Deo patri,erimus & hæredes regni cœlestis, vel signũ crucis cũ osculo significat gloriationẽ Christi in cruce cũ charitate.Quidã etiam cũ patena se signant ante pectus,per ꝙ signifi-

catur syncera affectio, quæ per partes corporis & cordis in sacra scriptura significatur. Quidam autem prius osculantur patenam, cùm dicunt: Da propitius pacem, & posteà cũ osculata patena in vltima clausula, s. ab omni perturbatione securi, se signãt, quia per crucẽ, & hoc sacrificiũ & odorem eius omnia in cœlis, & in terris pacificata denuntiãt. Quidã quoq; consequẽter osculãtur sũmitatẽ, & pedẽ calicis, quod osculũ præcẽdit intimũ affectũ ad monumentũ seu sepulturã Christi: exẽplo Magdalenæ, quæ ex affe-
Ioan. 20. ctu stabat ad monumentũ foris plorans: vt dicitur in Io. Osculũ quoq; pedis calicis, significat osculum pedũ Christi: de quo iam dictũ est. Aliqui etiam cũ patena summitatẽ, latus & pedem calicis tangunt: quod similiter ex affectu intimo faciunt, quasi totũ monumẽtũ amplectẽtes, quod per calicẽ & patenã repræsentatur: hoc enim propriũ est feruẽter amãtiũ, quod nõ satiantur dilectũ ex omni parte corporis sui tãgere, & etiã res dilecti: quod maximè ostẽdit Magdalena, quæ à monumẽto non recedebat. Tactus quoque cũ patena in summitate, & latere, & pede calicis, significat tres cruciatus Domini, s. in capite, in latere, & in pedibus.

SVMMA.

1 *Hostiæ fractio, quõ fieri debeat. & n. 2. 3. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 18. 19.*
4 *Hostiæ fractio, ad quid fiat.* 5 *Hostia primò per medium frãgitur, & (quare idipsum.*
6 *Hostiæ altera dimidietas, cur iterum diuidatur.*
7 *Hostiæ particula post subdiuisionẽ remanẽs in sinistra, cur coniungatur parti super patenam positæ.* 9 *Beatorum tres ordines.*
14 *Sacerdos, cur dicit in Missa sub fractione hostiæ, Pax Domini sit sẽ (per vobiscum.*
17 *Hostiæ particula, cur mittatur in sanguinem.*
20 *Hostia, cur diuidatur in tres partes.*
21 *Hostiæ tres partes, quid significent, & nu. 22. (minus. nu. 24.*
23 *Benedictio solẽnis cur detur ab Episcopo: in Missa verò pro defũctis*

De fractione hostiæ. Cap. I I.

Finita oratione præmissa, scilicet: Libera nos, & resumpta patena diaconus discooperit calicem, inde remouens corporale, & super calicẽ sedulò intuetur. Deinde sacerdos intendẽs hostiam† frangere, ipsam de altari leuat, supponens illi patenam & 1
super ora eius collocat: inde tollens eam super calicem per medium frangit, dicens: Per eundem Dominum nostrum. Et in quibusdam ecclesiis partem quæ post fractionẽ in dextra manu remansit, ponit super patenam, dicendo: qui viuit, &c. Partem verò quæ in sinistra remansit, iterum per medium frangit, & particulam, quæ post subdiuisionem in sinistra manu remansit, coniungit parti prius super patenam positæ dicendo, in vnitate sancti spiritus, &c. Alteram verò particulam in dextra remanentem

tem, tenet super ôs calicis, cum duobus digitis, scilicet cũ pollice & indice, & erecto calice simul & ipsa particula, parum cum ambabus manibus eleuatis alta voce, dicens: Per omnia secula seculorũ: quo dicto calicem simul cũ hostia deponit proferens: pax Domini sit semper vobiscũ: & hoc dicendo, producit ter signũ crucis super calicem, cum dicta hostiæ particula: deinde mittit particulã illam in calicem, dicens: fiat cõmistio corporis, &c. & postea per Episcopum datur benedictio solennis. De singulis igitur est videndum. & primò quare diaconus discooperit calicem, & in eum discoopertum intuetur. Circa quod dicendum est, quod os calicis, in hoc loco ostium significat monumẽti: de quo diaconus corporale remouet, & in eo sedulo intuetur: significans quod Angelus Domini lapidem ab hostio monumenti reuoluit, & linteamen amouit: & in sepulchro diligenter aspexit. Secundò videndũ est, quare sacerdos hostiã super patenam locat, & inde eã tollens super calicẽ frangit. Circa quod dicendũ est, quod per calicẽ Christi passio, vel etiã æternæ beatitudinis fruitio designatur: vnde Psal. Et calix meus inebriãs quàm præclarus est: & iterum: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, &c. Per patenæ rotunditatem, bonorum operum perfectio significatur: sacerdos

Psal. 22.
Psal. 35.

2 ergo volens hostiã † frangere, primò eam super patenã locat: vt inde illã tollens super calicẽ frangat: ad significãdũ, quod nemo passionibus mundi meritoriè valeat exponi, vel etiam ad æternæ beatitudinis fruitionẽ admitti, nisi prius in bonorũ operũ perfectione fuerit solidatus: vnde Apost. ad Ephes. 6. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die mala, & in omnibus perfectè

3 stare. Ad hoc patena † hostiæ supponitur, & super calicem frangitur, ad significandum, quòd Christus ex latitudine charitatis per patenæ dispositionem significatæ se supponit passioni. Rursus super calicem frangitur, ne minutiæ spargantur, sed in eius cõcauitate cautè recipiãtur. Alibi tamẽ super patenã posteà frangitur, vt ipse panis viuus qui de cœlo descendit fractus, pro nobis in ara crucis rememoretur. Alibi quoque hostia comedenda de altari tollitur: nam in veteri testamẽto sacerdos panes propositionis de altari sublatos comedebat: prout dictum est sub tit. de

Ioan. 6.

4 oblatione sacerdotis. Tertiò videndum est quare hostia † frangitur, & quidem, quia in lege iubebatur similago frustatim offerri: sed & Redemptor noster benedixit panem & fregit, fractumque discipulis distribuit: & ideò sacerdos & legem & Christum sequens, panem sacrosanctum in tres partes partitur: vt in fractione panis Dominum cognoscamus, sicut & illi duo discipuli Dominum cognouerunt: quibus ipse resurrectionis die

Matt. 26.
Luc. 24.

euntibus in Emaus apparuit. Dū enim ſicut ait Proſper de conſe. diſt.ij frangitur hoſtia,& ſanguis in ora fidelium infunditur, immolatio corporis Chriſti in cruce,& effuſio ſanguinis eius de latere deſignatur. Quartò, quare per † medium hoſtia frangitur? Circa quod notādū eſt,quod in duas medietates frangitur, iuxta duplicem prædeſtinatorum ſtatū, ſcilicet æternæ gloriæ,& temporalis miſeriæ:ideóque vna medietas ſubdiuiditur in duas partes, quarum vna eſt de prædeſtinatis, qui purgantur in purgatorio,alia pro illis, qui adhuc viuunt in hoc mundo caduco:prout infrà dicetur. Quintò, quare pars hoſtiæ poſt fractionem in manu dextra remanēs,potius ponitur ſuper patenā,quā quæ in manu ſiniſtra remanſit? & quidē pars ipſa, quæ in dextra manu remanſit,deſignat prædeſtinatos, qui iam ſunt in gloria:& iam tenēt illam rectitudinem, cui nulla rectitudo admiſceri poterit,& ideò meritò in parte dextra tenetur. Altera verò pars deſignat illos prædeſtinatos,qui adhuc ſunt in tēporali miſeria:vbi multa obliqua,& pauca recta inueniūtur,quare meritò in ſiniſtra tenetur. Illa igitur,quæ eſt in dextra,cùm diuidenda nō ſit,vt iam dicetur,ſuper patenā deponitur, quæ verò eſt in ſiniſtra, cùm diuidenda ſit, non deponitur, ſed diuidenda retinetur. Sextò, quare pars†quæ in ſiniſtra remāſit,iterū ſubdiuiditur? Ad quod dicendū eſt, quod illi qui ſunt in gloria, vniformē ſtatū tenent:& vna beatitudine fruuntur: ideò pars in dextra manu retenta, & ſuper patenā collocata,quæ illos,vt præmiſſum eſt, ſignat,non frangitur:ſed illi qui ſunt in temporali miſeria,in ſtatu,& miſeria, ſunt diuiſi. Nam alius eſt ſtatus miſeriarū, eorū qui adhuc viuunt in corpore,& alius eſt eorū, qui purgātur in purgatorio igne: ideò pars,quæ in ſiniſtra tenetur,illos ſignificans, diuidi debet. Septimò,quare†particula poſt diuiſionem remanens in ſiniſtra, coniungitur parti ſuper patenā prius poſitæ? Ad quod dicendum eſt, quod ſecundùm Aug. Deus duas habet manus,ſcilicet dextram, qua miſeretur:& ſiniſtram qua punit illos, qui ſunt in purgatorio:inquantùm ibi purgantur, reſpōdet ſola punitio:& ideò particula,quæ in ſiniſtra tenetur,illos figurat. Hi verò, qui ſunt adhuc in præſenti vita,in qua eſt ſtatus mœrēdi,cōſequi poſsēt miſericordiam:& ideò ipſi per aliā particulam, quæ eſt in dextra,ſignātur. Quia ergo de his,qui ſunt in purgatorio,nullū eſt dubiū, ſicut de illis,qui ſunt in Paradiſo,quantū ad futurā gloriam:ideò meritò particula,quæ erat in ſiniſtra,eos deſignans,coniungitur parti prius ſuper patenam poſitæ, quæ illos, qui ſunt in Paradiſo deſignat, quoniam iſti illis indubitanter ſunt coniungendi:de hoc tamē aliter infrà dicetur. Sed particula, quæ in dextra parte reman

remanſit,& deſignat eos, qui ſunt in vita præſenti, illi parti quæ eſt ſuper patenã,non coniũgitur:ſed in ſanguinem mittitur:quia illi adhuc egent meritis paſſionis Chriſti:quæ merita proceſſerunt ex effuſione ſanguinis agni immaculati.ex præmiſſa autem duarum partiũ coniunctione duo reſultant quaſi in modum Lunæ cornua cõnexionẽ vtriuſq; teſtamenti in Chriſti paſſione factam deſignãtia:& illa verſus calicẽ corrigẽda ſunt,quaſi ſibi incorporẽt ſanguinẽ,ſine quo corpus nõ eſt. In hac etiam coniunctione repræſentatur, quod poſtquã aliqui tã præſentibus quàm futuris preſſuris purgati fuerint,ipſi Deo, qui eſt noſtra beatitu-
8 do,perfectiſſima vnione iũgentur.† Octauò,quare præmiſſæ duę partes extra calicem, ſuper patenam reſeruãtur? ſuper quo aiunt
9 quidam quòd tres partes hoſtiæ,tres ſtatus † beatorum figurant: ſcilicet qui ſunt in cœlo:qui in purgatorio:& qui in mundo verſantur, vt iam dicetur.Per calicem autem ſecundũ aliquẽ reſpectum,ipſa æterna fruitio,vt præmiſſum eſt,figuratur. Quia ergo tã illi, qui verſantur in hoc ſeculo, quã illi qui ſunt in purgatorio,nondũ ad illã fruitionẽ admiſſi ſunt,ideò ipſę duæ partes extra calicẽ reſeruantur donec ſumãtur.Sed hæc ratio non concordat per omnia cum præmiſſis,& ideo alia ratio inferius aſſignatur.Poteſt etiam dici, quòd duæ hoſtiæ partes ideò ſuper patenã ponuntur: quoniã ſi omnes partes ſuper os calicis ambabus manibus tenerentur, multa quidem pericula contingere poſſent,de facili enim poſſet errare,& pars non mittenda in calicem mitti: vel propter manuum tremorem partes poſſent in calicem cadere.Sacerdos etiã taliter impeditus,non poſſet quæ incumbunt liberè expedire, & ſimilia.Alij tamen omnes partes ſuprà os calicis tenẽt, ne fortè propter illarum deportationẽ ſeu tranſlationẽ aliqua inde particula cadat,aut remaneat in patena: de quo etiã
10 ſub tit.de cõmunicatione ſacerdotis dicetur.† Nonò,quare particulam,quę remãſit in dextra,ſacerdos ſuper os calicis tenet? Ad quod dicendum eſt,quod particula ipſa,vt præmiſſum eſt,repræſentat illos, qui adhuc in corpore viuẽtes indigent miſericordia Dei,ſiue prædictis meritis paſſionis Chriſti & ſanguinis eius effuſionis præcedẽtibus. Tenetur ergo ipſa particula ſuprà os calicis,reſpectu directo ad ſanguinẽ, vt detur intelligi intentio, nec non expectatio,&conſideratio viuentiũ, quoad merita & paſſionem Chriſti:&,tenetur cum pollice, per quem vigor virtutis, & cũ indice,per quẽ mentis diſcretio ſignificatur:ad oſtendendum, quòd cum fidei vigore & mentis diſcretione hæc cõſiderãda, & expectanda ſunt. Vel cum duobus digitis tenetur:ad deſignandũ duplicem naturam, quæ fuit in corpore Chriſti: diuinitatem,

f. & humanitatem. Et coniungitur ſanguini: ad oſtendendũ, quod qui dignè & cum fide merita & paſſionem Chriſti conſiderant, & expectant, eius paſſione & meritis iuuãtur. Decimò, quare † ſacerdos dicturus, per omnia ſecula ſeculorũ ſe erigit? Et eſt dicẽdũ, quod cùm ipſe petere velit perpetuam exiſtentiã Dñi nobiſcũ: & omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum ſit. j. q. ij. quã piò. meritò ad Deum ſe tunc corpore & mente erigit, ſperans ſe accepturũ quod petit. † Vndecimò, quare verba ipſa proferens vocem ſuã exaltat, & parũ calicẽ eleuat? Super quo dicendum eſt, quod ſacerdos Chriſti vicarius, hoſtia, vt præmiſſum eſt, fracta, mox pacẽ annũtiaturus, vocẽ exaltat: vt populus pacẽ deſiderans, hoc intelligẽs dicat: Amen. xxxviij. d. ſedulo. & calicẽ parum ab altari eleuãdo oſtendit, quod Chriſtus qui per paſſionẽ quæ per calicẽ deſignatur, deſcenderat eleuatus per reſurrectionẽ à mortuis, pacẽ poſtmodũ diſcipulis timẽtibus nuntiauit, dicẽs eis: Pax vobis. Poteſt etiã dici, quod quemadmodum præmiſſum eſt, particula, quæ ſuper os calicis tenetur, repræſentat viuẽtes, & credẽtes, & expectantes iuuari meritis paſſionis, & effuſionis ſanguinis Chriſti. Sed, vt credamus duo: Primùm ſcilicet Chriſtum, verũ fuiſſe Deũ, & ſanguinem & corpus nunquam fuiſſe à diuinitate ſeparata. Secundũ, Chriſtum fuiſſe verũ hominem & corpus verum, & ſanguinẽ verũ, dicta non conſequimur: propter hoc ergo calicẽ, & dictã particulam parũ ſimul eleuat, vt oſtendat, quod firmiter credimus primũ, & eã ſtatim deponit, vt oſtendat, quod etiã eodem modo credimus ſecundum. † Duodecimò quare dicta eleuatio, & depoſitio fit cum vtraque manu & non cum altera tantùm? Ad quod dicendum, quòd hoc fit, vt per hoc detur intelligi, quòd ſicut præmiſſa duo credit intellectu: ita amat & appetit affectu & toto conatu. Fit etiã hoc modo, vt ſecurius & decẽtius fiat. † Decimo tertiò quare mox dicit altiori voce, Pax domini, &c. Et quidẽ, quia nõ ſolum per ſigna, verũ etiam per verba reſurrectionis eſt gaudiũ exprimendum: ideò ſacerdos per lætitiam de reſurrectione habitam procedẽs ſtatim depoſito calice altiori voce dicit. Pax Dñi ſit ſemper vobiſcũ, repræſentãs, quòd vna ſabbatorum Ieſus poſtquam ſurrexit à mortuis, ſtans in medio diſcipulorum dixit eis, Pax vobis. & iterum, Pax vobis. Ioã. 20. quaſi dicat. Do vobis pacẽ pectoris in via: & pacem æternitatis in patria. Idem ergo innuit ſacerdos dicens: Pax Domini, id eſt, pax pectoris ſit ſemper vobiſcum, id eſt, in præſenti hic: & pax æternitatis in futuro: Hæc quidẽ pax eſt illa, quæ tunc iuſtis data eſt, quãdo anima Chriſti in infernũ deſcẽdens inde omnes fideles eduxit, abſtergens omnem lachrymam ab oculis eorum, vt ami

Marginalia: 11 (beside "Decimò, quare † ſacerdos"); 12 (beside "† Vndecimò"); *Ioan. 20.* (beside "tiauit, dicẽs eis: Pax vobis"); 13 (beside "† Duodecimò"); 14 (beside "† Decimo tertiò"); *Ioan. 20.* (beside "quòd vna ſabbatorum"); *Apo. 7.* (beside "nitatis in patria").

vt amplius nõ ſit eis dolor: ſed pax,qua, cũ eo viuant in æternũ:
vel illa,quæ data eſt corpori Chriſti , quãdo anima eius ad cor-
pus redijt :vt ſicut nũquã anima turbata eſt pro corporis morte,
ita nec ipſũ corpus vlterius de ſua mutatione turbetur:ſed vtraq;
15 pace fruatur , & ſemper de æterna beatitudine lætetur. † Deci-
moquartò, quare dicẽdo pax Domini, &c. facit ſignũ crucis ſu-
pra ſanguinẽ, cum dicta hoſtiæ particula? Ad hoc dicendum eſt,
quod tres cruces ſignificãt triduum, quo Chriſtus fuit in ſepul-
chro:vel quòd tres mulieres quærebant Chriſtũ crucifixum , ad
oſtium monumenti:vnde illud,Quẽ quæritis, viuentem cũ mor-
16 tuis.† Decimoquintò,quare dicto,Pax Domini, &c. chorus re- *Luce. 24.*
ſpondet,Et cũ ſpiritu tuo?& quidẽ hoc dicendo,optat pacem ipſi
ſacerdoti:& petit etiã pacẽ ſibi dari,& vt dignus ſit illã recipere,
prædicit ter Agnus Dei.Veruntamen Papæ celebranti in eccleſia
Sanctæ Mariæ maioris in vrbe:& dicenti, Pax Domini, reſpõde-
tur:prout in vj.parte ſub ti.de paſcha dicetur.Decimoſextò, qua-
17 re † dicta hoſtiæ particula immittitur in ſanguinem? Nempè fit
hæc commiſtio,Primò,ad notãdũ, quòd Chriſti corpus non fuit
ſine ſanguine,nec ſanguis ſine corpore. Secundò,ad deſignandũ,
quod vnum ſacramentum conficitur ex ſpeciebus panis & vini.
Tertiò, corporis & ſanguinis poſt trinum crucis ſignum permi-
ſtio, eſt animæ ad corpus reditio. Omnibus enim in cœlo & in
terra pacificatis virtus trinitatis animã crucifixi reduxit ad car-
nem,ne derelinqueret animam eius in inferno, nec daret carnẽ
eius videre corruptionẽ. Iuxta, quod ipſe dicit in Pſal.Ego dor- *Pſal. 15.*
miui & ſomnũ cepi.exurrexi:quia Dominus ſuſcepit me: ſignifi- *Pſal. 3.*
cat ergo vnitatẽ & animæ & carnis,quæ in reſurrectione Chriſti
denuò ſunt vnitæ.Nam vt præmiſſum eſt panis ad carnem,& vi-
nũ refertur ad ſanguinẽ:quia ſecundùm Philoſophũ in ſanguine
eſt ſedes animæ.xxxiij.q.ij. Moſes.de hoc etiã ſub ti. de oblatio-
18 ne dictũ eſt. Decimoſeptimò, quãdo immiſſio † ſit facienda : &
quidẽ aliqui infundunt particulã ipſam in calicem, poſtquã di-
cunt:Pax Domini,&c.quoniam manifeſtum eſt pacẽ datam eſſe
hominibus bonæ voluntatis, per reſurrectionẽ quã verba ipſa ſi-
gnificãt.Alij verò dicto,Pax Domini,&c. dicto etiã prius, Agnus
Dei,&c. demum immittunt ipſam in ſanguinem : vt eorum ora-
tio efficacior ſit pro eo quòd tenentes eam in manibus,dum di-
cunt : Agnus Dei, &c.oculo corporali & mentali reuerenter in-
tuentur. Tertij verò eam immittunt cùm dicunt : da nobis pa-
cem. Cùm enim ter dicatur , Agnus Dei : & in primis duabus
vicibus dicatur miſerere nobis. in primo dicitur , miſerere no-
bis , quantum ad animam , quæ maximè fundatur in ſanguine.
In

In secundo,quantũ ad carnẽ: patet,quod ista duplex oratio diuisim dicitur: & ideò illa pars hostiæ per quã caro significatur: & sanguis,per quem anima intelligitur, non debent cõiungi : dum illis duabus vicibus, dicitur Agnus Dei, sed solum in fine tertij Agnus Dei,vbi repetitur, Pax, secundũ vtrunq;scilicet, secũdùm corpus,& secundùm animam.Ipse enim lauit nos à peccatis nostris,in sanguine suo.† Quarti rectius & vsitatius agunt, quoniã 19
Apoc.1. dicto Pax Domini: & priusquã dicãt Agnus Dei,&c. immittunt. certum est autẽ, ꝙ Agnus Dei post salutationẽ repræsentant il-
Ioan.20. lud,quod Dominus fecit : postquàm discipulos visitauit:quando videlicet dedit eis potestatẽ dimittendi peccata:& ideò sacerdos illud repræsentãs post remissionẽ particulæ hostiæ in sanguine, dicit Agnus Dei,qui tollis peccata mũdi,miserere nobis:ad designandum,quod sicut ipse corpus sanguini cõiungit: ita nos coniunctos eidẽ sanguini seu meritis ex eius effusione procedẽtibus sua pietate à peccatis emũdet.Et immittẽdo dicit verba illa: fiat cõmistio corporis,&c.quæ verba referẽda sunt ad species panis, & vini,quibus corpus Christi & sanguis cõtinetur. Dicunt autẽ Agnus Dei calice iam cooperto,ad notandum,quòd Christus in domo ostiis clausis dedit Apostolis potestatẽ dimittẽdi peccata. Decimooctauò quare fiunt † tres partes?Ad quod dicendum est 20
quòd frãgitur in tres partes.Primò in memoriã trinitatis. Secũdo,in memoriã triplicis status Christi. Primus, fuit in hominib. manens.Secundus,fuit mortuus in sepulchro iacens. Tertius, est immortalis,in cœlo existẽs. Tertiò verò,in memoriã & signum, quòd Christus passus fuit in triplici parte sui,id est,in pedibus,in manibꝰ,& in latere.Quartò,in signũ,quod tres sũt partes mystici corporis:prima est in cœlo,siue in patria, scilicet ecclesia triumphãs:secũda est in terra,scilicet ecclesia militãs:tertia est in purgatorio: & hæc dicitur purgãs. Quintò in typũ triũ personarum euntiũ in Emaus, scilicet Christi & Cleophæ,& vt quidã dicunt,
Luc.24. Luc.Decimononò,quid partes ipsæ sigificẽt, videndum † restat: 21
& quidẽ primũ secundũ Gelasium Papã pars in calice posita, significat corpus Christi quòd de virgine traxit: pars sicca comesta, significat omnes fideles: pars reseruata vsq;in finẽ missæ secundũ antiquũ ecclesiæ Rom. morẽ, pro ministris vel infirmis, significat omnes mortuos.Secũda pars in calice posita,significat ecclesiã militantẽ:pars reseruata,eos qui sũt in purgatorio. Tertiò Sergius Papa de consec.d.ij.triforme.ita dicit: Triforme est corpus domini.pars oblata in calice missæ, corpus Christi quod iam resurrexit mõstrat:pars à sacerdote comesta, ambulantẽ adhuc super terrã : pars in altari vsq; ad missæ finẽ remanens, cor-

pus Christi. Vel secundùm alios, corpus fidelium latens in sepulcho: hæc pars remanet in altari, vsque ad finẽ missæ: quia vsq; in finem sęculi corpora sanctorũ in sepulchris erũt: sed quod pars vsq; in finẽ missæ reseruetur, non est in vsu. Quarto etiã modo potest hoc mysteriũ explicari. est enim corpus Christi vniuersalis ecclesia. s. cum membris, iuxta illud Apost. Vnus panis, & vnũ corpus multi sumus. Et inueniũtur in isto corpore, quasi tres partes, ex quibus totũ cõsistit: vna pars est ipsũ caput: videlicet Christus qui caput est: & pars corporis: altera pars, sunt illi, quorũ corpora requiescunt in tumulis: & animæ quæ regnãt cũ Christo: & sunt quasi simul iũctæ. Hæ duæ partes caput, scilicet & hæc corporis pars altera sicut scriptum est: Vbicunq; fuerit corpus, illic cõgregabuntur & aquilæ. Propterea in altari super patenam duæ partes coniunctæ extra calicem reseruantur, quasi extra passionem, quæ per calicẽ designatur. Christus enim resurgens à mortuis, iã non moritur: mors illi non dominabitur: & qui cũ ipso sunt sancti, nõ esurient, neq; sitient amplius, nõ cadet super illos sol, neq; vllus æstus: quoniã priora transierunt. Tertia pars in calice ponitur, significans sanctos, qui adhuc in mundo viuunt, passionesq; passuri sunt, donec de hac vita migrantes ad caput suũ transeant: vbi nec moriãtur amplius, nec vllatenus patiãtur: vnde versus. Tres † partes factæ de Christi corpore, signant. Prima, suam carnem: sanctósque secunda sepultos, Tertia viuentes: hæc est in sanguine tincta. Martyrij calicem gustant in carne fideles.

1. Cor. 10.

Luca. 17.

Rom. 6.

Apoc. 7.

22

Quinto modo, secundùm magistrũ Gulielmum Antisiodoren. pars, quæ in sanguine mittitur, significat viuos; vna illarum, eos qui sunt in purgatorio: alia verò illos, qui sunt in Paradiso. Orat enim ecclesia pro viuis: vt in bono cõseruẽtur: pro eis, qui sunt in purgatorio: vt citius liberentur, & purgentur, pro eis qui in cœlo sunt, vt orent pro nobis. Sexto etiam modo secundùm Aug. pars in calicem mittitur vel ponitur, pro non sanctè viuentibus, qui voluuntur in sanguine & in peccatis. Aliæ verò duæ, pro mortuis offeruntur. Vna, pro sanctis, qui iam sunt in requie: & illa est gratiarum actio: quia nihil restat in eis purgandum: altera pro illis animabus, quæ licet saluandæ sint, tamen adhuc sũt in pœnis: & ideò pars illa dicitur oblatio. Sanè particula hostiæ in calice dimissa, statim calix cum palla corporali cooperitur, quia Christi corpus de cruce depositum, latuit in sepulchro syndone inuolutum, quæ per ipsam pallam significatur. Vigesimo
23 loco videndum est, quare nunc solennis † benedictio datur. Et quidem hoc loco, scilicet ante pacem solennis episcopalis benedictio datur: ad notandum, quòd pacem nullatenus habere possumus,

ſumus,niſi Dominus noſter Ieſus Chriſtus præueniat nos in benedictionibus dulcedinis:quæ ſunt benedictiones gratiæ ipſius:
Pſal.20. quia ſecũdum Pſal. Domini eſt ſalus, & ſuper populũ ſuũ bene-
Pſal.3. dictio ſua. Dum autem epiſcopus ſe ad populum benedicendum
Pſal.66. conuertit,populus reuerenter genu flectit:quaſi ipſo facto dicat: Benedicat nos Deus, Deus noſter, & metuant eum omnes fines terræ: nã ipſe eſt Dominus qui ad illius inuocationẽ benedicit.
Pſal.147. Vnde Pſal.Benedixit filiis tuis in te.Et licet hæc ſolẽniter benedicatur:nihilominus quidã in fine miſſæ iterũ ſolẽniter benedicunt:de qua benedictione ibi dicetur, tũ quia poſtquã dominus ſalutauit Apoſtolos,iterũ dixit eis,Pax vobis:vt iã dictũ eſt:dicetur ſub ti.de pacis oſculo:tum quia ſicut nõ poſſumus bene incipere,vel pacem acquirere,niſi diuinæ benedictionis gratia præueniat,ita nec in bono proficere nec in pace finaliter perſeuerare:niſi benedictionis ſuæ gratia ſubſequatur.In † miſſa verò pro 24
defunctis,Põtifex ſolẽniter nõ benedicit:tum quia in ea omnes ſolennitates ceſſant:tũ quia hæc ſolennis benedictio fit non ſolũ pro venialiũ deletione,verumetiã pro populi excitatione: vt in Domini adiutorio confidat, & benedictũ in ſæcula confiteatur: at defuncti velut abſentes excitari nequeũt, licet poſſint noſtris ſuffragiis adiuuari:tum quia gaudiũ nõ debet luctui admiſceri. Illud autem notandum eſt, ꝙ per mortem, & in morte domini fidelis anima benedictionem percipit.Vnde circa mortis officiũ ritè diaconus ad eam humiliari inuitat: dicens: humiliate vos, ad benedictionem:& ſtatim Pontifex benedicit.Quidam aſſerũt hoc officium non eſſe de ſeptẽ officiis miſſæ:eo quòd has benedictiones Romana non inuenit eccleſia: vnde nec vtitur eis: & ideò non hîc,ſed in fine miſſæ benedicit.Sed quicunque inuenerit, rectè in hoc loco ponuntur, vbi Chriſtus ad inferos deſcendiſſe repræſentatur, ſcilicet proximè ante reſurrectionem, cùm eductis de carcere æternam tribuit benedictionem. Has benedi-
Gene 49. ctiones præfigurauit Iacob,qui filiis ſuis, & Moſes qui filiis Iſ-
Deut. 33. rael,& Chriſtus qui diſcipulis moriens,benedixit.

SVMMA.

1 Agnus Dei,cur dicatur. 2 Agnus,quid ſignificet. Et quare ter dicatur.
3 Chriſtus ad tria venit. 4 Pax eſt,quadruplex.
5 Requies triplex optatur defunctis. 6 Sergius Papa.

De Agnus Dei. CAP. LII.

QVia Ieſus ſtatim,vt ſalutauit Apoſtolos,vt iam præmiſſum eſt,dedit eis poteſtatẽ remittendi peccata,dicens:Quorum remiſeritis peccata,remittuntur: † quorum retinueritis, reten- 1
ta ſunt. Ioan. 20. idcirco chorus clamat ad Deum & poſtulat: Agnus

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi miserere nobis. Siquidem Ioan. vidẽs Iesum ambulantẽ dixit: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quare autẽ cùm vocauerit agnũ, determinat subdens: qui tollit, id est, qui venit, vt tollat peccata mundi: quia pro peccatis tollẽdis pascha nostrũ immolatus est Christus. Nẽpe in vete. test. offerebatur agnus, pro peccatis populi: & in nouo test. Christus obtulit seipsum Deo patri: vt humanũ genus liberaret, & lauaret à peccatis in sanguine suo. Meritò ergo, dũ corpus & sanguis Domini sumitur, Agnus Deo cantatur: vt omnes credamus, quia ipsius agni corpus & sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit: & vitã æternam nobis resurgendo donauit Iesus Christus Dominus noster: & vt oremus ipsum nunquã desistere misereri nobis, qui in passione misertus est nostri. † Αγνὸς autẽ Græcè, Latinè purus & castus, dicitur: ꝙ sit hostia pura, & immolationi apta *, quia ipse verus agnus sola pietate sua se obtulit hostiam pro nobis, & nos redemit. Dicitur etiam agnus ab innocentia: quia agnus nec hominibus, nec bestiis nocet. In præmissis ergo verbis, agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, est quædam deprecatio: vt videlicet innocentis agni misericordia peccata irruentia & subitanea auferantur. Tertio modo dicitur agnus, ab agnoscendo: quoniam in magno grege solo balatu matrem agnoscit: sic & Christus in ara Crucis donans nobis prius pacem, agnouit nos cura, vt iam dictum est. Agnouit etiã patrem obediẽtia: Iuxta illud Apostoli ad Philip. 2. factus est obediẽs vsq; ad mortẽ. Agnouit etiã matrem cura, quã de ea habuit. Vnde illud Ioã. 20. Ecce mater tua. Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur, Agnus Dei: quasi Agne, qui agnouisti patrem, miserere nobis. Agne, qui agnouisti matrẽ, miserere nobis. Pie, qui redemisti mundũ: & qui obtulisti te pro nobis, dona nobis pacem. Vel ideò ter dicitur, vt triforme corpus Domini intelligatur: videlicet ambulans in terra, quiescẽs in sepulchro, & residens in cœlo. Potest etiam dici, ꝙ Christus ad tria venit, Primò vt nos † liberaret à miseria culpæ. Secũdò, vt nos redimeret à malo pœnæ. Tertiò, vt nobis daret de plenitudine gratiæ suæ, quantum ad prima duo, bis dicitur miserere nobis. Quãtum ad tertium dicitur dona nobis pacem: quæ petitio pacis sequitur statim postquàm Agnus Dei dictum est ter, ad notandum, quòd ex beneuolentia trinitatis agnus missus est: vnde Esaias. Emitte agnum Domine, &c. Nam sicut in Apoc. legitur: Christus est agnus, qui occisus est ab origine mundi. Et attende, quia quidam sacerdotes dicunt Agnus Dei, manibus super altare depositis, ostendentes in hoc quòd ad ea, quæ proferunt tota

Ioan. 1. *Apoc. 1.* *Esaiæ 16.* *Apoc. 5.*

mente

mente intendunt. Intentio enim propriè per linguã exprimitur, nõ per manus: ideóque loquẽte lingua, manus quiescũt, quódque ipsam misericordiã & pacẽ cœlestem pro populo petunt: nõ autẽ terrenã, quod in manuũ dispositione significatur. Alij verò stant manibus iunctis, parum super altare inclinati; ostendentes in inclinatione humilitatẽ, quę in oratione necessaria est: & in manuũ coniunctione, vnicã & non variã intentionem. Porrò secundùm antiquam consuetudinẽ scholæ cantorũ, in Ecclesia Rom. quam adhuc ipsa schola obseruat, nullatenus variatur, sed tribus vicib^9 vniformiter dicitur Christe, miserere nobis: propter tria genera peccatorũ, quæ petimus remitti: cogitationis in corde, locutionis in ore, & actionis in opere. Vel in honorem Trinitatis, vel propter tres ordines fidelium in ecclesia, qui sunt Noë, Dauid, &
Ezech. 14 Iob: quos Ezechiel vidit in visione saluãdos. Postmodum autem multis, ac variis ecclesiæ aduersitatibus ingruentibus, cœpit ad dominum de tribulatione clamare: dona nobis pacem: & vt clamor eius facilius audiatur, ideò in ipsa immolationis hora clamat: & hæc varietas nõ discrepat à consuetudine vete. test. vbi cũ secundò repetatur, Parce domine, parce populo tuo: tertiò variatur, & ne des hæreditatem tuã in opprobrium. Dicamus ergo mi-
Ioël. 2. serere nobis, quantũ ad animã. Item miserere, quãtũ ad carnem: & dona nobis pacem, quantũ ad vtrumque vt habeamus pacem pectoris spiritualem, & pacẽ corporis temporalẽ. † Est enim pax 4
peccatorum, pax iustorum, pax temporis, & pax æternitatis: vnde & ter oratur in missa pro pace: de quo dictũ est sub iiij. particula canonis: super verbo, Diésq; nostros: & quia Deus nõ dat pacem, nisi illis quorũ miseretur: ideò vltimò dicitur: dona nobis pacẽ. Ecclesia etiam Lateran. nunquã dicit dona nobis pacẽ: sicut nec schola cantorum, sequens vt præmissum est, morem antiquum. Vnde nec valet, nec vera est ratio dicentiũ, quod in Ecclesia Lateran. ideò nõ dicitur dona nobis pacẽ, quia omnes aliæ ecclesiæ ab illa, quæ primò fuisse dicitur consecrata, sumere debent pacem: non ipsa ab illis. In feria quinta cœnæ Domini, Agnus Dei, ter dicitur, cum miserere nobis: vt ibi dicetur. Rursum in missa, pro defunctis dicitur bis Agnus Dei, cum, dona eis requiẽ: tertiò additur, Sempiternam: nec dicitur dona nobis pacem: quia tunc imitamur exequias saluatoris. Vltimo ergo agnus Dei tantùm adiungitur sempiternam. Super quo notandum est, quòd pro fidelibus defunctis triplex requies debet optari. † Primò, vt aufe- 5
ratur ab eis pœna, in qua est eis labor non requies. Secũdò, vt eis gloria animæ conferatur: quia tunc veraciter requiescunt in bono desiderato, scilicet in ipso Deo. Tertiò, vt dotentur glo-
ria

ria corporis:ne illud vlterius miſeriis exponatur. Prima, non eſt requies ſempiterna:quia pœna ſublata adhuc deſiderant gloriã. Secunda etiam, non eſt totaliter requies ſempiterna : ſecundùm Aug.ante reſurrectionẽ corporũ,ſemper ineſt animabus quidam naturalis appetitus reſumendi corpora, quo aliqualiter corpora retardantur,ne totaliter ferantur in Deum.Sed tertia requies cũ præmiſſis eſt verè requies ſempiterna : quia animæ quæ Deum præſentialiter vident reſumptis corporibus in ipſa vlterius, & æternaliter & perfectiſſimè requieſcent:ideóque ſolùm in tertia vice,& non in duabus præcedentibus congruit dicere : requiem
6 ſempiternam.Sergius † Papa I.conſtituit agnus Dei inter communionem ter à clero & populo decantari.

ANNOTATIO.

* Apta, ἄγνος verbum eſt æquiuocum. Præter enim hîc datam ſignificationem, eſt vitex, genus arboris, qua vite omnes ornabantur Athenis in feſto Palladis.Sed prior ſignificatio aptiſſima eſt huic loco. N.Doard.

SVMMA.

1 *Pax,quæ datur in Miſſa,quid ſignificet. Et vnde id præſignatum, num.4. Et cur non in Miſſa pro defunctis,num.8.*
2 *Chriſtiani in primitiua Ecclesia,quotidie communicabant. Paulò poſt,omni Dominica:tandem aliquando rarius.*
3 *Populus cur ſe oſculetur in Miſſa,& num.5.6.7. Mulieres non,& (quid ita,num.9.*
10 *Oſculum, quatuor ſacramenta ſignificat.*
11 *Epiſcopus, ſolenniter celebrans,quoties oſculetur,& quos.*
12 *Epũs bis codicem oſculatur.* 13 *Papa in ſeptẽ locis,oſculum accipit.*

De pacis oſculo. CAP. LIII.

POſtquã Dominus ſalutauit Apoſtolos,vt præmiſſum eſt, iterum dixit eis.Pax vobis:oſtendens, ꝙ nõ ſolum debemus pacẽ habere in ore:verùm etiã in pectore:ne ſimus ex illis qui loquũtur pacẽ cũ proximo ſuo:mala autẽ in cordibus eorũ:ideóq; cũ hæc dixiſſet Apoſtolis,inſufflauit in illos,& dixit:Accipite ſpi- *Ioan.*20. *Pſal.*27.
1 ritũ ſanctũ,ad ꝙ deſignandũ vtique ſacerdos facta † cõmiſtione & finita oratione accipit in quibuſdã Eccleſiis pacẽ ab Euchariſtia,ſiue ab ipſo corpore Domini:vel ſecũdũ alios,ab ipſo ſepulchro,i.calice vel altari:& mox præbet oris oſculũ miniſtro,ſcilicet diacono.Qui ab ipſo corpore accipiũt,hoc faciũt in ſignũ,ꝙ pax ſpiritualis à Chriſto data eſt humano generi. Alij etiã idem ſignant.Diaconus verò dat pacẽ aliis,& alij inter ſe in ſignum,ꝙ oẽs debent pacẽ habere:præſertim filij eccleſiæ. Ipſe verò diaconus pacẽ à ſacerdote accipiẽs,reuerẽter ſe inclinat,& pect⁹ oſculatur ipſius:ſecundũ morẽ quarundã eccleſiarũ & patenã extendit:vt per pacis oſculũ,& per patenæ extenſionẽ charitas exten- *Ioan.*20.

denda mõstretur,quã per platenã in parte iij.diximus designari.
Rom.5. Quia ergo charitas Dei diffunditur in cordib⁹ nostris, per Spũm sanctũ,qui datus est nobis:ideóque pacis osculum, per vniuersos
1.Cor.16. fideles in Ecclesia diffunditur. Nam Apostol⁹ admonet:Salutate vos inuicẽ in osculo sancto.Rursus, ꝙ sacerdos † pacem populo 2
tribuit, præfiguratũ fuit à Iosue, qui hostibus superatis terrã obtinuit,q̃ sorte diuisit,& in pace possedit:& Christus resurgẽs,diabolo superato:pacẽ & dona dedit hominib⁹. Põtifex verò primò dat pacem ministro,qui prius erat à sinistris:sed pacẽ recepturus accedit ad dextrã eius:per quã signatur populus gẽtilis, qui primus in pace transiuit à sinistra infidelitatis,ad dextram fidei, & æternitatis:& per hũc pax ad populũ descendit.Cæterùm in primitiua Ecclesia oẽs,qui † celebrationi missarũ intererãt,singulis 3
diebus cõmunicare solebãt,eò quòd Apostoli oẽs de calice biberunt,
Matt.10. Dño dicẽte:Bibite ex hoc oẽs,de consec.d.ij.nõ iste.Offerebant eñ magnũ panẽ,& oĩbus sufficientẽ,quod adhuc Græci seruare dicũtur.Sed excrescẽte fideliũ multitudine,traditur institutum vt tantùm diebus dñicis communicarent.ead.dist.quotidie, de quo dictũ est sub vij.partic.canonis,super verbo:hoc quotiescunque. Postmodum autẽ,quia nec dignè hoc potuit obseruari, tertia secuta est institutio,vt ter saltem in anno quilibet Christianus acciperet Eucharistiam.ead.dist. & si nõ frequentius, vel hodie ad minus in Pascha:extra de pœnitẽtia & remissione,oĩs: hoc inuento remedio,vt videlicet pro eo, quòd singulis diebus communicabatur , singulis diebus osculũ pacis daretur,pro ministerio vnitatis, quod sacerdos dans ministro dicit in quibusdã locis:Sumite vinculũ pacis,& dilectionis : vt apti sitis sacrosanctis mysteriis,quasi dicat:Sumite ex hoc omnes,& diuidite inter vos:& pro cõmunione,quæ singulis diebus dominicis fieri solebat, daretur in diebus dominicis panis benedictus sanctæ communionis vicarius,qui & ἐυλογία dicitur. Sed & loco quotidianæ cõmunionis,in quadragesima dicitur in fine missę oratio,super populum,cui prædicittur:Humiliate capita vestra Deo. Sanè populus sese in missa osculatur.† Primò,quia cùm, sicut præmis- 4
sum est, per immolationem hostiæ salutaris,dimissis peccatis reconciliemur altissimo:rectè pacis osculũ dari decreuit Ecclesia, cùm ꝓ peccatis immolatur hostia salutaris. Homines igitur osculũ,id est,pacis signũ sibi inuicẽ dant,vt ostendant se cõiunctos esse in corpore Christi per quem facta est pax in cœlo & in terra.† Secundò Innoc.primus,qui osculũ in Ecclesia dari decreuit: 5
quod etiam Leo Papa ij.primò statuerat,de consec.dist.ij.pacem, ita dicit:Pacem asseritis ante cõfecta,id est,consecrata mysteria,

quosdam

quosdam populis imperrare: vel sibi inter se sacerdotes tradere eum post omnia, id est, post consecrationem, quæ aperire non debeo: id est, non possum: pax sit necessario, id est, causa mysterij inducenda: per quam, id est, quia per eam constat populũ ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, ac in Ecclesia celebrantur, præbuisse consensum: ac finita esse pacis concludentis, id est, deter-
6 minantis signaculo demonstratur. Tertiò, ideò se † populus inuicem osculatur: quia Domini sui gratiam, & angelorum concordiam per mortẽ eius, se promeruisse gratulatur. Quartò quia in osculo caro carni, & spiritus spiritui iũgitur: vt nos qui carnis propagine de Adã coniungimur, etiam charitatis vinculo cõnectamur: qui ergo se odientes osculantur, Iudæ proditoris osculũ
7 imitantur. Quintò, propter præceptum † Apostoli, de quo præmissum est. Rursus ideò prius, quàm communicemus, pacem damus: vt inter nos esse concordiam ostendamus: & cum illa corpus Domini sumamus, sine qua munera nostra non recipiuntur 1. Cor. 16.
8 à Deo. † In Missa verò pro defunctis pax non datur: quia fideles animæ iam nõ sunt, nec vlterius erunt in turbatione huius mũdi, sed quiescunt in Domino. vnde non est eis necessarium pacis osculum: quod est pacis & concordiæ signum: & ideò in missa illa nõ dicitur oratio illa: Domine Iesu Christe qui dedisti Apostolis tuis pacem, &c. nec sacerdos recipit pacem ab altari. De hoc dicetur in vj. parte sub tit. de officio mortuorum. Hinc est, quod etiam inter monachos pax non datur, quoniam mundo
9 mortui reputantur, de consec. di. ij. pacem. Viri † quoque & mulieres non sibi inuicem osculum in ecclesia porrigunt, ne fortè aliquid lasciuiæ surrepat: quia ibi carnales fugiendi amplexus & casti ac spirituales actus habendi: propter quod etiam in ecclesia situ sequestrantur locali. Odia pax pellit, castum pax nutrit a-
10 morem. † Sanè osculum in sacra scriptura significat vnionem, charitatem, pacem & reuerentiã. De osculo vnionis dicit sponsa in Canticis: Osculetur me osculo oris sui. De osculo charitatis Isaac inquit ad filium; Accede ad me, & da mihi osculum fili mi. De osculo pacis dicit Apostolus. Salutate vos inuicem in osculo sancto. Deus autem pacis: & dilectionis, &c. De osculo reuerentiæ Dominus inquit ad Simonem: Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Et Hester in signum reuerentiæ summitatem virgæ regiæ dicitur osculata esse. Ad designandum igitur tres vniones in Christo, scilicet vnionem diuinitatis ad animam: diuinitatis, ad carnem: & carnis, ad animam, vel vnionem, qua vnita est in Christo humana natura, sancta Ecclesia, & fidelis anima. Et sacerdos ter

Cantic. 1. *Genes.* 27. 1. *Cor.* 16. *Lucæ* 7. *Hest.* 5.

osculatur altare, vt dictũ est sub iiij.partic. canonis, super verbo diésque nostros,ad designandũ triplicẽ pacem,s.temporalẽ,spiritualem,& æternã. † Episcopus soléniter celebrans,iuxta morem 11
quarundã Ecclesiarũ ter osculatur:semel ministrum : & secundò diaconũ:& tertiò sacerdotem. Sed & in missa ter oratur pro pace,vt dictũ est super verbo:Diésque nostros. Rursum ad notandũ duorum testamentorũ concordiam, episcopus duabus † vicibus 12
codicẽ osculatur:quia rota cõtinetur in medio rotæ,& duo Cherubin sese recipiunt versis vultibus in propitiatoriũ.Ad notandã
Exod.25. etiam charitatẽ sacerdos osculatur patenã, quæ designat cor pa-
Luca 24. tens in latitudine charitatis. Vnde : Nónne cor nostrum ardens erat in nobis,dum loqueretur nobis in via? In signum verò reuerentiæ subdiaconus & diaconus pedes & manus Summi Pontif. osculantur:pedem subdiaconus osculatur post epistolã lectam:& diaconus ante legendũ Euangeliũ:manũ verò subdiaconus osculatur offerens ampullam cum aqua,calicémque cum vino:& diaconus offerens patenã cum hostia,& turibulũ cum incenso vterque etiã de manu summi Ponti.Eucharistiã:vt dicetur in tit.seq. Illud † quoque vacare nõ creditur mysterio, quòd summus Pon- 13
tifex septem modis accipit osculum : videlicet ad os,ad pectus, ad humerum,ad manus,ad brachia,ad genu,& ad pedes.

SVMMA.

1 *Missæ quarta pars,de communione.Et qualiter ea fiat,& nu.3.4.*
2 *Sacerdos quare in cõmunione,nõ accipit calicẽ per se,sed à diacono.*
5 *Papa volens cõmunicare,quare accedat ad sedẽ suã.Et quãdo communicet in altari,nu 6.Et qui Eucharistiã accipiẽtes,ab eo osculum recipiant,nu.7.Et de cõmunione,eiúsque forma:latè,nu.8.9.*
10 *Sacerdos quid agere,dicere,aut meditari debeat, ante corporis & sanguinis Dominici sumptionem. Quid post,num.14.*
11 *Communicandi corporis & sanguinis Dominici legitimũ tempus.*
12 *Sacerdos sumens sanguinem,debet tenere calicem,vtraque manu.*
15 *Communicaturus, debet esse ieiunus. Et cur ita.*

Quarta pars missæ, & primo de communione sacerdotis. Cap. LIIII.

HIc incipit quarta pars missæ:post pacis etenim osculum sacerdos cõmunicat hoc modo.Nam † sicut in Nicensi Con- 1
cilio.xciij.d.peruenit.Legitur Eucharistiam confectam per se de altari , siue de patena sumit & comedit. Calicem verò cum sanguine nõ ipse,sed diaconus eleuat de altari,& porrigit ei.† Vnde 2
in canone Hier.ea.di.diaconi sunt,inter cętera ita legitur.Sacerdotibus etiã propter præsumptiones non licet de mensa calicem Domini tollere:nisi eis traditus fuerit à diaconis.Ideò autem sa-

cerdos

cerdos corpus Christi,per se sumit,& nõ calicem cum sanguine: quia sumptio corporis, significat corporũ nostrorũ restaurationem,quã Christus nullius ministerio perfecit,& futuram resurrectionem,quã sua virtute absque omni ministro faciet.Sumptio verò sanguinis redemptionem animarũ siue peccatorum significat:quæ fit intercessionibus aliorũ.Hoc tamen,& si iure cautum
3 sit,non tamen seruari videmus.† Sanè sacerdos ipse omnes partes hostiæ comedit.In quibusdã tamen ecclesiis ipse vnã partem sumit:& reliquã Eucharistiæ medietatẽ sup patenã in duas partes diuidit,quas ministris, scilicet diacono & subdiacono comedendas impendit,insinuans illud quod Lucas commemorat,quia Iesus in Emaus accepit panẽ,& fregit super mensam. Et etiã (vt *Luc.* 14.
aiũt quidã)comedit corã duobus discipulis,suménsque reliquias *Ioan.* 21.
dedit illis.Ipse quoq; postmodũ partem piscis assi,& fauum mellis manducauit,& reliquias discipulis dedit,& ideò postquã diaconus & subdiaconus cõmmunicarunt,clerici & religiosi ad cõmunicandum accedunt:vt ipsi partẽ sanctæ cõmunionis accipiãt. Postmodũ cõmunicat populus : quia Christus comedit non solũ cum paucis Apostolis:verùm etiã ascensurus in cœlum,comedit *Act.* 1.
cum multitudine discipulorũ.Vnde & sumptio corporis, ascẽsio-
4 nem significat Saluatoris.† Illud autẽ prætermittendum nõ est, quòd vt perceptione corporis & sanguinis Christi nulla possit fallacia suboriri,sed in vtraq; perceptione veritas euidẽter appareat:summus Pontifex nõ statim particulã hostiæ permittit cadere in calicẽ,sed eam post trinũ crucis signaculũ super patenam reponit:& post osculũ pacis,ad sedẽ ascendens, ibíque considens, vniuersis cernentibus maiorẽ partem oblatæ suscipit de patena, quã subdiaconus apportauerat de altari:ipsámque dentibus subdiuidens,vnã particulã eius sumit:& aliã in calicem mittit:& de sanguine, cũ calamo haurit. Deinde alterã particulã tradit cum osculo diacono,aliámque subdiacono,sine osculo:quẽ diaconus ministrãs ei,ad altare calicẽ osculatur:& tunc subdiaconus residuũ sanguinis cum particula immissa in calice sumit. Romanus
5 † itaque Pontifex ideò non cõmunicat,vbi frãgit:quoniã ad altare frangit:& ad sedem cõmunicat:quia Christus in Emaus coram duobus discipulis fregit, & in Hierusalem coram discipulis duodecim manducauit.In Emaus enim fregisse legitur, sed non comedisse legitur.In Hierusalem verò fregisse non legitur : sed legitur comedisse,secundùm Innoc.iij. Ascendens igitur sedem, ibi cõmunicat. Siquidem secundùm Apostolũ Christus caput est *Luc.* 24.
Ecclesiæ: caput autem in corpore sublimius & excellentius ob *Coloss.* 1.
sui perfectionem cæteris membris collocatur.Per calicem verò,

secundùm quendã respectum, æterna beatitudo seu ipsius fruitio designatur:quia in ecclesia militãte summus Põtifex,sicut Christi vicarius, & caput omniũ prælatorũ perfectius Christũ repræsentat,congruũ est,vt ipse nõ in altari, sed in loco sublimiori cõmunicet,ostendens,quod Christus etiã in sua humanitate perfectius & copiosius participat ineffabilia gaudia : vt potè in bonis potioribus collocata. Cũ verò celebrat pro defunctis,tunc super altare cõmunicat , quia tunc specialiter membrorũ Christi hinc fideliter decedentiũ gloriã repræsentat:ac mẽbra Christi cum ad illã gloriã perueniunt,inferiorẽ post Christũ gradũ obtinent : sicut mẽbra post caput.In parasceue quoque ad altare cõmunicat:
tum ob† reuerentiã passionis Christi : tũ quia tũc quasi exequias 6
celebrat IesuChristi:tum & iam tunc solus communicat:quia in Christi passione omnibus discipulis fugiẽtibus ipse solus reman-
Ioan. 21. sit.Alij autẽ prælati non sic:sed super altare cõmunicant:quia nõ ita propriè Christũ caput ecclesiæ repræsentat. Ministri autẽ repræsentãt Põtifici oblatã &calicẽ:quia discipuli obtulerũt Christo partẽ piscis assi, & fauũ mellis:pars piscis assi, est corpus dñi
Psal. 18. crucifixi , qui fuit in ara crucis assatus. Fauus mellis , est sanguis Christi , super mel & fauũ dulcis faucibus animæ diligentis:ambo de manu Papæ cõmunicant: quia & Apostoli de manu Chri-
sti cõmunicauerunt.† Ad notandũ verò distinctionẽ inter sacros 7
ordines,& non sacros,Diaconi qui & superioris ordinis sunt : cũ recipiunt eucharistiam, osculũ suscipiũt ab ipso. Acolytus & qui sunt inferiorum ordinũ, nõ suscipiunt. Subdiaconus etiã qui caractere huiusmodi quondã inter nõ sacros: nunc autem inter sacros ordines reputatur in perceptione corporis nõ suscipit osculum à põtifice:sed in perceptione sanguinis suscipit osculũ à diacono:vt sic qui nõ sacri sunt minus,& qui sacri sunt amplius ho-
norentur:quamuis & in hoc mystica ratio possit assignari. † Ipse 8
autẽ sumit illã eucharistiæ partẽ,per quã prout sub tit.de fractione hostiæ dictum est,caput ecclesiæ s.Christus intelligitur,cuius typum ipse specialius gerit:quod facit hoc modo. Ea nãque den-
tibus subdiuisa, particulã in ore remanentẽ sumit:alterã verò in- 1
ter digitos residentẽ in calice dimittit : ad notandũ,quod Christus resurgens,qui secundũ Sergium Papã per partẽ in calice immissam significatur,quod infernũ momordit,& suos inde sũptos in Paradisum misit,iuxta illud Oseæ vlt.c.Ero.mors tua,&c.Alia verò pars ex qua ministri communicant, significat membra magis ipsi Christo cõformia : & ideò ipsi cõmunicant de illa,ad offerendum mysteriũ vnionis:eucharistia enim sacramẽtũ est ma-
ximæ vnionis: Partẽ verò in † calice intinctã quæ significat mẽ- 9
bra,

bra, propter Christũ passionibus subiecta, Dominus Papa non recipit. Primò, quia ipse magis quàm alij repræsentat in officio Missæ Christũ, cui mors vltra nõ dominabitur: secũdò, quia ipse *Rom. 6.*
illorum typum gerit in ecclesia, qui propter eximiã sanctitatẽ à vita actiua semoti per contẽplatiuam iam Christi sociantur. Sed ministri illã sumunt: quia typũ actiuæ cõmuniter repræsentant: & præcipuè subdiaconus eã sumit, pro eo, quia ipse vltimus communicat: & vltimi est reliquias sumere, & calicẽ purificare. Vnde & Dñs reliquias dedit discipulis, vt præmissum est. Potest etiã *Ioan. 21.*
mysticè dici, quod pars intincta, significat partem corporis mystici: quæ iam regnat cũ Christo. Cum ergo Dñus Papa expressè repræsentet Christum, qui realiter & sacramentaliter incorporatus est patri ipsius mystici corporis: ideò ipse nõ recipit illam, nec etiã diaconus, qui legẽ euangelicã, quã pronuntiat, repræsentat, quæ est lex amoris: propter amorem enim charitatis quilibet incorporatur Christo capiti, & omnibus partibus corporis eius mystici. Subdiaconus verò repræsentat veterem legẽ, quam sæpè *Ioan. 4.*
pronuntiat: quæ fuit lex timoris: sed timor non est in charitate, imò eũ foras mittit: & ideò ipse particulam in sanguine missam sacramentaliter, siue in signũ recipit: quia immistio ipsius partis cũ sanguine dictã incorporationẽ figurat, quã nõ faciebat lex il-
10 la: licet eã figuraret. Hoc autẽ breuiter † notandum est, quod sacerdos ante perceptionẽ corporis & sanguinis Christi debet dicere orationes à sanctis patribus institutas: deinde meditari debet in incarnatione, in passione, in virtute huius sacramẽti, dicẽs: Panem cœlestem accipiam, &c. Sed cum statim post verba ipsa subiungat: Dñe non sum dignus, &c. videtur contrarius sibi ipsi, absit tamen hoc: sed dicẽs: Panẽ, &c. seipsum incitat ad deuotionem, reducẽs ad memoriã, quid est, quod sumere debet: quia panẽ, qui de cœlo descendit: & qualiter sumere debet: quia nomen Dñi inuocando, vt sic cũ maiori sumat reuerentia & timore. Di- *Ioan. 6.*
cendo verò subsequenter: Dñe non sum dignus, &c. ex humilitate sua profitetur indignitatem: at exercitatio ad deuotionem &
11 professio humilitatis, cõtraria nõ sunt. † Legitimũ itaque cõmunicandi tẽpus est ante vltimã orationẽ quæ dicitur ad cõplendũ: quia ibi maximè petitio pro eis est qui cõmunicãt. Deinde corpus & sanguinẽ dñi sumpturus, se cũ illis ante faciẽ cruce signat. Sicut enim prius cruces faciẽdo actiuè, tanquã minister illa sanctificauit, sic se eis nũc cruce signãdo, passiuè petit sanctificari: Dicto itaq;, corpus dñi custodiat, & cætera, sumat eucharistiã, deinde iũctis manibus inclinans, sanguini dicat: Quid retribuam, &c. Et dicens: Calicem Dñi accipiam: & non prius accipit & eleuat

Psa.17. calicem de altari. Posteà verò dicẽs: Laudans inuocabo Dñum, se signat cũ illo: quo versu expleto, sanguinẽ sumit. Sanè quia circa maiora cautius est † agendũ, sacerdos sanguinem sumens propter 12
maiorẽ securitatem & reuerentiã, calicẽ cũ vtraque manu tenere debet, sed in sumptione perfusionis sufficit alterã tãtùm duobus digitis alterius adiũctis: quasi per hoc innuens iã sanguinem ibi nõ esse. Sed & sanguinẽ sumendo ter haurit: trinitatẽ designans, perfusionẽ verò, sumendo bis: vt per hoc charitas quæ inter duo cõsistit significetur, seu etiã quoties nouerit expedire. Rursus qui eadẽ die debet iterũ celebrare, nõ sumat vinũ perfusionis: vt dictũ est in proœ. huius partis. Sed cũ in canone dicatur: Similíque modo postquam cœnatũ est, accipiens & hunc præclarũ calicem, &c. videtur ex hoc, quod sacerdos statim hostia cõsecrata, illam debet sumere prius, quàm ad calicis consecrationẽ procedat: quia omnis Christi actio, nostra debet esse instructio. xij. q. j. exemplum. Sed ad hoc dicendum est, quod ecclesia instituit illam post vtramque consecrationẽ sumi: ad ostendum, quod solùm hostiã recipiens, non plenum sacramentaliter recipit sacramentum. Et si enim † in hostia consecrara Christi sanguis sit: non tamen est 13
ibi sacramentaliter: eò quod panis corpus non sanguinem: & vinum sanguinem significat, & non corpus. Quia ergo sub altera tantũ specie non est cõpletum sacramentum, quoad sacramentũ vel signum: debet hoc sacramentũ compleri prius, quam Presbyter eo vtatur. Veruntamen cũ vnum sine reliquo nec sit, nec vnquã fuerit nisi in solo triduo ante pascha, in quo Christi corpus mortuum fuit: in quo triduo si quis de Apostolis hostiam consecrasset, sanguis ibi non esset, si vinum, caro ibi non esset: quia, vt præmissum est, nec panis sanguinẽ, nec vinum significat carnem, secundum hoc nunc Christi sanguine intra venas eius existente, vnum sine reliquo propter vnionem seu mistionem huiusmodi recipi nõ potest: quod tamẽ non est ratione sacramenti, vel signi, quod idem est. Post † sumptum sacrificium non est spuendum: de 14
cõsec. d. ij. vt quid. prout dictũ est sub vij. particula canonis, super verbo noui & æterni: sed nec Eucharistia sicut alius cibus est masticanda: sed discretè, moderatè ac leniter anterioribus dentibus tenenda, & lingua mollificanda: ne qua eius particula dentibus adhæreat, quam fortè postmodum emitti screãdo contingat: post communionẽ illico, calix de altari aufertur. Circa quod notãdum est, quod corpus Domini remanet super altare vsq; dũ tria capitula cõpleãtur, scilicet, prologus Dominicę orationis: & ipsa oratio: & libera nos quæsumus: quia Dominus tribus diebus in sepulchro quieuit. Posteà verò commisto Domini corpore cũ vino simul:

ſimul: quia pace annuntiata aufertur corpus Dñicum de altari: quoniam in tertia die anima eius,quę deſcendit ad inferna,vt liberaret iuſtos, & membra viuificaret: rediit ad corpus,nec amplius inuentũ eſt corpus dominicũ in ſepulchro,quia ergo Chriſtus totus homo reſurrexit, ſimul: ideò ad hoc notandum illicò ſimul cum oblatione corpus Dñi de altari aufertur,& ſumitur:& inde calix & corporale de altari totaliter eleuantur, prout dictũ
15 eſt ſub ti.de pallis & corporalibus. Poſtremò†notandũ eſt, quod quiſque qui communicare debet,corpore à carnalibus eſcis ieiunus eſſe debet. Cùm enim animæ ſpirituales ſint & immortales, ſpiritualia primitus alimenta vitæ æternæ ſumere debent.

SVMMA.

1 *Cõmunione facta,cur ſacerdos lauet digitos,& in quo altaris cornu.* (*nu.*3.

2 *Manuum ſacerdotis lotio,quid ſignificet.*

De perfuſione. CAP. LV.

1 POſt ſumptum euchariſtiæ ſacrificium, ſacerdos†digitos abluit, & perfundit: ne quid fortè incautè remaneat ſeu adhæreat ex contactu diuini ſacramenti: nõ quod quicquam immundum ex ipſo contactu contraxerit: ſed vt potius ſuam cõmemoret indignitatem; qui ſe iudicat tãtis ſacramentis celebrandis indignum, iuxta illud quod Dominus ait:Cùm omnia benefeceritis,dicite, ſerui inutiles ſumus: ſicut & ſacerdos legalis immundus erat, vſque ad veſperam, poſt immolationem vitulæ ruffæ. vnde omnia veſtimenta ſua lauabat: Indignum quidem exiſteret,vt manus quæ corpus incorruptibile cõtrectarũt, corpus corruptibile contingant: vel ad res communes tangendas accedant, donec ſtudioſè lauentur. Et propter hoc etiam quidam Miſſa finita, exutis ſacris veſtibus, iterum manus lauant.Perfuſionis autem aqua,debet in locũ mundum & honeſtũ diffundi: vt altitu-
2 do ſacramenti reuerẽter honoretur.Trina†ergo ſacerdotis ablutio,quæ fit in principio,in medio, & in fine, deſignat mundationem cogitationis,locutionis & actionis:vel purgationem peccati originalis,venialis,& criminalis: ſiue quod agitur per ignorãtiam, & negligentiã & induſtriã:ad quorũ mundationẽ offertur ſacrificium ſalutare.de conſe.d.ij.cum omne.in prin.Hæc tamen ablutio referri poteſt ad ablutionem baptiſmi, cuius formam Chriſtus poſt reſurrectionem inſtituit, dicens: Euntes docete omnes gentes,baptizantes eos,in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti:qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit.Sanè ſa-
3 cerdos † digitos perfundit, & perfuſionem ſumit in dextro cornu altaris vel ſaltem reuolutus ad illud. Primò, propter rationem tactam ſub titu. de manuum ablutione. Secundò, quia

Luc 17.

Mat. 25

ipsum cornu Iudaicum populum, ex quo humanam naturam Christus assumpsit, significat. Sicut autem ab illis naturam accepit: sic & ab eis illius naturæ purgationem ab omnibus defectibus, quos assumpsit habuit: quoniam ab eis occisus fuit, ad quam mortem secuta est resurrectio, in qua omnes defectus dimisit, & eis appositas virtutes accepit. Ad hoc igitur repræsentandum in dextro cornu altaris, vel saltem reuolutus ad illud sacerdos profundit, & perfusionem sumit. Tertiò, quia vt aiunt quidam, hæc purificatio designat ablutionem manuum, quam Pilatus fecit ad perditionem sanguinis iusti super Iudæos, per dextrum cornu altaris significatos. Ad hoc quidam hausta purificatione inclinant calicem, ad ostendendum sepulchrum esse vacuum, quia surrexit, & inde prodiit Christus.

SVMMA.

1 *Postcommunio, cur sic dicta. Et quid. nu. 3.*

2 *Postcommunio, quid denotet.*

De postcommunione. CAP. LVI.

ANtiphona, quæ postcommunio à pluribus †nūcupatur, ideò sic appellata est: quoniā post cōmunicationē, siue in signū quod communicatio expleta est, concinitur. In primitiua nāq; ecclesia omnes fideles, qualibet die corpore & sanguine Christi communicabant, prout dictum est sub tit. de cōmunicatione sacerdotis, & statim post cōmunicationem cātus iste fiebat, vt populus ostenderetur gratias & laudes agere de Christi corpore, & sanguine susceptis. Verùm propter circunstans nos peccatum, sequenti tempore statutum est, vt ter in anno cōmunionem, & sacerdos quotidie pro omnibus sacramentaliter sumat, prout sub tit. de pacis osculo dictum est. Quis autem specialiter introduxerit vsum cantandi hanc antiphonam, ignoratur. Hæc autem antiphona Apostolorum gaudium †de Christi resurrectione significat: iuxta illud: Gauisi sunt discipuli viso Domino, & præ gaudio mirabantur. Quod verò reciprocando, in quibusdam ecclesiis cantatur, insinuat quod discipuli resurrectionis gaudium sibi mutuò nuntiabant. Vnde duo discipuli cùm inuenissent congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant, dicentes: Quia resurrexit Dominus verè, & apparuit Simoni: narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Canitur etiam ab omnibus, vt notetur communitas gaudij: & omnibus discipulis apparuit Dominus. † Est ergo communio gratiarum actio: iuxta illud: Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum. Propriè tamen nouissima oratio, de qua infrà dicetur, postcommunio dici potest.

[Margin: 1 (at "nūcupatur"); Heb. 12.; 2 (at "gaudium"); Ioan. 20.; Luc. 24.; 3 (at "Est ergo"); Psal. 21.]

SVM-

S V M M A.

1 *Communione peracta sacerdos osculatur altare.*
2 *Postcommunio, quæ contineat.*
3 *Orationes dicuntur ad dextrum cornu altaris communione facta.*
4 *Postcõmunio, quæ dicatur mense Septẽbri, sabbato quatuor tẽporũ.*
5 *Missa finitur tribus, diuersisq; illis periodis. Secũdũ modũ, vide n. 7. Tertium. nu. 8. Et quid significent illi nu. 9.*
6 *Ite, Missa est, periodus Missæ, quid significet, aut moneat.*

De oratione nouissima, & de, Ite Missa est. CAP. LVII.

1 PEracto cõmunionis † mysterio, Pontifex seu Sacerdos osculatur altare, innuens se credere firmiter & cõsentire his, quæ circa sacrificium acta sunt, & conuersus populum salutat, & deinde redit ad dextrũ cornu altaris, significans quod in fine mundi post Antichristi mortẽ, Christi prædicatio siue Christus rediturus est ad Iudæos, quos iam reprobauit. Tunc enim cõuertentur, & reliquiæ Israël salui fient. Et eleuatis manibus, vltimã ora- Esai. 10. Rom. 9.
2 tionẽ, quæ propriè postcõmunio vocatur exequitur. In † qua rogat & gratias agit de sacramẽti perceptione, dicẽs collectas pro numero secretelarũ. Orat enim pro his, qui ad hanc communionem eucharistiæ accesserunt. Hęc autẽ oratio, significat orationem capitis nostri Iesu Christi, qui pro nobis interpellat quotidie apud patrem. Significat etiam quod Apostoli post ascensionẽ Domini, in oratione perseuerauerũt. Finis verò illius orationis, vbi dicitur: Per Dominum nostrũ Iesum Christum filium, &c. significat quod Aduocatum habemus in cœlo apud patrem. Illud 1. Ioan. 2. autem considerandũ est, quod sacerdos dicturus postcõmunionem, præmittit Dominus vobiscum, & Oremus, stans ante mediũ altaris: deinde transiens ad dextrũ cornu altaris: ibi pronuntiat orationem: qua finita rediens ante altaris medium, dicit, Per
3 Dominũ: prout tactum fuit sub tit. de salutatione. † Circa quod notandum est, quòd dextrum cornu altaris, significat populum Iudaicum, sinistrum verò gentilem. Prædicatio Christi & Euangelium eius, incœpit à Iudæis, & transiuit ad gentiles & iterum redire debet ad Iudæos, ad quod significãdum sacerdos à dextro cornu altaris, transit ad sinistrum, & ecõuerso. Meritò ergo postcommunio, quæ est quasi finis Missæ dicitur in dextro cornu altaris. Quia verò altaris mediũ repræsentat fidẽ Christi & ipsum Deum, in quem vterque populus vnitur, reducitur, & finitur: ideò per Dominũ nostrũ, &c. quod est quasi finis postcommunionis, ibi dicitur: Ipse etiam est qui vtrunque populum ad se petẽdum inducit, & illuminat: & ideò Dominus vobiscum ibi dicitur: Per ipsum etiam, quicquid boni oratione petimus, impetramus, &

ideò

ideò ibidem pronũtiatur,Oremus:de hoc dictũ est sub ti.de mutatione sacerdotis. Et nota † quòd in sabbato quatuor temporũ 4
mẽsis Septẽbris dicitur postcommunio illa : Perficiant in nobis quæsumus Dñe tua sacramentaquod continent: vt quæ nunc in spe gerimus, rerũ veritate capiamus.Cuius vltimã partem Gregor.exponens de cõse.d.ij.species.ita dicit:Postulat quippè sacerdos,vt corpus Christi, quod sub specie panis & vini nũc geritur, manifesta visione sicuti re vera est quãdoq; capiatur : quãuis nõ improbabiliter quidã exponant hoc loco carnis & sanguinis veritatẽ ipsam eorundẽ efficientiã,id est, peccatorũ remissionẽ. De hac etiã oratione dictum est sub vij.particula canonis sub verbo, Mysterium fidei. Sanè oratione finita, iterum populũ salutat,dicẽs:Dominus vobiscũ Circa quod notãdũ est,quodChristus post resurrectionẽ,bis legitur discipulos salutasse,dicens:Pax vobis:in
Ioan. 20. signũ duplicis pacis, videlicet pectoris & æternitatis quæ secũdũ Prophetã est pax super pacẽ:de qua Dominus inquit Apost. Pa-
Ioan. 14. cem relinquo vobis , pacẽ meam do vobis. hanc duplicem pacẽ per duplex osculũ sacerdos insinuat, cũ videlicet prius osculatur ministrũ,& posterius osculatur altare. Prima ergo salutatio quæ fit ante orationẽ significat benedictionẽ illam,quã Christus ascẽsurus in cœlũ,legitur dedisse discipulis suis.Nãque(vt Lucas cõ-
Luc. 24. memorat)eduxit eos foras in Bethania, & eleuatis manibus, be-
Act. 1. nedixit eos:& cùm benedixisset,recessit ab eis,& ferebatur in cœlum.Vnde post salutationem nouissimam,quã sacerdos oratione expleta facit ad populum, qui significat vitã æternã,diaconus alta voce pronuntiat,Ite,missa est: repræsentans , quod dictum est ad Apostolos:Hic est Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum.
Notandũ † est autẽ,quod Missa tribus modis finitur: primò per, 5
Ite,Missa est:& hoc in solennitatibus quoties cãtatur : Te Deum laudamus,& Gloria in excelsis Deo:prout dicitur in procem.vij. partis, quasi dicat : Redite ad propria, quia Missa seu oblata est Deo hostia salutaris , pro genere humano : prout tactum est in procem.hui⁹ partis.Vel annũtiat populo,quod Missa seu preces sũt finitæ,quoniam statutũ est in cõcilio Aurelian.de cõs.dist.j. cùm ad celebrãdũ.quod null⁹ exire debet de ecclesia,donec annũtiatũ sit per ministrũ.Vel est sensus,Ite,missa est,scilicet ite, post Christum,& sequimini ipsum.Non est enim in hoc mundo standum, sed ad patriam per bona opera festinandum, quod leuiter facere possumus,quia missa est ad Deũ patrem placandũ hostia,per quã fracta sunt tartara, & reseratus Paradisi introitus. Dicẽs autem, Ite,missa est,dirigit vultũ ad populũ,quia ad eos,quos præsentes licentiamus, sermonem dirigimus, & eis , ad quos sermones dirigimus,

rigimus, faciẽ repræsentare solemus, sicut fit quãdo dicitur, Dominus vobiscũ: vel Orate fratres: prout dictũ sub titulo de inclinatione sacerdotis Sed dicẽs benedicamus Domino: vel requiescãt in pãce: vel oremus: non stat versus ad populũ, quia illum distincte nõ alloquitur, sed dirigit faciẽ ad orientẽ, & mentem ad
6 Deum. Dicto † autẽ, Ite, missa est, clerus & populus gratulãdo respondẽt, Deo gratias imitantes Apostolos, qui adorãtes ingressi sunt in Hierusalẽ, cũ gaudio magno, & erant in tẽplo, laudantes & benedicentes Deum. Etenim, prout quidã asserũt, Deo gratias, interiectio gratulatiua, vel congratulatiua, & hoc sumptum est de Esdra, non secundũ verba, sed secundũ sensum: quoniam populus Israël per iussum Pharaonis licentiante Cyro de Babylonica captiuitate ad Hierusalem reuersus, gratias egit Deo Sed & Apostoli post ascensionẽ Domini, regressi sunt in Hierusalem, Benedicẽtes Dominũ: sic & nos vltima benedictione accepta, ad cœlestẽ patriã ibimus, vbi sẽper erimus in gratiarũ actione. Apostoli quoq; prædicãtes, dicebant, gratias agite, sine intermissione orate. Potest etiã dici, quod sacerdos incipiẽs: Gloria in excelsis Deo: significat Angelũ annuntiantem pastoribus ineffabile gaudiũ de Christi natiuitate. Ite, missa est: designat accessum pastorum ad locũ natiuitatis Christi, prout dicetur in procœ. vij. partis. Chorus respõdens, Deo gratias: repræsentat, quod sicut Lucas refert ibi: Pastores reuersi sunt glorificãtes Deũ, in omnibus, quæ
7 viderant, & audierant. Secundo † modo, missa terminatur per Benedicamus Domino: videlicet in profestis diebus, & generaliter, quando præmissa cantica lætitiæ nõ dicuntur, per quod populus ad gratiarũ inuitatur actiones, quia post omnia debem⁹ Deo humiliari: & est sumptũ de Apostolo, vel de Psalmista, vel de hymno triũ puerorum, vbi dicitur: Benedicamus patrẽ & filiũ: & respondetur, Deo gratias: quod ad gaudiũ Apostolorũ, de quo præmissum est, refertur. De hoc dicetur prope finem, in procœmio v. partis. Et populus Deo gratias agendo, ad propria rediens, significat discipulos cum gratiarum actione post passionem Domini in Hierusalem reuertẽtes. Circa hoc etiam dicendũ, quod in primitiua ecclesia cùm ministri ecclesiæ missam sine populo celebrabant, claudebatur Missa, per Benedicamus: quãdo verò populus erat præsens, quia aliàs nesciebat ille, quando finita esset, dicebatur: Ite, Missa est. Quia ergo in profestis diebus ministri, vt plurimum, quasi soli sine populo Missas dicunt: ideò iuxta morẽ antiquum in illis diebus dicunt, Benedicamus: in solemnitatibus verò, quia tunc populus conuenit, dicitur, Ite, Missa est. Prima tamen Missa in natali Domini in quibusdam locis clauditur per Benedi-

1. Thes. 5.

Luca 2.

Benedicamus Domino, eò quòd saluatoris natiuitas, de qua in illa agitur, paucis ab Angelo nunciata est, scilicet pastoribus, qui ministros ecclesiæ esse figurāt. Et prætereà sæpè quasi soli ministri in illa præsentes sunt. Alia tamen ratio scribitur in vij parte, sub ti. de Aduentu: & qui recedere non debent, sed interesse etiā secundæ Missæ in aurora. In diebus quoque ieiuniorū, clauditur Missa per Benedicamus, ad notandum, quod si Dn̄s semper benedicēdus: sit multò fortiùs hoc tēpore id facere debemus. Significat autem benedicamus, idem quod benedictio: de qua iam sub ti. de benedictione dicetur. Tertiò † finitur Missa per, Requiescāt 8
in pace, scilicet Missa pro defunctis, & tunc respondetur, Amen, id est, fiat. Optatur enim requies. † Rursus finis Missæ, finē mun- 9
di significat, Ite, missa est. vel Benedicamus Domino, libertatem quæ dabitur iustis in patria, vbi semper Deum benedicent.

SVMMA.

1 *Sacerdos, quo consilio aut intentione osculetur humerum Episcopi. Et quid in Romana Ecclesia. nu. 2.*

Quare sacerdos humerum Pontificis osculatur.

CAP. LVIII.

DIcto, Ite Missa est †, sacerdos qui adsistit Episcopo ad altare 1
in quibusdā ecclesiis mensam altaris, ad armū dextrū Pontificis osculatur, ostēdens hunc illū esse Pontificem: cui secundū legis figurā dexter arm⁹ separationis debebatur de hostiis salutaribus & pacificis. Sanè per humerū exprimitur principatus, secūdum illud propheticum: Factus est principatus super humerum eius. Principatū verò Saluatoris verè expressit vox Angelica, Prophetica, & legalis. Angelus enim dixit ad Virginē, Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Propheta dicit: Sedes tua in sæculum sæculi, virga regni tui, proptereà vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Moses inquit in lege: Lætamini simul cum eo cœli, & adorent eum omnes Angeli Dei. Ad quod designandum in Ecclesia Romana tres † humerū Pontifi- 2
cis osculantur, in signum reuerentiæ: videlicet primicerius, in principio: diaconus, in medio: & sacerdos in fine Missæ.

Esai. 9. *Luc. 1.* *Psal. 44.*

SVMMA.

1 *Benedictio super populum quorsum fiat. Et num. 3. 4. Et qualiter num. 2. Et vnde ea profecta ratio benedictionis. num. 5.*

9 *Benedictio à quo regulariter fiat.*

7 *Benedictio Episcopi qualiter fiat.*

8 *Missa absoluta, quid agendū, cùm à sacerdote, tū à populo. & n. 9.*

De benedictione nouissima. CAP. LIX.

Altari

1 ALtari seu humero osculatis, Episcopus vel Sacerdos † populum benedicit. Ritè quidẽ post cõmunionem benedicitur: quoniã sicut legitur Luc. vlt postquã Christus in cruce orauit, & coram discipulis manducauit, & reliquias eis dedit, eleuatis manibus benedixit eis. Vnde statuit Concilium Aurelian. de conse. distinct. j. cùm ad cœlebrandas, &c. præcedendi, vt populus ante benedictionẽ Episcopi, vel vbi ipse abest, sacerdotis, de ecclesia non discedat. Hæc autem vltima benedictio, super populũ, missionem spiritus sancti significat, quem Dominus ascendens in cœlum de cœlo misit in Apostolos, iuxta quod ipse promiserat eis. Accipietis (inquit) virtutem superuenientis in vos spiritus sancti, vt iam dictum est sub ti. de oratione nouissima. Vnde hæc benedictio per verbum oris & signum crucis exprimitur, quoniã *Act. 2.* *Act. 1.*
2 illa † missio per sonum aëris & linguam ignis innotuit: iuxta illud: Factus est repentè de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, &c. Et licet spiritus sanctus specialiter missus fuerit in Apostolos: quia tamen indiuisa sunt opera Trinitatis, missionem illam tota fuit trinitas operata. Ideóque benedictionem istam facit Episcopus in nomine Trinitatis, authoritate Psalmistæ dicentis: Benedicat nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus. *Act. 2.* *Psal. 66.*
3 Secundò † hæc vltima benedictio significat illam vltimam benedictionem: Venite benedicti patris mei, &c. Tertiò illam
4 quam Christus ascensurus † in cœlum discipulis dedit: vnde ea facta sacerdos se ad orientem vertit: quasi se Christo ascendenti *Matt. 25.*
5 commendans: Cæterùm benedictionis formam † legis expressit authoritas, dicente Domino per Mosen: Inuocabis nomen meũ super omnes filios Israël, & ego Dominus benedicam. Et iterũ per Prophetam: Effundam super vos spiritum gratiæ, & precum. Item Aaron, postquam sacrificauerat, extendens manum supra populum, benedixit illi. Leuit. 9. Item Moses & Aaron expletis hostiis & holocaustis intrauerunt tabernaculum testimonij, & posteà exeuntes benedixerũt populo. Leuit. 11. in fine. Huiusmodi ergo finales benedictiones à vetere testamen. sumuntur: quoniam & Iacob in fine vitæ suæ filiis benedixit, & Moses populo ante mortẽ, sicut & Christus discipulis ante ascẽsionem, vt prædictum est. Et inde est, quòd cùm separamur, comitiuam & protectiuam quærimus benedictionem. Sumuntur etiam ab eo, quòd Dominus præcepit dari benedictiones in monte Garizim, super legis obseruatores: sicut econuerso maledictiones in Hebal, super transgressores, à quibuss excomnicationes originem habuerint. xxj. distinctione, denique. *Zach. 12.* *Gen. 39.* *Deut. 33.* *Luc. 24.* *Deut. 27.*

Regul

Regulariter † autem maior minori benedicit. Vnde Abraham à 6
*Genes.*14. Melchisedech benedicitur, & non econuerso. Nullus ergo sacerdos maiori suo nõ innuente benedictionẽ dare nitatur, imò Episcopo missam audiente sacerdos celebrãs in cunctis illius licentiam & benedictionẽ exposcit. Sacerdos tamen missam celebrãs, potest benedicere etiã episcopo præsente & permittẽte, ac benedicere nolẽte, aliter nõ: prout in præmisso Concil. Aurelia. cauetur. Nam secundũ Hiero. xcv. d. eadẽ. Presbyter populũ benedicere potest, qui Christũ non metuit cõsecrare: illud autem quod in Carthagin. Concil. legitur. xxvj. q. v. ministrare, presbytero benedictionẽ super plebem fundere nõ licet: de solenni † benedictio- 7
ne soli Episcopo competenti, quæ fit per verba illa ista: Sit nomẽ Dñi benedictũ, &c. est intelligẽdũ: Rursus benedictio episcopalis fit per modũ manus impositionis. Vnde & Episcopus eos benedicẽs, tenet manũ more Aarõ, super populũ eleuatã: & exemplo
*Vct.*1. Christi, qui, vt præmissum est, corã discipulis mãducauit, in cœlum ascensurus, eleuatis manibus eis benedixit. Quia ergo soli
*Act.*6. Episcopi manus imponunt, quia sicut legitur in Act. Apost. soli Apostoli manus imponebãt, & nullus alius discipulus: ideò solẽnem benedictionẽ solus Episcopus dat. Sanè post benedictionẽ solennẽ, quæ fit per Episcopum, ante Agnus Dei, iterum benedici
Lucæ 14. solenniter in fine Missæ nõ oportet. In Missa tamẽ pro defunctis
*Act.*1. nõ benedicitur, prout sub tit. de fractione hostiæ dictum est. Placeat tibi, &c. quia Luca testãte Act. 1. † Dominus Iesus postquam 8
locutus est discipulis, benedicens illis, assumptus est in cœlũ, sedet ad dexterã Dei: ideò sacerdos nõ ad Christum solũ, quẽ nubes suscepit ab oculis eorũ, sed ad totã trinitatem sermonem dirigit dicens: Placeat tibi, &c. Qua oratione finita osculatur altare, ostendens, per hoc se præmissis omnibus deuotè toto mẽtis & corporis assentire affectu, quo facto recedens à cõspectu populi ingreditur vestiariũ: vel cortinã interponit, repræsentãs quòd, vt præmissum est, Christũ in cœlum ascendentem, nubes suscepit eum ab oculis intuentiũ, & sicut legitur Luc. vltim. recessit ab eis & ferebatur in cœlum. Si verò Episcopus Missam sacerdotis audiuerit, sacerdos ipse osculato altari, & depositis sacerdotalib. vestibus mox accedit ad Episcopum: & genua flectens coram illo osculatur eius manum. In hoc figurans magnam filij obedientiam, qui patri obediuit in incarnatione, in passione, in ascensione, & in aliis, quæ idem sacerdos in officio Missæ repræsentauit, & ostendens se illis fidem verã habere & consentire. Põtifex verò illi benedicit, quasi dicat, hic est filius meus benedictus, &c. Deinde statim dicũtur hymni illi: Benedicite † & laudate, vel in 9
totum

torum vel in patrem, quia Deo pro omnibus beneficiis gratias
agere debemus, quem in æternũ laudabimus. Vnde in Concilio
Agathen de consec.distinct.v.conuenit,ita legitur:Post conclu-
sionem matutinarum vel vespertinarum missarũ,id est, quæ di-
cuntur manè,vel circa nonam post hymnos,id est,postquam sa-
cerdos dixit:Benedicite & Laudate,capitula de Psalmis dicantur:
scilicet Confiteantur tibi Domine omnia opera tua.&c. & plebs *Psal.*44.
collecta oratione & orationis causa,ad vesperã ab Episcopo di-
mittitur,cum benedictione.Per hoc autem,quod dicit ad vespe-
ram,innuitur quòd loquitur Dominus de Missis,quæ in quadra-
gesima dicũtur,post quas statim vesperæ decantantur,de consec.
dist.j.solet:Et sic innuit, quod Episcopus vel Presbyter non de-
bet tunc benedicere,donec vesperæ sint cantatæ, quod tamen in
10 vsu non est.Postremò licet propter † propositum notandum est,
quòd benedictio mensę dupliciter inchoatur.Primò,quia maior
incipiens,dicit:Benedicite,& cæteri respondent: Dominus, quia
sicut debemus Domino per gratiarum actiones benedicere, ad
quod maior dicendo:benedicite,hortatur:sic & indigemus bene-
dici à Domino suæ gratiæ infusione,quã illi optantes postulant
respondendo:Dominus supple nos benedicat suæ gratiæ infusio-
ne. Secundo modo maiore incipiente: Benedicite,cæteri simili-
ter respondent:benedicite,ad ostendendum quòd ad Dei benedi-
ctionem debemus mutuò nos hortari.Potest etiam dici,quòd in
priori modo reuerentia Dei consideratur.Cùm enim responde-
tur,Dominus:supplendum est, benedicat:quia nos digni non su-
mus benedicere. In secundo verò reuerentia superioris Cùm
enim respondetur:benedicite, supplẽdum est:vos pater,quia mi-
nor maiore præsente benedicere non debet:deinde maiore ver-
sum inchoante cæteri coadiuuant ad dicendum: ad notandum,
quòd inferiores coadiutores sunt præpositorum in oneribus sup-
portandis.In nonnullis ecclesiis pueri benedicunt mensas,etiam
Prælatorum,pro eo quòd lectoris officiũ est benedicere panem.
Conuenientius tamen fit per Prælatos: exemplo Christi qui in *Lucæ* 24.
Emaus mensam coram duobus discipulis benedixit. Post omnia
in quibusdam ecclesiis benedicitur à sacerdote panis populo di-
stribuendus, exemplo Christi qui in deserto quinque panes be- *Ioan.*2.
nedixit,& ex eis quinque millia hominum satiauit:de quo pane
sub tit.de pacis osculo,dictum est:deinde sacerdos,& alij ad pro-
pria reuertuntur: Sacerdos quidem ad propria rediens,est Chri-
stus,qui legatione peracta, in gloriam patris ascendit. Et fideles
etiam reuertuntur, dum de carceris exilio liberati, in gloriæ li-
bertatem eripiuntur.

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

1 *Diuina officia colere debem⁹, exẽplo & typo Hierusalẽ cœlestis, ducti.*
2 *Esdras populum Israëliticum ad Dei laudes erudit. Ibique horæ canonicæ subijciuntur.*
3 *Nocturnũ tẽpus, refert tẽpus tenebrarũ, scilicet ante aduẽtũ Christi.*
4 *Horæ septem canonicæ, repræsentant septem hominis ætates.*
5 *Horis quatuor diei tantum, cur laudemus Deum: & non omnibus.*
6 *Horæ singulæ canonicæ, respondent singulis actibus passionis Christi.*
7 *Daniel induxit primus horas tres canonicas cãtari, tertiam, sextam (& nonam.*
8 *Maria virgo, iure laudanda est horis canonicis.*
9 *Mariæ virginis officium, ab Vrbano Papa institutum.*

ARGVMENTVM.

De diuinis officiis, tam nocturnis quàm diurnis in genere. CAP. I.

IN Exodo legitur 25. cap. in fin. Dominum dixisse ad Mosen: Omnia fac secundũ exemplar quod tibi in monte monstratum † est; quocirca nos cõformari 1
conuenit illi cœlesti Hierusalem, quæ Dñm laudare iubetur: & quæ sicut ait Apostolus ad Galat. 4. desursum est, & mater nostra est, præsertim in simul laudãdo Deum, iuxta illud:
Esaiæ 26. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, qui tota die & nocte nõ cessabunt laudare nomen Domini. Et in Apocal. 4. cap. habetur, quòd animalia requiem nõ habebant, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, &c. verumtamen militans ecclesia imitari plenè nequit triumphantẽ, quia sicut legitur in lib. Sapien. cap. 9. Corpus quod corrũpitur, aggrauat animã. Nequimus enim infirmitate nostra præpediente in singulis xij. diei horis, iugiter diuinis insistere laudibus, qm̃ necesse habet homo aliquando necessariis corpori intendere, iuxta illud Genes. 3. cap. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. l. distin. in cap. & ideò facimus quod possumus certis diei naturalis horis Deum laudando. Vnde Esdras † Pro- 2
pheta populũ Israëliticum de Babylonica captiuitate reuersum, docuit Deũ laudare, quater in nocte, & quater in die: vt vnumquodque quatuor elementorũ, ex quibus homo cõstat, per competentes horas obsequio se offerat Creatoris: videlicet de nocte in vesperis, in cõpletorio, in nocturnis, in diluculo, scilicet in laudibus matutinis. De die verò, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis. Vespertinum igitur officium quod est cuiuscunque officij initium, ad noctem pertinere probatur, quod secundùm Isidorũ lib. Etymolog. dicitur à vespera stella, quæ surgit nocte oriente.
Psal. 118. Verum Dauid inquit: Septies in die laudem tibi dixi, & rursus:

Media

Media nocte surgebã ad confitendũ tibi,&c. Quem ordinẽ Concilium Agathens. extrà de celebr. Miss. c.j. approbat & sancta Ecclesia seruat: qm̃ nocturnũ officiũ media nocte canitur. Reliquæ verò septẽ canonicæ horæ de die dicũtur, videlicet laudes matutinæ, quæ olim in aurora dicebãtur: licet hodie cũ nocturnis cõiungãtur, prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, & cõpletoriũ, quæ septem horæ vocãtur canonicæ, quasi regulares: extrà de pœnitent. & remis. quod in te: quia regulariter à sanctis patribus obseruatæ sunt. Nam κανὼν Græcè, regula dicitur Latinè. Missæ autem oblatio, propter tanti sacramẽti excellẽtiã, quod in ea cõficitur, super alias laudes est: & est laus per se, nec sub numero cõprehẽditur aliarũ. Propter quod & in hoc opere tractatũ per se obtinet specialẽ: quãuis nõnulli asseruerũt, illã fore de officio tertiæ siue nonæ pro eo, quia in his duab⁹ horis solet regulariter celebrari.

3 Sanè nocturnũ † officiũ, tempus miseriæ, quo genus humanum à diabolo tenebatur obsessum, repræsentat: diurnũ verò, nostræ redemptionis & liberationis per Christũ Solẽ iustitiæ factæ tempus significat, qui claritate suæ diuinitatis tenebras nostras illuminauit, & à seruitute diaboli nos eduxit. Qui ergo tantũ bonũ dono septiformis gratiæ Spiritus sancti adepti sumus, meritò se-
4 pties laudem Deo cantamus. Secundò, quia † dies naturalis repræsentat vniuscuiusque ætatem, non quã quilibet homo habet, sed quã si nõ peccasset, haberet. Quæ naturalis dies, septem habet varietates. Prima, est infantia, quæ per matutinas laudes repræsentatur. Secunda pueritia, quæ per primam. Tertia, adolescentia, *Psal.* 118.
quæ per tertiã. Quarta, iuuentus, quæ per sextã. Quinta, senectus quæ per nonam. Sexta, seniũ, quæ per vesperas. Septima, decrepita ætas, siue finis vitæ nostræ, quæ per completorium designatur. In his ideò singulis ætatibus Creatorem nostrũ super iudicia iustitiæ suæ laudare debemus. De infantia B. Nicolaus nobis ostẽditur in exemplum: qui quarta & sexta feriis virtute abstinentiæ materna vbera non sugebat, nisi semel in die: de aliis quoque ætatibus satis liquet. Tertiò, quia secũdùm Salomonem, septies in die *Prou.* 24.
cadit iustus per negligentiam, de pœnitent. dist. iiij. septies: ideò meritò septies, vt per orationis vigilantiam resurgere valeat, diuinum debet subsidium inuocare. Quartò, quia numerus septe-
5 narius vniuersitatis est. Cæterùm cùm xij. horæ diei † attribuantur, in quibus ab omnibus laudandus esset Dñs, quare in quatuor tantum diei horis in ecclesia psallitur? Respondeo, cùm in singulis horis, vt præmissum est, diuinis iugiter insistere laudibus nequeamus: q; in aliis minus fit, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis suppletur. In earũ namque qualibet dicãtur tres Psalmi:

& sic in quatuor horis numerus Psal. respõdet numero horarum.
Et quilibet Psal. continẽt versuũ octonarios, octauã resurrectio-
nis significãtes: de quib. sub tit. de cõpletorio, dicetur: per octona-
rios siquidẽ in horis psallim⁹, quia de resurrectionis gloria exul-
tamus. Rursus in qualibet horarũ ipsarum, dicitur ter super Psal-
mos gloria patri, &c. vt quot diei horæ nobis ꝓ corporis susten-
tatione, ad laborandũ cõcessæ sunt, toties in ipsis horis, & gloria
patri dicatur: vt per hoc in Dei seruitio omni hora nos esse mõ-
stremus. Siquidẽ tres glorificationes, quæ sunt in hora prima, in-
dicãt nos esse in Dei famulatu, in prima, secũda, & tertia horis: &
tres, quæ sunt in tertia, nos protegũt in quarta, & quinta horis, &
sexta: tres quoque quæ sunt in sexta, nos muniunt cõtra insidias
diaboli: in septima, octaua & nona horis. Nona verò, cũ suis glo-
rificationibus nos protegit in x. xj. & xij. horis. Posset etiam non
incõpetẽter dici, ꝙ sub prima duæ horæ cõprehendũtur: videlicet
ipsa prima, & secũda: sub tertia similiter tres, s. ipsa tertia, & quarta
& quinta: sub sexta similiter tres, s. ipsa sexta, septima & octaua:
sub nona duæ, s. ipsa nona & decima: vesperæ verò repræsentant
vndecimam, & completoriũ duodecimã. Sed, in pręmissis sex diei
horis, videlicet in prima iij. vj. ix. vesperis, & completorio, ideò
specialiter Deũ laudamus, & non in secunda, quarta, quinta, se-
ptima, octaua & decima, quia illæ in aliquibus prę aliis sunt pri-
uilegiatæ: prout in principio tractatus cuiuslibet earũ ostẽdetur,
propter ꝙ meritò in illis diuinũ celebratur officium. Nempè in
nocte Christus est comprehensus: † manè illusus, & hora prima 6
gentibus traditus: tertia, flagellatus, voce crucifixus: sexta, cruci
affixus: nona mortuus: vndecima, de cruce depositus: in duodeci-
ma, sepultus. Item in nocte spoliauit infernum: manè, surrexit.
In prima hora Mariæ apparuit: tertia, de monumento redeunti-
bus obuiauit: sexta, Iacobo: nona, Petro: vespera duobus discipulis
euntibus in Emaus scripturas aperuit. & se manifestauit. In com-
pletorio Apostolis pax vobis dixit, & cum eis manducauit. Has
autẽ horarũ laudes, qualiter absoluere debeamus, ostẽdit Bernar.
dicens: Fratres mei, immolantes hostiã laudis, iniungamus verbis
sensum, sensui affectũ, affectui exultationem, exultationi maturi-
tatem, maturitati humilitatẽ, & humilitati libertatem. Prætereà,
diutinæ psalmodiæ ideò à prima, tertia, sexta & nona, & non ab
aliis nomen sumpserũt, vt per eas Dei seruitiũ agamus: quoniam
Matt. 20. paterfamilias cõmemoratur in Euangelio exiisse illis cõducere
operarios in vineam suã, quæ sanctã significant Ecclesiam. Sunt
etiam, qui dicũt morem cantandi tertiã, sextam, † nonam fuisse à 7
Dan. 6. Daniele sumptũ, qui intellecto, quod Nabuchodonosor statuam
erexisset,

erexiſſet, quam omnibus adorandã præceperat intra domũ ſuã, & apertis feneſtris ter in die genua flectebat verſus Hieruſalẽ: quod Hier. exponẽs, dicit, hinc habet eccleſiaſtica traditio, quòd ter in die genua ſunt flectẽda, ſ. in tertia, ſexta & nona. In eiſdem
8 quoque † horis B. Virginem laudare debemus, ſ. in nocturnis ſiue matutino, quia tali hora, quædã ſtella apparet in cœlo quæ transmontana vocatur, cuius ductu nautæ perueniunt ad portũ: & ipſa B. Virgo, eſt ſtella transmontana, quia & ſi eam dignè laudauerimus, nos qui ſumus in hoc ſeculo, ducet ad portum ſalutis. Item, in prima: nam tũc apparet quædã ſtella, quę Diana vocatur, quã ſequitur Sol: & ipſa B. Virgo eſt vera ſtella Diana, quæ verũ Solem, ſcilicet Chriſtũ nobis portauit, quæ illuminat totũ mundum. Item in tertia: nam hora tertia conſueuimus eſurire, & ipſa portauit nobis panem verũ: ſcilicet Chriſtũ, cum quo eſt omnis ſatietas. Item in ſexta, quia illa hora magis feruet, & calefacit Sol: & ipſa laudanda, & roganda eſt, vt nos frigidos calefaciat in charitate, per Solem Chriſtũ quẽ genuit. Item in nona, quia illa hora Sol declinat ad occaſum, & ipſa iuuat nos, & protegit: cùm ad occaſum, id eſt, ad ſenectutẽ declinamus. Itẽ in veſperis, quia tũc incipit dies finiri: & ipſa laudatores ſuos in hora mortis defendit. Item in cõpletorio. Nam tali hora dies eſt cõpleta: & ipſa in cõplemento vitæ noſtræ pro nobis intercedit, & in æterna tabernacula recipi facit: vbi completũ eſt gaudiũ electorum. Offi-
9 cium † B. Mariæ inſtituit Vrbanus Papa cantari: vt dicetur in tit. de tempore aduentus. Nocturnale autẽ officiũ, nobis ad memoriam reducit tẽpus ab Adã vſque ad Noë. Matutinale tempus à Noë vſque ad Abraham. Prima, tempus ab Abraham vſque ad Moſen. Tertia à Moſe vſque ad Dauid. Sexta tẽpus à Dauid vſq; ad aduentũ Chriſti. Nona tempus ſequens vſque ad ſecundũ aduentum, qñ venturus eſt reddens vicem pro abditis. Per veſperas recolimus ſabbatũ, id eſt, requiem animarũ: poſt exitũ à corporibus vſque ad diem iudicij. Per completoriũ verò recolimus repletum numerũ, & conſummatũ gaudiũ ſanctorũ, quod complebitur in die magnæ feſtiuitatis, quando benedicti percipient regnum Dei. In hac igitur parte, de officiis eccleſiaſticis in genere tractare intẽdimus, videlicet de his, quæ in officio cuiuſlibet eccleſiæ dicuntur, De nocturnis, De laudibus, De matutinis, De prima, De tertia, De ſexta, De nona, De veſperis, De completorio.

S V M M A.

1 *Officium, quid.* 2 *Officium primitiuæ Eccleſiæ, primum cuilibet liberum, & vagum fuit abſolutum. Tandem poſteà à Hieronymo presbytero, procurante Theodoſio Imperatore, & mãdante*

Damaso Papa, ordine, canone, & legibus est distinctum & ornatum. nu. 3. 4 Officij ecclesiastici compilatores.

5 *Officium Gregorianum, per vniuersam ecclesiam diuulgatum fuit: & Ambrosianum solùm Mediolani celebrari concessum, idque post multas multorum Doctorum, Episcoporum, Conciliorum & Imperatoris altercationes, ac tandem missas sortes.*

6 *Oratio Dominica in principio & fine horarũ canonicarũ, dicẽda est.*

7 *Horarum singularum initio cur praponatur, Deus in adiutorium meum intende.*

8 *Hora tribus modis incipiũtur, eò quòd tribus modis cõtingit peccare.*

9 *Dæmones non secus timent signum crucis, quàm baculum, quo percussi fuerunt.*

10 *Crux Christi, multipliciter & variè prafigurata in veteri testamento.*

11 *Crucis signo armatur ecclesia, confunditur ciuitas Diaboli.*

12 *Crucis signum, tribus digitis est imprimendum.*

13 *Crucis signũ quàm variè fiat. & nu. 14. Et vbi sit faciendũ. nu. 15.*

16 *Crux est quadripartita, & quid denotet ea forma.*

17 *Gloria patri, principio omnium horarum dicendum. Excepto mortuorum officio. nu. 18 Et quid ille versus portendat nu. 19. 20. Et quot vicibus dicatur in nocturnis festiuitatum. nu. 21.*

22 *Gloria, quid.* 23 *Hymnus, vnde natus primum. Et quid.*

24 *Hymni, an & vbi pracedant Psalmos: aut econtrà.*

25 *Hymnus, Psalmus, & Canticum, an & quid differant.*

26 *Antiphona vnde ortum habuerint. Et vnde dicantur. nu. 27. 30. 31. Et qualiter cantentur. nu. 28. 29.*

32 *Neuma quid. Et quid differat à dictione pneuma.* 33.

34 *Ada & Eua nomẽ nascẽtes hodie exprimũt, quãuis fuerit mutatũ.*

35 *Neuma vbi maximè sit vsus.* 36 *Psal. cur dicantur alternatim.*

37 *Psalmi dicuntur sex in diuinis horis.*

38 *Psalmus idem, cur in diuersis solennitatibus legatur.*

39 *Psalmi graduales, quot: & vnde dicti.*

40 *Versiculi in diuino officio cur dicantur. Et vnde dicantur.*

41 *Versiculi cur dicantur ante lectiones, in nocturnis.*

42 *Versus, quid notet.* 43 *Lectiones matutinales quid significent.*

44 *Benedictionẽ petẽs ante lectiones, cur dicat dõne, potius quã Domine.*

45 *Genu vtrũque flectendũ in ecclesia: Dominis autẽ alterũ tantum.*

46 *Lectionibus finitis dicitur, Tu autem Domine, & cur ita.*

47 *Lectionum pluralitas quid notet.*

48 *Ordines duo sunt in ecclesia, & lectionum duo modi, siue forma.*

49 *Lectiones quotuplici fine terminentur.*

50 *Lectio nona, cur instituta nomine Trinitatis.*

51 *Capitula cur dicantur in officiis.*

52 *Lectionum author, cur non exprimatur in nocturnalibus, siue in diurnalibus.*

Quid sit officium, & de eius institutione & partibus. CAP. II.

1 EST autem † officium, secundùm Isidorũ, proprius vel cõgruus actus vniuscuisque personæ, secundũ mores ciuitatis, vel institutæ professionis: Alia namque habent instituta Monachi, alia Canonici, alia Eremitæ, & sic de reliquis. Et dicitur officiũ, secũdũ Hierony. in libro de officiis, ab efficiendo, quasi efficiũ, ab efficio, efficis, vna litera in aliam propter decorẽ sermonis mutata. Vnicuique etenim conuenit suũ efficere officiũ. Vel secũdùm Isidorũ, officiũ dicitur, vt quisq; illa agat, quæ nulli officiant, sed
2 omnibus prosint. † Cæterũ in ecclesia generaliter nil canendum aut legendũ est, quod à sancta Rom. ecclesia canonizatum & approbatum expresse, aut per patientiã non sit. In primitiua tamen ecclesia diuersi diuersa quisq; pro suo velle cantabant, dummodò quod cantabãt, ad Dei laudẽ pertineret. Quædã tamẽ officia obseruabantur ab omnibus ab initio cõstituta, vel ab ipso Christo, vt oratio dominica: vel ab Apostolis, vt symbolus. Succedentibus verò tẽporibus, quia ecclesia Dei propter hęreses scissa est, Theo-
3 dosius Imperator, hæreticorũ † extirpator, rogauit Damasum Papã, vt per aliquẽ prudẽtẽ & per catholicũ virũ ecclesiasticũ faceret officiũ ordinari. Vnde idẽ Papa præcepit Hierony. presbytero, tunc in Bethleem cum Paula & Eustochio & aliis virginibus morãti, qui prius sub septẽ Apostolicis Romæ vixerat, quatenus officiũ ecclesię ordinaret. Ipse nãq; nouerat linguas quatuor, Hebraicã, Græcã, Caldaicã, & Latinã, quod ille obtẽperans fecit. Ordinauit itaq; quantũ de psalmis in Dñica, quantũ in secunda feria, & quantũ in tertia feria, & sic deinceps legeretur. Euangelia

quoq; epiſtolas, &c. quæ de nouo & veteri teſta. in eccleſia legũtur, præter cantũ, magna ex parte ordinauit: cuius operis exẽplũ idem Hier. Romã miſit, & à Damaſo Papa canonizatũ eſt, & præceptum à cunctis eccleſiis obſeruari, & appropriatũ eſt ipſi Damaſo, propter authoritatẽ ſuã quã interpoſuit. C. de vete. iu. enu. l. tanta. Conſequenter † tamẽ B. Gregorius, & Gelaſius orationes, 4
& cantus addiderũt, & lectionibus & euangeliis Reſponſoria coaptauerũt. Gradualia verò, Tractus, & Allelu-Ia Ambroſius, Gelaſius, & Gregorius ad Miſſam cãtari inſtituerunt. Pleriq; quoq; alij Doctores eccleſiæ aliqua alia ſuperaddidiſſe noſcuntur. Sancti enim Patres non ſimul omnia ad decorẽ officij pertinẽtia, ſed diuerſi diuerſis tẽporibus ordinauerunt. Vnde & Miſſæ inceptio tres habuit varietates. Aliquando enim à lectione inchoabatur, prout fit hodie in ſabbato ſancto. Poſteà Cœleſtinus Papa Pſal. ad Miſſæ introitum dici inſtituit. Gregorius verò introitus cum cantu ordinauit. Legitur † in vita B. Eugenij, quod dũ adhuc offi- 5
cium Ambroſianũ magis, quã Gregorianũ ab eccleſia ſeruaretur, Adrianus Papa conciliũ cõuocauit, vbi ſtatutũ eſt, quod Gregorianũ deberet vniuerſaliter obſeruari, ad quod Carolus Imperator omnes clericos minis & ſuppliciis per diuerſas prouincias cogebat libros Ambroſiani officij cõburens. Beatus verò Eugenius ad cõciliũ quoddã propter hoc cõuocatũ veniẽs, inuenit ipſum conciliũ per triduũ iam ſolutũ, inducẽs Dñũ Papã quod omnes Prælatos qui cõcilio interfuerãt, & iam per tres dies receſſerãt, reuocaret. Cõcilio igitur iterũ cõgregato, omniũ patrũ fuit vna ſentẽtia, ꝙ Miſſale Ambroſianũ & Gregorianũ ſuper altare S. Petri Apoſtoli ponerẽtur, plurimorũ Epiſcoporũ ſigillis munita, & fores eccleſię clauderẽtur: & ipſi tota nocte orationi inſiſterent, vt Dñs per aliquod ſignũ indicaret, quod horũ magis ab eccleſia ſeruari vellet, ſicq; per omnia factũ eſt. Manè igitur eccleſiã intrantes, vtrunque Miſſale ſuper altare apertum inuenerunt, vel, vt alij aſſerunt: Miſſale Gregorianũ penitus diſſolutũ, & huc, illucq; diſperſum inuenerunt: Ambroſianũ verò ſolũmodo apertum ſuper altare in eodẽ loco, vbi poſitũ fuerat, inuenerũt. Quo ſigno edocti ſunt diuinitus Gregorianũ officium per totũ mundum diſpergi: Ambroſianum verò tantùm in ſua eccleſia obſeruari debere & ſic vſq; hodie ſeruatur. Siquidẽ tẽpore Caroli Imperatoris officiũ Ambroſianũ præcipuè dimiſſum eſt, & Gregorianum Imperiali authoritate plurimũ adiuuante, diuulgatum. Ambroſius enim multa inſtituit, iuxta ritum Græcorum, vt dicetur infrà, vbi de hymnis agetur. † Vt autẽ muſcæ morientes abi- 6
gantur, & mens orationis ſerenetur, vt dignè cum Deo loquatur

tur:vt si mente nõ orauerit, Dñs in furore non irascatur:sed misereatur, ideò laudabili consuetudine inductum est, vt sacerdos ante canonicarũ horarum initia, & in fine dominicæ orationis, & ante horas B.Mariæ,& in fi.Aue Maria,&c.voce submissa præmittat.Vnde in concilio Gerungin.de cõsec.d.v. id semper statutum est, vt etiã post singulas horas dicatur:ne diabolus de corde sacerdotis rapiat,si quid boni ibi seminatum est. Vnde in primitiua ecclesia post quãlibet horã, alta voce absq; alia oratione dicebatur,quod adhuc ecclesia Lateran.dicitur obseruare.Quidam etiã in fine horarũ dicunt:Dñs det nobis suã pacẽ. De hac domi-
7 nica oratione sub prima,&sub vesperis dicetur.† Quia verò Dominus ait in Euãgelio:Sine me nõ potestis facere quicquã:ideò in singulis diurnis horis sacerdos incipit:Deus in adiutoriũ meũ intẽde:& singulæ finiũtur, per Deo gratias:& sic initium & finis referuntur ad idẽ.s.ad Deum,qui est α,& ω,id est, principium & finis.xxxv.d.ab exordio.dicẽdo igitur, Deus in adiutorium meũ intende:mater ecclesia inuitat homines. Iuxta illud:Venite filij, & audite me:quod ideò introductum est,quoniã dũ arca Dñi ad portandum leuabatur, dicebat Moses:Surge Domine, i. surgere fac:& dissipentur inimici tui,& fugiãt,qui oderunt te à facie tua. Sic & sacerdos noster dicit Deus in adiutoriũ meum intẽde:hoc est,præsta mihi auxiliũ in resurgẽdo à peccatis:& contra varios inimicos,qui tuã circũdãt ecclesiã.Per arcã enim intelligitur ecclesia,quæ vsque in finẽ circũdabitur à persecutoribus,siue apertis siue occultis:sicut arca ab inimicis circundabatur. Orat ergo sacerdos,ne inimici præualere valeãt,aliquos à cœtu fideliũ per astutiã forsitã separando.Cũ enim persecutio iusti sit à leone,id est,à diabolo,impetu.id est,manifestè sæuiẽte: vel à dracone, id est,à diabolo:in insidiis, id est,occultè persequente, omnes clament:Deus in adiutoriũ meum intẽde.vij.q.j.§. cũ verò. præterea,cum secundũ Apost.in Dei nomine omnia faciẽda sint. xxvj. q. vlt. non obseruetis. meritò est ab eo inchoandum. Circa hoc notãdũ est, quod cõtingit tribus modis peccare:videlicet corde,
8 ore,&opere:ideoq; †tribus diuersis modis horæ inchoãtur,videlicet completorium per Cõuerte nos Deus,cõtra peccatum cordis:matutinum,per Domine labia mea aperies,contra peccatum oris.Aliæ verò oẽs diei horæ per Deus in adiutoriũ,cõtra peccatum operis. Et quoniã in peccato cordis, & oris est aliquid operis:ideò in omnibus horis tã diurnis,quã nocturnis dicitur,Deus in adiutoriũ meum intẽde, cõtra peccatũ operis. Monachi verò dicunt primò,in nocturnis, Deus in adiutorium meum intende.Posteà: Domine labia mea aperies: quia sine adiutorio Dei,

Ioan. 13.
Psal. 33.
Num. 10.
Coloss. 3.

nec cor nec labia ad ipsius laudem aperire valeat. Io. 15. Sine me
nihil poteſtis facere. Interea verò ſacerdos cùm dicit: † Deus in 9
adiutoriũ meũ intẽde, ſigno crucis ſe munit, ad effugandã illius
virtutẽ, ſ. quãlibet diaboli verſutiam, & poteſtatem. Valdè enim
timet ſignum crucis: Vnde Chryſoſt. Vbicunque dæmones ſignũ
crucis viderint, fugiunt, timẽtes baculum, quo plagã acceperunt.
Stephanus quoque Papa de conſc. d. v. nunquid. ait: Nunquid non
omnia chriſmata, i. ſacramenta, quæ cum chriſmatis vnctione
præſtãtur, ſacerdotalis miniſterij crucis figurà, id eſt, ſigno perfi-
ciuntur? Nunquid baptiſmatis vnda, ſine cruce ſanctificata, pec-
cata relaxat? & vt cætera prætereamus, ſine crucis ſignaculo, quis
ſacerdotij gradus aſcẽdit? Baptizãdus quoque ſigno crucis ſigna-
tur in fronte, & in pectore. De profundo quidẽ crucis myſterio,
dicetur in vj. parte ſub tit. de paraſceue. & hic etiã aliqua ſuppo-
namus. † Sanè crux Domini multipliciter fuit in vete. teſta. præ- 10
figurata. Legitur ſiquidem, quod Moſes ad mandatum Domini
æneum ſerpentem erexit in palo, in deſerto, pro ſigno, quẽ aſpi-
cientes qui percuſſi fuerunt à ſerpentibus, illico ſanabantur. Nu.
Ioan. 3. 20. quod ipſe Chriſtus exponens inquit, in Euangelio: Sicut Mo-
ſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet filiũ ho-
minis: vt omnis qui credit in ipſum, nõ pereat: ſed habeat vitam
Gen. 48. æternam. Legitur etiã quod cum Ioſeph applicuiſſet Manaſſen &
Effraim ad Iacob, ſtatuens maiorem ad dextram & minorem ad
ſiniſtram, vt eis ſecundùm ordinem benediceret: Iacob manus
cõmutans, i. in modum crucis cancellans, dexteram poſuit ſuper
caput Effraim minoris: & ſiniſtram ſuper caput Manaſſe maio-
Deut. 48. ris, & dixit: Angelus qui eruit me de cũctis malis, benedicat pue-
ris iſtis, &c. Itẽ Moſes ait: Die ac nocte erit vita noſtra pendens:
& videbitis & cognoſcetis. Chriſtus enim nocte fuit in cruce pẽ-
dens: quia tenebræ factæ ſunt ab hora ſexta, vſq; ad nonã. Quod
etiã fuerit pendens, certum eſt. Rurſus legitur Ezechielis 9. Eze-
chiel laudauit Dominum dicentẽ ad virum veſtitũ lineis, habẽ-
tem attramentariũ ſcriptoris ad renes: Tranſi per mediã ciuitã-
tem, & ſigna Thau in frontibus virorũ dolentiũ, & gementium:
& poſt hæc dixit vij. viris: Trãſite per mediã ciuitatẽ, & percuti-
te omnẽ, ſuper quẽ non videbitis Thau: nemini parcet oculus ve-
ſter. Item Hier. Cõgregabo omnes gentes, & erit eis in ſignum
Eſaiæ 9. Thau. Item alibi. Et erit principatus eius ſuper humerum eius:
Chriſtus enim portauit ſuper humeros crucẽ, in qua triumpha-
Apoc. 7. uit. Ioãnes quoque vidit Angelũ aſcẽdentẽ ab ortu Solis, haben-
tem ſignum Dei viui: & clamabat voce magna quatuor Angelis,
quibus datum eſt nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere
terræ

terræ & mari, neque arboribus quousq; signemus seruos Dei in frōtibus eorum. Item, lignum missum in Marath aquas dulcorauit amaras. & ad lignū missum in Iordanē, ferrum quod inciderat, enatauit: hoc est, lignum vitæ & in medio Paradisi: de quo sapiens protestatur: benedictū lignum, per quod fit iustitia: quoniā *Exod.15.*
11 regnauit in ligno Deus. Hoc † ergo crucis signo se armat ecclesia in pectore, & in fronte: significans crucis mysterium esse corde credendū: & manifestè ore confitendū. Per hoc enim signum confunditur ciuitas diaboli, & triumphat ecclesia, terribilis vt castrorum acies ordinata: iuxta illud: Terribilis est locus iste, &c. *Gene.31.* & alibi: Vidi ciuitatem magnam sanctam Hierusalem, nouam, *Sapiē.14.* &c. Aug. tamē dicit xj. dist. Ecclesiasticarū, quod nulla scriptura
12 noui testa. vel vete. docet fideles crucis signaculo insigniri. † Est autem signum crucis tribus digitis exprimēdum: quia sub inuocatione trinitatis imprimitur. De qua Propheta ait: Qui appendit tribus digitis molem terræ. Esa. 40. Pollex tamen supereminet, quoniam totam fidem nostram ad Deum vnum & trinum referimus: & mox post ipsam inuocationem trinitatis potest dici versus ille: Fac mecum Domine signum in bonum, vt videant *Psal.85.* qui me oderūt, & cōfundantur: quoniam tu Domine adiuuasti & cōsolatus es me. Iacobitæ verò asserentes sicut & Eutichiani, vnā tantum naturā scilicet diuinā esse in Christo: & sicut vna est persona, vno tantùm digito se signare dicuntur: quorum error in canonibus extirpatur xij. dist. cap. j. & ij xxiiij q. iij. quidam vet. Eu-
13 tichiani. † Verùm quidam signant se à fronte deorsum in quo illud exprimitur mysteriū, quòd inclinauit Deus cœlos, & descendit in terram. Descendit quidem, vt nos de terra eleuaret in cœlum. Deinde à dextra ad sinistram: primò vt æterna, quæ per dextram, temporalibus, quæ per sinistram significantur, præferendo designent. Secundò ad notandū, quòd Christus de Iudæis transiuit ad gentes. Tertiò, quia Christus à dextra, id est, à patre veniens, diabolum, qui per sinistram significatur in cruce peremit. vnde: Exiui à patre, & veni in mundum. Alij verò signū crucis à sinistra, producunt in dextram fulti authoritate illa: Egressus eius à patre, excursus vsque ad inferos: recursus ad sedem Dei. Incipiunt enim se signare à parte superiori: quæ patrem significat, & descendunt ad inferiorem, quæ mundum designat: deinde à sinistra parte, quæ infernum, producunt ad dextram, quæ cœlum significat. Nam Christus descēdit de cœlo in mundum: de mundo ad infernum: ab inferno ascendit in cœlum: vbi sedet ad dexteram Dei patris. Secundò hoc faciunt, ad insinuandum, quia de miseria trāsire debeamus in gloriā: & de vitiis, quæ *Psal.27.* *Ioan.16.*

per

per ſiniſtrã ad virtutes,quæ per dextrã ſignificãtur: vt legitur in euãgelio Mat.nam & Chriſtus de morte trãſiuit in vitã. Tertiò, quia Chriſtus à tẽporalibus,ad ęterna per fidẽ crucis nos eleuat.
† Conſiderandũ autẽ eſt,quòd qui à ſiniſtra perducunt in dextrã 14
ſeipſos,& alios pariter cõſignãt: ſed tunc ſuper illos ſignũ crucis à dextra in ſiniſtrã producũt:quia non cõſignant eos,quaſi vertẽtes dorſum: ſed quaſi faciem præſentantes: ſed & cũ ſuper alios principaliter ſignũ crucis imprimunt, etiam ſeipſos à ſiniſtra in dextrã,ſed alios à dextra in ſiniſtrã conſignant. † Sanè regulari- 15
ter in omnibus euãgelicis verbis debemus facere ſignũ crucis vt in fine euãgelij, ſymboli, dominicæ orationis, gloria in excelſis Deo,ſanctus, Agnus Dei, benedictus dominus Deus Iſraël, magnificat,& nunc dimittis:& in principio horarũ,& in fine miſſæ, quando ſacerdos dat benedictionẽ:& etiã vbicunq; de cruce vel crucifixo mentio fit:quæ etiã omnia ſtando, ſicut & euangelium audire debemus. In omni etiã actu noſtro ſignum crucis facere debemus.Vnde Amb.ad omnẽ actum inceſſúmve,manus impingat in crucẽ.† Et aduerte, quoniã crucis figura quadripartita eſt: 16
vel propter quatuor elementa,quæ in nobis viciata,Chriſtus ſua paſſione curauit: vel propter homines,quos ex quatuor partibus orbis ad ſe traxit:iuxta illud:Si exaltatus fuero à terra,omnia traham ad meipſum. Vel & hæc quadratura pertinet ad moralitatem: habet enim longitudinẽ, latitudinem,ſublimitatem,& profundum. Profundum eſt acumen,quod terræ infigitur: longitudo eſt inde ad brachia: latitudo eſt in expãſione:latitudo ſeu ſublimitas, eſt à brachiis vſq; ad caput.Profundũ ſignificat fidem, quæ eſt poſita in fundamento: altitudo,ſpem quæ eſt repoſita in cœlo:latitudo, charitatẽm,quæ eſt ad ſiniſtrã:& ad inimicos extenditur:longitudo,perſeuerantiã,quæ ſine fine concluditur. De hoc dicetur in vj. parte ſub titul. de paraſceue. De ſigno crucis, quod fit in principio,& in fine euangelij,dictum eſt in iiij.parte ſub tit.de euangelio.Poſt Deus in adiutoriũ meum intende, &c.
ſtatim † in ſingulis horis ſubiicitur, Gloria patri & filio. Sicut 17
erat, &c. quos duos verſus beatus Hiero.ſcripſit inter opuſcula, quæ Papæ Damaſo miſit:& ipſius rogatu idem Damaſus illos in fine pſalmorũ cãtari inſtituit:ipſum tamẽ verſum, Gloria:Nicæna ſynodus dicitur edidiſſe. Quia enim Dominus dixit: Adhuc te loquẽte ecce adſum, ideò quaſi iã nos intellexerimus exauditos eſſe,gratiarũ actiones trinitati tribuimus, dicẽtes:Gloria patri,&c. † In exequiis tamẽ mortuorũ nec Deus in adiutoriũ, nec 18
Gloria patri dicimus:quia in illis ſaluatoris exequias imitamur: in quib.hæc ceſſant:prout in ſeq. parte ſub titul. de v.feria cœnæ Domini

Domini dicetur. Similiter post vnumquéq; psalmū,dicetur Glo-
19 ria patri, &c. quia † versus iste totius trinitatis simplex laus est.
Psalmus nanq; bonam operationē significat: qua finita meritò
Deo gloria dāda est:qui pro omni opere bono laudandus est, &
nūc,& semper,sicut laudādus erat in principio, quādo cælum &
terram creauit. Sicut enim sibi soli laus est de creatione cæli &
terræ:sic & ei laus est de omni opere bono,nūc & sēper.In præ-
misso quidē versu,Sicut erat in principio,&c. multipliciū tempo-
rum varietas demōstratur: videlicet, in Sicut erat in princi. præ-
teritum: in & nunc,præsens: in & semper, futurū & æternū,in &
in secula seculorū,longitudo magna.Vnde Orig. Quoties secula
seculorum nominantur,fortasse licet nobis ignotus, tamē à Do-
20 mino statutus aliquis terminus indicatur. † Legitur quod Ilde-
brādus Prior Cluniacen.factus Papa,Gregorius dū in minoribus
agens:legationis officio fungeretur archiepiscopū Ebredun, de
simonia accusatū & accusatores omnes corrūpentem,ita vt con-
uinci non posset,miraculosè conuicit:præcepit enim illi,vt dice-
ret versum Gloria patri & filio,&c.Ille verò licet expeditè dice-
ret Gloria patri & filio,tamē & spiritui sancto proferre nō pote-
rat:quippè quia in spiritū sanctum peccauerat.Reatū ergo suum
cōfessus,& depositus:mox expeditè spiritui sancto pronuntiauit.
21 Et nota,quod gloria patri dicitur.xxiiij.vicib⁹ in nocturnis † fe-
stiuitatū:prout dicetur in vj.parte sub tit.de feria v.cœnæ Domi-
ni:quod fit in honorem duodecim apostolorū,qui sunt xij. horæ
Dei.id est Christi à vero Sole illuminatæ:& sunt xij.horæ,noctē
id est,ecclesiam illuminātes:qui Dominū gloriæ in nocte huius
22 seculi prædicauerunt.Tullius† dicit,quod gloria est frequens de
aliquo fama,cū laude.Amb.dicit,quod gloria est clara cum lau-
de notitia.Augustinus dicit in v.dist.de ciuitate Dei.de gloria se-
culi,quod gloria, est iudicium hominū benè de hominibus opi-
natum.Et post,gloria patri subiicitur,allelu-Ia:de quo sub tit.de
23 prima dicetur.Hymni † quoq; tam ex institutione Gelasij Papæ,
quàm ex approbatione conciliorum Toletani, & Agathenen.de
consec.dist.j.de hymnis.& dist.v.cōuenit.in singulis diuinis offi-
ciis canuntur.Est autem ὕμνος Græcè,Latinè laus Dei,cum can-
tico,vel vox humana in laudem Dei metricè cōposita. Cāticum
verò est exultatio mentis habita de æternis in vocem humanam
prorūpens:quia verò psalmi sunt hymni,vnde & psalterium,dici-
tur liber hymnorum: ideò in quibusdam Ecclesiis hymnos non
cantant:quod tamen approbandum non est, quoniam non sine
causa sunt à sanctis patribus instituti:& præterea nō omnis hym
nus psalmus est,vt quando nil operādo,Deum cum mentis exul-
tatione

tatione laudamus, propter quam laudẽ exprimendam hymnus cantatur. Psalmi verò opera bona significant: vt infrà dicetur. Illud † autẽ notandum est, q in diuinis officiis hymni præcedunt 24
psalmos, in nocturnis verò, scilicet in vesperis, cõpletorio, & laudibus matutinis ecõuerso. Dies enim pertinet ad spirituales, qui habent gaudiũ conscientiæ: nox pœnitentes, qui habent remorsum cõscientiæ, illos exultatio inducit in operationẽ, quibus di-
Psal. 32. citur: Cantate ei cãticum nouum, benè psallite ei in vociferatione. Istos per operationẽ oportet venire ad exultationem. Idcirco in diuinis officiis hymni præcedunt psalmos. In nocturnis verò ecõuerso: in vesperis autẽ & in prima quo loco hymni canentur, ibi dicetur. Rursus stando hymnos cãtamus, in erectione corporum ostendentes quod in laudando Deum corda sursum erecta habere debemus. Veruntamen, nisi mẽs consonet linguæ, certum est, vocẽ quantũlibet clamorosam Domino nõ placere. † Diffe- 25
rentia ergo est inter psalmũ, hymnum, & cãticum. Nam in psalmo opera, in hymno laus, in cãtico, mẽtis exultatio intelligitur: de quo dicetur sub tit. de laudibus matutinis. De his tribus dicit Apost. ad Colos. 3. in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus cãtantes & psallentes in cordibus vestris domino. xciij. di. cãtantes. & in his tribus varietatibus omne genus musicorũ accipi potest, prout iam dicetur in no. test. Hilar. Pictauen. Episcopus primus hymnorũ carmine floruit, & post eum Ambro. ideóq; hymni Ambrosiani dicũtur, quia eius tẽpore plurimũ in Ecclesia Mediolanen. cantari cœperunt. Posteà verò in Ecclesiis occidentalibus quæcunq; carmina in Dei laudẽ benedicuntur, hymni vocãtur; Aug. dicit in lib. confessionũ, quod cum Amb. à Iustina imperatrice Ariana perfidia dãnata, persecutionem pateretur, & intra Ecclesiam cum plebe catholica insidiis vrgeretur, instituit hymnos & psalmos secundũ morem orientaliũ decantari: ne populus mœroris tædio contabesceret, quod ad omnes fuit postmodum deriuatũ. Et aduerte, quod in quibusdam Ecclesis hymnus natalis Domini, & festorũ illius septimanæ sub eodem cantu dicuntur. Ratio est, quoniam sicut mẽbra ad caput, sic sancti se habent ad Christum, à quo, sicut à capite influẽtiæ æternę beatitudinis participare noscũtur. Quia igitur hoc inchoatũ existit in eius natiuitate, consummatum in resurrectione: quia tunc chirographus damnationis deletus est, & reseratum cœlũ, quod tot annis mansERAT clausum: idcirco eo præcipuè tẽpore in solẽnitate sanctorũ sub cãtu solennitatis Christi rationabiliter recoluntur. Hoc autem non contingit in cantu hymnorum paschalis tẽporis, in quo significatur, quod sanctorũ gloria in ipsis nõdũ totaliter est perfecta,

fecta, propter appetitum resurrectionis corporũ suorum: & ideò
26 ipsi Christo nondũ totaliter cõformantur. Antiphonæ quoq; † in singulis horis ex institutione B. Ambrosij dicuntur, pro eo quod B. Ignatius tertius à B. Petro, Antiochenus episcopus audisse legitur, in tripartita historia super quẽdam montẽ angelorum choros antiphonas canentes. Inde enim Græci primò antiphonas cõposuerunt: & eas cum psalmis in choro, quasi in chorea cantari ordinauerunt: qui mos ad vniuersas transiuit Ecclesias: vt iã vbique antiphonæ decantarentur. Dicuntur autẽ antiphonæ, respectu ad psalmodiã, cui respondent: sicut & responsoria, respectu ad historiam. vnde & antiphona dicitur quasi ante psalmum sonãs.
27 † Inchoatur enim ante psalmum, qui opus significat: ipsa verò significat charitatis copulam seu mutuam dilectionem, sine qua opus non prodest: & per quam opus incipit meritoriũ esse. Rectè igitur, secundũ eius tonum, melodia psalmi informatur: quia dilectio opera nostra informat: & secundùm hoc dicitur ab ἀντὶ, quod est cõtrà, & φόνος quod est sonus: quia psalmus secundùm melodiã eius intonatur, & manus operatur, secundùm quod charitatis igniculo excitatur. Psalmus autem antiphonæ intermiscetur, quia fides per dilectionem operatur. Verùm antè psalmum imperfectè, & post perfectè dicitur: quia charitas in via imperfecta habetur, seu hîc initiatur: sed in patria per bona opera, quæ hîc ex charitate fiunt perficietur: iuxta illud Esa. Viuit dominus cuius ignis in Sion, & caminus in Hierusalem. In præcipuis tamẽ festiuitatibus, etiam ante psalmum perfectè dicitur, ad notandũ, quod in illis perfectiores in bonis operibus nos exhibere debe- *Esa 31.*
28 mus. † Inchoatur quoq; ab vno vnius chori, & finitur à pluribus vtriusq; chori Primò, quia charitas ab vno scilicet Christo incipit: & in membris eius consummatur ab ipso sicut ipse dicit in euangelio Ioan. Mandatũ nouum do vobis, &c. Deus enim prior dilexit nos: vnde & nos cõmuniter dilectioni eius correspondere debemus. Secundò, ad notandum, ꝙ vox prædicatorum, quæ semper ad vnitatem tendit, nos monet, vt quod vnusquisque singulariter operando, acquirit, alteri per dilectionẽ porrigat: vt si vnus addiscit in scholis, & alter seminat in campo, tempore fru- *Ioan. 13.* *1. Ioan. 4.*
29 ctus doctor seminanti doctrinã porrigat, & sator doctori panẽ. † Cæterũ antiphona post psalmos cõmuniter ab omnibus cãtatur: quia de dilectione cõmune gaudium surgit: Cantatur etiã à duobus choris alternatim ad notandum mutuã dilectionẽ siue charitatem, quæ in paucioribus quã duobus consistere nequit. Coniungit ergo antiphona duos choros: vt charitas per bonum opus
30 coniungat duos fratres. Isidorus dicit in libr. vj. ethi. † quòd

αὐτιφ

ἀντίφωνον Græcè, interpretatur Latinè vox reciproca : quia duo chori siue de vno advnũ reciprocãdo, vicissim melodiarũ cantus alternãt: quasi duo Seraphim duóque testamenta inuicẽ sibi conclamãtia. Vnde clerici antiphonas cãtantes, nõ vertũt vultus ad altare, sed se ad inuicẽ versis vultibus respiciunt: quod genus canendi Græci adinuenisse traduntur. Est † itaque antiphona, quędam cantilena diuinis laudibus ad recreationẽ inserta. Nihil em̃ 31
amplius charitate recreat animos, quæ quia modulãdo cantatur,
Psal. 46. mentis iucunditatẽ significat, iuxta illud Psal. Psallite sapienter: tunc enim iucunditas sapida est, cum de Deo est. Tunc etiã manus sub pennis sunt. Ezech. 1. & in Prouer. Beatus vir, qui inuenit
Prouer. 3. sapientiã & qui affluit prudẽtia: quia qui habet iucunditatẽ mẽtis de æternis, de facili affluit prudẽtia, i. bonis operibus, quibus sibi prouidet in futuro. Vel secundũ Mosen, antiphona, est quædam vox, qua sibi inuicem angeli colloquũtur Sex autẽ antiphonæ quę diebus feriatis ante Psal. nocturnales dicũtur, de Psal sumuntur & bonorum operum perfectionem, vel sex opera misericordiæ designant, quoniã senarius numerus perfectus est. Illæ verò, quæ dicuntur super benedictus in laudibus: & super magnificat in vesperis, de euangeliis dierum, in quibus dicuntur su-
Psa. 88. muntur, exceptis illis, quæ in v. feria dicuntur: prout dicetur in vj. parte. sub v. feria secundæ dominicæ quadragesimæ. † Rursus 32
in quibusdam Ecclesiis, in fine antiphonæ fit neuma seu iubilus, quia beatus populus qui scit iubilationẽ. Est autẽ neuma seu iubilus, ineffabile gaudium, seu mẽtis exultatio habita de æternis. Ideóq; in diebus ieiuniorum, & afflictionũ non debent fieri: sicut nec in luctu citharizari, & fit neuma in vnica, & finali litera antiphonæ, ad notandũ, quod laus Dei ineffabilis, & incõprehensibilis est. Ineffabile nãque gaudiũ per πνεῦμα significatum, quod hîc prægustatur, nec penitus exprimi, nec penitus taceri valet: quare meritò ecclesia verbis obmissis iubilando cum neuma, quasi in admirationẽ prosiliit: ac si dicat, quæ vox, quæ poterit lingua retexere, &c. Verba em̃ hæc non sufficiũt: nec intellectus capit: nec
Esa. 14. amor etiam dicere finit. Quis enim plenè enarraret, quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit? Neumatizando ergo expressius quodammodo sine verbis dicit, ꝗ per verba innuat, quantũ sit illud cœli gaudium, vbi verba cessabũt: & homines omnia scient. Verùm, quia perfectorum tãtum iubilus est in magnis festiuitatibus, nõ tam maiores quàm etiam iuniores exultãt: inde est, quòd in quibusdã ecclesiis in quib neuma non dicitur, vox non significatiua in vocem significatiuam conuertitur : qa loco iubili, & neumæ, tropi & sequentiæ decantan-

tur

tur, ad quas laudes & minores & maiores passim admittuntur: & ideò cōmuniter ab omnibus decantantur. In quibus antiphonis dicatur neuma, seu iubilus, & quare hoc potius fit in tēpore Paschali, dicetur sub tit. de laudibus matutinis. Iubilus autē diuersa significat: & in diuersis locis in eodem respōsorio sæpè fit, prout dicetur in vj. parte sub natali. Item de neuma, quæ fit per allelu-Ia, in iiij. parte sub allelu-Ia dictū est. Item in quibus antiphonis
33 dicatur allelu-Ia, in seq parte sub festo natalis dicetur. † Et nota, quòd neuma, neumæ sine p, & in fœminino genere, est iubilus, de quo dictū est: sed πνεῦμα Græcè, scriptū per π in neutro genere, est Spiritus sanctus: vtrumq; tamen pro fœminino sæpè ponitur in scripturis. Sanè neumæ, quæ in missa fiunt, repræsentāt gaudiū: quæ potius fieri solent in e, vt in κύριε ἐλεήσον, vel in a, vt allelu-Ia, quā in aliis vocalibus, ad notandū gaudiū spirituale, quod nobis restitutū est in partu virginis, cui facta est mutatio huius nominis Eua, in aue, dicente Angelo: Aue Maria, &c. & ibi: Mutans
34 nomen Euæ. Significatio † namque huius nominis Euæ, māserat vsque ad Angeli salutationē. Illam autem significationē Adæ & Euæ nascentes infantes exprimūt. Nam fœmina nascens profert e, masculus verò a: vnde versus, & dicunt e, vel a: quotquot nascuntur ab Eua. Illæ ergo neumæ non significant dolorem, quem nobis attulit transgressio Adæ & Euæ: prout quidam scripserunt: sed gaudium nobis in præmissa salutatione virginis restitutum.
35 † Rursus considerandū est, quòd ferè vbicumque in cātu scribitur Hierusalem, neuma producitur: vt cœlestis Hierusalē iubilatio figuretur, exemplū habetur in allelu-Ia. Te decet, quod cātatur Dominica x. post Pentecost. Idem etiā est quoties allelu-Ia duobus versibus insigimus, vt de stola duplici gaudeamus, exemplum est in allelu-Ia: Pascha nostrū, quod dicitur in die resurrectionis, & in allelu-Ia Angelus Dñi: quod dicitur in vj. feria tunc sequēti. Vtrumque enim allelu-Ia, duos habet versus, prout gradualia antiqua ostendūt: & sic de aliis. In quibusdam tamē festiuitatibus quidam versiculi in nocturnis antiphonam præcedunt, de quo in sequenti parte, sub dominica de Trinitate dicetur. Post antiphonas in singulis horis diurnis & nocturnis ex institutione Damasi Papæ psalmi ad antiphonæ symphoniam canuntur, & significat tempus bonam & diuinā operationem. Vnde Dauid: In psalterio decachordo psallam tibi. In tali enim instrumēto psallebat, innuens, quòd in psalterio spirituali spiritu viuificato per fidem debemus psallere Deo decem legis mandata implendo.
36 Ipse autem † Damasus instituit, vt chori in duas partes diuisi Psalmos canerent alternatim: & dicuntur psal. alternatim ad no-

tandum alternã sanctorũ, ad benè operandũ, exhortationẽ. Priscis namq; tẽporibus confusè & quasi in chorea dicebãtur: ideóque sancti Patres ordinauerunt, vt alternatim dicerentur, id est, vna pars chori vnũ versum, & altera aliũ diceret, quod B. Ignatius primus statuisse fertur in ecclesia Antiochena, pro eo ꝙ in visione audiuit angelos antiphonatim psalmos psallentes, de hoc etiã dictum est in j. parte sub tit. de ecclesia. Dicuntur etiã alternatim ad notandum ꝙ alter alterius onus ferre debet. Psalmos quoq; stando dicimus, ad ostendendum, quòd stantes in bonis operibus vincimus. Dum enim populus Israël cũ Amalech pugnabat, quãdiu Moses manus leuabat, populus vincebat: qñ verò manus dimittebat, populus vincebatur. xxxvij. dist. si quis vult. Eleuatio igitur ad standum, significat mentis nostræ deuotionem: vt statu corporis mentis affectionem monstremus: videlicet nos paratos esse, siue ad domandũ carnem, siue ad exercitiũ operis. Lectiones verò, quæ sunt doctrina nostra, in silentio & sedendo audimus: quoniã doctrinam sedendo, & quiescẽdo recipimus: vnde Ecclesiasticus: Sapientiã scribe in tempore ocij: & qui minoratur actu, percipiet eam. Et iterum, verba sapientiæ in silentio, & quiete discuntur. Et Propheta ait: Erit cultus iustitiæ silentium. v. q. iiij. in loco. Sanctos quoque stantes oramus, significantes eos in perpetuã lætitia fore. Iuxta illud: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. † Sanè in diuinis horis sex Psalmi dicũtur, per 37
quos sex opera misericordiæ denotãtur, quibus in vinea domini laborantes intendere debent: quasi piè, & mundo corde exerceamus nos: & à seruitute diaboli liberati, ad libertatem vitæ perueniemus: & retributionem diurni denarij recipiemus. Verumtamẽ sub tribus glorificationibus dicuntur, ad insinuandũ fidem sanctæ Trinitatis ad quam diuina sunt opera referenda. In vesperis verò quinque dicũtur: prout ibi dicetur, & sunt Psalmi horarum inuariabiles, prout sub completorio dicetur. † Illud quoque præ- 38
termittendum non est, quòd vnus atque idem Psalmus in variis festiuitatibus cantatur: pro eo, quia ibi versus pertinentes ad illas inueniuntur: verbi gratia. In natiuitate Domini cantamus psalmum: Eructauit, propter versum illum: Speciosus forma. Cantamus etiam illum, in festo virginum, propter versum: Adducentur regi virg. &c. & etiam in festo Apostolorum, propter versum: Pro patribus tuis, &c. Item Psalmus: Quare fremuerunt gentes, cantatur in natiuitate, propter versum: Dominus dixit ad me. Et in passione Domini, propter versum: Astiterunt Reges terræ, & sic de aliis. Prætereà, vnum & idem vocabulum sæpè diuersimodè accipiunt, verbi gratia: Hoc nomen templum significat corpus Christi,

Eccles. 38. — Esa. 32. — Psal. 121. — Ioan. 2.

Christi,vt ibi: Soluite templum hoc. Aliquando significat templum materiale:inde,est, quòd psalmũ illum:Magnus Dominus, &c. cantamus in natiuitate, propter versum illum: Suscepimus Deus, &c. intelligimus enim ibi de templo corporis. Cantamus etiam eundem psalmum in purificatione: & ibi accipimus de materiali templo, in quo fuit eadem die præsentatus. De psalmodia tam nocturna quàm diurna in suis locis dicetur. Et nota secundùm Hieron. de consec.distinct.v. non mediocriter, quòd melior est quinque Psalmorũ cum cordis puritate, & serenitate spirituali, & hilaritate decantatio, quàm totius psalterij cum
59 anxietate cordis atque tristitia modulatio. † Postremò notandũ est, quòd psalmi graduales sunt quindecim, qui signati sunt per quindecim gradus,quibus ascendebatur ad templum Salomonis, quod erat in monte. Hos quindecim gradus, vocant quidã canticum graduum: eò quòd in quolibet præmissorum quindecim graduum singuli psalmi decantabantur:& verbũ graduum,casus genitiui est. De dictis gradibus dictum est in j parte sub tit.de altari. Significati sunt etiam dicti quindecim Psalmi, per alios quindecim gradus Ezechielis: quibus visum est ei ascendere in ciuitatem Dei,de quibus habetur de pœn.dist.ij. dum scientiam, & Ezechielis 10. vbi primò habetur de septem gradibus:& posteà de octo. Nempè quindenarius numerus constat ex numero septenario & octonario:septenarius refertur ad vet.testam. quia aliqui septimum diem, septimum mensem, & septimum annum celebrant:octonarius,ad nouum testamentum refertur: propter resurrectionem vnicam,quæ octaua die facta est.Quindecim ergo Psalmos psallimus, ostendentes, quòd vtriusque testamenti præcepta obseruare debemus:quinque Psalmi,quinque corporis sensus per quos peccamus,significãt:& ideò in aliquo illorũ non dicitur Gloria patri: quia illa peccata, quæ per quinque sensus corporis committuntur,nobis non Deo imputare debemus: sed dicitur post illos requiem æternam,quoniam in illis pro defunctis oramus,ac si dicatur:Oremus Domine,ne pro peccatis illis, quæ cõmittuntur corporis sensibus,vita negetur æterna:sed per Dei misericordiã requies concedatur æterna. In sequẽtibus decẽ Psalmis nobis,& nostris proximis,& congregationibus,& prælatis Dei misericordiam imploramus:& gloria patri subiungimus: quia quòd à catena peccatorũ absoluimur, ꝙ te Deũ toto corde perquirimus:quòd tuũ decalogum obseruauimus: non nobis Domine,non nobis,sed nomini tuo da gloriam exhibemus.Rursus numerus decem ex septenario & trinario constat. Trinarius ad præcepta primæ tabulæ, quæ ad Deum spectant: septenarius

verò ad præcepta secũdæ tabulæ quæ ad proximũ spectant, refertur ac si dicat, quòd decalogus obseruatur, per Deũ est. Versiculi etiam in singulis dicũtur horis. Legitur enim in lib. Nume. quod dum arca Dñi. quæ ecclesiã figurabat in tabernaculo reponeba-
Num.10. tur, dicebat Moses: Reuertere Dñe, ad multitudinẽ filiorũ Israël. Sanè reuersio Dñi ad Israël, nihil aliud est, quã vt reuerti faceret Israël ex toto corde ad se: Deus enim, cui omne tempus præsens est, nõ habet ad quos reuertatur: sed intelligitur reuertere, i. fac
nos reuerti ad te. Iuxta illum ergo † morem versiculi dicuntur: 40
vt si fortè mentes nostræ cogitãdo vana præ nimio psalmorum opere deuiauerunt, audito versu cõuertantur ad orientẽ, id est, ad
Zach.6. Christũ qui est noster oriens: seu ad mentem, secundũ versus significationẽ qui ab ipsa reuersione nomen traxit: nam dicitur à verto, vertis, & inde est, ꝙ dum vers. dicitur, ad orientẽ siue ad altare nos vertimus. Rectè ergo versus, qui significat fructũ boni operis, alta & acuta voce dicitur: ad excitãdũ pigros, qui in laudando Deũ & intelligẽdo diuina torpẽt, vt reuertantur ad cor: vt videlicet eo audito, omnis cogitatio, quæ fortè videndo temporalia, foras exiit, reducatur intra nos. Rursus versus nocturnalis significat, qa ab officio psalmorũ siue à labore, tũc nos vertimur ad officia lectionũ siue ad quietem: vt qui psallendo stabat, nũc ad lectionẽ sedeat. Vnde versus dicitur à vertendo, de hoc dictũ est in iiij. parte sub tit. de graduali. Et nota, ꝙ in quibusdã Ecclesiis in die Dominica post primum nocturnũ, dicitur iste versus: Memor fui nocte nominis tui Dñe. Post secundum dicitur: Media nocte surgebã Post tertiũ: Exaltare Domine. Primus siquidẽ versus, s. memor fui, &c. ad quid Ecclesia de lecto suo surrexit ostendit: quo verò tempore surgendũ sit, notat Secundus, scilicet
Nota hic. media nocte, &c. & ad quid surgendũ sit ostendit, quod sequitur: ad confitendũ nomini tuo. Verũ quidã nolentes mentiri, quia nõ
Psal.17. surgũt in media nocte, loco huius versus, ponunt illũ: Quoniã tu
Psal.118. illuminas lucernam meã Dñe. Quòd tñ media nocte surgẽdum sit, ostendit Dauid, dicens, media nocte, &c. & alibi. Præueni immaturitate & clamaui: quòd idem est, nam immaturitate vnica est dictio. Vnde & quidam libri habent in maturitate: & sonat in maturitate, quasi tempus nõ apertum operi. Alia tñ litera habet præueni intẽpesta nocte, quia templũ apud antiquos idem erat, ꝙ opportunũ, à tempore vel à tempestate vocabulo dicto. Vnde in antiquis historiis sæpè ita legitur: hoc factũ est in illa tempestate, i. in illo tempore: vnde intempestiuũ vel intempestũ, aiunt, tempus opportunũ, id est, nocturnis actionibus nõ opportunum. Tertius autẽ versus, scilicet exaltare Domine, &c. manifestè pertinet

tinet ad nouũ testa. in quo Saluator noster, secundũ humanitatem fuit exaltatus: quidam tñ dicunt tunc: Ego dixi Domine miserere *Psal.* 40.
mei: quia ad gloriã quæ data est tempore noui testam. non per-
41 uenitur, nisi per remissionẽ peccatorũ. † Sed quæritur, quare versiculi in nocturnis ante lectiones dicũtur: in aliis verò horis post capitula? Respondeo in nocturnalibus lectionibus propter earũ vniuersitatẽ, & magnitudinem sedere solemus. Ne igitur propter longã sessionẽ aut propter lassitudinem, siue otium obliuiscamur doctrinę Domini, quã lectiones significãt, cogitãdo fortè inania, aut dormiendo, vel confabulando, ideò versu præcedente ad lectiones audiendas incitamur. In aliis verò horis, quia nec tot, nec tãtæ sunt lectiones, nõ est necesse sedere, nec versiculos præmitti. Vel ideò in aliis horis versus post lectiones dicuntur, ad notandũ, quòd propter interualla horarũ doctrina domini non negligitur. Rursus versus sæpè à pueris cãtatur, ad notandũ seruitium nostrũ cum innocẽtia præstitũ, Domino fore gratum. De versiculis, qui in vesperis seu laudibus dicuntur, sub illis locis di-
42 cetur. Et † vide, quia versus debet notare aut statũ temporis, aut officij. Statũ tẽporis notat versus primæ, scilicet exurge Christe adiuua nos: vbi cũ dicitur, exurge innuit initiũ operis. Similiter in versu tertiæ: Adiutor meus esto Domine, ne derelinquas me: cũ dicitur, ne derelinquas me, notatur status pugnæ. Similiter in versiculo sextæ, scilicet Dñs regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit: significatur status perfectus & perfectionis. In versiculo nonæ, scilicet ab occultis meis munda me Dñe, & ab alienis parce seruo tuo: status demõstratur frigescẽtis dilectionis. Statum quoq; temporis innuunt versiculi, qui in passione & resurrectione cantantur. Sed versus vespertinalis officij statum officij insinuat: vt vespertina oratio, &c. & dirigatur Dñe oratio, &c. Ex quibus verbis colligitur, ꝙ vespertina oratio actitatur. Post versum sequitur oratio Dominica: & post eam preces:
43 de quibus dicetur sub nocturnis. † Lectiones quoque in singulis horis, tam nocturnis, quã diurnis dicũtur. Et dicitur lectio, quia nõ cantatur, vt Psalmus vel hymnus, sed legitur tantũ. Illic enim modulatio, hic sola pronunciatio quæritur. Siquidem lectiones nocturnales sunt doctrina nostra, quia per eas docemur opera nostra retorquere ad Deum. Obtinet ergo vicem lectionũ, quas doctores faciũt ad ignaros: per eas quoq; sanctorũ opera imitamur, & earũ cõmemoratione ad Dei laudẽ cõpungimur: & ideò vt præmissum est, sedẽdo, & in silentio audiuntur. Lecturus autẽ lectionẽ, ad librũ accedẽs, super gradũ ascendit: quia doctor perfectiori vita vulgus transcendere debet. Et à Presbytero, vel Epi-

ſcopo benedictionē, tanquam legendi licentiam poſtulat, dicēs: Iube dñe benedicere,per quod principatus † Eccleſiæ, quodque 44
nullus, niſi à maiore iuſſus, debet in Eccleſia legere, deſignatur, & dicit, Domne:& non Dñe:quia ſolus Deus verè Dominus eſt. Hinc eſt quod presbyter ſeu Epiſcopus non à ſe benedictionem largitur, ſed diſcretè à Deo poſtulat illā dari dicens:Benedictionem perpetuam tribuat nobis, &c. In fine verò dicit: Tu autem Dñe miſerere,&c.Quia tunc ſermonem ad Deum dirigit qui verè Dñus eſt. Rurſus ideò in principio imperfecto, & ſyncopato vocabulo pronuntiat:quia tunc ad imperfectum,videlicet ad hominem ſermonem dirigit, Iuxta illud Prophetæ, Imperfectum meum viderunt oculi tui. Quod etiam monachi cōmuniter obſeruant,dicentes:Dñs abbas. Hac quoque conſideratione famuli dñis ſeruientibus alterum genu tantū, ſ. ſiniſtrum flectere debēt: per quam partem corporalis ſeruitus ſignificatur,quæ tantū hominibus & non ſpiritualibus†debetur:ſed in Eccle.vtrūque genu 45
flectendum eſt,non alterum tantum:ne Iudæis aſſimulemur. Nā & Chriſto omne genu flectetur:ad Philip. 2.cap.extra de immu. eccleſ.decet.Salomon quidem pro populo orans vtrumque genu in terram figebat, & manus ad cœlum expandebat:prout legitur 3.Reg.c.8.Eadem etiam ratione,non eſt inclinandū principi ſingulari,facie recta,ſiue ſecretè ſibi loquendo,ſiue auſcultando:ſed duntaxat ab aure ſiniſtra,capite flexo.In fine verò perfectè & cōpletè pronuntiat:quia ad perfectum,& perfecto vocabulo dignū videlicet ad Deum dirigit ſermonem. Porrò Epiſcopo volenti legere & dicenti, Iube Dñe benedicere, nullus minor benedicere debet xxj.d. deinde. Vnde in quibuſdam Eccleſiis nihil ei reſpondetur:in aliis verò reſpondet vnus presbyter: Ora pro nobis pie pater ad Dñum: Et tunc Epiſcopus dicit: Magnificate dñum mecum.Tunc autem Epiſcopus habet perfectè pronuntiare: Iube Dñe bñdicere:quoniam ad Deum, qui perfectus eſt ſermonē dirigere intelligitur. In nonnullis verò eccleſiis, legere volente Epiſcopo, ſacerdos dicit:Iube Dñe benedic.& ipſe Epiſcopus data benedictione legit:Cùm enim legere lectionem non ſit ſacerdotis,vel Epiſcopi officium,ſed lectoris:ſi nullus alius Epiſcopus vel ſacerdos adſit: poteſt alius inferioris ordinis tanquam lecturus in perſona Eccleſiæ dicere: Iube Dñe bened.& ipſe ſacerdos vel Epiſcopus lecturus in perſonā Chriſti ei reddit benedictionē: vel legat abſque Iube Domine benedi. In quibuſdā Eccleſiis ipſe Epiſcopus dicit: Iube Dñe, & minor cui voluntariè in hoc ſe ex humilitate ſubiicit benedicit.ij.q.vij. non ſum.ij.q. v. mandaſtis. Lectione†finita,dicit lector:Tu autē, &c. quod neq; de lectione 46
eſt,

eſt,neq; ei cõtinuatur:ſed ille ad Deũ ſermonem dirigẽs,ſe excuſat:quaſi dicat : Dñe peccaui, legendo forſan modulatè pronuntians cupidine laudis humanæ vel captando ventum humani fauoris:& audiẽtes ſimiliter forſan peccauerunt, vanis cogitationibus intendẽtes,vel à lectione auditum auertẽtes : autẽ,pro ſed, tu Dñe miſerere noſtri. Quod verò reſpondetur à cunctis : Deo gratias:non ad Tu autẽ : ſed ad lectionem refertur.Eſt enim vox eccleſiæ Deo gratias exoluẽtis,ac ſi dicat:Deus pauit nos verbis ſalutis, quæ ſunt cibus animæ : & pro huiuſmodi beneficio Deo

47 gratias ſupple exoluimus.† Rurſus pluralitas lectionũ pluralitatem ſignificat prædicatorum:qui ſunt tẽpore gratiæ,ſicut & paucitas in profeſtis , raritatẽ ſignificat tẽpore legis:ſed & viciſſitudines lectorũ, ſunt ſucceſſiones legatorum, qui dũ Iube Dñe benedicant,licentiã proficiſcendi petunt:dũ eis benedicitur, licẽtia datur:in quo innuitur,quod nullus prędicare debeat,niſi miſſus:quomodo enim prædicabũt,niſi mittantur ? Ipſa enim lectio eſt iniunctæ legationis executio : Tu autem dñe,legati reuerſio, vbi in eo,quod miſericordia imploratur,innuitur ipſum legationis vel prædicationis officiũ nõ ſine alicuius leuis culpæ puluere peragere poſſe.Vnde Aug.Verbũ prædicationis ſecurius auditur quam dicatur.Prædicator enim per terrã ambulat:& difficilè eſt ei,qui per terram ambulat,pedes nullo puluere ſordidare : & prædicatorẽ , cũ ſe benè prædicare ſenſerit nullius ſpiritũ eleua- *Rom. 10.*

84 tionis erigi.Et attende quod ſicut in eccleſia duo ſunt† ordines, ſapientes,& inſipientes:ſic duæ ſunt lectionum maneries.In illis enim lectionibus,quæ ad miſſam legũtur,ſapiẽtes inſtruuntur:in his verò quæ in nocte dicũtur,inſipientes erudiũtur: vnde & exponũtur.Et no. quod terminantur lectiones quatuor modis.Pri-

49 mò,†generaliter per tu autẽ.Secũdò in aduẽtu & natiuitate,& in epiphania lectiones de Eſa.finiũtur, per hæc dicit Dñs,conuertimini ad me,&c.Qui in natiuitate hoc dicũt, mouentur ex illo c. Eſa.quod tũc legitur.Primò tẽpore alleuiata eſt:vbi dicitur:Et in omnibus his non eſt auerſus furor meus,& populus meus nõ eſt conuerſus:& ideò eccleſia hortatur in perſona Chriſti populum peccatorẽ,vt conuertatur. Hoc idẽ etiã fit propter eandẽ cauſam in quibuſdã eccleſiis,quãdo legitur de Hiere. exprobrãte duritiã peccatorũ,qui per pœnitẽtiã nõ cõuertũtur.Tertiò modò lectiones,quæ legũtur in triduo ante paſcha,de trenis Hiere.finiuntur per Hieruſalẽ Hieruſa.cõuer.&c.ꝓut ibi dicetur.Quartò lectiones pro defunctis finiũtur ſimpliciter,ſine aliquo præmiſſorum, in quibuſdã tamẽ eccleſiis finiũtur per beati mortui, qui in dño moriuntur:quod ſumitur ex ſine cuiuſdam ſermonis,quem Aug. *Eſaia 9.*

de mortuis cõpilauit. Hoc etiã no. quod in tertio nocturno legitur Euangelium, & homilia Euãgelij eiusdẽ diei: quia tertius nocturnus designat tẽpus gratiæ, in quo euangeliũ recitatum est, & in quo euangelica prædicatio celebratur: prout in tit. de nocturnis dicetur. †Nõ est etiam omittendũ quod antiquis temporibus 50
eliminatis hæresibus, quæ veritatẽ trinitatis impugnabãt, sancti patres ad hoc, vt sancta trinitas magis nota esset, ordinauerunt quod nona lectio semper de trinitate legeretur, & nonũ responsorium similiter de eadẽ cãtaretur, & quod etiam in prima feria missa de trinitate diceretur: Quo diutius obseruato, & trinitate cunctis innotescẽte, ecclesia lectionẽ de trinitate omisit. Sed responsorium de trinitate & etiam Allelu-Ia in missa in dominicis diebus, vel propter solitum vsum, vel propter dulcẽ cantilenã in plerisq; locis retinuit: & ita nunc impropriè vocatur respõsoriũ: quia lectioni præcedenti nõ respondet. Diurnæ verò lectiones à quibusdã, eò quod breues sũt, lecticulæ nũcũpãtur: à pluribus verò capitula, eò quod vt plurimũ de capitibus epistolarũ illorum dierũ, quibus dicuntur sumũtur. Hæc siquidẽ post psalmos, & antiphonas, in singulis horis dicuntur, prout statutũ est in concilio
Nu.21. Agathen. de conse. d. v. cõuenit. qui modus ab Esdra sumptus est: vt præmissum est: & significãt capitula doctrinam. Ne enim propter psalmodiã audientiũ animus sibi fastidiũ ingerat, sicut Iudæis, qui mãna fastidiebãt, propter quod Deus misit in eos serpẽtes ignitos qui eos interficiebãt: ideò præmittitur capitulum, id est, breuis lectio sumpta à nouo vel vet. test. prouocans ad deuotionem quæ fastidio cõtraria est: & exhortans ad perseuerantiam in bono: iuxta illud: Hortamur vos, ne in vacuũ gratiã Dei recipiatis. In nocturnis autẽ copiosius, quã diurno officio lectionibus vacamus: quia tunc eis aures liberius accõmodamus. Et dicũtur huiusmodi capitula, siue exhortationes in plerisq; ecclesiis per pastorem ad domesticos, & sciẽtes: quia sicut ligna lignis adiicimus, vt ignis magis ardeat: ita ignitis domesticorum cordibus ignita pastorũ verba adiiciũtur, vt magis igniãtur. Legũtur etiã hæ lectiones, sine Iube Domine benedi. & absque benedictione: quoniã vt plurimũ Episcopus, vel sacerdos qui vicẽ Christi gerũt: & quorũ officiũ tanquã maiorum, est excitare pigros, illa legunt: cuius proprium est licẽtiã & benedictionẽ dare, & non petere: nã maior minori benedicit, & non econtra. Nocturnales verò lectiones à minoribus leguntur: ideò à superioribus licentiam & benedictionẽ petũt. In his etiã diurnis lectionibus non dicitur in fine: Tu autem, sicut fit in nocturnalibus: quia sacerdos debet esse perfectus: & qui diabolicis suggestionibus de facili non succumbat

cũbat, & quia in breui ſermone, & inter familiares vix eſt, quin vẽtus humani fauoris captetur:prout quãdoque fit in nocturnalibus lectionibus:vt præmiſſum eſt. Reſpõdetur tamẽ, Deo gratias: propter cauſam in nocturnalibus lectionibus aſſignatã. Ad hoc in capitulis horarũ officia diuidẽres, per præcedẽtia laborẽ: per ſequẽtia præmiũ ſignificamus, idcóq; præcedẽtia cõſiſtũt in
51 pſal.ſequẽtia in hymnis & cãticis. Notandũ † verò eſt, quod pulcherrimus mos in eccleſia inoleuit, vt quater in die & quater in nocte, per ſingulas diurnæ ſiue nocturnę pſalmodiæ horas, lectio vna ſiue capitulũ de veteri, ſiue nouo teſt. dicatur. Quædam tamẽ eccleſiæ non dicunt capitulum in prima, nec in completorio. Sed quia ſecundũ hoc lectiones noſtræ nõ erãt octo, ſicut erãt ſecũdùm Eſdrã in veteri teſt prout præmiſſum eſt: ideò illæ eccleſiæ poſt primã legunt in capitulo lectionẽ in prima præter miſſam. Dicit enim aliquis. Iube Domine benedi. & ſacerdos benedicens reſpõdet: Regularibus diſciplinis, &c. quæ ſequũtur. Et ante completoriũ legũtur, prætermittendũ in cõpletorio: ſcilicet, Fratres eſtote ſobrij, &c. vel legitur de dialogo, vel huiuſmodi: de hoc ſub tit. de prima dicetur. Quæritur autẽ, quare in nocturnalibus,
52 † ſiue diurnalibus lectionibus nõ pronũtiatur author earũ, prout fit in his quæ in Miſſa leguntur? Rñdeo: hi qui ſuper lectionibus & diuinis obſequiis inſiſtunt, vt ſunt miniſtri & domeſtici eccleſiæ, earum authorẽ ex ipſis lectionibus agnoſcũt, quia igitur illi nocturnalibus lectionibus adſunt officiis, non eſt neceſſe nomen authoris exprimi lectionum. In miſſa verò ideò exprimitur, quia ibi conueniunt bubulci, operarij & agricolæ, vt ſi quis eorũ fortè pro eo, quod rarò talia audit, incognitã habet hiſtoriã, audiat eius authorẽ qui fortè nõ eſt ei cognitus: vt ex illius authoritate firmius infigãtur verba lectionis in corde. In quibuſdã tamẽ nocturnalibus lectionibus quãdoq; author ipſarũ exprimitur: puta in ſermonibus & homiliis Gregorij, & Auguſtini, & aliorum: de quo in proœ. vij. partis dicetur. Porrò in concilio Maguntinenſi, in Bucardo lib. viij. c. laicus ſtatutũ eſt vt laicus in eccleſia non recitet lectionẽ, nec allelu Ia dicat, niſi pſalmos tantũ & reſponſoria, ſine, allelu Ia. Reſponſoria quoq; poſt lectiones ſubiiciuntur: cùm enim per lectiones doctrina, per reſponſoria verò bona opera ſignificẽtur: ritè poſt lectiones reſpõſoria ſubiiciuntur, quia per bona opera doctrinæ reſpondere debemus, ne cum ſeruo pigro qui pecuniam domini ſui abſcondit, in tenebras exteriores mittamur. Dicitur nanq; † reſponſoriũ: quia lectioni reſpondere, id eſt, cõſonare debet: vt ſi fortè lectiones ſunt de Act. Apoſt. reſpõſoria ſint ſimiliter de eodẽ: vnde nonum reſponſoriũ: reſpon-

Luca 19.

dere solet nouæ lectioni: quæ olim erat de trinitate: prout iam dictum est. Hoc tamẽ fallit in responsoriis de historiis, quæ post Euangeliũ in nocturnis cantãtur, quæ Euãgelicis lectionibus nõ respondẽt: de hoc etiã dictum est in iiij. parte sub ti. de graduali. Dicitur quoque respõsoriũ, quia vni cantanti cæteri cõcorditer respondent, iuxta illud Apost. 1. Cor. 1. Vt id ipsum omnes dicamus, & non sint in nobis scismata. Cantauit enim vnus, s. Christus, & Petrus, & cæteri eũ secuti sunt, vel quia choro illud cantanti versus rñdetur ab vno. Isidorus dicit, quod Italici respõsoria tradiderunt, quæ inde respõsorios cãtus vocant, quia alio desinente id alter respõdeat. Porrò responsoria nocturnalia † spiri- 54
tualibus cãticis cõparantur: dicũtur enim cantica, quia cantãtur: sunt spiritualia, quia ex iubilatione spiritualis mẽtis procedunt. Cantantur verò, vt recitatione lectionum ad supernæ patriæ cõcentũ mentẽ nostram incitent subleuari, quod etiã insinuat, Gloria patri, quod in vno quoq; responsorio canitur. Cæterũ respõsoriũ ab vno incipit, vt ab aliis concinat, per quod fratris ad fratres exhortatio ad seruiendũ Deo intelligitur. Per versum verò responsorij, qui totus ab vno canitur, singularis ad Deũ deprecatio denotatur Adhuc respõsorium cantãdo quasi per tubã, vocẽ exaltamus, excitando fratres ad altiora, vsq; adeo, vt ad laudẽ S. Trinitatis perueniamus, dicẽtes: Gloria patri, & filio, &c. Quandoq; autẽ responsoriũ tres habet versus: prout in vj. parte sub prima dominica de aduentu dicetur. Respõsoriũ quoq; post versum imperfecte recãtatur, ad notãdũ quod si in mõte, i. in statu perfectionis saluari non possumus, saltẽ in segor, i. alia via saluemur,
Gene. 19 in statu videlicet imperfectionis. Adhuc semiplenè siue pro parte repetitur: Ad notandum ea, quæ viuentes facimus imperfecta esse, & fit primò repetitio à remotiori, quoad finem, & posteà à minus remoto, & vltimo: Gloria patri, & filio dicitur: prout sub dicta dominica de aduẽtu dicetur. In festiuis verò iterum totum perfectè repetitur: ad notandum lætitiam & perfectionẽ sanctorum. † Orationes similiter in singulis horis dicuntur, per quas 55
promissio impetrãda est. Oratio nanq; petitio est. Nã orare, petere est, sicut exorare, est impetrare. Et secundùm Grego. veraciter orare, est amaros in cõpunctione gemitus, & cõposita verba sonare: oratio autẽ Dei, misericordiam significat, quæ præcedit, & subsequitur hominẽ in bonis operibus, & ideò dicitur in principio Missæ & fine. Est autem vltima oratio Domini, ad operarios benedictio Quod orationes in fine dicuntur, ab actibus sumitur Apostolorũ, qui quãdo disiungebantur, positis genibus suis orabant. Siquidẽ oraturus sacerdos, populũ salutat, dicẽs: Dominus vo-

vobiſcũ:& hoc ideò,vt illũ animet ad orandũ pro ipſo,quod eius oratio ſit accepta Deo,quódq; Deus gratiã ſuam ſibi donet:oratione autẽ finita,iterũ orat dicens.Dominus vobiſcũ, de quo ſub
56 tit.de prima dicetur.†Et nota,quod omne officiũ præter nocturnũ,oratione & benedictione cõcluditur:ad notãdũ,quod dum in hoc ſeculo ſumus,neceſſe habemus presbyterorũ orationib. muniri.Et mos eſt,quando cum famulis Dei familiare habemus colloquium,cùm ab illis ſeparamur , benedictionẽ ab eis poſcimus. In nocturnis verò hoc non fit,quia ibi non fit ſeparatio : ſed ma-
57 tutinum,& matutinæ laudes de Deo coniunctim canũtur:† Porrò licet Deus ſit vbiq;,tamen ſacerdos in altari & in diuinis officiis debet ex inſtitutione Vigilij Papæ verſus oriẽtem orare. Vnde in eccleſiis oſtium ab occidẽte habentibus Miſſam celebrans, in ſalutatione ad populũ ſe vertit:quia quos ſalutamus , facie ad faciem præſentamus:prout in iiij.parte ſub tit. de ſalutatione dictum eſt:& deinde oraturus,ſe ad orientem conuertit.In eccleſiis verò oſtia ab oriente habentibus,vt Romæ,nulla eſt in ſalutatione neceſſaria conuerſio:ſacerdos in illis celebrans,ſemper ad populum ſtat conuerſus.Templum quoq; Salomonis,& tabernaculum Moſi,leguntur ab oriente oſtia habuiſſe.Exod.34. cap. Verſus orientẽ ergo oramus: primò memores quod illi qui eſt ſplẽdor lucis æternæ ſedentes in tenebris illuminauit, quoniam viſitauit nos oriens ex alto:de quo legitur : Ecce vir oriens nomen eius.Cuius argumento,in lib.Sapientiæ dicitur: Oportet ad ortũ lucis adorare:& nõ quod diuina maieſtas localiter in oriente cõſiſtat,quæ potentialiter & eſſentialiter eſt vbiq;,iuxtà illud: Cœlum & terram ego implebo.& Prophe. Si aſcendero in cœlum tu illic es:ſi deſcendero ad infernũ,ades:ſed quia Deum timentibus oritur Sol iuſtitiæ , qui illuminat omnem hominẽ venientem in huuc mundũ.Secundò,ideò verſus orientem oramus , vt animus noſter ſe ad potiora conuertere admoneatur. Tertiò , quia qui Deum laudare volunt,nõ debent ad illum vertere terga.Quartò ſecundùm Ioannem Damaſ.qui quatuor ſequẽtes orationes ſcripſit in quarto lib.can.v.c. vt patriam noſtrã nos requirere oſtendamus. Quintò,vt Chriſtum crucifixum , qui verus eſt oriens,& ad quem oramus,directè reſpiciamus.Sextò , vt venientem Iudicem nos expectare monſtremus. Ait enim idem Damaſ. ibidem: Deus Paradiſum ſecundùm orientem plantauit. vnde hominem tranſgreſſum exulem fecit & ante Paradiſum ex occidente habitare fecit:antiquã igitur patriã derelinquentes, & ad ipſam aſpicientes , Deum ad orientem adoramus Septimò , quia Dominus crucifixus , ad orientem reſpiciebat , ideò & nos oramus ad eum

Mar. 1. *Sap.*16. *Hier.* 23. *Pſa.* 138. *Ioan.*1.

reſpici

respiciẽtes:sed & ipse in cœlũ assumptus,ad orientẽ sursum fere-
Act. 1. batur , & ita ipsum Apostoli adorauerunt: & ita veniet,quemad-
modum viderunt eum euntẽ in cœlum: ipsum igitur expectãtes,
ad orientẽ adoramus.Daniel quoq; in Babylonica captiuitate,&
Iudæi similiter versus templum orabãt. August. tamẽ.ij. dist. ec-
clesiasticarũ.dicit,quod nulla scriptura nos docuit versus orientẽ
orare. Adhuc stantes oramus sanctos prout iam præmissum est,
vbi de Psalmis agitur. Orandum † autẽ est in ecclesia,quæ ad hoc 58
inuenta est, prout in j. parte sub tit.de ecclesia dictum est. Vnde
*Psal.*28. Psal.67. In ecclesiis benedicite Domino Deo de fontibus Israël:
*Psal.*5. & alibi : Adorate Dominum in aula sancta eius,& illud: Introi-
*Psal.*94. bo Domine in domum tuã,adorabo ad tẽplum sanctum tuum in
timore tuo. Item præceptum est, corã altari hoc adorabis. Item
Prophe.Venite, adoremus & procidamus ante Deum , ploremus
corã Domino, qui fecit nos:quia ipse est Dominus Deus noster:
Deus,id est,Creator.Dominus,id est , Redẽptor noster,id est,sal-
uator. Sed cùm Deus sit vbiq;, vt præmissum est,quare potius in
tẽplo,quã alibi est adorãdus?Prçtereà,legitur Io.4.c.quod cũ mu-
lier Samaritana solutionem quæstionis,quæ de loco adorationis
inter Iudæos & Samaritanos sæpè vertebatur, à Christo quæsi-
uisset : Patres(inquit) nostri in monte hoc adorauerunt, & vos
Ioan. 4. dicitis:quia Hierosolymis est locus,vbi adorare oportet? Respõ-
dit illi Iesus. Mulier,crede mihi,quia venit hora, quando neq;in
monte hoc,neq; in Hierosolymis, supplendũ est, tantùm,adora-
bitis patrẽ:sed veri adoratores adorabunt patrẽ in spiritu & veri-
tate:quasi dicat,non præfero locum in adorãdo,vbicunq; adore-
tur Deus, dũtaxat in spiritu, id est, pro spiritualibus, & veritate,
Matth. 5. id est,æternis.Vnde Christus inquit : Tu cùm oraueris, intra cu-
biculum tuum,& clauso ostio,ora patrem tuum. Sed licet vbique
sit Deus adorandus : specialiter tamẽ in ecclesia:alioquin frustra
tanto studio, tantoq; impendio tẽplum Domini fieret, nisi gra-
4.*Reg.*8. tius in eo adorari acceptaret. Vnde Salomon in templo constru-
cto & dedicato orauit ad Dominum,vt quicũq; illud ascenderet,
pro peccatis suis, vel pro quacunq; tribulatione,clamans ad Do-
minum, in his,quæ iuste postularet,exaudiretur: quam orationis
formam sequitur ecclesia in oratione,quã dicit in ecclesiæ dedi-
catione.Adsistunt enim Angeli, ibi adorantibus, vt deuotas eorũ
*Psal.*13. orationes Domino offerãt, secundùm illud:In conspectu Ange-
lorũ psallã tibi,adorabo ad templũ sanctum tuũ,ad confitendum
*Tho.*10. nomini tuo Domine.Hinc Angelus ad Thobiã: Ego obtuli ora-
tionem tuam Domino. Requiescũt, etiã ibi sanctorum reliquiæ,
quæ nobis deuotè Deum adorãtibus, suis precibus assequuntur,
quod

quod nos meritis nostris nõ valemus. In plateis verò, & in publico, more Pharisæorũ orare à Dño prohibemur. Quod verò Apostol. ad Timot. inquit, volo vos orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira, ad internã pertinet orationem. In omni enim loco orat, qui per charitatis officia, & opera bona vbiq; manus cordis mũdas ad Deũ leuat. Cæterùm, adorãdus est pater, & filius, I. Tim. I.
59 & spiritus † sanctus, quoniã omnes & singuli sunt vnus solus, & verus Deus. Licet enim alia persona sit pater, alia filius, & alia spiritus sanctus: tamẽ patris & filij & spiritus sancti vna est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. Vna igitur & æqualis totius indiuiduæ Trinitatis est oratio, de qua sanè potest intelligi, quòd ait Dñs: Veri adoratores adorabunt patrẽ in spiritu, & veritate: nanq; qui Deũ veraciter adorat, ipse quidẽ adorat patrẽ in spiritu, & veritate, id est, in filio, qui de se dicit: Ego sũ via, veritas, & vita. ego sũ, inquit, in patre, & pater in me est, ideò pater adorãdus est in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroq;. Est Ioan. 4. Ioan. 14.
60 autẽ Deus adorãdus † de corde puro, cõsciẽtia bona, & fide non ficta De corde puro, non vt quidã faciũt, qui in prosperitate Deũ glorificãt, sed eum in aduersitate blasphemãt: de quibus Prophe. Confitebũtur tibi dum benefeceris eis: si verò nõ fuerint satiati, murmurabũt: de cõscientia bona: nõ vt quidã faciunt, qui cõtra Deũ grauissimè peccãt, & posseà temerè illi sacrificãt: de quibus Prophe. Peccatori dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentũ meũ per os tuum iij. q. viij. quod testatur illud vtiq; testamentũ de quo veritas ait: Hic est sanguis meus noui testamẽti. De fide non ficta: nõ vt quidã adorãt, qui rectè dicũt sed prauè viuunt, quib. Dñs improperat, dicẽs: Hic populus labiis me honorat, cor autẽ eorũ longè est à me. Dicunt enim & nõ faciunt. Adorãdus est itaq; Deus corde, per deuotionẽ: ore per con- 2. Tim. 2. Psal. 148. Psal. 49. Luca 22. Esaia 29. Matt. 15.
61 fessionẽ, & opere per venerationẽ. Sunt autẽ duæ species † adorationis, scilicet * λατρέια quæ soli Deo debetur: & * δυλέια quæ in quibusdã creaturis adhibetur: vt dictũ est in iiij. parte, sub iiij. particula canonis, super verbo, seruitutis. Rursus canonicæ horæ in ipsis horis diei dicendæ sunt: nec obstat illud Psalmistæ. Benedicam Dñm in omni tempore: nec illud Apost. Sine intermissione orate: quoniã benedicere Dñm in omni tẽpore, est illum semper digna conuersatione laudare. Sine intermissione orare, est omnia in Dei laude seu gloria agere, sicut idẽ Apost. ait: siue mãducatis, siue bibitis, siue aliquid aliud faciatis, in gloria Dei facite. xxvj. q. v It. non obseruetis. Cæterũ orationẽ salutatio præcedit, & sequitur ad illam responsio: prout sub prima parte dicetur. Finaliter autẽ post orationem dicitur: Benedicamus Domino: quod Psal. 33. I. Tim. 5.

sumptum

1.Cor.10. † sumptũ est de Apostolo, vel de psalmo, vel de hymno triũ pue- 62
rorũ: vbi dicitur: Benedicamus patrẽ & filiũ, &c. Et dicitur quan-
Psal. 38. doq; à pueris, qui sunt imperfectæ ætatis, ad notãdũ omnia ope-
Psal. 63. ra nostra imperfecta esse, iuxta illud: Imperfectũ meum viderunt
oculi tui, &c. de cõse. d. iiij. tulerũt. & quod omnis laus nostra pue
rilis & imperfecta est, ad cõparationem Dei, quẽ laudamus: quic-
quid eñi hic dici potuit, minus à laude Dei est. Ac si dicat eccle-
sia: laudamus, sed laudãdo nõ sufficimus: quia supereminẽtia Dei
eloquiũ nostrum, & intellectũ superat, quia accedet homo ad cor
altum, & exaltabitur Deus. Vnde ab omnibus cõsequenter dici-
tur, Deo gratias: quasi placet, sicut pium est in Dei laude supera-
ri. Dicitur etiã à pueris, ad notandũ, quod solũ pueri, id est, puri à
malitia, dignè laudãt Deum & gratias agunt. Dicitur etiã quan-
doq; à maioribus ad significandũ, quod in æterna beatitudine, cũ
Dño perfecti erim⁹ laudatores, quia in hac vita nũ possumus esse
perfecti. Rursus post suffragia, dicitur alia oratio, quæ misericor-
diã Dei significat, quæ præcedit & subsequitur hominẽ in bonis
Matt. 28. operibus. Dicitur etiã iterum: Benedicamus, & Deo gratias: quia
sicut Dominus postquã iterum post resurrectionẽ suã salutauit
discipulos suos, benedixit eis, & illi gratias referendo, illum ado-
rauerũt: ita & presbyter vel alias iterũ dicta oratione, dicit: Bene-
dicamus Dño, & est subaudiendum, cuius membra sumus, & in
quo benedicimus, & etiã benedicit. † Chorus verò gratias agẽs, 63
dicit: Deo gratias: quod sumptũ est de Apostolo: per quod signifi-
catur, quod vsq; in finẽ vitæ nostræ innocentiã debemus seruare,
& Deo benedicere, ei pro beneficiis gratias exoluẽdo, vel bene-
dicamus domino, cùm Deo gratias, est laus finalis, & exultatio
ineffabilis, quæ erit in gloria, cum gratiarũ actione: vel Deo gra-
tias, est de consummato cursu gratiarũ actio: de hoc etiam dictũ
est in iiij. parte sub tit. de oratione nouissima. Sed videtur quod
potius debet respõderi: Amen, id est, fiat, seu ita sit, scilicet quod
Deus sit benedictus: sed respõdetur, Deo gratias, vt notetur, quod
hoc ipsum, quod Deo benedicimus, ab ipso Deo habemus. Por-
Psal. 35. rò, qui † quãdiu viuimus, in lubrico positi sumus, & à dæmonibus 64
impugnamur: quare semper sanctorũ suffragiis indigemus: idcir-
co in plerisq; ecclesiis in singulis horis post Benedicamus, suffra-
gia sanctorũ subiiciuntur. Et nota, quod quia totũ tẽpus à natiui-
tate Dñi, vsq; ad festum purificationis, est de infantia saluatoris:
ideò vt quidã dicunt, non debent fieri tunc commemorationes,
præsertim de cruce: Iuxta illud: Nõ coques hœdum in lacte ma-
tris suæ: nec etiã à dominica de passione vsque in sabbatum, post
Penteco. vt ibi dicetur. Hoc etiã sciendũ est, quod quia Petrus &
Paulus

Paulus in vita,& in morte nõ ſunt ſeparati,prout cantat eccleſia: ideò nec in cõmemorationibus ſeparãtur,quæ ſimul fiũt & com-
65 muniter de vtroq;.Vltimò notandũ eſt,quòd cãtandi † vſus à veteri teſtamẽto ſũpſit initiũ:ſicut in Eſdra legitur:de quo in parte ſecunda ſub tit. de cantore: & ita in iiij.parte ſub tit. de alleluIa dictũ eſt.& Eccleſ.c.47.Dedit illis cõtra inimicos potentiam, *pſal.32.*
& ſtare fecit contra altare cantores, & in ſono eorum dulces fecit modulos:& Pſal.Cantate ei canticum nouum,benè pſallite ei in vociferatione. Celebratur itaq; ei cantus,vt oſtendatur homines debere refundere gratias,& laudes Deo,dum manibus,cæteriſq; membris ſatagunt agere opera,quibus valeant Deo placere. Vſum tamen cantandi quidam reprobant : prout dictum eſt in proœ.quartæ partis: Ordinẽ cantilenæ in diurnis,ſiue in nocturnis horis creditur beatus Greg. plenaria ordinatione diſtribuiſſe:cùm multi & ante,& poſt eum , orationes,antiphonas , & re-
66 ſponſoria cõpoſuerint.Et † not.ſecundũ Hug de ſancto Victore, quòd tres ſunt ſpecies ſonorũ, qui tres modulos faciunt:fit enim ſonus pulſu, flatu, & voce:pulſus pertinet ad citharam:flatus ad tubam , & organum:vox verò ad cantũ.Hæc genera muſicorum antiquus populus in laudem Dei exercebat:hæc autem conſonãtia ſonorum aſſignari poteſt concordiæ morum,ſi ad pulſum citharæ manuum operatio, ad flatum organi, mentis deuotio, ad cantum vocis ,ſermonis exhortatio referantur. Bernar. inquit: Quid prodeſt dulcedo vocis,ſine dulcedine cordis? frangis vocẽ, frange & voluntatem: ſerua conſonantiam vocum, ſerua cõcordiam morum:vt per exemplum concordes proximo, per voluntatem Deo,& per obedientiam magiſtro. De organo dictum eſt
67 in quarta parte ſub tit.de ſãctis. Rurſus † hoc triplex genus muſicorum ad triplicem differentiã beneficij eccleſiaſtici refertur, ſecundùm Richard.Epiſcopum Cremon.in mitrali. Nam ipſum officium Eccleſiæ conſiſtit in pſalmis, in cantu,& lectionibus.

Primum muſicorum genus,eſt quod fit pulſu digitorum:vt in Pſalterio & ſimilibus : & ad id pertinet pſalmodia. Iuxta illud: Laudate eum in pſalterio & cithara. Dicitur enim Pſalterium, à *Pſal.150.*
* ψάλλειν, Græcè,quod eſt tangere , ſiue pulſare Latinè: Secundum eſt quod fit voce, ſcilicet humana: & ad iſtud pertinent lectiones:vnde Pſalmi,Benè pſallite ei,in vociferatione. Et Apoſt. lectionem, vocem vocauit, dicens: Ignorantes Ieſum,& vocem *Act.13.*
Prophetarum,quæ per ſabbatum leguntur. Tertium eſt, quod fit flatu ſicut in tuba,& ad iſtud pertinet cãtus:vnde Pſalmiſta:Laudate eum in ſono tubæ. Sanè rationabiles diuerſorum ſonorum *Pſal.150.*
cõcentus,& cõcordiam varietate compactã benè & ordinatè, ciuitatis

uitatis vnitatẽ significãt. Suauis verò cãtus fit ex diuersis, sed nõ ex aduersis vocibus. Rursus † cãtus in ecclesia lætitiã cœli signi- 68
ficat: voces verò graues acutæ & superacutę, innuũt tribus modis prædicandũ esse tribus ecclesiæ ordinibus, propter 30.60.& 100. fructum: vel iuxta tria volumina Salomonis, significat ordinem incipientiũ, proficientium, & perfectorum : de choro dictum est in j parte sub tit. de Ecclesia. Sanè † statutũ est in Concil. Tolet. 69
& Gerunden. de consec. dist. ij. instit. & dist. j. altaria, & xij. dist. c. fin. quòd tam Missæ ordo, quàm psallendi & ministrandi consuetudo seruetur in omnibus ecclesiis, quæ in ecclesia metropolitana seruatur, Abbatibus quoque vel Monachis curam animarum habentibus non licet publica officia aliter celebrare, quàm in ecclesia episcopali: quãuis August. dicat xij. distinct. illa Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter habendum esse : & in ecclesiasticis sacramentis sit de iure consuetudo seruanda. de consec. distinct. iiij. de cœna. extra de cele. Mis. c. penult. xij. distinctione catholica.

ANNOTATIO.

* Composita.] Hymnorum vsus fuit in nouo testamento, vt testatur beatus August. & patet Matthæi cap. 26. ad Ephes. 5. Quod & Concilium Toletanum confirmauit, concil. iiij. cap. xij. Et Eusebius lib. 1. cap. 16. & 17. refert in singulis locis cõsecratam orationis domum, quæ appellabatur Σεμνεῖον, vel μοναστήριον. N. D.

ANNOTATIO.

* Ψάλλειν.] Theodoritus scribit lib. 5. c. 32. tẽporibus Constantij Imperatoris, Flauianum & Diodorum eo tempore aduersus Arrianos multum pro dogmatibus Christianis laborantes, primos psallentium choros in duas partes diuisisse, & tandẽ Dauidicam melodiam cantare docuisse, idq; in Antioch. primũ fieri cœpisse, & dispersum ad terminos totius orbis peruenisse. Similiter & in singulis choris vni ex ipsis hoc datum fuit munus, vt quod canẽdum erat, prior ordiretur, reliqui succinerent. Quæ consuetudo tẽpore Basilij magni fuit, vt patet ex eius Epi. ad clericos ecclesi. Nicæos. Quod etiam hodie ecclesia Christiana obseruat.

SVMMA.

1 *Officij celebrandi tempus, quando incipiat.*
2 *Officium nocturnum, media nocte celebrandum, quinque de causis.*
3 *Ecclesiæ ministri, in primitiua ecclesia, ter noctu interpollatim surgebant ad diuinum officium.*
4 *Hostes ecclesiæ, quatuor.* 5 *Noctis vigiliæ, quatuor.*
6 *Officium nocturnum quare in quatuor partes est diuisum.*
7 *Nocturna, quid.*

8 *Ecclesiam ingredientes, cur ad altare nosmet inclinemus.*
9 *Officium nocturnum vnde auspicetur sacerdos.*
10 *Inuitatorium, quid significet. Et qua voce dicatur, num.* 11.
12 *Inuitatorium, cur aliquãdo integrè, aliquãdo imperfectè repetitur.*
13 *Hymnus cur sequatur inuitatorium.*
14 *Oratio dominica, post versus, in officio dicitur. Et quæ partes sequantur illam. Et quorsum, num* 15.
16 *Nocturnos tres aliquando, aliquando vnum tantum dicimus. Et (quid id fiat.*
17 *Excubiæ tres interpellatæ, in primitiua Ecclesia.*
18 *Officium dominicale, in primo nocturno. Et quid primum nocturnum referat, num.* 19.
20 *Patrum veteris testamenti adaptatio, cum Psalmo primi nocturni Dominicæ, & per num.* 21. 22.
23 *Nocturnũ secũdũ dominicæ, denotat tres ordines sub lege Mosaica. Et quid in tertio recolamus, num.* 24.
25 *Ordines tres sub lege Euangelica.* 26 *Ficulnea euangelica, & (eius expositio.*
27 *Nocturna ferialia, & eorum forma, & num.* 28.
29 *Nocturnorum dieta.*
30 *Campanæ pulsantur, vbi cantatur, Te Deum laudamus. Et quid idipsum. Et quinam hymnum illum composuerint, num.* 31.
32 *Benedicti institutio, circa diuinum officium.*
33 *Monachi, an & quando nouem lectiones dicant.*
34 *Monachi, cur dominicam orationem dicunt sublata voce, in diuino (officio.*
35 *Monachi, cur se toto corpore, ab occidente ad orientem commouent.*
36 *Monachorum ordo, figuram Cherubin tenent, velatorum sex alis.*
37 *Monachorum cuculla vnde sumpta.*

De nocturnis. CAP. III.

1 LIcet Ecclesiastica † officia à vesperis incipiant, iuxta illud: De vespera in vesperam celebrabitis sabbata vestra: extra de feriis, cap. ij. quia tamen ordo cōueniens est, vt à tenebris procedamus in lucē & nō econuerso: ideò à noctis officio inchoëmus. Tempus autem nocturnũ, significat vitam nostram in peccatis: Nocturnum officiũ, nostri exilij seruitiũ: nam laus matutina pœnitentiæ suffragiũ, per quam tendimus ad lucis gaudium, & libertatis. Vel tempus ante nocturnum, significat tempus ante legem mortis, in quo omnes silebant à laudibus Dei. Tempus nocturnum, significat tempus legis datæ Mosi. Tempus laudis matutinæ significat tempus gratiæ à resurrectione, vsque ad finem mundi: in quo tempore Deum laudare tenemur de bonis naturę, quæ in illa hora nobis contulit creando: de bonis gratiæ, quæ in illa nobis contulit, resurgendo: & de bonis gloriæ, quæ in ea no-
2 bis dabit resuscitando. Sanè nocturnale † officiũ media nocte ca-

nitur, ꝓpter quinq; orationes. Primò, quia primogenita Ægypti
Genes.25. de nocte interfecta sunt: & primogenita Israëlis saluata. Exo. 12.
vt igitur Dñs seruet nobis primogenita nostra, id est, hæreditatẽ
regni cœlestis, q̃ nobis primogenitus Dei filius acquisiuit, ideò
ei canimus officiũ nocturnale, ne simus, sicut Esau, qui ꝑ edulio
lenticulæ ruffæ perdidit primogenita sua. vij. q. j q̃ periculosum.
Secundò, quia Dei filius fuit media nocte natus, iuxta illud Sapien. c. 19. Dum mediũ silentiũ tenerẽt omnia, & nox, &c. vsque à
regalibus sedibus venit Iesus fi. tu. vt ergo ipsius natiuitati grati
simus eũ de nocte laudamus: & gratias de ipsius natiuitate agi-
Marc.25. mus. Tertiò, quia Christus in nocte hac ora captus, & illusus est
Luc.22. à Iudæis: ea etiã hora spoliauit infernũ, largè noctẽ accipiendo,
scilicet ante lucẽ: manè verò surrexit: media etiã nocte, ad iudicium venturus asseritur. Vnde statutũ fuit, vt in die vigiliarũ Paschæ ante noctis mediũ dimittere nõ liceat populos expectãtes
Christi aduentũ: vt dicetur in vj parte, sub Sabbato sancto. Ideò
hac hora Deum laudamus, gratias agentes de ipsius captione, &
patrũ liberatione: eius etiã aduentũ solicitè expectãtes. Quartò,
Act. 16. vt noctes delictorũ nostrorũ illuminarẽtur. Vnde Paulus & Sylas
in vinculis existẽtes, media nocte orãtes, hymnũ cunctis audientibus dixisse memorãtur: vbi terrę motu facto repentè ianua spõte patefacta est, & eorũ vincula illicò sunt soluta. Quintò propter
carnis illecebras, psallendo & orãdo domãdas, quia sicut dicitur
Eccles. 18. Vigilia honestatis domat carnes. Sciendũ † autem est, 3
ꝙ in primitiua Ecclesia ministri Ecclesiæ ter de nocte interpollatim surgebant, ad diuinũ officiũ celebrandũ: tria in hoc tẽpora
designãtes, videlicet tẽpus ante legẽ, tẽpus sub lege, & tẽpus gratiæ. Surgebant em̃ primò, circa primũ somnũ, qñ vulgus solet ire
dormitũ: secundò, circa mediã noctẽ: tertiò paululũ ante diem:
sic ordinãtes, vt officiũ nocturnũ, & finitæ lectiones cum suis responsoriis perlectæ essent, prius, quam lucesceret: apparẽte verò
Luca 2. aurora pulsatis cãpanis cantabãt, Te Deũ laudamus, & matutinas
laudes. Ad primũ nocturnũ Pontifex & ministri Ecclesiæ surgebant, quæ sine inuitatorio cãtabatur, pro eo, quia nullus ad hanc
inuitabatur. Et vocabatur vigilia, quæ habuit initiũ à pastoribus
vigilias noctis super greges suos seruãtibus. In præcipuis tamen
solẽnitatibus populus tota nocte, in Dei laudibus persistebat, sed
illud sublatũ est: & ieiuniũ loco illius vigiliæ ordinatũ, prout dicetur in vj parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ de aduẽtu.
Ad secundũ nocturnũ surgebãt ministri simul, & coniugati, tam
mulieres, quã viri: quæ cum inuitatorio dicebatur, ad significan-
Luca 2. dum Angelos inuitãtes pastores ad videndũ Regẽ natũ. Ad tertiũ
surgebant

ſurgebant omnes cõmuniter:ſed poſteà algeſcẽte charitate, cùm omnes tam miniſtri Eccleſiæ, quã populus ſurgere ad nocturnũ officiũ pigritarent,ſtatutũ eſt,vt omnes media nocte ſurgerent, iuxta illud Prophetæ:Media nocte ſurgebã,&c. Et totum noctis officium continuè cantaretur,& plures adhuc illa hora ſurgunt. *Pſal.*118.
Quia verò quidã nocturnis deliciis plus quam Dei ſeruitiis vacantes inſtructionẽ huiuſmodi nõ ſeruabant,cõſequenter ſtatu-
4 tum eſt vt ſaltem tẽpore vltimi nocturni omnes ſurgãt.† Poteſt etiam dici,ꝙ quatuor ſunt Eccleſiæ hoſtes,ſuperiores,id eſt, dæmones malignãtes:inferiores,id eſt,homines aduerſantes: interiores,id eſt,cõcupiſcentię carnales,& exteriores,id eſt,illecebræ ſeculares. De primis inquit Apoſtol.Epheſ.6.Non eſt vobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.De ſecundis Pſalmiſ. Supra dorſum meum fabricauerũt peccatores, prolongauerunt iniquitatẽ ſibi.De tertiis Apoſt.Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ,ſpiritus etiã aduerſus carnem.De quartis Ioan. Nolite diligere mundũ, neque ea,quæ ſunt in mũdo,quia quicquid eſt in mundo,aut eſt concupiſcentia carnis,aut oculorũ, aut ſuperbia vitæ. Aduerſus hos quatuor ho- *Pſal.*127. *Pſal.*6. *Galat.*5. 1.*Ioan.*2.
5 ſtes rectores Eccleſiæ debent † quatuor noctis vigilias ſolicitè cuſtodire:nam paſtores cuſtodiebant vigilias noctis ſupra gregẽ ſuum, videlicet conticiniũ,galliciniũ intempeſtum, & antelucinium , in quibus obſeſſæ ciuitatis cuſtodes vigilant alternatim. Primam ergo vigiliã cuſtodire debent,cõtra fallacias primorum hoſtium:ſecundám, contra verſutiam ſecundorũ:tertiam, contra tertias:quartam, contra quartas. Et ideò nocturnum officium in *Lucæ* 2.
6 quatuor † eſt partes diſtinctũ , ſcilicet in tres nocturnos, & matutinas laudes , quod per quatuor noctis vigilias contra dictas quatuor hoſtium perſecutiones, antiquitus eccleſia decantabat. Porrò in memoriã illius laudabilis conſuetudinis & deuotionis antiquorum in tempore æſtiualis celebrat Eccleſia nocturnum officiũ in tempore primæ nocturnæ:licet quandoq; tempeſtiuis (quod quidam vigilias ſub antiquo nomine vocãt) & ſpecialiter in feſtiuitatibus beatorum Ioannis Baptiſtæ,Petri & Pauli,& aſſumptionis beatæ Mariæ,quæ ſunt præcipuæ illius temporis ſolennitates:& hoc facere incipiunt in ipſo feſto B.Ioannis hîc in crepuſculo,pro eo,quòd ipſe fuit finis veteris teſtamenti, & initium noui.Romani etiã adhuc in præcipuis feſtiuitatibus totius anni,in ſero dicunt tres pſalmos, & tres lectiones, quos vigilias vocant:& in nocturnis idem repetunt: & totum officium matutinum perficiunt. Rurſus in memoriam dictæ deuotionis antiquorum ter in nocte ſurgentium,tres nocturnos dicimus:qui &

inde nomen & originem habuerunt. Et † nota,ꝙ nocturna, næ, 7
ponitur ꝓ hora:sed nocturni,nocturnorũ ꝓ officio,vel nocturna,nocturnæ, est collectio psalmorũ, qui dicũtur ante lectiones in dñica, vel in profestis diebus. Nocturnæ in plurali, dicuntur tempora,in quibus Psalmi cantantur. Nocturni,nocturnorũ, dicuntur nouem Psalmi,& nouem lectiones cum suis responsoriis in solennitatibus. Sanè per nocturnas excubias diaboli vitamus insidias,& ideò nocte surgentes,currimus,cãpanis auditis,ad ecclesiã,veluti exercitus ad militiã audito clãgore tubarũ. Aulam igitur regiã,id est,ecclesiã † ingredientes ad altare inclinamus, 8
quæ quasi Regem milites adoramus:æterni enim Regis milites sumus.Inclinantes autẽ,trinam facimus orationẽ, & dicẽtes ter, Pater noster,&c. sermonẽ ad patrem & filiũ,& ad Spiritum sanctum dirigentes:cùm ad patrem loquimur,ad mediũ altaris intentione cordis, & statu corporis nos præsentamus, propter patris potentiã,& nostrã perseuerantiam:cùm ad filium loquimur, ad sinistrã altaris partem nos conuertimus:propter ipsius exinanitionem,& nostri lapsus offensionem:cùm ad Spiritũ sanctum, ad altaris dextram transimus, propter ipsius benignitatẽ, & nostram gratiæ consecutionem. Quidam tñ adhuc habent speciales orationes : deinde quidam psalmos graduales incipiunt, de quibus dictũ est in prooem. huius partis. Sacerdos † itaque no- 9
*Apoc.*1. cturnum inchoans officiũ,à Domino,qui est α & ω,id est,principium & finis,& bonorũ largitor omniũ incipit:& quoniam scriptum est Ioan.15. Sine me nihil potestis facere,etiam os aperiri
*Ezech.*2. petit,ante omnia fiducialiter ab eo,qui dicit : Aperi os tuum, &
*Psal.*50. ego adimplebo illud:vt ei os aperiat ad dignè ipsum laudandũ, dicens:Domine labia mea aperies,& os meum annuntia:&c.quia non est speciosa laus Dei in ore peccatoris, nisi ipse in laudem Dei sui ipsius os aperire dignetur. Iuxta Prophe. iij. q. viij. §.
*Psal.*46. quod testatur. Quare tu enarras iustitias meas,& assumis testamentum meũ per os tuum ? Finit etiam hoc officiũ in ipso Deo, dum dicitur:Deo gratias,vt initium & finis circulariter referantur ad eum,qui est α & ω, & quod dicitur:Aperies ponitur tempus pro tempore,id est,aperi. Rursus petit sua labia aperiri, qm̃
Apoc. 1. pridem in completorio nos Deo cõmendauimus : & os & pectus signo crucis munientes , conclusimus : quare meritò nunc eum precamur,vt labia clausa aperiat,ad laudandum.Chorus verò ad notandũ harmoniam,nõ mutata persona respondens dicit. Et os meum annuntiabit laudem tuam:est enim verè harmonia,vt sit credentiũ cor vnũ,& anima vna.Act.4. & in natali vnitate Deus laudatur,quia verò diabolus Dei laudem abhorret,propter quod

Deum

Deum laudare volentem, satagit impedire:nam cõtemptus Pharao,id est,diabolus,surgit in scandala : ideò Ecclesia,ne succũbat statim impetrata loquendi licentia,orat, dicens alta voce : Deus in adiutoriũ meum intende:Chorus autẽ respondet, dicens:Domine ad adiuuandũ me festina,&c.
10 † Sanè præmissis duobus habitis,videlicet gratia per quã os aperitur:& diabolo per auxiliũ Dei repulso,nihil aliud restat,nisi laudare : vnde statim Ecclesia laudans subiicit,Gloria patri,&c. de quo in procem. dictum est: Verum,quia nõ sufficit Deũ laudare, nisi etiã ad laudandũ alios inuitemus,vt qui audit dicat:Veni. Apocal.vlt. extrà de sac.vn. c. vnico,& cortina cortinã trahat.Exod.20.ideò sequitur inuitatorium,& inuitatorius Psal.Venite exultemus,vbi multiplex causa redditur,quare Deo exultare & iubilare debemns, dum ibi dicitur. Quoniam Deus magnus,&c. & vltimò assignatur causa scilicet ne ingrati simus,sicut Iudæi,qui propter suã ingratitudinẽ & malitiam terrã promissionis nõ intrauerint, vnde dicitur ibi: *Psal. 94.*
11 Si introibunt in requiẽ meam.q.d.non.Inuitatorium † autẽ alta voce dicitur, quasi mater Ecclesia per illud inuitet homines ad confitendũ Domino.Iuxta illud:venite filij,audite me,quod notat secundus versus:Præoccupemus,&c. Hinc est, ꝙ in quibusdã Ecclesiis iacentes,ad orationẽ ante matutinũ ante singula altaria statim cùm audiunt cantari:Venite exultemus,chorum intrant. Incipiens enim inuitatoriũ,est quasi præco,tanquã tuba exaltãs vocem suam. Præmittitur quoque inuitatorio vox humilis : sed cùm venit ad Psalmũ,inuitatoriũ exaltatur, quia Ecclesia primò secretè,quasi ostio clauso,laudat Deũ, propter se:sed posteà manifestè propter alios,vt ardor accẽdat proximos. Hinc ergo est, quòd in præcipuis festiuitatibus inuitatorium, quasi voce valdè demissa inchoatur.Sed cùm venitur ad versum : Hodie si vocem eius audi.nolite,&c. exaltatur,ne quis corde fortè obduratus, de voce non audita causetur. Vnde Esaiæ:Quasi tuba exalta vocem tuam.Rursus voce demissa inchoatur:ad notãdum, ꝙ in primitiua Ecclesia populus clàm ad fidẽ,& ad Christũ colendũ inuitabatur,sed posteà vox exaltatur,vt ostẽdatur,ꝙ hodie liberè inuitatur,prædicatur & adoratur. *Psal. 33.* *Esa. 58.*
12 † Item inuitatorium ipsum ad aliquos versus illius Psalmi : Venite, repetitur integrè, & ad alios imperfectè:quia licet omnes per ipsum inuitatoriũ ad laudes, & gloriam Dei inuitentur : aliqui tamen perfectè & aliqui imperfectè hanc inuitationem recipiunt. Dicitur autẽ sexies integrè, quia illi integrè inuitationẽm recipiũt,qui perfectè laudes Deo referunt:perfectè autem laudes Deo referunt, qui nil quod non sit laudis interponuntur.Quia ergo senarius est primus numerus

perfectus,quod patet, quia constat ex suis partibus aliquoties, s. vno,duobus,& tribus:ideò sexies integræ repetitur. Tertiò verò imperfectè repetitur,propter illa tria hominū genera,qui ad cœnam inuitati, inuitationē nō receperunt,s. auari,superbi,& luxuriosi,vt dicetur in vj. parte, sub ij. Dominica post Pent. vel propter nostram in tribus, s. in corde, in ore, & in opere perfectionem. Cæterum epiphaniæ officium inuitatorio caret, prout ibi in vj.parte dicitur: & etiam mortuorum officiū, nisi funere præsente quia in illo officio Christi exequias imitamur:nō enim in Parasceue dicitur. Adhuc,quia non sufficit Deum ore laudare,nisi & mente laudetur: ideò post inuitatorium subiicitur hymnus laus Dei. † Item quia post inuitationē consequēter multi Deum 13
cū lætitia laudāt.Iuxta illud:Audiuit,& lætata est Sion:ideò post inuitatoriū cantatur communiter hymnus.Tertiò,dicitur hym-
Iacob.2. nus,in signum,quia sicut in Act.Aposto gentes gauisæ sunt,quia ad fidē vocatæ sunt,porrò, quia iterū nō sufficit laus oris & cordis,nisi & opus sequatur,quia fides sine operibus nō prodest,imò mortua est, ideò post hymnum sequuntur psal.quia bonam operationem designāt.Dicuntur etiā antiphonæ,quæ significāt charitatē,sine qua opus nō perficitur,& versiculi de quibus in procemio dictū est.†Post versus ante lectiones,per quas doctrinā habe 14
mus,dicitur oratio Dominica.Primò, ad notandū,quòd qui eget sapientia, & intellectu doctrinæ, postulet illa à Deo, qui secun-
[illegible]b.1. dum B. Iacobum, dat affluenter omnibus, & non improperat. Secundò,vt ipsius orationis auxilio proficiat in nobis versus intentio.Tertiò, vt per illam diaboli tentationes pellantur. Ille enim sentiens nos velle lectiones legere, in quibus sanctorū victoriæ contra ipsum habitæ leguntur,satagit nos acrius impugnare,vnde nos illa oratione mnnimus. Dicitur autē secretè,per quod secretum Regis concilium intelligitur: vt propositæ similitudinis prosequamur exemplum,& vt diligētius capiatur, vel quia in eo loquimur Deo.Vltima tamen pars patenter cōcluditur,vt pateat ad quid oratio ipsa dicatur, s. ne lector per phantasiam tentationum offendatur,& auditor lectionis intellectu,& profectu fraudetur:de hoc sub tit.de prima dicetur.†Per preces verò,quæ do- 15
minicā orationē ante lectiones sequūtur, imploratur sanctorum intercessio, ad obtinendū q̄ in ipsa oratione postulatur. Oramus
Luc.10. enim Dominum, vt mittat operarios in messem suam.& aperiat cor nostrum in lege sua,& in præceptis suis,ne semen verbū Dei, quod audituri sumus,aut volucres comedant,aut spinæ suffocent, aut in petra,quæ non habet humorem, arescat, consequenter lectiones,quæ sunt doctrina,subiiciuntur,& post lectiones responsoria,

ſoria,quæ bona opera ſignificant,de quibus in proœ.dictũ eſt.Il-
16 lud autẽ conſiderãdũ eſt,† ꝙ in diebus feſtiuis,& Dñicis tres di-
cimus nocturnos: in profeſtis, vnum,ſiquidẽ in triũ nocturnorũ
officiis tria tpa repræſentamus, ſ. tẽpus ante legẽ,tẽpus ſub lege,
& tempus gratiæ, quorũ quodlibet tribus diſtinctionibus varia-
tur.Tempus ante legem,has diſtinctiones habuit : prima fuit ab
Adam vſq; ad Noë,ſecũda à Noë vſq; ad Abrahã,tertia ab Abra-
ham vſq; ad Moſen.Tẽpus ſub lege has diſtinctiones habuit.Pri-
ma à Moſe vſq; ad Dauid:ſecunda à Dauid,vſq; ad trãſmigratio-
nem Babylonis:tertia à trãſmigratione Babylonis,vſq; ad Chri-
ſtum.Tẽpus verò gratiæ has diſtinctiones habuit : prima diſtin-
ctio fuit Apoſtolicæ & Euãgelicæ prædicationis. Secunda, tẽpus
impugnationis per hæreſes emergẽtes. Tertia,tẽpus pacis,quãdo
videlicet hæreſes eliminatę ſunt. Rectè autẽ tres nocturni,patres
ſeu fideles vtriuſq; tpis ſignificãt: qui vigilãtes per Dei laudẽ ad *Rom.* 14.
æternã peruenieut laudẽ:vnde Apoſt.ad Cor. 1.Omnes ſtabimus *2. Cor. 6.*
ante tribunal Iudicis:& nos qui viuimus,& qui reſidui ſumus,nõ *1.Theſ.*4.
præueniemus eos qui dormierunt.Quia ergo illi bonis inſiſtẽtes
operibus,benè vigilauerũt,meritò & nos,vt eorũ meritis, Trini-
tati placere, & nouẽ ordinibus angelorũ ſociari poſſimus in no-
cturnali officio ſub antiphonarum, pſalmorũ,verſuũ,lectionum,
rñſoriorum nouenario Deo laudes canimus: antiphonæ ad dile-
ctionẽ:pſalmi,ad actionẽ:verſus,ad exercitationem:lectiones,ad
Dei cognitionem:rñſoria,ad gaudiũ, & cãtum pertinẽt Angelo-
rum.Nouenarij verò antiphonarũ,pſalmorũ,lectionum, & rñſo-
riorũ,pro eodẽ accipiuntur,quantũ ad noſtrã ſignificationẽ. De-
hoc etiam dicetur in vj.parte ſub feſto natalis,& ſub fer.v.cœnæ
Domini, & ſub ti. de ſeptẽ diebus poſt Paſcha. In quibuſdã tamẽ
eccleſiis quãdo dicitur:Te Deũ lau.nonũ reſpõſorium non dici-
tur.Præmiſſas itaque triũ tporũ nouẽ diuerſitates,ſeu diſtinctio-
nes inueniemus in nocturnis ſolẽnitatibus ſanctorũ & Domini-
carũ:in ſolẽnitatibus enim ſanctorũ tres nocturnos celebrantes,
imitamur excubias cœleſtis Hieruſalẽ,quę ædificatur vt ciuitas, *Pſa.* 121.
& cõſeruatur per Angelorũ excubias,qui ter trinas diſtingunt,i.
ter tria Trinitati cõcinunt:ſic & nos qui in illã credimus,ter no-
17 cturnos celebramus.Imitamur † etiam in hoc primitiuæ eccleſiæ
tres interpollatas excubias, quæ ter in nocte ſurgebãt ad cõfitẽ-
dum Domino:vt præmiſſum eſt:Siquidem canimus nouẽ lectio-
nes,nouẽ pſalmos,nouẽ antiphonas,& nouem rñſoria : videlicet
in vtroq; nocturno tres,ſiue tria, ad notandũ omnes electos, qui
fuerant ante legem, ſub lege, & ſub gratia, aſſociatos eſſe in co-
gnitione S.Trinitatis,nouem ordinibus Angelorum : & in cœlis

ipsi trinitati cõgaudere,& vsq; in finẽ sociabũtur. Sicut autẽ Angeli priores electi fuerunt, ita & psalmi lectiones præcedunt. In dominicis quoq; diebus, in quibus aliud festũ non occurrit, tres
nocturnos celebramus.†Et dicuntur in primo nocturno duode 18
cim psalmi,& tres antiphonæ : quarũ quælibet respõdet quatuor psalmis,& in plerisq; locis, vnum Gloria patri, quatuor psalmis respõdet. Sanè dominicã diẽ,Dñs sua resurrectione glorificauit, & in ea Angelorum consortia promeruimus. Vnde dñica nox, dominicã resurrectionẽ nobis ad memoriã reducit, & etiam resurrectionẽ omniũ fideliũ, qui ab initio mundi fuerunt,& vsque ad finẽ seculi futuri sunt,quia in resurrectione Dñi omnium ele-
ctorũ resurrectio significata est. † Primũ nocturnũ recolit tem- 19
pus ante legem : s. tempus legis naturalis.Duodecimus psalmus illius recolit resurrectionẽ omniũ sanctorũ illius tẽporis præsertim duodecim Patriarcharũ,qui tunc maximè viguerũt, & vigilauerunt, à quibus populus Dñi in duodecim tribus fuit propagatus, qui fuit Dño populus peculiaris sicut in tempore gratiæ duodecim Apostoli præ cæteris præfulserũt. Quaternarius psalmorũ numerus,quatuor principales seu cardinales virtutes prætendit:videlicet prudentiã,iustitiam, fortitudinem, & temperantiam,quas virtutes credimus S. Patriarchas suo tẽpore præ cæteris habuisse,& aliis exẽplo demonstrasse. Tres antiphonæ fidẽ S. Trinitatis siue delectationem in ea ostendunt. Quarũ quælibet respõdet quatuor psalmis:nã quilibet tenens fidem S.Trinitatis, quatuor pręmissis virtutibus est quadratus.Ciuitas enim in quadro posita est,sicut habetur Apoc pen.Ideò autẽ quatuor psalmi, sub vno gloria,dicuntur, nec separantur, quia quatuor præmissæ virtutes inseparabiles sunt:sed qui habet vnã, habet omnes, sicut probat Aug.Item in eo,quod sub vno gloria patri,siue glorificatione Trinitatis quatuor psalmi copulantur : ostenditur dictos Patriarchas, in vna fide Trinitatis dictas quatuor virtutes habuisse, & cæteris exempla monstrasse. Verùm quidã omnes psalmos primi nocturni sub vna antiphona cantãt:ad notandũ delectationem,quã habent in cognitione Trinitatis.Quidã etiam ad quemlibet psalmum dicunt gloria patri : sed per antiphonas eos distinguũt,quia quilibet tenetur ex suo dono reddere laudes Trinitati ex hac dilectione, quam habet in cognitione Trinitatis.
†Et attẽde,quia in prima distinctione tẽporis ante legẽ vigilaue- 20
runt Abel,Enos, Enoc, & Lamech, quod in primis quatuor psal. innuitur.Beatus vir,cãtat Abel, qui tãquã lignũ plantatum secus decursus aquarũ, dedit in tẽpore suo fructum iustitiæ:dũ pro iustitia cõseruanda succubuit. Quare fremuerunt, cãtat Enos, quia

Do

Dño in timore seruiuit, dum nomem domini inuocauit. Domine, quid multiplicati sunt, cãtat Enoch: quẽ dominus suscepit, dũ eum ad Paradisum transtulit. Dñe, ne in furore, cantat Lamech, quem Dominus exaudiuit: dum ei talem filium dedit, qui genus humanum à furore Dei in arca saluauit: Quia igitur quatuor duntaxat psal. dicuntur, ideò duo psal. de matutinali officio subtrahuntur: videlicet, Cùm inuocarẽ, &c. Verba mea, & ideò illi potius, quã alij: quia primus semper in completorio: & secundus in
21 ij. feria ad laudes dicitur. In secũda † verò dist. primi temporis vigilauerunt Noë, Sem, Heber, & Thare. Domine Deus meus cãtat Noë: quem Dñus in illa generatione iustum inuenit: & ideò aquis persequẽtibus saluũ fecit. Domine dominus noster, cantat Sem: quẽ Dominus gloria & honore coronauit: dum eum super fratres patris benedictione sublimauit: Cõfitebor tibi, cãtat Heber: qui mirabilia Dei narrauit cùm ciuitatẽ gygantium dissipauit. In domino cõfido, cantat Thare: qui in vrbe Chaldæorũ positus, in domino confidit: cuius pars calicis ignis sulphur extitit.
22 In † tertia dist. primi temporis vigilauerunt, Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph, quod sequẽtes psalmi declarant. Saluũ me fac, cantat Abrahã: quem Deus saluum fecit, in cuius tẽpore sanctus defecit: quia idololatriæ seruiuit. Vsquequo, cãtat Isaac, quẽ Dominus in sacrificio respexit. Dixit insipiẽs, cãtat Iacob cui spes Dominus fuit, vnde ibi dicitur: Exultauit Iacob & lætabitur Israël. Domine quis habitabit, cantat Ioseph, qui fuit sine macula dum adulterium recusauit. Secundũ verò nocturnum dominicale siue tres psal. qui nunc dicuntur cũ tribus antiphonis, & tribus glorificationibus recolunt resurrectionẽ eorũ, qui sub lege Mosaï-
23 ca fuerunt. † Et licet tunc multi sancti fuerint, tamen tres ordines fuerunt, s. legislator, cum suis imitatoribus, & psalmista cum suis, & Prophetæ. Fuerunt nanque aliqui aliqua doctrina legis contenti. Fuerunt etiam aliqui, qui cũ Dauid, vel ad modũ ipsius domino psal. decantauerunt ante arcam eius. Fuerũt & Prophetæ quibus datum fuit corrigere populum doctrina & sapientia sibi à Deo data, & prædicere eis futura. Propter hos ordines tres psalmos dicimus: & quia isti seruierunt trinitati, cum dilectione spirituali, ideò ad singulos dicimus, Gloria patri cũ antiphona. Qui autem omnes psalmos primi nocturni dicunt sub vna antiphona: & omnes secundi nocturni sub tribus, hoc attendunt: quia & si illis, qui fuerunt tempore legis naturæ, reuelata fuerit aliquantulũ veritas illis tamẽ qui fuerũt sub lege Mosi magis: & inde eis maior est exultatio: quod notat antiphonarum triplicatio. Prætereà, illis qui fuerunt sub lege naturæ, promissa fuit hæ-

reditas:sed his,qui fuerunt sub lege Mosi,collata. Et no. quod in j.distin.tẽpore legis,vigilauerũt sacerdotes:vt Aarõ,cùm docuit, quos exprimit Psalmista, Conserua me: quorum dominus pars fuit hæreditatis & calicis. In secunda iudices:vt Gedeon dum iudicauit,quos exprimit Psal.Exaudi Domine,iustitiã meã, quorũ iudicium prodiit de vultu omnipotentis. In tertia reges: vt Salomon, dum populum rexit, quos insinuat Psalmista. Diligam te, quos Dominus cõstituit super gentes.† In tertio verò nocturno, 24
tres psal.dicimus, recolentes resurrectionem omnium illorum, qui tẽpore gratiæ siue in nouo testamẽto in tribus mundi patribus,s. Asia, Africa, & Europa,viguerũt,& vigebũt. Et quia tempore gratiæ maximè facta est reuelatio & impletio veritatis: ideò psal. illi cantantur sæpius cũ antiphonis habentibus allelu-Ia ad magis gaudium designandũ: prout plenius in vj. parte sub natali dicetur. Hinc etiã est,quod in quibusdã Ecclesiis sẽper in omni tertio nocturno,siue dominicali siue festiuali,lectiones ex nouo testamento subiiciuntur,s. expositiones Euangeliorum:& dicitur,Te Deum laudamus. Et attende† quoniã in j.dist.temporis 25
gratiæ vigilauerunt Apostoli; qui exprimuntur in Psalmo, Cœli enarrant, quia in omnem terram exiuit sonus eorum. In secũda martyres,quos declarat Psalmista: Exaudiat te:quia Dominus protexit eos in die tribulationis eorũ. In tertia, Cõfessores,quos innuit Psalmista:Domine in virtute,qui nõ sunt fraudati voluntate labiorũ suorum. Illud ergo interest inter xij.psal.primi nocturni, qui sine antiphonis dicuntur, quia non quilibet eorũ habet antiphonã:& tres psal.aliorum nocturnorum, qui cum antiphonis dicuntur, quod interest inter duodecim patriarchas;quia peregrini erant, & sperabant hæreditatem, quam posteri eorum possederunt:& eorum posteros, qui terram patribus eorum promissam hæreditauerunt. Inter illos quoque tres psal. tertij nocturni,qui dicuntur cum antiphonis,habentibus allelu-Ia: & illos secundi nocturni, qui dicuntur cũ antiphonis, sine allelu-Ia: illud interest, quod interest inter illos, qui habuerunt testamẽtũ imitãdũ:& eos,qui habẽt nõ imitãdũ:maior nãque est gloriatio noui q̃ vet.test.& de perceptis, quã de promissis. Præmissi igitur
† tres nocturni,sunt illi tres anni ficulneæ, quã Dominus inutilem inuenit,dicens de illa: Dimitte me,vt succidam: & responsum est ei:adhuc dimitte eam hoc anno,vt circunfodiam eam,& 26
Luc. 13. mittam stercora. Cantamus enim in primo nocturno, vt recolẽtes facta patrũ,qui sub lege naturæ fuerunt, nõ inutiles inueniamur. Cãtamus etiã in secundo & tertio: vt recolẽtes facta patrũ qui sub lege Mosaica,&qui etiã ante nos fuerũt sub legte gratiæ
non

non inutiles inueniamur:& si inutiles simus, oportet quod pater noster fodiat circa nos,dicẽs, reducẽdo nobis ad momoriã mortẽ illorũ,quos vidimus paulò antè,florere.Fili vide, quàm fortis fuit ille,quã nobilis,quã diues,quã potẽs:& ecce ad momẽtũ trãsiuit:oportet etiam,vt stercora ponat,peccata videlicet ante oculos nostros ponẽdo,& si hoc nõ habet effectum, dicat in proximo est,quod Dñs ad radicẽ arboris securim ponet,& si te inutilẽ inueniet,in ignem æternum,vbi perpetuò combureris,proiiciet.

27 † Dicto de nocturnis festiuitatum,& dñicarũ,nunc de nocturnis ferialibus siue nõ solennium dierum pauca dicamus. Et quidẽ in illis dicimus xij. psalmos, vt nos Deo debere seruire in duodecim noctis horis ostendamus, cuilibet horæ vnum psalmũ attribuẽtes,cum nõ possumus iugiter Deo seruire,prout in procœ. dictũ est. Olim quidem varij Psalmi canebantur: nã alij quinquaginta,alij plures,alij pauciores dicebant,sed angelo reuelante patres cõuenerũt vt duodecim dicerẽtur:qui psalmi bini,& bini dicuntur ad notandũ quost sine charitate quæ ad minus inter duos consistit,laudes nostræ vel opera nostra nihil prosunt. In quibusdã tamẽ ecclesiis in diebus profestis inter duos psalmos, Gloria patri,&c.interponitur,ad notãdũ quod Christus est Dei,& hominũ mediator.In aliis verò ecclesiis duo psalmi sub vno Gloria,terminãtur,ad notandũ quod laudes nostrę tunc Deo acceptæ,sunt, si in charitate maneam⁹:& sic inter duos psalmos nihil interponũt,quia inter Deũ& proximũ,in quorũ dilectione charitatis pro priè cõsistit mediũ nõ habetur:& secundũ hoc in xij. psalmis sexies tantũ,Gloria patri, dicitur: sicut sex sunt mũdi ætates. Prætereà sicut hominum à natiuitate vsq; in finẽ vitæ sex ætates naturaliter accidũt:ita in quotidiano nocturno sexies dicitur, Gloria patri, vt recolamus,quia vsq; ad finẽ in dilectione perseuerare debemus,propter eandẽ causam,tunc sex antiphonæ dicuntur, quæ quid significẽt,in procemio dictum est:vel propter sex opera misericordiæ: quæ si obseruauerimus, de tenebris huius noctis vel mortis ad verã lucẽ,& vitã perueniemus æternam. Tres

28 † quoq; lectiones,quæ tũc dicuntur doctrinã electorũ triũ temporũ significãt:& cum ipsis interpollatẽ tria rñsoria dicuntur:ad notandũ,quod quicquid electi in tribus temporibus docuerũt:& quicquid in tribus ætatibus agimus, ad Domini trinitatem referimus:& trinitatẽ in fide,spe,& charitate glorificamus. Responsoria enim,à respondendo dicuntur. Ad hæc tres lectiones dicũtur,quia Dominus posuit tres vigilias,dicens: Si in prima, si in secunda, si in tertia vigilia venerit: & ita inuenerit: beati sunt serui illi. Quæ tres vigiliæ, tres ætates designant, scilicet pueritiam

tiam, iuuentutē, & senectutem: in quibus benè vigilando, Deum laudare debemus. Et nota, quòd †Psalmodia trium nocturnorū tā 29
dominicaliū, quàm ferialium, dieta vocatur. Vnde Exod. 3. c. viam trium dierū ibimus in solitudine. Sanè Greg. septimus constituit vt in die resurrectionis vsque in sabbatū in albis, & in die Pente. vsq; ad sabbatū eiusdem tres psalmi tantū ad nocturnos, trésque lectiones dicantur. Omnibus verò aliis diebus per totum annū, si festiuitas est, nouē lectiones legantur: Aliis verò diebus scilicet in festis duodecim psalmi & tres lectiones. In dominicis verò diebus exceptis dominicis paschæ & pente. decē & octo psalmi, & nouem lectiones dicātur. Illi autē, qui singulis diebus præter hebdomadas paschæ & pentecostes tres tantùm psalmos, & tres lectiones dicūt, non ex regula sanctorū patrum: sed ex fastidio hoc facere comprobātur. Nocturnis finitis † cāpanæ pulsan- 30
tur: & Te Deum lauda. alta voce cantatur, ad notādū quòd manifestè & mirificè ecclesia tempore gratiæ laudat Deū: & ad signādū quod si bonis operibus doctrinæ sanctæ benè respōderimus, ad cœlestem laudē cum angelis perueniemus. cantus quoq; tunc alta voce factus, gaudiū mulieris de drachma perdita inuenta significat. Quod verò finis eiusdē cātici ibi per singulos dies, &c. & alij versus sequētes altius canūtur: significat cōgratulationē vicinarum, quā mulieri propter drachmam repertā fecerunt. Compulsatio verò cāpanarum, conuocationē vicinarum repræsentat. In quibusdam etiam ecclesiis luminaria accenduntur: nā & mulier ipsa lucerna accensa totā domum euertit. Hoc etiam signifi- 31
cat quod ecclesia Catholica per Christū trahitur de inferno. Vel ipse hymnus futurū gaudium & lætitiam repræsentat: quā Ecclesia requiescens à laboribus suis, est in die iudicij cōsecutura.† Et est sciēdum, quòd cùm beatus Ambr. beatum Aug. de Manichæis cōuersum baptizasset, dixit: Te Deum laudamus. Aug. verò respondit: te Dominum confitemur, & illo dicente: Te æternum patrem. ille respōdit: tibi omnes angeli, &c. Et sic totum illum hymnū alternatim cōposuerunt. Post Te Deum laudamus, vel quando illud non dicitur post omnes lectiones & respōsoria, dicitur versus à sacerdote per quē excitat audientes, vt in Dei laude permaneāt. Et dicitur voce magis demissa, ad notādū, quòd nō prodest clamor vocis, nisi adsit clamor cordis. Verū beatus † Be- 32
nedictus aliter officium noctis ordinauit: nō tamen dissentiens à præmissa Ecclesiæ ordinatione, vel illi in aliquo contradicens, sed ordini suo quiddā peculiare cōstituens. Ipse nanque instituit semel dici: Deus in adiutorium meū intende: & ter, Dn̄e labia mea aperies, propter reuerentiam vnitatis & Trinitatis. Deinde Psalmum,

Psalmum, Domine quid multiplicati, eò q à sumno surgens, dicit in eo: Ego dormiui, & sumnum cœpi, &c. Deinde in j. nocturno sex psalmos & quatuor lectiones cum totidē responsoriis cātari instituit, & totidem in secūdo: per hoc vitā contemplatiuam innuens & actiuā. Senarius enim psalmorū numerus, vitam designat actiuam, in qua sex opera misericordiæ conuenit exerceri: si quis ad contēplatiuæ vitæ perfectionē voluerit peruenire, quæ per quatuor euāgelia designatur: & per quatuor lectiones similiter figuratur: quaternarius quidē numerus apud monachos, quadratam stabilitatem & euangelicam in sanctis exprimit: seu quadruplicem sensum scripturarū, propter quadrigas Aminadab, id est, historialem, allegoricum, tropologicum, & anagogicū. In tertio verò nocturno tria cantica cantari instituit in laudē Trinitatis: à qua nobis vitæ perfectionē dari cum charitate credimus & speramus. Cantātur autē illa cantica, cum allelu-Ia: quod est cāticum cœlestis lætitiæ: vt per hoc totā trinitatē esse dignam cœlesti laude ostēdatur: & ad quā plenè laudandam nō sufficit laus humana. Quatuor verò lectiones de euāgelio, quæ sequuntur, significant, q laudatores Dei per quatuor euāgelistarū doctrinam, debēt esse quatuor virtutibus insigniti. per quatuor etiam respōsoria, laudantium alacritas designatur. Sed ne hoc bonum agentes, illud sibi adscribant, sed totū Dei laudi attribuant, & se illius seruos ostēdant, subiūgitur, Te Deum lau. posteà legitur euangelium, quod significat denarium, id est, vitam æternam, quæ dignè Deū laudātibus in fine reddetur: ad quod sequitur, Amen, id est, fiat nobis, quod ex euāgelio credimus & speramus, hymnus verò qui sequitur, scilicet: Te decet laus, &c. gaudiū, quod sancti post laborē habent de remuneratione denarij, significat. Monachi au-
33 tem † nunquā nouem lectiones dicūt: nisi in exequiis mortuorū: vnde & in triduo ante pascha ix. dicūt, quasi exequias Domini re præsentantes. Ad laudes autē instituit psalmum illū: Deus misereatur nostri, primò absq; antiphona decantari: tū quia tenebris fatiscētibus, diluculo matutinæ laudes cātantur: ideò in eo dicitur: Illuminet vultū suū super nos: tū quia hoc officiū ad domini pertinet resurrectionē per quam accepimus misericordiam & be- *Psal. 66.*
34 nedictionem. † Rursus monachi dominicā orationē sublata voce dicūt, propter simplices qui eā nō intelligūt, aut obliuiscūtur: & propter versutos, qui spinam odij gerentes in corde, fratres odiunt, nolentes dicere: Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc igitur dicere compelluntur in publico, vt purgentur ab illo vitio, tam in fine noctis, id est, in matutinis laudibus, quàm in fine diei, id est, in vesperis: vt

noctem

noctē aut diem nō pertranseāt sine recōciliatione fratris. In aliis autē horis nō dicūt sublata voce, quia sæpè cōtingit fratri fratrē irasci: & quodā furoris impetu cōmoueri: qui licet statim animū nō cohibeat, expectādus tamē est ad veniā: sufficit enim si Sol nō occidat super iracundiā eius. dicunt etiā quatuor solūmodo psalmos ad vesperas: prout in vj. parte sub tit. de tēpore aduētus dicetur. † Non vacat etiā à mysterio, ꝙ monachi se toto corpore ab 35
oriēte ad occidentem gerāt: significantes Deum vbiq; adorandū fore: quasi vbiq; præsentē: vel quia rationabili motu ab ortu nostræ natiuitatis, vsq; ad occasū mortis eū sequi tenemur, sicut & firmamentū naturaliter vertitur ab oriente in occidentem: hoc etiā quædam designāt ecclesiæ: in quibus dicētes: Gloria patri, se inclinant ad orientē: & subdentes, Sicut erat, &c. se vertūt in occidentē. Deuotio namq; in diuinis officiis est seruāda. Quia verò monachorū officiū ad nos nō pertinet: ad presens de illo sufficiat nobis ad hoc vsq; dixisse. † Vltimò no. quod monachorū ordo, fi- 36
guram cherubin, qui inter angelorū ordines eximior predicātur,
Esaiæ 6. habere probatur. Nam sicut cherubin, ita & monachi sex alis velantur, dicente scriptura: Sex alæ vni & sex alæ alteri: duæ quidē in caputio, quo caput tegitur, demonstrantur: illud verò tunicæ quod brachiis extenditur, siue dextra & læua: alias duas dicimus esse alas: & antè, & retrò alias duas: & sic illud, quo corp⁹ tegitur, sex alarum numerum implere asseritur. Habitus quoque eorum
4. Reg. 1. habitum imitatur sanctorū: de Helia namq; legitur: vir pillosus,
Hebr. 2. & zona pellicea accinctus renibus: & de ipso, & de illis similibus
Matth. 3. dicit Apostolus: Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis: & de Ioan. Baptista inquit euangelista: Zona pellicea circa lumbos. adhuc cucculla † monachorū sumpta est à collobiis Apostolorū: quæ vt dalmatica, formabātur: & in eis forma crucis præferebatur: quia illi se vitiis & cōcupiscētiis crucifigebant: eius nigredo est mundi contemptus: longitudo perseuerantia in bono. 37

SVMMA.

1 *Matutinæ laudes, quo consilio inductæ. Et vnde dictæ laudes, nu. 2.*
3 *Sacrificium iuge, in veteri testamento.*
4 *Officium Vespertinum in quo sit dignius matutino.*
5 *Allelu-Ia, quando cantetur, quandòve intermittatur, & nu. 6.*
7 *Psalmi. v. in matutinis laudibus, quid signent, quos ordine subiicit, & examinat.*
8 *Psalmi octo qui dicuntur in laudibus, respondēt octo ordinibus Ecclesiæ. quos vide, per nu. 9. 10. 11. 12. 13. 14.*
15 *Psalmi duo, Deus meus. Et, Deus misereatur cur cōiungātur & cō- (binentur.*
16 *Ecclesia cū iubilet, cur nos inuitet ad iubilādū illo Ps. Iubil. deo, &c.*
18 *Psal*

17 *Psalmus: Dominus regnauit, cur dicatur dominicis & festiuis diebus, & psal. Miserere, ferialibus.*
18 *Psal. qui dicatur in officio feriali, mysterialiter, loco illius, Iubilate.*
19 *Cãtica sex, quæ in sex, feriis dicãtur loco Psalmi: Benedicite.*
20 *Cãticũ, an & in quo differat à psalmo: Et qui primus cãtica instituerit.*
21 *Psalmi: Deus meus, &, Laudate dominum de cœlis. cur nunquã mutentur.*
22 *Mane in sex diuiditur.*
23 *Psalmi, qui per singulas ferias mutantur, & cantica, quæ in illis dicuntur, quomodo inter se conueniant, & temporis gratiæ successibus coaptentur, vide latè per discursum.*
24 *Corona benignitatis Domini, vbi consistat.* 25 *Psalmus vj. feriæ.*
26 *Psalterium diuersimodè portatur à diuersis.*
27 *Capitulum sequitur antiphonam. Et quare.*
28 *Cantica: benedictus, & Magnificat cantanda sunt stando.*

De matutinis laudibus. CAP. IIII.

1 SVnt † nõnulli, qui Esdræ ordinẽ sequẽtes, de quo in principio huius partis dictũ est, matutinas laudes à nocturnis diuidũt. illas fore per se officiũ asserẽtes: & manè aurora rutilãte, illas dicentes: prout in tit. proximo dictũ est, Tali nanq; hora Christus victor à mortuis resurrexit. Vnde Marcus: Surgens Iesus mane prima sabbati, vel saltem eius resurrectio in matutino notificata est. Tali etiã hora super mare ambulauit. Meritò ergo in hac hora laudandus est, vt ipse, qui nos per suã sanctã resurrectionẽ saluauit, supra mare huius seculi nos ire faciat sicco vestigio, sicut Petrum. Hac etiam hora mundum & angelos creauit, qui statim post creationẽ suam cantico laudes Creatori suo iubilauerunt. Laudes ergo matutinas rubescente aurora dicũt, scilicet in quarta vigilia, quã lucifer totam illustrabat. Quę & matutina dicitur à mane, quòd est lumẽ; quia nobis manè lumẽ reducit ad coronã gloriæ obtinendam, iuxta illud: Non sit vobis vanum manè surgere ante lucem: quia promisit Dominus coronam vigilãtibus. Quid autem significet tempus matutinæ laudis, dictum est in *Mar. vlt.*
2 principio præcedentis tractatus. Dicuntur autem † laudes: quòd illud officium laudem præcipuè sonat diuinã, quam ei facimus, pro eo quòd à tenebris erroris nos ad lucẽ seu viã veritatis reduxit, & ad tentationes diaboli expellendas. Vnde Esa. 25. Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere: quia ros lucis est. De hoc matutinali officio dicit Propheta: Ad te de luce vigilo Deus. Sanè matutinum † & vespertinum officium ideò canimus, quasi Domino iuge sacrificiũ offeramus. Offerebatur enim domino in veteri testamento iuge sacrificium, id est, mane & vespere. Sed vespertinum dignius erat matutino: quia pinguius, vt Iudæi

vt Iudæi dicunt prout sub vesperis dicetur. Nos autẽ per matutinum officiũ intelligimus legem: per vespertinũ, saluatoris passionem: qui in vespera mundi, s. in sexta ætate obtulit se Deo patri pro nobis. Vnde eleuatio manuũ mearum, sacrificiũ vespertinũ.
Psal. 104. Respondet autẽ hoc sacrificiũ illi: quia ibi Psalmi ponuntur sub quinque distinctionibus, per gloria patri, sicut & hîc. Item ibi & hic hymnus cum lectione, & versiculo, ibi etiã canticũ Mariæ, & hic etiã canticũ Zachariæ. Quia verò † officium vespertinũ di- 4
gnius est: propter rem digniorẽ, quã significat: oĩa in maioribus solennitatibus: & in vespertino solẽnius cantamus, quã in matutino: responsoriũ interponẽtes. Isidorus dicit in lib. etymologiarum, quòd officium matutinũ, est lucis initium, sic appellatum à stella lucifero, quæ oritur mane inchoãte, vt dictũ est: hoc officiũ laudum plenum est laudibus, prout dictũ est in principio præcedẽtis tituli: ad quas sacerdos per versum, quẽ præmittit excitat auditores, qui est quãdoq;: In matutinis meditabor in te, quãdoque: Excelsus super omnes gentes Dñus. Vel alius: & deinde diuinum implorat auxiliũ, dicens: Deus in adiutorium meũ intende: postmodũ chorus ad idẽ festinans auxilium in summa trinitate glorificat Deũ, dicẽs: Domine ad adiuuandũ me festina: Gloria patri: deinde antiphona inchoatur. Circa quod notãdũ est ꝙ quædam Ecclesiæ in dominicis, quæ sunt à prima dominica post epiphaniã, vsq; ad septuagesimã: & ab octaua Pentec. vsq; ad aduentum Dñi, canũt ad laudes allelu-Ia, loco antiphonæ pro omnibus psalmis: tũ quia, vt præmissum est, hoc officiũ laudibus est plenũ. allelu-Ia enim laus est angelica: tũ, quia vt dominici dies resurrectionem Dñi repræsentẽt. Sicut ergo in tempore paschali, quod est resurrectionis, allelu-Ia multiplicatur: sic meritò & in eis debet multiplicari. Et est † attendendum quod in dominicis, 5
quæ sunt ab octaua epiphaniæ, vsq; ad septuagesimam, cõcinunt allelu-Ia, iuxta cantum quarundam antiphonarum ad natiuitatem Dñi pertinentiũ: in Dominicis verò quæ sunt ab octaua Pẽtec. vsq; ad aduentum, cantant allelu Ia, iuxta cantum censualẽ antiphonarum, quæ dicuntur ad, Benedictus, & de ipsa sumuntur. Quia igitur in singulis dominicis pro varietate antiphonarũ ipsarum etiam cantus in allelu-Ia variantur: ideò iuxta breuitatẽ vel prolixitatẽ cuiuslibet antiphonæ, iuxta cuius cantũ multiplicatur vel minuitur, in singulis dominicis numerus allelu Ia. Adhuc ideò certus numerus in allelu-Ia non præfinitur, quoniã deuotæ animæ certus numerus vel modus in laudando Deũ præfigi non potest. † In aliis verò Ecclesiis passim in omnibus dominicis ad 6
primos tres psalmos loco antiphonæ, quasi ad intonandum psalmos

mos bis concinũt allelu-Ia:ad insinuandũ, quod in Dei laudem, ex charitatis feruore procedunt:nec cantant illud iuxta alicuius antiphonæ cantũ.ad notandum,ꝙ iuxta Apostolum,charitas nõ æmulatur. Ad Psalmũ verò:Benedicite, cantant antiphonam,tres pueri cui nec iubilus, nec allelu-Ia subiicitur, propter rationes infrà scriptas. Ad Psalmum verò:Laudate Dominũ, dicunt loco antiphonæ allelu-Ia:non iuxta alicuius antiphonæ cantum, sed duntaxat ad inchoandũ Psalmum. Ter autẽ dicitur.Primò,quia respondet tribus Psalmis sub ipso Psalmo,Laudate,contentis.Secundò, propter triplicem ordinem iustorum Deum laudantium:
7 de quo infrà dicetur. Porrò in laudibus † matutinis quinq; Psalmi dicũtur:vt quinq; sensuũ reparatio notetur & propter quinq; status Ecclesiæ. Primus Psalmus est: Dominus regnauit,in quo laudatur Deus,qui firmauit orbem terræ:scilicet in fide & resurrectione:ideò hic Psalmus pertinet ad regnum Christi.Secundus est iubilate:qui pertinet ad confessores vnde ibi dicitur:introite portas eius in confessione:& rectè incipit à iubilo, quoniã confessio valdè placet Deo Tertius est,Deus,Deus meus,&c. qui significat statum martyrũ qui sitiunt ad Dominũ,vnde dicitur ibi: Sitiuit anima mea,& quoniã tota nostra sitis & intentio esse debet in trinitate,& ad trinitatẽ:ideò sequitur Psalmus,Deus misereatur nostri:in quo tota trinitas notatur,dum ibi dicitur:Benedicat nos Deus, Deus noster,&c. dicitur enim ter Deus propter patrem,& filiũ,& Spiritũ sanctũ.Quartus est canticũ trium puerorum.Benedicite quod est Danielis,cap.3. significãs statum antichristi,vt iam dicetur,& in fine huius Psalmi nõ dicitur gloria patri.Primò , quia propter confessionem fidei, proiecti sunt tres pueri in caminũ ignis:in quo facto,maximè Deo,& trinitati derogatum est.Secundò,quia vltimus versus illius Psalmi idem dicit, quod gloria patri, & in diuinis Scripturis nihil debet superuacuũ esse.Tertiò,quia in ipso Psalmo distinctè tota trinitas notificatur,& laudatur Deus in creaturis. Rursus,dum Psalmus iste dicitur, nec sedere nec genua flectere debemus:sicut dicitur sub sabbato quatuor temporum, primæ hebdomadæ quadragesimæ. Quintus Psalmus:Laudate Dominum,in quo status ille notatur, quando post mortem antichristi conuertentur Iudæi,vt iam dicetur:& in fine eius dicitur gloria patri,ad ostendendum, ꝙ per bonam operationẽ sociabimur Angelis,qui incessanter Deũ lau-
8 dant.Potest † etiam dici,ꝙ in laudibus octo Psalmi dicũtur:quia officiũ istud mysticè recolit statũ Ecclesiæ ab initio Apostolicæ stabilitatis vsq; ad perfectionẽ electorũ : qui in fine mũdi futuri sunt:sub quo statu octo ordines Ecclesiæ,siue electorũ in Eccle-

sia sancta per baptismum saluati reperiuntur, sicut in arca Noë octo animæ illos significantes, per eã saluatæ sunt. Per diluuium enim baptismus: per arcã verò Ecclesia significatur. † Primus or- 9
do fuit Ecclesiæ primitiuæ, in Iudaico populo conuersantis: quæ per Christi prædicationẽ reformata, & ædificata est: sicut monstrat ille primus Psalmus, Dominus regnauit, in primo eius versu, vbi de Saluatoris regno, & ipsius agitur potestate. In secundo versu, agitur de fundatione Ecclesiæ, quæ tunc cœpit fieri, super
1. *Cor.* 3. illud fundamentum, quod est Christus, iuxta Apostolũ. De quo etiã fundamento in titulo eiusdẽ partis suprà habetur. Cantatur ergo hic Psalmus in laudibus, qui cõtinet laudes Christi. † Secundus 10
ordo fuit primitiuæ Ecclesiæ, intrãtis ad gẽtes per prædicationẽ Dñi, & Apostolorũ monentium omnem terrã, id est, omnẽ gentem ad iubilandũ Deo: quòd monstrat secũdus Psalmus, iubilate Deo oĩs terra. Tertius † ordo fuit credẽtis gentilitatis: quẽ ter- 11
tius Psalmus Deus, Deus meus, demonstrat offerre gratias & beneuolentiã Apostolorũ vocationi. † Quartus erit resipiscẽtis Iu- 12
daici populi, per Enoch & Heliam cõuersi, quẽ ille quartus Psalmus Deus misereatur nostri, monstrat ad Deũ reuersum, poscere misericordiã eius: & tunc gaudebũt se cognoscere viã Dei, quam in gentibus esse cognoscent. Quintus † erit eorũ, qui futuri sunt 13
tempore antichristi: cuius figurã præcessit Nabuchodonosor, qui licet tribulauerit sanctos vtriusque populi, non tñ desistent benedicere Deũ, ad instar trium puerorum, quos Deus liberauit de camino ignis ardẽtis, qui per illud quintũ canticũ: Benedicite, recolũtur: eo enim tẽpore iusti purgabũtur, velut in camino ignis,
Apoc. 1. non tñ vrentur, sed ibi accipiẽt formã auri. Vnde Ioan. in Apoc. vidit pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti: vnde ritè sequitur ille Psalmus, & propter tribulationẽ quã designat, antiphona illius sine allelu-ia: & ipse sine gloria patri canitur. Hymnus autẽ ipse tres habet dist. in prima inuitantur superiores creaturæ ad laudẽ creatoris, scilicet quæ sunt supra cœlũ, quæ in cœlo, & quæ in aëre. In secũda inuitãtur ad hoc creaturę terrenę, & quæ mouentur in aquis. In tertia, inuitãtur omnes spiritus, & animæ, vt cum omni creatura Domino benedicamus: quia sicut tres pueri Nabuchodonosor, & caminũ ignis: sic nos diabolum, & inferni incendiũ euasimus. Cæterùm hoc canticum benè conuenit diei dominico, & cuilibet festiuo, quia in prima die Dominus vniuersa creauit, & per suam resurrectionem postmodũ innouauit, ideóque in ea die, & in festis, quæ resurrectionẽ dominicã imitãtur dicitur, in quo die creaturæ ad creatoris laudẽ inuitantur. Hinc etiam est quod eædem laudes sunt in dominicis,

&

& festiuitatibus sanctorũ,& in tempore Paschali:quia repræsentant gaudia resurrectionis Christi,& nostræ. Sextus, septimus & octauus erit eorum, qui vniuersaliter ex tribus mundi partibus, scilicet ex Asia, Africa,& Europa,cõuertendi, & colligendi sunt, qui post antichristi persecutionem,& eius mortem maiore pace fruentur,vsque ad diem iudicij quam nunc habeat Ecclesia,tunc enim erit senectus in misericordia vberi, in qua quiete triplex ordo iustorũ,scilicet coniugati,cõtinentes,& virgines,quos Iob, Noë,& Daniel exprimunt,& generaliter vniuersi sancti, quibus *Psal.* 101. aureola debetur:qui in tribus mundi partibus de tribulatione e- *Ezech.* 4. uadent regnaturi cũ sponso Ecclesiæ,celebrabũt laudes Dei,quæ continentur in illis tribus Psalmis,scilicet Laudate Dñm de cœlis:Cantate Domino canticũ nouum:& Laudate Dñm in sanctis

14 eius. † Quæritur autẽ quare hi tres Psalmi sub vna antiphona, & etiam sub vno gloria patri dicuntur? Respondetur ideò,quia præmissi sextus,septimus & octauus ordines electorũ,qui ex dictis tribus mundi partibus colliguntur sine aliquo interuallo simul erũt,& pariter glorificabũtur. Continent etiã ipsi tres Psalmi triumphum de mundo,carne,& diabolo,& quoniã vnum sine

15 alio nõ habetur,ideò meritò cõiunguntur.† Quæritur etiã quare præmissi duo Psalmi,scilicet Deus, Deus meus, & Deus misereatur nostri,cõbinantur,& sub vno gloria patri,& sub vna antiphona dicuntur? Ad quod quadruplex est responsio. Primò, quia Psalmus Deus,Deus meus,significat sitim ad Deum:in Psal.Deus misereatur nostri,trinitas notatur,vt suprà. Ad significandũ igitur sitim,& desideriũ continuum ad Deũ,hoc fit.Secundò ad notandum,quòd ante persecutionem antichristi populus credentis gentilitatis,qui recolitur per Psalmũ Deus,Deus meus:& Iudaicus populus resipiscens qui recolitur per Psalmũ Deus misereatur nostri;vnũ erunt in fide,& postquã hi coniuncti erũt,veniet antichristi tribulatio,vt prẽmissum est.Tertiò,quia primus Psalmus illorũ significat dilectionẽ Dei, vnde ibi dicitur : Sitiuit in *Psal.* 62. te anima mea,&c.Secundus verò dilectionem proximi,vnde ibi dicitur:Vt cognoscamus in omnibus gentibus salutare tuũ:quæ *Psal.*66. ita cõnexæ sunt,vt vna sine altera in Christiana possessione non habeatur.Quartò,quia gratia quã Ecclesia in primo Psalmo sentire videtur,in secundo collata esse monstratur:vnde ad gratiarũ actionem inuitatur cum dicitur ibi : Confiteantur tibi populi Deus,&c.Rursus ideò in fine ipsius Psalmi: Deus, Deus meus,nõ dicitur gloria patri:quia in eo agitur de miseria humani generis,vnde ibi dicitur : Sitiuit anima mea.Non enim omnes Psalmi de miseriis & aliis aduersitatibus tractantes, laudant illum

pro illis:quod tamen deberet,sed sequenti Psalmo,scilicet,Deus misereatur nostri, subiicitur Gloria patri : quia in eo agitur de misericordia Dei:per quam generi humano bona conferũtur, & mala remouẽtur.Cæterum prædicti duo psalmi,& psalmus Laudate Dominum:nunquã variantur,ad designandũ,quod sine fide, & desiderio trinitatis:quæ in præmissis duobus psalmis vnitis exprimuntur:& sine laude Dei,quæ per psalmum Laudate designatur,nunquam Christiani esse debemus.Quæritur etiam † quare 16
ecclesia in psalmo illo: Iubilate,ad iubilandum nos inuitat:& tamen ipsa non iubilat ? Ad quod dici potest quod officiũ laudum Dñi resurrectionem significat:quæ iam cõpleta in capite scilicet in Christo,adhuc est in membris implenda. Ad notandũ igitur quòd iam in parte impleta est,nõ dicitur iubilus in fine antiphonarum : præsertim illarũ quæ dicuntur super Psalmos in quibus fit mentio de resurrectione: est enim iubilus cantus spe gloriæ conceptus. Quia verò resurrectio adhuc in mẽbris implẽda est: ideò in quibusdã antiphonis iubilus dicitur. Vnde & in tempore Paschali in versiculis , & responsoriis, & in allelu-Ia iubilamus propter nostrã resurrectionẽ, q̃ speramus, q̃ quia non videmus, nec adhuc plenè exprimere possũmus:ideò per vocẽ nõ significatiuam iubilamus.In antiphonis ergo nõ fit iubilus propter resurrectionẽ Dñi, quæ impleta est,nec etiã in antiphonis laudũ: in quarum Psalmis fit mentio de resurrectione Dñi,vt in tribus primis Psalmis,nec in fine antiphonæ quarti Psalmi:quia Nabuchodonosor videns tres pueros in camino ignis positos, vidit & quartũ,cum eis,scilicet Christũ eos cõsolantem. Qui enim sunt in tribulatione hoc solum orant,ne deficiant, & potius est tunc locus timendi,quam sperandi : ideóque in fine antiphonæ huius Psalmi nõ dicitur iubilus:præsertim,quia in tribulatione sanctorum, gloria Dei nõ apparet.Sed in fine antiphonæ, quæ dicitur super Palmum,Laudate Dominũ,dicitur iubilus:quia in illo non fit mentio de resurrectione,sed de spe gloriæ quã expectamus, ex qua iubilus.De hoc iubilo dictum est in procem.huius partis.

Dan.3.

Porrò † primus Psalmus laudũ in dominicis,scilicet Dñs regna- 17
uit:qui est Psalmus lætitiæ, cõmutatur in feriis,in Psalmum miserere mei Deus,qui est Psalmus pœnitẽtialis. Circa q̃ notandũ est,quòd dies dñicæ, & festiui recolũt resurrectionẽ sanctorum: qui fuerũt ab initio,& erũt vsque in finẽ seculi.Vnde in dominicalibus,& in festiuis laudibus recolentes regnũ Domini post resurrectionẽ eius à morte corporis:siue gloriã resurrectionis electorũ,canimus psalmũ:Dominus regnauit,qui tamen dicitur in dominicis ad primam, à septuagesima vsque ad Pascha prout ibi dicetur.

dicetur. Dies verò feriales recolunt peregrinationes ipsorũ sanctorũ,& pœnitentiã:& ideò in ferialib⁹ laudibus dicimus primũ Psalmũ,scilicet Miserere mei Deus:recolẽtes nostrã resurrectionem à morte animarum per pœnitentiã,siue electorũ peregrinationẽ & pœnitentiã siue conuersionẽ. Quia enim Iudæi ad Petri prædicationem cõpuncti corde & conuersi illum frequentabant: inde inoleuit vsus,vt & nos qui de gentili errore cõuersi sumus illum in officiis frequentemus:quatenus ad cõuersionem & pœnitentiã prouocemur,per quã resurgere valeamus:de hoc etiam
18 Psalmo sub prima dicetur.Adhuc † loco secundi Psal.scilicet,Iubilate,qui in dominicis,& festiuis diebus dicitur, sex Psal.in sex feriis dicũtur:quia sicut in primitiua Ecclesia,sanctorũ prædicatione hæreditatẽ accepit,& post ad gentes intrauit:sic & gentilitas credidit:& sicut Iudaicus populus sanctorum prædicatione resipiscet in fine,& qui sub tẽpore antichristi futuri sunt, persecutionẽ & tribulationẽ euadent:& populi post eius prædicationem ex tribus mũdi partibus colligẽtur:vt præmissum est, ita & in loco Psalmi Iubilate:qui sanctorũ prædicationẽ cõtinet,dicitur in secunda feria Psal. Verba mea,qui est vox Ecclesiæ ad hæreditatem Dñi vocatæ.In septuagesima verò Psal. Confitemini, prout ibi dicetur.Et in tertia feria Psal. Iudica me Deus qui recolit quandò primitiua Ecclesia intrauit ad gentes. Et in quarta feria,Psal. Te decet:qui cantatur in figura gentiũ,quæ ab idolis conuersæ sunt ad Deũ.Et in quinta feria Psal.Domine refugium: qui sic intitulatur:Oratio Mosi hominis Dei congruentis resipiscentiæ Iudæorũ.Et in sexta feria Psal. Domine exaudi orationẽ meam:quẽ Dauid cantauit quando filius suus eũ persequebatur: persecutionem antichristi significãs.Et sabbato psalmus: Bonum
19 est † confiteri Domino, qui sic intitulatur Psal. Cantici in die sabbati,id est,in die quietis:figurans sanctos à tribus mundi partibus collectos post antichristi persecutionẽ fore in quiete mansuros,& Domino confiteri,& psallere. Præmissi ergo sex Psalmi, ideò ita ordinantur,vt in eis notari possit ordo Christianæ con-
20 uersionis. Verùm loco Psalmi. † Benedicite, sex cantica in sex feriis dicuntur:quia sicut Psalmus ille cõtinet gratiarũ actiones trium puerorum.Ita & in canticis continentur gratiarum actiones electorũ. Talis enim est differentia inter canticũ & psalmũ, qualis inter bonam operationem & gratiarum actiones. Moses autem legitur primus instituisse cantica:quãdo Pharao submersus est Exod.15.deinde. Delbora non ignobilis fœmina in libro Iudic.5.posteà viri & fœminæ.Canticũ est vox humana:Psalmus verò est,quod cantatur ad psalterium.Item psalmus demonstrat,

opera electorũ illius ordinis quē significat, acta post cõuersionē: canticũ verò ostendit laudē Dei, pro eiusdē operibus, de cãticis dicitur in vj. parte sub sabbato sancto. Rursus ideò per singulos dies feriales septimanæ secundus & quintus Psalmus mutantur, quia sex Psalmi, & sex cãtica, quæ per sex dies septimanæ cõmutantur, cõcordant in significationibus octo Psalmis, qui cãtantur in matutino Dñicali, seu octo ordinibus electorũ, de quibus pręmissum est. Non incõgruè igitur de die in diē ordinatim canuntur: quemadmodũ & Psalmi Dominicales matutini canũtur: seu quemadmodũ ordines electorũ, quibus cõcordant numerantur, vt per eos electorum ordines in nouo test. de tēpore in tempus sic ordinatim fuisse ostēdatur. Psalmus † verò Deus, Deus meus: 22
&, Laudate: nunquã omittãtur nec prætermittãtur: quia nullum fuit tēpus nec erit, quo animæ iustorum nõ sitiant ad Deũ fontem viuũ: & quo laudent Dominũ in excelsis. Vt autem hæc clarius pateant notandũ est, quod quilibet dictorũ sex Psalmorũ habet in se hoc vocabulum mane, vel æquipollens. Mane autem in sex † diuiditur, s. in mane, temporis: in mane, pectoris: in mane, 12
nostræ redemptionis: in mane, hominis: in mane, æternitatis: & in mane, mundialis prosperitatis. Mane, temporis est initium, &
Gene. 1. fundamentũ fidei: de quo dictum est: Et factũ est vespere & mane dies vnus. Mane, pectoris est initium gratiæ, cum scilicet gra-
Psal. 46. tia incipit lucere in corde, vnde: Emitte lucē tuã, & mane exaudies vocē meã. Mane, nostræ redēptionis: est matutinum tēpus,
Psal. 84. in quo Dominus noster surrexit, vel eius resurrectio innotuit. Vnde: Exitus matutini, & vesperæ delectabis. Mane hominis, est pueritia eius, vel adolescentia, in qua viret & floret, Vnde: Mane, sicut herba transeat, mane flor. & trã. vespere decidat, induret, & arescat. Sæpè autē est quod homo mane pueritiæ transeat, id est, moriatur. Si verò contingat eum venire ad mane adolescentiæ, in quo viret & floret, sæpè est, quod & tunc transit: quod si fortè eum cõtingat venire ad vesperam senectutis, tunc absq; dubio in mortē decidit: induratur, vt cadauer, & arescit in puluere. Mane
Psal. 142. æternitatis, est initiũ æternæ gloriæ. Vnde, Auditã fac mihi mane misericordiam tuam, i. vocē misericordiæ tuæ, s. Venite benedicti, &c. Mane mundialis prosperitatis, est ipsa prosperitas. Vn-
Psal. 91. de: Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, &c. Penitus ergo solicitus de anima sua, mane tēporis surgat ad orationem, vt
Psal. 5. possit dicere, Mane adstabo tibi, & videbo, mane exaudies vocem meã. quod habetur in j. Psal. Verba mea. Verùm, quia oratio eius non habet effectum, sine mane pectoris, id est, sine gratiæ initio,
Psal. 45. ideò dicit: Emitte lucem tuam, quod habetur in ij. Psal. Iudica

me Deus,&c.Sed quia mane pectoris,pendet ex mane nostræ redēptionis,ideò dicit,Exitus matutini,&c.quod est in iij.Psal. Te decet,&c. Et quia habito mane pectoris, quod effectus est mane redēptionis:homo incipit sibi vilescere:sequitur mane,sicut herba transeat,&c.quod habetur in iiij.Psal.s. Domine refugiũ. Sed quia quãtò sibi quisq; magis vilescit, tantò magis mane æternitatis affectat: idcircò dicitur: Auditã fac mihi mane misericordiam tuam:quod habetur in v. Psal. Domine exaudi orationem meam. Et quia nemo ad hoc perueniet, nisi qui laudat Deum in aduersitate & prosperitate, ideò adiungit ad annunciandũ mane misericordiam tuam,&c.quod habetur in vj.Psal.Bonum est,&c. *Psa.64.* *Psal.89.* *Psal. 42.* *Psal.91.*

23 Rursus.vij.Psal.qui†per singulas ferias mutantur,& cantica,quæ illis dicũtur,inter se conueniunt,& congruè possunt tẽporis gratiæ successibus coaptari. In secunda nanq; feria recolitur status primitiuæ ecclesiæ, quæ sanctorũ prædicatione hereditatẽ accepit, vt dictum est:vnde in illo Psal. Verba mea, orat ecclesia pro æterna hereditate, quã per Christum percepit:quare in ti. eiusdẽ Psal.dicitur in fine,pro ea,quã consequitur hæreditate.In cantico verò,gratias agit,dicens: Cõfitebor tibi Domine,quoniã iratus es mihi,conuersus est furor tuus, & cõsolatus es me:quod est Esa.12. c.Re vera ira Dei permãsit vsq;ad possessionẽ saluatoris: sed tunc cõuersus est dominus à furore, & cõsolatus est ecclesiã, aperiens ei ianuam cœlestis regni: cum omnes prius ad inferos mitterentur.Item in Psal. solitudinẽ suam ostendens ecclesia,dicit:Mane abstabo tibi,& videbo, &c. in cãtico verò confidẽs, dicit:Fortitudo mea,& laus mea dominus,i. ipse, per quẽ sum fortis,& quẽ laudare teneor. Ad totam igitur pertinet ecclesiã,quod dicitur:Verba mea,&c. sed specialiter ad primitiuã cui per Apostolos primò facta est promissio æternæ hæreditatis: & tunc vexillum crucis cœpit in nationibus eleuari:ad quod pertinet canticum sicut ex his,quę præcedũt cãticum in Esa.manifestè apparet.Dicitur enim in li.paulò superius:In die illo, radix Iesse,quæ stat in signum populorum.ipsum gẽtes deprecabuntur:& erit sepulchrũ eius gloriosum. Et paulò post. Eleuabit signũ in nationes,& congregabit profugos israël,&c.Saluator noster, est radix Iesse:& ipse stat in signũ populorũ: quia ad Deũ respiciunt gentes, & ipsum deprecantur:eius sepulchrum fuit gloriosum. Licet peccatis nostris exigẽtibus, ad tempus sit ignominiosum:& ipse per Apostolos, & alios primitiuos leuauit in nationes crucis signũ,in quo est victoria:vt sciant omnes, in quo diabolus est victus. Sed ante hoc cõgregauit ipse profugos Israël, quãdo in die pẽtec.erãt viri religiosi,in Hierusalẽ ex omni parte,vel natione, *Psal.5.* *Esaiæ 21.* *Esaiæ 2.*

quæ sub cœlo est:& ex illis crediderũt vna die tria millia,& alia
Act. 2. die quinq; millia. Nam eis dicit Paulus in actibus Apostolorum:
Primũ oportet Iudæis loqui verbum Dei. In tertia feria illud tẽpus recolimus, quãdo ab impiis ecclesia persecutionem patiebatur,à Iudæis primò, & posteà à diuersis Imperatoribus Ro. præsertim à tempore Neronis, vsq; ad tẽpora Diocletiani, & Maximiani Imperatorum. Quæ aũt tunc passa fuerit ecclesia, indicat
Psal. 43. Psal. Iudica me Deus, & discerne causam meã de gente non sancta,& ostẽdit tristitiã cũ dicit. Quare tristis incedo,dum affligit me inimicus?Sed quia ab hac persecutione liberata est, cãtat cãticum:Ego dixi:quod est Esa.38.c. quod cantauit Ezechias, post liberationem à Sennacherib:& post infirmitatẽ quam incurrerat ne eleuaretur cor eius in superbiam. Vel quia eleuatum erat, propter inopinabilem triumphum de exercitu Sennacherib. Sicut enim ille liberatus; reddit gloriã Deo:sic & ecclesia prius tamen quasi desperãs dicit:Non aspiciã hominẽ vltra, & habitatorem quietis,i. saluatorem meum, per quẽ mihi quies deberet esse:imò cùm videbat suos passim interfici,dicebat:Generatio mea ablata est:& iterũ, præcisa est, velut à texente vita mea:cum adhuc ordirer,succidit me. Tamen sperans ecclesia dicit:viuẽs supple nũc in protectione tua,viuẽs,s. post in futura quiete,ipse cũfitebitur tibi, sicut & hodie ego, supple liberata ab hostibus: & ego ita ago sicut pater bonus, qui notam facit filiis veritatẽ suã. In quarta feria recolitur illud tempus,quo ecclesia cœpit exaltari super inimicos suos, s. reddita sibi pace per Imperatorem Cõstantinum: vnde cantat: Te decet hymnus Deus in Sion. Sion interpretatur speculatio siue contemplatio:quia tempore quietis potuit ecclesia vacare contemplationi. Ad hoc etiam pertinet ti-
Psal. 95. tulus,scilicet Psal. Dauid:canticum Hieremiæ & Ezechielis, de populo transmigrationis,vel verba peregrinationis, cum inciperet exire. Sicut enim populus ille de Babylonia exire cœpit recepta licentia à Cyro: ita & ecclesia de Babylonica persecutione per Constantinum Rom. Imperatorem liberata, quã patiebatur sub diuersis Imperatoribus, habet spem proficiendi in melius, quousq; perueniet in cœlestem Hierusalem. Vnde recolens præteritam persecutionem dicit:verba iniquorũ præualuerunt super nos:& profectum suum ostendens, dicit: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Corona†anni benignitatis tuæ,est tẽpus gra 24
tiæ,quod per circulũ dierũ vsq; in finẽ mũdi decurrit:in quo cãpi,i. illi qui sunt pleni timore superbiæ carentes vbertate gratiæ repellentur,propter hanc liberationem cantat ecclesia canticum Annæ matris Samuëlis,quod cãtauit liberata de persecutione suę

æmulæ

æmulæ Fenennæ:s. Exultauit cor meum in Domino: quod est 1. Reg.2.c. Cum enim respub. cœpit per Angelicos viros,& Imperato. Christianos ministrari, potuit ecclesia dilatare os suum super inimicos suos, s. Iudæos, Paganos, & Hæreticos. Vnde sequitur: Dilatatum est cor meũ,&c. Eadem quoq; pace quã gaudent gentiles cõuersi,gaudẽt & Iudæi conuersi.Vnde in persona Iudaïci populi cantamus in v.feria: Domine refugium factus es nobis. Quod autẽ iste psal. ad Iudæos pertineat, titulus ostẽdit: s.Oratio Mosi,hominis Dei. Ad idẽ etiam pertinet canticũ Mosi: CantemusDomino.quod est Exod.15.c.in prin.Sicut enim exultauerunt Iudæi, interempto Pharaone cũ exercitu suo, ita exultant hodie Christiani deiectis diuersis Imperatoribus,qui eccle-
25 siã persequebãtur odio nominis Christiani.In†sexta feria fit cõmemoratio passionis Domini. Vnde cantatur ille Psal. Domine, exaudi orationem meam.cuius titulus est Psal.Dauid,quãdo persequebatur eum filius eius Absalõ. Sicut autẽ Dauid habuit plures filios, sed vnus illorum,s.Absalon, persecutus est eum:ita dominus noster plures habet filios,de quibus nũc dicit:Nõ possunt *Mat.9.*
lugere filij sponsi, quousque cũ illis est spõsus: sed vnus illorũ,s. Iudas persecutus est eum,qui dicitur Absalon,quasi Abassalon,id est,pax patris, propter osculum quod dedit Domino,quod est signum pacis.Ad idem pertinet canticum: Domine audiui auditũ tuum,&c.quod est Abacuch. 3. ca. in prin.In quo dicitur cornua in manibus eius:ibi abscondita est fortitudo eius à f. e. i. mors. Per cornua,regna intelligere consueuimus:& est sensus,Cornua in manibus eius,i. regnum in potestate eius.Hanc autẽ potestatem meruit sibi dari, vel potius sibi datam notificari per passionem, de qua ipse dicit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra:Per cornua enim, conuenienter secundũ hoc intelliguntur duo cornua crucis.Vnde videtur secundùm hoc,ꝙ potius esset dicendũ, manus eius in cornibus, q̃ cornua in manibus eius. Maluit tamẽ sic dicere Abacuch Propheta,vt ostẽderet, quod in potestate & in voluntate eius fuit eum crucifigi, sicut ipse dicit. Nemo tollet à me animam meam, sed ego habeo potestatẽ po- *Esai.53.*
nendi animam meam,& iterum sumendi eam: ibi,s.in cruce abscondita fuit ad tempus fortitudo eius, quia reputatus est tanquã percussus à Deo, & humiliatus, & ante faciẽ eius ibit mors, quia mors per eius mortem destructa est. Et nota quod hæc dies est quinta à secunda feria, in qua agitur de passione Saluatoris, sicut in dominicis nocturnis quinto loco ponitur canticum in quo ponitur contemptus Nabuchodonosor, & victoria trium puerorum in camino ignis, vbi aspectus quarti erit similis filio

Dei:vel ſicut habet alia tranſlatio,filio hominis;quia in paſſione Saluatoris facta eſt deſtructio diaboli, & victoria Chriſtiani populi de tribus partibus orbis collecti p eũ, q̃ eſt verus filius Dei, & verus filius hominis. In ſabbato verò fit cõmemoratio victoriæ populi Iudaici, q erat cõiunctus eccleſiæ Dei: in fine ſeculi, & cantabit cum eccleſia pſalmũ:Bonum eſt confiteri Domino,ad annuntiandũ mane,ſ. proſperitatis miſericordiam tuã, & veritatẽ tuã per noctẽ,ſ. aduerſitatis, qui Pſalmus intitulatur laus cantici Dauid in die ſabbati : vnde conueniens eſt, vt in die ſabbati cantetur Pſal. ille, in quo agitur de perſecutione Iudæ, qui perſecutus eſt Chriſtũ in figura Abſalõ,qui perſecutus eſt patrem,& qui intitulatur in die ſabbati. Quòd autem Pſal. iſte pertineat ad Iudaicũ populũ,cõuincitur ex illo verſu:In decachordo Pſalterio cum cantico.Pſalteriũ decachordo dicitur lex propter decẽ mandata legis.Et nõ.quod hoc Pſalterium†quidã portant,ſed in 26
eo non pſallunt,vt Iudæi perfidi, qui nobis ſunt in codicibus teſtes,in cordibus hoſtes. Quidã portãt,& pſallere videntur:nõ tamen pſallunt,vt falſi & praui Chriſtiani, qui cũ triſtitia & corde iniquo aliquãdo bona opera operãtur. Quidam portant,& in eo pſallũt vt illi,qui cũ hilaritate bonũ operãtur.Hoc aũt erit in populo Iudaico,cùm vnũ erit cum eccleſia. Qualiter canticũ Moſi, Audite cœli quod eſt Deu.32. c. pertineat ad ſabbatum & populum Iudaicũ ex verbis Bedæ haberi poteſt, qui dicit ſuper Lucã, ꝙ in diebus ſabbati Iudæi ad ſynagogas cõfluebãt,ad meditanda diuinæ legis mãdata, poſtpoſitis mũdi negotiis, iuxta illud: Vacate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.In memoriam ergo
Pſa. 123. pristinæ religionis, canticũ ipſum Deu. ſabbato cantatur, in quo ſtatus illius populi, quẽ habuit, offenſo vel ꝓpitio Deo deſcribitur.Poſt antiphonã†ſequitur capitulum,per quod fit exhortatio, 27
ne deficiamus in via. Et dicitur quandoq; benedictio & claritas. Apoc.7.c.& quãdoq; Fuſtis, aliquãdo tenebræ.Eph.5.& quandoque:Nox præceſſit.ad Rom.13.c.vbi hortamur in fide perſeuerare, miſericordiæ operibus intendere, & opera tenebrarũ abiicere,& arma lucis induere,&conſolamur per repromiſſionem gloriæ. Et poſt capitulum ſequitur reſponſorium. In quibuſdam tamen eccleſiis non dicitur reſpõſorium. Videtur enim hoc ſuperfluere propter reſpõſoria,in nocturnis dicta, quia hodie nocturnæ & laudes matutinæ vbiq; cõiunctim canũtur. Hæc tamen ratio ceſſat,ſi laudis matutinæ officiũ fit per ſe.In omnibus tamen aliis horis poſt capitulũ ſequitur rñſorium.Poſt capitulũ ſeu reſpõſoriũ chorus exhortationi aſſentiens,hymnum reſonat. Poſt hymnũ ſequitur verſus:Quia enim per cãticum Zachariæ, quod ſtatim

ſtatim ſequitur, promiſſio notatur: & nos tardi ſumus ad credē-dū promiſſionibus: ideò præmittitur verſus, alta voce, vt excitemur ad credendum Dei promiſſa. Et dicitur in quibuſdā eccleſiis verſus: Repleti ſumus manè miſericordia tua: in quo recolitur tempus, quo iuſtis recōpenſabitur merces poſt huius ſeculi laborem. Vnde dicit Beda: Repleti ſumus manè: præteritū ponens pro futuro, prophetali certitudine, quia in mane æternitatis miſericordia Dñi replebimur, iuxta illud: Satiabor, cū apparuerit glo- *Pſal.66.*
ria tua. In aliis verò eccleſiis dicitur in matutinis: Domine medi *Pſal. 67.*
tabor in te. Cōſequenter chorus, verſu incitatus, ſubiicit canticū Zachar. ſcilicet Benedictus: quod eſt Luc. I. ca. quod ſemper dicitur, iuxta quod ait Apoſt. Seruiēdū eſt Deo in pſalmis, & hymnis, & cāticis, id eſt, corde, ore, & opere. Siquidē per hymnū exprimitur lętitia, quā de conſecuta libertate habemus, Et quia Chriſtus hanc nobis lætitiam acquiſiuit, idcirco ne de huiuſmodi beneficio ingrati eſſe videamur, in laudē Dei cantando prorumpimus antiphonā inchoantes. Et quia nos liberauit, ei grates referimus, alia voce cantando canticum ipſum, quare? quia viſitauit nos exiſtentes in miſeria: & fecit redemptionem plebis ſuæ. Quare etiam hoc canticum alta voce dicatur, in vj. parte ſub v. feria cœnæ Domini dicetur. Vel ideò poſt pſalmos & lectiones, & verſum cāticū ipſum dicitur, vt recordemur, quod finito tēpore no-
82 ui teſt. quod per præmiſſos matutinales pſalmos ſignificatur, remuneratio Abrahæ promiſſa nobis dabitur: ſi doctrina Chriſti imbuti, quod per lectionē, & ad Dei ſeruitium viſitati, quod per verſum ſignificatur, ſine timore, in ſanctitate, & iuſtitia omnibus diebus ſeruiamus Deo. † Rurſus ideò Pſal. Benedictus, hoc loco dicitur, quia in ea agitur de p̄curſore illius, qui in ſexta ætate venit. Et iſte eſt ſextus pſalmus in laudibus. Et not. quod quia hoc canticum & canticū Mariæ, ſcilicet, Magnificat anima mea Dominū, &c. Euangelia ſunt, ideò ea ſtantes cātamus. Cæterùm hæc duo cantica non cantantur in eccleſia eo ordine, quo edita ſunt: quū ordinem ponit Magiſter in hiſtoriis, vbi ait de ortu præcurſoris. Nam canticum Zachariæ prius cantatur, & tamen ſecundò editum eſt, quia enim ibi legitur: & erexit cornu ſalutis nobis, quod eſt factū in reſurrectione. Et quia loquitur ad puerum, qui fuit aurora Solis: ideò cātatur in laudibus. Cāticū autē Virginis, quia legitur ibi: Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, Eccleſiæ, ſcilicet ipſius Mariæ, quod quidē factū eſt in ſexta ætate, & agit de incarnatione ibi: Suſcepit Iſraël puerum ſuum: ideò canitur ad veſperas, ſcilicet in ſexto officio diuino. Tertiò cāticum Simeonis, quod ſequitur, canitur in ſeptimo officio: ſcilicet in com-

pletorio

pletorio,quia orat se dimitti in pace, quod erat in septima quiescentũ. Rursus in tribus horis,tria dicimus Euãgelia, scilicet in aurora Benedictus, quia ibi vera lux nũtiaret.In vespera,Magnificat:quia in fine mũdi, prout ibi dicitur, Deus superbos disperdet, & humiles exaltabit. In cõpletorio, Nũc dimittis:quia post iudiciũ sancti in pace regnabũt.Finito cãtico antiphona,quæ dilectionẽ siue deuotionẽ,quã in laudando Deũ habere debemus, significat, repetitur.Dum autem versus ante ipsum canticum dicitur, offertur incẽsum,vt notetur deuotio ab igne charitatis egrediẽs,quæ in omni laude esse debet.Turibulũ enim,est cor hominis:ignis, charitas : incẽsum,oratio: fumus in altũ tendẽs, est deuotio, quæ sursum tẽdere debet,iuxta illud : Dirigatur oratio
Psal.111. mea,&c.De hoc in iiij.parte in tit.de accessu Pontificis ad altare, dictũ est : & dicetur sub vesperis.Primò autẽ offertur incensum, circa altare. nã & sacerdos legalis manè intrabat tẽplũ, vt sic per altare insensum offerret, vt dicetur sub tit. de vesperis. Offertur itaq; incensũ circa altare, vt notetur canticũ toto corde affectu esse proferendũ.Et ne nobis accidat,quod contigit Zachariæ,cui dũ incẽsum offerret,apparuit Angelus dicẽs,quòd ei nasceretur
Luca 1. filius: quod quia ille nõ credidit, obmutuit, Credamus igitur de ꝓmissionibus Dei,ne à laude eius muti efficiamur.Alia etiã ratio sub vesperis dicetur. Post cãticũ sequitur oratio,per quã est impetrãda promissio:de qua dictũ est in ꝓœmio huius partis. De laudibus matutinis, quas Monachi dicũt,in præcedẽti tit. dictũ est.

SVMMA.

1 *Prima,principium diurni officij, quorsum instituta.*
2 *Hymnus numquam mutatur in Prima. Et quid ita.*
3 *Antiphonam sequuntur Psalmi in Prima.*
4 *Psalmi tres in Prima.Et quid significent.*
5 *Psalmi:Beati immaculati,excellentia.*
6 *Psalmi ix.quare dicãtur,die dominica.in Prima.*7.*Responsoriũ hora prima.*
8 *Preces quæ dicẽdæ in Prima.* 9.*Κύριε ἐλέησον in Prima.*
10 *Oratio Dominica dicitur in horis submissè. Et cur* 11. *Et cur etiã perinde Symbolum Apostolorum.nu.* 11. 12. *Obsecratio, quid.*
13 *Ecclesia,pro quatuor obtinendis, orat.*
14 *Prostrationes cur fiant in horis canonicis.Et quando.num.* 15.
16 *Genu flectitur,etiam in priuatis orationibus.*
17 *Oratio Dominica,est sal officiorum diuinorum.*
18 *Pretiosa,antiphona,an in matutinis,an potius in Prima locũ habeat*

De Prima. CAP V.

POstquàm de nocturnali præmissum est officio,conuenit aliqua dicere de diurno. Et primò de † hora prima;in qua Deũ 1 laudare

laudare debemus:tum quia est initiũ diei, & nobis dedit noctem cum salute,& sine satanæ impedimento transire: prout in cõpletorio rogauimus ipsum:tũ quia tali hora Christus à Iudæis Pilato traditus est:& etiam Angelus nuntiauit mulieribus ad monumentum,orto iam sole, venientibus,eum surrexisse:eadem etiam hora visus est in littore maris à discipulis piscãtibus,dicens illis: Pueri,habetis aliquid pulmenti? Tum quia eadem hora Dominus conueniebat in templo, & populus manitabat,id est,manè expectabat: vel, id est,ad eum manè festinabat. Tum etiam quia scriptura dicit: Primum quærite regnũ Dei: Meritò ergo ecclesia in hac ora,Dominũ laudat, & eum inuocat,dicens: Deus in adiutorium meũ intende: cum glorificatione sequenti, & inde petit liberari,& à persecutione mundi,& à tentationibus diaboli, vt pa- *Mar. vlt.* *Ioan. 21.* *Lucæ 21.* *Lucæ 12.*

2 tet in hymno: Iam lucis orto sydere, &c. † Est autẽ notandum, ꝙ in prima hora hymnus ipse inuariabilis est, quoniã quolibet die præmissa liberatione egemus: similiter & in completorio hymnus, Te lucis,&c.in quo petit ecclesia à phantasmatibus liberari: qua etiam liberatione semper egemus: prout sub cõpletorio dicetur. Quædam etiam ecclesiæ nunquam variant antiphonam ad primã.Cùm eñ Deus sit inuariabilis,qui est α & ω,id est, principiũ & finis, idcirco quia semper à nobis primitias & decimas exigit: tanquã semper soluẽtes primitias diei nunquam variant antiphonã,sed semper dicũt illam de Trinitate,nisi aliquod festũ accidat, quia tũc fit de ipso festo. Aliæ tamẽ ecclesiæ variant antiphonam, & hymnũ,& in dominicis,& in feriis, & in festis Dei *Apoc. 1.*

3 & sanctorum.† Post antiphonã, sequuntur Psalmi:& ex cõtinentia præcedentis hymni euidenter apparet, quare dicatur primus Psalm. Deus in nomine tuo, &c. in quo ecclesia orat,à periculis & ab inimicis liberari:deinde se armat:primò contra hostes cingulo castitatis cùm dicit: Beati immaculati in via ,&c. Secũdò, galea salutis,scilicet spe,cùm dicit:Retribue seruo tuo,&c.de quibus dicetur sub vj. Tertiò etiam scuto fidei, cùm dicit: Quicunq; vult saluus esse,&c.in quo fides nostra cõtinetur: vt iam dicetur, quæ est scutũ & munimen nostrum, & victoria contra carnem: mundum, & diabolum, & eius omnes tentationes: vnde Petrus Cui resistite fortes in fide,&c. Quarto,sumit gladiũ spiritus,quòd est verbum Dei: dum dicit capitulum siue lectionẽ, quæ pertinet ad doctrinã,quia oportet,vt præcedant bona opera, quæ per psalmos significantur: & tandẽ sequatur doctrina de spiritualibus &

4 secretioribus:iuxta illud:Cœpit Iesus facere,& docere.† Sunt ergo tres psalmi,scilicet Deus in nomine tuo saluum me fac. Beati immaculati in via. Retribue seruo tuo,vt in tribus horis muni- *Act. 1.*

mentum

mentũ cõtra impugnationes interiores & exteriores habeamus. Et dicũtur ſub tribus glorificationibus, eò quòd Trinitas in noſtris operibus glorificatur. Secũdus Pſal. Eſt: Beati immaculati in via. vſq; Retribue ſeruo tuo. Tertius eſt: Retribue ſeruo tuo. vſq;, Legẽ pone mihi Dñe, viã iuſtificationum tuarũ: qui ex octonariis verſuum conſtituuntur. Habet enim vnuſquiſq; ſexdecim verſus, quorum duodecim ſignificant duodecim Prophetas: alij quatuor deſignant quatuor maiores, ſcilicet Hieremiam, Eſaiam, Danielem, & Ezechielem, ſiue duodecim Apoſtolos, & quatuor Euangeliſtas. Dicuntur ergo illi duo pſalmi, ex ſexdecim verſibus cõſtituti: vt oſtendatur, quòd ea, quæ duodecim Prophetæ & quatuor maiores, ſiue duodecim Apoſtoli, & quatuor Euangeliſtæ dixerũt, pro poſſe obſeruare debemus. De octonariis, dicetur ſub tit. de cõpletorio. Sunt etiam quodãmodo quinq; pſalmi habito reſpectu ad diuiſionem octonariorum verſuum, cuiuslibet pſalmi, ſignificãtes, quòd eccleſia petit, ne mors ingrediatur per feneſtras quinq; ſenſuũ noſtrorũ, ſeu vt quinq; ſenſus noſtri, per diem diuinitus muniantur. Primus eſt: Deus in nomine tuo ſaluum me fac. Secundus: Beati immaculati in via. Tertius: In quo corrigit. Quartus: Retribue ſeruo tuo. Quintus: Adhæſit. † Et eſt ſciendũ, 5
quòd à pſalmo, Beati immaculati in via: vſq; ad pſalmum: Ad Dominũ cùm trib. cla. eſt vnus pſalmus cõtinẽs duodecim capitula, qui ſecũdũ Ambro. eſt Paradiſus pomorum, & apotheca ſpiritus ſancti: ideò eccleſia ruminat illũ per horas, velut ſpecies aromaticas Paradiſi, vt ſit ſpecies aromatica Deo & mũdo. Sed quæritur quare pſalmus ille: Deus in nomine tuo ſaluũ me fac. dicatur ad primam, quem Dauid cecinit dum Iudæi eum Saul tradere volebant? Reſpondeo: ideò quia per Sypheos, qui interpretãtur florentes, intelligitur diabolus, quia caducã floriditatẽ ſuis oſtendit. Ipſe enim ſiue per ſe, ſiue per mẽbra ſua, inſidiatur nobis, & nos apertè perſequitur, vt nos æternæ tradat morti. Ad vitandũ ergo eius caliditatem: iſte pſalmus in prima hora ſiue diluculo cantandus eſt, quem Dauid cantabat, vt ab inimicis ſaluaretur. Poſt illũ dicitur pſalmus: Beati immaculati in via: qui plenus eſt moribus, quia oportet vt hi quos Deus liberauit de vinculis, & carcere inimicorum, moribus bonis, & in omni deuotione adſiſtant. † In diebus verò dominicis, in quibus matutinale dicitur, 6
& hiſtoria mutatur, dicuntur ad Primam quinq; pſalmi, qui ſunt in fine ipſius nocturni dominicalis, ſcilicet Deus, Deus meus, reſpice, &c. qui pſalmi quare in prima dicantur, ſub cõpletorio dicetur. In quibuſdam tamen eccleſiis dicuntur ſolùm in dominicis à ſeptuageſima, vſque ad Paſcha; quo etiam tempore dicitur ad

1. Reg. 23.

Pſal. 21.

ad primã, Dominus regnauit: propter rationẽ ibi ſcriptã. In præmiſſis etiam dominicis dicitur ad Primam pſalmus, Confitemini Domino, ne aliquid de Pſalterio prætermittatur: quin totum in ſeptimana dicatur: & quia ibi præſertim in verſu illo: Hæc eſt dies, quã fecit Dñs, &c. agitur de reſurrectione, ad quam dies dominici pertinent, & ſecundũ hoc in dominicis dicuntur ad primam nouẽ pſalmi: vt cum nouem ordinibus Angelorũ in reſurrectionis gaudio trinitatẽ laudare poſſimus. In primis quinque, ſcilicet, Deus, Deus meus, reſpice: & ſequentibus de Chriſti paſſione cantatur, per pſalmũ: Confitemini: & tres quotidianos: innuitur quod in quatuor mũdi partibus doctrinã quatuor Euangeliſtarũ laudare debemus. In pſal. Deus in no. tuo ſal. me fac: petimus erroris depoſitionem: in Confitemini, exhortamur ad laudis confeſſionem: in Beati immaculati, ad laudis operationem: in Retribue, ad mandatorũ retributionem. Verũ, quia fides, eſt fundamẽtum mandatorũ, & victoria quæ vincit mundũ, quia cætera ſine fide fruſtrãtur, ideò ſubditur ſymbolũ fidei: Quicunq; vult, quòd Athanaſius Alexãdrinus Epiſcopus rogatu Theodoſij Imperatoris ad prædicandã inualeſcentem hæreticorũ perfidiam, & fidem catholicam diuulgandã, edidit, & ſingulis diebus dominicis ecclesia conſtituit cantari ad primã, quia populus ex tunc maximè ad eccleſiã conuenit: vel quia fides principiũ ſalutis exiſtit. Quidam tamen ex curioſitate, illud omittunt in illis diebus, quibus in Miſſa, Credo in vnũ Deũ, dicunt: quidã autem dicunt, quòd dictus Athanaſius fugiens à facie Cõſtantini Imperatoris in Treueri illud cõpoſuit, quandoq; nõ dicitur in eccleſia ex primaria eccleſiæ inſtitutione. Et aduerte, quia in hoc ſymbolo, duæ principaliter ſunt partes, ſcilicet de trinitate, & de incarnatione verbi: ſed de libero arbitrio præmittitur. Poſteà ſequitur capitulum, in quo paſtor oues, & paterfamiliàs operarios, ne in calore & labore deficiant, conſolatur, de quo iam dicetur: & dicitur quãdoque capitulum Gratia vobis, & pax à Deo: ad Gal. 1. & quandoque: Pacem & veritatem Zachariæ. viij. di. Poſt capitulum ſequitur reſponſoriũ: Chriſte † fili Dei viui, &c. vt eccleſia oſtendat ſe
7 innuere & applaudere his, quę in illo dicta ſunt. nihilominus tamen orat pro ſe. Vnde poſteà ſubiicitur verſus: Exurge Chriſte, id eſt, fac nos exurgere. Exurgere autem à vitiis, nihil aliud eſt, quàm ad Dominum redire. Sciendum eſt autem, quòd quædam eccleſiæ omittunt reſponſorium illud: Chriſte fili Dei viui: in aduentu & in ſeptuageſima, quia licet tam patres, qui fuerũt ante legem, quàm qui fuerunt ſub lege, ſperarent per Chriſtum à miſeriis liberari: tum quia ipſe in illo tempore nõdum venerat:

idcircò cùm tēpora illa recolūtur misericordia Christi minimè inuocatur. In festiuitatibus tñ sanctorū, quæ in illis temporibus occurrunt, illud dicūt: quia in illis tempus gratiæ repræsentatur. Quædam tñ ecclesiæ non dicunt capitulū nec etiā responsoriū, sed solum versum. Exurge: volentes morem Apostolorū imitari: quos legimus post ascensionem ante aduentū Spiritus sancti, in

Luca 24. orationibus, & bonis operibus perseuerasse: sicut Lucas dicit, ꝙ ipsi adorantes reuersi sunt in Hierusalem, cum gaudio magno: & erant semper benedicentes in tēplo, & laudantes Deū. Nec legimus eos tunc fecisse sermones ad populū, sed in die Pentec. dato eis Spiritu sancto, hora tertia cœperūt tanquā confirmati ad populum loqui: in quo instruimur, quòd vsque ad horā tertiā bonis operibus & orationibus vacare debemus: & tunc tandem alios docere, quod notat ipsa lectio seu capitulū: nam Psalmus ad opera, lectio verò pertinet de doctrinā. Propter hoc ergo lectionem in prima subtrahunt, & per consequens, responsoriū quod ei respondere debet. Rursum, per primā pastoris opera intelliguntur. Vnde & tunc dicitur: Respice Domine in seruos tuos, & in opera; &c. qui pastor, Christi exemplo, debet prius operari, vt in aliis horis alios ad operā valeat exhortari: ideóque nō dicunt capitulum, quod est exhortatio seu consolatio post psal. per quos opera significantur: sed post Primam dicitur lectio, vt dictum est in

proœ. huius partis. † Subsequēter dicuntur preces, quoniā in cō 8

cilio Agathen. de conse. d. v. cōuenit, statutū est, vt preces siue capitula psalmi in singulis horis dicantur. Dicuntur autem propter tria. Primò, ad resecandas superfluas cogitationes. Secundò, ad impetrandā misericordiā, propter oues errantes, & operarios satiscentes. Tertiò, ad postulandū auxiliū contra tentationes, vt possimus in Dominica oratione patrem securius inuocare. Et dicuntur hoc modo. Primò nanq; dominica oratio dicitur, in qua sunt vij. petitiones, propter septem dona spiritus sancti habenda:

Eccles. 10. vt iam dicetur. Sed quia muscæ morientes perdunt suauitatem

vnguenti, præcedat ipsum Κύριε ἐλέησον. Oportet † enim tale quid 9

præcedere, quod inanes cogitationes repellat à mente: vt dicendo ipsam orationem dominicam, mens, quæ inuisibilia loquitur, sola inuisibilia cogitet. In diuinis siquidem officiis ante ipsam orationem dicitur ter vel semel Κύριε ἐλέησον, & post semel vel ter Χριστὲ ἐλέησον: & iterum ter vel semel Κύριε ἐλέησον. Dicitur ter Κύριε ἐλέησον, ad notādū tres status diuinitatis & diuinæ maiestatis: quos aliquo modo in ecclesia celebramus. Sed semel dicitur, propter vnā substantiam. Primus status, fuit ante assumptam humanitatē, quando Trinitas inuocabatur, sine copulatione humanæ

manæ naturæ:& dicebatur Dominus,quia Dominus nomen illi. Secundus,post assumptã humanitatẽ, scilicet quãdo Christus videbatur in terra,& nihilominus credebatur à suis Deus & filius Dei, propter assumptã enim humanitatẽ,quæ vncta est oleo spirituali, vocatur Christus. Vnde in medio statu dicimus, Χρίστε ἐλεήσον. Quando igitur ter dicimus Χρίστε ἐλεήσον, ostendimus eum nunquã fuisse separatũ à substantia S. Trinitatis,licet fieret homo.Sed qñ semel, ostendimus eũ fuisse solũ inter homines,& neminem sibi per omnia similem habuisse. Tertius status fuit ex eo tempore,quo voluit clarificari assumptã humanitatẽ plus, q̃ esset,quãdiu mortalis erat,quia ergo in illa clarificatione ostẽsa est Trinitas,ideò dicimus ter Κύριε ἐλεήσον,semel verò dicitur propter vnam substantiã:de horum verborũ efficacia dictũ est in iiij.parte sub tit.de Κύριε ἐλεήσον. Et nota, ꝙ præmissi status dicuntur propter nos,non propter Deũ,apud quẽ non est transmutatio,nec vicissitudinis obumbratio. Post Κύριε ἐλεήσον sequitur Dominica oratio in qua sunt septem petitiones,propter habenda vij.Spiritus sancti dona,per quæ merentes septẽ virtutes, & per istas à vij. vitiis liberati, ad octo beatitudines perueniemus. Et *Iacob. 1.*

10 dicitur voce demissa & secretè.† Primò,vt per hæc verba humilitatis & orationis deuotio significetur. Secundò,vt quasi ad interiora reuersi,ipsas res cum magna diligentia mente capiamus: quas verbis pronunciamus. Tertiò,quia in ea Deo loquitur, qui non tantùm verba,sed renes scrutatur & corda. Quartò, ad notandũ,quòd oratio ipsa potius habet efficaciã in deuotione cordis,quã in clamore oris.Licet enim Moses ad Dominũ non clamaret ore,tamen Dñs,qui magis attendit clamorẽ cordis quàm oris,inquit ei,quid clamas ad me? Exod.14.c.Finis tamen ipsius orationis altè pronunciatur,vt ab omnibus cõfirmetur,& vt auxilio precum adstantium respondentium,Amen,à tentatione liberemur:quia sicut ait Augu. Impossibile est multitudinem non exaudiri. Principiũ quoque eius publicè pronũciatur,vt per hoc populi adstantes ad orandum inuitentur.Sanè, Dominica oratio dicitur,vt vita spiritualis animæ impetretur: propter quod immediatè illa dicta subiicitur:Viuet anima mea,& laudabit te,&c. deinde sequitur:Erraui sicut ouis,quæ,&c. in quo fit confessio.

11 Non enim potest in Deo viuere, qui non confitetur. † Consequenter dicitur:Credo in Deum,in quo fides nostra continetur: sine qua impossibile est Deo placere,& per quam contra omnia aduersa armantur,qui per Dñicam orationẽ mundantur. Et dicetur voce demissa:finis verò alta, ad notandum, ꝙ corde creditur ad iustitiã:ore autẽ confessio fit ad salutẽ,extra de sacra vnct.de *Hebr. 2.*

quo in iiij.parte dictum est, vbi de symbolo agitur. Postea sacerdos quasi suspirans dicit: Et ego ad te Domine clamaui, &c. Iuxta
Psal.49. illud: Dauid, de profundis clamaui ad te Domine: quia verò non est speciosa laus in ore peccatoris, quia peccatori dixit Deus:
Psal.70. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentũ meũ per os tuum. iij.q vij.§.quod instatur, ideò petit sibi gratiã confitendi, qua repletus possit dignè laudare, dicens: Repleatur os meum laude. Subsequuntur etiam posteà multæ preces, quibus ecclesia obsecrat, orat, postulat, & gratias agit, iuxta doctrinam Apostol.
1. Tim.2. ad Tim. obsecrat, dũ dicit: Dñe auerte faciẽ tuã à me, &c. † Pro- 12
priè autẽ obsecratio est, qñ cum adiuratione petitur, vt cùm dicitur: per passionẽ tuã libera nos Domine. Orat, dũ bona sibi dari
Psal. 50. petit, vt ibi: Cor mundũ crea in me Deus, & spiritum rectum. Postulat, dum à se mala sibi cõtraria remoueri petit, vt ibi: Dignare
Psal.101. Domine, die isto sine peccato nos custodire. Gratias verò agit, pro iam receptis, cùm dicit: Benedic anima mea Domino, de hoc etiam sub tit. de tertia dicetur: Potest etiã & aliter dici, quoniam oratio Dñica cum sequentibus precibus, & cũ Psalmo: Miserere mei Deus secundũ magnam misericordiã tuã: ideò dicuntur, qm̃ sunt intra Ecclesiã nostram, qui minima & qui maxima committunt: pro minima committentibus, & pro seipso sacerdos orat, quando, Κύριε ἐλεήσον, & orationẽ Dominicã dicit: in qua nemo se excusare potest, nisi veraciter: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti. &c. pro maiora committentibus, & per pœnitentiam resurgentibus dicitur Psalmus, Miserere mei Deus, secundùm magnã misericordiã tuã: qui propriè pertinet ad pœnitentes, prout dictũ est sub tit. de laudibus matutinis: & viuet anima mea, &c. quia anima mortua fuit post mortale peccatũ. Errorem etiã suũ exponit, dicẽs: Erraui sicut ouis, quæ periit, &c. Medicinam quærit, vbi dicit: quære seruũ tuum Dñe, quia mandata tua non sum oblitus, id est, paratus sum adimplere. † Rursus in 13
his precibus Ecclesia orat pro peccatis, & præsertim pro quatuor orat, scilicet pro immunditia remouenda. Et pro mũditia conferenda. Pro tristitia, quæ ex morsu cõscientiæ, remouenda. Et pro lætitia cõferẽda, pro quibus dicit quatuor particulas illius Psalmi: Miserere mei Deus, secundũ magnã misericordiã tuam. Pro immũditia remouenda, dicit: Auerte faciem tuã à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele. Quasi dicat, noli ea æternaliter punire: sed quia posset esse, ꝙ homo nõ curaret ea deleri, ex quo in pręsenti nõ puniretur, ideò addidit: Et omnes iniquitates meas dele: pro munditia verò conferẽda, dicit: Cor mundũ crea in me Deus. Sed quia etiam collata munditia homo eam sibi collatam ignorat,

ignorat,& adhuc conſcientiæ morſu torquetur,ideò addidit:Ne proiicias me à facie tua,& Spiritũ ſanctũ tuum ne auferas à me. Deinde pro lætitia conferenda,dicit:Redde mihi lætitiã ſalutaris tui,& ſpiritu princip.&c. Sed quia adhuc reſtant inimici qui nos ad mala trahere nituntur,qui ſunt tres,ſcilicet caro, mũdus, & diabolus:idcircò cõtra inimicos ponit tres verſiculos,ſcilicet: Eripe me Domine ab homine malo, & alios duos ſequẽtes. Inimicis verò repulſis, iam laudare poteſt,vnde dicit ſic:Pſalmũ dicam nomini tuo,&c.& quia omni tẽpore laudandus eſt, adiũgit: Et reddã vota mea,&c.& etiã in omni loco,ideò adiungit:Exaudi nos Deus ſalutaris noſter. Adhuc,quia per paſſionẽ redempti ſumus,& per eam noſtra oratio recipit efficaciã,ideò reducimus ad memoriã,quæ in paſſione Domini legimus & cãtamus, videlicet: Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus & immortalis. Inde hortamur animã noſtrã ad benedicendum ſibi,propter beneficia nobis collata,ibi:Benedic anima mea Domino,&c. Conſequẽter verò,vt pura ſit oratio cõmunem facit confeſſionem,per quam à venialibus mũdamur,ſine quibus cõmunis vita facilè nõ ducitur. Et quia hominis confeſſio nil valet,niſi interius cõuertatur:ideò ſubiungit:Conuerte nos Deus ſalutaris noſter,& auerte iram tuã à nobis. Prætereà, quia in principio diei eſt, orat à peccato per diẽ liberari,dicens: Dignare Domine die iſto,ſine peccatis nos cuſtodire:ſine quo vix poteſt eſſe momentũ humanitatis fragilitas.Et quia neceſſe eſt,vt miſericordia Dei ſequatur ſicut præuenit,idcircò addit:Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos,&c. demũ orat pro diuerſis gradibus Eccleſiæ,& tandẽ concludit per Pſalmũ:Miſerere mei Deus,ſecundũ magnã miſericordiã tuam, *Pſal.*139.

14 poſtquã noſter opilio ſolus orat pro omnibus in collecta.† Dum autẽ ſacerdos orat ſeu preces huiuſmodi dicit in diebus profeſtis ſe ad terrã proſternit, vt maiorẽ in ſe & aliis excitet deuotionẽ, ſed finito Pſalmo: Miſerere mei Deus, ſurgit cæteris proſtratis manentibus,& ſtans orationẽ dicit,quoniam vicem gerit illius ſacerdotis,qui in cœlo eſt,qui pro nobis quotidie interpellat. Primò *Rom.*8. ergo iacendo cum cæteris orat: ſicut & Dñs,cuius vicarius eſt, prius quam reſurgeret,cum peccatoribus cõuerſatus, & in cruce proſtratus eſt:poſteà ſtãdo orationẽ dicit,vt illius reſurrectionẽ recolat cuius vicem gerit. In quibuſdam tñ Eccleſiis omnes illo ſurgente ſurgunt,in quo ſignificant ſe ſpem recepiſſe à peccatis reſurgendi.Et nota,quòd ſola Eccleſiæ vnitas adorando in faciẽ

15 cadit.† In profeſtis ergo diebus quandoque proſtrati oramus: in quo octo ſignificantur. Primum, infirmitas corporalis: quia de puluere ſumpti ſumus. Secundum, infirmitas animi,quia per

nos non erigimur. Tertiũ est erubescẽtia, quia nõ audemus oculos in cœlũ leuare. Quartum, prudentia: quia videmus vbi cadimus, id est, in terrenis affligimur. Quintũ, vt cordis cõtritionem significemus. Sextũ, quia Christũ adorãtes, cum ad terrã descendisse, & carnẽ de terra credimus induisse: & hoc etiã quidã figurant, qui volentes sibi signum crucis imprimere, prius inclinati, terrã manu tangunt. Septimũ, quia reducimur ad memoriam licet in Paradiso angelici creati fuerimus, corpora tamen nostra propter lapsum nostrum, inter animalia bruta iacere, & animam corporali more grauari. Octauum, vt ipso actu confiteamur nos esse peccatores, & terrenis desideriis inhærere, ventrem terræ &
Genes. 18. animã pauimento infigimus: & hoc est introductũ ab Abraham, qui cadens in terrã, Dñm adorauit, quẽ Prophetæ imitati fuerũt. Vnde Origenes in homil. illius Euangelij: Erant Ioseph & Maria mirantes super his, &c. ita dicit: S. Prophetæ quando angustius aliquid contemplabantur, cadebant in facies suas, vt peccata per ruinã corporis plenius purgarentur. † Quandoq; etiã in priuatis 16
orationibus genua flectimus, vt Salomon & Apostol. dicens: Flecto genua mea ad pa. do. no. extrà de immun. ecclesi. decet,
3. Reg. 8. vt per hoc omne genu Christo flecti innuamus: sed tũc nõ prostrati, sed facie erecti stamus, quasi ipso actu dicentes, trahe me
Ephes. 3. post te. Quid dicere debemus, dum genua flectimus in vj. parte sub tit. de Pascha dicetur. Et quandoq; stamus, quasi lætantes, ꝙ
Cantic. 1. in domum Dñi ibimus. In primo quidẽ modo exprimimus con-
Psal. 121. ditionem nostrã, in secundo desideriũ, in tertio spem. In diebus verò Dominicis, & in Paschalibus genu flectio nõ fit, nec dicitur per horas Κύριε ἐλεήσον, nec oratio Dominica: sed stãtes oramus propter lætitiã resurrectionis, q̃ tunc recolimus: de quo in sequ. parte sub festo Paschæ dicetur: nec in diebus Pentec. quibus recolimus libertatẽ per aduentũ Spiritus sancti nobis datã, nec in aliis festiuis diebus, propter lætitiã ipsarũ festiuitatũ, in quibus recolimus sanctã societatẽ Angelorũ & sanctorũ, quæ iam est in lætitia sempiterna, nisi pro præsentia corporis, & sanguinis Chri-
Matt. 28. sti. In his tñ diebus stantes, capite inclinato orare debemus, sicut & deuotæ mulieres ad monumentũ fecerunt, & nunc etiã huiusmodi flebiles preces vitæ præsentis emittimus: ad notandum, ꝙ in futura resurrectione, vbi erit vera libertas, & vera societas, nulla precatio exercebitur pro miseris: de hoc dicetur in vj. parte sub tit. de sabbato post Pentec. In † quibusdã tñ ecclesiis in om- 17
nibus officiis dicitur Dñica oratio, licet stando: nam illa est sal &
Leuit. 2. condimentũ sacrificij. Et sicut in vete. testam. nullũ sacrificiũ sine sale fiebat: ita & nullũ officium nostrũ sine illa fieri debere videtur,

tur,de hoc etiam dictum est in procem.huius partis.Sanè preces huiusmodi mysticè humilitatẽ significant, prout sub cõpletorio dicetur:versi ad orientẽ illas dicimus,de quo dictũ est in procœ. huius partis.Vltimò subiicitur oratio,quã salutatio,scilicet Dñs vobiscũ præcedit & etiã sequitur:quia sicut Dñs postquã resurrexit,salutauit Apostolos,dicens:Pax vobis, & posteà locutus est eis,& post locutionem iterum dixit:Pax vobis,ita presbyter eius vicarius,postquã surrexit ab accubitu,salutat fratres,dicens:Dominus vobiscũ,& pro eis orat:& post orationem iterũ dicit:Dominus vobisc.q.d.Si gratiã Dei impetrastis,in illa perseuerate:& iterũ populus dicit:Et cũ spiritu tuo.Ac si dicat:Orasti ꝓ nobis, & nos pro te oramus:de hoc dictũ est in iiij.par.sub tit.de salut. ad populũ. Nouissimè dicitur:Benedicamus, de quo dictũ est in *Ioan.20.*
18 procœm.huius part. Postquã verò ecclesia dixerit † orationes ad Dñm,implorat orationes Sanctorũ,dicens:Pretiosa in cõspectu, &c.quòd non est de prima:inde est, ꝙ quidam dicunt illud post matutinas laudes.Et iam quidã interponunt inter primã,& pretiosa:primam de B.Virgine:& quidam Missam animarũ:& quidã religiosi hoc in capitulo dicunt. Aliqui tñ dicunt esse de prima, secundùm ea quæ dicta sunt in procem. vbi agitur de lectione, continuantes illud cum prima : deinde sacerdos ad honorẽ Trinitatis orat generaliter pro se,& pro omnibus dicens ter, Deus in adiut.&c. Vel dicitur ter,vt petat auxiliũ contra insidias diaboli,carnis & mundi:vel ad honorẽ Trinitatis. Et ideò subiicitur:Gloria patri,&c.Nec post,gloria patri,sequitur allelu-Ia, pro eo,quòd locus in quo hæc dici consueuerunt:puta capitulũ:sacer non est.Sicut enim sacer locus significat illam Hierusalẽ, in qua vox illa Angelica,scilicet allelu-Ia, auditur:ita locus ille nõ sacer, peregrinationẽ nostram repræsentat,in qua peccamus:deinde quia dum in hac vita sumus, peccamus : ideò subiungimus, Κύριε ἐλέησον, & Pater nost.& posteà:Respice Domine in seruos tuos,&c.vbi dicitur:Et dirige filios eorum:filij nostri,sunt cogitationes,quæ de mente nostra nascuntur,quas ad opera Domini implenda rogat dirigi:opera verò manuum nostrarũ, sunt opera exteriora,quæ inferius à cogitationibus procedũt.Sed quia omnia ad vnũ tendũt,ideò posteà dicit opus singulariter,cum dicit: Et opus manuum nostrarum dirige. Et iterum opilio siue pastor pro omnibus ouibus orat generaliter dicens : Dirigere dignare Domine,&c.Oratione verò seruitium cõcluditur,vt diuina gratia,quæ actiones nostras præcedit etiam ipsas subsequatur.

SVMMA.

1 *Oratio cur fiat hora tertia.Et quàm variè, pro loci,regionis,& pro-* *(fessionis conditione.*

2 *Oratio, obsecratio, & postulatio, quid differant.*

De Tertia. CAP. VI.

HOra tertia Deo laudes exoluimus, quoniã in illa secundùm Marcum, Iesus linguis Iudæorum † morti adiudicatus est, 1
& à Pilato ad columnam ligatus est, & flagellatus. Meritò ergo hora illa oramus, vt sicut, I. ab Adam per diaboli suggestionem separatus est: ita per Christi crucifixionem dignetur eadem hora spiritus sanctus in cordibus nostris infundi. In hac etiã hora repromissus spiritus datus est Apostolis, & visibiliter Dei magna
Act. 2. lia loquebantur: vnde in act. Apostol. Non sunt isti ebrij, cùm sit hora tertia diei: propter quod dicitur hymnus: Nũc sancte nobis
Psal. 118. spiritus, &c. Dicitur etiam Psal. Legem pone, quia tunc lex noua data est Apostolis. Quia verò homo per legem Dei à morbo
Sapi. 16. peccati sanatur: Iuxta illud Sapient. Nec herba, nec malagma sanabat eos, sed tuus sermo Domine, &c. Ideò in quibusdam ecclesiis capitulum illud dicitur: Sana me Domine, &c. Hiero. xvij.
Psal. 40. c. & responsorium: Sana animã meam, &c. Et quãdoque dicitur: Charitas Dei diffusa est. Rom. 5. c. & quãdoq; illud. Obsecro vos fratres, per misericordiam Dei. Rom. 12. c. Rursus quia nõ potest
Psal. 26. sanari, nisi conseruetur, ideò sequitur versus: Adiutor meus esto, &c. quasi dicat, quamuis liber & sanus in via tua sim constitutus, tamen nõ sufficio sine tuo adiutorio peruenire ad illã meridiem
Cantic. 1. de qua dicitur: Indica mihi, vbi pascas, vbi cubas in meridie: vnde dicitur: Adiutor meus esto Domine: & subiũgitur, ne derelinquas me, id est, inceptum meum ne intermittas, quia sine te nihil est conatus meus, neq; despicias me, id est, ne cõtẽnas, quod ego mortalis te æternum audeo quærere, quia tu es Deus meus, qui me creasti & recreasti salutaris meus: id est, qui sanas plagas pec-
1. *Tim.* 2. cati mei. Deinde omnes ad orationem prosternuntur: & prosequitur sacerdos modum orationis, quẽ Apost. docet, dicens: Primò omnium fiant obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones pro omnibus, & pro his qui in sublimitate sunt.
†Obsecratio fit cum adiuratione pro malo remouendo. Oratio, 2
pro bono impetrando, vel pro malo superando. Postulatio, pro bono adipiscendo siue cumulando. Gratiarũ actio pro bono iam collato conseruando. Obsecratio, est ibi: Ego dixi Domine &c. vbi petit vulnera sanari, & medicinã dari. Oratio ibi: Fiat mise-
Psa. 131. ricordia tua Domine, vel ibi: Ostende nobis Domine. Postulatio ibi: Conuertere Domine vsquequo: vel postulamus vt per Domini auxilium omnia nobis aduersa remoueãtur. Gratiarum actio ibi: Sacerdotes tui induantur, &c. & hoc pro nobis omnibus. Item orat pro Regibus, & pro his, qui sunt in sublimitate, di-
cens

cens: Saluum fac Regem, & oremus pro Pontifice nostro: & pro omnibus viuis, dicens: Saluum fac populum tuum, &c. Et pro defunctis, dicens: Oremus pro fidelibus defunctis. Sequitur etiam: Miserere mei Deus: pro his qui sunt in grauioribus peccatis: sicut præcessit Dominica oratio, pro his qui sunt in quotidianis. Post hoc surgit opilio, siue sacerdos, & omnibus prostratis manentibus, orat pro vniuersis, de quo dictum est sub prima.

SVMMA.

1 *Sexta ad quid instituta.*

2 *Dei dilectione quantò quis magis rapitur, tantò à terrenis deficit.*

De Sexta. Cap. VII.

1 Hora sexta pro nobis †crucifixus, & clauis cõfixus est Christus, quare tenebræ super omnem terrã factæ sunt, vt Sol in morte Dñi sui lugẽs, se quasi nigris tegeret vestibus, ne illũ crucifigẽtibus lumẽ preberet. Hac etiã hora, in die Ascẽsionis, cũ discipulis discubuit: meritò ergo ecclesia illa hora Deo laudes exhibet, gratias ei agẽs, q̃a pro ipsa Christus pati voluit: propter quod ipsum diligit vehementer. Vnde in Cant. Nuntiate dilecto, quia amore langueo, & ob hoc tũc dicitur Psa. Defecit in salutari tuo anima mea, &c. dicitur etiã responsoriũ: Benedicam Dominũ in omni tẽpore, semper laus eius in ore meo: supple, quia dignatus est pati pro me, i. pro salute animæ meæ. Hac etiam hora Adam de Paradiso eiectus est. Rectè ergo illa hora Deũ deprecari debemus, vt vnde ille propter superbiã eiectus est: illuc per humilitatẽ, & bonã operationẽ redeamus. Sanè officiũ Sextæ, statui tẽporis respõdet, sicut & officia aliarum horarum. in prima nãque hora est inchoatio. In tertia profectus. In sexta cõsummatio: secũdũ quod Sol in prima incipit lucere. In tertia magis calet. In sexta est in summo feruore, quod indicant verba hymnorum, quæ in ipsis horis, & etiam in nona præmittũtur. Inchoationi respondent verba quæ dicũtur ad primam in Psal. Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua libera me, i. separa me à Cyphæis. In principio nanque nostræ cõuersionis incipimus à malo separari, vnde ibi meritò petimus, qui tandem loco & præmio separati sumus. Ad idem pertinet, quod dicit secũdus Psal. Vtinam dirigantur viæ meæ: & quod dicit tertius Psal. Retribue seruo tuo, quod exponitur, id est, frequẽter tribue: & vbi dicit. Viuifica me, &c. supplendũ est, qui præmortuus erat per peccatum: vnde petit per gratiã iustificari. Ad profectũ pertinet, quod dicitur in principio tertiæ: Legem pone mihi Domine, viam iustificationũ tuarum, & exquiram eam semper. Sibi enim posito in via petit dari legem correctionis. Ad consummationẽ pertinet, quod dicitur

Act. 1.
Cant. 5.
Psal. 118.
Psal. 33.
Gene. 4.
Psal. 118.

in principio sextæ: Defecit in salutari tuo anima mea posita in salutari tuo, defecit à terrenitate: vel defecit in salutari tuo. i. anima mea tendens in salutare tuum, defecit in terrenitate. † Quãtò enim quis magis tendit in dilectionẽ Dei, tãtò magis deficit à terrenis: & quasi præ nimio desiderio languet. Iuxta illud Cant. 2. Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo. Per flores quidẽ, initia bonorum operum: per mala, perfectio accipitur, quæ etiam alios accedens quodãmodo cõsolatur: non tamen hic plenam recipit cõsolationẽ, sed potius affligitur ex dilectione. Vnde sequitur: Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuum, & in verbum tuum supersperaui. Et in secunda parte: Quomodo dilexi legẽ tuam Domine. Et in tertia: Oculi mei defecerũt, in salutari tuo anima mea, quoniã exaudisti, &c. Ad hanc perfectionem pertinet responsoriũ: Benedicã Dominũ: & versiculus: Dominus regit. Nã sicut habet alia trãslatio: Dominus pascit me: nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit: i. Dominus est pastor meus, in quo sum totus & sufficiens. Vnde sequitur. Et nihil mihi deerit: spiritualẽ enim substantiam credit à Deo sibi conferendam: qui iam scit se esse collocatum in loco pascuæ: vbi fideles in fide plenius corroborantur. Vnde dicit: Ibi me collocauit. Quem enim Dominus pascit in aduentu spiritussancti, eundẽ regit, i. in bonis operibus facit eũ delectari, & per rectũ iter ducit ad tutissimã ciuitatem Hierusalem: tali nihil deest, teste Apost. qui dicit: 2
Phil. 2. Omnia in eo possum, qui me confortat. Dicit autem quandoque capitulum illud: Alter alterius onera portate: ad Galat. 6. Quandoque illud: Nolite conformari huic seculo. Roma. 12. cap.

SVMMA.

1 *Nona, quorsum instituta, & eius forma.*
2 *Temporis status, insinuat virtutum statum.*
3 *Responsoria dominicarum in Tertia, Sexta, & Nona, conuenienter respondent responsoriis ferialibus.*

De Nona. Cap. VIII.

Hora nona Christus clamans emisit spiritum. † Mori enim voluit pro homine illa hora, in qua homo de Paradiso, expulsus est. Et in eadem hora per mulierem & lignum redemit, quos per mulierem & lignum deceperat hostis: vt ars autem artem falleret, & medelam ferret, vnde hostis læserat. In eadem 1
Ioan. 19. quoq; hora miles latus Christi aperuit: ex quo duo nostræ saluationis sacramenta, s. aquam baptismi, & sanguinem nostræ redemptionis nobis eduxit, & velum templi scissum est, & monumenta aperta sunt. Eadem hora inferna penetrans inextricabiles tartari tenebras cõfringens, serasq; eius cõminuens, captiuitatẽ sancto

ſanctorum ſecũ trãſuexit ad cœlos, igneáq; rõphea ſubmota antiquũ incolã in Paradiſo reſtituit. Eadẽ etiã hora cœtus apoſtolorũ ad orandũ cõuenire cõſueuit.& Pe.& Io.aſcendebãt in templum cauſa orationis.Petrus quoq; eadẽ hora aſcẽdit in cænaculũ,oraturus quãdo raptus eſt in extaſim : & linteolũ plenũ reptilibus de cœlo ante ſe dimitti vidit, audiẽs:Petre macta & mãduca. Meritò igitur propter has prærogatiuas hac hora Deũ eccleſia laudat:dicens Pſal.Mirabilia, &c. rñſorium : Redime me Domine:orans pro ſua redẽptione:ne oblita eſſe videatur ꝙ tali hora redẽpta eſt. Act.3. Act.10. Pſal.25.

2 † Illud aũt cõſiderandũ eſt quod in hora nona iã Sol declinauit à cẽtro, ſtatus ergo temporis innuit ſtatum virtutum : innuit enim feruorem virtutum in quo animus prius erat, propter tentationes eſſe tepefactũ. Nam vt ait Beatus Greg. Vitia nos tentant : virtutes nos humiliant.Cùm enim vir perfectus tentatur ab altitudine intimi gaudij , deſcendit ad conſiderandũ ſuã fragilitatẽ : & ad videndũ,quã facilis ſit ad caſum, vt patet in Apoſtolo qui dicebat:Ne magnitudo reuelationum extollat me. 2.Cor.11. Gaudebat enim Paulus de reuelatione:dolebat de tẽtatione. Vnde ipſe dicit:ꝓpter quod ter Dñm rogaui,&c.Niſi enim ſibi moleſta eſſet tentatio,nõ rogaret, vt tolleretur. Nõ eſt tamẽ ſublata:quia per infirmitatẽ virtus,cui gaudiũ debetur,perficitur.Has tribulationes & anguſtias notãt aliqui verſus Pſalmorũ nonæ:vt in j. parte Tribulatio & anguſtia,&c.Et in ſecũda:Multi qui perſequuntur. Et in tertia:Erraui,&c. Ab eiſdem petimus liberari in reſponſorio:Redime me, id eſt, fac vt effectum redẽptionis tuæ, quæ facta eſt in ſanguine tuo,ſentiã in tribulationibus meis.hoc idem eſt in verſu:Ab occultis meis mũda me,i. repelle à me ma- Pſal. 18.

3 lam cogitationem, & compeſce ſuaſorem:ſecundũ Aug.† Et no. quod reſponſoria Dominicalia in tribus horis,ſ. tertia, ſexta , & nona conuenienter reſpondent reſponſoriis ferialibus. Nam in reſponſorio feriali ad tertiam,ſ. ſana animam meam,&c.Petitur ſanitas vulnerum, quæ præterita peccata fecerunt , & in reſponſorio Dominicali,inclina cor meum,&c.Et in verſu:Auerte oculos meos. &c. Petitur cautela de futuris , quod fit in impletionẽ diuinorum mandatorũ. Itẽ in feriali reſponſorio ſextæ, Benedicam Dominũ,&c. Fit iugis diuinæ laudis promiſſio.In Dominicali reſponſorio : In æternum Domine, &c. Fit promiſſis impletio:ibi enim promittit ſe laudaturum:& hic laudat. In reſponſorio verò feriali nonæ : Redime me Domine, &c. Petitur redemptionis effectus:quo fit,vt vis mentis,i.amor,ſit directus ad Deũ. Et in reſponſorio Dominicali : Clamaui , &c. Promittitur effectus pedis,id eſt,amoris,ſcilicet clamor ad Deum : ex amore eſt

enim clamor cordis. In pluribus tamem ecclesiis sunt eadem, tam in ferialibus, quam in Dominicalibus. Et est notandum, quod versus qui dicuntur in tertia, in sexta, & in nona neumam habent:ad designandum quod in nulla hora exprimere valemus gaudium & brauium sempiternum. Capitulum quandoque dicitur:Omnia probate:Thessal.5.c. & quandoque:Sicut in vno corpore multa membra habemus. Roma. 12. cap.

SVMMA.

1 *Vespera ad quid instituta, quid referant.Et quot psal. cōstent.nu.3.*
2 *Officium diei sequentis,incipit à vesperis : & cur ita.*
4 *Officium matutinū & vespertinū, praeferūtur aliis, Psalmorum nu.*
5 *Thymiama quid notet:Et à quo offerendum.*
6 *Mariae canticum,promissa Dei continet.Et eius expositio.n.7.Et cur potius in vesperis cantetur, quàm aliis horis. nu.8.*
9 *Lampades cur accenduntur in vesperis,maximè sub canticū Mariae.*
10 *Officium mortuorum,ad quid careat secundis vesperis. (exemplo.*
11 *Religiosi collationem Completorio praemittunt.Et qua id ratione aut*

De Vesperis. CAP. IX.

IN hora vespertina significat ecclesia, primum † aduentū Dñi, 1
qui fuit,Vergēte mūdi vespere.i.vltima aetate, de quo psallens reddit gratias Deo:iuxta illud Apost.Nos sumus,in quo fines se-
1.Cor.10. culorū deuenerūt:de poe. di.iij. Si enim.in fin. Praetereà Christus
Ioan. 13. in vespere de cruce depositus fuit : eadem quoque hora in coena
Luc.24. sacramentum corporis &sanguinis instituit, pedes discipulorum lauit, discipulis euntibus in Emaus in habitu peregrini in fractione panis se manifestauit. Moritò ergo ecclesia catholica Christo in hac hora gratias agit.Est tamē duplex mundi vespera, prout in vj.parte sub Epiphania dicetur. Sanè, sicut † ait Richar- 2
dus Episcopus Cremon. in mitrali officium diei sequentis incipit in vesperis: quia vespertina sinaxis, i. hora, primum est officium, secundum Esdrae consuetudinem in quaternario numero prout dictum est in proe. huius partis : Vnde vespertinum officium à vespere stella nominatur, quae in principio noctis oritur. Praetereà licet ab initio mundi dies praecederet noctem:in nocte tamem Dñicę resurrectionis nox coepit praecedere diem:vt dicetur in vj.parte,sub sabbato sancto,in principio.Dicit autē ecclesia in hac hora quinq; Ps. † Primò propter quinq; Christi vulnera, 3
qui pro nobis obtulit sacrificium in vespera mundi : Secundò,ad correctionē, vt videlicet defleamus,& petamus veniā peccatorū: quae in die per quinq;sēsus corporis cōmittūtur,& ad nos intrār.
Hier 9. Iuxta illud Hier. Mors intrauit p fenestras nostras. Quis em̄ est, qui visu non cōcidat,capiatur?Tertiò,per ipsos quinq; Ps. munit

se eccle

ſe eccleſia contra nocturnales tribulationes. Hæc enim hora inſinuat fletum eorum, quibus occidit Sol iuſtitiæ: & ita ſunt in veſpera, de quo dictum eſt: Ad veſperã demorabitur fletus, qui durabit vſq; ad matutinum: id eſt, quouſq; Sol fidelibus oriatur, qui occiderat peccatoribus, ſecundũ quod legitur. Et ad matutinum lætitia, & propter eaſdẽ etiam cauſas pectus quinq; digitis tũdimus. Ruſus ſeculares dicunt quinq; pſal. religioſi verò quatuor: propter rationem tangendã in parte ſub tit. de aduentu. Et nota *Pſal. 29.*

4 † quòd veſpertinũ matutinúmq; officiũ cæteris horis in numero pſalmorũ præferuntur: eò quòd in ſenaria operũ diſtinctione, veſpere & mane ſolúmodo memorantur: & in veteri lege matutini, & veſpertini officij antiquitas commẽdatur. Quinque ergo pſalmi in veſpertinis hebdomadæ officiis dicuntur: & cantantur pſalmi ſecundùm materiã diei: vt ecce in ſeptima die, ſcilicet in ſabbato propter reſurrectionem, quę ſequitur, agimus de victoria, & laude Dei, quæ ſequitur victoriam. vnde in 1. Pſal. ſcilicet Benedictus Dominus: ad literam agitur de victoria Dauid cõtra Goliã: quantum verò ad ſpiritualem ſenſum de victoria noſtra, qua diabolum ſuperamus, quia ergo poſt victoriam nihil reſtat niſi laudare Dominum, per quẽ victoriam habemus: ideò ſequũtur quatuor pſal. qui ſunt de laude. In primo enim laudem promittit eccleſia, Exaltabo te domine. In ſecundo ſeipſam incitat: Lauda anima mea Dominum. In tertio alios inuitat: Laudate Dominum. In quarto cõgratulatur cœleſti Hieruſalem dicẽs: Lauda Hieruſalem Dominum, &c. Et ſic de alis feriis & pſalmis. In quibuſdã Eccleſiis ſtatim poſt pſal. ſequitur hymnus: & poſt hymnum lectio ſiue capitulum: in quibuſdam ęcõuerſo: & in quibuſdam hymnum non cantat. Qui poſt pſalmos immediatè hymnũ cãtant, congruũ ordinẽ ſeruare videntur: quoniam primò eſt in corde dilectio, quæ per antiphonam deſignatur: deinde ſequitur bona operatio, quam pſalmus deſignat, poſteà mentis exultatio, quæ per hymnum notatur. Sed quia exultatio ſæpè negligentiam parit; idcirco ſequitur lectio ſeu capitulum, quæ hominẽ ad cor reuocat. Qui verò lectionem hymno præponunt, volunt hymnum loco reſponſorij obtineri. Vnde cũ in feſtiuitatibus reſponſorium poſt lectionẽ cantatur, hymnum prætermittunt. Ad maiorem tamen exultationem, notandũ eſt, quòd in quibuſdam Eccleſiis vtrũq; cantatur: & tũc reſponſoriũ præcedit hymnum: ad notandum, quòd tunc maximè reſpondere debemus exhortationi per præcedens capitulum factæ: poſt quod ſtatim ſequitur reſponſorium. Tamen generale eſt, quod quandoque cantatur reſponſorium, præcedere debet lectio, cui reſpondere debet. *1. Reg. 17.*

Qui

Qui verò hymnũ non cantant, illud attẽdere videntur, quod cãticum B. Mariæ sequitur, quod excludit responsoriũ, cuius locũ tenet hymnus. Nã si canticum Zachariæ in laudibus matutinis excludit respõsorium, multò magis canticum B.Mariæ virginis excludere debere videtur in vesperis.Et not.quod ad vesperas dicitur ad capitulũ Benedictus Deus,& patet, 2.ad Cor. 1.& illud: Dominus autẽ dirigat.2. ad Thes. 3. Post hymnũ sequitur versiculus videlicet in sabbato: Vespertina oratio ,&c. In aliis dieb. Dirigatur domine, & vterq; versus vespertinum tẽpus designat: in quo cantatur:quod sonãt verba illa,quæ in psalmo sequuntur, s. Eleuatio manuum mearũ sacrificium vespertinũ. Optat enim,
Psal. 14. vt oratio dirigatur ad Dominum, quod de veteri testamẽto tractũ est: vbi habetur,quòd hora vespertina sacerdos intrabat sanctum tabernaculum vel tẽplum ; vt offerret thymiama super altare incensi:sicut mane intrabat,vt offerret incẽsum. Hoc † thy- 5
miama significat suauitatẽ odoris.Hinc habet consuetudo, vt dũ dicitur versiculus, sacerdos turificet altare ad implendũ iuge sacrificium: sic enim fiebat in lege, in qua duo agni offerebantur: vnus manè,& alter serò:& hic pinguior ; ad notandum quod vis charitatis crescit: ideò ergo turificatur, vt simus semper bonus odor Deo proficiẽdo in scientia,& doctrina:& etiã quia propter promissiones Dei debemus tales esse,vt simus ei boni odoris:Vel ideò in vesperis & matutinis post psalmos & lectionẽ, dum versus dicitur,incensatur: ad notandum, quod nemo potest bonum odorem Deo reddere vel bonum exemplum operãdi aliis dare, quod per incensum significatur, nisi prius in Dei seruitio operetur:quod per psalmos,& alios doceat,quod per lectionẽ notatur. Vnde mos inoleuit, quod in præcipuis festiuitatibus antiphona ad Magnificat,& Benedictus,ter dicitur, siue toties canẽdo protellatur:donec omnis populus, qui interest,incẽsi repleatur odore.Et vltimò dicitur cũ neuma:voce quidẽ nõ significatiua,prout dictum est in procœ.huius par.Sacerdos aũt,qui maior est in Ecclesia officio:vt q vicem tenet Aaron,debet incẽsum offerre: vt sit thymiama sempiternum coram Dño,& suaue fragrans odor.
Psal.140. Iuxta illud,Dirigatur Domine ad te oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo.De hoc dictũ est,sub laudibus matutinis.Dicitur ergo in Vesperis versiculus exhortationis s. vt excitet pigros ad intelligendũ promissa Dei,quæ continẽtur † in cãtico illo beatę 6
Mariæ:Magnificat anima mea,&c quod est Luc. 1.c. Prima pro-
Gene. 9. missio facta fuit Noë.Vnde Gen. Ponam arcum meũ in nubibus
Gene. 2. cœli & hæc impleta est. Secunda Abrahæ, & Dauid. Abrahæ di-
Psal. 88. ctum est:In semine tuo benedicentur omnes gentes.Dauid dictũ est:

est; De fructu ventris tui ponã super sedẽ tuã: & hæc impleta est in B. Virgine quod notatur in cãtico suo ibi: Recordatus misericordiæ suæ. Et per hoc ergo certi sumus, quod dabit nobis vltimã scilicet paradisũ. Ideò autẽ canticũ ipsum quotidie dicitur, vt frequentior dominicæ incarnationis memoria animas fideliũ in opere Dei, & in doctrina se exercentiũ ad deuotionẽ operis incœpti accendat: Cũ enim in cãtico ipso notẽtur cogitationes: sicut in Psal. Opera: si diligenter B. Marię actus & dicta sæpè recolimus, obseruantia castitatis & virtus operationis sẽper ad ipsius operationis imitationem perseuerabunt in nobis. Nec etiã nos mouebit fauor humanus indebitus, nõ temporaliũ immoderatus appetitus, nõ tẽporalis affectio: nõ de impetranda cõmissorũ venia desperatio. Nempè non nos mouebit indebitus fauor humanus: qa cùm B. Virgo commendaretur à beata Elisabeth, dicẽre: Vnde hoc mihi: vt veniat mater Domini mei ad me, &c. nõ ipsa *Luca* 1. mota fuit humano fauore, sed seruans humilitatẽ clamauit: Magnificat anima mea dominũ, & tandẽ adiecit, Quia respexit hu-
7 militatẽ ancillæ suæ. Et no. quod † dicit, respexit humilitatem: & nõ dicit respexit virginitatem: innuens, mentis virginitatẽ p̃ualere corporis integritati. Iterũ, ideò dixit humilitatẽ, quia Deus *Iacob* 4. superbis resistit, eósq; à beatorũ sorte secernens per varia pœnarum loca, pro peccatorũ impietate dispergit. Non nos mouebit immoderatus temporaliũ appetitus, quia sicut ipse dixit iudex noster: Diuites dimisit inanes, & Deposuit potentes de sede. Non temporalis afflictio nos mouebit: Deus exaltat humiles. In hoc enim cantico exẽplo humilitatis eius reformauit: & filij Dei incarnatio, per quã deposuit potentes de sede: & exaltauit humiles, ad memoriã reducitur, vt fidei nostræ deuotio excitetur: nõ desperatio de commissorum impetranda venia: quia misericordia
8 eius à progenie in progenies timentibus eum. Beda † dicit, q̃ inde inoleuit cõsuetudo, vt in officio vespertino cantetur cãticum B. Mariæ virginis, & potius in vespertino q̃ in aliis officiis. Primò, quia in ipsa vespera mundi, suo singulari assensu mundo succurit perdito. Secundò, quia per hoc fit incarnationis in vespera mundi factæ iugis recordatio. Tertiò, quia ipsa est stella maris, quæ in huius mũdi vespere nobis lucere cœpit: sicut vespera stella, de qua dicitur vespertinum officiũ, in initio noctis lucere incipit. Quartò, vt mẽs nostra per diẽ variis fatigata cogitationibus imminẽte quietis, scilicet noctis tẽpore, recolendo dicta Dei genitricis, quicquid superfluũ vel nociuũ diuturna euagatio cõtraxerit, totũ hoc precibus & lachrymis ea intercedente mundetur. Quintò, quia virgo portauit Dominum in vespera mundi,

Rursus

Rurſus canitur in ſexta laude,quia Dñs in ſexta ætate venit,ſicut & canticũ Simeonis: in ſeptima propter ſeptimã ætatẽ quieſcẽtium:prout tactũ eſt ſub laudibus matutinis. Cæterùm hoc cãticũ eſt exultatió laborantiũ, quorũ ſpiritus exultat in domino,
Matt. 15. quia fecit eis magna,qui potẽs eſt:cuius miſericordia eſt in ſecula. Ob hãc † exultationẽ repræſentandã lãpades accenduntur in 9
veſperis:vel pro hoc cãtico principaliter accendũtur,eò quòd de Euãgelio eſt:vel vt nos de numero adoleſcẽtulorũ & quinq; prudentũ, curramus cũ lãpadibus bonorũ odorũ in odorẽ vnguentorũ B. Virginis,intrãtes cũ ea in gaudiũ Domini noſtri. Et quia opera noſtra nõ ſunt in lãpadibus radiãtia,niſi fuerint charitate informata,ideò canticũ clauditur ab antiphona,per quã charitas deſignatur. Recãtata antiphona, in profeſtis diebus proſternit ſe Eccleſia, in oratione prolixius orans, quã in aliis officiis: quia ſpecialiter orat pro his, quibus occidit Sol iuſtitiæ: licet & pro aliis oret,& faciat ea quæ dicta ſunt ſuperius ſub titulo de tertia, vbi de precibus agitur. In ſolennibus verò diebus ſtatim dicitur collecta,& quaſi ſtãtes oramus. De quo,& in quibus officiũ veſpertinum cum hora prima cõueniat, ibi etiã dictũ eſt. † Mor- 10
tuorum officium incipit à veſperis:nõ tamen habet ſecundas veſperas:ad notandũ,quod hoc officium finẽ habebit,quãdo animę ſaluandorum ab omni pœna liberatæ æterna beatitudine fruentur. Sed ſancti,de quorum glorificatione in anima iam certa eſt Eccleſia, primas & ſecundas veſperas habẽt, ſi in feſto eorũ nouem lectiones dicãtur. Primas enim habet, pro glorificatione animæ iam præcepta. Secundas,pro glorificatione corporis, quã habebunt,quæ nunquã finem habebit. Si verò habent tantũ tres lectiones,primas veſperas habẽt tantũmodo, nõ quia & ipſi duplicẽ ſtolam habituri nõ ſint:cũ hoc omnibus electis conueniat: ſed Eccleſia, ad oſtendendũ differentiã præmiorum illis & iſtis debitorũ,magis ſolẽnizat pro illis, de quorum maioribus meritis ſibi per miracula vel per alia documẽta cõſtat: quãuis ad plenum certa eſſe non poſſit. Nam & ſtella differt in claritate à ſtel-
1. Cor. 15. la. Vnde Auguſt. ait in ſermone de B. Stephano. Cùm pretioſa ſit mors ſanctorũ,quid diſtare inter martyres poteſt? præcipuus eſſe videtur, qui primus eſt. Aliquãdo tamen in veſperis præcedentibus dicitur ſolummodo antiphona,& collecta de feſto ſequenti: prout dicetur ſub vigilia natalis. † Poſtremò notãdum eſt, quòd 11
religioſi ante cõpletoriũ,præmittunt collationem,quæ à ſanctis patribus originẽ traxit,qui dictis veſperis cõuenire,& de ſcripturis ſacris conferre ſolebant:ad inſtar operariorum, ad recreationem adinuicẽ confabulantiũ: ideoq; tunc vitas vel collationes,

patrum,

patrũ,& his similia,quę potius sunt ad recreationẽ & delectationem,legunt,& eruditiores,si dubium occurrerit,interrogant.

S V M M A.

1 *Completorium,cur,aut qua significatione,admonitionéve institutũ. item vnde dicatur.*
2 *Completorij officium,incipit à Psalmo:Conuerte nos,& cur ita.*
3 *Completorium,quatuor psalmis constat.*
4 *Psalmus:Qui habitat,dicitur contra nocturnas tentationes.*
5 *Psalmi:In te Domine speraui, quare dicuntur tantum sex versus.*
6 *Psalmos an debeat hymnus sequi in completorio.*
7 *Symeonis canticum cur cantetur in completorio.*
8 *Horarũ canonicarũ partes oẽs.* 9 *Preces cur dicãtur in cõpletorio.*
10 *Symbolum Apostolorum,cur dicatur in prima & completorio.*
11 *Officia diurna,in psalmis non variantur.nocturna sic.Et cur ita.*
12 *Psalmi quinque, cur in prima , & versus : In manus tuas,&c.in Completorio potius,quàm in alijs horis ponuntur.*
13 *Numerus vndenarius,quid signet.*

De Completorio. CAP. X.

1 IN hora†completorij Christus orauit patrem. Eadem quoque hora sanguineas guttas sudauit:& etiam corpus eius in sepulchro positum fuit:& custodes deputati. Meritò igitur in hac hora Ecclesia Deo laudes & gratias agit.Illam etiam in memoriam æterni gaudij celebrat:Nam completo electorum numero in illa hora, complebitur gaudium electorum in die generalis retributionis. Et inde est quòd completorium significat gaudium.Dicitur autẽ completorium, quia in eo completur cõmunis vsus locutionis cibi & potus,& aliorum,quę necessario pro corporis sustentatione sumuntur : & secundùm hoc etiam significat fidem
2 vitæ præsentis.†Sanè,hoc officium incipit præter morẽ aliorum officiorũ.Conuerte nos Deus,&c.Quia enim quasi tota die psalmodiæ insistimus,& penè impossibile est, quin aliquẽ puluerem superbiæ cõtraxerimus:& quia sæpè erramus:Iuxta illud:Erraui sicut ouis,quæ periit. Inde est,ꝙ nos humiliantes dicimus:Conuerte nos Deus, &c. Prætereà, quilibet quantumlibet perfectus & bonus,æstimare se debet imperfectum siue insipientem. Iuxta illud:Iustus accusator sui est:ideò dicit sacerdos : Conuerte nos, &c.Et in his verbis iudicans se peruersum. Bonarũ quippè mentium est,ibi culpam agnoscere,vbi culpa non est. v. dist. àd eius. de pœ.d.ij.si enim,in prin. Nam & si dixerimus, quòd peccatum non habemus,ipsi nos seducimus. Hinc est, quod etiam consequenter inuocamus diuinũ adiutoriũ,dicentes : Deus in adiutorium meũ intende:vt Conuerte nos,referatur ad præterita mala

*Psal.*118.
Prou. 18.
1.Ioan. 1.

tollenda

tollenda:& Deus in adiutoriũ ad bona opera futura faciẽda:quia ſine Dei adiutorio quicquam boni facere nõ valemus:quia verò totum ad laudem trinitatis faciendũ eſt,ideò ſequitur,Gloria patri.Rurſus incipientes per, Conuerte nos Deus ſalutaris noſter, oramus,vt nos à malis cõuertat:& iram ſuam à nobis auertat:& quia merita noſtra nõ ſufficiũt,eius adiutoriũ poſtulamus, dicẽtes:Deus in adiutoriũ,&c. Dicuntur † autem quatuor Pſalmi ad obtinendã remiſſionẽ peccatorũ:quæ cõmittimus dum ſumus in hoc corpore,ex quatuor elemẽtis,& ex quatuor humoribus, vel cõplexionibus cõpoſito:extra de celeb.miſſa.in quadã: ſeu quia corpus ipſum ex his compoſitũ contra pericula & phantaſmata noctis munimus,& Deo commendamus : ideóque tunc dicitur: In manus tuas Domine cõmendo ſpiritum meũ:& Cuſtodi nos, &c.Et incipit Eccleſia,à voce perfectionis, dicens:Cum inuocarem,exaudiuit me,&c.hoc enim perfectorũ eſt.Sed quia perfecti ſe debent reputare imperfectos.extra de purg.can.accepimus. de

Iob. 9. pœ.d.ij.ſi enim prope princ.iuxta illud Iob : Etiã ſi ſimplex fuero, hoc ignorat anima mea:ideò ſequitur in eodẽ Pſal. Miſerere mei:ſupple Domine:& exaudi orationem meam:quod eſt dicere imperfectorũ. Poſteà aliis admonitis ad bonum , facit in eodem

Pſal. 4. Pſalmo mentionẽ de pace æterna ibi : In pace in idipſum, id eſt, quæ eſt inuariabilis , quam pacem ſemper in memoria debemus habere:& maximè,dum corpus quieſcere debet in lecto:mẽs debet quieſcere in Deo : debet etiã quieſcere in ſpe. Vnde ſequitur ſecundus Pſal. In te Domine ſperaui, &c. Sed † quia ſpes non eſt 4
ſine timore, aliter enim præſumptio eſſet : ideò ſequitur tertius Pſal. de tentatione , ſcilicet. Qui habitat in adiutorio altiſſimi, &c.in quo Deus promittit liberare eccleſiam.Diabolus enim eſt quaſi fur de nocte incedens:& ideò nocte imminẽte,dicit eccleſia illum pſalmum contra nocturnas tentationes. Dicitur ergo ille pſalmus, vt à quatuor tentationibus liberemur, ſcilicet à timore nocturno : à ſagitta volãte in die:à negotio perambulante in tenebris , ab incurſu , & dæmonio meridiano,id eſt,ab incurrente dæmonio. Prima, eſt leuis & occulta. Secunda,eſt leuis & manifeſta. Tertia, grauis & occulta. Quarta, grauis & manifeſta. In quinto vero pſalm. ſcilicet : Ecce nunc benedicite dominum,&c. benedicit Eccleſia Deum,pro liberatione tentationum nocturnalium ibi:In noctibus extollite manus veſtras in ſancta: & benedicite Domino. Dicit enim Aug. ſuper hunc pſalmum: Nox , res triſtis eſt : dies læta eſt. Ergo per noctem intelligitur

Iob. 1. aduerſitas : per diem proſperitas. in aduerſitate benedicendus eſt Dominus : ſicut & in proſperitate , exemplo Iob, qui amiſſis

filiis

filiis & rebus omnibus dicebat: Dominus dedit, Dominus ab-
ſtulit,&c. ſit nomen Domini benedictum. Vnde & hic dicitur:
5 Benedicite Dominum. † Sed quæritur, quare dicuntur tantum-
modó ſex verſus illius Pſalmi:In te Domine ſperaui, non con-
fundar in æternū:Reſpondetur, ideò,quia Dominus dicēdo ſex-
tum verſum,videlicet:In manus tuas Domine,commendo ſpiri-
tum meū:ſexta ætate mundi,ſextóque die carne obiit,vt iam di-
cetur.Rectè ergo ſex verſus tantùm eiuſdem Pſalmi in cōpleto-
rio cantamus,vt in hac ſexta ætate,in qua per eum redempti ſu-
mus, ſicut habet finis vltimi verſus ibi:Redemiſti me Domine,
Deus veritatis,conformemur dormitioni eius:vt ſcilicet, mem-
bra quieſcāt,& cor vigilet. Sicut caro eius in ſepulchro quieuit,
6 & diuinitas vigilauit. † Notandum autem eſt,quòd in quibuſdā
Eccleſiis ſtatim poſt Pſalmos,dicitur hymnus , ea fortè ratione,
quia per bonam operationē peruenitur ad exultationem abſque
omnis purgationis medio, ab his, qui purgati tranſeunt ab hac
vita : alia etiam ratio iam dicetur. Et ſic prius dicunt hymnum,
quàm capitulum, ad oſtendendum myſticè , quòd illi in quibus
completa ſunt ſignificata præcedentium laudū : ſeu perfecti,qui
per completoriū ſignificantur, præueniunt exhortationem,quæ
per capitulum ſignificatur. Nec tamen capitulū prætermittunt:
quia his ſemper vtilis eſt exhortatio ad perſeuerādum in bono:
quia,nec nocet admiſſo ſubdere calcar equo.In aliis autem Ec-
cleſiis inter Pſalmum & hymnum,interponunt antiphonam,vel
allelu-Ia, per antiphonam ſequentes ordinem B.Ignatij,de quo
in procemio dictū eſt. In aliis verò Eccleſiis ſtatim poſt Pſalmū
& antiphonam,vel allelu-Ia,ſequitur lectio,ſiue capitulum cum
reſponſorio:In manus tuas Domine,&c.Vel alio,quia vt dicūt,
in omni officio dici debet lectio.Poſteà adiiciunt hymnum,Te
lucis,&c.In quo optāt protegi in nocturnis tribulationibus. Alij
verò non dicunt lectionem, prout in procemio huius partis di-
ctum eſt:ſed ſtatim poſt Pſalmū dicunt verſiculū:tum quia tem-
pus illud dormitionis, non aptum eſt ad doctrinam : tum quia
poſt completorium , non ſolùm cibi & potus, verùm etiam do-
ctrina, quæ per lectionem ſignificatur, referenda non eſt. Hinc
eſt quod ſtatuit B.Benedictus,vt poſt completoriū nemo loqua-
tur. Dicitur autē capitulum,Tu autē in nobis es Domine.Hier.
14.cap. Religioſi in hoc officio ante omnia lectionem præmit-
tunt,dicentes:Fratres,ſobrij,&c.ne ordinem Eſdræ excedere vi-
deantur, repræſentantes in hoc etiam Mariam Magdalenam, de
qua Dominus dixit:Præuenit vngere corpus meū in ſepulchro, *Matt.* 14.
id eſt,hoc fecit,quod factura erat mortuo,ſi licuiſſet:ita & hæc

lectio, quasi vngit reddendo animas attentas ad vigilandũ ante commendationem dormitionis. Post hymnum subiicitur versiculus: Custodi nos Domine, vel alius, qui notat totius officij effectum. Postulat enim Domini custodiam cõtra noctis pericula: & dicitur acuta voce, & cum neumà: ex quo excitati & memores facti ineffabilis gaudij, quod erit merces laboris nostr, canimus canticum Simeonis: Nunc dimittis, &c quod est Luc. 2. c. † Pri- 7
mò, vt illius exemplo pacem inuenientes, mereamur videre lumen, quod est Christus. Secundò, ideò istud canticum canimus: quia sicut sanctus Simeon cupiens ex hac vita in alteram transire, illud cecinit: sic & nos cum dormire debeamus, quasi morituri: quia somnus est quasi mortis imago, illum canimus, per quem nos Domino commendamus. Tertio, propter causam sub vesperis dictam. Quartò, quia canticum illud est de vtroque aduentu. Vnde meritò illud dicimus, vt promissionibus alliciamur, & à vitiis quiescamus. † Considerandum est autem, quòd cum septem 8
sint partes cæterarum horarum, scilicet versus, cum gloria patri, hymnus, psalmus, lectio, cantus, preces, & oratio, in tribus tamen horis, scilicet in matutinis, laudibus, & vesperis, & in completorio additur octaua, videlicet canticum Euangelicũ: quoniam hæ tres horæ pertinent ad octauam, id est, Domini resurrectionem: quia mane surrexit. In vespere, se discipulis manifestauit. In completorio, discipulis ait: Pax vobis. Eapropter in his tribus horis hymnus, qui est exemplum lætitiæ, ipsum sequitur: vt continetur in Euangelio gratiæ. Euangelium gratię huius officij, est canticum Simeonis, scilicet: Nunc dimittis, in quo pacem rogamus æternam: vt sicut Simeon transire cupiens, postquam vidit Christum, dimitti rogauit: sic & nos post lumen fidei perueniamus ad splendorem spei, vbi erit pax æterna. † Consequenter 9
oratio Dominica, & preces dicuntur: quibus etiam contra noctis phantasmata nos munimus. Subiicitur etiam symbolum, in quo nostræ fidei professio continetur: vt si fortè nos mori contigerit in confessione fidei moriamur. Fit etiam in quibusdam Ecclesiis, sicut & in prima confessio generalis. Alterna enim confessione inuicem nos emendamus, iuxta illud: Confitemini alterutrum peccata vestra, ne demus requiem temporibus nostris, donec inueniamus locum Domino. Precibus & oratione completur hoc officium, iuxta illud Apostoli. Orantes pro inuicem, vt saluemur. Rursus preces, mysticè humilitatem significant, quę in fine debet esse: quia sicut in principio ipsa necessaria est, ad quod significãdum voce humillima hoc seruitium inchoatur: ita in consummatione eadem humilitas monstranda est, contra superbiam

Iacob. 5.

perbiam : in qua ceciderunt omnes , qui operantur iniquitatem. Poſt preces opilio noſter , ſiue ſacerdos, commendans Domino Pſal. 35.
gregem ſuum,dicit collectam : vnde non eſt congruum, vt poſt hoc officium aliquid aliud fiat , niſi quod pertineat ad quietem.
10 †Et attende , quoniam ad primam & ad completorium Apoſtolorum ſymbolum non dimittimus : quia cuncta opera noſtra in eius nomine incipimus, & concludimus, in quem credimus. Similiter ad vtrunque officium confeſſionem , & Miſerere mei Deus,adiicimus:vt quicquid in nocte peccauimus,aut in die deliquimus, per confeſſionem & pœnitentiam diluamus, adimplẽtes illud : Confitemini alterutrum peccata veſtra. Reſpicientes etiam illud , quod olim ſacerdos farinæ aſſarium offerebat , in die vicis ſuæ, medietatem in mane, & medietatẽ poſt meridiem.
11 Sacrificium autem noſtrum , eſt ſpiritus humiliatus. † Vltimò notandum eſt,quòd omnia officia diurna , quantum ad Pſalmos, inuariabilia ſunt, nocturna verò variabilia Per noctem enim intelligitur mundus iſte,qui variabilis eſt:per diem verò ille æternus,qui eſt inuariabilis,de quo ſcriptũ eſt : Ordinatione tua perſeuerat dies Et eſt verior litera perſeuerat in ſingulari, quã perſeuerant in plurali, licet aliter quaſi cõmuniter proferatur. Hoc etiam officium,in quibuſdam Eccleſiis, quantũ ad hymnum, inuariabile eſt,prout ſub titu. De prima,dictum eſt,& etiam quantum ad Pſalmos, lectionem, preces , & collectam : ita quòd pro nullius ſancti ſolennitate,ſicut nec officium primæ,variatur:pro eo,quia in illa de pace, & ſpecialiter illa ad quã ſuſpiramus,agitur:quæ vt præmiſſum eſt, inuariabilis eſt : hoc dũtaxat excepto, quoniam in dominicis diebus dicunt ad primam illos quinque Pſalmos,ſcilicet Deus,Deus meus, reſpice in me, &c. Et ſequen-
12 tes Pſal. Confitemini, prout dictum eſt.†Sed quare illi quinque Pſalmi in prima, & verſus In manus tuas Domine,&c.in completorio potius,quàm in aliis horis ponuntur? Reſponſio. Chriſtus, cui in his horis canimus,qui eſt principium & finis,in cruce pẽdens,legitur incepiſſe Pſalmum illum:Deus, Deus meus, & omnes Pſalmos ſequentes ſeriatim,vſque ad dictum verſum dixiſſe, ibi finiuiſſe , & ſpiritum emiſiſſe. Meritò igitur & in paſſionibus huius ſæculi conſtituti,ad ipſius imitationem in hora prima, quæ eſt in principio horarum diei , & non alibi dictos quinque Pſalmos,& in completorio, quod ſecundùm aliquam conſiderationem,eſt finis, ſiue vltima horarum diei, debemus dicere verſum ipſum. Quòd verò hoc officium ad vltimam diei horã pertineat, hac conſideratione apparet. Nam in prima dicis quatuor octonarios verſuum, duos pro prima, & duos pro ſecunda horis:

& in tertia ſex, duos pro tertia, duos pro quarta, & duos pro quinta. Et in ſexta ſex, duos pro ſexta, duos pro ſeptima, &duos pro octaua. Et in nona ſex, duos pro nona, duos pro decima, & duos pro vndecima. Reſtat vltima hora, ſcilicet duodecima, ad quam pertinet completorium, quod notat hymnus: Te lucis ante terminum. Præmiſſos autem octonarios combinamus, ſi duo charitatis præcepta obſeruamus, facimus vndecim combinationes: vt pro quauis hora diei in qua deliquimus, vnum domino legis & charitatis binarium offeramus: vt pro prima, Beati. pro ſecunda, Retribue. pro tertia, Legẽ pone, pro quarta, Memor eſto. pro quinta, Bonitatem. pro ſexta, Defecit. pro ſeptima, Quomodo dilexi pro octaua, Iniquos. pro nona, Mirabilia. pro decima, Clamaui. pro vndecima, Principes. Fiũt ergo vndecim combinationes ad emendandum vndenarium noſtræ trangreſſionis, & in quolibet octonario aliquid de lege Domini memoratur: quia per eam vinea colitur, & denarius æternitatis acquiritur. Sunt ergo xxij. octonarij, qui per horas diei dicuntur, propter rationem ſub titulo, De prima, dictam. Et dicuntur bini & bini, & ſic duplicati fiunt vndecim. † Vndenarius enim numerus, ſignificat tranſgreſſionem, ſicut denarius profectionem. Dicuntur ergo per vndecim: vt ea, quæ in illis dicuntur tranſgreſſionem mandatorum ſuorum nobis relaxaret.

PRIMI TOMI

FINIS.

